Jules Verne - Djeca kapetana Granta

Prvo poglavlje BALANCE-FISH

Uz žestok sjeveroistočnjak krstarila je 26. srpnja 1864. punom parom vodama Sjevernog kanala neka prekrasnajahta; Na sosu jaku krmenog jarbola vijaše englesku zastavu. Modri plamenac1 na sljemenu velejarbola imao je zlatom vezene inicijale E. G., a iznad njih grofovsku krunu. Jahta je nosila ime Duncan, a pripadala je lordu Glenarvanu, jednom od šesnaest škotskih članova Gornjeg doma i najistaknutijem članu "Royal Thames Yacht Cluba"2 koji je poznat širom čitava Ujedinjenog kraljevstva.
Na brodu je bio lord Edvvard Glenarvan sa svojom mladom ženom lady Helenom i njezinim rođakom majorom Mac Nabbsom.
Duncan, upravo dovršen, izašao je ina pokusnu vožnju nekoliko milja izvan zaljeva Clyde, a sad se vraća u Glas-gow. Već je i otočić Arran došao u vidik, kad izviđač javi da je u brazdu jahte ušla neka velika riba. Kapetan John Man-glea* obavijesti o tom susretu lorda Edwarda. Lord se odmah pope na krmenu palubu zajedno simajorom Mac Nabbsom \i zapita kapetana, što on misli o toj životinji. - - Ja mislim, vaša milosti, da je to neka prilično odrasla morska psina - odgovori John Mangles.
- Morski pas u ovim krajevima! - uzviknu Glenarvan.
- Nije to nikakvo čudo - nastavi kapetan - to je riba one vrste morskih pasa koje susrećemo u svim morima i na svim geografskim širinama. To je balance-fish? i, ako se ne varam, baš je ovo jedna od tih skitnica. Ako vaša visost
Engleski mornari tu ribu zovu balance-iish, riba vaga, jer joj glava ima age, ili još bolje kao dvostruki čekić. U Francuskoj tu živ ga zovu kučak-čekić. - Bilj. pisca.
oblik vage, ili još bolje kao dvostruki čekić. U Francuskoj tu životinju zbog to-*-.. 2_i.!* nz..- -•- Hrvatsko joj je ime jaram. - Prev.
dopusti, i ako lady Glenarvan želi prisustvovati zanimljivu lovu, mi znamo, što treba poduzeti.
- Što -vi mislite, Mac Na'bbse? - zapita lord Glenarvan majora. - Smatrate li da se možemo odlučiti na taj lov?
- Ja sam onoga mišljenja, koje je vama po volji - odgovori mirno major.
- Uostalom - doda John Mangles - te strašne životinje treba neumorno istrebljivati. Iskoristimo ovu priliku, pa ako vaša visost dopusti, doživjet ćemo uzbudljiv prizor, a učinit ćemo i korisno djelo.
- Pa učinite ga, Johne - suglasi se lord Glenarvan.
On zatim obavijesti lady Helenu, pa je i ona izašla na krmenu palubu iz radoznalosti da vidi taj uzbudljivi lov.
More bijaše sasvim mirno. S broda su se po tragu na površini lako mogli očima pratiti brzi pokreti morskog psa koji je čas zaronjavao, čas iskakao s nevjerojatnom snagom. John Mangles izda potrebne zapovijedi. Mornari spustiše preko razme" desnog boka broda jak konop s kukom, a na nju natakoše kao meku debeo ikomad slanine. Iako je bio udaljen pedesetak metara, jaram je ipak osjetio miris ponuđene meke i naglo se približavao jahti. Lijepo se 'moglo razabrati kako velikom snagom mlati po valovima svojim perajama koje

su na krajevima bile sive, a uz trup crne. Repom je upravljao tako da je plovio sasvim ravno. Kad se približio, vidjele su mu se velike izbuljene oči, zažarene od pro-ždrljivosti, a kad bi se iskrenuo, velike mu čeljusti otkrivahu četiri reda zuba. Glava mu bijaše široka, a imala je oblik dvostrukog bata. Nije se prevario John Mangles. Bješe to najkrvoločniji primjerak iz porodice morskih pasa. Englezi tu neman zovu balance-fish, a Provansalci je nazivaju pois-son-juif*.
Putnici i mornari Duncana promatrahu s velikom pozornošću sve pokrete morskog psa. Ubrzo je životinja došla nadohvat kuke, okrenu se na leđa da je bolje zahvati, i golema meka iščeznu u njezinu prostranu ždrijelu. Jaram je sam dao znalk, da je ulovljen, time što je snažno trgnuo konopom, i mornari izvukoše toga velikog kučka pomoću kolo-turnika koji su nametnuli" na ikraju velikog križa. Jaram se nije dao bez snažne borbe izvući iz sredine, u kojoj živi. Ali je ubrzo ukroćen njegov bijes. Konop 's petljom puzaljkom nataknuše mu na rep, i tako je zaustavljeno mahanje. Za
nekoliko trenutaka digoše ga preko razme i baciše na palubu jahte. S dosta opreza prišao mu je odmah zatim jedan mornar koji mu snažnim udarcem sjekire odsiječe rep.
Lov je bio svršen, neman nije više 'bila opasna, osveta je mornara izvršena, ali radoznalost još nije bila zadovoljena. Na svim je brodovima običaj da se svakom morskom psu mora pretražiti želudac. Mornari poznaju njihovu bezobzirnu proždrljivost pa se uvijek nadaju kakvu iznenađenju, a u tome se ponekad i ne prevare.
Lady Glenarvan nije htjela prisustvovati tom odvratnom "pretraživanju" već je ušla pod krmenu palubu. Jaram se ^još uvijek micao. Bio je dug tri metra, a težak više od tri stotine kilograma. To, međutim, nije ništa osobito ni po veličini ni po težini. Iako jaram nije baš najveći od svih životinja tog roda, on se ipak ubraja među najopasnije;
Ribetinu su bez oklijevanja ubrzo rasporili sjekirom. Kuka je prodrla u sam želudac koji je bio posve prazan. Životinja je svakako već dugo postila. Razočarani mornari Već su se spremali da otpatke pobačaju u more, kadli neki oveći predmet duboko u utrobi privuče pozornost vođe palube.
- što je ovo? -*- uzviknu vođa.
- To je komad pećine što ga je životinja progutala, da joj služi kao gruž" - odgovori jedan mornar.
- To ti je ni manje ni više nego neko okovano tane7, što ga je vucibatina dobila u trbuh, pa ga još nije -mogla probaviti - nadoda drugi mornar.
- Ne govorite - uplete se Tom Austin, prvi časnik jahte - zar ne vidite, da je životinja okorjela pijanica? Nije joj bilo dosta ispiti vino, nego je progutala i bocu.
- Šta! - uzviknu lord Glenarvan - zar morski pas ima neku bocu u želucu?
- Pravu pravcatu bocu - nadoda vođa palube - ali se već na prvi pogled vidi da nije izvađena iz podruma.
- Ej, Tome - zapovijedi lord Edward - izvadite je, ali oprezno; boce koje se nađu na moru, često sadržavaju važne poruke.
- Zar? - reče major Mac Nabbs.
- Ja znam da se to događa.
- Eh! Ja vam ne protuslovim - uzvrati major - možda se i ovdje radi o nekoj tajni.
l
- I to ćemo doznati - pripomenu Glenarvan. - šta je. Tome? -
- Pogledajte - odgovori prvi časnik, pokazujući neki bezobličan predmet, što ga je s dosta muke izvukao iz jar-move utrobe.
- Dobro - reče Glenarvan - neka se opere ta gadna stvar i donese pod krmu.

Tom posluša i na stol u blagovaonici položi bocu ikoja je nađena u čudnovatim prilikama. Oko stola se skupiše lord Glenarvan, major Mac Nafobs, 'kapetan John Mangles i lady Helena; ta žena je, 'kažu, uvijek pomalo radoznala.
Svaki je doživljaj na moru veliki događaj. Svi za tren zanijemiše. Svatko je pogledom ispitivao tu krhku stvar. Nije li u njoj kakva zlokobna vijest o nekoj nesreći ili pak samo ikakva beznačajna poruka nekog dokonog pomorca?
Trebalo je, međutim, vidjeti, što je posrijedi, i Glenarvan započe bez oklijevanja proučavati bocu. Pri tom je učinio sve što je već potrebno u takvim prilikama. Izgledao je kao pravi policijski istražitelj, kad proučava neku zamršenu stvar. Glenarvan je dobro radio, jer prividno i najneznat-niji znak može dovesti na trag ikakva velikog otkrića.
On je odlučio ispitati najprije vanjštinu boce, pa tek onda istražiti unutrašnjost. Boca je imala tanak vrat, a pod grlom nosila je još uvijek komadić zarđale žice. Stijene su joj bile veoma debele i mogle su izdržati tlak od više atmosfera. Opći izgled odavao je da potječe iz Champagne. S takvim bocama vinogradari iz Aia i Epernava razbijaju stolice, a da se na staklu na pojavi ni napuklina. Ta je boca prema tome mogla slobodno izdržati sve tegobe duga putovanja.
- To je boca tvrtke Cliquot - reče mirno major. Budući da se on u to sigurno dobro razumio, tvrdnja je
primljena bez prigovora.
- Dragi majore - odgovori Helena - nije važno kakva je boca, ikad ne znamo, odakle dolazi.
- To ćemo doznati, draga Heleno - reče lord Edward. - Već sada možemo ustvrditi da dolazi izdaleka. Pogledajte ovu okamenjenu koru na njoj, ove, ikako bismo rekli, mineralizirane tvari uslijed djelovanja morske vode! Ova je po-drtina dugo lutala morima, prije nego što je svršila u utrobi morskog psa.

- S vašim se mišljenjem moram svakako složiti - odgovori major. - Takva krhka posuda, zaštićena Okamenjenom korom, doista se mogla naputovati.
- Ali odakle dolazi? - upita lady Glenarvan.
- Pričekaj, draga Heleno, pričekaj; s bocama moramo imati strpljenja. Ako se ne varam, ova će nam sama odgovoriti na sva naša pitanja.
Odgovarajući Heleni, Glenarvan je počeo strugati tvrdu koru, koja je pokrivala grlo. Uskoro se pojavio i čep, ali veoma nagrizen morskom vodom.
- Nezgodna stvar - nastavi Glenarvan - jer ako je u boci kakav papir, on će birti u vrlo lošu stanju.
- Bojim se da će tako i biti - uzvrati major.
- Napominjem - nastavi Glenarvan - da bi ova slabo začepljena boca potonula, da je nije jaram progutao i donio na Duncan.
- Bez svake sumnje - odgovori John Mangles - bolje bi bilo da srno je pronašli negdje na pučini, na određenoj geografskoj širini i dužini. Proučavanjem vjetrova i morskih struja mogli bismo u takvu slučaju odrediti, koji je put prevalila ali ovako se s tim morskim psima koji lutaju i protiv vjetrova i portiv struja, ne može čovjek ninašto osloniti.
- Vidjet ćemo - uzvrati Glenarvan.
U tom je trenutku s najvećim oprezom izvadio čep, a kajitom se raširio neki žestok slankast miris.
- Dakle? - upita lady Helena sa ženskom nestrpljivošću.
- Nisam se prevario - reče Glenarvan - u njoj su doista nekakvi papiri.
- Poruka! Poruka! - uzviknu lady Helena.
- Samo se čini. da ih je vlaga oštetila - doda Glenarvan.
- iNećemo ih 'moći izvaditi jer su se prilijepili uza stijene boce.

- Razbijmo je - reče Mac- .Nabbs.
- Ja bih je radije očuvao - uzvrati Glenarvan.
- I ja bih - doda major.
- Nema sumnje da bi bilo bolje - reče lady Glenarvan
- ali je sadržaj mnogo vredniji od posude, pa je bolje žrtvovati ovo drugo, da bismo došli do onog prvog.
11
- Dovoljno je da vaša visost otkine samo grlo - reče John Mangles - pa ćemo lako doći do poruke, a da je ipak ne oštetimo.
- Hajde, hajde, dragi Edvvarde! - uzviknu lady Glenarvan.
Nešto se drugo i nije moglo učiniti, i lord Glenarvan se odluči da otkine grlo dragocjenoj boci. Trebalo je upotrijebiti čekić, jer je okamenjena kora bila otvrdla poput granita. Ubrzo su otpaci pali na stol d pojavi se više slijepljenih komadića papira. Glenarvan ih oprezno izvuče, rastavi i prostre po stolu, dok su se lady Helena, major i kapetan stisli oko njega.
Drugo poglavlje TRI PORUKE
Na tim se papirićima, što ih je morska voda napola uništila, moglo nazrijeti tek po nekoliko riječi. Bili su to nerazumljivi ostaci gotovo sasvim izbrisanih redaka. Lord Glenarvan ih proučavaše nekoliko časaka s najvećom pozornošću. Okretao ih je u sve položaje, izložio ih i dnevnoj svjetlosti. Promatrao je i najslabije tragove islova, što ih je more poštedjelo, pa 'konačno skrene pogledom na svoje prijatelje koji su ga gledali s napetim iščekivanjem.
- To su tri posebne poruke, i to po svoj prilici, tri prijepisa jedne te iste isprave, prevedena na tri jezika; jedna je na engleskom, druga na francuskom, a treća na njemačkom. Neke riječi, što su preostale, otklanjaju mi svaku sumnju u tom pogledu.
- Ali 'može li se iz tih riječi naći barem kakav smisao? - zapita lady Glenarvan.

- Teško je o tome bilo što reći, draga Heleno; na ovim su papirima riječi vrlo manjkave.

- Možda jedne dopunjuju druge? - upitat će major

.
- U svakom slučaju nije vjerojatno da je morska voda izjela sve retke baš na istom mjestu - odgovori John Mangles. - Možda će nam, ako složimo komade pojedinih rečenica, posrećiti da im nađemo neko razumljivo značenje.
12
- To ćemo i učiniti - reče lord Glenarvan - ali postupajmo pri tome 'metodički. Uzmimo najprije englesku poruku.
Ta je poruka imala pojedine riječi raspoređene po recima ovako:
62 sink
skipp
and lost
Eri
aland
Gr
that monit of long ssistance
gow stra
- Time nismo postali puno pametniji - razočarano će major.
- U svakom slučaju, pisano je barem dobrim engleskim jezikom - odgovori kapetan.

- Nema sumnje - odgovora lord Glenarvan. - Riječi sink, aland, that, and i lost neoštećene su.* Skipp.će svakako biti skipper, a spominje se i neki gospodin Gr.., po svoj prilici kapetan broda, koji je doživio brodolom.
- Dodajmo tome još riječi monit i ssistance koje je lako pogoditi - reče John Mangles.
- Pa to je već nešto! - uzviknu lady Helena.
- Nedostaju nam, na žalost, još cijeli reci - napomenu major. - Kako da pronađemo ime izgubljenog broda i mjesto brodoloma?
- Naći ćemo ga već nekako - otpovrnu lord Edward.
- Bez sumnje - uzvrati major (koji se uvijek pridruživao svačijem mišljenju) - ali kako?
- Upotpunjujući jednu poru'ku drugom.
- Onda pokušajmo! - uzviknu lady Helena.

* Ove riječi znače: sink = potonuti, alland (a land) = na kopno, that = ovaj, and •= i, lost = izgubljen, skipper = kapetan trgovačke mornarice, montion = isprava, poruka, assistance. = pomoć.

13

Drugi komadić papira bijaše još više oštećen nego prvi, i na njemu je bilo samo nekoliko osamljenih riječi, ovako raspoređenih:

7 Juni
Glas zwei trošen
graus bringt ihnen

- To je pisano njemački - reče John Mangles, samo što je bacio pogled na papirić.
- Poznajete li taj jezik, Johne? - zapita Glenarvan.
- Potpuno, vaša Visosti.
- Izvrsno! Onda nam recite, što znači ovih nekoliko riječi.

Kapetan je pomno proučio poruku pa izjavi:

- Ponajprije, eto uspjesmo utvrditi datum događaja. 7 Juni znači sedmog lipnja, pa ako ovu brojku primaknemo broju 62 na engleskoj poruci, dobit ćemo potpun datum: 7. lipnja 1862.
- Izvrsno! - uzviknu Helena. - Nastavite, Johne!
- U istom retku - proslijedi kapetan - nalazim riječ Glas; ako i nju primaknemo uz riječ gow na prvoj poruci, dobijemo Glasgow. Riječ je očigledno o nekom brodu iz luke Glasgow.
- To je i moje mišljenje - odgovori major.
- Cijeli drugi redak poruke 'manjka - potvrdi John Mangles. - U trećem retku nalazim dvije riječi: zwei, što znači dva, i atrosen, ili potpunije Matrosen, a to na njemačkom znači mornari.
- Prema tome radilo bi se o (kapetanu i dva mornara? - reče lady Helena.
- Po isvoj prilici - odgovori lord Glenarvan.
- Moram priznati vašoj visosti - nastavi kapetan - da me riječ graus zbunjuje. Ne znam, kako bih je preveo. Možda će nam treća poruka omogućiti da je riješimo, što

14

se tiče zadnjih dviju riječi, njih je lako protumačiti. Bringt ihnen znači donosite im, pružite im; pa ako ih primaknemo engleskoj riječi u prvoj poruoi, i to u sedmom retku, gdje su i ove, tj. uz riječi assistance, proizlazi nam rečenica pružite im pomoć.
- Da! Pružite im pomoć! - kaza Glenarvan. - Ali gdje su ti nesretnici? Do sada nismo našli ni jedne jedine oznake položaja, pa nam je mjesto katastrofe nepoznato.
- Nadajmo se da će francuska poruka biti jasnija - reče lady Helena.
- Pogledajmo francusku poruku - uze Glenarvan - a taj jezik svi poznajemo, pa će nam biti i proučavanje olakšano.

Evo točne slike treće poruke:

troi
ats gonie
contin pr
jete et 37" 11' lat
tannia austral
abor cruel indi
ongit

- Ima i brojeva - uzviknu ilady Helena. - Pogledajte gospodo, pogledajte!
- Idimo redom - reče lord Glenarvan - i počnimo iz početka. 'Dopustite mi da protumačim svaku od ovih raštrkanih i (nepotpunih riječi. Već po prvim riječima vidim da se tu radi o nekom brodu na tri jarbola8. Njegovo nam je ime potpuno sačuvano u engleskoj i u francuskoj poruoi: Britannia. Slijedeće dvije riječi jesu: gonie i austral". Drugu riječ možete svi razumjeti.
- Eto to je već jedna važna podrobnost - pripomenu John Mangles. - Brodolom se dogodio na južnoj hemisferi.
- To baš nije osobito određeno - upadne major.

15

- Da nastavim - reče Glenarvan. - Ah! Riječ abor korijen je od riječi aborder. Ti su nesretnici udarili ili su pristali negdje. Ali gdje? Contin! Da li je to bilo na nekom kontinentu? Cruel... '
- Cruel! - uzviknu John Mangles - eto tumačenja za njemačku riječ graus ... grausam okrutan!
- Nastavimo! Nastavimo! - opet će Glenarvan, koji se sve više uzbuđivao, kako - su se značenja tih riječi pred njihovim očima otkrivala. Indi... ne označuje li to Indiju, gdje bi ovi mornari mogli biti bačeni? Što li može značiti ova riječ ongit? Ah, longituda - geografska dužina. Evo i latitude - geografske širine trideset i sedam stupnjeva i jedanaest minuta. Napokon, ipak smo našli neki određeniji podatak.
- Ali geografske dužine nema - napomenu Mac Nabbs.
- Ne možemo opet sve zahtijevati, dragi majore - na-to će Glenarvan. - Već je i sama geografska širina vrijedan podatak. Francuska je poruka svakako najpotpunija od sve tri. Sad je već sasvim očigledno, da je svaka poruka doslovni prijevod ostalih, jer sve imaju isti broj redaka. Treba ih, prema tome, spojiti, prevesti na jedan jedini jezik pa zatim pronaći njihovo najvjerojatnije, najlogičnije i najjasnije značenje.
- Na koji ćete jezik sve to prevesti, na engleski, na njemački ili na francuski? - upita major.
- Na francuski - odgovori Glenarvan - jer nam je najveći broj riječi sačuvan na tom jeziku.
- Vaša visost ima potpuno pravo - reče John Mangles. - Osim toga, taj nam je jezik svima dobro poznat.
- U redu. Ja ću ispisati ovu poruku spajanjem svih ostataka pojedinih riječi i odlomaka rečenica, a pri tom ću zadržati sve razmake, koji ih dijele. Ispunit ćemo one riječi, kojima 'smo našli nesumnjivo točno značenje, a na kraju ćemo usporediti i izvući zaključke.

Glenarvan uze pero i za nekoliko trenutaka pruži svojim prijateljima papir, na kome su bili ispisani ovi reci:*

* 7. lipnja 1862. brod na tri jarbola (trojarbolnjak) Britannia Glasgow potonuo . . . goniji. . . južna ... na konpo . . . dva mornara kapetan Gr ... sudar (ili došli su na kopno) kontin . . . okrutan . . . indi . . . bačena ova poruka . . . geografske dužine i 37"11' geografske širine . . . Pružite im pomoć . . . izgubljeni.

16

7. juin 1862. trois-mats Britannia
sombre goniie

a terre capitaine Gr contin - pr
jete će document
Glasgow auS'tral
deux matelots abor cruel indi
de longitude
et 37° 11' de latitude
perdus
Pontez-leur secour
Jedan je mornar u tom trenutku došao javiti kapetanu da Duncan 'Uplovljava u zaljev Clyde i zapita za zapovijedi.
- što namjerava vaša visost? - zapita John Mangles, obrativši se lordu Glenarvainu.
- Stići što prije u Dumbarton, Johne. Lady Helena će se vratiti u Malcolm Castle, a ja ću u London, da tu poru'ku pokažem Admiiralitetu10.
John Mangles izda potrebne zapovijedi, a mornar ih prenese prvom časniku.
- A sada, dragi prijatelji, nastavimo svoja istraživanja. Mi smo u tragu nekoj velikoj katastrofi. Život nekolicine ljudi ovisi o našem oštroumlju. Upotrijebimo stoga sve svoje sposobnosti da pogodimo rješenje te zagonetke.
- Spremni smo, dragi Edwarde - na to će lady Helena.
- Prije svega - nastavi Glenarvan - moramo razlučiti tri sasvim posebne činjenice u ovoj poruci: 1. sve ono, što nam je poznato; 2. sve ono, što moramo tek nagađati, i 3. ono, što ne znamo, što sve znamo? Poznato nam je da je 7. lipnja 1862. jedan trojarbolnjak pod imenom Britannia iz Glasgowa potonuo; da su kapetan i dva mornara bacili ovu pomku u more na geografskoj širini od 370H', i da traže pomoć.
- Sasvim točno - potvrdi inajor.
- Što možemo tek nagađati? - proslijedi Glenarvan.
- Ponajprije, da se brodolom dogodio negdje u južnim vodama, aili pri tom vam želim odmah svratiti pozornost na riječ gonie; ne nameće li nam se odgovor, da se to odnosi na kraj, gdje se oni nalaze?

- Patagonija! - uzvikne lady Helena.
- Bez sumnje.
- Samo, da li trideset sedma paralela siječe Patagoni-ju? - zapita major.
- To je lako ustanoviti - odgovori John Mangles rastvarajući kartu Južne Amerike. - Tako je! Trideset sedma paralela dodiruje Patagoniju. Ona siječe Araukaniju, vodi kroz pamipe duž sjevernih patagonskih zemalja i ide dalje preko Atlantskog oceana.
- Dobro je. Sad možemo nastaviti nagađanja. Kapetan i dva mornara abor, od aborder, što znači udarili su, sudarili su se s nečim, ili su došli do nečega. U što su udarili? Contin... kontinent. Jeste li čuli, dakle, kontinent, a ne otok. što se dogodilo? Evo tu imate dva sudbonosna slova pr..., što nam otkrivaju njihovu sudbinu. Tko ih je zarobio? pris, uhvaćeni, ili prisonniers, zarobljeni. Tko ih je zarobio? Cruels Indiens, okrutni Indijanci. Jeste li se uvjerili? Zar nam se ove riječi ne nameću same u ostavljene praznine? Zar vam ova poruka ne postaje sve razumljivija? Zar vam se sad ne počinje sve razbistrivati?
Glenarvan je govorio -vrlo uvjerljivo. U njegovim se očima čitalo potpuno pouzdanje. Njegov je zanos prelazio i na slušaoee. I oni su isto tako kao i on klicali: "To je očito! Očigledno!"
Poslije nekoliko trenutaka lord Edward nastavi:
- Dragi prijatelji, sve mi se ove pretpostavke čine neobično uvjerljive. Ja osobno mislim da se nesreća dogodila na obalama Patagonije. Uostalom, ja ću zahtijevati iz Glas-gowa

podatke o odredištu Britannije, pa ćemo odmah saznati, da li je brod mogao biti zanesen u te krajeve.
- On! Pa to i ne moramo tražiti tako daleko - oglasi se John Mangles. - Ja imam na brodu sva godišta pomorskih novina Mercantile and Shipping Gazette, u njima ćemo naći potrebne podatke.
-• Da vidimo! Da vidimo! - radoznalo će lady Glenarvan.
John Mangles uze jedan skup novina iz 1862. i stade ih žurno prelistavati. Nije dugo ni tražio, kad uzviknu uz izražaj zadovoljsitva.
- 30. svibnja 1862. Peru! Callao! Pod teretom određenim za Glasgow. Britannia, kapetan Grant.
18
- Grant! - uzvifenu loird Glenairvan. - Pa to je onaj odvažni Škot, kojli je htio utemeljiti drugu Novu škotsku u Tihom -oceanu!
- Da potvrdi John Mangles - to je onaj isti kapetan koji se 1861. ukrcao u Glasgowu ona Britanniju i o kome od onda nema glasa.
- Bez sumnje, bez sumnje! - potvrdi Glenarvan. - Sigurno je to on. Britannia je otplovila iz Calllaa 30. svibnja,, a 7. lipnja, to jest osam dana nakon odlaska, nestala na obalama Patagonije. Eto u tim oskudnim tragovima riječi, što su nam se činile nedokučivima, vidimo cijelu sudbinu tog broda. Kako vidite, dragi prijatelji, dosta snio toga uspjeli odgonetnuti. Samo jedno nam je ostalo nepoznato, a to je geografska dužina.
- Pa ona nam je i suvišna - prihvati John Mangles. - Budući da znamo, o kojoj se zemlji radi, ja se obavezujem da ću vas odvesti ravno na mjesto brodoloma, već i na temelju same geografske širine.
- Sad nam je prema tome poznato sve. Zar ne? - zapita lady Glenarvan.
- Sve, draga Heleno, i ja ću s lakoćom ispuniti sve one praznine, što nam ih je imore ostavilo između pojedinih riječi,, kao da pišem po diktiraniju kapetana Granta.
Lord Glenarvan uze pero i bez oklijevanja napisa ovu bilješku:*
Le 7. juin 1862, le trois^nats Britannia, de Glasgow, a sonibrć sur les cotes de la Patagonie dans l'hemisphere au-stral. Se dirigeant a terre, deux matelots et le capitaine Grant vont tenter d'aborder le continent ou Us seront prisonniers de cruels Indiens. 7z5 ont jete će document par... degres de longitude et 37°11' de latitude. Portez-leur secours ou Us sont perdus.
- Dobro, dobro, dragi Eidwarde -- reče lady Helena. - Ako ti nevoljnici ikada ugledaju svoju domovinu, onda će tu sreću doživjeti samo tvojom zaslugom.
* 7, lipnja 1862. trojarbolnjak Britannia iz Glasgovva potonuo je na obalama Patagonije, na južnoj hemisferi. Ploveći prema obali, dva mornara i kapetan Grant nastojat će da stignu do kontinenta, gdje će ih zarobiti okrutni Indijanci. Oni su bacili ovu poruku u more na ... geografske dužine i 37°11' geografske širine. Pružite im pomoć, inače" su izgubljeni.
19
- I ugledat će je - prihvati Glenarvan. - Ova je poruka i previše određena, jasna i sigurna, da bi Engleska i začas oklijevala priteći u pomoć trojici osamljenih podanika na nekoj pustoj obali, što je učinila za Franklina11 i za mnoge druge, ona će uraditi i za brodolomce broda Bri-tannia.
- Ali ovi bijednici - nastavi lady Helena - imaju bez sumnje i svoje obitelji koje oplakuju njihov nestanak. Možda i taj jadni kapetan Grant ima ženu i djecu ...
- Imaš pravo, draga, i ja ću ih obavijestiti da još nije izgubljena svaka nada. A sad, dragi prijatelji, popnimo se na krmenu palubu, jer smo valjda već pred lukom.
Duncan je doista ubrzao rad stroja i u tom je trenutku prolazio pokraj obale otoka Bute. Rothesav s lijepim gradićem u plodnoj dolini ostavio je desno pa ušao u ušće zaljeva,

skrenuo zatim pred Greenokom i u šest sati uvečer usidrio se pred bazaltnom hridinom Duimbartona, okrunjenom glasovitim dvorcem škotskog heroja Wallacea.
Tu su poštanska kola čekala lady Helenu. U tim se kolima trebala vratiti u Malcolm Castle zajedno s majorom Mac Nabbsom. Lord Glenarvan oprostio se sa svojom mladom ženom i uskočio u glasgovski ekspres.
Međutim, još prije odlaska, po najbržem je kuriru predao važan telegram, koji je nekoliko časaka kasnije upućen Timesu i Morning Chronicheu. U telegramu je bio ovaj oglas:
"Za sve obavijesti o sudbini trojarbolnjaka Britannia iz Glasgowa s kapetanom Grantom obratite se lordu Glenar-vanu, dvorac Malcolm Castle, Luss, grofovija Dumbarton, Škotska."
Treće poglavlje MALCOLM CASTLE
Dvorac Malcolm Castle, jedan od najslikovitijih u čitavu području Highlands12, leži pokraj gradića Luss i uzdiže se nad čitavom njegovom udolinom. Bistra voda jezera Lo-mond plače granit njegovih jakih zidina. Pripada od pamtivijeka obitelji Glenarvan koja je u zemlji Rob-Roya1" i Fer-

guša Mac Gregora1* očuvala običaje srdačnog gostoprimstva starih junaka iz romana Waltera Scotta. U vrijeme socijalne revolucije u škotskoj protjeran je velik broj kmetova koji nisu mogli plaćati velike zakupnine starim glavarima elana15. Jedni su pomrli od gladi, drugi pošli u ribare ili se iselili u prekomorske krajeve. Zavladala je opća bijeda. Glenarvani su jedini smatrali da vjernost obvezuje podjednako velike kao i male, pa su ostali i dalje u dobrim odnosima prema svojim kmetovima. Nijedan od ovih nije morao napustiti krov pod kojim se rodio, nitko se nije morao odreći zemlje, gdje su počivali njegovi pređi; svi su ostali u elanu svojih starih glavara. Stoga sada, baš u stoljeću, kad su ise kidalle sve veze i raspadale zadruge, obitelj Glenarvan imaše oko sebe, i u dvorcu i na brodu Duncan, sve same Škote. Sve su to bili potomci kmetova Mac Gregora, Mac Farlanea, Mac Nabbsa, Mac Naughtona iz grofovije Stirling i Dumbarton. Bjehu to vrijedni ljudi, dušom i tijelom odani svojim gospodarima, a poneki su još i sada govorili gelskim1" jezikom stare Kaledonije.
Lord Glenarvan posjedovaše golemo bogatstvo kojim je činio dobra djela. Njegova je dobrota nadmašivala i samu darežljivost, jer je dobrota bila neograničena, dok je darežljivost ipak morala imati neke granice. Glavar Lussa, "la-ird" Malcolma, zastupao je svoju grofoviju u Domu lordova. Ali zbog svojlih jakobinskih ideja, koje su slabo marile da se svide hanoverskom vladarskom domu, on nije bio baš najbolje viđen među engleskim državnicima. Osobito su mu zamjerali, što se držao starih tradicija svojih djedova i najenergičnije se odupirao političkom prodiranju "onih s Juga".z' .
pRo lord Glenarvan nije nipošto bio nazađnjak, čovjek bez duha i bez inteligencije. Naprotiv, on je u svojoj grofoviji otvorio širom vrata svakoj naprednoj misli, aM je pri tom ipak ostao u duši pravi Škot pa je i za slavu škotske sudjelovao sa svojim jedrilicama na utakmicama Royal Thames Yacht Cluba.
• ,Edward Glenarvan, čovjek od trideset i dvije godine, bio je visok, na licu mu bješe nekoliko strogih crta, ali mu je pogled odavao neizmjernu dobrotu. Čitav je njegov Mk bio prožet poezijom škotskih bregova. Svi su ga poznavali kao osobito vrijedna, poduzetna i, susretljiva čovjeka. Pravi Fer-

gus XIX stoljeća! Dobrota .mu je bila ipak najveća vrlina. Bio je bolji i od samog svetog Martina, jer bi on i cio svoj kaput dao svalkom siromahu iz škotskih bregova.

Lord Glenarvan oženio se tek prije tri mjeseca. Uzeo je gospođicu Helenu Tuffnel, kćerku glasovitog otkrivača Wil-liama Tuffnela, jednu od mnogobrojnih žrtava geografske znanosti i strasti za otkrićima, "•
.Gospođica Helena nije bila odvjetak plemenitaške obi-teljii, adi je bila škotfcinja, a to u očima Glenarvana bješe vrednije od svalkog plemstva. Glavar Lussa izabrao je tu mlladu, lijepu, odvažnu i odanu ženicu kao drugaricu svog života| Sreo se s njom jednog dana, Jfcgdno bješe osamljena, bez roditelji?, gotovo bez ikakva imutka), u domu njezina oca u Kilpatridku. Odmah je spoznao, >đa bi ta uboga djevojka bila vrijedna žena, i oženi se njome.LGpspođici Heleni bjehu dvadeset i dvije godine. Bila je mlada plavojka, plavih očiju poput voda škotskih jezera na lijepom proljetnom jutruTJ Ljubav prema mužu još je i nadmašila njezinu zahvalndsfr Ljubila ga je, kao da je ona Bala bogata nasljednica, a on osamljeno siroče. Zakupnici i sluge bili isu spremni i život dati za svoju "dobru gospođu iz Luissa".
Lord Glenarvan i lady Helena živjeli su sretno u Mal-colm Castleu usred prekrasne divljine Highlandsa. šetahu pod mračnim drvoredom kestenja i sikomora i duž obala jezera, gdje su još odjekivale stare ratničke pjesme. Pro-lažahu divljim gudurama, gdje su stoljeća u stare ruševine uklesala povijest škotske. Jednog bi dana lutali brezovim ili ariševim šuimarcima posred prostranih polja požutjelog vrijesa. Drugog bi se opet uspinjali strmim vrhovima Ben Lomonida, ili bi na konju jurili samotnim dolinama. Tako su promatrali, proučavali i divili se tome kraju snova, "zemlji Rob-Roya", svim onim mjestima koja je veoma lijepo opjevao VValter Scott. Uvečer, kad bi se spuštao mrak, a na obzorju se pojavila prva svjetlost svjetionika "Mac Farla-ne", lutali bi grudobranima starih kružnih galerija nazub-Ijenog kruništa malcdknslke' kulle. Tu bi sjedili na kalkvu odvaljenu kamenu, zamišljeni, samotni, kao da nema nikoga osim njih na svijetu, usred svečane tišine prirode, u bljeđoj svjetlosti mjesečine. Ddk bi se potamojelim vrhovima bregova sasvim lagano spuštala noć, stajali bi posve utonuli

u onoj čistoj ekstazi i dubokom oduševljenju, kojega tajnu mogu shvatiti samo zaljubljena srca.
Tako su im prolazili prvi mjeseci poslije vjenčanja. Ali lord Glenarvam nije zaboravio, da mu je žena kći velikog putnika. Slutio je da lady Helena mora imati u srcu sve Sklonosti svoga oca, i u tome se nije prevario. Sagradio je brod Duncan. Taj je brod bio namijenjen da odvede lorda i lady Glenarvan u najljepše krajeve svijeta, na valove Sredozemnog mora, do otoka Arhipelaga". Možete li zamisliti, koliko se lady Helena obradovala, kad joj je muž dao brod Duncan na raspolaganje. Doista, ima li veće sreće nego ljubljeno biće odvesti do onih divnih krajeva Grčke i na začaranim obalama Orijenta proživjeti medeni mjesec.
Lord Glenarvan otputovao je, međutim, u London. Kako se radilo o životu nevoljnih brodolomaca, lady Heleni je to njegovo kratko -izbivanje uzrokovalo više nestrpljenja nego žalosti. Telegram, što ga je primila već sutradan, ostavljao joj je nadu u slkori povratak. Ali pismo, što ga je primila navečer, najavljivaše dulju odsutnost. Prijedlozi lorda Glenarvana naišli su na neke poteškoće. Trećeg je dana stiglo novo pismo. U njemu lord Glenarvan nije krio razočaranja u pogledu držanja Admiraliteta.
Toga se dana lady Helena počela uznemirivati. Uvečer, upravo kad je bila sama u svojoj sobi, došao ju je upitati upravitelj dvorca, Mr. Hilbert, može li primiti jednu djevojčicu i jednog dječaka, koji žele razgovarati s lordom Glenarvanom.
- Ovdašnja djeca? - upita lady Helena.
- Nisu, gospođo - odgovori upravitelj - jer ih ja ne poznajem. Došla su baloškim Vlakom, a od Lussa pješice.
- Zamolite ih, neka dođu gore, Hilberte - reče lady Helena.

Upravitelj iziđe. JVl&lo zatim uvedoše djevojku i dječaka k lady Glenarvan. i Bili su to brat i sestra. Odavala ih je potpuna sličnost. S'estri je bilo šesnaest godina. Njezino lijepo, ali ponešto umorno lice, oči koje su sigurno često plakale, njezin smiren, ali hrabar izgled i skromna, ali čista odjeća, sve se nekako ugodno doimalo. Dfžala je za ruku dvanaestogodišnjeg dječaka odlučna izgleda, pa se gotovo činilo, kao da je sestra pod njegovom zaštitom. I doista,
23
tko bi se zamjerio njegovoj sestri, imao bi ozbiljna posla s tim dobrijariomT'Sestra se zbuni pred lady Helenom. Da bi joj pomogla, lady prva progovori.
- Želite li sa mnom razgovarati? - zapita djevojku, hrabreći je pogledom.
- Ne - odgovori dječak odlučnim glasom - ne s vama, nego sa samim lordom Glemarvanom.
- Oprostite mu, gospođo - reče sestra gledajući brata.
- Lord Glenarvan nije u dvoru - nastavi lady Helena - ali ja sam njegova žena, pa ako vam ga mogu zamijeniti ...
- Vi ste lady Glenarvan - zapita djevojka.
- Da, gospođice.
- Supruga lorda Glenarvana iz Mailoolm Castlea, koji je oglasio u Timesu vijest o brodolomu broda Britannia?
- Da, da - odgovori žurno lady Helena - a vi ...?
- Ja sam gospođica Grant, gospođo, a ovo je moj brat.
- Gospođica Gramt! Gospođica Graint! - uzviknu lady Helena, uzevši djevojku za rulke. Nju je privukla k sebi, a malog dobrijana poljubd u obraze.
- Gospođo - nastavi djevojka - što vam je poznato
0 brodolomu mog oca? - Je li živ? Hoćemo M ga opet vidjeti? Govorite, molim vas!
- Drago dijete - reče lady Helena. - Očuvao me bog, da ne bih u ovakvoj polici odgovorila kakvom nepromiš-Ijenošću. Ne bih vas htjela tješiti pustom nadom...
- Govorite, gospođo, govorite! Ja sam otvrdla, bol me ne može više svladati; mogu ja sve doznati.
- Drago dijete - na to će lady Helena - ima doduše veoma malo nade, ali ćete možda, ako bog da, ipaik jedinog dana Ugledati vašeg oca.
- Bože! Bože! - uzviiiknu gospođica Grant kroz suze koje nije mogla obuzdati, dok je Robert cjelivao ruke lady Glenarvan.
Kad je prošao prvi val te bolne radosti, djevojka je počela postavljati jedino pitanje za drugim. Lady Helena joj je ispripovjedila sve o poruci: ,kako je Britannia nestala na obalama Patagonije; kako su se, po svoj prilici, jedini, preživjeli, kapetan i dva -mornara, uspjeli domoći kontinenta,
1 napokon, kako su se obratili cijelom svijetu za pomoć
24
onom porukom na tri jezika, koju su prepustili hirovima oceana.
Za sve je to vrijeme Robert Grant pogledom gutao lady Helenu; kao da mu je život visio na njenim usnama. U svojoj dječjoj mašti oživljavao je strašne prizore što ih je morao proživjeti njegov Otac. Gledao ga je na mostu broda Britannia, slijedio ga među krestama valova, s njime se zajedno hvatao za litice obale, s njim teturao po pijesku izvan dohvata mora. DOk je lady Helena govorila, njemu je više puta izbjeglo po nekoliko uslfclika:
- Ah! Oče! Moj dobri oče! - uzvikivao je i stiskao se uz sestru.
Gospođica Grant naprotiv slušala je sklopljenih ruku, bez riječi do kraja, a onda je uzviknula:
- Oh! Gospođo: poruku! poruku! <

- Nemam je više, drago dijete - odgovori lady Helena.
- Nemate je više?!
- Ne; odnio ju je lord Glenarvan u London, a to je baš za dobro vašeg oca. Ja sam vam kazala, što sve u njoj piše i kako smo uspjeli pronaći pravi smisao. Među tim ostacima napola izbrisanih rečenica more je poštedijelo nekoliko brojaka, ali je na žalost geografska dužina...
- Može se i bez nje! - uzviknu dječak.
- Da, gospodine Roberte - potvrdi Helena i nasmiješi se viidjevši ga tako odlučna. - Prema tome vidite, gospođice Grant, da vam je poznato sve u tančine o toj poruci, jednako kao i meni. >
- Da, gospođo - prihvati djevojka - ali ja bih željela vidjeti rukopis svog oca.
- Dobro, sutra; sutra će se možda već vratiti lord Glenarvan. Moj muž je htio tu neosporivu poruku pokazati lordovima Admiiraliteta i isposlovati, da bi se odmah poslao jedam brod u potragu za kapetanom Grantom.
- Je li moguće, gospođo! - uzviknu djevojka. - To ste vi učinili za nas?
- Da, draga gospođice, ja svakog trenutka očekujem lorda Glenacrvana.
- Gospođo - reče djevojka uz izražaj najdublje zahvalnosti i s nekim pobožnim zanosom - neka bog blagoslovi lorda Glenarvana i vas!
25
- Drago dijete - nastava lady Helena - mi ne zaslužujemo nikakve zahvalnosti. Svatko bi na našem mjestu učinio to isto. Neka se samo ispune nade, koje sami vam ja probudila! Vi ćete ostati u našem dvorcu do povratka lorda Glenarvana...
- Gospođo - nećkala se djevojka - ja ne bih htjela zloupotrijebiti dobrotu, kojom obasipate nas strance.
- Strance! Drago dijete, ni vi, ni vaš brat niste strani u ovoj kući. Željela bih, da lord Glenarvan, čim se vrati, priopći djeci kapetana Granta, što će sve poduzeti, da bi se spasio njihov otac.
Kako bi se mogla odbiti ponuda, u kojoj je bilo toliko srdačnosti! Stoga je bilo zaključeno, da gospođica Grant i njezin brat dočekaju povratak lorda Glenarvana u Malcota Castleu.
Četvrto poglavlje PRIJEDLOG LADY GLENARVAN
Za tog razgovora lady Helena nije spomenula bojazni, koja je bila izražena u pismu lorda Glenarvana, kako su lordovi Admiraliteta primili njegov prijedlog. Nije, isto tako, nijednom riječi spomenula mogućnost, da su južnoameri-čki Indijanci zarobili kapetana Granta. Čemu da žalosti jadnu djecu, prikazujući im bijedno očevo stanje, i zašto da ini smanjuje nadu Ikoja se u njima probudila? To ionako neće ništa bitno promijeniti. Lady Helena sve to prešutje i, pošto je zadovoljila radoznalost gospođice Grant, započe se sad propitkivati o njezinu životu i priMikaima, u kojima živi, jer joj se činilo da je ova mlada djevojka jedini zaštitnik malog brata.
Opis njezina života bio je dirljiv i jednostavan. Sad je lady Glenarvan još više zavoljela djevojku.
Gospođica Mary i Robert Grant bjehu jedina djeca kapetanova. Harrvju Grantu umrla je žena pri Robertovu rođenju, a kad ibi odlazio na svoja putovanja duge plovidbe, ostavljao bi djecu na brizi nekoj dobroj istaroj rođakinji. Kapetan Grant bijaše odvažan pomorac, čovjek 'koji je znao
svoj zanat. Bio je i vrijedan mornar i dobar trgovac. Tako su u .nijemu bile utjelovljene obje vrline, ikoje rese pomorskog kapetana trgovačke mornarice, živio je u gradu Dun-dee u Škotskoj u grofoviji Perth. Prema tome je kapetan Grant bio sin toga kraja. Njegov otac, župnik Crkve svete Katarine, dao mu je potpun odgoj, jer je smatrao da to ne može uditi nikome, pa ni jednom kapetanu duge plovidbe. Harry je plovio isprva kao prvi časnik, a

kasnije kao kapetan. Poslovi su mu na tim prekomorskim putovanjima dobro polazili za rukom, tako da je nekoliko godina nakon Robertova rođenja imao već dosta imutka.
U to doba isine 'mu velika pomisao, što mu je pronijela ime po cijeloj škotskoj. Poput Glenarvana, i još nekih velikaških porodica Lowlanda, on nije mogao srcem pripadati osvajačkoj Engleskoj, iako je bio njezin podanik. U njegovim očima dobrobit Škotske ulije se podudarala s probici-ma Anglosasa. Da bi Škotska mogla svoje -interese vani samostalno zastupati, odlučio je utemeljiti veliku škotsku koloniju na nekom otoku Oceanije. A nije li on snivao i o nekoj nezavisnosti, s kakvom su prednjačile Sjedinjene Države i kakvu će jednog dana morati dobiti Indija i Australija18? Možda. Možda je on te svoje skrovite nade nehotice i odavao. Onda ćemo lako razumjeti zašto mu je Vlada odbila pomoć u planovima za kolonizaciju. Kapetan je Grant, što^ više, naišao i na smetnje. U svakoj drugoj zemlji bio bi izgubio i život. 'No Harry se nije dao pokolebati. Pozvao se na rodoljublje 'svojih zemljaka, a u taj je pothvat uložio i svoj imutak. Sagradio je brod i s izabranom posadom otplovio da istraži za svoje svrhe velike otoke Tihog oceana. Prije odlaska povjerio je djecu svojoj staroj rođakinji. Bilo je to god. 1861. Godinu dana, do svibnja 1862, stizale su od njega vijesti, ali poslije odlaska iz Calllaa, od mjeseca lipnja, nije brodu Britannia Mise bilo ni traga ni iglasa. Ni Pomorske novine nisu više otada donosile inikakvih vijesti o kapetanovoj sudbini.
U takvim je prilikama umrla stara rođakinja Harryja Granta, a djeca ostadoše sama samcata na svijetu.
Mary Grantovoj bijaše tada četrnaest godina. Njezin od-važni duh nije klonuo u položaju, u Ikome se našla. Sasvim se posvetila svom bratu, koji je bio još dijete. Morala ga je odgojiti d obrazovati. Uz najveću štednju, pažnju i razbori-

tost, radeći danju i noću, sva se predala odgoju svog brata. Odricala se svega da bi njemu mogla što više pružiti. Vrijedno je ona ispunjavala materinslfce dužnosti. To je dvoje djece živjelo upravo idirtjivim životom u gradu Dundee. Bijedu su prihvatili s ponosom i hrabro joj se odupirali. Mary nije ni na što drugo pomišljala, do na sreću svog brata, i samo je snatrila o njegovoj sretnoj budućnosti. Za nju je Britannia, na žalost, bila izgubljena zauvijek, a otac mrtav. Nije moguće ni opisati njezine užbuđenosti, kad ju je oglas u listu Times izbavio iz te beznadnosti. Te su joj novine sasvim slučajno dopale ruku.
Nije tu bilo Oklijevanja, odmah se odlučila. Neće H možda doznati da isu tijelo kapetana Granta pronašli na nekoj pustoj obali, u trupu kakva razbijena broda? Pa i to bi bilo bolje nego ona strašna sumnja, ono vječno mučenje zbog neizvjesnosti.
Sve to ona povjeri svom bratu, i oboje istoga dana krenuše vlakom u Perth. Navečer stigoše u Malcolm Castle.
Tu je, poslije toliko strahovanja. Mary opet sinula nada.
Eto to je žalosna životna povijest Mary Garant. Ona ju je ispripovjedila lady Glenarvan ganutljivo i jednostavno, a da pri tom nije ni pomislila, Ikalko se u tim dugim godinama kušnje ponijela (kao prava junakinja. Na to je umjesto nje 'mislila lady Helena, pa je u više navrata, ne krijući suza, privinula k sebi to dvoje djece kapetana Granita.
Kao da je Robert po prvi put čuo tu životnu dramu. Slušajući svoju sestru, razrogačio je oči. Tek sada je shvatio što je sve učinila i što je prepatila. Kad je svršila pripovijedanje, zagrli je i stade Iklicati:
- Ah! Majčice! Dobra moja majčice! - Te poklike, koji su mu dolazili iz dna srca, nije nikako mogao prigušiti.
Dok su razgovarali, noć je već bila dobrano poodmakla. Znajući, da su djeca umorna, nije ih htjela duže zadržavati. Mary Grant i Roberta povedoše u njihove sobe. Slatko za-spaše

snivajući o sretnoj budućnosti. Nakon njihova odlaska lady Helena pozove majora i ispripovjedi mu sve što se dogodilo te večeri.
- Doista je Mary Grant vrijedno djevo jče! - prihvati Mac Nabbs, kad je čuo sve, što mu je kazala rođakinja.
- Daj bože, da mi muž uspije u svom pothvatu! - uze lady Heilena •- jer bi inače položaj ove djece postao očajan.
28
- Uspjet će - na to će Mac Naibbs - ako lordovima Admiraliteta ne bude srce tvrđe od portugalskog cementa-
Usprkos tom tmajorovom uvjeravanju lady Helena nije svu noć ni okom trenula, jer su je salijetale najveće bojazni.
Sutradan su Mary Grant i njezin brat ustali već zorom i šetali velikim dvorištem.
Odjednom se začu štropot kola. To se lord Glenarvan vraćao u Malcolm Castle, koliko god su konji mogli grabiti. Začas se nađe u dvorištu i lady Helena, u pratnji majora, i poletje u susret svom mužu. Kao da je umoran, razočaran i srdit, šutke zagrli ženu.
- Što je, Edwarde? - uzviilknu lady Helena.
- Eto to, draga Heleno - odgovori lord Glenarvan - da oni ljudi nemaju srca!
- Zar su odbili ...?
- Da, niisu mi dodijelili broda! Govorili su mi o milijunima, što su ih uzalud bacili pri potrazi za Franklinom! Izjavili su mi da je poruka zagonetna i nerazumljiva! Relkli su mi da isu ti bijednici nestali još prije dvije godine, te da ima veoma .malo vjerojatnosti da bi se mogli pronaći! Nabrajali su mi, da su ih Indijanci, ako su ih zarobili, sigurno' odvukli u unutrašnjost te zemlje, i da se ne može pretresti cijela Patagonija da bi se pronašla tri čovjeka, i to još tri Škota; da bi ta potraga bila uzaludna i opasna; da bi bilo više žrtava, nego što bi se ljudi spasilo. Ukratko, naveli su sve loše razloge ljudi, (koji žele da te odbiju. Nisu oni zaboravili osnova kapetanovih, i tako je eto jadni Grant izgubljen zauvijek!
- Oče moj! Jadni moj oče! - uzviknu Mary Grant, ba-oiviši se na (koljena pred lorda GlenarY,ana.
- Vaš otac! Što, gospođice... - iznenadi se on, ugledavši djevojku do svojih nogu.
- Da, Bdvvarde, to su gospođica Mary i njezin brat, djeca kapetana Granta. Njima je eto Admiralitet dosudio sudbinu siročadi!
- Ah! Gospođice - nastavi lord Glenarvan podižući djevojku. - Da sam znao da ste vi nazočni...
Više nije ništa mogao reći. Dvorištem zavlada neugodna tišina, prekidana jecajima. Nitko da bi izustio ma i jednu riječ, ni lady Helena, ni lord Glenarvan, ni major, ni posluga dvora, koja se sjatila oko svojih gospodara. Držanje
29
tih Škota, 'međutim, odavaše da su ogorčeni zbog postupka engleske Vlade.
Naikon nekoliko časalka major se obrati lordu Glenarva-nu i reče:
- Prema tome, vi nemate više nikakve nade?
- Nikakve.
- Dobro - uzvdknu mlađi Robert - ja ću otići tim ljudima, pa ćemo vidjeti ...
Robert nije mogao dovršiti tu prijetnju, jer ga je sestra spriječila, no njegova stisnuta šaka nije baš odavala -miroljubivih namjera.
- Nemoj, Rdberte - mirila ga je Mary Grant - nemoj! Zahvalimo ovoj dobroj gospodi na svemu, što su za nas učinili; budimo im doViljeka zahvalni, a sad hajdemo.
- Mary! - uizvikmu lady Helena.
- Gospođice, a kamo ste to nakanili? - zapita lord Glenarvan.

- Idem da ina 'koljenima molim kraljicu - odgovori djevojka - pa ćemo vidjeti.da li će se i ona oglušiti o molbe dvoje djece, koja vape, da se ispaši život njihova oca.
Lord Glenarvan odmahnu glavom, ne što bi možda posumnjao u dobro srce njezina veličanstva, nego zato, što je znao da Mary Granit neće moći doprijeti do ikraljice. Molitelji rijetko stižu do stuba prijestolja, jer kao da su na svim vratima kraljevskih palača napisane one riječi, što ih Englezi stavljaju na (kolo (kormila svojih brodova:
Pctssengers are requested not to speak to the man at the wheel.*
Lady Helena pogodi misli svoga muža. Znala je da bi pokušaj djevojke ostao, uzaludan. Osjećala je da će to 'dvoje djece -morati odsada živjeti očajnim životom. U tom joj trenutku sine velika i plemenita misao.
- Mary Grant - uzviknu -ona - čekajte, dijete moje, li slušajte što ću vam reći.
Djevojka je držala za ruku svog brata i bila spremna da pođe. Ali zastade.
Tada -se lady Helena obrati svom mužu suznih očiju, ali odlučna iglasa i živa izražaja.
- Edwarde! - započne ona. - Kad je kapetan Grant napisao ono pismo i kad ga je bacio -u more, on ga je po-
Molimo putnike da ne razgovaraju s kormilarom.

l
vjerio božjoj volji. Sudba nam ga je poslala, i to baš nama? Nema sumnje, naima ije - povjeren spas nesretnika.
- Što želiš kazati, Heleno? - zapita lord Glenarvan. Među svima zavlada grobna tišina.
- Želim reći - nastavi lady Helena - da moramo smatrati srećom, što nam se pružila tako lijepa prilika da naš bralk započnemo jednim dobrim djelom. Ti si, dragi Edwar-de, da toi meni ugodio, bio odlučio poduzeti zabavno putovanje. Može li biti boljeg i [korisnijeg užitka, nego da se spase nesretnici, na ikoje je njihova zemlja zaboravila?
- Heleno! - uzviiknu lord Glenarvan.
- Da, mislim da me razumiješ, Edwarde! Duncan je čvrst i dobar brod. On može svladati južna mora. Može preploviti i put oko svijeta, i on će ga i oploviti, ako ustreba. Da odemo, Edwarde! Da pođemo u potragu za kapetanom Grantom!
Na te odvažne riječi lord Glenarvan pruži ruke svojoj mladoj ženi, nasmiješi se i privinu je Ik srcu. Mary d Robert poljubiše je u ruke. Za tog uzbudljivog prizora ganuta i oduševljena posluga poče klicati iz dubine srca:
- Živjela gospođa iz Lussa! Živjela! Triput hura! Za lorda i lady Glenarvan!
Peto poglavlje ODLAZAK DUNCANA
Već smo spomenuli da je lady Helena imala hrabru i dobrostivu dušu. Najbolji je dokaz to što je netom uradila. Lord Glenarvan doista se mogao ponositi svojom plemenitom ženom ikoja ga je tako lijepo razumjela i slijedila. Njega je već i samog bila osvojila misao da pođe u potragu za kapetanom Grantom, i to već u onom času, kad je osjetio da ga u Londonu odbijaju. Jedini razlog, što u tome nije pretekao lady -Helenu, bio je, što se nije usudio ni pomisliti, da se s njome rastane. Sad je svako oklijevanje iščezlo, jer je lady Helena sama to predložila. Posluga dvorca pozdravila je taj prijedlog oduševljenim klicanjem. Ta valjalo je spašavati braću Škote kao što su i oni. Lord se Glenarvan

od svega srca pridružio poklicima "hura", kojima su pozdravljali gospođu iz Lussa.
Budući da se o odlasku već odlučilo, nije se smjelo gubiti ni tsata vremena. Istog dana poručio je Glenarvan Johnu Manglesu da dođe s Duncanom u Glasgovv te da ga opremi za putovanje u Južno more, a to bi se lako moglo pretvoriti i u put oko svijeta. Kad je lady Helena izustila taj prijedlog, mije mnogo pretjerala u pogledu vrijednosti Duncana. Bio je

to čvrsto građen i brz brod pa je mogao i bez 'bojazni poduzeti taikvo putovanje duge plovidbe.
Brod je bio parna jahta1" (najljepšeg uzorka, istiskivao2" je dvije stotine i deset tona. Brodovi Kolumbia*, Vespuceija, Pincona i Magallanesa, što su ikao prvi pristali u Novom svijetu, bili su mnogo manji.
Duncan je bio' opremljen sa dva jarbola. Prveni jarbol nosio je prvenjaču, prvenu sošnjaču, košnjaču i sljemenjaču. Na velejarbolu bijahu razapete sošnjača i vršnjača. Osim toga brod je imao prečkicu, prečku i prečojaču te letna jedra. Jednilje mu je imalo veliku površinu, pa je mogao iskoristiti vjetar i jedriti kao obični jedrenjak, ali povrh toga raspolagao je u svom trupu mehaničkom snagom. Stroj najnovije vrste od sto i šezdeset konjskih snaga imao je uređaj za pregrijavanje, čime se dobivao visok tlak pare, i gonio je dvokrili vijak. Duncan je vozeći svom snagom mogao postići brzinu kao nijedan brod dotada. Za vrijeme pokusne vožnje u zaljevu rijeke Glyde plovio je, prema pa-tent-logu21, brzinom od sedamdeset ualova22. To je u svemu bio izvrstan brod i njime se moglo slobodno krenuti na put oko svijeta. John Mangles se prema tome trebao pobrinuti još samo za unutarnju opremu.
Prva je kapetanova briga bila proširiti spremišta, kako bi mogao uikrcati što više ugljena, jer na putovanju nije uvi-jeik bilo laiko dopunjavati gorivo. Ista je mjera opreza bila potrebna i za spremište hrane. Razborito je postupao John (,| Mangles kad je ulkrcao živeža za dvije godine. Novaca 'mu nije manjikalo, imao ga je čak toliko, da je kupio i jedan brodski top i namjestio ga na prednjem valobranu jahte. Nikad se ne zna što se sve može dogoditi, a nije naodmet,
* Kolumbo je na četvrto putovanje otplovio sa četiri broda. Največi, admiral-;ska karavela, istiskivao je 70 tona. Najmanji brod je imao jedva 50, a toliko imaju danas obalni brodići na jedra.

ako se zrno od osam livara može izibaciti na četiri milje daljine. f
John Mangles se u sve dobro razumio, to mu se mora priznati. Iako je sada zapovijedao običnom jahtom za zabavna putovanja, iipaik se ubrajao među najbolje pomorske kapetane trgovačke mornarice u Glasgowu. Kapetanu je bilo trideset godina; nešto grube crte lica odavale su smjelost i dobrotu. I on je bio dijete dvorca; obitelj Glenarvan odgojila ga je i učinila vrsnim pomorcem. John Mangles već je više puta dokazao svoju vještinu, smjelost i hlladnofcrvnost na nekoliko putovanja duge plovidbe. Kad mu je lord Glenarvan povjerio Duncan, primio ga je svim srcem, jer je glavara Malcolm Castlea volio kao rođenog brata i tražio prililku da se žrtvuje za njega.
Prvi časnik, Tom Austin, bio je stari morski vuk, dostojan najvećeg povjerenja. Posada Duncana brojila je u svemu dvadeset i pet ljudi, ubrojivši kapetana i prvog časnika, a svi su pripadali dumbartonskoj grofoviji. Sve su to bili iskušani pomorci, sinovi kmetova obitelji, koji su sačinjavali na brodu pravu škotsku zadrugu vrijednih ljudi, pa nisu bili ni bez tradicionalnog piper-baga*. Lord Glenarvan je prema tome raspolagao skupom dobrih momaka koji vole svoj posao, odanih, hrabrih i jednako vještih u rukovanju oružjem kao i u manevriranju brodom. Svi su uz to bili spremni da ga slijede i u najsmjelije pustolovine. Posada Duncana nije mogla suzdržati izraze oduševljenja, kad je doznala kamo putuje. Sve su hridine Dumbartona odjekivale od poklika ushićenja.
Pri opremanju i opskrbljivanju broda John Mangles nije zaboravio ni na uređivanje prostorija za lorda i lady Glenarvan za tako dugo putovanje. Morao je pripremiti kajite i za djecu kapetana Granta, jer lady Helena nije mogla odbiti Mary dopuštenje da ih prati na Dunconu.

što se tiče malog Roberta, on bi se radije zavukao i u kaljužu2^ jahte, nego da ostane. I kad bi morao služiti kao "mali"24, kako su svoju službu započeli Nelson52 i Franklin, on bi se ukrcao na Duncan.
Tko bi mogao odoljeti takvu malom dobrijanu? Nitko to nije ni pokušao. Morali su ga čak brisati i iz popisa putni-
* Gajdaš, koji postoji još i danas u škotskim četama.

fiaiofins"
"Ztn"f*
ka, jer je pod svaku cijenu htio služiti bilo kako, kao mali, početnik ili mornar. Johnu Manglesu bi naređeno, da ga obučava u pomorskom zanatu.
- Dobro je - reče Robert - i neka ne štedi korbača, ako ne budem radio kako treba!
- Budi bez brige, dragi dječače - uzvrati ozbiljnim glasom Glenarvan, a da mu pri tom nije odao da je "mačak sa šest repova* već odavna zabranjen, a na Duncanu bi osim toga bio i suvišan.
Da bi upotpunili popis putnika, moramo još spomenuti i majora Mac NabbsajjMajoru je bilo pedeset godina. Lice mu je bilo mirno i pravilno. Bio je čovjek dobre i savršene ćudi, skroman, tih, miroljubiv, uvijek spreman poći, kud god bi se zahtijevalo. Slagao se sa svakim, bio zadovoljan sa svačim. Nikad se nije prepirao ni ljutio. Jednakim bi se korakom penjao stubama do svoje spavaonice ili kretao grudobranom tvrđave pod topovskom vatrom?] Ništa ga na svijetu ne bi moglo trgnuti iz njegova mira, pa ni tane topovsko. Sigurno će i umrijeti, prije nego što doživi kakvu priliku da se naljuti. Taj čovjek nije imao samof običnu borbenu hrabrost, ^fcinu čisto fizičku odvažnost koja se zasniva na energiji mišića, nego jojdviše onu moralnu čvrstoću, što je stvara postojanost duha^^Ako je uopće imao kakvu" manu, to je bila ta, da je bio pravi Škot od glave do pete, čistokrvni Kaledonac, tvrdoglavi sljedbenik starih običaja svoga kraja. Stoga i nije nikad htio služiti Engleskoj, a svoj majorski čin postigao je u 42. pukovniji crne straže, Highland Black Watch, koja se sastojala od samih škotskih plemića. Kao Glenarvanov rođak, Mac Nabbs je živio u dvorcu Malcolm pa je smatrao sasvim naravnim, da mu je kao majoru mjesto na Duncanu.
Takva je bila posada jahte, koja je zbog nepredviđenih okolnosti morala izvršiti jedno od najčudnovatijih putovanja novijih vremena. Nakon dolaska na Steamboat Quai u Glasgowu brod je zaokupio radoznalost građana. Velike mase naroda dolazile ga svaki dan gledati. Svi su se zanimali jedino za jahtu i samo su o njoj govorili. Drugi su kapetani u luci bili ljubomorni, a osobito kapetan Burton, zapovjednik krasnog parobroda Scotia koji je bio vezan pokraj Dun-
* Šestorokraki bič, što su ga dugo vremena upotrebljavali na engleskim brodovima.
cana, a spremao se da otplovi u Calcuttu. Duncan se prema golemom trupu parobroda Scotia činio kao brodić. Svi su ipak gledali samo jahtu lorda Glenarvana, a zanimanje je za nju svakim danom sve više raslo.
Čas odlaska se, međutim, već bio približio. John Mangles je zaista dokazao svoju sposobnost i okretnost. Nepun mjesec dana nakon pokusne vožnje u zaljevu Clyde, Duncan je bio nakrcan, opskrbljen i opremljen. Već bi se mogao slobodno otisnuti na pučinu. Odlučeno je, da se otplovi 25. kolovoza, tako da bi jahta mogla doploviti do Juga početkom proljeća na južnoj hemisferi.
Kad se doznalo za plan lorda Glenarvana, poče mu stizati mnogo opomena u pogledu napora i opasnosti, što ga očekuju na takvu putovanju, ali se on na to nije ni najmanje

obazirao, već se mirno spremao na odlazak iz Malcolm Ca-stlea. Uostalom, kudili su ga i mnogi koji su mu se inače divili. Ali čitavo javno mišljenje bilo je na strani škotskog lorda, a sve su novine, osim "Glasila vlade" jednodušno osuđivale držanje lordova u Admiralitetu. Lord Glenarvan se, međutim, nije htio osvrtati ni na osude ni na pohvale. Znao je, što mu dužnost nalaže, a za drugo se nije brinuo.
Glenarvan, lady Helena, major Mac Nabbs, Mary i Robert Grant, brodski sobar Olbinett sa svojom ženom koja * je dodijeljena na dvorbu lady Heleni, napustili su Malcolm Castle 24. kolovoza, pošto se obiteljska posluga najsrdačnije i dirljivo s njima oprostila. Poslije nekoliko sati već su se ukrcali na brod i smjestili. Narod je sa simpatijom i divljenjem pozdravljao lady Helenu, mladu i odvažnu ženu, koja se odrekla mirnog i raskošnog života da bi pritekla u pomoć nevoljnim brodolomcima.
Prostorije lorda Glenarvana i njegove žene zauzimale su čitavo krmeno nadgrađe broda. Sastojale su se od dviju spavaonica, salona i dviju umivaonica. Osim toga brod je imao zajedničku blagovaonicu, a oko nje šest kabina. U pet od tih kabina smjestili su se Mary i Robert Grant, gospodin i gospođa Olbinett, te major Nabbs. Kabine Johna Mangle-sa i Toma Austina bile su na suprotnoj strani i otvarale se prema glavnoj palubi. Posada je veoma udobno stanovala u međupalublju, jer jahta nije imala nikakva tereta osim svog ugljena, hrane i oružja. John Mangles sve je uzorno uredio,
34
35
l Prikosnik, 2 Kosnik, 3 Posrtaljka, 4 Posrtno leto, 5 Rilo, 6 Top, 7 Prečkica, 8 Prečka, 9 Prečnjača, 10 Debleni križ sa smotanom prvenjačom, 11 Koš, 12 Košni križ sa smotanom košnja-čom, 13 Košić, 14 Sljemeni križ sa smotanom sljemenjaeom, 15 Prveni jarbol, 16 Sljemeni nastavak jarbola, 17 Košni nastavak jarbola, 18 Deblo jarbola, 19 Priponice, 20 Pripone, 21 Prvena sošnjača, 22 Kratice, 23 Krmeni nastavak, 24 Košić, 25 Sljemene pripone, 26 Krmeni jarbol, velejarbol, 27 Vršnjača, 28 Sošnjak, 29 Sošnjača, 30 Krmeni čamac (gig), 31 Kasar ili krmeno nadgrađe, 32 Ključište pripona, 33 čamac za spašavanje dignut na sohama,
34 Sidro
jer nije morao škrtariti s prostorom pri uređivanju unutrašnjosti broda.
Duncan je morao otploviti u noći od 24. na 25. kolovoza, pri opadanju vode oseke, i to u tri sata ujutro. Međutim, prije toga su stanovnici Glasgovva doživjeli ganutljiv prizor, U osam sati navečer lord Glenarvan, njegovi gosti i čitava posada, od ložača do kapetana, svi koji će sudjelovati na ovom požrtvovnom putovanju, iskrcaše se s jahte i pođoše u Sant Mungo, staru glasgowsku katedralu. Tu starinsku crkvu, što je ostala pošteđena usred ruševina reformacije, majstorski je opisao Walter Scott. Ona je pod svoje svodove primala putnike i mornare Duncana, a pridružila im se i velika gomila svijeta. U glavnoj lađi crkve, prepunoj grobnica kao na nekom groblju, zazivao je župnik Morton blagoslov nebesa i preporučio pothvat zaštiti providnosti. U jednom času začu se glas Mary Grant koji se u staroj crkvi uzdizao na molitvu. Djevojka se molila za svoje dobročinitelje i pred bogom je lila tihe suze zahvalnice. Nakon toga je skup izašao iz crkve duboko ganut. U jedanaest sati već su svi bili na brodu. John Mangles dovršavao je š posadom p'o-sljednje pripreme.
U ponoć su bile potpaljene vatre. Kapetan je zatim zapovjedio da se vatre raširе. Iz dimnjaka je ubrzo suknuo gust dim i pomiješao se s noćnom maglom. Duncanova su jedra bila čvrsto smotana u platnenu navlaku za zaštitu od čađe, jer je vjetar puhao s jugozapada, pa se nije mogao iskoristiti za jedrenje.
U dva sata Duncan je već počeo podrhtavati pod trešnjom svojih kotlova. Manometar je pokazivao tlak od četiri atmosfere. Iz ventila je šištala pregrijana para. U tom je trenutku bila baš visoka voda prije oseke. U osvit zore već se nazirao plovni put rijeke Clyde između

oznaka26 biggin-sa*. Svjetla su na oznakama sa svitanjem postepeno blijedjela. Kucnuo je čas odlaska. *•
John Mangles izvijesti lorda Glenarvana,..i ovaj se odmah pope na most.
Oseka je već bila nastala, te je započelo spuštanje vode. Duncan je snažno zazviždao parnom zviždaljkom, odriješio konope i oslobodio se obližnjih brodova. Upućen je stroj, i vijak je potisnuo brod u plovni put rijeke. John nije uzeo
* Humci od naslaganog kamenja, služe kao oznake.

peljara27, jer je izvrsno poznavao sve prolaze na rijeci Cly-de. Bolje od njega ne bi nitko mogao manevrirati. Jahta je poslušno slijedila svaki njegov mig. Desnom je rukom davao zapovijedi stroju, a lijevom krmilu, bez ijedne riječi, mirno i sigurno. Ubrzo su iščezle iz vidika i posljednje tvornice, umjesto njih viđale se još samo vile, razasute po okolnim brežuljcima. Napokon je i gradska buka zamuknula u daljini.
Sat kasnije prošao je Duncan kraj dumbartonskih hridi; nakon dva sata našao se u zaljevu Clyde. U šest sati ujutro prošao je mimo rta Cantyre, izašao iz Sjevernog kanala i zaplovio na široku pučinu Oceana.
Šesto poglavlje PUTNIK IZ KABINE BROJ ŠEST
Prvog dana putovanja bilo je more dosta valovito, a predvečer se vjetar još i pojačao. Duncan se doista valjao. Gospođe su dobro uradile, što nisu izašle na krmenu palubu, već su ostale ležeći u svojim kabinama.
Sutradan vjetar skrenu za jednu zraku28. Kapetan John dao je razapeti prvenjaču, sošnjaču i košnjaču. Duncan je bolje polegao2" na valove, i manje se osjećalo ljuljanje i po-srtanje30. Lady Helena i Mary Grant mogle su se već u zoru pridružiti lordu Glenarvanu, majoru i kapetanu na mostu. Rađaj sunca bješe veličanstven. Dnevno nebesko tijelo izlazilo je iz Oceana, kao da se metalni disk, pozlaćen Ruolzo-vim31 načinom, diže iz goleme galvanske kupke. Duncan je klizio obasjan sjajnim zračenjem, činilo se kao da su mu zrake sunca nadule jedra. Putnici jahte divili se bez riječi pojavi blještavog nebeskog tijela.
- Divna li prizora! - kliknu napokon lady Helena. - Ovako počinje lijep dan. Samo da nam vjetar ostane povoljan pa da i dalje tjera Duncan!'
- Teško bi bilo poželjeti ljepši, draga Heleno - prihvati lord Glenarvan. - Ne možemo se potužiti na početak putovanja.
- Hoće li put dugo trajati, dragi Edvvarde? 38
- Kapetan John odgovorit će nam na to - reče Glenarvan. - Plovimo li dobro? Jeste li zadovoljni s brodom, John?
- Vrlo sam zadovoljan, vaša visosti - odgovori John.
- Mornar upravo uživa, kad pod nogama može osjetiti ovakav izvrstan brod. Dosad još nisam vidio boljeg odnosa između stroja i korita. Pogledajte još, kako je i brazda glatka, kako brod lako klizi kroz valove. Plovimo brzinom od sedamnaest čvorova. Ako ova brzina potraje, za deset ćemo dana presjeći ekvator, a za manje od pet nedjelja proći ćemo i rt Hoorn.
- Čujete li, Mary? - prihvati lady Helena. - Manje od pet nedjelja!
- Da, gospođo - odgovori djevojka. - Čujem, a srce mi uzrujano kuca, dok slušam kapetana.
- A kako podnosite putovanje, gospođice Mary - upita lord Glenarvan.
- Dosta dobro, milorde, nije mi baš najgore. Uostalom, brzo ću se naviknuti.
- A naš mladi Robert?
- Ah! Robert - odgovori John Mangles - ako se ne provlači između strojeva, onda sigurno sjedi na jabuci"2. To je mladić, koji se ruga morskoj bolesti. Eno! Vidite li ga?

Kapetan pokaza prema jarbolu. Svi skrenuše pogled na prednji jarbol. Robert je upravo visio na klobučnici33 sije-, menog križa, stotinu stopa visoko. Mary se nehotice trgne.
- Ah, budite bez brige gospođice - reče John Mangles
- ja odgovaram za njega. Obećavam, da ćemo doskora predstaviti kapetanu Grantu krasnog obješenjaka. Naći ćemo mi već tog vrijednog kapetana!
- Neka vas nebesa usliše, gospodine Johne! - odvrati djevojka.
- Drago dijete - nastavi lord Glenarvan - u svemu do sada vidim neki prst sudbine, a to, nas mora ispuniti nadom. Ne idemo sami, već nas ona tjera. Ne tražimo, sudbina nas vodi. Pogledajte sve te vrijedne ljude koji su se dali na posao u plemenitu svrhu. Naš će nam pothvat sigurno uspjeti a uvjeren sam, da ćemo ga izvršiti i bez poteškoća. Lady Heleni sam bio obećao da ću je povesti na jedno zabavno putovanje; ako se ne varam, to ću obećanje i ispuniti.
39
- Edwarde - uzviknu lady Helena - ti si najbolji čovjek na svijetu!
- Nisam, ali zato imam najbolju posadu na najboljem brodu. Ne divite li se našem Duncanu, gospođice Mary?
- Da, milorde - odgovori djevojka - ja se razumijem u brodove i baš zato mu se divim.
- Zbilja?
- Igrala sam se na brodovima svog oca još kao posve malo dijete. Bio bi od mene morao stvoriti mornara. A da je trebalo, ja se ne bih našla u neprilici, da uzmem jedan krat34 na jedru, isto tako kao da pletem pletenicu.
- Ej, gospođice, što to kažete? - uzviknu John Man-gles.
- Ako tako nastavite - reče lord Glenarvan - postat ćete dobar prijatelj kapetana Johna, jer on ne može ni zamisliti bilo kakvo zvanje na svijetu, koje bi vrijedilo više od mornarskog, pa čak ni za ženu. Je li tako, Johne?
- Svakako, vaša visosti - odgovori mladi kapetan. - Ipak moram priznati, da gospođici Grant bolje pristaje krmena paluba nego ubiranje sljemenog jedra, ali mi ipak laska, kad je čujem kako govori.
- Osobito kad hvali Duncan- uzvrati Glenarvan.
- Pa on to i zaslužuje - potvrdi John.
- Kad se baš tako ponosite svojom jahtom, željela bih je pogledati do dna trupa da vidim, kako su se smjestili naši mornari pod palubom - reče lady Helena.
- Izvrsno - dočeka John - dobro im je, kao kod kuće.
- Pa oni i jesu kod kuće, draga Heleno - doda lord Glenarvan. - Ova je-jahta dio naše stare Kaledonije! Ona je otrgnuti komad dumbartonske grofovije koji plovi osobitom mi-lošću; prema tome nismo uopće napustili svoj kraj. Duncan nam je malcolmski dvorac, a ocean Lomodsko jezero.
"" - Kad je tako, dragi Edwarde, onda nam pokaži dvorac - zamoli lady Helena.
- Bit ćete služeni, gospođo - preuze Glenarvan - ali mi prije toga dopustite da obavijestim Olbinetta.
Brodski sobar bio je izvrstan konobar, iako Škot, mogao se po svom držanju mjeriti sa svakim Francuzom. Svoju je službu obavljao revno i razborito. Požurio se da primi naloge svoga gospodara.
40
- Olbinette, mi ćemo se prije doručka prošetati malo po brodu - reče Glenarvan, kao da je odlučio poći na šetnju u Tarletu ili duž jezera Katrine. - Nadam se da ćemo po povratku naći stol već prostrt.
Olbinett se ozbiljno nakloni.
- Hoćete li i vi s nama, majore? - upita lady Helena.

- Ako zapovjedite - odgovori Mac Nabbs.
- Ah! - uzviknu lord Glenarvan - major je sav u dimu svoje cigare. Ne smijemo mu je otrgnuti. On vam je nepopravljiv pušač, gospođice Mary. Puši, i kad spava;
Major dade znak odobravanja, a gosti lorda Glenarvana siđoše pod palubu.
Mac Nabbs ostade sam. Još se više obavi dimom i poče po svom starom običaju govoriti sam sa sobom, ali bez pro-tuslovljenja. Stajao je nepomično i gledao put krme u brazdu jahte. Zatim se, nakon nekoliko časaka nijema promatranja, okrene i ugleda pred sobom neku novu osobu. Kad bi majora išta moglo iznenaditi, onda bi ga taj susret sigurno začudio, jer tog putnika uopće nije poznavao.
^s"aj^
i'Bio je visok, suh i mršav čovjek i moglo mu je biti četrdeset "godina. Doimao se kao kakav dug čavao s debelom glavom. I doista, glava mu je bila široka i jaka; imao je visoko čelo, podugačak nos, velika usta i vrlo zaobljenu bradu. Goleme okrugle naočari potpuno su mu skrivale oči. Pogled mu je imao onakav neodlučan izraz, kakav obično vidimo u niktalopa*. Izraz je odavao inteligentna i vesela čovjeka. Nije se mogao ubrojiti u one neugodne ljude, koji na prvi pogled odbijaju, nikad se iz načela ne smiju, a svoje duhovno siromaštvo prikrivaju ozbiljnom obrazinom. Daleko od toga. Širokogrudan i prijatan nastup potvrđivao je da taj neznanac zna i stvari i ljude uzimati s dobre strane. Lako se moglo naslutiti, kakav mu je način govora: rastresen, onako kako govore oni koji ne vide što gledaju, i ne čuju što slušaju. Na glavi mu je bila putna kapa, a na nogama jake, žute, visoke cipele s kožnim dokoljenicama. Nosio je kestenjaste hlače od baršuna, a isti mu je takav bio i kaput s neizmjerno mnogo džepova. Činilo se, da su svi ti džepovi natrpani notesima, dnevnicima, bilježnicama, lisnicama
* Niktalopija, osobito svojstvo oka da vidi predmete u tami.

i s tisuću drugih suvišnih stvari, a da i ne spominjemo još i dalekozor, obješen preko ramenaJ|
Neznančeva je živahnost bila susta suprotnost majorova mira. Obilazio je oko Mac Nabbsa, gledao ga i pitao očima. Major je naprotiv i dalje ostao miran, a da se nije ni zapitao odakle je, ni kamo ide, ni kako je dospio na Duncan.
Kad je zagonetna osoba vidjela da se major uopće ne osvrće na pokušaje približavanja, uzela je dalekozor koji se mogao razvući više od jednog metra, i uperila ga na obzor, gdje se nebo sastaje s morem. Onako nepomičan i s raskre-čenim nogama doimala se kao neki putokaz na cesti. Nakon promatranja koje je trajalo oko pet minuta, neznanac je spustio dalekozor na palubu i podupro se na nj kao na običan štap. Ali pojedini se dijelovi instrumenta uvukoše jedan u drugi, dalekozor se sklopi, a novi putnik izgubi potporanj i umalo da se ne opruzi koliko je dug i širok, podno velejar-bola.
,
Na majorovu bi se mjestu svatko drugi barem nasmiješio. Ali Mac Nabbs nije ni okom trepnuo. Sad je već i neznancu bilo dosta.
- Sobaru! - uzviknu s takvim naglaskom, da si odmah mogao prepoznati stranca.
Pričeka, ali se nitko ne pojavi.
- Sobaru! - ponovi glasnije.
Gospodin je Olbinett upravo prolazio palubom; pošao je u kuhinju pod pramčanim nadgrađem i nemalo se iznenadio, kad je čuo kako ga zove neka Ijudeskara koje nije poznavao.
"Kako se taj ovdje stvorio?" zapita se u sebi. "Neki prijatelj lorda Glenarvana? Ne, nije moguće!"
Ipak se pope na krmenu palubu i približi neznancu.

- Jeste li vi brodski sobar? - zapita ga neznanac.
- Jesam, gospodine - odgovori Olbinett - ali nemam čast...
- Ja sam putnik iz kabine broj šest.
- Broj šest? - ponovi sobar.
- Baš tako, a kako se vi zovete?
- Olbinett.
- Onda, dragi prijatelju Olbinette, treba se pobrinuti za doručak, i to što prije! - uze neznanac iz kabine broj šest.
42
- Evo već trideset i šest sati nisam ništa okusio; ta, trideset i ,šest sati sam prospavao. To se mora oprostiti čovjeku, koji je bez predaha dojurio iz Pariza u Glasgow. A, molim vas kad se ovdje doručkuje?
- U devet sati! - odgovori Olbinett mehanički. Stranac je htio pogledati na sat, ali to nije išlo tako brzo,
jer ga je pronašao tek u devetom džepu.
- Uh! Još nije ni osam sati! Dobro, Olbinette, dajte mi onda barem jedan dvopek i čašicu sherrvja, da mi bude lakše čekati, jer umirem od gladi.
Olbinett je slušao, a da ništa nije razumio. Uostalom, neznanac je neprestano govorio, živahno i s lakoćom, prelazeći s jednog predmeta na drugi.
- A što je s kapetanom? - zapita neznanac. - Kapetan još nije ustao? A prvi časnik? što radi prvi časnik? Zar i on još spava? More je srećom mirno, a vjetar povoljan, pa brod plovi sam!
Baš dok je on to govorio, pojavi se John Mangles na stubama krmenog nadgrađa.
- To je kapetan - reče Olbinett.
- Drago mi je - uzviknu neznanac - drago mi je, što se mogu upoznati s vama, kapetane Burtone!
Tko bi se mogao više iznenaditi od Johna Manglesa! Odakle se mogao na brodu stvoriti taj stranac, koji ga još i zove "kapetane Burtone"?
Stranac, međutim, nije mogao zaustaviti izljev svoje rječitosti:
- Dopustite mi, da vam stisnem ruku. To nisam učinio preksinoć samo zato, što znam da se pri odlasku ne smije nikome smetati. Ali danas sam upravo presretan, što ćemo sklopiti poznanstvo.
John Mangles gledao je razrogačenih očiju čas Olbinetta, Čas novog došljaka.
- Sad, kad smo se upoznali, dragi kapetane, proćaskaj-mo kao stari prijatelji. Molim vas, jeste li zadovoljni sa Scotijom?
- Što to govorite o Scotiji? - izusti napokon John Mangles.
- Pa Scotia, kojom plovimo. Dobar je ovo brod. Mnogo su mi hvalili fizička svojstva broda, a još više moralne osobine njegova zapovjednika, vrijednog kapetana Burtona. Je-
43
ste li u rodu s velikim afričkim otkrivačem? Hrabar je to čovjek. Ako jeste, onda čestitam!
- Gospodine - prekine ga John Mangles - ne samo što nisam ni u kakvom srodstvu s otkrivačem Burtonom, nego ja uopće nisam ni kapetan Burton.
- Ah - uzviknu neznanac - onda sigurno govorim s prvim časnikom Scotije, gospodinom Burdnessom?
- Gospodin Burdness? - začudi se John Mangles koji je počeo naslućivati istinu. Samo još nije znao, ima li posla s luđakom ili smetenjakom i to ga je mučilo. Ali upravo kad je htio to pitanje posve raščistiti, pojaviše se na palubi lord Glenarvan, njegova žena i gospođica Grant. Stranac ih

opazi i uzviknu:

- Evo putnika! Evo i putnika! Sjajno! Nadam se, gospodine Burdnesse, da ćete me predstaviti...
I uputi se slobodno prema njima i obrati im se ne čekajući da ga John Mangles predstavi:
- Gospođo - reče gospođici Grant, a sa "gospođice" obrati se lady Heleni - gospodine... - započe okrenuvši se lordu Glenarvanu.
- Lord Glenarvan - dometne John Mangles.
- Milorde - nastavi opet neznanac - oprostite, što se sam predstavljam, ali se na moru možemo malo osloboditi strogih pravila pristojnosti. Ja se nadam da ćemo se brzo zbližiti i da će nam putovanje Scotijom u društvu ovih gospođa biti ugodno i zabavno.
Lady Helena i gospođica Grant nisu smogle ni riječi, da mu odgovore. Nisu mogle protumačiti, na koji je način taj uljez došao na krmenu palubu Duncana.
- Gospodine - zapita napokon Glenarvan - s kim imam čast govoriti?
- Ja sam Jacques-Eliacin-FranLois-Marme Paganel, tajnik Geografskog društva u Parizu, dopisni član istih društava u Berlinu, Bombavu, Darmstadtu, Leipzigu, Londonu, Petrogradu, Beču i New Yorku, honorarni član Kraljevskog geografskog i Etnografskog instituta Istočne Indije. Nalazim se na putu u Indiju. Pošto sam dvadeset godina svog života proveo na geografskim radovima u kabinetu, odlučio sam prijeći na primijenjenu znanost. Cilj mi je da povezem pojedine radove velikih putnika.

Sedmo poglavlje
ODAKLE JE DOŠAO I KAMO PUTUJE JACOUES PAGANEL

Tajnik Geografskog društva bijaše zacijelo prijazna osoba, jer je sve to izgovorio s mnogo ljubaznosti. Lord Glenarvan dobro je, uostalom, znao, tko je pred njim. Znao je i za ime i za zasluge Jacquesa Paganela. Njegovi geografski radovi, izvještaji o modernim otkrićima u vjesniku Društva i dopisivanje s čitavim znanstvenim svijetom učinili su ga jednim od najistaknutijih učenjaka Francuske.
Lord Glenarvan srdačno mu pruži ruku.
- A sad, kad smo se upoznali - nadoda on - dopustite mi, gospodine Paganele, da vam postavim jedno pitanje.
- Dvadeset pitanja, milorde - odgovori Jacques Paganel. - Uvijek ću osjećati zadovoljstvo, kad mogu s vama ćaskati.
- Jeste li se vi to preksinoć ukrcali na ovaj brod?
- Da, milorde, preksinoć u osam sati. Iz kaledonskog vlaka uskočio sam u kočiju, a iz kočije na Scotiju. Na njoj sam bio već iz Pariza rezervirao kabinu broj šest. Noć je bila tanina, a na brodu nisam vidio nikoga. Nakon punih trideset sati putovanja bio sam tako umoran, da sam se odmah zavukao u postelju. Znao sam osim toga, da je prvih dana putovanja dobro što manje izlaziti, ako se želiš očuvati od morske bolesti. Čestito sam se naspavao, i to trideset i šest sati, možete mi vjerovati.
Sad su već slušaoci Jacquesa Paganela znali rastumačiti njegovu nazočnost na brodu. Taj je francuski putnik zabunom zamijenio brodove i ukrcao se, dok je posada Duncana bila u crkvi Saint Mungo, na molitvi. Sve se razjasnilo; ali što će reći naš učenjak geograf, kad dozna ime i odredište broda, na kome plovi?
- Tako, gospodine Paganele, vi izabraste - Calcuttu kao polaznu točku za svoja putovanja? - zapita Glenarvan.
- Da, milorde. čitava sam svog života maštao o tome da mi je vidjeti Indiju. To je uvijek oio moj najljepši san. Sad će mi se napokon ostvariti u zemlji slonova i Tanga35.

- Prema tome, gospodine Paganele, vama ne bi bilo svejedno, kad biste posjetili neku drugu zemlju?
- Ne, milorde, bilo bi mi neugodno, jer imam preporuke za lorda Sommerseta, generalnog guvernera Indije, osim toga imam i jedan nalog Geografskog društva koji bih htio svakako izvršiti.
- Ah, imate i nalog?
- Da, trebalo bi da pokušama izvršiti čudnovato, ali korisno putovanje. Program mi je za to putovanje sastavio moj učeni prijatelj i kolega, gospodin Vivien de Saint-Martin. Imao bih se uputiti tragovima braće Schlaginweit, pukovnika Waugha, Webba, Hodgsona, misionara Huca i Gabeta, Moorcrofta, Julesa Remvja i mnogih drugih slavnih putnika. Ja bih htio nastaviti ondje, gdje je na žalost god. 1846. misionar Krick zapeo. Ukratko, htio bih istražiti tok rijeke Jaru--Džangbo-Ču koja u dužini od tisuću i pet stotina kilometara protječe kroz Tibet, a teče duž sjevernog nastavka Himalaje. Želim ustanoviti, da li ta rijeka utječe u Brahmaputru, sjeveroistočno od Assama. Zlatna medalja, milorde, pripast će onom istraživaču, kome pođe za rukom riješiti to pitanje, jedno od najvažnijih u zemljopisu Indije.

Paganel je bio upravo divan, govorio je živahno i oduševljeno. Pustio je, da ga maštanja zanegu. Tko bi ga mogao prekinuti! Prije bi zaustavio Rajnu na slapovima kod Schaff-hausena nego njega.

- Gospodine Jacques Paganele - reče lord Glenarvan, kad je ugrabio priliku u kratkoj stanci -to bi bilo svakako prekrasno putovanje, a i znanost bi vam odala najveće priznanje. Međutim, ne želim produljivati zabludu, u koju ste upali. Vi ćete se, barem za sada, morati odreći užitka da pohodite Indiju.
- Odreći! A zašto?
- Jer su -vam prema Indijskom poluotoku okrenuta leđa.
- Kako to, kapetane Burtone ...?
- Nisam ja kapetan Burton - odgovori John Mangles.
- Ali Scotia...
- Ni ovaj brod nije Scotia!

46

Paganelovo čuđenje ne bi nitko mogao opisati: On je. gledao redom lorda Glenarvana koji se držao ozbiljno kao uvijek; lady Helenu i Mary Grant kojima se na licu vidio izražaj iskrene sućuti; Johna Manglesa koji se smješkao, i majora koji nije ni okom trepnuo. Paganel potom slegnu ramenima, spusti naočari s čela na oči i uzviknu:

- Divne li šale!

Ali u tom mu trenutku pogled pade na kolo kormila. Na njegovu su obruču upisane ove dvije riječi:

DUNCAN GLASGOW

- Duncan! Duncan! - ote mu se krik pun očaja. Zatim jurnuvši niza stube kasara36, sunu u svoju kabinu. Čim je nesretni učenjak otičao, nitko, osim majora, nije
više mogao ostati ozbiljan; svi do zadnjega mornara pras-nuše u smijeh. Zamijeniti vlak! Hajde de! Zamijeniti edinburški vlak s dumbartonskim! I to se može. Ali ukrcati se na drugi brod i ploviti u Čile umjesto u Indiju prelazi granice svake rastresenosti!
- Tome se ništa ne čudim kod Jacquesa Paganela - reče Glenarvan. - On je već na glasu sa svojih nezgoda. Jednom je izdao glasovitu kartu Amerike, a u nju je uvrstio Japan! Ipak mu sve to ne može umanjiti ugled izvrsna učenjaka i glas jednog od najboljih francuskih geografa.
- Ali što ćemo sada s jadnim gospodinom? - zapita lady Helena. - Ta ne možemo ga odvesti u Patagoniju.

- Zašto ne? - odgovori ozbiljno Mac Nabbs. - Ne možemo mi odgovarati za njegovu rastresenost. Pomislite, da je u vlaku, bi li ga mogao zaustaviti?
- Ne bi, ali bi mogao izaći na prvoj postaji - odgovori lady Helena.
- Pa to može učiniti i ovdje - reče Glenarvan. - Na volju mu je da se iskrca, kad prvi put pristanemo.
U tom se trenutku Paganel, jadan i kukavan, penjao na kasar, pošto se uvjerio, da mu je prtljaga na brodu. Neprestano je ponavljao zlokobne riječi: Duncan! Duncan! Drugo mu nešto nije padalo na pamet. Koračao je gore-dolje, promatrao jarbole jahte, promatrao horizont morske pučine. Napokon pođe Glenarvanu:

- A Duncan plovi__?
- U Ameriku, gospodine Paganele. *- Kamo točnije ...?
- U Concepcion.
- U Čile! IJ Čile! - zavapi nesretni geograf. - A moja zadaća u Indiji? što će na sve to reći gospodin Ouatrefage, predsjednik Centralne komisije? A gospodin d'Averzac? A gospodin Cortambert? A gospodin Vivien de Saint-Martin? Kako im mogu izaći pred oči na sjednicama Društva?!
- Gospodine Paganele - mirio ga Glenarvan - nemojte zdvajati. Sve će se nekako urediti. To neznatno zakašnjenje lako ćete podnijeti. Jaru-Džangbo-Cu čekat će vas u planinama Tibeta. Mi ćemo naskoro pristati na Madeiri. Tamo ćete lako naći brod, koji će vas vratiti u Evropu.
- Hvala vam, milorde! Što mi drugo preostaje nego da se pomirim sa sudbinom. Ovo je doista neobičan doživljaj, ovakvo se nešto može samo meni dogoditi. A moja rezervirana kabina na Scotiji?
- Ah, Scotia! Savjetujem vam, da se nje, barem za sada, odreknete.
- Uostalom - reče Paganel, pošto je ponovo pogledao brod - Duncan je jahta za zabavna putovanja?
- Da, gospodine - odgovori John Mangles - i pripada njegovoj visosti lordu Glenarvanu.
- Koji vam nudi na njemu najtoplije gostoprimstvo - doda Glenarvan.
- Najsrdačnija vam hvala, milorde - reče Paganel. - Vaša me se srdačnost najtoplije doima. Ali dopustite mi jednu jednostavnu primjedbu. Indija je prekrasna zemlja; puna je čudesnih iznenađenja za putnike; gospođe je bez sumnje ne poznaju... Eto, kormilar nema nego da malo za-okrene kolo, i jahta Duncan plovit će isto tako lako prema Calcutti kao i prema Concepcionu, a kako se radi o zabavnom putovanju...
Na ovaj prijedlog Paganela svi podigoše glavu. To mu prekinu dalje izlaganje misli, i on zamuknu.
- Gospodine Paganele - reče tada lady Helena - kad bi se radilo samo o zabavnom putovanju, ja bih vam odmah rekla: pođimo svi zajedno u Indiju, i lord Glenarvan bi mi to odobrio. Ali Duncan plovi po brodolomce koji su negdje

napušteni na obali Patagonije, a put s takvom čovjekoljubivom nakanom nije lako izmijeniti.
U nekoliko časaka rastumačen je francuskom putniku čitav položaj. On je s uzbuđenjem saznao za poruke koje im je sama providnost poslala. Doznao je za slučaj kapetana Granta i za plemeniti prijedlog lady Helene.
- Gospođo, dopustite da vam čestitam na vašem držanju u cijelom tom slučaju. Moram vam se neizmjerno diviti. Neka samo vaša jahta nastavi svoj put. Ja bih. sebi čitava života predbacivao, kad bih skrivio, da zakasni makar i samo jedan dan.
- Hoćete li se dakle i vi pridružiti našoj potrazi? - zapita lady Helena.

- Nemoguće, gospođo! Svoju zadaću moram svakako izvršiti. Ja ću se iskrcati u prvoj luci...
- Prema tome na Madeiri - reče John Mangles.
- Tako je, na Madeiri. Tamo ću biti samo tisuću milja* daleko od Lisabona i čekat ću neko prijevozno sredstvo;
- Kako god želite, gospodine Paganele - na to će Glenarvan. - što se mene tiče, ja sam sretan, što vam mogu pružiti gostoprimstvo na svom brodu za tih nekoliko dana. Nadam se, da vam u našem društvu neće biti odviše dosadno.
- Ah, milorde - uzviknu učenjak - ja sam naprotiv presretan, što sam se zabunio na ovako ugodan način. Uza sve to, nije li to upravo smiješno ukrcati se put Indije, a jedriti u Ameriku?
Unatoč tužnoj misli, Paganel se pomirio s pomišlju na zakašnjenje, kojemu se nije mogao ukloniti. Vladao se ljubazno, veselo, pa čak i rastreseno. Gospođe je očarao dobrim raspoloženjem. Još prije večeri postao je dobar prijatelj sviju na brodu. Zamolio je da mu pokažu glasovitu poruku. Dugo ju je, podrobno i pomno proučavao. I on je bio mišljenja, da se poruka ne može nikako drugačije protumačiti. Osobito se zagrijao za Mary Grant i njezina brata. Svakako je nastojao da ih ohrabri. Djevojka se morala nasmijati njegovu načinu, kako je predviđao sve događaje i kako je Duncanu obećao siguran uspjeh. Doista, da nije imao svog zadatka, on bi se oduševljeno dao u potragu za kapetanom Grantom.
* Jedna milja ima 1852 m. - Prev. 4 Djeca kapetana Granta
49
A tek kad je doznao, da je lady Helena kćerka Williama Tuffnela, usklicima divljenja nije bilo ni kraja ni konca. Poznavao je njezina oca. Bio je to smion učenjak! Koliko li su samo pisama izmijenili, dok je VVilliam Tuffnel bio dopisni član Društva! On, baš on ga je predstavio Društvu zajedno s gospodinom Malte-Brunom! To je susret! A kakvo je tek zadovoljstvo putovati s kćerkom Williama Tuffnela!
Napokon je zamolio lady Helenu, smije li je zagrliti. La-dy Glenarvan je dopustila, iako je to izgledalo malo "im-proper"37.
Osmo poglavlje JEDAN VRIJEDAN ČOVJEK VIŠE NA DUNCANU
Međutim, jahta je plovila prema ekvatoru povoljnom južnom strujom38 sa sjeverne Afrike. Tridesetog kolovoza ugledaše Madeiru. Glenarvan je, držeći se obećanja, ponudio rsvome novom gostu, da će pristati, kako bi se mogao iskrcati.
- Dragi lorde - reče Paganel - ne bih se htio s vama takmičiti u učtivosti. Jeste li i prije mog dolaska na brod namjeravali zaustaviti se na Madeiri?
- Nisam - odgovori Glenarvan.
- E, onda mi dopustite da iskoristim svoju zlosretnu rastresenost. Madeira je odveć poznat otok. Ona ne može geografu pružiti ništa novo. O toj je skupini već sve rečeno i napisano; uostalom, i vinogradarstvo je potpuno u opadanju. Pomislite, na Madeiri nema više trsa! Berba 1813. donijela je dvadeset i dvije tisuće pipa* vina, a 1845. spala je na dvije tisuće šest stotina šezdeset i devet. Danas ne donosi ni pet stotina, žalosna pojava. Ne bi li vam bilo svejedno, kad biste pristali na Kanarskim otocima...?
- Pristanimo na Kanarima - odgovori Glenarvan - to nas ionako ne udaljuje od puta.
- Znam, dragi lorde. Na Kanarskim otocima su barem tri grupe za proučavanje, a da i ne spominjem vrh Teneriffe koji sam uvijek želio vidjeti. Sad mi se pruža lijepa zgoda.
* Pipa ima 50 hektolitara.
.50

KAPVERDSKI 01
1.C.OOOOOO (tm)_

51
Iskoristit ću je, dok budem čekao da prođe kakav parobrod koji će me vratiti u Evropu. Popet ću se na čuvenu goru.
- Kako god želite, dragi Paganele - odgovori lord Gle-narvan, ne mogavši suzdržati osmijeh.
Imao je posve pravo da se nasmije.
Kanarski otoci nisu daleko od Madeire. Od jedne do •druge skupine otoka ima tek dvije stotine pedeset milja**, a to je neznatna daljina za Duncan koji razvija lijepu brzinu.
Trideset prvog kolovoza, u dva sata poslije podne, John Mangles i Paganel šetahu palubom kasara. Francuz je svog druga obasipao pitanjima o čileu; odjednom kapetan zastade i pokaza prema južnom dijelu obzorja.
- Gospodine Paganele! - reče John Mangles.
- Izvolite, dragi kapetane - uzvrati učenjak.
- Pogledajte ovamo, zar ništa ne vidite?
- Baš ništa.
- Pa vi ne gledate kamo treba. Na obzoru, gore više, TI oblacima!
- U oblacima! Uzalud tražim...

- Gledajte sad, baš iza vrha kosnika39.
- Ne vidim ništa.
- Zato, što nećete da vidite. Bilo kako bilo, pa ako smo i udaljeni četrdeset milja, već se sasvim jasno vidi iznad obzora vrh Teneriffe. čujete li me?
Htio ili ne htio, Paganel je morao priznati poslije nekoliko sati da ga vidi. Jedino bi ga sljepoća mogla izvući.
- Vidite li ga napokon? - zapita John Mangles.
- Da, da, sasvim dobro - odgovori Paganel. - A potom nadoda s omalovažavanjem: - I to, to mi je taj, kako ga zovu, vrh Teneriffa!4"
- Da, baš to.
- Izgleda sasvim osrednje visine.
- A ipak se diže tri tisuće sedam stotina i jedanaest metara iznad morske razine.
• - S Montblancom se ne može mjeriti.
- Može biti, ali kad se budete penjali na njega, možda će vam se činiti ipak dosta visok.
** Oko 90 lieuea. - Bilj. pisca; - 453 kilometra. - Prev.
52
- Penjati se na njega, molim vas dragi kapetane, a zašto poslije gospode Humboldta i Bonplana? Humboldt je pravi veleum! On je već bio na toj planini i tako ju je opisao da se bolje i ne može. On je uočio pet pojasa: područje trsa, pojas lovorike, zonu bora, predjel alpinske vrištine i napokon područje goleti. On je stupio nogom i na sam vrh planine obuhvatio površinu veliku kao četvrtina španjolske. Nakon toga istražio je vulkan do utrobe, dopro je do dna ugašenog kratera. Pitam vas što jt ostalo za mene da uradim nakon toga velikog čovjeka?
- Doista - odgovori John Mangles - nije ostalo ništa ni za pabirčenje. šteta, jer ćete se doista dosađivati u luci Teneriffe, čekajući na parobrod. Nemam nade, da ćete ondje naći toliko zabave, da biste se malo rastresli.
- Ništa osim moje rastresenosti -r- dobaci Paganel na-smijavši se. - Ali dragi Mangles, nema li i na Kapverdskim otocima dobrih luka?
- Zapravo ima. Ništa lakše, možete se iskrcati u luci Praia,
- A da i ne govorimo o jednoj prednosti koja nije za odmet - nadoda Paganel. - Kapverdski otoci nisu daleko od Senegala, gdje ću naći dosta zemljaka. Ti otoci nisu doduše osobito

zanimljivi, divlji su i nezdravi, ali oku geografa sve je važno. Gledanje je znanost. Ima ljudi koji ne znaju gledati i putuju s toliko razumijevanja kao običan rak. Vjerujte, ja ne spadam u njihovu školu.
- Kako vam drago, gospodine Paganele - odgovori Johan Mangles. - Uvjeren sam, da će od vašeg boravka na Kapverdskim otocima geografija imati samo koristi. Pristati moramo svakako, već i radi krčanja ugljena. Možete se prema tome iskrcati, a da nam ne prouzročite nikakva zakašnjenja.
Nakon tog odgovora kapetan skrene kurs41 tako, da prođe zapadno od Kanarskih otoka. Glasoviti vrh ostavljen je s lijevog boka. Duncan je i dalje .plovio nesmanjenom brzinom. Jarčevu obratnicu presjekao je 2. rujna u pet sati ujutro. Tada se počelo mijenjati vrijeme. Zrak je postao vlažan i težak, pravo razdoblje kiša ili, kako ga Španjolci zovu, "el tiempo de las aguas"42. Za putnike nije doduše ugodno, ali je korisno za stanovnike afričkih obala, jer nemaju stabala, pa prema tome ni vode. Vrlo uzburkano more rastje-
53
ralo je putnike s palube, ali su se živahni razgovori vodili u blagovaonici.
Trećeg rujna Paganel poče skupljati prtljagu, kako bi se mogao uskoro iskrcati. Duncan je prolazio između Kapverd-skih otoka. Prošao je pokraj otoka Sel, pravog pješčanog, neplodnog i pustog groba. Pošto je oplovio dugačke koraljne grebene, našao se subočice43 otoka Sao Thiago. Čitavim otokom, od sjevera do juga, proteže se bazaltni planinski lanac, a na oba se kraja svršava visokim planinskim glavama. John Mangles uputi zatim brod prema ulazu u zaljev Villa-Prao, gdje ga naskoro i usidri pred gradićem nad dubinom od petnaest metara. Vrijeme je postalo ružno, a mla-tanje44 upravo silno, iako je zaljev bio zaklonjen od vjetrova s pučine.
Kiša je

tako lijevala, da se jedva mogao vidjeti grad na terasastoj visoravni, koju su podupirale vulkanske hridine, visoke do stotinu metara. Grad se doimao veoma tužno, kroz ovakav gust zastor kiše.

Lady Helena nije mogla pregledati grad, iako je bila odlučila, a ni ugljen se nije mogao ukrcavati bez velikih poteškoća. Dok su nebo i more miješali svoje vode u neopisivoj zbrci, putnici su na Duncanu ostali zatočeni pod kasa-rom. Razgovor se vodio, naravno, uglavnom o vremenskim prilikama. Svatko je rekao svoje, osim majora, koji je taj opći potop promatrao posve ravnodušno. Paganel se ušetao kimajući glavom.
- Baš meni za inat.
- Svakako - nadoda Glenarvan - priroda se urotila protiv nas.
- Ipak ću je nadvladati.
- Ne možete na ovakvu kišu - reče lady Helena.
- Mogu, gospođo, mogu a bojim se jedino za prtljagu i instrumente. Sve će mi uništiti.
- Najgore je dok se iskrcavate - nastavi Glenarvan - a kad stignete u Praiju, već ćete se nekako smjestiti, čistoća baš neće biti osobita, jer društvo majmuna i svinja nije uvijek baš najugodnije. Ali pravi se putnik na to ne osvrće. Ipak, prije svega držat će vas nada, da ćete za sedam ili osam mjeseci otputovati u Evropu.
- Sedam ili osam mjeseci?! - uzviknu Paganel.
- Najmanje. Za kišnog razdoblja brodovi rijetko pristaju na Kapverdskim otocima. Osim toga to vrijeme može-
54
te korisno upotrijebiti. Ovo otočje još nije dovoljno poznato. Mnogo se toga još može uraditi u topografiji, klimatologiji, etnografiji i hipsometriji.

- Možete proučavati rijeke - reče lady Helena.
- Nema ih, gospođo - odgovori Paganel.
- Dobro, onda rječice.
- Nema ni njih.
- Pa onda potoke.
- Još manje.
- Onda se oborite na šume - umiješa se major.
- Za šume treba stabala, a nema ni njih.
- Lijepa li kraja! - uzvrati major.
- Tješite se, dragi Paganele - reče tada Glenarvan - imat ćete barem dosta brda.
- Oh, ta su opet nevisoka i nezanimljiva, milorde. Uostalom, i ona su već proučena.
- Proučena? - začudi se Glenarvan.
- Da, takva sreća mene uvijek prati. Na Kanarima sam naišao na Humboldtove radove, a ovdje me je pretekao jedan geolog, Charles Sainte-Claire Deville.
- Nije moguće!
- Bez svake sumnje - nastavi Paganel lukavim glasom. - Taj se učenjak nalazio na državnoj korveti45 La Decid.ee. Za vrijeme boravka na Kapverdskim otocima on se popeo na najviši vrh otočja, na vulkan otoka Fogo. Što bih ja još mogao uraditi poslije njega?
- Doista žalosno - odgovori lady Helena. - Što će onda biti s vama, gospodine Paganele?
Paganel je šutio nekoliko trenutaka.
- Doista - nastavi Glenarvan - bolje biste uradili da ste se iskrcali na Madeiri, iako nema više vina na njoj.
Nova šutnja učenog sekretara Geografskog društva.
- Ja, ja bih ostao - reče major, jednako kad da je rekao: ja ne bih ostao.
- Dragi Glenarvane - zapita tada Paganel - gdje kanite još pristati?
- Oh, nigdje prije Concepciona.
- Vraga! Pa to me mnogo udaljuje od Indije.
- Ni najmanje; od trenutka, kad prijeđete Hoorn, opet se približavate.
55
- Sumnjam.
- Uostalom - nastavi Glenarvan držeći se najozbiljnije - kad čovjek putuje u Indiju, onda nije baš osobito važno, u koju: Istočnu ili Zapadnu.
- Kako, nije važno?
- Stanovnici patagonskih pampa isto su tako Indijanci kao i urođenici Pendžaba48.
- Bogme, milorde - uzviknu Paganel - takvo mi tumačenje ne bi nikad palo na pamet!
- Osim toga, dragi Paganele, zlatna se medalja može zaslužiti na bilo kojem mjestu. Svagdje se može ponešto uraditi, istražiti ili otkriti, jednako u planinskim lancima Kordiljera kao i u planinama Tibeta.
- A tok rijeke Jaru-Džangbo-Ču?
- Lako za to! Zamijenit će vam ga Rio Colorado! To je ionako slabo poznata rijeka, a na kartama teče odviše po mašti geografa.
- Znam, dragi lorde, ima tu pogrešaka i od više stupnjeva. Ni časka ne sumnjam, da bi me Geografsko društvo bilo uputilo i u Patagoniju, isto kao i u Indiju, samo da sam predložio. Ali na to nisam mislio.
- Eto, i to je djelo vaše rastresenosti.
- Dakle, gospodine Paganele, hoćete li s nama? - upita lady Helena najprivlačnijim glasom.
- A moja zadaća, gospođo?
- Napominjem vam da ćemo proći kroz Magellanov tjesnac - nastavi Glenarvan,
- Milorde, pravi ste napasnik.

- Osim toga posjetit ćemo Port-Famine47!
- Port-Famine - uzviknu Francuz, napadnut sa svih strana - slavnu luku geografskih ljetopisa!
- Pomislite osim toga, gospodine Paganele - nastavi lady Helena - da ćete u ovom pothvatu steći pravo, da uz slavu škotske vežete i ime Francuske.
- Da, bez sumnje!
- U našem je pothvatu geograf vrlo koristan, a ima li išta ljepše, nego kad se nauka upotrijebi u korist čovječnosti.
- Lijepo rečeno, gospođo!
" - Vjerujte mi. Prepustite sve sudbini ili, što je još bolje, providnosti. Ugledajte se u nas. Ona nam je, poslala
56
poruku, i mi smo se uputili. Ona vas je dovela na Duncan, zato ga nemojte ostaviti.
- Smijem li vam nešto reći, dragi moji prijatelji? - preuze Paganel. - Vi imate veliku želju da ostanem s vama.
- A vas, Paganele, upravo mori želja da ostanete s nama - prihvati Glenarvan.
- Borami! - uzviknu učenjak geograf. - Ali, bojao sam se da ne budem neskroman.

Deveto poglavlje MAGELLANOV TJESNAC

Na brodu zavlada opća radost, kad se dočulo za Pagane-lovu odluku. Robert mu s otvorenom veselošću skoči na vrat. Dostojanstveni tajnik samo što se ne prevrnu na leđa.
- Žestok mi je to djetić, naučit će on geografiju!
Robert će svakako postati jednoga dana velik čovjek, jer je John Mangles preuzeo na sebe, da od njega učini mornara, Glenarvan da ga učini srčanim, major hladnokrvnim, la-dy Helena dobrim i plemenitim, a Mary Grant zahvalnim prema takvim učiteljima.
Ukrcavanje ugljena bilo je brzo dovršeno, i Duncan je ostavio te žalosne krajeve, zaputio se na zapad i ušao u brazilsku struju. Nošen svježim sjevernim vjetrom presjekao je ekvator 7. rujna i prešao na južnu hemisferu.
Putovanje je teklo bez smetnja. Svi su bili puni nade. Po svemu se činilo, da na ovoj ekspediciji, u potrazi za kapetanom Grantom, vjerojatnosti sve više rastu. Najviše je pouzdanja imao svakako kapetan. Povjerenje u uspjeh ulijevala mu je povrh svega želja, da gospođicu Mary vidi sretnom i utješenom. Ta mu je želja sasvim zaokupila srce. On se zanimao za djevojku na sasvim osobit način, a taj je osjećaj ;znao tako dobro zatomiti, da nitko na Duncanu nije opazio, osim njega i Mary Grant.
A učeni geograf, on je po svoj prilici najsretniji čovjek na južnoj hemisferi. Dani su mu prolazili u proučavanju zemljopisnih karata. S njima bi prekrio čitav stol u blagovaonici. To je bio uzrok svagdanjih svađa s gospodinom Olbi-
57
nettom, koji nije mogao prostrijeti stol. Ali na Paganelovoj su strani bili svi gosti iz kasara, osim majora. Geografska pitanja njega nisu mogla zagrijati, pogotovo u vrijeme objeda. No ni to nije bilo dosta. U kovčezima prvog časnika Pa-ganel je pronašao čitav tovar rasparanih knjiga. Među njima je bilo i nekoliko španjolskih djela. To ga potaknu da uči Cervantesov jezik, koji nitko na brodu nije znao, a mogao bi mu olakšati i istraživanja na čileanskoj obali. Oslanjajući se na svoju poliglotsku nadarenost, nije gubio nade, da će pri dolasku u Concepcion govoriti sasvim glatko novim jezikom. Učio je sa žestinom, i čulo se kako neprestano mrmlja neke neobične slogove.
U slobodnom vremenu poučavao je mladog Roberta praktičnim znanjima. Tumačio mu je povijest obala kojima se Duncan približavao velikom brzinom.
Uto su se vrijeme, to jest 10. prosinca nalazili na 5*37' južne geografske širine i 31°15' zapadne dužine. Toga dana Glenarvan dozna nešto, što po svoj prilici nisu znali ni mnogi

još obrazovaniji ljudi. Paganel je pripovijedao o povijesti Amerike. Da bi obuhvatio velike pomorce, čijim je putovima sada plovila jahta, započeo je od Kristofora Kolumba. Najposlije reče, kako glasoviti Genovežanin ni do smrti nije znao, da je otkrio novi svijet. Svi slušaoci zarogoboriše, ali Paganel ustraja u svojoj tvrdnji.
- Ništa nije sigurnije od toga - nastavi Paganel. - Ne bih htio umanjiti Kolumbovu slavu, ali činjenice govore. Krajem petnaestog stoljeća sve je duhove zaokupila samo jedna briga: kako bi se mogli skratiti putovi u Aziju. Tražio se Istok putovima prema Zapadu. Jednom riječju: trebalo je naći kraći put do "zemlje mirodija". To je mamilo i Kolumba. Putovao je četiri puta. Ameriku je dodirnuo na obalama Cumana, Hondurasa, Mosquitosa, Nikaragua, Verague, Kostarike i Paname. Sve je to smatrao dijelovima Japana i Kine. Umro je, a nije doznao, da postoji veliki kontinent. \"i svoje mu ime nije ostavio!
- Vjerujem vam, dragi Paganele - uzvrati Glenarvan - ali sam ipak iznenađen. Dopustite, da vas zapitam, koji su onda pomorci doznali istinu o Kolumbovim otkrićima?
- Njegovi nasljednici. Ojeda, koji ga je pratio na njegovim putovanjima, kao i Vicente Pinzon, Vespucci, Mendoza. Bastidas, Cabral, Soliš i Balboa. Ti su pomorci plovili duž

istočne obale Amerike i našli su joj kraj, prije tri stotine i šezdeset godina, spuštajući se prema jugu, nošeni ovom istom strujom, koja i nas zanosi! Vidite, dragi prijatelji, mi smo prošli ekvator na istom mjestu, gdje i Pinzon, posljednje godine petnaestog stoljeća. Približavamo se osmom stupnju južne geografske širine, a na toj je širini on pristao na brazilske obale. Godinu dana kasnije Portugalac Cabral spustio se do luke Seguro. Kasnije je Vespucci, na svom trećem putovanju, godine 1502, dopro još južnije. Vincente Pinzon i Soliš udružili su se 1508. radi istraživanja američkih obala. G,odine 1514. Soliš je otkrio ušće La Plate, ali su ga Indijanci ubili i požderali. Tako je Magellanu ostavljena slava, da prvi

oplovi kontinent.
Taj je veliki pomorac godine 1519. otplovio sa pet brodova, išao je uz obalu Patagonije, otkrio luku Deseado, pa luku San Julian, gdje se dugo zadržao. Na pedeset drugom stupnju južne širine našao je prolaz "Jedanaest tisuća djevica", koji od tada nosi njegovo ime, a 28. studenog 1520. izađe u Tihi ocean. Kakvu li je radost morao osjetiti, i kakav li mu je zanos morao uzbuditi srce, kad je ugledao novo more kako se ljeska na obzorju pod zrakama sunca!
- Uh, gospodine Paganele! - uzviknu Robert Grant, oduševljen riječima geografa. - Kako bih rado bio i ja putovao tamo!
- I ja isto tako, dragi dječače. Takvu priliku sigurno ne bih propustio, da sam se rodio prije trista godina!
- Ne bi bilo dobro za nas, gospodine Paganele - reče lady Helena - jer nam ne biste mogli sada na kasaru Dun-cana sve to pripovijedati.
- Pričao bi vam netko drugi mjesto mene, gospođo, i dodao bi, da su zapadnu obalu istražili braća Pizarro. Ti su odvažni pustolovi pravi utemeljitelji mnogih gradova. Mjesta, kamo nas vodi Duncan, kao Cuso, Quito, Lima, San-tiago, Villarica, Valparaiso i Concepcion, njihovo su djelo. U to su se doba Pizarrova istraživanja nadovezala za Magellanova otkrića. Na veliko zadovoljstvo učenjaka Starog svijeta na kartama je iskrsla razvedenost američke obale.
- Ali ja - reče Robert - ja ne bih time bio zadovoljan.
- A zašto? - upita Mary, promatrajući mladog brata, koji se zanosio pripovijedanjem i otkrićima.

- Da, zašto dragi dječače? - zapita lord Glenarvan,. bodreći ga smiješkom.
- Jer bih ja želio doznati, što je onkraj Magellanova-prolaza.
- Bravo, dragi prijatelju - na to će Paganel - ja bih također bio isto tako nastojao ustanoviti, proteže li se kontinent sve do Pola, ili je tamo otkriveno more, kako je to pretpostavljao Drake, jedan od vaših zemljaka, milorde. Da su Robert Grant i Jacques Paganel živjeli u sedamnaestom stoljeću, sasvim je sigurno da bi se bili ukrcali zajedno sa Shoutheom i Lemaireom. Ta su dva Nizozemca bila vrlo radoznala da odgonetaju^ posljednju riječ zemljopisne zagonetke. ^
- Jesu li to bili učenjaci? - zapita lady Helena.
- Nisu, već samo odvažni trgovci. Malo je njima bilo< do znanstvene strane otkrića. U to je doba postojalo jedno nizozemsko Istočnoindijsko društvo koje je imalo isključivo' pravo na svu trgovinu, što je prolazila Magellanovim tjesnacem. Budući da se u ono doba još nije znalo za neki drugi prolaz na zapadnom putu u Aziju, povlastica je bila prava lihvarsko iskorištavanje. Bilo je trgovaca koji su htjeli oboriti monopol pronalaskom drugog kojeg tjesnaca. Jedan od njih, neki Isaac Lemaire, bio je uman i učen čovjek. Opremio je ekspediciju pod zapovjedništvom svoga nećaka Jakoba Lemairea i Shoutena, izvrsnog pomorca rodom iz Ho-orna. Ta su dva odvažna pomorca otplovila mjeseca lipnja 1615, gotovo cijelo jedno stoljeće poslije Magellana. Oni su otkrili tjesnac Lemaire između Ognjene zemlje i otoka Sta-aten. 12. veljače 1616. oplovili su glasoviti rt Hoorn koji bi s puno više prava nego njegov vršnjak, Rt dobre nade, zaslužio naziv Rt oluja48.
- Ah, kako bi i ja rado s njima plovio! - uzviknu Robert.
- Tamo bi se bio našao na .izvoru, iz koga bi mogao< crpsti najdublja uzbuđenja, dragi dječače - nastavi Paganel sve življe. - Ima li iskrenijeg zadovoljstva i stvarnijeg užitka od onoga, kad pomorac označuje svoja otkrića na brodskoj karti? On vidi kako pred njegovim očima zemlje dobivaju malo-pomalo oblike, otok za otokom, rt za rtom, reklo bi se, kao da izronjavaju iz morskih valovaz Obalne
61
su crte iz početka neodređene, izlomljene i isprekidane. Tu osamljena naseobina, tamo samostalna uvala, nešto dalje gubi se u praznini neki zaljev. Potom dolaze otkrića, dopunjavaju se podaci, obalne se crte spajaju, iscrtkane se crte pretvaraju u sigurne linije. Zaljevi tvore oble izreze na određenim obalama, korijeni rtova oslanjaju se na pouzdane obale i napokon se na globusu pokaže novi kontinent u punom svom sjaju, sa svim svojim jezerima, rijekama, planinama, dolinama i ravnicama, te sa svojim selima, gradovima I prijestolnicama! Ah, dragi moji prijatelji, svaki otkrivač zemalja pravi je izumitelj. Kakvih li sve u tome nema uzbuđenja i iznenađenja! Ali sad je već to vrelo gotovo sasvim iscrpljeno! Sve je već otkriveno, sve istraženo, sve pronađeno u pogledu kontinenta i novih zemalja. Za nas, nove došljake u geografskoj nauci, nije više ništa ostalo!
- Ipak je nešto ostalo - uzvrati Glenarvan. '
- A što?
- Ovo, što mi sada radimo!
Za to je vrijeme Duncan jurio upravo čudesnom brzinom putovima Vespuccija i Magellana. Jarčevu obratnicu presjekao je 15. rujna i upravio kurs na ulaz u glasoviti tjesnac. Nekoliko su puta ugledali niske obale Patagonije, ali kao jedva primjetljivu prugu na obzorju. Duncan je mimo njih prolazio na daljini više od deset milja. Ni Paganel ih sa svojim dalekozorom nije mogao bolje doseći. Od američkih obala mogao je stvoriti samo vrlo maglovitu predodžbu.
Dvadeset petog rujna Duncan je stigao na visinu ulaza u Magellanov tjesnac i zaplovio u njega bez oklijevanja. Tim se prolazom obično služe samo parobrodi koji putuju u Tihi ocean. Prolaz je dug samo tri stotine i šezdeset i šest milja*. Voda je svagdje duboka i za

brodove najveće tonaže, čak i uz samu obalu. Dno izvrsno drži49. Ima mnogo mjesta, gdje se može krcati pitka voda, niz rijeku s obiljem ribe i šuma s mnoštvom divljači. Brod može lako naći dvadesetak pristupačnih i sigurnih zaklona za odmor. U svemu bezbroj pomoći kojih nema ni u prolazu Lemaire, ni na strašnim grebenima rta Hoorn koje neprestano šibaju vihori i .oluje.
* 130 lieues. - Bilj. pisca; 678 kilometara. - Prev.
62
Za početnih satova plovidbe, to jest na prvih šezdeset ili osamdeset milja, do rta Gregorv, obale su niske i pjeskovi-te. Jacques Paganel nije propustio ni jedan pogled, ni najmanju pojedinost tjesnaca. Prolaz Duncana kroz tjesnac imao je trajati tek trideset i šest sati. Učenjak se neumorno divio pomičnoj slici obiju obala tjesnaca, a ta je slika, u veličanstvenoj svjetlosti južnog sunca, to i zaslužila. Na sjevernoj se obali nije pokazao nijedan stanovnik. Na golim grebenima Ognjene zemlje lutao je tek po koji bijedni Fu-egijanac. Paganel je žalio, što ne može vidjeti nijednog Pa-tagonca. Zbog toga se čak i ljutio, što je uvelike zabavljalo-njegove suputnike.
- Patagonija bez Patagouaca - uzviknu Paganel - nije uopće više Patagonija!
- Strpite se, moj uvaženi geografe - prihvati Glenarvan - vidjet ćemo i Patagonce.
- Nisam siguran.
- Ali ih ipak ima - reče lady Helena.
- Sumnjam, gospođo, jer ih ne vidim.
- Pa ipak ime Patagonci, što na španjolskom znači "ljudi velikih nogu", nije valjda dano nekim izmišljenim bićima.
- Ah, ime nije ništa - tvrdoglavo će Paganel, samo da izazove raspravljanje - zapravo se uopće ne zna, kako se zovu.
- Još i to! - uzviknu Glenarvan. - Znate li vi možda,, majore?
- Ne znam - odgovori Mac Nabbs - a ne bih žrtvovao ni jedne škotske funte, da doznam.
*
- Ali ipak ćete doznati, ravnodušni majore - nastavi Paganel. - Magellan je domoroce ovih krajeva nazvao Pata-goncima. Fuegijanci50 ih zovu Tiremenen, Čileanci Caucal-huens, a kolonisti Carmena Tehuelches, Araukanci Huiliches. Bougainville51 ih je prozvao Chaouha, a Falkner Tehuelhe-tima! Oni pak sami sebe zovu općim imenom Inaken! Možete li se u svemu tome snaći, i može li živjeti neki narod s toliko imena?
- I to mi je neki razlog! - dobaci lady Helena.
- Prihvatimo ga - reče Glenarvan. - Ako i sumnjamo u pravo ime Patagonaca, naš će prijatelj Paganel ipak priznati, da su u pogledu njihova stasa svi složni.
63
- Takvo što ne bih mogao nikad priznati - uzvrati Pa-ganel.
- Oni su visoki - reče Glenarvan.
- Ne znam.
- Maleni? - zapita lady Helena.
- To ne može nitko ustvrditi.
- Onda, osrednji - upadne Mac Nabbs, da bi izgladio spor.
- To još manje znam.
- Pretjerujete - uzviknu Glenarvan. - Putnici, koji su ih vidjeli...
- Putnici, koji su ih vidjeli - preuze geograf - u tome se ni najmanje ne slažu. Magellan kaže, da mu je glava sezala tek do njihova pasa.
- Eto vidite!
- Da, ali Drake tvrdi, da su Englezi veći i od najvišeg Patagonca!
- Oh! Englezi, lako moguće - prezirno će major - ali da ih je usporedio sa Škotima.

- Cavendish nas uvjerava, da su visoki i snažni - nastavi Paganel. - Hawkins ih je učinio divovima. Lemaire i Shouten pridaju im visinu od jedanaest stopa.
- To su ljudi, kojima moramo vjerovati - reče Glenarvan.
- Da, barem isto kao Woodu, Narboroughu i Falkneru Tsoji su pronašli da su srednjeg rasta. Byron, La Giraudais, Bougainville, Wallis i Čarter doduše tvrde, da su Patagonci visoki šest stopa i šest palaca, dok im D'Orbignv, učenjak, koji najbolje poznaje te krajeve, daje srednju visinu od pet stopa i četiri palca.
- što je onda točno u svim protuslovljima - zapita lady Helena.
- Evo, što je točno: - odgovori Paganel - Patagonci imaju razvijen trup, a kratke noge. To možemo izraziti i na šaljiv način: kad sjede, ti ljudi imaju šest stopa, a kad ustanu, samo pet.
- Bravo, dragi učenjače! - uzviknu Glenarvan. - Ta vam je doista dobra.
•64
- Osim - nastavi Paganel - ako možda i ne postoje. U tom bi se slučaju sva mišljenja složila. Ali na koncu, dragi prijatelji, moramo dodati još jednu utješljivu opasku: Magellanov je tjesnac veličanstven čak i bez Patagonaca.
U tom je trenutku Duncan obilazio poluotok Bruns-wick, koji je dijelio dva divna krajolika. Sedamdeset milja, pošto je prešao rt Gregory, ostavio je desno kazneno naselje Punta Arenas. Između stabala pojaviše se na kratko vrijeme čileanske zastave i zvonik crkve. Prolaz je tada vodio između velikih granitnih masa. Podnožja planina gubila se u unutrašnjosti golemih šuma, a vrhovi pokriveni vječnim snijegom iščezavali u oblacima. Prema jugozapadu ocrtavala se na nebu dvije tisuće sto i četrdeset metara visoka planina Tarn. Nakon dugotrajna sumraka spustila se noć. Svjetlost se neprimjetno gubila u postepenom prijelazu. Nebo se osulo blistavim zvijezdama. Pojavio se Južni Križ koji pomorcima pokazuje smjer Južnog pola. Jahta je, odvažno nastavila put u vedroj tmini po svjetlosti zvijezda, što su zamjenjivale svjetionike civiliziranih obala. Nije htjela oboriti sidro u mnogobrojnim i pristupačnim uvalama na obali. Cesto bi se krajevi sidra okrzli o grane antarktičkih bukava, koje su se sagnule do mora. I vijak je često sjekao vode velikih rijeka, budeći guske, patke, šljuke, patke papučanice i sve ostale pernate stanovnike vlažnih mjesta. Naskoro se pojaviše neke ruševine i odronjene pećine. Noć im je davala veličajan izgled. To su ostaci one napuštene naseobine, kojoj će ime ostati u vječnoj suprotnosti s plodnošću obale i s bogatstvom šuma punih divljači. Duncan je prolazio ispred Port-Famine.
Na tom se mjestu godine 1581. nastanio Španjolac Sar-miento sa četiri stotine iseljenika i utemeljio grad San Feli-pe. Veoma oštre zime desetkovale su naseobinu. Glad je dovršila što je zima poštedjela. Gusar Cavendish našao je godine 1587. posljednjeg od te četiri stotine nevoljnika kako umire od gladi na ruševinama, što su se doimale, kao da su stare šest stoljeća, a ne da su od grada utemeljena prije šest godina.
Duncan je plovio duž pustih obala. U zoru je plovio kroz srušene prolaze između bukovih, jasenovih i brezovih šuma. Iz njihove su se unutrašnjosti uzdizali oštri vrhunci i zelen-

kaste kupole okruglih glavica, obraslih bujnom božikovi-nom, a između njih se visoko uspravio obelisk Bucklanda. Prođoše izvan zaljeva San Nicolas, kome je nekad bilo ime Francuski zaljev, kako ga je nazvao Bougainville. U daljini se igralo krdo tuljana i kitova. Mora da su ovi bili dosta veliki, jer su im se mlazovi vidjeli s daljine veće od četiri milje. Brod je prošao rt Froward koji je bio još sav načičkan zadnjim zimskim ledom. S druge strane tjesnaca, na Ognjenoj zemlji, uzdizala se tisuću osam stotina i dvadeset metara visoka planina Sarmiento, golemi skup brdina rastavljenih slojevima oblaka. Doimali su se

na nebu kao neko otočje u zraku. Rtom Froward završava se zapravo američki kontinent, jer je rt Hoorn samo greben na morskoj pučini na pedeset šestom stupnju južne širine. Iza tog rta tjesnac se sužava između poluotoka Brun-swick i zemlje Tierra de la Desolacion, dugog otoka koji se proteže između tisuću otočića kao golemi kit, nasukan usred oblog kamenja. Kolike li razlike između isjeckanog kraja Amerike i otvorenih, glatkih obala Afrike, Australije i Indije! Kakva je morala biti katastrofa, što je tako smrvila golemi rt, koji dijeli dva oceana!

Nakon plodnih žala pružao se niz golih obala divljeg izgleda izrezanih u tisuću tjesnaca nerazmrsiva labirinta. Duncan je bez ijedne pogreške i bez oklijevanja slijedio hirovite vijugotine. Vrtlozi njegova dima miješali su se s maglom raskidanom na grebenima. Prošao je bez smanjivanja brzine pokraj nekoliko španjolskih trgovačkih naseobina, podignutih na pustim obalama. Kod rta Tamara tjesnac se širi. Jahta je našla slobodan prostor, gdje je mogla okrenuti oko strmina otočja Narborough i približiti se južnoj obali. Napokon, trideset i šest sati nakon ulaska u tjesnac, ugledala je hridinu rta Pilares na krajnjem jeziku Tierre de la Desolacion. Pred pramačnom statvom^ Duncana prostrla se nepregledna, slobodna i Ijeskava pučina. Jacques Paganel je pozdravi kretnjom punom ushićenja i osjeti da je uzbuđen isto onako, kao što je bio i sam Hernando de Magel-lanes, kad se njegov Trinidad* nagnuo pod pritiskom vjetra s Tihog oceana.

Brod kojim je plovio Magellan.

Deseto poglavlje TRIDESET SEDMA PARALELA

Osam dana pošto je prošao rt Pilares, Duncan je zaplovio punom parom u zaljev Talcahuano, veličajno ušće dugo dvanaest, a široko devet milja. Vrijeme bijaše prekrasno. U tim krajevima nema na nebu ni tračka oblaka od studenog sve do ožujka. Duž obala, zaklopljenih planinskim lancem \Anda, piiše nepromjenljivom snagom južni vjetar. John Mangles se prema zapovijedi Glenarvana, držao posve uz otok Chiloe i ostalo sitno otočje uz američki kontinent. Kakva podrtina, slomljena greda ili komad drveta obrađen ljudskom rukom, sve je to već moglo dovesti Duncan na trag brodolomaca. Ali kako se ne pokaza ništa, jahta je nastavila put i usidrila se u luci Talcahuano, četrdeset i dva dana po odlasku iz maglovitih voda rijeke Clyde.

Glenarvan je naredio neka odmah spuste u more njegov čamac, te se iskrcao u pratnji Paganela na korijenu gata. Učeni geograf htjede iskoristiti priliku i pokušati, kako mu služi španjolski jezik koji je marljivo učio. Ali, na njegovo najveće čudo, domoroci ga nisu razumjeli.

- Nedostaje mi naglasak - reče Paganel.
- Pođimo do carinarnice - predloži Glenarvan.

Tu su mu kazali s nekoliko engleskih riječi uz izrazite znakove rukom, da britanski konzul prebiva u Concepcionu, a to je dobar sat odatle. Glenarvan je lako našao dva brza konja, i već nakon kratka vremena Paganel i on uđoše u taj veliki grad kroz zidine, koje je podigao poduzetni duh Valdi-vije, vrijednog Pizarrova53 druga.

Koliko li je samo grad duboko pao sa svoje nekadašnje sjajne visine! često su ga pljačkali domoroci, a 1819. zapalili, opustošili i razvalili; zidine su mu još i sada crne od požara. Ima jedva još osam tisuća duša. Talcahuano ga je već posve zasjenio. Ulice se pod nogama lijenih stanovnika postepeno pretvaraju u livade. Trgovina je potpuno prestala, nestalo je svake djelatnosti, a poslovi su zaspali. Na svakom je doksatu odzvanjala mandolina. Kroz kapke prozora dopirale su čeznutljive ljubavne pjesme. Concepcion, stari grad muževa, pretvorio se u selo žena i djece.

Glenarvan nije htio ispitivati uzroke opadanja, to je prepustio Jacquesu Paganelu, već se, ne gubeći ni trenutka vremena, uputi blagorodnom gospodinu J. R. Bentochu, konzulu Njegova Britanskog Veličanstva. Konzul ga vrlo ljubazno primi, a kad je čuo sve o sudbini kapetana Granta, preuzeo je na sebe da se raspita po čitavom primorju.
Na pitanje, je li brod na tri jarbola Britannia došao do čileanske ili araukanske obale negdje oko trideset sedme paralele, dobiše negativan odgovor. Nikakav izvještaj o događaju te vrste nije stigao ni konzulu, ni njegovim kolegama drugih narodnosti.
Glenarvan ipak nije klonuo duhom. Vratio se u Talcahuano i, ne štedeći truda, brige i novca, raza-slao izvidnike po obali. Ali sve su pretrage ostale uzaludne. Ni na j podrobni ja propitkivanja među obalnim stanovnicima nisu dala nikakva rezultata. Iz svega se moralo zaključiti da od brodoloma Britannije nije ostalo nikakva traga.
Glenarvan je o neuspjehu poduzetih koraka obavijestio svoje suputnike. Mary Grant i njezin brat nisu mogli svladati izražaj boli. Već je proteklo šest dana od dolaska Dun-cana u Talcahuano. Putnici se skupiše na kasaru. Lady Helena je milujući tješila oba djeteta kapetana Granta, jer nije smogla nijedne riječi utjehe. A što bi im i mogla kazati? Jacques Paganel uze ponovo poruku u ruke i poče je promatrati s najdubljom pažnjom, kao da joj je htio iznuditi nove tajne. Proučavao ju je tako već čitav sat, kad ga prekide Glenarvan:
- Paganele, obraćam se vašoj pronicavosti. Jesmo li krivo protumačili poruku? Je li nelogičan smisao riječi?
Paganel ne odgovori, već se udubi u misli.
- Jesmo li se prevarili u pogledu područja, gdje se nesreća dogodila? - nastavi Glenarvan. - Ne bi li ime Pata-gonija palo u oči i onima, koji su najmanje pronicavi?
Paganel je još uvijek šutio.
- Napokon - reče Glenarvan - ne, daje li nam riječ Indien još uvijek pravo?
- Potpuno - odgovori Mac Nabbs.
- I prema tome, nije li očito da su brodolomci očekivali u trenutku, kad su pisali poruku, da će ih Indijanci zarobiti?

- E, tu vas moram prekinuti, dragi lorde - odgovori napokon Paganel. - Iako su svi ostali vaši zaključci točni, posljednji mi se čini da nije baš najrazboritiji.
- Sto hoćete time da kažete? - zapita lady Helena, dok su svi uprli pogled u geografa.
- To sam htio reći - odgovori Paganel, naglašavajući svaku riječ - da je kapetan Grant sada zarobljenik Indijanaca, i da u poruci nema ništa, po čemu bi se moglo u to posumnjati.
- Kako to mislite, gospodine? - zapita gospođica Grant.
- Ništa lakše, draga Mary; umjesto da u poruci čitamo seront prisonniers; pročitajmo sont prisonniers, i sve postaje jasno.
- Nije moguće - odgovori Glenarvan.
- Nemoguće? A zašto, plemeniti moj prijatelju? - zapita Paganel smiješeći se.
- Jer su brodolomci mogli baciti bocu samo u trenutku, kad se brod razbio o grebene. Odatle smo i zaključili, da se geografska širina i dužina odnose na mjesto brodoloma.
- Za to nemamo nikakva dokaza - odgovori Jšivo Paganel. - Ja ne vidim zašto brodolomci ne bi mogli pomoću boce javiti 'mjesto, gdje su zarobljeni, i pošto su ih Indijanci odvukli u unutrašnjost kontinenta.
- Jednostavno zato, dragi Paganele, što su bocu mogli baciti u more samo onda, dok su bili pokraj mora.
- Ili, ako nije bilo mora - nastavi Paganel - onda pokraj kakve rijeke koja u nj utječe.
Svi su ovaj odgovor primili s čuđenjem i šutnjom, toliko je bio neočekivan, ali uz to i prihvatljiv. Po sjaju u očima slušača, Paganel je vidio da je u svakom od njih probudio novu nadu. Lady Helena je prva smogla riječi:

- To je misao!
- I još kakva - nadoda prostodušno geograf.
- Da čujemo vaše mišljenje - zapita Glenarvan.
- Moje je mišljenje, da pođemo na ono mjesto, gdje trideset sedma paralela siječe američku obalu, pa zatim, da slijedimo tu paralelu sve do točke, gdje se gubi u Atlantskom oceanu, a da se pri tom ne udaljimo od nje više od pol stupnja. Možda ćemo na toj paraleli pronaći brodolomce Britannije.

- Slabi su izgledi - ubaci major.
- Ma koliko da su slabi - nastavi Paganel - mi ih ne smijemo propustiti. Ako ja imam slučajno pravo da je boca došla u more nošena strujom neke rijeke s kontinenta, onda moramo naići na trag zarobljenika. Pogledajte, prijatelji, pogledajte kartu ovoga kraja, i ja sam siguran da ću vas sasvim uvjeriti!

Dok je tako govorio, Paganel je rastvorio kartu Čilea i argentinskih pokrajina.

- Pogledajte - reče geograf - pratite me u ovoj šetnji preko američkog kontinenta. Prekoračimo uski čileanski trak. Prijeđimo Kordiljere. Spustimo se usred pampa. Ne obiluje li ovaj kraj rijekama, rječicama i drugim vodama? I te kako! Ovo je Rio Negro, ovo je Rio Colorado, a ovo su njihovi pritoci. Sve te vode siječe trideset sedma paralela. Sve su te vode mogle prenijeti poruku. Tu možda negdje usred nekog plemena, u rukama Indijanaca starosjedilaca, uz slabo poznate rijeke, u klancima sierra* čekaju oni, koje ja s potpunim pravom mogu nazvati našim prijateljima, na pomoć providnosti. Smijemo li ih prevariti, kad se tako nadaju. Niste li i vi svi tog mišljenja da smo dužni točno slijediti crtu koju vam prstom povlačim po karti. Ali ako me slutnja i ovaj puta prevari, nije li naša dužnost da pođemo i dalje po trideset sedmoj paraleli do kraja pa, ako ustreba, po njoj i oko svijeta, samo da nađemo brodolomce?

Riječi, izgovorene s toliko plemenita oduševljenja, učiniše dubok dojam na Paganelove slušače. Svi se digoše i prisko-čiše da mu stisnu ruku.

- Moj otac je tu! - uzviknu Robert Grant, gledajući uzbuđeno u kartu.
- Ma gdje se on nalazio - odgovori Glenarvan - znat ćemo ga pronaći, drago dijete! Tumačenje našeg prijatelja Paganela ne može biti logičnije, i moramo slijediti put, što nam ga on pokazuje. Kapetan može biti u rukama velikog broja Indijanaca, ili je zarobljen od nekog slabog plemena. U ovom drugom slučaju mi ćemo ga moći i sami osloboditi. U prvom slučaju morat ćemo izvidjeti njegov položaj, ukrcati se na Duncan na istočnoj obali, poći u Buenos Aires, a

španjolski: planina.

odatle ćemo uputiti jedan odred, što će ga sastaviti major Mac Nabbs. Odred će lako svladati sve Indijance argentinskih pokrajina.

- Izvrsno, vaša visosti! - potvrdi John Mangles. - A ja još mogu samo zaželjeti, da prijeđemo preko američkog kontinenta bez opasnosti.
- Ne samo bez opasnosti, nego i bez muke - nastavi Paganel. - Koliko ih je već do sada prešlo i bez sredstava kojima mi raspolažemo, a osim toga njih nije hrabrila još i veličina i plemenitost pothvata kao nas. Nije li godine 1872. neki Basilio Villarmo pošao iz Carmena na Kordiljere? Na takav put uputio se 1806. jedan Čileanac, sudac pokrajine Concepcion, don Luiz de la Cruz; slijedio je baš trideset sedmu paralelu, i, prebrodivši Ande, stigao u Buenos Aires nakon četrdeset dana putovanja. Nisu li napokon pukovnik Garcia, Alcide d'Orbignv, i moj poštovani kolega doktor Martin de Moussv prešli čitavu tu zemlju u svim smjerovima i nisu li za nauku uradili toliko, koliko mi želimo učiniti za čovječnost?

- Gospodine! Gospodine - uzviknu Mary Grant drhtavim glasom od uzbuđenja. - Kako vam mogu odati priznanje na takvoj privrženosti koja vas izlaže velikim opasnostima?
- Opasnostima! - uzviknu Pagaenl. - Tko je spomenuo opasnosti?
\
- Ja nisam - kliknu Robert Grant blistavih očiju i odrješita pogleda.
- Oprostite! - nastavi Paganel. - Postoje li one uopće?
0 čemu je zapravo riječ? O putovanju od tek nekih tisuću
1 pet stotina kilometara. Putovat ćemo po ravnoj cesti, prolazit ćemo geografskom širinom, koja odgovara širini Španjolske, Sicilije i Grčke na drugoj hemisferi, prema tome pod klimom, što je po prilici slična klimi u tim zemljama. Taj će put trajati najviše mjesec dana. Prava šetnja!
- Gospodine Paganele - zapita napokon lady Helena. - Ako su brodolomci pali u ruke Indijanaca, mislite da su ih oni poštedjeli?
- Upravo tako mislim, gospođo? Ta Indijanci nisu ljudožderi! Daleko od toga! Jedan moj zemljak, koga sam upoznao u Geografskom društvu, neki Guinard, bio je tri go-
71
dine u zarobljeništvu Indijanaca s pampa. On je doduše dosta pretrpio, bio je i zlostavljan, ali se na koncu ipak sretno izvukao iz kušnje. Svaki je Evropljanin korisno biće u tim krajevima. Indijanci mu znaju .cijeniti vrijednosti i njeguju ga kao skupocjenu životinju.
- Prema tome nema više oklijevanja - reče Glenarvan - moramo na put, i to što prije. Kojim putem da udarimo?
- Laganim i ugodnim - odgovori Paganel - iz početka malo uzbrdo, zatim lagano nizbrdice na istočnim padinama Anda, i napokon dolazi glatka ravnica, pokrivena travom, posuta pijeskom, pravi vrt.
- Pokažite nam kartu - reče major.
- Evo je, dragi Mac Nabbse. Poći ćemo na početnu točku trideset sedme paralele na čileanskoj obali, između rta Rumena i zaljeva Carnera. Kad prođemo glavni grad Araukanije, prijeći ćemo preko Kordiljera tjesnacem Antuco, ostavivši vulkan s lijeve strane. Zatim ćemo se spustiti istegnutim padinama planina, prijeći preko Neuquena preko Rio Colo-rada i stići na pampe, jezero Salinas, rijeku Guamini i planinu Tapalquen. Tuda teče granica pokrajine Buenos Aires. Prijeći ćemo i preko nje, prebrdit ćemo gorje Tandil i nastaviti pretraživanja sve do rta Medano na obali Atlantskog oceana.
Dok je govorio i izlagao program ekspedicije, Paganel se nije ni potrudio da baci pogled na kartu koja je ležala ra-zastrta pred njim, a nije imao ni zašto. Njegovo se pamćenje nije dalo smesti. Potkovan radovima Friezera, Molina, Humboldta, Miersa i d'Orbignvja, nije se mogao ni zabuniti, ni prevariti. Pošto je nabrojio sve te geografske nazive, doda:
- Dakle, dragi prijatelji, put nam je ravan. Prevalit ćemo ga za trideset dana i doći do istočne obale prije Duncana, pogotovo ako bi mu suprotni vjetrovi malo smanjili brzinu.
- Prema tome morao bi Duncan - napomenu John Mangles - krstariti između rtova Corrientes i San Anto-nio?
- Točno!
72
- Koje ljude da uzmemo? Kako da sastavimo ekspediciju? - zapita Glenarvan.
- Najjednostavnije. Ne radi se tu o borbi s Indijancima nego samo o pronalaženju kapetana Granta, o izviđanju. Ja mislim na lorda Glenarvana, našeg prirodnog vođu, na majora, koji sigurno ne bi ustupio svoje mjesto nikome drugome, na vašeg slugu Jacquesa Paganela...
- I mene! - uzviknu mladi Grant.
- Roberte! Roberte! - opomenu ga Mary.

- Zašto ne? - reče Paganel. - Putovanja izgrađuju omladinu. Dakle, nas četvorica i tri mornara s Duncana...
- Zar - upita John Mangles obraćajući se svom gospodaru - vaša visost ne prosvjeduje zbog mene?
- Dragi Johne - odgovori Glenarvan - pa mi ostavljamo putnike na brodu, i to one, koji su nam najmiliji na svijetu. Tko bi nad njima bdio doli odani kapetan Duncana?
- Zar ne možemo s vama? - zapita lady Helena, kojoj se oči zamagliše tragom sjete.
- Mila Heleno - odgovori Glenarvan - moramo putovati izvanredno brzo, bit ćemo kratko vrijeme rastavljeni i...
- Dobro je, dragi prijatelju, razumijem te - odgovori lady Helena. - Idite i neka vam pothvat urodi uspjehom?
- Uostalom, to i nije nikakvo putovanje - reče Paganel.
- A što je to onda? - zapita lady Helena.
- Običan prolazak i ništa više. Proći ćemo eto, tako, kao svaki čestit čovjek na zemlji, čineći što više dobrih djela. Transire benefaciendo**. To će biti naše geslo.
Tim je Paganelovim riječima završeno raspravljanje, ako se uopće tim imenom može nazvati razgovor, u kojem su svi bili istog mišljenja. S pripremama se započelo još istog dana. Odlučeno je da se ekspedicija održi u tajnosti, da ne bi uzbudili Indijance.
Odlazak je određen za 14. listopada. Kad je trebalo izabrati koji će se od mornara iskrcati, javiše se svi. Glenarvan se nije mogao odlučiti, koga bi izabrao. Da ne bi povrijedio nikoga od vrijednih ljudi, radije je prepustio, da o tome odluči kocka. Tako je i uradio. Prvi časnik Tom Austin, pa Wilson, snažna ljudina, i Mulrady, koji bi u boksu prko-

šio i samom Tomu Sayersu*, nisu se mogli potužiti, da ih je ostavila sreća.
Glenarvan je u pripremama pokazao najveći mar. Htio je biti spreman određenog dana, i u tome je uspio. Takme-ći se s njime, John Mangles je ukrcavao ugljen, samo da bi mogao odmah otploviti. Htio je $tići na argentinsku obalu prije putnika. To je uzrokovalo pravo natjecanje između Glenarvana i mladog kapetana, od čega su imali svi koristi.
Doista, 14. listopada, svi bijahu spremni u određeni sat.' U trenutku odlaska svi se putnici skupiše u blagovaonici. Duncan je bio spreman za polazak, krila njegova vijka već uznemiravahu55 bistre vode Talcahuana. Glenarvan, Paganel, Mac Nabbs, Robert Grant, Tom Austin, Wilson i Mulradv, oboružani karabinama i revolverima, tek što nisu napustili brod. Vodiči i mazge čekahu na glavi gata.
- Vrijeme je - izusti napokon vlord Glenarvan.
- Idite, dragi prijatelju - reče lady Helena suzdržavajući uzbuđenje.
Lord Glenarvan je privinu k srcu, a Robert se objesi o vrat Mary Grant.
- A sad, dragi drugovi - kliknu Jacques Paganel - zadnji stisak ruke, koji ćemo sačuvati do obala Atlantika!
Velik je to bio zahtjev. Bilo je, međutim, takvih zagrljaja, koji su mogli zadovoljiti želju uvaženog učenjaka.
Svi se popeše na palubu, a sedmorica se putnika iskrca-še s Duncana. Ubrzo stigoše do obale, a i jahta joj je u okretanju prišla na manje od pola kabela5*.
Lady Helena viknu s kasara po posljednji put:
- S pomoću božjom, dragi prijatelji!
- Bog će nam i pomoći, gospođo - prihvati Jacques Paganel - jer ćemo, vjerujte mi, i mi sami sebi pomoći!
- Naprijed! - zapovjedi John Mangles svom strojaru.
- Hajdemo! - uz viknu lord Glenarvan.

U istom trenutku, kad su putnici popustili mazgama uzde i krenuli obalnim putem, Duncan je, gonjen vijkom, opet zaplovio punom parom na Ocean.
* Glasoviti londonski boksač.
UK ,noa>
74
Jedanaesto poglavlje PRIJELAZ ČILEOM
Skupina domorodaca, koju je skupio Glenarvan, sastojala se od tri čovjeka i jednog dječaka. Glavni je gonič bio zapravo Englez koji je već prije dvadeset godina stekao državljanstvo u toj zemlji. Bavio se time da iznajmljuje mazge putnicima i da ih vodi kroz razne prolaze Kordiljera. Zatim bi ih predao u ruke nekom "baqueanu", argentinskom vodiču koji je dobro poznavao pampe. Taj Englez još nije toliko zaboravio engleski među mazgama i Indijancima, a da ne bi mogao razgovarati s putnicima. To je olakšalo izražavanje želja i izvršavanje zapovijedi, što je Glenarvan odmah iskoristio, jer Jacques Paganel još nije uspio da se sporazumijeva.
Glavni vodič ili, kako ga Čileanci zovu "catapaz" imao je u svojoj pratnji dva domorodačka "peona"5' i jednog dječaka od dvanaest godina. Peoni su nadgledavali mazge natovarene prtljagom, dječak je vodio malu kobilu "madrinu" koja je nosila praporce i zvonce i išla pred svima, a za njom deset mazgi. Putnici su uzjahali na sedam, katapas na jednu, dok su preostale dvije nosile hranu'i nekoliko truba tkanina koje su imale osigurati dobru volju kašika^" u ravnici. Peoni su, po svom običaju išli pješice. Tako se prolazi Južnom Amerikom uz najpovoljnije uvjete, što se tiče sigurnosti i brzine.
Taj se prijelaz preko lanaca Kordiljera prema tome, nije mogao ubrojiti u obična putovanja. Bez snažnih mazgi, ne bi se on mogao ni poduzeti, a najviše su cijenjene mazge argentinskog podrijetla. Te su se izvrsne životinje u tom kraju razvile iznad svog iskonskog soja. U hrani su i s malim zadovoljne. Piju samo jedanput na dan, prelaze s lakoćom pedeset kilometara za osam sati i poslušno nose tovar od četrnaest arroba*.
Na čitavom putu od jednog do drugog oceana nema gostionica. Jede se suho meso, riža začinjena paprom i divljač, ako je tako luda te se da putem ustrijeliti. Pije se voda iz bujica u planini ili iz jaraka u nizini, začinjena kojom
* Arroba je lokalna mjera, odgovara težini od ll'zz kilograma.
75
kapljicom ruma, a svoju zalihu ruma svatko nosi u volovskom rogu koji zovu "chiffle". Uostalom, u tim krajevima, gdje je živčani sustav čovjeka ionako osobito razdražen, treba paziti da se alkoholna pića ne upotrebljavaju preko mjere. Što se tiče posteljine, nju sačinjava indijansko sedlo, takozvani "recado". Sedlo je s jedne strane izrađeno od "peliona", štavljenih kozjih koža, s druge je strane ukrašeno vunom, a drži ga širok raskošno ukrašen kolan. Na njemu putnik, umotan u tople pokrivače, lako prkosi vlažnim noćima i može spavati najdubljim snom.
Kao čovjek, koji zna putovati i prilagoditi se prilikama raznih zemalja, Glenarvan je obukao čileansku nošnju. Istu je taku odjeću dao i svojima. Dvoje djece, Paganel i Robert - veliko i malo dijete - poludješe od radosti, kad su navlačili preko glave narodni "poncho", prostran vunen tartan5" s rupom u sredini, i kad su obuvali čizme, izrađene od kože sa stegna mladog konja. Vrijedilo je pogledati njihove mazge s bogatom ormom, s arapskim žvalama, s dugom pletenom kožnom uzdom, koja je služila kao bič; oglav, Ukrašen metalnim uresima, i "alforjas", dvostruke platnene bisage jasne boje, u kojima su bile zalihe hrane za jedan dan. Kad je Paganel uz-jahivao, njegova se izvrsna mazga ritala. Onako rastresen umalo da nije dobio tri ili četiri udarca. Kad je već jednom bio u sedlu, s nerazdruživim dalekozorom preko ramena, zavukao je noge grčevito u stremene i prepustio se oštroumlju svoje životinje, a nije se ni pokajao, što je tako postupao. Što se

tiče Roberta, on je već iz početka pokazao značajne sklonosti, koje su odavale da će od njega postati izvrstan jahač.
Krenuše. Vrijeme bijaše prekrasno, nebo posve vedro, a povjetarac s mora, unatoč jaru sunca, dovoljno rashladiše zrak. Mala je četa brzim korakom slijedila vijuga,stu obalu Talcahuana da bi došla trideset milja na jug, do početka paralele. Prvog se dana gazilo velikom brzinom kroz trsku pre-sahlih starih močvara, ali se malo razgovaralo. Pozdravi na rastanku ostaviše dubok dojam u duhu putnika.-.Još su mogli vidjeti Duncanov dim kako se gubi na obzorju. Svi su šutjeli osim Paganela. Učeni je geograf postavljao pitanja na španjolskom i sam je sebi odgovarao na tom novom jeziku.
Katapas je, osim toga, bio dosta šutljiv, a njegovo ga zanimanje nije ni moglo učiniti brbljavim. Progovorio bi tek po
76
koju riječ sa svojim peonima. Oni su, kao ljudi od zanata, veoma dobro razumjeli svoju službu. Ako bi se koja mazga zaustavila, potakli bi je nekakvim grlenim krikovima, ali ako ni takav uzvik ne bi bio dovoljan, onda bi vještom rukom bacili za njom kakav omašan kamen koji bi joj ukrotio tvrdoglavost. Ako bi pukao kolan ili se otrgla uzda, peon bi skinuo svoj poncho i omotao njim glavu mazge. A ona bi nastavila put, tek pošto bi se kvar popravio.
Goniči su imali običaj da krenu u osam sati, po doručku, a hodali bi tako sve do konaka u četiri sata poslije podne. Glenarvan se držao toga običaja. A upravo kad je katapas dao znak zastanka, putnici su stigli u grad Arauco, na južnom kraju zaljeva, a da nisu odmakli od ruba zapjenjenog oceana. Trebalo je zapravo poći još dvadesetak milja prema zapadu do zaljeva Carnero, do početka trideset i sedme paralele. Ali taj su dio primorja obašli Glenarvanovi izvidnici, a da nisu pronašli nikakva traga brodoloma. Novo bi pretraživanje bilo prema tome uzaludno. Stoga je bilo odlučeno da se kao točka polaska uzme grad Arauco. Odatle je trebalo držati istočni smjer i slijediti što točnije put u pravcu.
Mala četa uđe u grad da bi prenoćila, i utabori se usred dvorišta neke gostionice s veoma oskudnom udobnošću.
Arauco je glavni grad Araukanije, pokrajine koja je duga dvije tisuće osam stotina, a široka sto i sedamdeset kilometara, naseljena Molučima, starijim potomcima čileanskog roda koje je opjevao pjesnik Ercilla. To je srčano i jako pleme, jedino u obje Amerike, kojim nisu nikada gospodarili stranci. Iako je Arauco nekada pripadao Španjolcima, stanovništvo se nije pokorilo. Ono je odolijevalo tada, kao što se odupire i sada, svim osvajačkim najezdama na Čile. Njihova se zastava, bijela zvijezda na plavetnom polju, vijori još i sad na utvrđenom brežuljku koji štiti grad.
Dok se pripremala večera, Glenarvan, Paganel i katapas šetahu između kuća, koje bjehu pokrivene slamom. U Araucu nije bilo ništa zanimljivo osim crkve i ostataka nekog franjevačkog samostana. Glenarvan je pokušao pribaviti kakav podatak, ali bez uspjeha. Paganel je bio očajan, što ga stanovnici nisu mogli razumjeti; ali, kako su govorili araukanski - jedan prajezik koji upotrebljavaju svi od Magellanova tjesnaca - Paganelu je španjolski poslužio isto koliko i hebrejski. Umjesto ušima dao je posla očima i sve u svemu osjećao
77
je pravu radost u promatranju različitih tipova molučkog plemena među prolaznicima. Muškarci bijahu visoki, plosnata lica bakrene boje, očupane brade, nepovjerljiva oka i velike glave, koja se gubila u dugoj, crnoj kosi. Doimahu se, kao da su se odali onoj osobitoj besposlenosti ratnika koji ne znaju, čega bi se latili u doba mira. Njihove su jadne ali od-važne žene obavljale mučne poslove u kućanstvu, timarile konje, čistile oružje, obrađivale zemlju, odlazile u lov umjesto svojih gospodara, i još su nalazile vremena da izrađuju

njihove tirkiznomodre ponče. Za izradbu jednog ponča treba pune dvije godine, a najviša im je cijena dvije stotine dolara.
Ukratko rečeno, Moluči nisu baš osobito zanimljiv narod, a dosta su divlji. Imaju gotovo sve ljudske mane, a samo jednu jedinu vrlinu: ljubav prema nezavisnosti.
- Pravi Spartanci - ponavljaše Paganel, kad se vratio navečer nakon obavljene šetnje.
Uvaženi je učenjak svakako pretjerivao, a još manje su ga mogli shvatiti, kad je nadodao, da mu je njegovo francusko srce jako kucalo, dok je pregledavao grad Arauco. Kad ga je major upitao, što je uzrok tome neočekivanom kucanju, on je odgovorio da je to njegovo uzbuđenje sasvim razumljivo, jer je još nedavno jedan od njegovih zemljaka bio na araukanskom prijestolju. Major ga zamoli, da mu izvoli navesti ime tog vladara. Jacques Paganel imenova čestitog Ton-neinsa, izvrsna čovjeka, nešto previše bradata odvjetnika iz Perigueuxa. On je, međutim, doživio ono, što svrgnuti kraljevi rado nazivaju "nezahavalnošću podanika". Ali kad se major malo podrugljivo nasmijao na pomisao o bivšem odvjetniku, koji je protjeran s prijestolja, Paganel je vrlo ozbiljno odgovorio da je možda lakše odvjetniku postati dobar kralj, nego od kralja zahtijevati da bude dobar odvjetnik. Na tu se primjedbu svi nasmijaše i ispiše po koju kapljicu "chiche"* u zdravlje Orelle-Antona I, raskralja Araukanije. Poslije nekoliko časaka putnici zaspaše dubokim snom, .zamotani u svoje ponče. Sutradan u osam sati mala četa nastavi put prema istoku po trideset sedmoj paraleli s madrinom na čelu, a s peonima na začelju. Prolazila je tada kroz plodne krajeve Araukanije, pokrivene vinogradima, bogate stadima. Ali ma-lo-pomalo poče prevladavati pustoš. Jedva na svaku milju, po
* Rakija od fermentiranog kukuruza.
jedna koliba "rasteadora", Indijanaca konjskih krotitelja, čuvenih širom Amerike. Ponegdje pokoja napuštena poštanska postaja, što je služila kao zaklon domorodačkim skitnicama u ravnicama. Toga im dana prepriječiše put dvije rijeke, Rio Raque i Rio Tubal. Ali katapas otkri gaz kojim prijeđoše preko njih. Planinski se lanci Kordiljera protegoše na obzorju. Prema sjeveru su im se sljemena sve više nadimala, a vrhovi su postajali sve gušći. Ipak su to bili tek samo niski kralješci one goleme hrptenice koja drži kostur Novog svijeta.
U četiri sata poslije podne, nakon prevaljenog puta od trideset i pet milja, zaustaviše se na otvorenom polju pod šumarkom gorostasnih mirta. Mazgama skinuše ulare, i one pođoše da slobodno pasu gustu prerijsku travu. Iz alforija izva-diše kao obično meso i rižu. Po zemlji prostrti pelioni služili su i kao pokrivači i kao uzglavnice. Na tim improviziranim posteljama svi odmoriše i obnoviše snage, dok su peoni i katapas bdjeli, izmjenjujući se po redu.
Kako je vrijeme ostalo i dalje povoljno, svi su se putnici, ne izuzimajući ni Roberta, osjećali zdravo, i kako je, napokon, i samo putovanje tako dobro započelo, trebalo je sve te okolnosti iskoristiti i kušati da se pođe što dalje naprijed, kao što i igrač u igri "kuša sreću". Svi su bili tog mišljenja. Sutradan se živo hodalo, prešli su bez nezgode brzicu Bell, a navečer, kad su namještali logor na obali rijeke Biobo koja dijeli španjolski Čile od nezavisnog, Glenarvan je mogao zapisati u aktivu ekspedicije još trideset i pet milja. Slika se kraja nije promijenila. Zemlja je još bila plodna i puna arna-rilisa, drvolike ljubice, fuksije, kužnjaka i kaktusa sa zlatnožutim cvijetom. Nekoliko se životinja krilo u guštari, a među njima i tigrasta mačka. Jedini predstavnici pernatog soja bijahu: jedna čaplja, samotna sova, te nekoliko drozdova i gnjuraca s bijelim trbuhom koji bježahu od pandža sokola. Ali domorodaca se malo viđalo. Tek pokoji "guaso" degenerirani odvjetak-Jndijanaca i Španjolaca, jaliao je tjerajući konje upropanj. Projurili bi kao sjene, a konji su im bili ras-krvavljeni od golemih ostruga, što su ih nosili na bosim nogama. Na čitavu se putu nije imalo s kim progovoriti, pa se nisu mogle dobiti nikakve obavijesti. Glenarvan se

s tim pomirio. Držao je da su Indijanci, po svoj prilici, .odvukli kapetana Granta u zarobljeništvo s onu stranu planinskog lanca Kordiljera. Prema tome i potraga može imati uspjeha samo
78
79
u pampama, a ne s ove strane Anda. Trebalo je dakle biti strpljiv te ići brzo i neprekidno dalje.
Sedamnaestoga se krenulo u redovito vrijeme i uobičajenim redom. Taj je red Robert održavao teška srca, jer ga je žestina gonila da preteče i madrinu, na veliku nevolju njegove mazge. Dječaka je na njegovu mjestu u redu kretanja mogao zadržati jedino još strogi poziv samoga lorda Glenarvana.
Kraj postajaše neravnijim, nekoliko izbočina zemljišta na-goviještahu blizinu planina. Učestaše rijeke koje su se bučno pokoravale hirovima padina. Paganel je počešće gledao svoje karte, a kad kojeg od tih potoka nije bilo na njima, - a to se počesto događalo - uzavrela bi mu u žilama krv geografa, pa bi se naljutio na najdražesniji način na svijetu i uzviknuo:
- Potok bez imena, to je kao da nema osobnih podataka! On po pravilima zemljopisa ne postoji.
A nije ga smetalo, da svakom od tih bezimenih riosa dade još i ime. On ih je ucrtavao u kartu i krstio ih najsmješnijim riječima po njihovim svojstvima, i to-na španjolskom jeziku.
- Krasna li jezika! Kako je samo pun i zvučan. Jezik od prave kovine. Siguran sam, da je u njemu sedamdeset i osam dijelova bakra i dvadeset i dva dijela kositra, kao u bronzi za zvona.
- Ali napredujete li bar u učenju? - zapita Glenarvan.
- Dakako, dragi lorde! Ah, kad samo ne bi bilo naglaska! Ali s tim naglaskom!
Uzdajući se u napredak Paganel je upravo lomio grlo s poteškoćama izgovora. U tome je bio toliko jak da mu se moralo diviti i da mu se ne bi lako našlo premca. I kad god bi Glenarvan što zapitao katapasa o kakvoj pojedinosti tog kraja, njegov bi učeni drug uvijek pretekao vodiča s odgovorom. Katapas bi ga zapanjeno pogledao.
Tog istog dana, oko deset sati, naiđoše na put koji je sjekao dotadanji smjer njihova putovanja. Glenarvan dakako, zapita za ime, i dobi odgovor, dakako, opet od Jacquesa Paganela.
- Taj put vodi od Yumbela u Los Angeles. Glenarvan pogleda katapasa.
- Tako je - odgovori vodič.
A zatim, obrativši se geografu, zapita ga:
- Vi ste, dakle, već jednom prošli ovim krajem?
80
- Dabome! - odgovori ozbiljno Paganel.
- Na.mazgi?
- Ne, nego u naslonjaču.
Katapas ga ne razumije, jer slegnu ramenima i vrati se na čelo čete.
U pet sati navečer zaustaviše se u neduboku klancu, na nekoliko milja poviše gradića Loja; te su noći putnici logo-rovali na podnožju sierra, prvih stuba velikih Kordiljera.
Dvanaesto poglavlje NA VISINI OD ČETIRI TISUĆE METARA
Prelazeći Čileom putnici do sada nisu imali nikakvih težih neprilika. Ali sad im se ispriječiše odjednom sve one zapreke i opasnosti koje prate sve prijelaze preko planina. Sada je doista započinjala borba s prirodnim poteškoćama.
Još prije odlaska trebalo je riješiti jedno važno pitanje. Kojim se prijevojem moglo prijeći preko lanca Kordiljera, a da se ne udaljiš od određenog puta? O tome zapitaše katapasa.

- Ja znam samo dva prolaza u ovom dijelu Kordiljera - odgovori vodič.
- Valjda prolaz Arica -reče Paganel - što ga je otkrio Valdivia Mendoza?
- Tako je.
- I prolaz Villarica, južno od istoimene nevade*0?
- Točno.
- Dobro, dragi prijatelju, ali ta dva prolaza imaju samo tu manu, da bi nas odvela više put sjevera i put juga, nego što bi nama bilo zgodno.
- Možete li nam predložiti neki treći pašo61? - upita major.
- Dakako - odgovori Paganel - Paso de Antuco koji se nalazi pod vulkanskim obronkom, na trideset sedmom stupnju i trideset minuta, a to je samo pol stupnja izvan našeg puta. On je na visini od samo tisuću osam stotina metara, a otkrio ga je Zamudio de Cruz.

- Samo - reče Glenarvan - poznajete li vi, katapase, taj Paso de Antuco?
- Da, milorde, prešao sam ja i njega, samo ga nisam htio predložiti, jer se jedva može nazvati stazom za stoku. Njime prolaze indijanski pastiri s istočnih strana.
- E pa dobro, dragi prijatelji - uplete se Glenarvan - kuda prolaze stada kobila, ovaca i goveda Pehuenča, znat ćemo proći i mi. Budući da nas Paso de Antuco vodi po našem pravcu, hajdemo prema njemu ...

Odmah zatim odjeknu znak za polazak, i oni zađoše u uvalu Lejas, između velikih masa kristaliziranog vapnenca. Penjali su se kosinom, što se neopazice dizala. Oko jedanaest sati trebalo je obići obalu nekog slikovitog jezerca. To je bilo pravo stjecište okolnih potoka; dolazili su mrmoreći i miješali se u bistroj tišini. Iznad jezerca pružahu se prostrani "llanos", ravnjače pokrivene travama, kuda prolažahu indijanska stada. Zatim nagaziše na močvaru što se prostirala od sjevera prema jugu. Iz nje se izvukoše zahvaljujući nagonu mazgi. U jedan sat pojavi se na strmoj i šiljastoj hridini kula Ballenar s odvaljenim bedemima poput krune na vrhu. Na-staviše put. Usponi postadoše već strmi i kameniti. Mazge svojim kopitima odvaljivahu šljunak koji se kotrljao kao bučni kameni slap. Oko tri sata pojaviše se slikovite razvaline neke kule, što je srušena za ustanka godine 1770.
- Eto - reče Paganel - ni planine nisu dovoljne da rastave ljude, treba ih još i utvrditi!

Od te točke put postade težak, čak i pogibeljan; kut uspona još se više povećao, vijenci se sve uže skučiše, a provalije se strašno udubiše. Mazge su išle oprezno, s nozdrvama do zemlje, njušeći put. Išlo se sve jedan za drugim. Ponekad, kod kakva oštra zavoja, madrina bi se naprosto izgubila s vidika, a mala se karavana onda ravnala po dalekom zvuku njezinih praporaca. Katkada su opet hirovite vijuge staze podijelile kolonu u dva usporedna reda. Katapas bi tada mogao razgovarati s peonima, dok je napuklina izdubila među njima nepremostiv ponor, širok možda tek četiri metra, ali četiri stotine dubok. Trave su se međutrm još uvijek borile protiv kamena, ali se već opažalo da se mineralni svijet nadmoćno uhvatio u-koštac s biljnim carstvom. Blizina vulkana Antuco prepozna-

vala se po pojedinim tragovima lave željezaste boje i načička-

ne žutim kristalima igličasta oblika. Stijene, nagomilane jedna na drugu, prijetile su da svaki čas padnu, a držale su se prkoseći svim zakonima ravnoteže. Bilo je očevidno da im je kakva katastrofa mogla lako promijeniti oblik. Sudeći po tim nesigurnim šiljcima, krivim svodovima i nestalnim glavicama, bilo je lako pogoditi da se taj planinski kraj još nije konačno slegao.

Uz takve je okolnosti zacijelo bilo teško prepoznati put. Gotovo neprekidno gibanje okosnice Kofdiljera često mu mijenja trag i premješta znakove za snalaženje. Čak i kata-

pas bijaše neodlučan: zaustavljao se i ogledavao, ispitivao oblike litica, tražio na prhkom kamenju tragove Indijanaca. Svako je snalaženje postalo nemoguće.
Glenarvan je slijedio vođu korak po korak. Razumio ga je potpuno, osjećao je kako mu neodlučnost raste zajedno s teškoćama puta. Ipak se nije usudio da ga ma što upita. Računao je, možda i ne bez razloga da je s prirođenim darom snalaženja kod vodiča mazga isto kao i kod mazga, pa da je najbolje osloniti se na nj.
Vodič je lutao još gotovo čitav sat, reklo bi se gotovo nasumce, ali se pri tom ipak neprekidno uspinjao u viša područja planine. Napokon se naglo zaustavi. Nađoše se na dnu uske doline u jednom od onih klanaca, što ih Indijanci zovu "quebradas". Okomit porfirni zid zatvarao je izlaz. Katapas je uzalud tražio kakav prolaz, napokon sjaha, ukrsti ruke i počeka. Glenarvan mu priđe i zapita:
- Jeste li zalutali?
- Nisam, milorde - odgovori katapas.
- Pa ipak nismo stigli u klanac Antuco.
- Jesmo.
- Ne varate li se?
- Ne varam se. Evo ostataka vatre, koju su ložili Indijanci, eno tamo tragova stada mazgi i ovaca.
- Oni su prošli ovim putem?
- Da, ali nikad više neće proći. Posljednji ga je potres učinio neprohodnim.
-- Za mazge - napomenu major - ali ne i za ljude.
- E to je vaša stvar - reče katapas - ja sam uradio sve što sam mogao. Moje mazge i ja, mi smo spremni da se okrenemo, ako se izvolite vratiti i poći drugim kojim prolazom Kordiljera.

- A tako bismo zakasnili...?
- Najmanje tri dana.
Glenarvan je šutke slušao katapasa. Bilo je očigledno da je vodič ispunio uvjete pogodbe. Mazge nisu mogle poći dalje. Ipak, kad mu je predložio da se vrate nazad, Glenarvan se obrati drugovima i zapita:
- Želite li ipak proći?
- Mi vas želimo slijediti - odgovori Tom Austin.
- Čak i preteći - pridoda Paganel. - O čemu se tu naposljetku radi? O prijelazu preko jednog planinskog lanca, kojem su protivne padine blaže i neuporedivo olakšavaju spuštanje! Kad ga prijeđemo, naći ćemo argentinske baque-ane, koji će nas provesti kroz pampe, a i brze konje, koji su navikli da ravnice pretrče upropanj. Naprijed, dakle, i to bez oklijevanja!
- Naprijed! - uzviknuše Glenarvan i drugovi.
- Hoćete li s nama? - zapita Glenarvan katapasa.
- Ja sam vodič mazga - odgovori katapas.
- Kako vam drago.
- Možemo i bez njega - reče Paganel. - S druge strane ovih bedema naći ćemo opet stazu Antuca, a ja primam na sebe dužnost da vas odvedem ravno do podnožja planine, jednako kao i najbolji vodič Kordiljera.
Glenarvan dakle uredi račun s katapasom i otpusti ga zajedno s peonima i mazgama. Oružje, sprave i nešto živeža po-razdij elise sedmorica putnika među sobom. Po općem dogovoru odlučiše da odmah nastave penjanjem pa, ako ustreba, da se hoda i jedan dio noći. Na lijevoj padini vijugala se strma staza, kojom mazge ne bi mogle proći. Velike su

bile poteškoće, ali nakon dva sata truda i obilaženja Glenarvan i drugovi nađoše se povrh prolaza Antuco.
Bili su u pravom području Kordiljera koje nije daleko od najvišeg grebena, ali utrtoj stazi iz klanca nije više bilo ni traga. Posljednji su potresi čitav taj kraj poremetili. Morali su se penjati sve više do sljemena lanca. Paganel se dosta zbuni, što se nije mogao pronaći slobodan put. Slutio je da ih čeka mučan i naporan uspon, dok ne stignu na vrh Kordiljera, jer im se srednja visina kreće od tri tisuće tri stotine do tri tisuće osam stotina metara. Vrijeme je srećom bilo mirno, a nebo vedro; i godišnje doba bilo je povoljno. Taj bi put zimi, od svibnja do kolovoza, bio uopće neprohodan.
84
Oštra studen ubrzo ubija ljude, a oni, koje poštedi, neće izbjeći sili "temporala", osobite vrste ciklona tih krajeva, što svake godine ispune lešinama kordiljerske ponore.
Svu noć su se penjali. Verali se pomoću zglavaka na ruci po gotovo nepristupačnim pločama. Preskakivali široke i duboke pukotine. Konope su zamjenjivale ruke do ruku. Ramena su služila kao ljestve. Neustrašivi ljudi naličili su na skupinu akrobata, što izvode vratolomije u zraku. U tim se trenucima isticala po tisuću puta Mulradvjeva snaga i Wilsono-va vještina. Ta su dva vrijedna Škota upravo umnogostručila svoju vrijednost. Da nije bilo njihove požrtvovnosti i hrabrosti, mala četa ne bi mnogo puta mogla proći. Glenarvan nije puštao s oka mladog Roberta, jer je onako mlad i živ znao biti nerazborit. Paganel je napredovao s pravom francuskom žestinom. A major, on se micao upravo toliko, koliko je trebalo, ni više ni manje. Dizao se neprimjetljivim pokretima. Je li uopće osjećao da se penje već nekoliko sati? Ne bi se moglo reći. Možda je mislio i da se spušta.
U pet sati ujutro putnici su se popeli do visine od dvije tisuće i pet stotina metara koju ustanoviše promatranjem ba^ rometra62. Nalazili su se na sporednim ravnjacima, na krajnjoj granici područja drveća. Tu je skakalo nekoliko životinja koje bi razveselile i usrećile svakog lovca. Te su okretne životinje to znale, jer su bježale čim bi im se čovjek počeo primicati, pa bilo to i samo izdaleka. Viđala se tu ljama, dragocjena planinska životinja koja zamjenjuje ovcu, vola i konja, a živi, gdje se ne bi održala ni mula. Pa činčila, malen, nježan i plašljiv glodavac s bujnim krznom, nešto između zeca i skočimiša. Po stražnjim nogama doima se kao klokan. Pravi je užitak gledati hitru životinju kako poput vjeverice skače po vrhovima stabala.
- To doduše nije još ptica - govoraše Paganel - ali nije više ni četveronožac.
No te životinje nisu jedini stanovnici planine. Na visini od tri tisuće metara, na granici vječnog snijega, žive još u čoporima preživači jedinstvene ljepote: alpaka s dugom dlakom, mekanom kao svila, zatim slična vrsta lijepih i ponosnih deva, što daju osobito finu vunu. Prirodopisci je zovu vi-kunja. Ali tko bi i pomislio da joj se približi: ta jedva se mogla i vidjeti; brzo bi pobjegla kao strijela, kao da klizi bez šuma po sagovima blještave bjeline.
85
U to je vrijeme bila slika čitava kraja sasvim drugačija. Sa svih se strana dizahu velike gromade blistava leda koji'je na nekim padinama prelazio u plavkastu boju. Na njima se odražavahu prve jutarnje zrake svjetlosti. Penjanje postade tada upravo opasno. Više se nisu izvrgavali pogibelji, već su se pažljivo čuvali pukotina. Wilson je prešao na čelo reda te je nogom ispitivao svaki ledenjak. Drugovi su hodali točno po njegovu tragu. Čak se nisu usudili ni govoriti glasnije, jer bi i najslabiji zvuk, što bi uzbibao slojeve zraka, mogao izazvati odronjavanje snježnih masa koje su visile dvjesta deset ili dvjesta i četrdeset metara iznad njihovih glava.
Tada stigoše u područje niskog drveća i grmlja, a pet stotina metara više zamijeniše ih trave i kakteje. Na visini od tri tisuće i četiri stotine metara nestade i tih biljaka, s neplodnog zemljišta. Putnici se zaustaviše jedan jedini put, i to u osam sati da bi se

okrijepili malim obrokom hrane, pa odmah zatim nastaviše penjanje. S nadljudskom su srčanošću prkosili sve većim i većim pogibeljima. Trebalo je prebroditi oštre grebene i prijeći preko ponora, u koje se ni pogledom ne usudiše doprijeti do dna. Na mnogim je mjestima put bio obilježen drvenim križevima koji označavahu mjesta brojnih nesreća. Oko dva sata opruzi se između dva ogoljela šiljka, golem ravnjak bez ikakva traga raslinstva, neka vrsta pustinje. Zrak bijaše suh, a nebo jarko modro. Na toj visini nema nikad kiše. Pare se pretvaraju samo u snijeg i grad. Tu i tamo pokoji porfirni ili bazaltni vrhunac probijaše bijeli mrtvački pokrov kao kost na kosturu. Ponekad bi se komadi bjelutka i gnajsa, rastavljeni djelovanjem zraka, odronili uz mukli zvuk. U rijetkoj se atmosferi taj zvuk jedva i čuo.
Mala je četa, uza svu srčanost, iscrpla sve snage. Kad je Glenarvan vidio iznemoglost drugova, požali, što se uputio tako visoko u planinu. Mladi se Robert borio protiv umora, ali ipak već nije mogao dalje. U tri sata Glenarvan se zaustavi i, pošto nitko nije predložio da se odmore, reče:
- Moramo se odmoriti.
- Odmoriti? - začudi se Paganel. - Pa nemamo ni zaklona.
- Ipak, potrebno je, već zbog Roberta.
- Ne, milorde - izusti odvažni dječak. - Mogu ja još hodati... Nemojte se zaustavljati...

"'• - Nosit ćemo te, dragi dječače - nastavi Paganel - ali pošto-poto moramo doći do istočne strane. Tamo ćemo možda naći kakvu kolibu, da se sklonimo. Molim vaš još samo dva sata hoda.
- Slažete li se s tim? - upita Glenarvan. ,i - Slažemo - odgovoriše drugovi.
Mulradv nadoda:
- Ja ću se brinuti za dječaka.
I nastaviše put prema istoku. Nadođoše dva sata strahovita penjanja. I dalje su se penjali da bi dostigli krajnje vrhove planine. Razrijeđenost zraka uzrokovala im je onaj bolni pritisak koji je poznat pod imenom "puna". Zbog poremećaja ravnoteže, a možda i zbog utjecaja snijega, krvarile su im usne i desni. Razrijeđeni zrak morali su nadoknađivati ubrzanim disanjem da bi tako pospješili krvotok, a to ih je zamaralo isto kao i odbljesak sunčanih zraka na snježnim pločama. Ma koliko da je bila čvrsta volja srčanih ljudi, ipak na-dođe čas, kad i najhrabriji klonu. Vrtoglavica, strašna planinska bolest, ne uništi im samo tjelesnu moć, već i duševne snage. Ne može se nekažnjivo prkositi toj bolesti. Ubrzo počeše putnici sve češće posrtati. Koji padoše, jedva puzahu dalje na koljenima.
Zbog opće iznemoglosti nije se moglo nastaviti predugo penjanje. Glenarvan je sa zebnjom promatrao beskrajni snijeg, bez ikakva zaklona, gdje bi se moglo prenoćiti. Gledao je studen, koja je prožela čitav žalosni kraj, i sjene, koje su se protezale do opustjelih vrhunaca, kadli ga major prekinu, napomenuvši sasvim mirnim glasom:
- Eno jedne kolibe.
Trinaesto poglavlje SPUŠTANJE S KORDILJERA
Svatko bi, osim Mac Nabbsa, sto puta prošao ne samo pokraj te kolibe nego i oko nje pa i preko nje, a da ne bi ni naslutio da postoji. Od okolnih se stijena razlikovala samo po izbočini na snježnom pokrivaču. Trebalo ga je s nje od-grnuti. Nakon pola sata uporna rada Wilson i Mulradv oslo-

bodiše ulaz u "casuchu", i mala se četa šćućuri u njoj. Tu su kasuču sagradili Indijanci, bila je od "adoba", neke vrste opeka osušenih na suncu. Imala, je oblik kocke, svaka je strana mjerila četiri metra, a stajala je na vrhu bazaltne gromade. Kamene su stube vodile do

vrata, jedinog otvora kolibe. I, ma koliko da je bio uzak, ipak su prodirali vjetar, snijeg i grad, kad bi se razbjesnjele oluje u planini.

U

kolibi se moglo smjestiti deset osoba. Iako bi u doba kiša zidovi propuštali vodu, u to su doba štitili barem od oštre studeni; a toplomjer je pokazivao deset stupnjeva ispod ništice. Uostalom imala je neku vrstu ognjišta s dimnjakom od rasklimanih opeka, pa su tu mogli naložiti vatru i tako se braniti od vanjske studeni.
- To će nam sklonište biti dovoljno, ako i nije baš udobno - reče Glenarvan. - Providnost nas je dovela u njega, pa joj ne smijemo uskratiti svoje zahvalnosti.
- Šta - dočeka Paganel - pa to je prava palača! Nedostaju još samo stražari i dvorani. Tu će nam biti divno.
- Osobito, kad zaplamsa lijepa vatra na ognjištu - reče Tom Austin - jer iako smo gladni, još više smo prozebli. Čini mi se, bar što se mene tiče da bi me snopić drva više obradovao nego srneći but.
- Dobro, Tom - opet će Paganel - nastojat ćemo da nađemo kakva goriva.
- Goriva na vrhu Kordiljera? - uzviknu Mulradv sa sumnjom, mašući glavom.
- Kad su u kasuči sagradili dimnjak - pripomenu major - znači da po svoj prilici ima i ovdje nečega, što gori.
- Naš prijatelj Mac Nabbs ima sigurno pravo - reče Glenarvan. - Pripremite sve za večeru, a ja idem da preuzmem dužnost drvara.
- Ja i Wilson pratit ćemo vas - izjavi Paganel.
- Trebate li i mene? - uzviknu Robert ustajući.
- Ne, odmori se, hrabri dječače! Ti ćeš postati odrastao čovjek, dok su ti vršnjaci još djeca.
Glenarvan, Paganel i Wilson izađoše iz kolibe. Bilo je šest sati navečer. Zima je oštro štipala i kraj posve mirne atmosfere. Plavetnilo neba već je potamnjivalo, a sunce je svojim zadnjim zrakama okrznulo visoke vrškove ravnjaka Kordiljera. Paganel je pogledao na barometar, što ga je ponio sa sobom. Pokazivao je 495 milimetara. Stupac žive u barometru

odgovarao je visini od tri tisuće osam stotina dvadeset i sedam metara. Taj je dio Kordiljera, prema tome, samo devet stotina i deset metara niži od Montblanca. Da su na ovim planinama naišli na sve one teškoće kojima obiluje taj švicarski div, ili da su ih samo zahvatile oluje i cikloni, ne bi ni jedan od putnika prešao veliki planinski lanac Novog svijeta.
Glenarvan i Paganel popeše se na neki porfirni brežuljak i ogledaše se po obzorju. U tom su trnutku stajali na vrhu kordiljerskih Nevada. Njihovu se pogledu otkrila površina od četrdeset četvornih milja. Na istoku se obronci spuštahu blago nagnutim, prohodnim padinama. Po njima su se peoni običavali spuštati i po nekoliko stotina metara običnim klizanjem. U daljini su uzdužni nizovi hridi i pomičnih stijena tvorili goleme pruge morena, a potiskivalo ih je klizanje ledenjaka. Već je i dolina Colorada utonula u tamu, a sjena je, kako se sunce priklanjalo zapadu, postajala * sve veća. Postepeno su blijedjele sve ispupčenosti zemljišta, sve izbo-čine, igle i šiljci, što su bili osvijetljeni sunčanim zrakama. Mrak je polagano osvajao čitavu istočnu stranu Anda. Na zapadu su još bile osvijeljene sporedne kose, što podupiru okomite stijene zapadnih padina. Divno je bilo gledati litice i ledenjake obasjane suncem. Prema sjeveru se vidio čitav niz vrhunaca koji su se u valovitoj crti neosjetno stapali. Doimali su se kao drhtava crta, što ju je olovkom povukla nevjesta ruka. Pogled se gubio u nejasnoj daljini. Na jugu je naprotiv prizor bio

veličanstven, a kako se spuštala noć, tako je bivao sve uzvišeniji. Pogled je prodirao u divlju uvalu Torbida i uzdizao se do Antuca, a njegov je vulkan zjapio na dvije milje od njih. Vulkan je rikao poput goleme nemani, kao levijatani u apokaliptičkim danima. Rigao je crven dim pomiješan s čađavim jezicima plamena. Sve su se planine oko njega činile, kao da gore. Tuča usijanog kamenja, oblaci crvenkaste pare i vatromet lave spajahu se u blistave snopove vatre. Svakim trenom povećavao se golemi blijesak i plamćenje, koje zasljepljuje oči. Čitav taj golemi krug bijaše ispunjen silnim odsjevima. Sunce je međutim gubilo sutonski slabi sjaj i iščezavalo s obzorja kao neko ugašeno nebesko tijelo.
Dugo bi još Paganel i Glenarvan promatrali tu veličanstvenu borbu ognja na zemlji s vatrom na nebu; improvizirani drvosječe pretvorili bi se u umjetnike da ih nije trezniji
89
Wilson podsjetio na položaj, u kome se nalaze. Drva doduše nije bilo, ali je srećom po stijenama bilo tanke i suhe mahovine. Nakupiše je mnogo, a osim toga još i neke druge biljke, što je zovu "llareta", s korijenjem koje dosta dobro gori. Dragocjeno gorivo donesoše u kasuču i natrpaše ga na ognjište. Veoma je teško bilo vatru potpaliti, a još teže održavati. Previše razrijeđen zrak nije joj mogao dati dosta kisika za izgaranje; barem je tako pojavu tumačio major.
- Ali, s druge strane - nadoda major - neće biti potrebna toplina od stotinu stupnjeva da voda uzavre. Koji vole kavu u vodi od stotinu stupnjeva, morat će se zadovoljiti i s manjim, jer na toj visni voda ključa već kod temperature ispod devedeset stupnjeva*.
Nije se prevario Mac Nabbs. Kad su zamočili termometar u kipuću vodu u loncu, pokaza samo osamdeset i sedam stupnjeva. Svatko je popio, upravo s nasladom, po nekoliko gutljaja vruće kave. Što se tiče suhog mesa, ono ih nije osobito zadovoljilo. To je navelo Paganela na misao koja je bila doduše mudra, ali i nekorisna.
- Borami, treba priznati, da ne bi bila naodmet ljamina pečenka na žaru. Kažu, da ljama zamjenjuje i vola i ovcu. Baš bih htio znati, vrijedi li to i u pogledu prehrane.
- Što, učeni Paganele - zapita major - zar vam ne prija naša večera?
- Ushićen sam, dragi majore, ali ipak priznajem da bi mi dobro došla zdjela divljači.
- Pravi ste sladokusac - dobaci Mac Nabbs.
- Primam nadimak, majore, ali, ma šta rekli, ne biste se ni vi mrgodili pred beefsteakom, pa kakav bio da bio!
- Po svoj prilici - pristane major.
- A kad bismo vas zamolili, da usprkos zimi i noći pođete u zasjedu, biste li otišli bez ikakva prigovora?
- Svakako, ako vam je baš po volji...
Drugovi nisu još ni stigli da se zahvale Mac Nabbsu, ni da obuzdaju izljeve njegove neprekidne uslužnosti i dobrote, kad se začu udaljeno urlikanje. Nije to bilo zavijanje jedne jedine životinje, nego čitava krda, koje se naglo približavalo. Zar im providnost nakon darovane kolibe želi pružiti još i večeru? Bila je to Paganelova primjedba. Ali Glenarvan mu
Spuštanje vrelišta vode iznosi po prilici l stupanj za svih 300 metara
90
malo ohladi-radost opaskom, da se četveronošci iz Kordilje-ra nikada ne susreću u tako visokim područjima.
- Kakva je to onda buka? - zapita Tom Austin. - Čujete li kako se primiče?
- Da nije usov? - reče Mulradv.
- Nemoguće, pa to je pravo urlikanje - odgovori Pa-ganel.
- Da vidimo - reče Glenarvan.
- Da vidimo, ali kao lovci - doda major i dohvati svoj karabin.

Svi istrčaše iz kasuče. Već se bila spustila tamna i zvjezdana noć. Mjesec još nije bio pokazao svoj nagrizeni kotur posljednje četvrti. Sjeverni i istočni vrhunci iščezavahu u tami, ništa se nije moglo vidjeti do fantastičnih obrisa najviših litica. Zavijanje - zavijanje prestravljenih životinja udvostručilo se. Dolazilo je s tamne strane Kordiljera. što li se to događa? Odjednom navali pomamna lavina, ali lavina živih bića, izbezumljenih od straha. Kao da se čitav ravnjak micao. Dojurio je na stotine, možda i na tisuće životinja. Podigoše zaglušnu buku unatoč rijetkom zraku. Je li to bila divljač iz pampe ili samo krdo ljama i vikunja? Glenarvan, Mac Nabbs, Robert, Austin i dva mornara jedva stigoše da se bace na zemlju, i taj živi Vihor prohuja nekoliko metara poviše njih. Paganela, koji je kao noćovidac ostao na nogama, da bolje vidi, životinje u tren oka prekobaciše.
U tom trenutku prasnu pucanj iz vatrenog oružja. Major opali nasumce i učini mu se, da je jedna životinja pala nekoliko koračaja od njega, dok je čitavo krdo, poneseno, neodoljivim zaletom i uz još veću buku iščezlo na padini, što ju je vulkan svojim žarom osvjetljivao.
- A! Imam ih - užviknu netko; bijaše to Paganelov glas.
- Što to imate? - zapita Glenarvan.
- Do vraga, naočari! - To je još najmanje, što se može izgubiti u trci.
- Jeste li ranjeni?
- Nisam, samo me netko ugazio. Ali tko?
- Evo tko - odgovori major, tegleći životinju, što ju je oborio.
Svi požuriše u kolibu i na svjetlosti ognjišta razgledaše Mac Nabbsov plijen.
91
Lijepa životinja bijaše slična maloj devi bez glave. Imala je tanku glavu, plosnato tijelo, duge i vitke noge, finu dlaku, krzno boje bijele kave s bijelim pjegama po trbuhu. Čim je Paganel ugleda, uzviknu:
- To je guanako.
- Što je to guanako? - zapita Glenarvan.
- Životinja dobra za jelo - odgovori Paganel.
- Dobra?
- Slasna! Olimpijska ambrozija! Dobro sam ja pogodio da ćemo imati svježeg mesa za večeru. I još kakva mesa! Ali tko će raščiniti životinju?
- Ja - ponudi se Wilson.
- Dobro, a ja ću je ispeći - doda Paganel.
- Pa vi ste onda i kuhar, gospodine Paganel? - prihvati Robert.
- Naravno, dragi dječače, jer sam Francuz. Svaki je Francuz pomalo i kuhar.
Nakon pet časaka Paganel stavi široke odreske divljači na žar od korijena ljarete. Poslije deset časaka poslužio je drugove vrlo ukusnim mesom, nazvavši ga "pečenkom od guanaka". Nitko se nije nećkao, i svi složno zagrizoše.
Ali na zaprepašćenje geografa svi iskriviše lice i gotovo jednoglasno izustiše "puah!" nakon prvog zalogaja.
- Baš gadno! - reče netko.
- Ne može se jesti! - doda drugi.
Jadni je učenjak morao priznati da se pečenka doista ne može jesti, pa sve kad bi i bili mrtvi gladni. Započeše mu dobacivati kojekakve šale koje je on posve shvaćao. Peckahu ga s njegovom "olimpijskom ambrozijom". Ali i on je tražio razlog, zašto je to meso od guanaka ispalo tako odurno, kad je inače veoma cijenjeno i doista dobro. Odjednom mu sine misao:
- Znam - uzviknu Paganel. - Borami znam! Dosjetio sam se!
- Da nije prestaro i smrdljivo - zapita mirnim glasom Mac Nabbs.
- Ne, nesnošljivi majore, nego je odviše zamoreno! Kako sam to mogao zaboraviti?

- što hoćete time da kažete, gospodine Paganele? - zapita Tom Austin.
92
- Hoću da kažem, da je guanako dobar samo onda, kad ga ubiju, dok miruje. Ako lov dugo traje, i ako životinja, daleko trči, meso joj postane neukusno. Po ukusu, dakle, mogu ustvrditi, da je životinja došla izdaleka i, prema tome, izdaleka je i čitavo krdo.
- Jeste li sigurni? - zapita Glenarvan. ' - Sasvim siguran.
- Samo, kakva li je nesreća, kakva li je pojava mogla tako prestrašiti životinje i izagnati ih onda, kad bi morale mirno spavati u svojim ležajima?
- Na to vam, dragi Glenarvane - reče Paganel - ne znam odgovoriti. Ako me želite poslušati, nemojmo više ništa istraživati, već hajdemo spavati. Da spavamo, majore?
- Spavajmo, Paganele!
Nakon toga svatko se zamota u svoj ponču, potaknuše vatru za noć, i brzo se začu strahovito hrkanje u svim tonovima i u svakovrsnom ritmu, a učeni je geograf svojim basom podržavao harmoničnu skladbu.
i Glenarvan jedini nije spavao. Obuze ga neki tajnoviti nemir, što mu nije davao pravo zaspati. Protiv svoje volje mislio je na krda, što su bježala u istom smjeru. Razmišljao je o njihovu čudnovatom strahu. Guanake nisu mogle goniti divlje zvijeri, jer ih na toj visini i nema. Još manje bi to mogli biti lovci. Kakav li ih je to strah gonio prema ponoru Antuca? što mu je moglo biti uzrokom? Glenarvan je predosjećao neku skoru opasnost.
Međutim, u poludrijemu, misli mu se malo-pomalo pro-mijeniše. Bojazan ustupi mjesto nadama. Vidio je sebe sutradan u ravnici Anda. Tu je tek trebalo započeti pravo traženje. Možda nije više ni uspjeh daleko. Zamišljao je kako je kapetan Grant sa svoja dva druga oslobođen iz teškog ropstva. Sve su mu se misli nizale velikom brzinom jedna za drugom. Od vremena do vremena rastreslo bi ga pucketanje vatre, prštanje pokoje iskre u zraku ili razbuktali plamen, što bi rasvijetlio lica zaspalih drugova' ili uzbibao kakvu plahu sjenu na zidu kasuče. Zatim bi ga spopadale još teže slutnje. Sasvim površno je osluškivao vanjske šumove. Teško bi ih bilo protumačiti na osamljenim vrhuncima.
Odjednom mu se učini da čuje neku daleku, muklu i strašnu grmljavinu, kao neku tutnjavu groma koja nije do,-
93
lazila s neba. Ali, tutnjava je mogla potjecati samo od oluje, što je bjesnjela na padinama planine, kojih tri stotine metara ispod njezina vrha. Glenarvan htjede ustanoviti, o čemu se radi i izađe.
Upravo je izlazio mjesec. Zrak je bio bistar i miran. Nigdje nijednog oblaka, ni iznad ni pod njim. Ponegdje samo pokoji nestalan odsjev plamena s Antuca. Nigdje traga ni oluji ni blijesku. Oko zenita je treperilo na tisuće zvijezda. Međutim je tutnjava još uvijek trajala; kao da se približavala i jurila preko hrpta Kordiljera. Glenarvan se vratio još nemirniji, razmišljajući u kakvoj bi vezi podzemna tutnjava mogla biti s bijegom guanaka. Nije li to uzrok ove posljedice? Pogleda na sat; pokazivao je dva sata ujutro. Kako nije imao nikakva povoda da vjeruje u kakvu neposrednu opasnost, ne probudi svoje drugove koji su premoreni spavali tvrdim snom. I on sam zadrijema i odspava nekoliko sati.
Odjednom ga probudi silan trijesak. Skoči na noge. Nastade zaglušna buka, slična isprekidanu štropotu, što ga čine nebrojena topovska kola, kad voze po neravnoj taraci.
Odjednom osjeti Glenarvan kako mu tlo izmiče pod nogama; spazi kasuču kako se njiše i rastvara, pa uzviknu:
- Ustaj!
Svi se drugovi probudiše i popadaše kud koji. Nešto ih je odvuklo niza strmu kosinu.
Upravo je svitalo, pokaza se užasan prizor. Oblici se planina naglo mijenjahu, šiljci se lomljahu, vršci nagibahu i nestajahu, kao da su propadali u klopku pod njima. Čitav se

masiv, širok nekoliko milja, pomicao i spuštao prema ravnici. Ta je pojava svojstvena Kordiljerima*.
- Potres! - povika Paganel.
Nije se prevario. Počela je česta katastrofa na planinskom rubu Čilea, a osobito u onom području, gdje je Copiapo bio dvaput srušen, a Santiago razoren četiri puta u četrnaest godina. Pod tim dijelom zemaljske kugle još uvijek ruju vatre u utrobi, a vulkani su na tom još mladom lancu pre-
* Gotovo jednaka se pojava dogodila na hrptu Montblanca godine 1820. Uzrokovala je strašnu katastrofu, kojoj su pala žrtvom tri vodiča iz Chamonixa.

slabi odušnici za izlazak podzemnih para. To je uzrok neprekidnim potresima, poznatim pod imenom "temblores".
Međutim je ravnjak, na kome se sedam omamljenih i prestravljenih ljudi grčevito držalo za čuperke mahovine, klizio poput ekspresa, to jest brzinom od pedeset milja na sat. Nije bilo moguće ni kriknuti, ni maknuti se, da bi pobjegao ili da bi se zaustavio. Nisu mogli ni čuti jedan drugoga. Unutrašnja tutnjava, prasak usova, trijesak bazaltnih i granitnih masa, vrtlozi raspršenog snijega, onemogućili su svako sporazumijevanje. Čas se masiv spuštao, bez udaranja i odskakivanja, čas opet započe posrtati i ljuljati se kao paluba broda na valovirna. Kao što brod plovi mimo zaljeva, tako je i masiv prelazio preko ponora, u koji su padali komadi planina. Čupao je iz korijena stoljetna stabla, kosio i poravnjavao poput goleme kose sve izbočine istočne padine.
Zamislite, kolika je ta sila, kad masa od više miljuna tona juri sve većom brzinom pod kutom od pedeset stupnjeva!
Nema toga, tko bi mogao procijeniti, koliko potraja neopisivo padanje. Nitko se nije usudio ni pomisliti, u kakav bi ih bezdan moglo odvesti. Nitko još nije mogao ni reći, jesu li svi živi, ili je tko od njih već na dnu kakva ponora. Zagušeni brzinom padanja, smrznuti od studeni koja im je prodirala do kosti, zaslijepljeni snježnim vrtlozima, oni su drhtali. Klonuli, gotovo bez svijesti, držali su se za liticu grčevito samo s krajnjim nagonom samoodržanja.
Odjednom ih udarac nesravnjive snage otrže od njihova neobičnog kliznog prevoznog sredstva. Bacio ih naprijed, pa se kotrljahu po krajnjim obroncima planine. Ravnjak se bijaše na mjestu zaustavio.
Nekoliko se časaka nitko nije ni maknuo. Napokon, jedan se od njih podiže, sav omamljen od udaraca, ali 'još snažan - major. Otrese prašinu, što ga je zasljepljivala, a onda pogleda oko sebe. Njegovi su drugovi ležali u skučenom krugu, poput olovne sačme, kad se opali metak iz puške. Svi su ležali popaljeni jedan preko drugog.
Major ih prebroji. Svi su ležali naokolo po zemlji - osim jednoga. Nije bilo Roberta Granta.

Četrnaesto poglavlje HITAC IZ PUŠKE PROVIDNOSTI
Istočna se padina Kordiljera sastoji od dugih obronaka, što se postepeno gube u ravnici, a na njoj se nenadano ispriječio jedan dio gore. Novi kraj pokrivahu gusti pašnjaci načičkani divnim drvećem. Neizmjerno mnogo stabala, čitave šume jabuka, što su posađene još u doba osvajanja, upravo blistahu od rumena ploda. Kao da je dio bogate Normandije prebačen na ta podnožja. U svakoj drugoj prilici putnika bi iznenadio nagli prijelaz: iz pustinje u oazu, sa snježnih visova u zelene prerije, iz ziirie u ljeto.
Tlo se, uostalom, sasvim smirilo. Potres se stišao, a podzemne su sile bez sumnje pustošile negdje drugdje, jer se planinski hrbat Kordiljera uvijek u nekom kraju pomiče i trese. Planinski se lanac posve izmijenio. Na plavoj se pozadini neba ocrtava sasvim nova .slika vrhova, bila i šiljaka. Vodič iz pampa sad bi se uzalud osvrtao za svojim starim biljezima.

Spremaše se divan dan; iz svog vlažnog ležaja na Tihom oceanu izbiše zrake sunca, kliznuše preko argentinskih ravnica i eto već zaroniše u valove drugog oceana. Bilo je osam sati ujutro.
Uz majorovu pomoC i brigu lord Glenarvan i njegovi drugovi malo-pomalo dođoše k sebi. Sve u svemu, bili su doduše strahovito omamljeni, ali ništa više. Glavno da su sišli s Kordiljera, i oni bi se mogli samo radovati, što im je priroda o svom trošku dala brzo prevozno sredstvo, samo da nije nestao jedan od njih, i to najslabiji, dijete Robert Grant! Svi su voljeli odvažnog dječaka: Paganel koji se osobito sprijateljio s njim, major, unatoč svojoj hladnoći, svi, a osobito Glenarvan. On je bio očajan, kad je doznao, da nema Roberta. Već je zamišljao jadno dijete na dnu kakva ponora kako uzaludno doziva onoga, koga je zvao svojim drugim ocem.
- Dragi prijatelji, dragi moji prijatelji - govorio je Glenarvan jedva susprežući suze - moramo ga tra:titi, moramo ga pronaći! Ne možemo ga tek tako ostaviti! Moramo pretražiti do dna svaku dolinu, svaki ponor, svaki ezdan! Vezat ćete me za konop! Spuštat ću se! Hoću, čujeU li me!

Ja to hoću, samo da je Robert još živ! Smijemo li doći pred oca bez njega. Kojim pravom smijemo spašavati kapetana Granta, kad za njegov spas žrtvujemo njegova sina!
Svi slušahu Glenarvana šuteći. Osjećali su da im u pogledima traži barem iskru nade, i oboriše pogled.
-- Što je? - nastavi Glenarvan. - Razumjeli ste me? Šutite? Ničemu se ne nadate? Ničemu?
Zavlada nekoliko trenutaka šutnje, zatim progovori Mac Nabbs:
- Tko se od nas sjeća, dragi prijatelji, kad je zapravo nestao Robert?
Ni na ovo pitanje nitko ne odgovori.
- Recite mi barem - nastavi major - kraj koga je bilo dijete, kad smo se spuštali niz Kordiljere?
- Kraj mene - odgovori Wilson.
- A do kojeg si ga trenutka vidio kraj sebe? Sjeti se! Govori!
- Eto, sve što se sjećam - odgovori Wilson. - Robert Grant bio je još kraj mene i zgrčenom se rukom držao za grumen mahovine manje od dvije minute prije udarca, kojim se završilo naše spuštanje.
- Manje od dvije minute! Pazi dobro, Wilsone, minute su ti se mogle činiti dugima! Ne varaš li se?
- Ne vjerujem, da se varam... Tako je... manje od dvije minute!
- U redu! - reče Mac Nabbs. - As koje ti je strane bio Robert, s lijeve ili s desne?
- S lijeve. Sjećam se da me njegov pončo šibao po licu.
- A ti, gdje si ti ležao u odnosu prema'nama?
- Također slijeva.
- Onda je Robert mogao nestati samo s ove strane - reče major, okrenuvši se prema planini i pokazujući nadesno. - Moramo još to dodati, s obzirom na vrijeme koje je proteklo od trenutka, kad je dijete iščezlo da je moralo pasti na onom dijelu planine koji se proteže od podnožja do visine od sedam stotina metara. Tada ga moramo tražiti. Razdijelit ćemo se po odjelcima zemljišta pa ćemo ga tu i naći.
Nitko nije dodao ni riječi. Sva šestorica popeše se uz padinu Kordiljera, poredaše se po bilu na raznim visinama i započe se pretraživati. Neprestano su se držali desno od

smjera spuštanja, ispitivali svaku i najmanju pukotinu i spuštali se do dna ponora, što su ih krhotinć masiva djelomično ispunile. Mnogi su od njih izlagali svoj život opasnosti, a

vraćali se poderana odijela i raskrvavljenih ruku i nogu. Čitav su taj dio Anda, osim nekoliko nepristupačnih ploča, najsavjesnije pretraživali, sate i sate, a da nitko od tih čestitih ljudi i ne pomisli na odmor. Ali sve uzalud. Dijete je valjda našlo uza smrt još i kameni grob od koje litice koja ga je zauvijek pbklopila.
Oko jedan sat nađoše se u dnu doline Glenarvan i njegovi drugovi, skršeni i poraženi. Glenarvana je obuzela strašna bol; jedva je mogao govoriti, a s njegovih su se usana čule, isprekidane uzdisajima, samo ove riječi:
- Neću otići! Neću otići!
Svatko je shvaćao tu upornost. Pretvorila mu se u stalnu misao, i svi je poštivahu.'
- Čekajmo - reče Paganel majoru i Tomu Austinu. - Malo se odmorimo i prikupimo snagu. Trebat će nam, bilo da započnemo ponovo pretraživati, bilo da nastavimo put.
- Da - odgovori Mac Nabbs - eto ostanimo, kad Edward hoće da ostane! On se nada. Ali čemu se nada?
- Bog to zna - reče Tom Austin.
- Jadni Robert! - uzdahnu Paganel brišući suze.
U dolini je raslo mnogo drveća. Major izabra skupinu visokih rogača i pod njima podignu privremeni logor. Nekoliko pokrivača, oružje, malo suhog mesa i riže, to je bilo sve, što je putnicima ostalo. Nedaleko je tekao potok, iz njega su mogli zagrabiti vode koja je još bila mutna od usova. Mulradv naloži vatru na travi i uskoro ponudi svom gospodaru topao i krepak napitak. Ali Glenarvan ga odbi i osta opružen na svom ponču, potpuno iscrpljen.
Tako prođe dan. Spusti se noć, tiha i mirna, kao i prijašnja. Dok su njegovi drugovi, iako bez sna, ostali u logoru, Glenarvan se pope na obronke Kordiljera. Osluškivao je, nadajući se da će kakav zadnji poziv doprijeti do njega. Uputio se daleko, visoko, sam, naslanjajući uho na zemlju, osluškivao, prigušujući kucanje srca, dozivao očajnim glasom.
' \
čitave je noći jadni lord lutao po planini. Sad ga je pratio Paganel, a sad opet major, spremni da mu priteknu i pomoć na kliskim grebenima ili na rubovima ponora, kar > ga je
98 !
vukla zališna neopreznost. Ali su i ti posljednji napori bili uzaludni, a na njegove pozive "Roberte! Roberte!" koje je već po tisuću puta ponavljao, odgovarala mu je samo jeka. Ponavljala mu milo dječakovo ime.
Osvanu dan. Trebalo je tražiti Glenarvana na udaljenim zaravnima i dovesti ga silom u logor. Bijaše očajan. Tko bi mu se usudio predložiti da kremi i da ostave tu kobnu dolinu? Međutim, živeža je nestalo. Nije još bilo daleko mjesto, gdje su morali sresti argentinske vodiče, o kojima im je govorio katapas, kao i konje koji su im trebali za prijelaz preko pampa. Na više bi poteškoća naišli, kad bi se vraćali istim puteni, nego kad bi krenuli naprijed. Bilo je, uostalom, i dogovoreno da će ih Duncan čekati na obalama Atlantskog oceana. Bilo je mnogo ozbiljnih razloga koji nisu dopuštali da se duže oklijeva. Zbog općeg se interesa sat odlaska nije smio odgađati.
Mac Nabbs pokuša otrgnuti Glenarvana iz tugovanja. Dugo je govorio, a da nije znao, da li ga prijatelj uopće sluša. Glenarvan je odmahivao glavom. Ipak mu nekoliko riječi prijeđe preko usana.
- Zar polazak?
- Da! Treba krenuti!
- Još samo sat!
- Dobro, još jedan sat - pristade vrijedni major.
Kad je i taj sat prošao, Glenarvan je zaklinjao da mu odobre još jedan sat. Kao da je osuđenik koji moli za produženje života. Tako je to išlo sve do podne. Tada Mac Nabbs,

ohrabren mišljenjem svih ostalih, nije više htio oklijevati i reče Glenarvanu da treba krenuti i da o brzoj odluci ovisi život njegovih drugova.
- Da! Da! - odgovori Glenarvan. - Krenimo; Krenimo!
Ali dok je govorio, skrenuo je pogled od Mac Nabbsa i promatrao neku crnu točku u zraku; odjednom podiže ruku i ostavi je tako, kao da mu je ukočena. z
- Tamo! Tamo! - povika - gledajte! Gledajte!
Svi upraviše poglede prema nebu u smjeru koji im je pokazivao tako neodoljivom snagom. U tom je trenutku crna točka naočigled rasla. Neka je ptica lebdjela neizmjerno visoko.
99
- Kondor - reče Paganel.
- Da, kondor - odgovori Glenarvan. - Tko zna? - Dolazi! Spušta se! Počekajmo!
Čemu se nadao Glenarvan? Da nije sišao s uma? Rekao je "tko zna?". Paganel se nije prevario. Kondor se svakog trenutka sve bolje vidio. Ta je veličanstvena ptica kralj južnih Anda. Nju su nekad Inke štovali kao više biće. U tim krajevima izraste do neobične veličine. Izvanredno je jaka, često puta strovali u ponor čak i vola. Napada ovce, konje i telad koja luta ravnicom, ščepa ih pandžama i odnese do golemih visina. Ponekad se uzdigne i do šest tisuća metara, a to je ona granica visine, što je čovjek ne može prijeći. S te visine, na kojoj ga ni najbolje oko ne može spaziti, kralj zraka pretražuje oštrim pogledom zemlju, te razlikuje i najmanje predmete takvom snagom vida da upravo zapanjuje sve prirodopisce.
Što je kondor mogao ugledati? Lešinu? Truplo Roberta Granta? "Tko zna" ponavljaše Glenarvan, ne skidajući pogleda s njega. Golema se ptica približavala, čas lebdeći, čas rušeći se poput tijela u slobodnom padu. Ubrzo poče kondor kružiti krugovima na manje od dvije stotine metara od zemlje. Već su ga mogli sasvim lako raspoznati. Raširenih krila mogao je imati više od pet metara. Svojim je moćnim krilima letio kroz zrak gotovo bez mahanja. Velike ptice mogu letjeti nekako veličanstveno mirno, dok kukci moraju mahati mnogo puta u sekundi da bi se održali u zraku.
Major i Wilson bijahu dohvatili svoje karabine. Glenarvan ih zaustavi pokretom ruke. Kondor je svoje krugove suzio oko jednog nepristupačnog ravnjaka na padinama Kordiljera, oko četvrt milje daleko. Kružio je vrtoglavom brzinom, rastvarajući i stiskajući svoje opasne pandže, tresući hrskavičnom krestom.
- Tamo je! Tamo! - povika Glenarvan. Odjednom mu sinu misao.
- Ako je Robert još živ - uzviknu jauknuvši strahovito - ova će ga ptičurina ... Pali! Prijatelji, pucajte!
Ali je već bilo kasno. Kondor je već bio zašao za visoke izbočine klisure. Prođe jedna sekunda, sekunda, koja je trajala čitavu vječnost! Zatim se ptičurina pojavi s teškim te-
100
retom. Uzdizaše se otežanim letom. Začu se krik užasa. Na kondorovim je pandžama visilo i ljuljalo se mlitavo tijelo Roberta Granta. Ptica ga je ščepala za odjeću i sad se njihala u zraku na stotinu i pedeset stopa iznad logora. Kondor je opazio putnike i snažno je mlatio krilima po zraku, nastojeći da pobjegne sa svojim teškim teretom.
- Ah! - uskliknu Glenarvan. - Bolje da Robertovo tijelo tresne o stijene, nego da bude ...
Ne dovrši, već pograbi Wilsonov karabin i pokuša niša-niti na kondora. Ali ruka mu je drhtala. Nije mogao umiriti pušku. Oči mu se zamagliše.
- Pustite, ja ću - reče major.
Mirna oka, sigurne ruke i nepomična tijela uze ciljati u pticu, koja je bila već na sto metara daleko od njega.
Ali još nije povukao obarač karabina, kadli kroz dolinu odjekne pucanj; bjelkasti se dim pojavi između dvije bazaltne litice. Pogođen u glavu, kondor se polako, kružeći spuštao.

Podržavala su ga raširena krila kao kakav padobran. Nije ispuštao svoga plijena i nekako se lagano svalio na zemlju, deset koraka od potoka.
- Za mnom! - povika Glenarvan.
Ne pitajući se, odakle je odapet taj hitac providnosti, pojuri prema kondoru. Drugovi potrčaše za njim.
Kad stigoše, ptica je već bila mrtva, a Robertovo je tijelo iščezlo pod njenim širokim krilima. Glenarvan se baci na truplo djeteta, istrgnu ga iz ptičjih pandža, ispruži ga po travi i prisloni uho na grudi tog tijela bez života.
Nikad se iz ljudskog grla nije čuo silniji krik radosti od ovoga, kad se Glenarvan podigao i uzviknuo:
- Živ je! Još je živ!
Za tren oka s Roberta svukoše odjeću, a lice mu nakvasiše svježom vodom. Dječak se trže, otvori oči i izusti samo nekoliko riječi, i to:
- Ah, vi, milorde ... oče moj

...

Glenarvan mu nije mogao ništa odgovoriti, uzbuđenje ga gušilo. Klečao je i plakao kraj djeteta koje je na tako čudnovat način spašeno.

Petnaesto poglavlje ŠPANJOLSKI JEZIK JACOUESA PAGANELA
Poslije goleme opasnosti, kojoj je umakao, Robertu je prijetila druga, ne manja, da ga uguše milovanjem. Iako je još bio veoma slab, nitko se od dobrih ljudi nije mogao uzdržati, a da ga ne zagrli. Ali čini se, da srdačni zagrljaji ne ude bolesnicima, jer dijete ipak nije umrlo. Naprotiv.
Nego sad, poslije spašenog pomisliše i na spasioca. Major se, naravno, sjeti prvi da pogleda oko sebe. Pedeset koraka od__p_otpka, na prvom obronku planine stajaše nepomično (čovjek visoka rasta. Duga mu se puška oslanjala o nogu. Čovjek, koji se tako nenadano pojavio, bijaše širokih pleća, visok preko dva metra, a nosio je dugu kosu podveza-nu vrpcama od kože. Bronzano mu lice bijaše crveno između očiju i usta, crno na donjim kapcima, a po čelu bijelo. U nošnji patagonskih graničara, domorodac je nosio sjajan ogrtač od krzna s guše i nogu guanaka, ukrašen crvenim šarama, šivan nanduovim tetivama, a okrenuo ga, da mu sjajna strana bude izvana. Ispod ogrtača prilegla mu posve uz tijelo odjeća od lisičje kože, stegnuta u pasu, a s prednje strane imala šiljast završetak. O pasu mu visio mali to-bolac s bojama kojima je mazao lice. Čizme su mu bile od komada goveđejcože, privezane uza zglavak pravilno ukršte-nim remenima.ls
Ponosi!6~"Gče Patagonca odavaše unatoč šarenilu kojim se uresio, istinitu darežljivost, čekao je u dostojanstvenu položaju. Kad ga čovjek vidi onako nepomična i ozbiljna na podnožju od stijena, mogao bi pomisliti da je kip hladno-krvnosti.
Čim ga major opazi pokaza ga Glenarvanu, i ovaj po-trča prema njemu. Patagonac priđp dva koraka u susret. Glenarvan mu prihvati ruku i srdačfto je objeručke stegne. U lordovu pogledu, u radosnu licu, u čitavu njegovu izgledu bijaše toliko priznanja, toliko osjećaja zahvalnosti, da je to domorodac morao shvatiti. On lagano kimnu glavom i progovori nekoliko riječi koje ne mogahu razumjeti ni major ni njegov prijatelj.
Onda Patagonac, pošto je pažljivo promotrio strance, promijeni jezik, ali ga ni na tom jeziku nisu razumjeli, kao

ni na prvom. Međutim, Glenarvanu se neke riječi učiniše poznate. Učinilo mu se da su španjolske, jer je sam znao pokoju običniju španjolsku riječ.

- Espanol? - zapita Glenarvan.
Patagonac kimnu glavom gore-dolje, što je gotovo kod svih naroda znak potvrđivanja.
- Eto baš lijepe zgode za našeg Paganela - reče major. - Sreća, što mu je palo na pamet da uči španjolski?
Pozvaše Paganela. On dotrča odmah i pozdravi Patagonca s pravom francuskom Ijupkošću, u koju se urođenik, po svoj prilici, nije razumio. Učenog geografa obavijestiše o čemu je riječ.
- U redu - izusti Paganel.
Otvarajući široko usta, da bi što bolje izgovarao, reče: -- V os sois um homem de bem!1
Indijanac napne uši i ne odgovori ništa.
- Možda ne naglašavate dobro - pripomenu major.
- Tako je, vražji izgovor!
Paganel još jednom izgovori svoj pozdrav, ali s jednakim uspjehom.
- Da promijenim rečenicu - izusti i, izgovarajući što je mogao polaganije, reče:
- Sem duvida, um Patagao.* Urođenik je šutio kao i prije.
- Dizeime!* - nadoda Paganel. Patagonac ni ovaj put ne odgovori.
- Vos compriendeis?* - prodere se Paganel tako silovito, da mu umalo nisu pukle glasnice.
Bilo je očigledno da Indijanac ništa ne razumije, jer mu odgovori, ali španjolski:
- No comprendoč
Sada se Paganel zbuni i gurne naočari s čela na nos kao razdražen čovjek.
- Objesite me, ako razumijem jednu jedinu riječ od tog poganog narječja! To je sigurno araukanski jezik!
- Ma nije - dobaci Glenarvan - taj vam je čovjek odgovorio španjolski.
1 Vi ste čestit čovjek!
2 Bez sumnje ste Patagonac. s Odgovorite!
* Razumijete li? s Ne razumijem.

Pa okrenuvši se Patagoncu ponovo zapita:
- Espanol?
- Sr, si* - odgovori urođenik.
Paganelovo se iznenađenje pretvori u preneraženje. Gle-narvan i major pogledaše se ispod oka.
- Ama, dragi moj učeni prijatelju - reče major s osmijehom na usnama - niste li opet počinili kakvu rastresenost, kao da ste uzeli monopol na njih?
- šta? - reče geograf naćulivši uši.
- Pa čujete li vi, da taj Patagonac govori španjolski?
- On?
- Da, on! Niste li vi slučajno naučili kakav drugi jezik, misleći da učite ...
Major ne dovrši, jer ga prekinu učenjakovo snažno "oh!", popraćeno slijeganjem ramena.
- Pretjerujete, majore - dočeka Paganel dosta osorno.
- Ali kad ne razumijete! - odgovori Mac Nabbs.
- Ne razumijem, jer taj domorodac slabo govori - uzvrati sve nestrpljivi je geograf.
- Odnosno, on govori zato slabo, jer ga vi ne razumijete - nadoda major mirnim glasom.
•- Mac Nabbse - umiješa se sada Glenarvan - takva se pretpostavka ne može primiti. Ma koliko da je rastresen naš prijatelj Paganel, ipak ne možemo pretpostaviti, da njegova rastresenost ide tako daleko, da nauči jedan jezik umjesto drugog!
- Onda mi, dragi Edvvarde, ili još bolje vi, čestiti Paga-nele, rastumačite što se to događa.

- Nemam vam šta tumačiti - odgovori Paganel - ja samo dokazujem. Evo knjige, s kojom svakog dana vježbam i svladavam poteškoće španjolskog jezika! Pogledajte, majore, pa ćete vidjeti, da li vas varam!
Rekavši to, Paganel poče tražiti po mnogobrojnim džepovima; poslije nekoliko časaka traženja izvuče neku knjigu u vrlo slabu stanju i pruži je uvjereno majoru.
Major uze knjigu, pogleda ga i zapita:
- Pa dobro, a kakvo je to djelo?
- To su Lusiadas - odgovori Paganel - divan ep, što...
* Da, da!
104
- Lusiadas? - uzviknu Glenarvan.
- Da, dragi prijatelju! Lusiadas velikog Camoesa63, ni manje ni više.
- Camoes! - ponovi Glenarvan. - Ali, nesretni prijatelju. Camoes je Portugalac! To vi već šest tjedana učite portugalski.
- Camoes! Lusiadas! Portugalski!
Paganel nije mogao više ništa reći. Oči mu se zamutiše ispod naočari, a u uši mu udari prasak silnog smijeha, jer su svi njegovi drugovi bili oko njega.
Patagonac nije ni okom trenuo. On je strpljivo čekao da mu rastumače taj nerazumljivi događaj.
- Uh! Baš sam lud! Luđak! - povika napokon Paganel. - Je li sve doista tako? Niste li sve izmislili samo za šalu? I to sam ja uradio? Pa ja sam izmiješao jezike kao na tornju babilonskom! Ah, prijatelji! Dragi prijatelji! Poći put Indije pa stići u Čile! Učiti španjolski pa govoriti portugalski! To je već previše. Ako tako nastavim, jednog ću dana, mjesto cigarete, baciti sam sebe kroz prozor!
Nitko nije mogao ostati ozbiljan slušajući Paganela, dok se tužio na svoju zlu sreću i smiješnu nedaću. Uostalom on je i sam davao primjer.
- Smijte se, dragi prijatelji, smijte se od sveg srca! Vi mi se ne možete slađe smijati, nego što ću se ja sam sebi.
I on prasnu u takav gromoglasan smijeh, kakav se nije nikad čuo iz usta učenjaka.
- Ali pri svemu tome, sad ostadosmo bez tumača - reče major.
- Oh, ne očajavajte - odgovori Paganel. - Portugalski i španjolski su toliko slični, da sam se i ja prevario, ali tu ću sličnost iskoristiti, da popravim pogrešku, i naskoro ću se moći zahvaliti Patagoncu jezikom koji on tako lijepo govori.
Paganel je imao pravo, jer je naskoro već mogao izmijeniti pokoju riječ s domorocem; doznao je čak da se Patagonac zove Thalcave, što na araukanskom znači "gromovnik". Taj su mu nadimak dali bez sumnje zbog njegova vješta rukovanja vatrenim oružjem.
Ali Glenarvan bijaše osobito zadovoljan, kad je čuo da je Patagonac po zanimanju vodič, i to provodič kroz pampe.
105
I u tom je susretu providnost odigrala važnu ulogu, da se uspjeh njihova pothvata mogao uzeti već kao gotova stvar, i više nitko nije sumnjao, da će se kapetan Grant spasiti. Kroz to se vrijeme putnici i Patagonac vratiše Robertu. On. pruži domorocu ruke, a ovaj mu bez ijedne riječi položi dlan na glavu, zatim pregleda dijete i opipa mu bolne udove. Onda smiješeći se pođe nabrati po obali rječice pregršt divljeg celera te njime istrlja bolesnikovo tijelo. Dok ga je najozbiljnije trljao, dječak osjeti, kako mu se vraća snaga. Već se vidjelo, kako će mu nekoliko sati odmora biti dovoljno da se oporavi.
Odlučiše da taj dan i noć proborave u logoru. Trebalo je, uostalom, riješiti dva važna pitanja: prijevoz i prehranu. Nije bilo ni živeža, ni mula. Ali srećom, bio je tu Thal-cave. Vodič je bio navikao voditi putnike duž patagonskih granica. Kao jedan od najrazboritijih

bequeana u čitavu kraju preuzeo je na sebe da će Glenarvana opskrbiti svime, što je nedostajalo maloj četj. Ponudi mu se da ga odvede do jedne indijanske "tolderije", udaljene najviše četiri milje, gdje je bilo svega, što je ekspediciji potrebno. Prijedlog im je priopćio domorodac napol pokretima ruku, napol španjolski, koliko je Paganel mogao razumjeti. Prijedlog bi primljen. Odmah se Glenarvan i njegov učeni prijatelj oprostiše sa svojim drugovima i pod vodstvom Patagonca krenuše uz rijeku.
Hodali su čitav sat i po, i to krupnim koracima da bi mogli slijediti gorostasnog Thalcavea. čitavo andsko područje bijaše prekrasno i veoma plodno. Bogati su se pašnjaci nizali jedan za drugim. Mogli bi lako othranjivati stado od sto tisuća preživača. Široke bare, međusobno vezane nerazmrsivim uzlom potoka, davale su tim ravnicama zelenkastu vlažnost. Crnoglavi se labuđi hirovito radovahu i pre-pirahu se o gospodstvo nad tim vodama s mnogobrojnim nanduima koji su skakali po poljani. Ptičji svijet bijaše sjajan, a uz to i veoma bučan, ali i čudesno raznovrstan. "Isa-cas", nekakve krasne sivkaste grlice s bijelim prugama po perju, i žuti kardinali razgališe se po granju kao živo cvijeće. Golubi selci presijecahu nebo, dok su pernati narodi vra-baca, "chingolos", "nilgueros" i "monjitas", jurili kao strijele jedan za drugim i ispunjavali zrak cvrkutanjem.

Jacques Paganel nije se mogao svemu tome dosta nadiviti. Neprestano je klicao, na veliko čuđenje Patagonca koji je smatrao sasvim prirodnim da ima ptica u zraku, labuda na barama i trave po livadama. Učenjak se nije mogao požaliti zbog te šetnje, a ni zbog njezina trajanja. Kao da je tek pošao, a već je ugledao indijanski logor.
Tolderija zapremaše dno doline, stisnute između dva obronka Anda. U njoj je živjelo, u kolibama od granja, tridesetak skitničkih Indijanaca koji su pasli velika stada krava, ovaca, volova i konja. Oni su se premještali s jednog pašnjaka na drugi i tako nalazili svagdje prostrt stol za svoje četveronožne gojence.
Ti su Ando-Peruanci bili mješanci araukanske, pehuen-češke i aukaske rase. Maslinastom bojom, srednjim stasom, nezgrapnim tijelom, niskim čelom, gotovo okruglim licem, tankim usnama, izbečenim jarmenicama, raznježenim crtama i hladnim izrazom, za antropologiju nisu imali karakter čiste rase. U svemu dosta nezanimljivi domoroci. Ali Glenarvan je došao radi njihova stada, a ne radi njih. Za njega je bilo dosta da imaju konja i goveda, drugo nije ni tražio.
Thalcave preuze na sebe pogađanje, što nije dugo trajalo. U zamjenu za sedam malih konja argentinske pasmine, zajedno s ormom, za stotinjak livra "charquia" ili suhog mesa, nekoliko mjerica riže i nekoliko kožnatih mješina za vodu Indijanci su dobili dvadeset unca zlata, kome su točno znali vrijednost, iako bi radije primili vino ili rum. Glenarvan htjede kupiti i osmog konja za Patagonca, ali on dade znak da to nije potrebno.
Pošto je pazar bio dovršen, Glenarvan se oprosti od novih "dobavljača", kako se to Paganel izrazio, i vrati se u logor za nepunih pol sata. Dočekali su ga s oduševljenim uzvicima, koje je on pripisao onome, čemu su bili namijenjeni: živežu i konjima. Svatko je jeo dobrim tekom. Robert okusi nešto hrane, i vrati mu se gotovo sasvim prijašnja snaga.
Ostatak dana proveli su u potpunom odmaranju. Razgovarali su o svemu pomalo, o dragima, koji su odsutni, o Duncanu, o kapetanu Johnu Manglesu, o njegovoj hrabroj posadi, o Harrvju Grantu koji možda nije bio daleko.
Paganel se, međutim, nije odmicao od Indijanca, postao je naprosto Thalcaveova sjena. Bio je izvan sebe od zado-

voljstva, što gleda pravog Patagonca. Uz njega se učenjak doimao kao patuljak. Uz Patagonca koji bi se mogao takmičiti s onim carom Maksiminom i onim crncem iz Konga, koje je vidio učenjak Van der Brock i za koje piše da su bili dva metra šezdeset i četiri

centimetra. Osim toga Paganel je upravo zasipao ozbiljnog Indijanca španjolskim rečenicama, a on je to trpio. Geograf je ovaj put učio bez knjige. Slušali su ga, kako izgovara zvučne riječi, grlom, jezikom i vilicama.
- Ne treba mi predbacivati - ponavljaše majoru - ako ne budem točno naglašavao. Tko bi to rekao da će me Patagonac učiti španjolski!
Šesnaesto poglavlje RIO COLORADO
Sutradan, 22. listopada, u osam sati Thalcave dade znak za polazak. Između dvadeset drugog i četrdeset drugog stupnja argentinsko je zemljište nagnuto od zapada prema istoku. Putnicima se trebalo samo spuštati blagim nagibom do mora.
Kad je Patagonac odbio konja, što mu ga je ponudio Glenarvan, lord je mislio da domorodac, po običaju nekih vodiča, ide radije pješice. Njegove su rnu dugačke noge mogle doista olakšati posao. Ali Glenarvan se prevario.
U trenutku polaska Thalcave zazviždi na neki osobit način. Na gospodarev poziv odmah izađe iz obližnje šumice sjajan, vilen argentinski konj. životinja bijaše savršeno lijepa, njezina smeđa boja odavaše čvrsto, hrabro i čilo živinče. Imalo je usku glavu s nježnim vratom, široko otvorene noz-drve, vatreno oko, široke potkoljenice, snažne sapi, visoke grudi, dugačka putišta, to jest sva svojstva, koja sačinjavaju snagu i. gipkost. Major se kao dobar znalac iskreno divio tom uzorku pasmine s pampa, u kome je našao neku sličnost s engleskim "hunterom". Lijepa se životinja zvala "Thaouka", što na patagonskom jeziku znači "ptica", a tog je imena bila i dostojna.

Kad se Thalcave vinuo u sedlo, konj odskoči pod njim. Divno je bilo vidjeti na njemu Patagonca, veoma iskusna jahača. Njegova se oprema sastojala od dva lovačka oruđa, što se upotrebljavaju na argentinskim ravnicama: "bola" i "laso". Bola je sastavljena od tri kugle koje su među sobom vezane remenom od kože, a remen je pričvršćen na prednjem kraju drška. Indijanac je baci na životinju ili na neprijatelja, koga progoni, katkada i po stotinu koraka daleko, i to s takvom točnošću, da se omota oko nogu i da je obori. U njegovim rukama bola postaje opasno oruđe, a on njome rukuje neopisivo vješto. Laso naprotiv domorodac nikad ne ispušta iz ruku. Sastoji se samo od jednog konopa, duga devet metara koji je ispleten od dvije kože, a svršava se zamkom, što se kliže kroz željezni prsten. Zamka se baca desnom rukom, a lijevom se drže uzde. Njezin je kraj čvrsto vezan za sedlo. Dugi karabin, obješen preko ramena, dopunjavaše Patagončevu bojnu opremu.
Ne opažajući kako mu se svi dive zbog prirodne ljepote, lakoće kretnja i ponosita nehaja, Thalcave se postavi na čelo čete, i tad krenuše čas trkom, čas hodom, jer ti konji, po svoj prilici, nisu ni znali kaskati. Robert je veoma smjelo jahao, što potpuno umiri Glenarvana, jer je vidio, da će se dječak dobro držati u sedlu.
Ravnice pampa počinju već uz samo podnožje Kordilje-ra, a mogu se podijeliti na tri dijela. Prvi se pruža od Anda do dvije stotine i pedeset milja od planine. Obrastao je niskim drvećem i grmljem. Drugi je dio širok četiri stotine i pedeset milja. Pokriven je bujnom travom, a prostire se do sto i osamdeset milja od Buenos Airesa. Odatle pa do mora putnik gazi livadama djeteline i strička. To je treći dio pampa.
Pošto je izašla iz kordiljerskih tjesnaca, Glenarvanova četa naiđe na mnoge pješčane sipine, što ih zovu "meda-nos". To su pravi valovi, što ih vjetar neprekidno goni, sve dok ih korijenje bilja ne prikuje uz tlo. Pijesak je do krajnosti sitan i fin. Već se i pri najslabijem lahoru diže u prozirne vrtloge, ali može se dići do znatnih visina kao prava pješčana pijavica64. Pojavu .je i lijepo i neugodno gledati. Lijepo, jer su doista čudesne te pijavice, što lutaju ravnicom, bore se, miješaju, ruše i opet podižu u neopisivu metežu. Neugodne su opet zato, što vitlaju s nebrojenih sipina

tako sitan pijesak, da prodire u oči i kroz najčvršće stisnute vjeđe.
Južni su vjetrovi stvarali ove pojave kroz dobar dio dana. Pri svemu tome četa je ipak brzo odmicala, i oko šest sati Kordiljeri su se već gubili u večernjoj sumaglici kao tamne pjege, četrdeset milja daleko.
Putnici procijeniše da su prevalili oko trideset i osam milja. Osjećali su se dosta umorni, pa su s užitkom očekivali čas odmora. Logor su podigli na obalama bujice Neuquen, brze i mutne rijeke, što se uvalila između visokih crvenih litica. Rijeku Neuquen neki geografi zovu Ramid ili Comoe, a izvire iz nekih jezera, što ih samo Indijanci poznaju.
Preko noći i čitava sutrašnjeg dana nije se dogodilo ništa što bi bilo vrijedno spomena. Hodali su brzo i dobro. Ravno tlo i podnošljiva temperatura olakšavali su kretanje. Ali oko podne poče sunce jače pripicati. Navečer se na jugozapadnom dijelu obzorja pojavi gomila oblaka kao sigurno nago-viještanje promjene vremena. Patagonac se nije mogao prevariti i pokaza prstom geografu zapadnu stranu neba.
- Da, znarn - reče Paganel i obraćajući se svojim drugovima nastavi: - Eto sprema se promjena vremena. Udarit će pampero.
On im rastumači, da pampero često puše argentinskim ravnicama. To je veoma suh jugozapadnjak. Thalcave nije pogriješio, jer u noći udari pampero i velikom snagom, što je bilo veoma neugodno ljudima kojima je jedina zžštita bio jednostavni ponču. Konji polegoše po zemlji, a ljudi se zbiše u stisnutu gomilu. Glenarvan se poboja da će mu oluja uzrokovati zakašnjenje,^ ali ga Paganel umiri i, pošto je pogledao barometar, reče:*
- Pampero obično bjesni tri dana. To se može gotovo sa sigurnošću pogoditi po padu barometra. Ali kad se barometar diže, kao sada, onda puše bijesnim mahovima samo nekoliko sati. Umirite se, dragi prijatelji, sutra u zoru imat ćemo nebo vedro kao obično.
- Govorite kao kakva knjiga, Paganele - reče Glenarvan.
- Pa ja i jesam knjiga - odgovori Paganel. - Možete me listati, koliko god vas volja.

I knjiga nije pogriješila. U jedan sat poslije ponoći vjetar se naglo stiša, a svaki se od njih mogao odmoriti u duboku snu. Sutradan ustaše svježi i raspoloženi, osobito Paganel koji se toliko rastezao, da su mu pucketali zglobovi, protezao se kao mladi pas.
Bijaše 24. listopada, deseti dan nakon odlaska iz Thalca-huana. Mjesto, gdje Rio Colorado siječe trideset sedmu paralelu, bijaše udaljeno još dvadeset i tri milje*, dakle, još tri dana puta. Za tog prijelaza preko američkog kontinenta, Glenarvan je veoma savjesno pazio, ne bi li se primakao koji domorodac. Htio ih je pitati za kapetana Granta preko Patagonca, a s njim se uostalom počeo Paganel već dosta dobro sporazumijevati. Četa je, međutim, slijedila pravac, kojim Indijanci rijetko prolaze, jer pampaski putovi koji iz republike Argentine vode prema Kordiljerima, prolaze nešto sjevernije. Stoga se nisu ni mogli sresti Indijanci skitači, ni stalna plemena koja su živjela pod zakonom kašika. Kad bi se slučajno u daljini pojavio koji nomad na konju, brzo bi pobjegao, jer ne bi želio da ima posla s nepoznatim ljudima. Takva bi se četa činila sumnjivom svakom, tko bi se uputio osamljen u ravnicu; i u razbojniku bi se probudio oprez, čim bi ugledao osam dobro naoružanih ljudi na brzim konjima. Svaki bi opet putnik na tim pustim poljima u njima mogao vidjeti četu sumnjivih namjera. I tako im se eto uopće nije mogla pružiti prilika da izmijene koju riječ, ni s poštenim ljudima, ni s lopovima. Upravo se moglo požaliti, što se nisu namjerili na kakvu bandu "rastreadora**", pa makar i puškama otpočeli razgovor. Međutim, iako je Glenarvan imao pravo da se potuži, što ne nailazi na Indijance, dogodi se nešto, što neobično potvrdi tumačenje poruke.
Put, kojim je išla četa, nekoliko je puta sjekao staze na pampama, a među njima jednu dosta važnu koja vodi iz Carmena u Mendozu. Ta se utrina mogla prepoznati po kostima domaćih životinja: mula, ovaca i volova.' Ti bilježi od rastvorenih domaćih ostataka

raspadoše se pod udarcima kljuna ptica strvinara i pobijelješe na zraku. Bilo ih je na tisuće, a među njima bijaše bez sumnje pomiješan i prah od ljudskih kostura s truleži najnižih životinja.
* 150 kilometara. ** Razbojnici iz ravnica.
111
Dotad Thalcave nije ništa napominjao u pogledu smjera putovanja, koga su se strogo pridržavali. On je, međutim, shvatio, da taj smjer ne vodi ni u gradove, ni u sela, ni u naseobine argentinskih pokrajina, jer se nije držao nijedne staze na pampama. Svakog su jutra jahali prema suncu, otkud je izlazilo, ne napuštajući ravni smjer, a svaku je večer sunce zalazilo na suprotnoj strani tog pravca. Kao vodič Thalcave se morao čuditi, što vidi da ne samo što on ne vodi, nego da naprosto oni vode njega. Ali ako se i čudio, to on kao pravi Indijanac nije pokazivao i, dok su propuštali sporedne putove, on nije ništa govorio. Ali sada, kada su došli na tu važnu stazu, zaustavi konja, obrati se Paganelu i reče.
- To je put u Carmen.
- Tako je, moj vrijedni Patagonče - odgovori Paganel, što je mogao ljepše španjolski - put iz Carmena u Mendozu.
- Nećemo li njime? - zapita Thalcave.
- Ne - uzvrati Paganel.
- A onda kamo?
- Neprestano prema istoku.
- To je nikamo.
- Tko zna?
Thalcave zašutje i pogleda geografa vrlo iznenađen. Ipak nije ni pomislio, da bi se Paganel mogao šaliti. Indijanac koji je uvijek ozbiljan, nikad ne misli da netko ne govori ozbiljno.
- Vi prema tome ne idete u Carmen? - zapita poslije kratke šutnje. .
- Ne - odgovori Paganel.
- Ni u Mendozu?
- Još manje. j
U tom trenutku Glenarvan priđe Paganelu i zapita, što je Thalcave rekao i zašto se zaustavio.
- Pitao me, idemo li u Carmen ili u Mendozu - odgovori Paganel - i veoma se začudio, kad je na oba upita dobio niječan odgovor.
- Njemu se naš put mora zapravo činiti veoma čudnovat - pripomenu Glenarvan.
- I ja mislim. On mi je rekao da idemo "nikamo".
- Zapravo, Paganele, ne biste li mu mogli otkriti cilj našeg putovanja i zašto idemo prema istoku?
- Bit će veoma teško - odgovori Paganel - jer Indijanac nema ni pojma o geografskim stupnjevima, a događaj s ispravom učinit će mu se kao bajka.
- Samo - opet će ozbiljno major - šta je, što on neće razumjeti: priču ili pripovjedača?
- Uh, Mac Nabbse - odgovori Paganel - ta vi još uvijek sumnjate u moj španjolski jezik!
- Onda pokušajte, dragi prijatelju.
- Pokušajmo.
Paganel se okrenu prema Patagoncu i započne s dugim govorom koji je prekidao zbog pomanjkanja riječi i jer mu je bilo teško prevesti stanovite pojedinosti. Nije ni bilo lako rastumačiti poluneuku divljaku, što je on jedva mogao i shvatiti. Bilo je zanimljivo gledati učenjaka. Mahao je rukama, izgovarao slovo po slovo, krivio se na stotinu načina, krupne kapi znoja upravo mu curile s čela na grudi. Kad bi mu zapeo jezik, pritekle bi mu u pomoć ruke. Paganel sjaha s konja i na pijesku nacrta zemljopisnu kartu, na kojoj se križahu meridijani i paralele i isticahu oba oceana, a bio je označen i put u Carmen. Nikada se još

profesor nije našao u takvoj neprilici. Thalcave je mirno promatrao čitavu tu proceduru i nije uopće pokazivao, razumije li ili ne. Profesorova je obuka trajala pol sata. Zatim umuknu, obrisa lice, koje mu se kupalo u znoju, i pogleda Patagonca.
- Je li razumio? - upita Glenarvan.
- To ćemo tek vidjeti - odgovori Paganel - ali ako nije razumio, ja odustajem.
Thalcave se nije ni maknuo, niti je progovorio. Gledao je slike u pijesku, što ih je vjetar polako brisao.
- Dakle? - zapita Paganel.
Thalcave kao da nije ni čuo. Paganel je već opazio podrugljivi posmijeh na majorovim usnama, ali baš kad je htio svim silama ponoviti svoja geografska tumačenja, da bi spasio svoj ugled, Patagonac ga zaustavi pokretom ruke i zapita:
- Vi tražite jednog zarobljenika?
- Da - odgovori Paganel.

- I to baš na crti, koja spaja izlaz i zalaz sunca - doda Thalcave, opisujući na indijanski način put od zapada do istoka.
- Da, da, tako je.
- A vaš je bog - reče Patagonac - povjerio valovima širokog mora zarobijenikovu tajnu?
- Da, sam bog.
- Neka se vrši onda volja njegova - odgovori Thalcave nekako svečano - idemo dakle prema istoku, makar i do sunca!
Paganel, sav ponosan svojim učenikom, odmah prevede drugovima Indijančeve odgovore.
- To je zbilja pametna rasa! - nadoda Paganel - od dvadeset seljaka iz mog kraja devetnaest njih ne bi ništa razumjelo od mojih tumačenja,
Glenarvan zamoli Paganela dd upita Patagonca, je li šta čuo o tome, da su neki stranci pali u ruke Indijanaca iz pampa.
Paganel zapita i pričeka na odgovor.
- Možda - izusti Patagonac.
Čim je Paganel preveo taj odgovor, svih sedam putnika skočiše oko Thalcavea. Njihove ga oči ispitivahu.
Paganel se uzruja, jedva nalažaše riječi da nastavi s tim "važnim ispitivanjem, a očima, uperenim u tog ozbiljnog Indijanca, pokušavaše pogoditi odgovor još prije, nego što ga domorodac i izgovori.
Svaku Patagončevu španjolsku riječ prevodio je na engleski, tako da su drugovi slušali Patagonca, kao da govori njihovim materinjim jezikom.
- A zarobljenik? - zapita Paganel.
- Neki stranac -- odgovori Thalcave - Evropljanin.
- Jeste li ga vidjeli?
- Nisam, ali sam o njemu čuo od Indijanaca. Hrabar •čovjek! U njega je bilo bikovsko srce.
- Bikovsko srce! - ponovi Paganel! - Ah! Sjajan je patagonski jezik! Custe li, dragi prijatelji? Hrabar čovjek?
- Dragi oče! - uzviknu Robert Grant. Zatim obrativši se Paganelu zapita:
- Kako se španjolski kaže "to je moj otac"? . - Es mi padre - odgovori geograf.

Robert Grant uze odmah Thalcavea za ruku i reče nježnim glasom:
- Es mi padre!

- Sa padre* - nastavi Patagonac, kome se lice razvedri. Dohvati dijete, podiže ga na konja i poče ga promatrati s najizrazitijom naklonošću. Njegovo razborito lice odavaše blago uzbuđenje.
Ali Paganel još nije svršio ispitivanje. Gdje je taj zarobljenik? Šta radi? Kad je Thalcave čuo da se o njemu govori? Sva su se ta pitanja odjednom nagomilala u njegovu mozgu.
Odgovori su odmah nadošli. On dozna da je Evropljanin zatočenik nekog indijanskog plemena koje se skita između Rio Colorada i Rio Negra.
- Ali gdje je bio naposljetku? - zapita Paganel.
- Kod kašika Calfoucoura - odgovori Thalcave.
- Na pravcu kojim smo do sada hodali?
- Da.
- A kakav je taj kasik?
- Poglavica Indijanaca Povuche, čovjek sa dva jezika, čovjek sa dva srca!
- To znači: neiskren na riječi i himben na djelu - reče Paganel, pošto je drugovima preveo tu lijepu igru riječi patagonskog jezika. - A možemo li osloboditi našeg prijatelja? - nadoda zatim.
- Možda, ako je još u rukama Indijanaca.
- A kad ste čuli da o njemu govore?
- Još odavno, a od onda je već dva puta prošlo ljeto kroz pampe.
Glenarvanova se radost ne može opisati. Taj se odgovor posve slagao s datumom u poruci. Samo je još jedno trebalo zapitati Thalcavea, i Paganel odmah zapita:
- Vi spominjete jednog zarobljenika; zar nisu bila tri?
- Ne znam - odgovori Thalcave.
- I ne znate, što je s njima sada?
- Ne.
- Tom se potonjom riječi svrši razgovor. Možda su ta trojica zarobljenika odavno rastavljeni. Ali se iz Patagončevih iskaza svakako doznalo, da se među Indijancima govorilo o
* Njegov otac.

jednom Evropejcu, koji im je dospio u ruke. Datum, kad je zarobljen, mjesto, gdje se po svoj prilici nalazi, pa čak pata-gonska izreka kojom je izražena njegova hrabrost, sve se to očigledno odnosi na Harrvja Granta.
Sutradan, 25. listopada, putnici nastaviše put prema istoku s novim oduševljenjem. Uvijek jednako turobna i jednolična ravnica tvorila je ovaj beskrajni prostor koji domoroci zovu "traversias". Glinasto tlo, izloženo djelovanju vjetra, bijaše posve ravno. Nigdje ni jednog kamena, čak ni šljunka, osim, u kojoj suhoj jaruzi ili na obali umjetnih močvara, što ih je iskopala indijanska ruka. Na velikim ravnicama viđahu se niske šume tamnih vrškova. Iz njih su mjestimice stršili bijeli rogači sa slatkim, ugodnim i osvježujućim plodom. Bilo je tu još nešto smrdljike, "chaneresa", divlje žuti-lovke i svih drugih vrsta bodljikavih stabala. Već je i njihova mršavost odavala neplodnost tla.
Dan 26. listopada bijaše naporan. Trebalo je doći do Rio Colorada. Ali jahači su toliko gonili konje da su upravo jurili, i stigoše još iste večeri, na geografskoj dužini od 54H5', do lijepe pampaske rijeke. Njezino indijansko ime Kobu-Leubu znači "velika rijeka", i ona poslije duga toka utječe u Atlantski ocean. Niže, prema ušću, događa se čudnovata pojava. Golema količina vode postaje sve manja, što se više približava moru. Upija li je zemlja ili možda ishlap-Ijuje? Bilo kako bilo, još se točno ne zna, koji je uzrok toj pojavi.
Kad dođoše do Colorada, prva Paganelova misao bijaše da se "geografski" okupa u njegovoj vodi koja je obojena crvenkastom ilovačom. Iznenadio se što je tako duboka.

Jedini uzrok tome bijaše kopnjenje snijega pod prvim ljetnim suncem. Rijeka je bila uz to još i prilično Široka, pa se nije moglo ni pomisliti, da je konji preplivaju. Srećom, nekoliko stotina metara uzvodno nalazio se viseći most od pletera na uskim i dugačkim remenima od kože, obješen na indijansku. Mala je četa dakle mogla prijeći rijeku i podići logor na lijevoj obali.
Paganel je htio prije spavanja izraditi točan snimak Colorada i ucrtao ga je najsavršenije u svoju kartu u nedostatku Jaru-Džangbo-Čua, koji je i bez njega tekao planinama Tibeta.
116
Iduća dva dana 27. i 28. listopada, prođoše bez događaja. Ista jednoličnost i ista neplodnost tla. Dosad još ne prođoše tako dosadnim krajem bez ikakve promjene. Međutim je zemljište bivalo sve vlažnije. Trebalo je prelaziti poplavljene nizine "canadas", i stalne lagune "esteros", zakrčene močvarnim travurinama. Navečer se konji zaustaviše na obali velikog jezera Urre-Lauquen s jakom mineralnom vodom. Indijanci ga zovu "gorko jezero". Ono je god. 1862. bilo svjedok surovih odmazda argentinske vojske. Podigli su logor kao obično, i noć bi prošla dobro, da nije bilo majmuna urlikalaca i divljih pasa. Te su bučne životinje, valjda u počast gostima, ali svakako na veliko nezadovoljstvo evropskih ušiju, izvodile jednu od onih prirodnih simfonija koja bi možda našla priznanja jedino kod kakva kompozitora budućnosti.
Sedamnaesto poglavlje " PAMPE
Argentinska se Pampazija prostire od trideset četvrtog do četrdesetog stupnja južne širine. Riječ "pampa" araukan-skog je porijekla, znači "ravnica trava" i dobro pristaje ovom kraju. Drvolike mimoze na zapadnoj i izdašni pašnjaci na istočnoj strani daju mu osobit izgled. Te biljke stvaraju korijenje u glinasto-pjeskovitom crvenkastom i žutom sloju zemlje. Geolog bi našao svega u obilju, kad bi ispitao to tlo iz tercijarnog razdoblja. Svuda je ležalo neizmjerno mnogo pretpotopnih kostiju. Indijanci ih pripisivaju velikim slojevima iščezlih pasanaca. Pod biljnim pokrovom sakrivena je pradavna prošlost tih krajeva.
Američka je pampa geografska osobitost, kao što su savane oko Velikih jezera ili stepe u Sibiriji. Podneblje ima vruća ljeta i hladnije zime nego u pokrajini Buenos Aires, jer je više kontinentalnog obilježja. Kako je to Paganel tu-(mačio, ljetnu toplinu upija i pohranjuje Ocean, a zimi je onda opet polagano vraća. Zbog toga svi otoci imaju jedno-ličniju temperaturu nego unutrašnjost kontinenta.* Ni klima
* Zime su na Islandu zbog toga razloga blaže nego u Lombardiji.
117
u zapadnim pampama nema one jednolikosti kao duž obale, gdje je izjednačuje Atlantski ocean. Na zapadu se ona mijenja u grubim skokovima, u naglim promjenama na ljestvici toplomjera. U jesen, to jest u mjesecima travnju i svibnju, padaju često kiše poput bujice. Ali sada, u to doba godine, vrijeme je bilo suho i temperatura visoka.
Krenuše u zoru, pošto ispitaše put. Zemljište, povezano grmljem i šibljikom, bijaše posve čvrsto; nije više bilo ni sipina, ni pijeska koji ih je tvorio, ni prašine, što lebdi u zraku. Konji su čilo koračali kroz busenje "paja-brave", osobite pampaske trave, u koju se Indijanci zaklanjaju za vrijeme oluje. Na ponekim, sve rjeđim i rjeđim ravnicama, na vlažnim uleknučima rasle su vrbe i neka posebna biljka, Gygnerium argenteum koja uspijeva u blizini slatkih voda. Na tim mjestima napojiše konje te uzeše i sami nekoliko dobrih gutljaja da iskoriste priliku i da se zadovolje za budućnost. Thalcave na čelu ispitivaše grmlje. Tako je istjerivao "cholinas", jednu vrstu vrlo opasnih zmija otrovnica, od ujeda koje ugine konj za nepun sat i po. Okretna je Thaouka skakala po šiblju i tako je pomagala svom gospodaru krčiti put za konje koji su slijedili.

Lako i brzo se putovalo kroz veoma ravne i glatke ravnice. Ne viđahu se nikakve promjene na prerijskoj prirodi. Na sto milja unaokolo ni kamena, ni šljunka. Nikad ne sretoše jednoličnosti koja bi se protezala s takvom upornošću. Ni traga lijepu krajoliku, niti kakvu osobitu događaju ili iznenađenju prirode. Trebalo je biti samo oduševljen učenjak poput Paganela, pa da se vidi nešto i ondje, gdje nitko ne vidi ništa, i da se nađu zanimljivosti u pojedinostima takva puta. I to u čemu? Možda najviše u kakvu grmu! U malo trave! I to je bilo dovoljno, da izazove njegovu neiscrpnu rječitost, da pouči Roberta koji ga je rado slušao.
Dana 29. listopada ravnica se ptegla pred putnicima u punoj beskrajnoj jednoličnosti. Oko dva sata konjska kopita naiđoše na druge ostatke životinja, na nagomilane i izblijedjele kosture nekog golemog stada. Ostaci nisu ležali na vijugavoj cesti, kao što je to obično, kad životinje iznemogle od gladi padaju jedna za drugom. Zbog toga nitko nije znao rastumačiti, čak ni Paganel, kako se moglo skupiti toliko kostura na tako ograničenom prostoru. Paganel zapita Thal-cavea, koji mu odgovori bez razmišljanja.

Geografov uzvik "je li moguće" i Patagončeva potvrda kimanjem glave probudiše radoznalost njihovih suputnika.
- Što je to? - upitaše drugovi.
- Vatra s neba - odgovori geograf.
- Šta! Zar munja da je učinila takav pokolj? - začudi se Tom Austin. - Pa tu leži stado od preko pet stotina grla!
- Thalcave tvrdi, a Thalcave se ne vara. Ja mu, uostalom, vjerujem, jer su oluje u pampama na glasu sa svoje žestine. Samo da ih jednog dana ne iskusimo!
- Baš je vruće - reče Wilson.
- Termometar bi pokazao trideset stupnjeva u hladu - reče Paganel.
- Ne čudim se - nadoda Glenarvan - osjećam, kao da me probila električna struja. Nadajmo se da se ovako visoka temperatura neće dugo održati.
- Oh! Oh! - uzviknu Paganel - ne možemo se nadati promjeni vremena, jer na obzorju nema ni traga magli.
- To gore - odgovori Glenarvan -- jer su nam već konji razdraženi od žege. Je li ti vruće, dragi dječače? - zapita, obrativši se Robertu.
•- Nije, milorde - odgovori mpjngip. - Ja volim toplinu, godi ona.
- Osobito zimi - nadopuni mudro' major i ispuhne uvis dim svoje cigare.
Navečer se zaustaviše kod zapuštenog "rancha" koji je bio ispleten od grana, oblijepljen blatom i pokriven slamom. Uz kolibu je bio tor, od natrulih kolaca, doduše, ali ipak je mogao zaštititi konje od napadaja lisica. Samim konjima lisice nisu mogle ništa nauditi, ali te lukave životinje izgrizu ularc, pa konji pobjegnu.
Nekoliko se koraka od kolibe nalazila rupa, što je služila kao ognjište. U njoj je bilo još nešto hladna pepela. U kolibi je bila jedna klupa, ležaj od goveđe kože, lonac, ražanj i kotlić za mat e. Mate je omiljeno piće u Južnoj Americi. To je čaj Indijanaca. Lišće, osušeno na vatri, smrvi se i skuha pa se tekućina usrkava kroz slamku kao američka pića. Na Paganelovu želju Thalcave im skuha nekoliko zdjelica tog pića koje im je dobro došlo uz redovito jelo. Svi se složiše da je izvrsno.
Sutradan, 30. listopada, sunce izađe obavljeno usijanom maglom i prosu zemljom tople zrake. Toga ih je dana čekala

prekomjerna vrućina. Tako je i bilo, a da nesreća bude još veća, u ravnici nije bilo nikakva zaklona. Ipak četa hrabro nastavi put prema Istoku. Nekoliko su puta sreli golema stada koja po takvoj žegi nisu imala snage ni da pasu, pa su se lijeno izvalila po zemlji. Nigdje

nijednog čuvara ni čobana. Stada krava, volova, i bikova čuvali su samo psi koji su znali, kad bi ih žeđ izmučila, sisati iz vimena. Uostalom, to su goveda mirne naravi i nemaju onaj urođeni strah od crvene boje koji odlikuje njihove evropske istovrsnike.
- To je bez sumnje zato što pasu republikansku travu!
- reče Paganel, oduševljen svojom šalom koja je bila možda previše francuska.
Sredinom dana pojaviše se u pampi neke promjene, koje nisu mogle umaći očima, zamorenim od duge jednoličnosti. Trave su bivale sve rjeđe. Umjesto njih pojaviše se kržljavi čičci i gorostasni čkalj, visok tri metra, koji bi usrećio sve magarce svijeta. Tu i tamo uspijevahu zakržljali "chanares" i drugo trnovito bilje tamnozelene boje, bilje suhog zemljišta. Dotle je barem nešto vlage u prerijskoj ilovači uzdržavalo pašnjake, a sag trave bijaše gust i obilan, ali sad mu je vuna bila mjestimično pohabana, a na mnogim mjestima i iščupana, i pokaza se golotinja tla. Ti znaci sve veće suše morali su se opaziti, a i Thalcave upozori na njih.
- Ne ljutim se zbog ove promjene - reče Tom Austin.
- Uvijek trava i samo trava; konačno mi se od te trave smuči.
- Da, ali gdje je trave, tu je i vode - odgovori major.
- Oh! Pa barem s vodom ne oskudijevamo - reče Wil-son - već ćemo naći kakvu rijeku na svom putu.
Da je Paganel čuo taj odgovor, on bi sigurno napomenuo, da su između Colorada i Argentinskog gorja rijeke vrlo rijetke, ali on je u tom trenutku tumačio Glenarvanu jednu činjenicu, na koju ga je^ lord upozorio.
Od nekog vremena kao da se u zraku osjećao miris dima. Međutim, na obzorju se nigdje nije mogla opaziti bilo kakva vatra, a nije se vidio ni dim, po kome se mogao otkriti kakav požar, u daljini. Pojavi se nije mogao otkriti nikakav prirodni uzrok. Uskoro je miris izgorjele trave postao tako jak da je začudio sve putnike, osim Paganela i Thalcavea. Geograf koji se nije nikad zbunio, kad je trebalo bilo što rastumačiti, reče svojim prijateljima:
- Ne vidimo vatre, ali osjećamo dim. Poslovica "Nema vatre bez dima" vrijedi i u Americi jednako kao i u Evropi. Negdje, prema tome, ipak nešto gori. Pampe su, međutim, tako glatke, da zračne struje ne nailaze ni na kakve smetnje, pa se miris zapaljene trave može osjetiti često i na daljinu od sedamdeset i pet milja.
- Sedamdeset i pet milja? - ponovi s nevjericom major.
- Barem toliko - potvrdi Paganel - ali moram nadodati da se golemi požari rasprostiru velikom brzinom i često zahvate zamašne prostore.
- A tko pali prerije? - zapita Robert.
- Katkad grom, kad je žega osušila travu, a ponekad i Indijanci.
- A zašto?
- Oni vjeruju, samo ne znam, koliko je to vjerovanje opravdano da trava bolje raste na pampama nakon takvih požara. To bi onda bio način da se pepelom osnaži zemlja. Što se mene tiče, ja radije mislim da Indijanci tim požarima uništavaju one milijarde krpelja, nametničke gamadi, koja osobito dosađuje stadima.
- Ali takva žestoka sredstva - reče major - lišavaju života mnogih životinja, koje lutaju ravnicom.
- Da, dosta ih izgori, ali što je to prema njihovu broju?
- Ne prigovaram zbog njih - nastavi Mac Nabbs - tb je njihova stvar, već zbog putnika, koji prolaze kroz pampe. Zar se ne događa, da ih požar iznenada opkoli?
- Kako da ne! - uzviknu Paganel s vidljivim zadovoljstvom. - I to se katkad dogodi, a što se mene tiče, ja bih bio vrlo zadovoljan, da doživim takav požar.
- Eto takav je naš učenjak - reći će Glenarvan - on bi se dao i živ spaliti nauci za volju.

- Još nešto, dragi Glenarvane, čitali smo i mi Coopera65, i njegov nas je Mestvić naučio, kako se zaustavlja rasprostiranje požara tako, što se počupa trava na nekoliko metara oko sebe. Ništa jednostavnije! Stoga se ja i ne bojim požara i želio bih od sveg srca da se pojavi.
Ali Paganelove se želje nisu ispunile, jer iako je već napol izgorio, pekao se na toplim zrakama sunca, koje su žegle ne-podnosivom žestinom. Konji su dahtali od tropske vrućine. Nije bilo ni trunka nade da bi se našlo hlada, osim ako bi kakav rijetki oblak zaklonio žarki sunčev kotur. Sjena bi
120
121
tada jurila ravnim zemljištem, a jahači bi gonili konje, ne bi li se održali na njezinoj svježoj površini, koju je zapadni vjetar gonio ispred njih. Konji bi, međutim, brzo zaostali iza sjene, a otkrito bi sunce zalilo užarenu zemlju novim mlazom plamena.
Kad je Wilson rekao da će zaliha vode biti dovoljna, nije ni slutio, kakva će neugasiva žeđ mučiti toga dana njegove drugove. A još se više prevario, kad je napomenuo da će uz put naići na kakvu rijeku. Doista, ne samo da nije bilo rijeka, jer je tlo bilo tako ravno, da se nije moglo nigdje uleći korito, već su i umjetne bare, što su ih iskopale indijanske ruke, bile sasvim presušile. Videći da se znakovi suše svake milje sve više povećavaju, Paganel to spomenu Thalcaveu i upita ga, kad se nada, da će naći vode.
- Na jezeru Salinas - odgovori Indijanac.
- A kad ćemo tamo stići?
- Sutra navečer.
Kad Argentinci putuju preko pampa, oni kopaju bunare i nalaze vodu na nekoliko metara pod zemljom. Ali naši putnici, bez potrebnog oruđa, nisu mogli upotrijebiti to sredstvo. Trebalo je dakle dijeliti vodu u obroke, pa ako i nisu baš trpjeli sve muke od žeđi, ipak se nitko nije mogao potpuno ni napiti.
Navečer se zaustaviše, pošto su prešli trideset milja. Svatko se nadao da će se, u mirnoj noći oporaviti od dnevne zamorenosti; međutim, noć su im pokvarili čitavi oblaci komaraca "dosadnika": Oni su im nagovijestili promjenu vjetra koji je skrenuo sa dvije zrake i puhao sa sjevera. Tih bi prokletih komaraca nestalo samo pri južnom ili jugozapadnom vjetru.
Koliko je major sačuvao hladnokrvnost, pa .i usred svih sitnih tegoba života, toliko se Paganel srdio, što ih sudbina tako zadirkuje. Slao je k vragu sve komarce dosadnike i tužio se, što nema uza se kiselastu vodu, kojom bi utišao bol od tisuću ujeda. Iako ga je major pokušao tješiti time, kako se mora smatrati sretnim, što su ih od tri četvrt milijuna vrsta kukaca napale samo dvije vrste, on se ipak probudio veoma zle volje.
Ipak ga nije trebalo moliti da krene rano zorom, jer je trebalo stići istog dana na jezero Salinas. Konji su bili premoreni, gotovo da skapaju od žeđi; mada su se ljudi odricali
122
vode i ustupali im svoj dio, obrok im je ipak bio odviše smanjen. Suša je bila još jača, a vrućina još neizdržljivija pod prašnim dahom sjevernog vjetra, pampaskog samuma.
Toga dana osobit događaj prekinu jednoličnost putovanja. Mulradv, koji je jahao na čelu, vrati se i javi, da se približava neka skupina Indijanaca. Susret je svatko različito cijenio. Glenarvan je mislio na obavijesti koje bi im Indijanci mogli dati o brodolomcima Britannije. Thalcave se opet sa svoje strane nije obradovao. Za njega su to bili lopovi i pljačkaši, pa im je htio izmaći. Po njegovim se uputama četa zbije i lati oružja. Trebalo je na sve biti spreman.
Ubrzo opaziše indijansku skupinu. Imala je najviše desetak domorodaca što umiri Patagonca. Indijanci se približiše na stotinjak koraka. Mogli su se lijepo raspoznati. Pripadali su onom pampaskom plemenu, što ga je godine 1833. rastjerao general Rosas.

Lijepi su to bili ljudi indijanske rase, visoka - i ispupčena, a ne kosa - čela, krupna stasa i ma-slinaste puti. Odjeća im je bila od kože guanaka ili od smrdi jivaca, nosili su koplja duga šest metara, noževe, praćke, bole i lasa. Po vještini, kojom su upravljali konjima, vidjelo se da su izvrsni jahači.
Zaustaviše se na stotinu koraka i kao da su se nešto dogovarali. Glenarvan se uputi prema njima. Ali tek što je prešao pet metara, čitava se skupina okrenu i pobježe nevjerojatnom brzinom. Izmoreni konji naših putnika ne bi ih nikad mogli dostići!
- Kukavice! - uzviknu Paganel.
- Previše brzo bježe, a da bi mogli biti pošteni - reče Mac Nabbs.
- Tko su ti Indijanci? - zapita Paganel Thalcavea.
- Gauchos - odgovori Patagonac.
- Gauči - nastavi Paganel obrativši se svojim drugovima. - Gauči; nismo morali biti toliko oprezni. Nismo se imali čega bojati!
- A zašto? - zapita major.
- Jer su Gauči dobroćudni seljaci.
- Vjerujete li u to, Paganele?
- Bez sumnje; oni pomisliše, da smo mi lopovi, i zato pobjegoše.
123
- Ja bih prije povjerovao, da se nisu usudili napasti - odgovori Glenarvan, koji se ljutio, što nije mogao govoriti s tim domorocima, pa ma kakvi bili.
- I ja tako mislim - reče major - jer, ako se ne varam, gauči nisu nikako miroljubivi, već su naprotiv drski i opasni razbojnici.
- Još nešto! - uzviknu Paganel.
Geograf poče živo raspravljati o tom etnološkom pitanju, čak tako vatreno, da je uspio toliko uzbuditi majora, te je iz njega izvukao brz odgovor, kako Mac Nabbs obično ne govori.
- Mislim da nemate pravo, Paganele.
- Da nemam pravo? - odvrati učenjak.
- Da. Eto i Thalcave smatra te Indijance lopovima, a Thalcave poznaje taj svijet.
- Baš se i Thalcave ovaj put prevario - odgovori Paganel dosta srdito. ^- Gauči su ratari, pastiri i ništa više, i kad hoćete da znate, ja sam napisao i jednu prilično zapaženu brošuru o urođenicima s pampa.
- Onda ste napisali nešto pogrešno, gospodine Paganele.
- Ja pogrešno, gospodine Mac Nabbse?!
- ILrastresenosti, ako baš hoćete - odgovori tvrdoglavo major - a u drugom izdanju možete to slobodno ispraviti.
Paganela je teško uvrijedilo da se raspravlja o njegovu geografskom znanju, pa čak da se s njime i šale, te osjeti kako ga obuzima srdžba.
- Znate, gospodine, da mojim knjigama ne treba ispravaka te vrste!
- Ovaj put ipak treba - odgovori uzjogunjeno Mac Nabbs.
- Gospodine, smatram da ste danas podrugljivi - dobaci Paganel.
" - A ja da ste zajedljivi - uzvrati major.
Prepirka prijeđe u neočekivano žučljiv oblik, i to svakako zbog uzroka, koji to nikako ne zaslužuje. Glenarvan osjeti da mora posredovati.
- Na svaki način s jedne strane osjećam podrugljivost, a s druge zajedljivost, što me veoma čudi od obojice.
Iako Patagonac nije razumio zašto, ipak je odmah shvatio da se dva prijatelja prepiru. Nasmija se i mirno napo-
menu:

- To je od sjevernog vjetra.
124
- Od sjevernog vjetra! - uzviknu Paganel. - Kakve veze ima sjeverni vjetar s time?
- A baš je od sjevernog vjetra - uzviknu Glenarvan. - Sjeverni je vjetar kriv što ste tako ratoborno raspoloženi. Čuo sam da on osobito razdražuje živčani sustav u Južnoj Americi.
- Tako mi svetog Patrika, Edvvarde, imate pravo - reče major i prasnu u smijeh.
Ali Paganel, već razdražen, ne htjede prekinuti prepirku i obori se na Glenarvana, jer mu se njegovo posredovanje učini podrugljivim.
- Ah! Zbilja, milorde, sad je opet moj živčani sustav razdražen!
- Da, Paganele, sjevernjak je kriv za mnoga zlodjela u pampama, kao što i tramontana u rimskoj ravnici66.
- Zlodjela! - nastavi učenjak. - Zar ja izgledam kao čovjek koji bi mogao izvršiti zlodjelo?
- To ne kažem.
- Recite odmah da vas hoću ubiti!
- Eh! - odvrati Glenarvan koji se nije mogao uzdržati od smijeha. - Doista, strah me. Sva je sreća što sjevernjak traje samo jedan dan!
Na taj odgovor svi udariše u smijeh zajedno s Glenarva-nom. Paganel tada podbode konja i odjaha naprijed da ga prođe zlovolja. Nakon četvrt sata bio je već sve zaboravio.
Eto tako se uzrujala za trenutak dobra narav učenjakova, ali ta se slabost, kako reče Glenarvan, imala pripisati vanjskom uzroku. U osam sati navečer Thalcave koji je bio odja-hao malo naprijed, javi blizinu željeznog jezera. Poslije četvrt sata mala je četa već silazila niza strmu obalu Salinasa. Ali tu ih dočeka gorko razočaranje. Jezero je presušilo.
Osamnaesto poglavlje U POTRAZI ZA PITKOM VODOM
Jezerom Salinas završava se čitav, niz slanih voda na podnožju gora Ventana i Guamini. Nekada su dolazile iz Bu-enos Airesa mnogobrojne ekspedicije po sol, jer u toj vodi
125
ima mnogo natrijeva klorida. Ali sad je voda ishlapila zbog žestoke žege, sva se sol staložila, i jezero se pretvorilo u golemo blistavo ogledalo.
Kad je Thalcave spominjao pitku vodu kod jezera Sali-nas, mislio je na mnoge slatkovodne potoke, što utječu na mnogim mjestima. Ali sad su i potoci presahli kao i jezero. Žarko je sunce sve ispilo. Nije ni čudo, što se čitava četa prenerazila, kad je prispjela na isušene obale Salinasa. Trebalo se na nešto odlučiti. Ono malo vode, što je preostalo u mješinama, bilo je napola pokvareno, i njome se nije mogla ugasiti žeđ. Bili su mrtvi žedni. Pred tom krutom potrebom gubili su se i glad i umor. U jednoj udolini nađoše rukah, vrstu kožnog šatora, što ga ostaviše Indijanci. On posluži kao zaklon iscrpljenim putnicima, dok su konji polijegali duž blatne obale jezera i s odvratnošću žvakali močvarne biljke i suhu trsku.
Kad se svi smjestiše pod šatorom, Paganel zapita Thal-cavea, što bi po njegovu mišljenju trebalo uraditi. Time započe između geografa i Indijanca živ razgovor. Glenarvan je uspio uhvatiti tek po koju riječ. Thalcave je govorio mirno dok je Paganel mahao rukama za obojicu. Taj je razgovor trajao nekoliko časaka, a zatim Patagonac prekrsti ruke.
- Što je rekao? - zapita Glenarvan. - čini mi se, koliko sam razumio da vam je savjetovao da se razdvojimo.
- Da, u dvije skupine - odgovori Paganel. - Oni, čiji su konji toliko slabi od umora i žeđi, da jedva miču noge, nastavit će, kako mogu, put po trideset i sedmoj paraleli. Oni na boljim konjima poći će naprijed, da izvide rijeku Guamini, što utječe u jezero San Lucas. Do nje ima trideset i jedna milja*. Ako bude dosta vode, oni će čekati svoje drugove na obali rijeke Guamini. Ako nema vode, vratit će im se u susret, da im prištede uzaludan put.
- A onda? - upita Tom Austin.

- Onda ćemo se morati odlučiti, da se spustimo sedamdeset i pet milja prema jugu, do prvih ogranaka Sierra Ven-tane, gdje ima mnogo rijeka.
- Savjet je dobar - dočeka Glenarvan - i mi ćemo ga poslušati bez odgađanja. Moj konj još nije malaksao od žeđi, i ja ću pratiti Thalcavea.
* Pedeset kilometara
126
- Oh, milorde, povedite i mene - zamoli Robert, kao da se radilo o kakvu izletu.
- Ali hoćeš li nas moći slijediti, drago dijete?
- Hoću! Moj je konj dobar i jedva čeka, da krenemo. Hoćete li... milorde ...? Molim vas!
- Hajde, momčiću - pristade Glenarvan, kome je bilo drago, što se ne mora rastati s Robertom. - Nas trojica bili bismo veoma nespretni, kad ne bismo našli kakav izvor svježe i bistre vode. ,
- A ja? - zapita Paganel.
- Ah! Vi, dragi Paganele - odgovori major - vi ćete ostati s odredom u rezervi. Vi tako poznajete trideset sedmu paralelu, rijeku Guamini i čitavu pampu, da nas ne smijete ostaviti. Ni Mulrady, ni Wilson, ni ja ne bismo mogli nikad naći Thalcavea na mjestu sastanka, dok ćemo s puno pouzdanja ići pod vodstvom odvažnog Jacquesa Paganela.
- Onda pristajem - prihvati geograf, polaskan, što mu je povjereno vrhovno vodstvo!
- Samo bez rastresenosti! - nadoda major. - Nemojte nas odvesti, kamo ne treba, ili da nas ne odvedete, na primjer, na obale Tihog oceana.
- Vi biste to i zaslužili, nesnosni majore - dobaci mu Paganel nasmijavši se. - Samo, recite mi, dragi Glenarvane, kako ćete razumjeti Thalcaveov jezik.
- Nadam se - odgovori Glenarvan - da Patagonac i ja nećemo morati razgovarati. Uostalom, valjda ću mu u krajnjoj nevolji imoći izreći svoju misao, a razumjet ću i njegovu s ono nekoliko španjolskih riječi, što ih poznajem.
- Onda idite, dragi prijatelju - reče Paganel.
- Najprije večerajmo - predloži Glenarvan - pa i spavajmo, ako uzmognemo, do polaska.
Večerali su, a da pri tom ništa nisu pili, zato im nije ni išlo u tek. Spavali su, jer druge okrepe nije bilo. Paganel je sanjao o bujicama, slapovima, rijekama, rječicama, jezerima, potocima, pa čak i o punim vrčevima, ukratko; o svemu, što obično sadržava pitku vodu. Prava muka i nevolja!
Sutradan, u šest sati, osedlaše konje Thalcavea, Glenar-vana i Roberta Granta; dadoše im posljednji obrok vode. žedni je konji popiše, ali bez zadovoljstva, jer je bila ogavna. Zatim sva tri putnika uzjahaše.
127
- Do viđenja! - uzviknuše major, Austin, Wilson i Mul-rady.
- Želim vam da se ne vraćate! - nadoda Paganel. Ubrzo Patagonac, Glenarvan i Robert izgubiše teška srca
iz vida odred, povjeren geografovu oštroumlju.
Desierto de las Salinas^ kojim su prolazili, glinasta ravnica, obrasla kržljavim grmljem, visokim do tri metra, malim mimozama, što ih Indijanci zovu "curra mammei", i šiblji-kom "jumes", koja obiluje sodom. Tu i tamo odrazivale su se zrake sunca čudnim sjajem na velikim pločama soli. Da nema sunčeva žara, moglo bi se pomisliti da su ti "barre-ros" smrznuta mjesta tla. Ipak su te protivnosti između suhe spržene zemlje i blistavih ploha davale toj pustinji neobičan i zanimljiv izgled.
Osamdeset milja prema jugu, pružala je planina Ventana sasvim drugu sliku. Do nje će morati putnici skrenuti, ako nađu, da je i rijeka Guamini presahla. Te je krajeve otkrio kapetan Fitz Roy, voda ekspedicije Beagle. Ventana je veoma plodna, s najboljim i najbogatijim pašnjacima čitave indijanske zemlje. Sjeverozapadne padine pokrivene su joj

sagom raskošne trave, a spuštaju se do usred šuma, koje obiluju mirisavim uljima. U njima raste "algarrobo", vrsta rogača; od njegova se osušena i smrvljena ploda mijesi kruh što ga Indijanci dosta cijene. Tu ćemo naći i bijeli "que-bracho" dugih i vitkih grana, što tužno vise kao i na evropskoj žalosnoj vrbi; crveni "quebracho" sa žilavim nerazori-vim drvetom; "naudubav", što veoma lako plane i uzrok je mnogim velikim požarima; "viraro", što gradi male piramide od svo'g ljubičastog cvijeća, i napokon "timbo", što zna uzdići i do dvadeset i pet metara visoko svoj golemi suncobran, pod kojim se mogu zakloniti od sunca i čitava stada. Argentinci su već više puta htjeli naseliti taj kraj, ali nikad nisu uspjeli svladali otpor Indijanaca.
Svakako se moglo" očekivati, da s hrpta te planine otječe dosta obilnih rijeka, jer je trebalo mnogo vlage da bi se uzdržala takva plodnost. I doista, ni najveće suše ništi mogle isušiti sve te rijeke. Da bi naši putnici došli do njih, morali bi skrenuti prema jugu i prijeći put u obliku klina, dulji od stotinu i trideset milja. Thalcave je prema tome imao posve pravo što se uputio najprije prema rijeci Guamini koja je mnogo bliža, a nije trebalo ni skrenuti s puta.

Sva tri konja živahno su galopirali. Izvrsne su životinje nagonski osjećale, kamo ih vode njihovi gospodari. Osobito je Thaouka prednjačila srčanošću koju nisu mogli umanjiti ni umornost ni oskudica. Preskakivala je poput ptice isušene canade"8 i grmlje curra-mammela, ržući, što je bio dobar znak. Konji Glenarvana i Roberta, povedeni njezinim primjerom, hrabro su je slijedili, iako nešto težim korakom. Nepomični je Thalcave u svom sedlu pružao svojim drugovima primjer isto kao i Thaouka svojim.
Patagonac se češće okretao da pogleda Roberta Granta.
Videći kako se momčić odlučno i dobro drži u sedlu, gip-ko u krstima, uvučenih ramena, prirodno opuštenih nogu i s koljenima uz sedlo, dade oduška svom zadovoljstvu jednim usklikom bodrenja. Robert Grant doista je postao izvrstan jahač i zaslužio je Indijančevu pohvalu.
- Bravo, Roberte! - uskliknu Glenarvan. - Thalcave kao da ti čestita. On ti odobrava, dragi dječače!
- A što to, milorde?
- Tvoje dobro jahanje.
- Ah, ja se samo čvrsto držim, i to je sve - odgovori Robert, rumen od zadovoljstva, što ga hvale.
- To je glavno, Roberte - uzvrati Glenarvan - ali si preskroman, a ja već vidim, da ćeš postati izvrstan sportaš.
- Lijepo - reče Robert smijući se - a što će reći tata koji želi da postanem mornar?
- Jedno ne smeta drugom. Ako svi jahači i nisu dobri mornari, svi su mornari sposobni da postanu dobri jahači. Mornar se navikne na čvrsto držanje jašući na križevima. Kako ćeš pritegnuti konja, skrenuti u stranu ili ići u krugu, to već dolazi samo od sebe, jer je to sasvim prirodno.
- Jadni otac! - uzdahnu Robert. - Ah, kako će vam on biti zahvalan, milorde, kada ga budete spasili!
- Jako ga voliš, Roberte?
- Da, milorde. Bio je veoma dobar prema mojoj sestri i meni. Samo je na nas mislio. Sa svakog nam je putovanja donosio različite uspomene iz svih zemalja, u kojima je pristajao, a što nam je još bilo draže, po povratku nas je milovao i obasipao nježnostima. Oh, i vi ćete ga zavoljeti, kad ga upoznate. Mary mu je slična. Njegov je glas mek kao i njezin. Neobično za mornara, zar ne?

- Da, veoma neobično, Roberte - odgovori Glenarvan.
- Još ga vidim - nastavi dječak, kao da razgovara sa samim sobom. - Dobri i dragi tata! Kad sam bio malen, uspavljivao me na koljenima, pjevušio mi neku staru škotsku pjesmu, u kojoj su opjevana jezera naše domovine. Katkad se sjetim te pjesme, ali vrlo nejasno. I Mary isto tako. Ah, milorde, koliko smo ga voljeli! Vidite, ja mislim da svog oca najviše volimo dok smo maleni!
- A poštujemo ga kad smo odrasli, drago dijete - upadne Glenarvan ganut riječima koje su izvirale iz mladog srca.
Za tog razgovora konji usporiše hod i sad su išli korakom.
- Naći ćemo ga, zar ne? - zapita Robert nakon šutnje od nekoliko časaka.
- Da, naći ćemo ga - odgovori Glenarvan. - Thalcave nas je doveo na trag, i ja se pouzdajem u njega.
- Thalcave je čestit Indijanac - reče dječak.
- Svakako.
- Znate li vi nešto, milorde?
- Reci, pa ću ti odgovoriti.
- Da su s vama sve samo čestiti ljudi. Gospođa Helena, koju ja toliko volim, pa major sa svojom mirnoćom, kapetan Mangles, gospodin Paganel, te hrabri i odani mornari s Duncana.
- Da, znam, dragi dječače - odgovori Glenarvan.
- A znate li da ste vi najbolji od svih?
- Nije nego još nešto, to ne znam.
- Eto onda znajte, milorde - odgovori Robert, dohvati lordova ruku i poljubi je.
Glenarvan blago kininu glavom, ali razgovor prekinu Thalcave znakom, da požure, jer su bili zaostali. Nije se smjelo gubiti vrijeme, a trebalo je misliti i na one koje su ostavili za sobom.
Ponovo prijeđoše u trk, ali je ubrzo postalo očito, da konji osim Thaouke neće moći dugo izdržati. U podne su im morali dati sat odmora. Konji više nisu mogli i odbili su da jedu čuperke alfafara, neke vrste mršave djeteline, kćju su sunčane zrake ispržile.
Glenarvan se zabrinuo. Znalsovi neplodnosti nisu prestajali, a nestašica vode prijetila je kobnim poljedicama. Thalcave nije govorio ništa, po svoj je prilici mislio da ostaje još

dosta vremena za očajavanje, ako i Guamini nađu bez vode. Samo, je" li indijansko srce ikada osjetilo očaj?
On krenu, a konji, htjeli ne htjeli, uz pomoć biča i ostruga pođoše, doduše, samo korakom, jer brže nisu mogli.
Thalcave je mogao pojuriti naprijed jer bi ga Thaouka za dva-tri sata donijela do obale kakve rijeke. On je po svoj prilici na to i pomislio, ali bez sumnje nije htio ostaviti svoja dva druga posve sama, usred pustinje. Da ih ne bi prestiza-vao, prisili Thaouku da ide sporijim korakom.
Thalcaveova kobila nije htjela bez otpora pristati na sporiji korak, propinjala se i snažno rzala. Njezin ju je gospodar svladavao više riječima nego silom. Thalcave je doista govorio svojoj kobili, a Thaouka, ako mu i nije odgovarala, barem ga je razumjela. Mora da joj je Patagonac navodio važne razloge, jer se Thaouka, nakon kratke "prepirke" pokorila njegovim razlozima, ali ipak grizući žvale.
No ako je Thaouka razumjela Thalcavea, i Thalcave je isto tako razumio Thaouku. Pametna je životinja svojini oštrijim osjetilima zamjetila vlagu u zraku. Mahnito je udi-sala

zrak, tresući glavom i mljaskajući jezikom, kao da joj je umočen u neku blagotvornu tekućinu. Patagonac se nije mogao prevariti: voda nije bila daleko.
On ohrabri drugove, proturnačivši im Thaoukino nestrpljenje, što ga ubrzo shvatiše i druga dva konja. Učiniše krajnji napor i golopom pojuriše za Indijancem. Oko tri sata pojavi se u dolini bijela pruga. Treperila je pod sunčanim zrakama. '
- uzviknu Glenarvan. '
- Voda! Voda! - klicao je Robert.
Nije više trebalo goniti konje; jadne životinje, osjećajući da im se vraća snaga, pojuriše u neobuzdanu trku. Za nekoliko časaka stigoše do rijeke Guamini i zagaziše onako s cijelom ormom sve do prsa u tu blagotvornu vodu.
S konjima se, doduše, malo protiv volje, okupaše i jahači, ali i ne pomisliše da se zbog toga tuže.
- Ah! Kako mi prija! - kliknu Robert, pijući usred rijeke.
- Budi umjeren, dragi dječače! - opomenu ga Glenarvan, koji opomenu nije mogao potkrijepiti primjerom.
Čulo se samo krkljanje žednih koji su lakomo pili.

Thalcave je pio mirno, bez žurbe, malim gutljajima, ali "dugim kao laso", kako to kažu Patagonci. Nije prestajao, činilo se kao da će popiti čitavu rijeku.
- Napokon - reče Glenarvan - naši se prijatelji neće razočarati. Naći će dosta bistre vode, kad stignu do rijeke Guamini, samo ako im Thalcave što ostavi!
- Zar im ne bismo mogli poći u susret? - zapita Ro-bert. - Prištedjeli bismo im nekoliko sati brige i patnje.
- Bez sumnje, sinko, ali kako bismo im vodu prenijeli? Mješine su ostale kod Wilsona. Ne, bolje je da ih čekamo, kako smo se dogovorili. Ako procijenimo potrebno vrijeme i ako uzmemo u obzir, da konji mogu hodati samo korakom, naši će prijatelji stići noćas. Pripremimo im radije dobar ležaj i ukusnu večeru.
Thalcave nije čuo Glenarvanov prijedlog da se potraži zgodno mjesto za logorovanje. On je srećom već pronašao na obali rijeke jednu "ramadu", prostor za stoku, ograđen s tri strane. Mjesto je bilo izvrsno za one, koji se ne boje noćiti pod vedrim nebom, a to je Thalcaveovim drugovima bila posljednja briga. Oni nisu ni tražili nešto bolje, već polijegaše na suncu, da osuše svoju odjeću koja je bila sasvim mokra.
- Pošto smo našli noćište, mislimo na .večeru. Naši prijatelji moraju biti zadovoljni svojom izvidnicom. Nadam se da se neće moći požaliti. Mislim da jedan sat posvećen lovu ne bi bio izgubljeno vrijeme. Jesi li spreman, Roberte?
- Jesam, milorde - odgovori dječak, ustajući s puškom u ruci.
Glenarvan je došao na tu misao, jer mu se činilo da je Guamini sastajalište svih životinja iz okolnih ravnica. Vidjelo se kako u jatima uzlijeću borbašice, neke krupne crvene ptice, što žive u pampama, pa crne Ješ̆tarke, vrsta vivka koju zovu "ter-ter", štijoke žute boje i liske divno zelene boje.
Sisavaca nisu vidjeli, ali im Thalcave, pokazujući prstom visoku travu i gust šibljak, objasni, da se oni tamo kriju. Lovcima je trebalo prijeći tek nekoliko koraka, pa da se nađu usred najbogatijeg lovišta na svijetu.
Pođoše u lov. U početku ne htjedoše loviti pernatih životinja već samo krznaše. Prve hice upraviše na krupnu pam-pasku divljač. Uskoro se diže pred njima na stotine srna i

guanaka, sličnih onima, koji su nasrnuli na njih na Kordilje-rima. Ali im ove plašljive životinje pobjegoše takvom brzinom, da im nije bilo moguće prići na domet puške. Lovci tada navališe na divljač koja nije toliko brza, a meso im je isto tako ukusno. Oboriše

desetak-dvanaest borbašica i šti-joka, a Glenarvan ustrijeli velikom vještinom jednu grivnja-stu svinju" tay-tere", debelokošca riđeg krzna koji je vrijedio ispaljenog metka, jer je izvrstan za jelo.
Za nepunih pola sata lovci su oborili, koliko im je trebalo divljači, a da se nisu ni umorili. Robert je ustrijelio jednu rijetku životinju iz reda krezubica, "armadilla", vrstu pasan-ca, pokrivena pokretnim koštanim pločicama. Životinja je bila duga pol metra i veoma ugojena. Po Patagončevim riječima bijaše to izvrsna pečenka. Robert se .ponosio svojim uspjehom. Thalcave je pak svojim drugovima prikazao lov na nandua, osobitu vrstu pampaske ptice trkalice čudesne brzine.
Indijanac nije ni pokušao zavaravati tako vješta trkača, već potjera Thaouku u galopu ravno na njega, da ga što prije stigne. Jer ako bi nandu njegovu prvom naletu umakao, on bi ubrzo zamorio i konja i jahača", bježeći u zamršenim krivudavim zavojima. Kad mu se Thalcave primakao na povoljnu daljinu, hitnu snažno i tako vješto svoju bolu, da se ona omotala oko nanduovih nogu i spriječila mu kretanje. Za nekoliko sekunda, već je ležao na zemlji.
Indijanac ga dočepa, i to ne samo iz lovačkog zadovoljstva, već zato što se meso nandua veoma cijeni, a Thalcave je htio da i on nešto pridonese zajedničkom objedu.
Donesoše dakle u ramadu čitavo čislo crvenih borbašica, Thalcaveova nandua, Glenarvanovu svinju i Robertova pasan-ca. Nandua i svinju odmah pripraviše, to jest oderaše im tvrdu kožu i isjekoše ih na tanke kriške. A pasanac je dragocjena životinja koja nosi svoju tavu za pečenje sa sobom, pa ga položiše onako u njegovu oklopu na žeravicu.
Za večeru se sva tri lovca zadovoljiše borbašicama, dok su najbolje pečenke ostavili za svoje prijatelje. Uz večeru su pili bistru vodu i bili su mišljenja da je bolja od svakog portugisca, pa čak i od glasovitog usquebaugha*', što ga toliko cijene u brdskim krajevima Škotske.
* Rakija od prevrela ječma.

l
Nisu zaboravili ni na konje. Velika količina suhog krmiva, koje je bilo nagomilano u ramadi, posluži im i kao hrana i kao stelja. Kad je sve bilo pripravljeno, Glenarvan, Robert i Indijanac umotaše se u svoje ponče i legoše na blazinu od alfafara, uobičajenu postelju pampaskih lovaca.
Devetnaesto poglavlje RIĐI VUKOVI
Pade noć. Noć mladog mjeseca, kad nitko na zemlji ne vidi nebesko tijelo noći. Samo je nejasna svjetlost zvijezda obasjavala ravnicu. Zviježđa zodijaka gubila se na obzorju u tamnoj noći. Rijeka Guamini tekla je bez žubora, kao da ulje teče po mramornoj ploči. Ptice, sisavci i gmazovi odmarali se poslije zamorna dana. Na golemu prostoru pampa vladala je prava pustinjska tišina.
Glenarvan, Robert i Thalcave podlegoše općem prirodnom zakonu. Spavali su tvrdim snom na debelom sloju djeteline. Konji, satrti od umora, izvališe se po zemlji. Jedina je Thao-uka, kao čistokrvna kobila, spavala stojeći čvrsto na nogama, ponosita pri odmoru kao i u trku, te spremna da pojuri na prvi mig svoga gospodara. U ograđenom je prostoru vladao potpuni mir, a žerava se noćnog ognjišta polagano gasila, bacajući svoju posljednju slabu svjetlost u nijemu tamu.
Međutim, oko deset sati probudi se Indijanac nakon kratka sna. Pod smrknutim mu se obrvama zaoštri pogled, a uho napne prema ravnici. Reklo bi se da je htio uloviti neki šum. Ubrzo se pojavi na njegovu, inače nećutljivu licu, trag nemira. Je li osjetio približavanje Indijanaca skitnica, dolazak jaguara, ili koje druge opasne zvijeri koje nisu rijetke u blizini rijeka. Ta mu se posljednja pretpostavka učini vjerojatna, jer je bacio brz pogled na gorivo,

skupljeno u ograđenom prostoru, i postade još nemirniji. Zaista, sva ta posteljina od suhog alfafara brzo bi se potrošila i ne bi mogla dugo zadržati drske životinje.
U tom stjecaju prilika nije Thalcaveu ostalo drugo nego da čeka, i on je očekivao napola ležeći, naslonivši glavu na
ruke s poduprtim laktovima na koljenima. Napregnu vid kao čovjek koji se od iznenadnog straha trgao iza sna. Prošao je tako čitav sat. Svakog bi drugog, osim Thalca-vea, umirila vanjska tišina i legao bi opet na svoj ležaj. Ali gdje neki stranac ne bi ništa posumnjao, izoštrena su osjetila i prirodni instinkt Indijanca predosjećala neku blisku opasnost.
Dok je on tako vrebao i osluškivao, Thaouka muklo zarza i okrenu se nozdrvama prema ulazu obora. Patagonac se naglo uspravi.
- Thaouka je osjetila nekakvog neprijatelja! - reče. Diže se i poče pažljivo proučavati ravnicu.
Na preriji je još vladala tišina, ali ne i mir. Thalcave nazre sjene koje su se nečujno kretale kroz žbunje curra-mam-mela. Tu i tamo iskrile su se svijetle točke, poniicale se i križale u svim smjerovima, čas bi zablistale, čas bi se opet gasile. Čovjek bi pomislio da je to ples kakvih čudesnih svjetiljki nad razinom kakva golemog jezera. Stranac bi pomislio, da su to leteće iskre krijesnice koje svijetle, kad padne noć, na mnogim područjima u pampama, ali Thalcave se nije mogao prevariti. Shvatio je s kakvim neprijateljem ima posla: napuni karabin i stade u zasjedu kod prvih kolaca ograde.
Nije dugo čekao. Kroz pampu odjekne čudan krik, neka mješavina laveža i zavijanja. Prasak karabina mu odgovori, a za njim je slijedilo stotinu strašnih urlika.
Glenarvan i Robert, naglo trgnuti iza sna, skočiše.
- Što je? - zapita mladi Grant.
- Indijanci? - ote se Glenarvanu.
- Ne - odgovori Thalcave - aguaras. Robert pogleda Glenarvana.
- Aguaras? - ponovi Robert.
- Da - odgovori Glenarvan - riđi grivasti vukovi pampe.
Obojica pograbiše puške i pridružiše se Indijancu. On im pokaza ravnicu, odakle je dopirao užasan koncert urlikanja. Robert ustuknu nehotice korak natrag.
- Bojiš li se vukova, dragi dječače? - zapita ga Glenarvan.
- Ne bojim, milorde - odgovori Robert odlučnim glasom. - Uz vas se uostalom ne bojim ničega.

- To bolje. Ti vukovi nisu baš osobito opasne životinje; da ih nema toliko, ni briga me za njih!
- Ništa zato! - odgovori Robert. - Dobro smo naoružani, neka samo dođu.
- Lijepo ćemo ih dočekati!
Glenarvan je tako govorio, jer je htio umiriti dijete, ali on je s prikrivenim strahom pomišljao na to mnoštvo razdraženih krvoločnih zvijeri u ravnici. Možda ih je bilo stotinama, a njih samo trojica, pa ma koliko bili naoružani, ne bi se mogli uspješno obraniti od tolike sile zvijeri.
Kad je Patagonac izrekao riječ "aguara", Glenarvan se odmah sjetio imena, kako pampaski Indijanci zovu riđe vukove. Tu zvijer prirodopisci zovu grivasti vuk Canis jubatus. Velik je kao veliki pas, a glava mu je kao u lisice. Krzno je crveno. Na leđima ima crvenu grivu koja vodi duž čitave hrptenice. Ta je životinja veoma okretna i snažna; obično živi u močvarnim krajevima i plivajući lovi barske životinje. Noć je istjera iz rupe, u kojoj spava preko dana. Nje se osobito boje u estancijama, gdje se gaje stada, jer čim je spo-padne glad, napada i krupnu stoku i pohara mnogo blaga. Kad je sam, grivasti vuk nije opasan; ali je sasvim

drugačije, kad je mnogo takvih gladnih životinja u čoporu. Bolje je imati posla s kakvim kuguarom ili jaguarom, koga čovjek može napasti neposredno.
Dakle, po urlikanju, koje je odjekivalo ravnicom, i po množini sjena, što su ispunjavale preriju, Glenarvan se nije mogao prevariti u broju grivastih vukova koji se sjatiše na obalama rijeke Guamini. Životinje su osjetile da ih tu čeka siguran plijen, ljudsko ili konjsko meso. Nijedna se od njih ne bi vratila u svoju rupu, dok ne ugrabi svoj dio. Položaj je bio veoma opasan.
Vukovi su, međutim, sve više stezali krug. Konji se probu-diše; odavahu najživlji strah. Jedino je Thaouka nastojala da prekine ular i da poleti iz obora. Nestrpljivo je lupala kopitom. Gospodar ju je mogao umiriti samo protegnutim zviždukom.
Glenarvan i Robert postaviše se kako bi mogli braniti ulaz u ramadu. S karabinama u rukama bjehu spremni da, otvore vatru na prvi red vukova. Već ih uzeše na nišan, kad im Thalcave rukom otkloni puške.
- Što hoće Thalcave? - zapita Robert.

- Ne da nam pucati - odgovori Glenarvan.
- A zašto?
- Valjda misli da još nije kucnuo pravi čas.
Nije to bio razlog, što je Indijanac tako postupao. Pravi je uzrok bio mnogo ozbiljniji. Glenarvan ga shvati, kad je Thalcave podigao i iskrenuo nabojnjaču, pokazavši time, da je skoro prazna.
- Šta sad? - zabrinuto će Robert.
- Sad treba štedjeti municiju. Današnji nas je lov skupo stajao. Nemamo ni baruta ni olova. Nemamo ni dvadeset metaka!
Dječak ništa ne odgovori.
- Bojiš li se, Roberte?
- Ne bojim, milorde.
- Dobro je, dragi dječače!
U tom trenutku odjeknu ponovno pucanj. Thalcave je oborio jednog previše drskog neprijatelja. Vukovi, koji su se približavali u gustim redovima, ustuknuše i skupiše se na sto koraka od ograde.
Na Indijančev znak, Glenarvan zauzme njegovo mjesto, a Thalcave skupi stelju, travu, jednom riječju sve što je moglo gorjeti, natrpa je na ulazu u ramadu i baci na nju ugarak koji se još nije bio ugasio. Ubrzo zaplamsa plameni zastor i zastre tamnu pozadinu noći. Kroz njezine se proreze viđala jarko osvijetljena ravnica s drhtavim odsjevima plamena. Sad je Glenarvan mogao procijeniti nebrojeno mnoštvo životinja, protiv kojih su se morali boriti. Nikad se nije vidjelo toliko vukova na okupu i tako razdraženih glađu. Vatrena pregrada koju je ispred njih podigao Thalcave, zaustavi ih, ali ih još više razdraži. Poneki se ipak približiše do same vatre, ali opekoše šape.
Od vremena do vremena trebalo je ispaliti pokoji hitac, da se zaustavi taj čopor koji je neprestano zavijao. Nakon jednog sata na preriji je ležalo petnaestak lešina.
Položaj opsjednutih putnika bijaše sada nešto manje pogibeljan. Napadač im nije bio opasan, dok traje municije i dok gori vatrena pregrada na ulazu u ramadu. Ali što će onda, kad ne bude više tih obaju sredstava za obranu od vukova?

Glenarvan pogleda Roberta i osjeti kako mu se steže srce.
Misleći na to jadno dijete koje se pokazalo hrabrije nego što bi odgovaralo njegovim godinama, potpuno zaboravi na sebe sama. Robert bijaše blijed, ali ni za trenutak nije ispuštao iz ruke pušku. Odvažno je čekao juriš razjarenih vukova.

Pošto je hladno razmotrio položaj, Glenarvan odluči da svrši s time i reče:
- Za jedan sat nećemo imati više ni baruta, ni olova, ni vatre. Nikako ne smijemo čekati do tog trenutka, pa da tek onda stvaramo odluke.
Obrati se Thalcaveu, prebirajući po pamćenju ono malo španjolskih riječi kojih se još mogao sjetiti, i započne razgovarati s Indijancem, ali ih često prekidaše pucanje pušaka. Ta su se dvojica teškom mukom sporazumijevala. Glenarvan je srećom poznavao navike grivnatih vukova. Bez toga ne bi mogao razumjeti Patagončevih riječi i znakova.
Trebalo je ipak više od četvrt sata dok je mogao protumačiti Robertu Thalcaveov odgovor. Glenarvan je pitao Indijanca o njihovu gotovo beznadnu položaju.
- Pa šta kaže? - zapita Robert Grant.
- Kaže, da se pošto-poto moramo održati do zore. Agu-ari izlaze samo noću, a čim savne dan, vraćaju se u svoj brlog. To je vuk mraka, podmukla životinja koja se boji dana, četveronožna sova.
- Pa dobro, branimo se do zore!
- Da, sinko, i to noževima, kad ne budemo više mogli puškama.
Thalcave je to već i primjerom pokazao. Kad se jedan vuk približio vatri, duga naoružana Patagončeva ruka sunu kroz plamen i vrati se iz njega sva okrvavljena.
Obrambena sredstva počeše nedostajati. Oko dva sata ujutro, Thalcave baci na žeravicu zadnji naramak goriva, a svima opsjednutima zajedno ostade još samo pet metaka.
Glenarvan se obazre s izražajem bola.
Mislio je na dječaka koji je uz njega, na drugove, na sve one koje je volio. Robert je šutio. Možda se njegovoj mašti, punoj pouzdanja, nije ni činila opasnost toliko neizbježivom. Ali Glenarvan je umjesto njega mislio. Zamišljao je, sad već kao sasvim neizbjezivu, užasnu opasnost, da ih vukovi žive rastrgaju! Nije više mogao svladavati osjećaje. Zagrli dječaka

i privuče ga na grudi. Priljubi mu usne na čelo, dok su mu, i protiv volje, navrle suze na oči.
Robert ga pogleda i smiješeći se reče:
- Ja se ne bojim.
- Tako, drago dijete, ne boj se! - odgovori Glenarvan. - Imaš pravo. Za dva će sata svanuti, i spašeni smo! Bravo, Thalcave, bravo, hrabi Patagonče! - uzviknu lord u trenutku, kad je Indijanac kundakom ubio dva golema vuka koji pokušaše preskočiti užarenu prepreku. Ali u tom im trenutku slaba svjetlost vatre koja je bila pri kraju, pokaza guste redove aguara kako se spremaju za juriš na ramadu.
Približavao se rasplet te krvave drame. Vatra je jenjala jer je nestalo goriva. Ravnica, što je dotada bila osvijetljena, poče tonuti u mrak, a u tami se poče opet pojavljivati fosforni sjaj očiju riđih vukova. Još samo nekoliko časaka, i čitav će čopor provaliti u ramadu.
Thalcave ispali zadnji metak iz svog karabina i obori još jednog neprijatelja pa, ostavši bez municije, prekriži ruke. Glava mu klonu na grudi kao da se duboko zamislio. Je li tražio možda kakvo drsko, nemoguće, bezumno sredstvo, kojim bi odbio bijesni čopor? Glenarvan se ne usudi da ga zapita.
U tom trenutku vukovi promijeniše način napadaja. Činilo se kao da se udaljuju, i njihovo zavijanje koje je dotada zaglušivalo uši, odjednom prestade. Nijema tišina zavlada ravnicom.
- Odlaze! - izusti Robert.
- Možda - uzvrati Glenarvan, osluškujući svaki vanjski šum.
Ali Thalcave, pogađajući njihovu misao, odmahnu glavom. On je znao da zvijeri neće ostaviti siguran plijen, sve dok ih zora ne otjera u njihove mračne rupe.
Bijaše, međutim, očito da je neprijatelj promijenio taktiku.

Vukovi više nisu pokušavali prodrijeti u ramadu kroz ulaz koji je bio tako uporno branjen olovom i vatrom. Kao po nekom općem sporazumu obiđoše ramadu i pođoše da je napadnu sa suprotne strane.
Naskoro začuše kako njihove pandže prodiru u napola gnjilo drvo. Već su provlačili snažne šape i krvave njuške kroz rasklimano kolje. POplašeni konji, otrgnuše ulare i počeše

trčati po oboru, jer ih zahvati silan strah. Glenarvan zgrabi dijete da bi ga branio do posljednjeg časa. Možda bi već bio pokušao i kakav nemoguć bijeg da nije pogledao Patagonca. Pošto je pretrčao ramadu poput divlje zvijeri, Thalcave naglo pritrča svom konju, koji je drhtao od nestrpljenja. Počeo ga brižljivo sedlati, ne zaboravljajući ni jedan remen, ni jedan jezičac na sponama. Kao da ga više nije uznemirivalo pojačano zavijanje izvana. Glenarvan je s nekim zloslutnim strahom gledao što radi.
- Ostavlja nas! - povika, kad vidje da Thalcava skuplja uzde kao čovjek koji se sprema skočiti u sedlo.
- On? Nikad! - uzvrati Robert.
Doista, Indijanac se spremao, ali ne da ostavi svoje prijatelje, već da ih spasi, žrtvuje sebe za njih.
Thaouka bijaše spremna, grizla je žvale, skakala je. Sijevale su joj oči, pune ponosnog žara. Razumjela je svog gospodara.
U trenutku, kad je Indijanac dohvatio grivu svog konja, Glenarvan ga grčevito zgrabi za ruku.
- Ti odlaziš? - reče pokazujući mu otvorenu ravnicu.
- Da! - kliknu Indijanac koji je shvatio znak svoga druga.
Zatim izusti nekoliko španjolskih riječi koje su značile:
- Thaouka! Dobar konj. Brz. Odvuci će za sobom vukove.
- Ah! Thalcave! - uzviknu Glenarvan.
- Brzo! Brzo! - odgovori Indijanac, dok je Glenarvan govorio Robertu glasom koji je drhtao od uzbuđenja:
- Roberte, drago dijete! Čuješ li? Hoće da se žrtvuje za nas! Odlučio je da se zaleti u pampu, da odvrati od nas bijes vukova i da ga privuče na sebe!
- Thalcave, dragi prijatelju! - kriknu Robert bacivši se pred koljena Patagonca. - Dragi Thalcave, ne ostavljaj nas!
- Ne - reče Glenarvan - on nas neće ostaviti. Obrativši se Indijancu, nastavi:
- Pođimo zajedno! - i pri tom pokaza na prestravljene konje koji su se stisli uz ogradu.
- Ne - odgovori Indijanac, koji je razumio smisao tih riječi. - Slabi konji. Zaplašeni. Thaouka. Dobar konj.

- Pa dobro! - reče Glenarvan. - Thalcave te neće ostaviti, Roberte! - pokazao mi je što mi je dužnost. Ja ću poći. On će ostati uz tebe.
Glenarvan dohvati uzdu Thaouke i reče:
- Ja ću poći!
- Ja, kad ti kažem! - uzviknu Glenarvan, otevši mu uzde iz ruku. - Ja ću! Spasi ovo dijete! Povjeravam ti ga, Thalcave!
. Glenarvan je u uzrujanju miješao engleske i španjolske riječi. Ali što vrijedi jezik! U takvim jezovitim trenucima već i sami pokreti govore sve, i ljudi se brzo sporazumiju. Thalcave se opirao. Prepirka se nastavljala, a opasnost je rasla svakim trenutkom. Već su podgriženi kolci počeli popuštati pod vučjim zubima i pandžama.

Ni Glenarvan ni Thalcave nisu htjeli popustiti. Indijanac je povukao Glenarvana prema ulazu obora. Pokaza mu ravnicu bez vukova. Govoreći brzo, nastojao ga je uvjeriti da se ne smije gubiti ni jedan jedini časak, jer ako pothvat ne uspije, oni koji ostaju naći će se u još većoj opasnosti. Osim toga, on je jedini dovoljno poznavao Thaouku, da bi mogao iskoristiti njezina izvanredna svojstva: lakoću i brzinu, za spas svih. Zaslijepljeni je Glenarvan tvrdoglavo zahtijevao da se sam žrtvuje, kadli ga odjednom nešto snažno odgurnu. Thaouka skoči, prope se na stražnje noge i odjednom, poleti, preskoči vatrenu prepreku i niz strvina. Začu se dječji glas:

- Bog vas čuvao, milorde!

Glenarvan i Thalcave jedva stigoše i vidjeti Roberta, koji se grčevito stisnuo uz grivu Thaouke i iščezao u mraku.

- Roberte! Nesretnice! - kliknu Glenarvan.

Te riječi nije mogao čuti čak ni Indijanac. Zaori užasno urlikanje. Vukovi se zaletješe za konjem i odmakoše premž zapadu čudesnom brzinom.

Thalcave i Glenarvan po juriše iz ramade. Ravnicom je već ponovo zavladao mir. Jedva se moglo nazrijeti daleko u tami kako se leluja jedna pomična crta.

Glenarvan pade na zemlju, očajan, kršeći ruke. Pogleda Thalcavea. Indijanac se smiješio kao obično.

- Thaouka! Dobar konj! Hrabro dijete! Spasit će se! - ponavljaše Patagonac, potvrđujući to i glavom.

- Ali ako padne? - jauknu Glenarvan.

- Neće, on pasti!

Usprkos Thalcaveovu pouzdanju jadni je lord proveo ostatak noći u užasnom strahu. Nije čak ni osjetio da je prestala opasnost s odlaskom vukova. Htio je pojuriti u potragu za Robertom, ali Indijanac ga zadrži. On je lorda uvjerio da njihovi konji ne bi mogli dostići Roberta, da je Thaouka morala već daleko izmaći neprijateljima, da ga ne bi pronašli u tami, i da treba čekati dan pa onda poći za Robertovim tragom.

U četiri sata poče svitati. Zgusnuta magla na obzorju uskoro poprimi blijedu svjetlost. Bistre kapljice rose osule se ravnicom, a visoke se trave počeše lelujati na prvi dah dana. Kucnuo je čas odlaska.

- Na put! - uzviknu Indijanac.

Glenarvan ne odgovori već uzjaha Robertova konja. Ubrzo su oba jahača već jurili prema zapadu. Vraćali su se onim pravcem kojim su trebali doći njihovi drugovi.

Neobično su brzo jahali čitav sat. Tražili su pogledom Roberta, strahujući na svakom koraku da ne ugledaju njegovo raskrvavljeno truplo. Glenarvan je razdirao ostrugama slabine svoga konja. Začuše se napokon pucnji iz pušaka u pravilnim razmacima kao znak raspoznavanja.

- To su oni! - uskliknu Glenarvan.

Thalcave i on potjeraše još brže konje i nakon nekoliko trenutaka stigoše Paganelov odred. Glenarvan radosno kliknu. Robert je bio među njima, živ i zdrav, jašući na krasnoj Thaouki, koja zarza od radosti, što je ugledala svog gospodara.

- Ah, dijete moje, milo dijete! - uskliknu Glenarvan s neopisivim izrazom nježnosti.

I Robert i on sjahaše s konja i baciše se jedan drugom u naručaj. Ni Indijanac nije mogao odoljeti, te i on zagrli od-važnog sina kapetana Granta.

- Živ je, živ je! -ote se Glenarvanu.

- Da - kliknu Robert - i to samo zahvaljujući Thaouki! .

Indijanac nije ni čekao to priznanje, da bi se zahvalio svojoj spasiteljici. Grlio ju je, tepao joj, kao da ljudska krv teče u žilama te ponosne životinje.

142
Obrativši se odjednom Paganelu, pokaza mu mladog Roberta i uzviknu:
- Junak!
A onda, upotrijebivši indijansku sliku kojom se iskazuje hrabrost, nadoda:
-r- Ostruge mu nisu zadrhtale!
Glenarvan je, međutim, pitao Roberta, gr leći ga:
- Zašto, sine moj, nisi pustio Thalcavea ili mene, da pokušamo tu posljednju mogućnost da te spasimo?
- Milorde - odgovori dijete uz izražaj najiskrenije zahvalnosti - zar nisam baš ja dužan da se žrtvujem? Thalcave mi je već jednom spasio život. A vi, vi ćete spasiti mog oca!
Dvadeseto poglavlje ARGENTINSKE RAVNICE
Nakon prvih izljeva radosti zbog sastanka, Paganel, Au-stin, Wilson i Mulradv, svi koji su bili ostali u stražnjoj skupini, osim možda Mac Nabbsa, osjetiše nešto, na što su bili trenutno zaboravili, a to je da umiru od žeđi. Guamini je srećom tekao u blizini. Krenuše na put, i u sedam sati ujutro mala četa stiže do ramade. Pogledom na lešine vukova oko obora moglo se lako ocijeniti, kakva je bila žestina napadaja i snaga obrane.
Pošto su se putnici dobro osvježili, pristupiše neobičnom doručku u ogradi ramade. Izjaviše, da su pečenice od nan-dua izvrsne, a da je pasanac ispečen u svom oklopu, izvanredno ukusno jelo.
- Umjereno jesti - reče Paganel - značilo bi, da smo nezahvalni providnosti; dakle treba jesti previše.
On je i jeo previše, a ipak mu nije naudilo, zahvaljujući bistroj vodi rijeke Guamini koja kao da je imala neka svojstva, što uvelike pomažu probavu.
Ne želeći ponoviti Hanibalovu pogrešku kod Kapue89, Glenarvan u deset sati dade znak za polazak. Napuniše mje-šine vodom i krenuše. Dobro oporavljeni konji oživješe i gotovo čitavo vrijeme održavahu miran lovački galop.
Zemlja je postala vlažnija i

plodnija, ali je još uvijek bila pusta.
143
Ništa se nije dogodilo ni 2. ni 3. studenog uveče. Umorni od duga putovanja, putnici podigoše logor na rubu pampa, na granici pokrajine Buenos Aires. Iz zaljeva Talcahuano krenuše 14. listopada. Prema tome su za dvadeset i dva dana prevalili četiri stotine i pedeset milja; prešli su, dakle, gotovo dvije trećine puta.
Sutradan ujutro prijeđoše onu među koja dijeli argentinske ravnice od područja pampa. Thalcave se nadao da će tu naći poglavice, u rukama kojih se nalaze Harry Grant i njegova dva druga.
Od četrnaest pokrajina, što čine republiku Argentinu, najprostranija i najnapučenija je pokrajina Buenos Aires. Njezine zemlje graniče sa zemljama južnih Indijanaca, između šezdeset četvrtog i šezdeset i petog stupnja. Pokrajina je upravo čudesno plodna. Ravnica ima neobično zdravu klimu, a obrasla je travama i drvolikim mahunjačama. To je gotovo vodoravna ploha sve do podnožja sierra Tandil i Tapalquen.
Od polaska s rijeke Guamini putnici su na svoje veliko zadovoljstvo opazili znatno poboljšanje temperature. Njezina srednja vrijednost nije prelazila sedamnaest stupnjeva, i to zahvaljujući hladnim vjetrovima, što prodiru iz Pata-gonije u neprekidnim valovima zračnih strujanja. Ni ljudi ni stoka nisu imali uzroka da se tuže, pošto su toliko pre-patili od suše i žege. Išli su naprijed s voljom i pouzdanjem. Ali ma šta da je mislio Thalcave, zemlja se činila sasvim nenaseljena, ili možda točnije rečeno raseljena.

Pravac prema istoku, kojim su se kretali, išao je uz male lagune ili ih je sjekao. One su bile katkada slatkovodne, a ponekad im je voda bila bočata.
Na obalama i iza grmlja

skakutali su lagani striježevi i pjevale ševe zajedno s tan-garama koje se u šarolikosti boja takmiče sa sjajnim ko-librićima. Te su krasne ptice veselo udarale krilima, ne obazirući se na čvorkaše koji su se šepirili po obalama sa svojim naramenjacima i crvenim grudima poput vojnika. Na bodljikavu grmlju njihalo se, kao kreolska mreža za ležanje, pomično gnijezdo kesnice, a obalama bara šetali su u pravilnim skupinama prekrasni plamenci, izlažući vjetru svoja krila jarkih boja. Viđala su se i njihova gnijezda, visoka jednu stopu, u obliku krnjeg cunja, na tisuće u skupinama,, gotovo bi se moglo reći kao da je neki mali grad. Plamence
144
nije puno uznemirivao dolazak putnika. To Paganelu nije bilo po volji.
- Već odavna želim vidjeti kako leti plamenac - reče Paganel majoru.
- Dobro - reče major.
- Baš ću iskoristiti ovu priliku.
- Iskoristite je, Paganele.
- Dođite sa mnom, majore. Dođi i ti, Roberte. Treba mi svjedoka.
Paganel je pustio drugove da idu naprijed, a sam je s Robertom Grantom i s majorom pošao prema jatu pla-menaca.
Kad je došao na dobar domet, opali jedan slijepi metak, jer nije htio uzalud proliti krv ptice. Svi plamenci uz-letješe zajedno, a Paganel ih je pomno motrio kroz svoje naočari.
- Dakle, jeste li ih vidjeli kako lete? - zapita Paganel majora, kad je jato iščezlo.
- Jesam odgovori Mac Nabbs. - Svatko bi ih vidio, osim slijepca.
- Ne smatrate li, da su, kad lete, slični strijelama s na-djenutim perjem?
- Baš nimalo.
- Nikako - nadoda Robert.
^ - U to sam bio siguran! - nastavi sa zadovoljstvom učenjak. - Pa ipak nije smetalo najponosnijem od svih skromnih ljudi, mom uvaženom zemljaku Chateaubriandu, da učini tu netočnu prispodobu između plamenaca i strijela! Ah! Roberte, usporedba je, kako vidiš, najopasnija od svih govorničkih figura, od svih, što ih ja poznajem. Kloni je se i upotrijebi je samo u krajnjoj nuždi.
- Jeste li zadovoljni s učinjenim pokusom? - upita major.
- Oduševljen sam.
- I ja; ali požurimo konje, jer je vaš uvaženi Chateau-briand kriv, što smo zaostali čitavu milju.
Kad su dostigli svoje drugove, Paganel nađe Glenarvana u živom razgovoru s Indijancem, ali činilo se kao da ga nije razumio. Thalcave se često zaustavljao radi ispitivanja obzorja, a na licu mu se svaki put ocrtavalo živo čuđenje. Ne vi-deći kraj sebe svog redovitog tumača, Glenarvan pokuša

145
ispitivati Indijanca, ali uzalud. Stoga, čim je izdaleka ugledao učenjaka, povika mu:
- Dođite već jednom, dragi Paganele! Thalcave i ja nikako da se sporazumijemo!
Paganel je nekoliko časaka razgovarao s Patagoncem, a onda, obrativši se Glenarvanu, reče:
- Thalcave se čudi jednoj neobičnoj pojavi:
- Kojoj?

- Što ne susreće nijednog Indijanca u ovim ravnicama, a ne nailazi ni na njihove tragove, iako ih obično izbrazdaju njihove čete koje ili pred sobom gone ukradenu stoku, ili putuju k Andama, gdje prodaju svoje sagove od krzna prugastog smrdljivca ili bičeve od pletene kože.
- Ali čemu pripisuje Thalcave tu osamljenost?
- Ni on ne zna, on se samo čudi, i to je sve.
- Pa kakve je on Indijance mislio sresti u ovim krajevima pampa?
- Baš one, koji drže strane zarobljenike, one urođenike kojima zapovijedaju poglavice Calfocoura, Catriel i Yan-chetruz.'
- Tko su ti ljudi?
- Poglavice plemena koja su do pred tridesetak godina bila svemoćna, dok ih nisu potisli na drugu stranu planina. Od tog su doba oni pokorni, koliko se pravi Indijanac može pokoriti, te lutaju ravnicama Pampazije i pokrajine BUenos Aires. Čudim se kao i Thalcave da nismo naišli na njihove tragove u krajevima, gdje se oni bave zanatom salteadora*.
- Pa onda - zapita Glenarvan - na što ćemo se odlučiti?
- Sad ću ga pitati - odgovori Paganel. Poslije kratka razgovora s Thalcaveom reče:
- Evo, što on misli, a ja smatram da je to vrlo razborito. Treba nastaviti put prema istoku do tvrđave Independance, to je naš put, a tu ćemo, ako ne nađemo vijesti o kapetanu Grantu, doznati barem, što se dogodilo s Indijancima s argentinske ravnice.
- Je li još daleko ta tvrđava Independance? - zapita Glenarvan.
- Nije, šezdesetak milja, leži u Sierri Tandil.
Pljačkaša.
146
- A stići ćemo onamo...?
- Prekosutra uvečer.
Glenarvana je veoma zbunio taj neočekivani događaj. Ne sresti se ni s jednini Indijancem u pampama - to se moglo najmanje očekivati. Obično se možeš susresti i s previše njih. Morala ih je otjerati neka osobita okolnost. Ali, osobito je važno bilo znati, kamo je odveden Harry Grant, na sjever ili na jug, ako je bio zarobljenik tog plemena? Ta je sumnja neprestano, uznemirivala Glenarvana. Trebalo je pošto-poto sačuvati trag kapetana Granta. Ipak, najbolje je poslušati savjet Thalcavea i poći do tog sela na Tandilu. Ondje će se moći barem s nekim porazgovoriti.
Oko četiri sata poslije podne pojavi se na obzorju jedan brežuljak. U tako ravnoj zemlji mogao se smatrati planinom. To je bila Sierra Tapalquen. Na njezinu podnožju putnici prenoćiše. Sutradan prijeđoše veoma lako tu sierru. Išli su blagim nagibima valovita i pjeskovita zemljišta. Takva je planina bila igračka za one koji su prebrodili Kordi-Ijere, i konji jedva nešto malo usporiše svoj brzi hod. U podne prođoše mimo napuštenu tvrđavicu Tapalquen, prvu kariku u onom lancu utvrda, što ih podigoše duž južne granice radi obrane od domorodačkih pljačkaša. Ali, na sve veće čuđenje Thalcavea nigdje ni traga Indijancima. Međutim, oko podne pojaviše se tri dobro naoružana jahača na dobrim konjima. Kratko vrijeme promatrahu našu malu četu, ali ne sačekaše da im se približe, već pobjegoše s nevjerojatnom brzinom. Glenarvan se razbjesnio.
- Gauchos - uzviknu Patagonac nazivajući te Indijance onim imenom koje je izazvalo prepirku između majora i Paganela.
- Ah, gauči! - uzviknu Mac Nabbs. - Eh, Paganele, danas ne puše sjevernjak. Što mislite o tim životinjama?
- Mislim da se doimaju kao pravi razbojnici - odgovori Paganel.
- A koliko je od toga pa da to doista i budu, moj dragi učen jače?
- Samo jedan korak, moj dragi majore.

Paganelovo priznanje izazva opći smijeh, ali to njega nimalo 'ne zbuni; štoviše, on pripomenu nešto veoma zanimljivo o tim Indijancima.
147
- Negdje sam čitao da kod Arapa usta imaju osobit izražaj okrutnosti, dok se izražaj čovječnosti očituje u pogledu. Kod tih je američkih divljaka baš obratno. Ti ljudi imaju osobito zlokobno oko.
Ni fizionom od zanata ne bi bio bolje ocrtao indijansku rasu.
Međutim, prema Thalcaveovoj odredbi hodali su u zbijenoj gomili; ma koliko da se kraj činio pust, trebalo se čuvati od iznenađenja. Ali taj je oprez bio suvišan, i iste večeri prenoćiše u prostranoj napuštenoj kolibi, u kojoj je poglavica Catriel skupljao svoje domorodačke čete. Pogledavši zemljište i utvrdivši da nema skorašnjih tragova, Patagonac zaključi da u kolibi već odavna nije nitko boravio.
Sutradan se Glenarvan s drugovima opet našao u ravnici. "Ugledaše prve estancije* u blizini Sierre Tandil; ali Thalcave odluči da ne svraćaju, već da idu ravno do tvrđave Indepen-dance, gdje je htio potražiti obavijesti, a osobito o čudnovatom stanju te napuštene zemlje.
Drveće koje je od Kordiljera bilo tako rijetko, poče se opet javljati, većinom posađeno nakon dolaska Evropljana na američko kopno. Bilo je tu azedaraha, bresaka, jablana, vrba i akacija, što su tu rasle bez ikakve njege, i to brzo i •dobro. Drveće je obično okruživalo "corrale", velike zgrade od kolaca za stoku. Tu je paslo i tovilo se na tisuće volova, ovaca, krava i konja. Sva je ta stoka bila žigosana usijanim žigom svog gospodara. Mnogo velikih i budnih pasa bdjelo je oko nje. Slankasto zemljište na podnožju planine izvrsno je za stoku. Na njemu uspijeva izvrsna stočna hrana. Izabrano je naročito za podizanje estancija kojima upravlja upravitelj s pomoćnikom, a uz njih su po četiri čuvara na svaku tisuću grla.
Ti ljudi žive poput starih biblijskih pastira; njihova su stada velika, možda čak i veća nego ona, što su pasla na ravnicama Mezopotamije; ali tu pastiri nemaju obitelji, i veliki su pampaski "estanceri" grubi stočarski trgovci, a ni najmanje patrijarsi iz biblijskih vremena.
Sve je to Paganel lijepo protumačio svojim drugovima i tom prilikom održa im jedno zanimljivo antropološko predavanje o usporedbi rasa. Uspjelo mu je čak probuditi zanimanje i kod majora, što ovaj nije ni krio.
* Veliki zagradi u argentinskoj ravnici za gojenje stoke.
148
Paganel je imao priliku da vidi i čudnovatu zračnu opsjenu, vrlo običnu na tim glatkim ravnicama: estancije su se iz daljine činile kao veliki otoci, a jablani i vrbe na njihovim međašicama kao da se odrazuju u bistroj vodi i da odmiču pred svakim korakom putnika. Opsjena bijaše tako savršena da se oko nije moglo na nju priučiti.
Toga dana, 6. studenog, naiđoše na mnogo estancija i na jedan ili dva saladera. To su mjesta, gdje stoka, pošto se na sočnim pašama dobro utovila, pada pod nožem mesara. Saladero je, kao što samo ime kaže, mjesto, gdje se soli meso. Ti odvratni poslovi počinju krajem proljeća. Mesari "sala-deros", tada odlaze po stoku u corral, love je lasom kojim vješto rukuju i vode je u saladero. Tu se kolje, odire i siječe na stotine volova, bikova, krava i ovaca. Ali bikovi se često ne daju uloviti bez otpora. Tada se živoder pretvori u torea-dora. Taj opasni posao onda vrši vješto, ali, mora se reći, i s - nečuvenom surovošću. Sve u svemu, te klaonice pružaju užasnu sliku. Nema ništa ogavnije od okoline saladera. Iz njegove strašne ograde dopiru, uz smradni zadah, divlji poklici koljača, kobno zavijanje pasa i otegnuto rikanje stoke koja izdiše.

Golemi lešinari argentinskih ravnica - "urubu" i "aura" - dolaze na tisuće iz okolice s daljine od stotinu kilometara i bore se s mesarima o leševe njihovih žrtava koje su još napola žive. Ali u to su doba saladeri nijemi, mirni i nenaseljeni. Još nije kucnuo čas golemog krvoprolića.

Thalcave se žurio, želio je još te večeri stići do tvrđave Independance. Konji su, podbadani od svojih jahača i predvođeni primjerom Thaouke, letjeli kroz visoku travu. Vidješe i< mnoge farme sa zupčastim zidovima i zaštićene dubokim jarcima. S terasa na glavnoj kući mogla se posada koja je bila vojnički uređena, braniti puščanom vatrom od pljačkaša. Glenarvan bi možda i tu našao one po'datke koje je tražio, ali je najsigurnije bilo otići u selo Tandil. Nisu se zaustavili. Pregazili su Rio de los Huesos, a nekoliko milja dalje i Chapaleofu. Domala se pojaviše prve travne padine Sierre Tandil, poslije jednog sata pokaza se i selo u dnu jednog uskog klanca, a iznad njega su s.e nadnijele i zupčaste zidine tvrđave Independance.

Dvadeset prvo poglavlje TVRĐAVA INDfiPENDANCE

Sierra Tandil visoka oko tri stotine pedeset metara iznad razine mora, iskonski je lanac koji je nastao prije svakog organskog stvaranja i preobražavan ja, samo

se njegov ustroj i sustav malo-pomalo mijenjao uslijed djelovanja unutarnje topline. Sastoji se iz niza polukružnih, tratinama pokrivenih bregova od gnajsa. Okružuje Tandil, kome je ona dala ime, obuhvaća čitav jug pokrajine Buenos Aires, završava strmom međom, gdje izviru mnoge rijeke, a padina ih upućuje prema sjeveru.
Okružje ima oko četiri tisuće stanovnika, sjedište je u gradiću Tandil koji leži na podnožju sjeverne padine sierre pod zaštitom tvrđavice Independance, Ona je smještena na dosta sretno odabranu položaju na važnom potoku Chapaleofu. Zanimljiva je pojedinost, a Paganel je to svakako znao da je gradić naseljen pretežno francuskim Baskima i talijanskim kolonistima. Francuska je zaista utemeljila prve naseobine stranaca u tom donjem dijelu La Plate. Tvrđavu Independance podigao je 1828. Francuz Parchappe, da bi štitila naseobinu od učestalih napadaja Indijanaca. U tom pothvatu pomagaše ga odlični učenjak Alcide d'Orbignv koji je najbolje poznavao, proučio i opisao južne krajeve Južne Amerike.
Pošto je iznio sve ove pojedinosti, Paganel nadoda da će se po svoj prilici u Tandilu moći pribaviti obavijesti; u tvrđavi je, uostalom, uvijek jedan odred narodne vojske. Glenarvan odredi da se konji smjeste u staji jedne "fonde" koja se činila dosta pristojna. Paganel, major, Robert i on, pod vodstvom Thalcavea, pođoše u tvrđavu. Poslije nekoliko časaka penjanja do sljemena jedne glavice stigoše na vrata bedema, što ih je dosta slabo čuvao jedan argentinski stražar. Prođoše bez poteškoća, što je pokazivalo ili veliki nemar ili potpunu sigurnost.
Gradić Tandil je prilično važno mjesto. Veoma čistim velikim kolima "goleras" s volovskom zapregom može se odatle doći po putovima u ravnici za dvanaest dana u Buenos Aires. Trgovina je stoga veoma razvijena. Gradić izvozi u grad stoku iz estancija, usoljeno meso iz saladera i ose-

bujne proizvode uređeničkog obrta: pamučne tkanine, vuneno sukno, robu od pletene kože, koja se mnogo traži itd. Tandil ima i nekoliko veoma udobnih kuća, a osim toga i škola i crkava, u kojima se uči za ovaj i onaj svijet.

Nekoliko je vojnika vježbalo na ravnjaku tvrđave, ali najstariji od njih nije imao više od dvadeset, a najmlađi jedva sedam godina. Bolje rekavši, dvadesetak djece i dječaka vršili su tu prilično skladno vojničke vježbe. Uniforma im se sastojala od dugačke prugaste košulje stegnute u pasu kožnim remenom. Nije bilo ni spomena o kakvim hlačama, gaćama ili škotskim suknjama. Oskudno odijelo moglo se, uostalom, opravdati blagom klimom.
Paganel je odmah iz početka dobio dobro mišljenje o vladi koja ne rasipa novac za zlatne širte. Svako je dijete imalo "pušku i sablju; sablja je bila preduga, a puška preteška za te mališane. Svi su bili opaljeni od sunca, i kao da su rođaci. Kaplar koji ih je obučavao, bio im je također veoma sličan. Mora da je bilo, a doista je i bilo dvanaestero braće, kojima je zapovijedao trinaesti.
Paganel se tome nije čudio, jer je poznavao argentinsku statistiku. Znao je da svaka obitelj u Argentini ima prosječno devetero djece. Jedno ga je ipak veoma začudilo: da ti mali vojnici vježbaju na francuski način i da se osobitom točnošću pune puške u dvanaest razdjela. Katkad je kaplar čak i zapovijedao na materinskom jeziku učenog geografa.
- Čudnovato! - reče Paganel.
Ali Glenarvan nije došao u tvrđavu Independance da gleda kako vježbaju djeca, a još manje da istražuje njihovu narodnost ili podrijetlo. Nije stoga pustio Paganela da se dulje čudi, već ga zamoli da potraži zapovjednika posade. Paganel to i učini, te jedan od tih argentinskih vojnika pođe u neku kućicu, što je služila kao kasarna.
Plšslije nekoliko časaka pojavi se sam zapovjednik. Bio je Čovjek od pedeset godina, snažan, vojničkog držanja, ku-štravih brkova, ispupčenih-jagodica, prosjede kose i zapovjedničkog oka, koliko se to barem moglo ocijeniti kroz oblak dima, što mu se dizao iz kratke lule. Njegovo držanje podsjeti Paganela na osobit stav bivših francuskih podoficira^
* Thalcave se obrati zapovjedniku i predstavi mu Glenar-vana i njegove drugove. Dok je on govorio, zapovjednik nije

skidao očiju s Paganela, gledao ga je tako uporno, da ga je gotovo zbunio. Učenjak nije mogao pogoditi, što ta vojničina hoće, ali upravo kad ga je htio zapitati, zapovjednik mu bez okolišanja pruži ruku i s veselim glasom zapita na jeziku učenog geografa.
- Francuz, zar ne?
- Da! Francuz! - odgovori Paganel.
- Ah, milo mi je! Dobro došli! Dobro došli! I ja sam Francuz - ponavljao je zapovjednik tresući snažno učenja-kovu ruku.
- Jedan od vaših prijatelja? - upita major Paganela.
- Borami! - odgovori učenjak doista ponosno. •- čovjek ima prijatelja u svih pet dijelova svijeta.
Pošto je s mukom oslobodio ruku iz živog škripca koji mu ju je drobio, Paganel zapodje razgovor sa snažnim zapovjednikom. Glenarvan ga je htio pitati za ono, što je imalo veze s poslovima, ali vojnik se (raspričao: pripovijedao je o svom životu i nije imao nimalo volje da se zaustavi na pol puta. Vidjelo se da je taj hrabri čovjek odavna otišao iz Francuske, nije više lako govorio materinjim jezikom; ako se još i sjećao pojedinih riječi, zaboravio je način, kako se vezuju. Govorio je po prilici kao crnac iz francuskih kolonija. I doista, kako su putnici ubrzo doznali, zapovjednik tvrđave Independance bio je francuski narednik, stari drug Parchappeov.
Od utemeljenja tvrđave 1828, nije iz nje izišao, a sad je uz dopuštenje argentinske vlade njezin zapovjednik. Bilo mu je pedeset godina, bio je Bask, a zvao se Manuel Iphara-guerre. Ako nije bio Španjolac, onda mu je svakako malo nedostajalo da to bude. Godinu dana nakon dolaska u zemlju, narednik Manuel primi državljanstvo, stupi u argentinsku

vojsku i oženi se vrijednojn Indijankom koja je sad dojila blizance od šest mjeseci.; Dva dječaka, dakako, jer dostojnoj ženi narednika nije moglo biti dopušteno da rađa kćerke. Manuel nije mogao shvatiti drugog poziva do vojničkog, i nadao se da će s vremenom i božjom pomoći dati republici čitavu četu mladih vojnika u punom broju.
- Vidjeste ih! - reče Manuel. - Sjajni su! Dobri vojnici! Jose, Juan! Miquele! Pepe! Pepe, sedam godina. Već odgriza svoj fišek!

Pepe čuvši da ga hvale, sastavi nožice i pozdravi puškom izvanredno ljupko.
- Taj će dospjeti daleko! - nadoda narednik. - Jednoga dana bjt će pukovnik ili general!
Narednik Manuel bio je toliko ushićen, da mu se nije mogla poricati ni uzvišenost vojničkog zvanja, ni budućnost njegova ratobornog potomstva. Osjećao se sretnim, a kao što je rekao Goethe, "nije iluzija ono, što god nas čini sretnim".
Na veliko čudo Thalcavea, čitavo to pripovijedanje trajalo je više od četvrt sata. Indijanac nije mogao razumjeti, kako toliko riječi može izaći iz jednog jedinog grla. Nitko nije prekidao zapovjednika. Ali kako mora na kraju krajeva i jedan narednik, čak i francuski narednik zašutjeti, umuknu napokon-1 Manuel, ali je zato pozvao goste da pođu s njime u njegov dom. Oni se pomiriše s tim da ih predstavi gospođi Ipharaguerre koja im ostavi utisak "ugodne osobe", ako se taj izraz iz starog svijeta uopće može primijeniti na Indijanku.
Napokon, kad je učinio sve što je htio, narednik zapita svoje goste, čemu ima da pripiše čast njihova posjeta. Došao je trenutak, sad ili nikad, da se raspitaju o svemu. Paganel, govoreći francuski, pripovjedi mu njihovo putovanje kroz pampe i završi pitajući ga za uzrok, zašto su Indijanci napustili zemlju.
- Ah... nitko... - odgovori narednik, slegnuvši ramenima. - Doista ... nitko ... Mi ostali skršenih ruku ... što možemo!
- Ali zašto?
- Rat.
- Rat?
- Da! Građanski rat...
- Građanski rat? - ponovi Paganel koji je i nehotice počeo govoriti "na crnački način".
- Da, rat između Paragvajaca i Buenosairesovaca - odgovori narednik.
- Pa?
- Pa, Indijanci svi na sjeveru, u pozadini generala Flo-resa. Indijanci pljačkaši, pljačkaju.

- A poglavice?
- Poglavice s njima.
- što! Catriel?
- Nema Catriela.
- A Calfoucoura?
- Ni Calfoucoure.
- A Vanchetruz?
- Nema više Yanchetruza!
Taj odgovor priopćiše Thalcaveu koji potvrdi kimnuvši glavom. Doista, Thalcave nije znao, ili je zaboravio na građanski rat, u koji će se kasnije umiješati i Brazil, i koji je desetkovao obje republikanske stranke. Indijancima idu u korist ovakvi unutarnji ratovi, i oni ne mogu propustiti ovakvu zgodnu priliku za pljačku. Narednik je stoga imao pravo kad je rekao da su Indijanci ostavili pampe zbog građanskog rata na sjeveru argentinskih pokrajina.
Taj je događaj, međutim, osujetio sve Glenarvanove namjere i pokvario mu sve planove. Doista, ako je Harry Grant u zarobljeništvu kod poglavice, onda su ga oni sigurno odveli sa

sobom do sjeverne granice. Gdje ga mogu sada naći i kako? Treba li pokušati to opasno i gotovo beskorisno pretraživanje sve do sjevernih granica pampa? Posrijedi je bila veoma ozbiljna odluka koju je trebalo najbrižnije raspraviti.
Međutim, naredniku je trebalo postaviti još jedno veoma važno pitanje, a to se sjetio major, dok su se njegovi drugovi šutke gledali.
Da li je narednik čuo pričati kako su poglavice iz pampa zarobili neke Evropi Jane?
Manuel je šutio nekoliko trenutaka kao čovjek koji sređuje svoje uspomene.
- Da - izusti napokon.
- Ah! - uzviknu Glenarvan, hvatajući se za tu novu nadu.
Paganel, Mac Nabbs, Robert i on okružiše narednika.
- Govorite! Govorite! - povikaše svi gledajući netremice u njega.
- Prije nekoliko godina - odgovori Manuel - da... tako je ... evropski zarobljenici... ali nikad ih vidio ...
154
155

- Nekoliko godina? - umiješa se Glenarvan. - Varate se. Datum brodoloma je točan. Britannia je nastradala 1862. Nema dakle ni dvije godine.
- Oh! Više, milord!
- Nemoguće - uzviknu Paganel.
- Da, doista! To je bilo kad se Pepe rodio... Bila su dva čovjeka...
- Ne, tri! - reče Glenarvan.
- Dva! - pritvrdi narednik pouzdano.
- Dva? - reče Glenarvan veoma iznenađeno. - Dva Engleza?
- Ne! - odgovori narednik. - Tko govori o Englezima? Ne ... jedan Francuz i jedan Talijan.
- Talijan, koga su posjekli Pojuči? - uzviknu Paganel.
- Da! A kasnije čuo... - Francuz se spasio...
- Spasio? - povika Robert, koji je bez daha čekao svaku riječ s narednikovih usana.
- Da, spasio se iz indijanskih ruku - odgovori Manuel. Svi pogledaše učenjaka, kako se očajno udara u čelo.
- Ah! Razumijem, sve je jasno, sve se razjašnjava.
- Ma, o čemu je riječ? - upita Glenarvan bojažljivo i nestrpljivo.
- Dragi prijatelji - odgovori Paganel prihvativši Ro-berta za ruke - moramo se pomiriti s velikom nezgodom! Išli smo krivim tragom! Ovdje nije uopće riječ o kapetanu, već o jednom mom zemljaku. Njegova druga Marca Vazzela ubiše Pojuči. Radi se o Francuzu koji je više puta išao s tim surovim Indijancima do rijeke Colorado. Jednom mu je prilikom pošlo za rukom da pobjegne i da se vrati u Francusku. A mi, misleći da idemo tragom Harrvja Granta, pošli smo tragom mladog Guinnarda.*
Svi saslušaju tu izjavu s dubokom šutnjom. Pogreška bijaše očita. Pojedinosti, što ih je saopćio narednik, narodnost zarobljenika, umorstvo njegova druga, bijeg zarobljenika, sve se potpuno slagalo.
Glenarvan pogleda zbunjeno Thalcavea. Tada uže riječ Indijanac i zapita:
* M. A. Guinnard juča, od 1856. do 1859.
uspjelo pobjeći, prešavši Ande klancem Upsallata. Sad je član Geografskog društva, kolega uvaženog Pagahela.
156
- Jeste li ikad čuli za trojicu zarobljenika Engleza?
- Nikad - odgovori Manuel. - Ćulo bi se o tom u Tan-dilu ... ja bih svakako čuo ... Ne, ni govora ...

Poslije tako odlučna odgovora Glenarvan nije više imao što tražiti u tvrđavi Independance. Pošto se zahvališe naredniku i rukovaše se s njim, putnici pođoše.
Glenarvan bijaše očajan, što mu se tako odjednom srušiše sve nade. Robert je hodao uza nj šuteći i suznih očijuz Glenarvan nije smogao riječi kojim bi ga tješio. Paganel je mlatio rukama i govorio sam sa sobom. Major nije izustio ni riječi. Thalcave kao da je bio povrijeđen u svom indijanskom ponosu, što je zašao na krivi trag. Nitko, rnеđutim, nije ni pomislio, da bi mu mogao predbaciti takvu pogrešku.
Vratiše se u fondu.
Večeraše u tužnom raspoloženju. Nitko od tih hrabrih i odanih ljudi nije se žalio na tolike tegobe, što ih podniješe uzalud, i tolike opasnosti kojima se izvrgoše, a sve bez koristi. Ali svi uvidješe, kako im odjednom propadoše sve nade u uspjeh. Zar se još zbilja mogao naći kapetan Grant između Sierre Tandil i mora? Nije doista! Narednik Manuel bi sigurno doznao da je koji zarobljenik pao u ruke Indijanaca na obalama Atlantskog oceana. Takav događaj ne bi izbjegao pažnji domorodaca koji trguju između Tandila i Carme-na, na ušću Rio Negra. Ta među trgovcima argentinske ravnice sve se zna i sve se prepričava. Ostala je samo jedna odluka: doći što prije na Duncan koji čeka na određenom mjestu kod rta Medano.
Paganel je, međutim, opet zatražio od Glenarvana dokument, na temelju koga im je potraga tako nesretno zalutala. On ga je čitao s neprikrivenom srdžbom. Tražio je, ne bi li iz njega izvukao neko novo tumačenje.
- Poruka je ipak sasvim jasna! - ponavljao je Glenarvan. - Ona tumači na najodlučniji način mjesto kapetanova brodoloma i mjesto gdje je zarobljen.
•- Baš ne! - odgovori geograf udarivši šakom po stolu. - Stoput ne! Budući da Harry Grant nije u pampama, nije ni u Americi. A gdje je, to treba da kaže ova poruka, i kazat će, dragi prijatelji, ili ne bio ja Jacques Paganel!

l
Dvadeset drugo poglavlje POPLAVA
Tvrđava Independance udaljena je sto pedeset milja od obala Atlantika. Ako ne iskrsne kakvo nepredviđeno zakašnjenje, što je sada već gotovo isključeno, Glenarvan za četiri dana treba da stigne do Duncana. Ali se nikako nije mogao pomiriti s mišlju da se vrati na brod bez kapetana Granta, pošto su mu propale sve potrage. Zato mu se sutradan nije ni dalo da izda zapovijed za polazak. Tog se posla primio major. On dade osedlati konje, obnoviti zalihe hrane i odrediti smjer puta. Njegovom zaslugom mala se četa spuštala u osam sati kosim tratinama Sierre Tandil.
Glenarvan je galopirao, s Robertom uz bok, ne progovo-rivši ni riječi. Lordov odvažni i odlučni karakter nije dopuštao da ovakav neuspjeh primi mirne duše. Srce mu je udaralo, gotovo da iskoči, a glava gorjela. Paganel je razjaren svim tim poteškoćama, okretao riječi iz poruke na sve moguće načine, ne bi li pronašao kakvo novo tumačenje. Thalcave, nijem, pustio je Thaouki da ga ona vodi. Samo major kao čovjek, kojeg ne može svladati malodušnost, držao se čvrsto i pun pouzdanja. Tom Austin i njegova dva mornara suosjećali su brigu svoga gospodara. U jednom trenutku, kad im nekakav plašljiv zec pretrča preko puta, praznovjerni se Škoti pogledaše.
- Los znak - reče Wilson.
- Da, u Škotskoj - odgovori Mulradv.
- Što je loše u Škotskoj, ne može ovdje biti bolje - odgovori poslovično Wilson.
Oko podne, putnici su prešli Sierru Tandil pa se ponovo nađoše na valovitoj ravnici koja se prostire sve do mora. Na svakom su koraku bistre rijeke kvasile plodni kraj i gubile se u

visokoj travi. Tlo je opet bilo vodoravno kao ocean poslije oluje. Prešli su i zadnje brežuljke pampe, i konji su gazili dugi zeleni sag jednolične prerije.
Vrijeme bijaše dotada lijepo. Ali tog se dana nebo počelo sumnjivo oblačiti. Goleme količine pare, što ih je podigla jaka žega prijašnjih dana, nagomilale su se u guste oblake. Prijetili su žestoki pljuskovi. Osim toga blizina oceana i zapadni vjetar koji tu obično puše, čine da je klima u tom

f
kraju osobito vlažna. To se vidjelo već i po plodnosti, po obilnosti sočnih pašnjaka i po tamnom zelenilu trave. Tog dana oblaci se ne promoliše, i uvečer, pošto su tog dana konji lako prevalili čitavih četrdeset milja, putnici se zaustavi-še na obali dubokih "canada", golemih prirodnih jaraka punih vode. Nigdje nije bilo zaklona. Putnici upotrijebiše ponče i kao šatore i kao pokrivače. Svi zaspaše pod nebom punim prijetnja, ali srećom, sve je ostalo samo na prijetnji.
Sutradan, kako se ravnica spuštala, tako se sve više za-pažala prisutnost podzemne vode; vlaga se osjećala kroz pukotine tla. Ubrzo široke bare počeše presijecati put prema istoku; neke su bile veće duboke, a druge su se tek počele stvarati. Dok su to još bile "lagune", oštro ograničene bare bez močvarnog bilja, konji su lako prolazili, ali je već bilo mnogo teže s onim živim kaljužama, što ih zovu "pentanos". Visoka ih je trava tako sakrivala, da se opasnost mogla opaziti, tek kad je čovjek u nju upao.
Mnogo je živih stvorova zaglavilo dosad u takvim rupama. I zbilja, Robert koji je izjahao oko pola milje naprijed, vrati se u galopu s poklikom:
- Gospodine Paganele! Gospodine Paganele! Šuma rogova!
- Šta! - začudi se učenjak - našao si šumu rogova?
- Da, da, u najmanju ruku šumicu.
- šumicu! Ne sanjaš li, mladiću? - odgovori Paganel slegnuvši ramenima.
- Ne sanjam - odgovori Robert. - Sami ćete se uvjeriti, čudnovate li zemlje! - Ovdje siju rogove, i oni rastu kao žito! Htio bih imati tog sjemena!
- Pa on to ozbiljno govori - dočeka major.
- Da, gospodine majore, i sami ćete vidjeti.
Robert se nije prevario: ubrzo se nađoše pred golemim poljem rogova. Bili su posijani jednolično i pružali su se u-nedogled. Doista je to bila čitava šumica, niska i gusta, ali strašna.
- što sad kažete? - zapita Robert.
- Zbilja čudnovato - potvrdi Paganel. Okrenuvši se Indijancu upita njega.
- Rogovi proviruju iz zemlje - odgovori Thalcave - ali goveda su pod zemljom.

- što! - uskliknu Paganel - zar je to blato zaglibilo čitavo stado?
- Da - odgovori Patagonac.
Doista, golemo stado našlo je smrt pod zemljom koja se provalila uslijed njihova trka; tako je poginulo na stotine goveda, jedno do drugoga ugušilo se u glibu. Za tu je pojavu, koja se katkad događa u argentinskoj ravnici, morao Indijanac znati. O toj je opomeni trebalo svakako voditi brigu. Obiđoše tu veliku hekatombu koja bi zadovoljila i naj-nezasitnije bogove staroga vijeka. Sat kasnije bijaše polje rogova već dvije milje iza njih.
Thalcave je sve to gledao s dosta bojazni. Činilo mu se nekako neobično. Često se zaustavljao i izdizao na stremenima. Njegov visok stas pomagao mu je da obuhvati pogledom širok prostor; ali kad ne bi otkrio ništa, što bi mu moglo protumačiti neobične okolnosti, ubrzo bi nastavio put. Nakon jedne milje opet bi zastao, udaljio bi se s puta po nekoliko milja, čas put sjevera, čas put juga, i vraćao bi se na čelo čete, ne govoreći, ni što

traži, ni čemu se nada. Pošto se to više puta ponavljalo, Paganel posta radoznao, a Glenarvan se uznemiri. Zbog toga zamoliše učenjaka, da upita Indijanca, što mu je, a Pagenel to odmah i učini.
Thalcave mu odgovori da se čudi što je ravnica tako nakvašena vodom. Otkad pamti i otkad živi kao putovođa, nikad još nije gazio tako mokrim zemljištem. Čak je i u vrijeme velikih kiša na argentinskoj ravnici bilo prohodnih staza.
- Odakle ta vlažnost, što svakim korakom još raste? - zapita Paganel.
- Ne znam - odgovori Indijanac - a i kad bih znao ...
- Razliju li se katkada planinske rijeke ako nabujaju od kiša?
• - Ponekad.
- Pa možda i sada?
- Možda - odgovori Thalcave.
Paganel se morao zadovoljiti tim mršavim odgovorom te saopći Glenarvanu njihov razgovor.
- Pa što nam savjetujete Thalcave? - zapita Glenarvan.
- Što da radimo? - upita Paganel Patagonca.
- Brzo ići! - odgovori Indijanac.

Lako je savjetovati, ali teško izvršiti. Konji s"u se brzo umorili na tlu koje im je izmicalo ispod nogu. Sve se više osjećalo da se nalaze na uleknutom zemljištu; taj se dio ravnice mogao usporediti s golemom udolinom, gdje bi se sve vodene bujice mogle začas nakupiti. Trebalo je dakle što prije pobjeći iz tog niskog predjela koji bi kakva poplava mogla u tren oka pretvoriti u jezero.
Požuriše. Ali kao da nije bilo dosta te vode, što se protezala kao pučina pred nogama konja. Oko dva sata prolo-miše se oblaci. Bujice pljuskova oboriše se na ravnicu. Nikad ljepše prilike da se čovjek pokaže kao filozof. Nigdje zaklona od toga potopa. Najbolje je bilo primiti ga stoički. Ponči su pokisli. Sa šešira je lijevalo kao sa strehe sa začepi jenim žljebovima. Kićanke rekadora kao da su od vodenih niti. Jahače su prskali i konji, jer su kopitima gazili potoke. Jahali su u dvostrukom pljusku koji se oborio na njih i s neba i sa zemlje.
Tako prokisli, prozebli i premoreni stigoše navečer do nekog bijednog ranca. Samo bi najskromniji ljudi mogli to nazvati zaklonom, i samo bi se putnici na umoru mogli odlučiti da u njemu ostanu. Ali Glenarvan i drugovi nisu mogli birati. Zguriše se u tu napuštenu kolibu, u koju ne bi ušao ni kakav bijedan Indijanac s pampa. Teškom mukom zapališe vatru od trave koja se više dimila nego što je grijala. Vani je bjesnio pljusak, a kroz gnjilu krovnu trsku kapale su krupne kapi. Ognjište bi se već dvadeset puta bilo ugasilo, da ga Mulrady i VVilson nisu dvadeset puta obranili od vode. Slaba i oskudna večera prođe veoma tmurno. Izgubili .su tek. Jedino je major pomnjivo grizao vlažno suho meso. Ravnodušni Mac Nabbs bijaše dorastao svim događajima. Paganel je, kao pravi Francuz, pokušavao iskrenuti sve u šalu, ali nitko nije bio za nju raspoložen.
- I šale su mi prokisle - reče Paganel - ne pale!
- Kako je u takvim prilikama bilo najbolje spavati, svatko je pokušavao zaboraviti svoje muke u snu. Noć je veoma neugodno protekla; daske kolibe škripahu kao da će pući; savijahu se pod udarcima vjetra; činilo se da će ih vjetar pri svakom udaru otrgnuti. Jadni konji stenjahu izloženi svoj surovosti nevremena; ali ni njihovim gospodarima nije bilo bolje u trošnoj kolibi. Međutim, san ipak pobijedi. Ro-bert prvi zaklopi oči, oslonivši glavu na rame lorda Glenar-

vana, a ubrzo i svi ostali gosti u kolibi spavahu pod božjom zaštitom.
Noć prođe bez nezgoda, kao da ih je bog čuvao. Probu-diše se na Thaoukin zov; ona je čitavu noć bdjela, a sad je zarzala i počela snažno udarati kopitom o zid kolibe. Kad bi to Thalcave propustio, ona je sama u slučaju potrebe znala dati znak za polazak. Odviše su joj bili do sada zahvalni, a da je ne bi poslušali, i pođoše. Kiša je nešto jenjala, ali je nepromočno tlo zadržalo vodu. Na nepropusnoj ilovači stvarahu se barice, bare i močvare, koje se stapahu u goleme "banados", podmukle dubine. Proučavajući kartu Paganel je opravdano zaključio, da su se Rio Grande i Vi-varota, što odvode vode s te ravnice, po svoj prilici spojile u zajedničko korito, široko više milja.
Trebalo je hodati najvećom brzinom. Radilo se o općem spasu. Gdje bi se mogli zakloniti ako poplava poraste. Na beskonačnom krugu, što je graničio s horizontom, nije bilo nikakve uzvisine, a ovako plosnat ravnjak mogao se veoma naglo poplaviti.
Konje su gonili da idu što brže. Thaouka je vodila na čelu, gazeći bolje nego kakav vodozemac sa snažnim perajama. Zaslužila je ime vodenog konja, jer je skakala, kao da je bila u svojoj prirodnoj sredini.
Odjednom, oko deset sati prije podne, Thaouka se uznemiri do skrajnosti. Cesto se osvrtala prema neizmjernoj ravnici na jugu; poče zategnuto rzati i udisati raširenim noz-drvama oštar zrak. Silovito se propinjala. Tha'lcavea doduše nije mogla zbaciti, ali ju je on ipak s mukom svladavao. Pjena joj se na ustima zakrvavi od zvala, koliko ju je stezao, pa ipak se vatrena životinja ne smiri. Njezin je gospodar osjećao da bi odjurila put sjevera, koliko je noge nose, kad bi je pustio.
- Što je Thaouki? - zapita Paganel. - Da je nisu ujele pijavice, koje su u argentinskim vodama veoma proždrljive?
- Ne - odgovori Indijanac.
- Da se ne boji kakve opasnosti?
- Da, osjeća opasnost.
- Kakvu?
- Ne znam.

Ako se okom i nije još mogla otkriti opasnost koju je Thaouka slutila, uhom se već mogla osjetiti. Doista se odo-nud na granicama obzorja čulo neko potmulo romorenje slično hučanju plime. Vjetar je puhao vlažnim mahovima, pun pare. Ptice su bježale pred nekom nepoznatom pojavom i prelijetale nebom kao strijele. Konji koji su propadali do koljena, osjetiše prvi poriv bujice. Uskoro, na pola milje južno, odjeknu strahovita buka, mukanje, rzanje i blejanje. Pojaviše se golema stada; padajući, dižući se i Jureći, izmiješano stado prestravljenih životinja bježalo je strašnom brzinom. Teško ih je bilo razlikovati u vrtlozima vode koja se dizala od trčanja. Stotinu najvećih kitova ne bi tako uzburkalo valove oceana.
- Anda! Anda!* - povika Thalcave povišenim glasom.
- Što je to? - zapita Paganel.
- Poplava! Poplava! - odgovori Thalcave podbadajući ostrugama svog konja i okrenu ga put sjevera.
- Poplava! - uzviknu Paganel i poleti na čelu svojih drugova za Thaoukom.
Bilo je krajnje vrijeme. Doista, na pet kilometara južno, visok i širok vodeni zid oborio se na ravnicu i pretvarao je u ocean. Visoke trave iščezavale su kao pokošene. Žbunje mimoza, iščupano iz korijenja, plavilo je i tvorilo pomične otoke. Tekuća masa navalila je kao širok i visok slap s neodoljivom snagom. Bijaše očito da su probijeni nasipi velikih pampaskih rijeka; po svoj su se prilici vode Colorada na sjeveru i Rio Negra na jugu spojile u jednom zajedničkom koritu.

Vodeni zid koji je pokazao Thalcave, približavao se brzinom trkaćeg konja. Putnici su pred njim bježali kao oblaci tjerani olujnim vjetrom. Na obzorju se stapahu nebo i voda. Konji, razdraženi opasnošću, pojuriše divljim galopom, tako da su se jahači jedva držali u sedlu. Glenarvan se često osvrtao.
"Voda nas stiže!" - pomisli.
- Anda, anda! - vikaše Thalcave.
Još žešće požurivahu nesretne konje. Iz njihovih je slabina od uboda ostruga curila krv, ostavljajući dug crven
* Brzo! brzo!
163
trag u vodi. Spoticali su se na pukotinama tla. Zapinjali su za nevidljive trave. Padali su, dizali su ih. Ponovo su padali. Neprestano su ih dizali. Razina vode osjetljivo je rasla. Dugi su valovi nagoviještali napadaj tog zida koji je na dvije milje iza njih prijetio zapjenjenom krestom.
četvrt sata trajala je borba s najstrašnijim elementom. Bjegunci nisu mogli ni procijeniti, koliki su put prevalili, ali sudeći po brzini kojom su bježali, sigurno su daleko odmakli. Konji su, međutim, već do grudi uronili i kretali se s krajnjim naporom. Glenarvan, Paganel, Austin, svi su već osjećali da ih čeka strašna smrt nesretnika, ostavljenih na pučini. Konji počeše gubiti tlo pod nogama, a dva metra vode bijaše već dovoljno da se utope. Nije moguće ni opisati strašne muke te osmorice ljudi koje je zahvatio potop. Osjećali su se nemoćni u borbi s prirodnom katastrofom, jačom od svake ljudske snage. Njihov spas nije više zavisio o njima.
Poslije pet časaka konji su već plivali. Struja ih je nosila kao u najvećem galopu s nesavladivom snagom i brzinom koja je valjda bila veća od dvadeset milja na sat.
Već se činilo, da su sigurno izgubljeni, kadli zaori majo-rov glas:
- Stablo!
•- Stablo? - uzviknu Glenarvan.
- Eno tamo! - odgovori Thalcave.
I pokaza prstom na jedno gorostasno stablo, neku vrstu oraha, koje je sasvim osamljeno stršilo iz vode na nekih osam stotina hvati od njih.
Drugovima nije bilo potrebno mnogo poticanja. Pošto--poto trebalo je doći do tog stabla koje im se tako iznenada pokazalo. Konjima se svakako nije moglo pomoći, ali bi se barem ljudi mogli spasiti. Struja ih je dalje nosila. U tom trenutku konj Toma Austina prigušeno zaječa i iščeznu. Njegov se jahač oslobodi stremena i stade snažno plivati.
- Uhvati se za moje sedlo! - povika Glenarvan.
- Hvala, visosti - odgovori Tom Austin - čvrste su moje ruke.
- A tvoj konj, Roberte? - zapita Glenarvan, okrenuvši se malom Grantu.
- Dobro je, rrfilorde, dobro! Pliva kao riba.
164
- Pazi! - viknu snažno major.
Tek što je izgovorio tu riječ, kad naiđe golema masa. Užasan val, visok četrdeset stopa, sruši se na bjegunce strašnim šumom. I ljudi i životinje, sve iščeznu u vrtlogu pjene. Tekuća masa od više milijuna tona zavi ih razbješnjelu vodu. Kad je val prošao, ljudi ~se nađoše na površini i prebrojiše se brzim pogledom, ali svi konji, osim Thaouke koja je nosila svog gospodara, nestadoše zauvijek.
- Smjelo! Smjelo! - ponavljao je Glenarvan koji je jednom rukom pridržavao Paganela, a drugom plivao.
- Dobro je ... dobro ... - odgovori vrli učenjak - čak nije mi ni žao ...

Što mu nije bilo žao, nikad se nije doznalo, jer je siromah morao progutati čitav vrč zamuljene vodje zajedno sa svršetkom svoje rečenice. Major je mirno plivao, mašući jednolično rukama, da mu nikakav učitelj plivanja ne bi imao što prigovoriti. Mornari su se probijali kroz vodu kao dupini u svom elementu. Robert se pak čvrsto držao Thao-uki za grivu i pustio se da ga vodi. Thaouka je sjekla vodu divnom snagom držeći instinktivno pravac prema drvetu, kamo ju je nosila struja.
Stablo nije bilo još ni dvadeset hvati daleko. Za nekoliko trenutaka svi stigoše do njega. Sva je sreća, jer da njega nije bilo, svaki bi spas bio nemoguć, i svi bi se utopili u valovima. Voda je doprla do vrha debla, do onoga mjesta, gdje su izrasle glavne grane. Bilo je dakle lako pridržati se. Thalcave siđe s kobile, podiže Roberta i pope se prvi, zatim njegove snažne ruke prihvatiše iscrpljene plivače i smjestiše ih na sigurna mjesta. Ali se Thaouka nošena strujom brzo udaljavala. Ona je okretala svoju pametnu glavu prema svom gospodaru i, tresući dugom grivom, dozivala ga rza-njem.
- Ti je napuštaš! - reče Paganel Thalcaveu.
- Zar ja? - uzviknu Indijanac.
I zaronivši u pobješnjelu vodu, izroni na deset hvati od stabla. Nakon nekoliko trenutaka ruka mu dohvati Thao-ukin vrat, te konja i jahača odnese struja prema mutnom sjevernom obzorju.

Dvadeset treće poglavlje U NJEM SE OPISUJE KAKO LJUDI ŽIVE KAO PTICE
Stablo, na kome je Glenarvan s drugovima našao sklonište, naličilo je na orah. Imalo je svijetlo i oblo lišće. Zapravo je to bio "ombu" koji raste osamljen na argentinskim ravnicama. To drvo s golemim izvujuganim deblom držalo se u zemlji ne samo svojim debelim korijenjem već i jakim izdancima koje su mu davali najčvršću potporu. Stoga je i odoljelo navali poplave.
Ombu je bio do trideset i četiri metra visok, a sjena .mu je mogla pokriti opseg od nekih šezdeset hvati. Čitava ta građevina počivala je na tri debele grane, koje su se dijelile u troje na vrhu debla, a ono je bilo debelo dva metra. Dvije su grane izrasle gotovo okomito i nosile golem suncobran od lišća. Grane su mu se križale, preplitale, i miješale, kao da ih je ispreplela ruka kakva košarača. Pružale su ne-prodoran zaklon. Treća se grana naprotiv ispružila gotovo vodoravno iznad bučne vode. Najniže joj se lišće već kvasilo u vodi. Naličila je na istaknuti rt nekog zelenog otoka u oceanu. U unutrašnjosti te gorostasne krošnje bijaše dosta prostora; lišće, što je izraslo na vanjskoj površini, ostavilo je velike otvore, prave prozore, tako da je bilo u izobilju zraka i svagdje dosta svježine. Kad čovjek pogleda, kako se probijaju zrake sunca kroz te grane s grančicama, što sižu do oblaka, i koje nametničke povijuše međusobno vezuju, doista bi rekao da je na deblu ovog ombua izrasla čitava šuma.
Kad su došli bjegunci, čitav pernati svijet pobježe na vrh drveta, prosvjedujući svojim krikovima zbog tako očite povrede stana. Među pticama koje su također potražile spas na osamljenom ombuu, bijaše na stotine kosova, čvorkaša, silnika, raznopojaca, a osobito šarenara i kolibrića sjajnih boja. Kad bi uzletjeli, činilo se, kao da je vjetar stresao sve cvijeće sa stabla.
Takav je zaklon našla Glenarvanova četa. Mladi Grant i žilavi Wilson, tek što su uzjahali na granu, požuriše da se uspnu do vrha. Glave im probiše kupolu od zelenila. S te najviše točke mogli su pogledom obuhvatiti širok vidokrug.

Sa svih strana opkolio ih ocean, što ga je stvorila poplava, čak ni na krajnjoj granici, dokle su mogli doprijeti pogledom, nije mu se vidio kraj. Nijedno stablo nije stršilo iz te vodene ravnice. Jedino je ovaj ombu, sam usred nabujalih voda, drhtao pod njezinim udarcima. U

daljini su, nošena brzom strujom, prolazila iščupana debla, slomljene grane, slamni krovovi s kakva razvaljena ranca, grede s potopljenih spremnica koje je bujica kotrljala na krovove estanci-ja, leševi utopljene stoke, krvave kože. Na jednom drvetu što se ljuljalo, plovila je čitava obitelj jaguara koja je rika-la držeći se pandžama za svoju krhku splav. Još dalje prema sjeveru privuče Wilsonov pogled neka gotovo već nevidljiva točka. Thalcave i njegova vjerna Thaouka nestajahu u daljini.

- Thalcave, prijatelju Thalcave! - uskliknu Robert pružajući ruku prema hrabrom Patagoncu.
- Oni će se već spasiti, gospodine Roberte! -- odgovori Wilson. - Nego siđimo do njegove visosti.

Čas kasnije, Robert Grant i mornar spustiše se niz tri kata do grana i nađoše se na deblu. Glenarvan, Paganel, major, Austin i Mulradv sjedili su, jahali ili se naslonili na deblu, već prema svojoj prirođenoj sklonosti. Wilson izvijesti, što je vidio s vrha ombua. Svi su se slagali s njegovim mišljenjem o Thalcaveu. Jedino se nisu mogli složiti u tome, hoće li Thalcave spasiti Thaouku ili Thaouka Thalcavea. Položaj gostiju na ombuu bijaše bez sumnje mnogo opasniji. Drvo će svakako odoljeti snazi struje, ali bi poplava, koja je još rasla, mogla doseći i visoke grane, jer se uleknuto tlo pretvorilo u stalan rezervoar. Stoga bijaše prva Glenarvanova briga da pomoću zareza označi biljege kojima su mogli promatrati visinu vode. Kako voda nije rasla, činilo se da je poplava dostigla svoju najvišu točku. To ih je već malo umirilo.

- Što ćemo sad? - upita Glenarvan.
- Do vraga, pa ugnijezdimo se! - odgovori veselo Paganel.
- Da, savijmo gnijezdo! - povika Robert.
- Tako je, dragi dječače! Živjet ćemo kao ptice kad ne možemo kao ribe.
- Dobro, ali tko će nam nositi u kljunu hranu?
- 167
- Ja - odgovori major.

Svi se pogledi okrenuše prema Mac Nabbsu: major je udobno sjedio u jednom prirodnom naslonjaču od velike vitke grane. Jednom je rukom pružao svoje mokre, ali pune bisage.

- Ah! Mac Nabbse - uzviknu Glenarvan - vi ostajete uvijek isti; vi mislite na sve, čak i u takvim prilikama, kad je dopušteno da se sve zaboravi.
- Kad smo već odlučili da se ne utopimo - uzvrati major - svakako to nismo učinili samo zato da poslije um-remo od gladi.
- I ja bih na to pomislio - reče naivno Paganel - da nisam tako rastresen.
- A što sve ima u bisagama? - zapita Tom Austin.
- Dvodnevna hrana za sedam ljudi - odgovori Mac Nabbs.
- Dobro je! - reče Glenarvan. - Nadam se da će poplava dosta opasti za dvadeset i četiri sata.
- Ili da ćemo naći način da se opet domognemo suhe zemlje - dopuni Paganel.
- Prva nam je stoga dužnost da objedujemo - reče Glenarvan.
- Pošto se najprije osušimo - pripomenu major.
- A vatra? - zapita Wilson.
- što! Naložit ćemo je - dočeka;Paganel.
- Gdje?
- Do vraga, pa na deblu!
- Cime?
- Suhim grančicama, koje ćemo otkinuti sa stabla.
- Samo, kako ćemo je zapaliti? - upade Glenarvan. - Guba nam je mokra kao spužva.

- I bez nje ćemo lako! - odgovori Paganel. - Malo suhe mahovine, jedna zraka sunca i leća mog dalekozora, pa da vidite vatru, što ću je naložiti. Tko će po drva u šumu?
- Ja! - uzviknu Robert.
I zajedno se s VVilsonom izgubi kao mlada mačka u gustoj krošnji. Dok su oni izbivali, Paganel nađe nešto suhe mahovine. Lako mu bijaše uhvatiti zraku sunca, jer je nebesko tijelo danas sjalo jarkim sjajem. Pomoću leće bez muke upali upaljivu tvar koju namjestiše na sloju vlažnog
168
lišća u trokrakim rašljama debelih grana ombua. Nije bilo opasnosti da će takvo prirodno ognjište uzrokovati požar. Ubrzo se Wilson i Robert vratiše s naramkom suhih grana, koje baciše na mahovinu. Paganel htjede raspiriti vatru, pa se namjesti iznad ognjišta, raskreči svoje dugačke noge, kako to čine Arapi, i poče se naglo dizati i spuštati, da bi mahanjem svoga ponča stvorio snažan propuh. Drvlje se upali, i ubrzo zapucketa lijep plamen na neobičnom ognjištu. Svatko se sušio na svoj način, dok im se ponči obješeni
0 granje ljuljahu na vjetru. Zatim su objedovali; veoma škrto, doduše, jer je trebalo misliti i na sutrašnji dan. Golemo se poplavljeno područje moglo isprazniti i sporije, nego što je želio Glenarvan, a zalihe bijahu veoma oskudne. Ombu ne ' daje nikakva ploda. Srećom, na njemu se moglo naći dosta svježih jaja, jer je na granama bilo mnogo gnijezda, a da
1 ne računamo još i njihove pernate stanovnike.
Ti se izvori nisu smjeli potcjenjivati. Budući da se moralo računati i s dužim boravkom, trebalo je urediti i udobniji smještaj.
- Kad nam je kuhinja i blagovaonica u prizemlju - reče Paganel - spavat ćemo na prvom katu; kuća je prostrana, najamnina nije skupa, ne moramo se stiskati. Tamo gore vidim prirodnih kolijevki, u njima ćemo, kad se učvrstimo, spavati kao u najudobnijim krevetima. Nemamo se čega bojati. Uostalom, držat ćemo i stražu, a ima nas dosta, da možemo lako odbiti brodovlje Indijanaca i drugih životinja.
- Samo što nemamo oružja - dočeka Tom Austin.
- Ja imam svoje revolvere - reče Glenarvan.
- I ja - nadoda Robert.
- što će nam - proslijedi Tom Austin - ako gospodin Paganel ne izumi način kako će izrađivati barut?
•- Nije potrebno - odgovori Mac Nabbs, pokazujući sasvim ispravnu kesu za barut.
- Odakle vam ta kesa, majore? - upita Paganel.
- Od Thalcavea. Pomislio je da će nam trebati, i dade mi je, prije nego što je skočio u pomoć Thaouki.
- Plemenit i čestiti Indijanac! -- uzviknu Glenarvan.
- Da! - reče Tom Austin. - Ako su svi Patagonci takvi, čestitam Patagoniji.
169
- Molim, da se ne zaboravi kobilu! - reče Paganel. - Ona je di,o Patagonije. Kladio bih se da ćemo ih vidjeti opet zajedno, jedno na drugom.
- Koliko smo daleko od Atlantskog oceana? - upita major.
- Četrdesetak milja najviše - odgovori Paganel. - A sad, dragi prijatelji, kako je ovdje svatko svoj gospodar, dopustite da vas ostavim, idem izabrati gore izvidnicu, imam i dalekozor, pa ću vam javljati, što se događa na svijetu.
Dopustiše učenjaku da radi što ga je volja, a on se veoma vješto uspe s grane na granu i izgubi se u gustom zastoru zelenila. Drugovi se pak počeše spremati na spavanje i namještati postelje. Nije to bilo teško, a nije ni dugo trajalo. Nije trebalo ni prostirati pokrivače ni uređivati pokućstvo. Svi se vratiše na svoja mjesta oko ognjišta. Zapo-dješe razgovor, ali ne više o sadašnjem položaju koji su morali strpljivo podnositi, već o

neiscrpivoj temi, o kapetanu Grantu. Kad bi voda opala, putnici bi se za manje od tri dana našli na palubi Duncana. Ali nesretni brodolomci, Harry Grant sa svoja dva mornara, neće biti s njima. Poslije neuspjeha i uzaludnog prijelaza preko Amerike, kao da je zauvijek izgubljena svaka nada, da će ih ikad pronaći. Gdje bi ih mogli sad tražiti? Koliko će se ražalostiti lady Helena i Mary Grant, kad doznaju da više nema nikakve nade!
- Jadna sestra! - reče Robert. - Za nas je sve svršeno.
Glenarvanu je to bilo prvi put, što mu nije mogao odgovoriti ni jednom utješnom riječi. Kakvu je još nadu mogao ostaviti djetetu! Nije li s najstrožom točnošću slijedio upute iz poruke?
- Pa ipak - reče Glenarvan - taj trideset sedmi stupanj geografske širine nije kakav god varav broj. Bez obzira, odnosi li se na brodolom ili na zarobljavanje Harrvja Gran-ta, tu brojku nismo ni izmislili, ni tumačili, ni nagađali! Pročitali smo je svojim očima!
- Sve je to tako, vaša visosti - odgovori Tom Austin - pa ipak, potraga nam nije uspjela.
- Zato se i ljutim i očajavam - povika Glenarvan.

" - Ako hoćete, možete se ljutiti - odgovori mirno Mac Nabbs - ali očajavati nije potrebno. Baš zato što raspolažemo jednom pouzdanom brojkom, moramo do kraja istražiti njezin podatak.
- Što hoćete time da kažete? - zapita Glenarvan. - I što bismo po vašem mišljenju mogli uraditi?
- Uradio bih nešto veoma jednostavno i sasvim logično, dragi Edvvarde. Kad dođemo na palubu Duncana, okrenimo prema istoku i plovimo po trideset sedmoj paraleli, pa, ako treba, sve do točke, odakle smo pošli.
- Zar mislite, Mac Nabbse, da i ja nisam na to pomišljao? - odgovori Glenarvan. - Da! Po stotinu puta! Ali ima li ikakva izgleda na uspjeh? Zar sasvim ostaviti američki kontinent ne znači udaljiti se od mjesta koje je sam Har-ry Grant naznačio, od te Patagonije, tako jasno označene u poruci.
- Ne želite li možda započeti iznova pretraživati pampe - zapita major - kad ste se osvjedočili, da se Britannia nije razbila ni na pacifičkim ni na atlantskim obalama?
Glenarvan ne odgovori ništa.
- Ma kako bila slaba nada da ćemo pronaći Harrvja Granta, ako nastavimo paralelom koju je on označio, zar ne treba ipak pokušati?
- Ne kažem da ne treba... - odgovori Glenarvan.
- A vi, dragi prijatelji - nastavi major obraćajući se mornarima, jeste li i vi moga mišljenja?
- Sasvim - odgovori Tom Austin, a Mulradv i Wilson potvrdiše kimanjem glave.
- Poslušajte me, dragi prijatelji! - progovori Glenarvan nakon nekoliko trenutaka razmišljanja. - Slušaj pomno, Roberte, jer sad ozbiljno razgovaramo. Ja ću učiniti sve, što je na svijetu moguće, da pronađem kapetana Granta. Na to sam se obavezao, pa ako ustreba, posvetit ću tome i čitav život. Pridružit će mi se i cijela Škotska da spasim čovjeka koji se za nju žrtvovao. I ja mislim da moramo, pa i kraj najmanje nade, izvršiti put oko svijeta po trideset sedmoj paraleli; ja ću to i učiniti. Ali nije o tome riječ. Evo što je sad najvažnije; smijemo li sasvim, i to sad odmah, prestati s traženjem na američkom kontinentu?

Odlučno pitanje osta bez odgovora. Nitko se ne usudi odgovoriti.
- No? - upita Glenarvan, obraćajući se majoru.
- Dragi Edvvarde - reče Mac Nabbs - odgovoriti vam hic et nunc znači preuzeti na sebe veliku odgovornost.
Treba malo razmisliti. Prije svega, želio bih doznati kojim zemljama prolazi ta trideset sedma paralela južne širine.

- To je Paganelova stvar - odgovori Glenarvan.
- Onda ga pitajmo! - zaključi major.

Učenjaka nisu više mogli vidjeti, jer ga je gusto lišće ombua sakrilo. Trebalo ga je dozvati.

- Paganele! Paganele! - zovnu ga Glenarvan.
- Tu sam - odgovori glas s visine.
- Gdje ste?
- U svojoj kuli...
- šta tamo radite?
- Istražujem beskrajno obzorje.
- Možete li za tren sići?
- Trebate li me?
- Da!
- A zašto?
- Htjeli bismo čuti, kojim zemljama prolazi trideset sedma paralela.
- To je barem lako - odgovori Paganel - za to se ne moram spuštati da vam kažem.
- Lijepo, onda recite!
- Evo: ostavivši Ameriku, trideset sedma paralela prelazi preko Atlantskog oceana.
- Dobro.
- Dotiče se otočja Tristan da Cunha.
- Dobro.
- Prolazi dva stupnja ispod Rta dobre nade.
- A onda?
- Siječe Indijski ocean.
- Zatim?
- Dodiruje otok Sv. Petra u otočju Amsterdam.
- Samo dalje!
- Siječe Australiju kroz pokrajinu Viktoriju.
- Dalje!
- Od Australije ...

Ta posljednja rečenica osta nedovršena. Je li geograf oklijevao? Zar učenjak nije znao dalje? Nije to,, nego se snažan uzvik, strašan krik začu s visine ombua. Glenarvan i prijatelji problijediše i pogledaše se. Da se ne primiče kakva nova nesreća? Da nije pao nesretna Paganel? Već mu Wil-son i Mulradv htjedoše pohitati u pomoć, kadli se pojavi neko dugačko tijelo. Paganel se kotrljao s grane na granu. Rukama se nije mogao nigdje pridržati. Je li još živ? Je li mrtav? To se nije moglo znati, ali bi već bio pao u bučnu vodu, da ga majorova snažna ruka ne zadrža u padu.

- Veoma sam zahvalan, Mac Nabbse! - uzviknu Paganel.
- Što je? Što vam je? - reče major. - što vas je spo-palo? Da nije opet kakva od vaših rastresenosti?
- Da, da! - odgovori Paganel glasom koji se gušio od uzrujavanja. - Da! Rastresenost... ovaj put fenomenalna!
- Kakva?
- Svi smo se prevarili! Varamo se! I sad se još varamo!
- Rastumačite nam, što je?
- Glenarvane, majore, Roberte, dragi prijatelji - vikao je Paganel - svi koji me slušate, mi tražimo kapetana Gran-ta ondje, gdje on nije.'
- Što kažete? - uzviknu Glenarvan.
- Ne samo, gdje on nije - doda Paganel - nego gdje on nikad nije bio.

Dvadeset četvrto poglavlje U KOM SE JOŠ UVIJEK ŽIVI ŽIVOTOM PTICA

Te neočekivane riječi svi primiše s dubokim čuđenjem. Što hoće da kaže geograf? Da nije sišao s uma? Ali on je govorio takvim žarom, da se svi pogledi obfatiše Glenar-vanu. Ta je Paganelova tvrdnja dolazila kao izravni odgovor na pitanje koje je on postavio. Glenarvan odgovori samo jednim niječnim pokretom, kojim nije odobravao učenjaku.

Paganel je, međutim, već svladao uzrujanje i nastavi.

- Da! - reče učenjak glasom punim uvjeravanja. - Da! Zalutali smo u našoj potrazi, a u poruci smo pročitali nešto, što u njoj ne piše.
- Rastumačite nam to, Paganele - reče major s više mira.
- Veoma jednostavno, majore! Vi i ja, svi zajedno pa-dosmo u zabludu; i mene je kao i vas zavelo netočno tumačenje. Tek malo prije, odgovarajući s vrha stabla na vaša pitanja i zaustavivši se na riječi Australija, sinu mi mozgom kao munja nova misao.
- Što? - uzviknu Glenarvan - tvrdite li, da je Harry Grant...?
- Ja tvrdim - odgovori Paganel - da riječ austral u poruci nije potpuna, kao što smo mi dosad vjerovali, već da je to korijen riječi Austrdlie.
- Zbilja veoma zanimljivo! - pripomenu major.
- Zanimljivo? - uzvrati Glenarvan slegnuvši ramenima. - To je naprosto nemoguće.
- Nemoguće? - nastavi Paganel. - Tu riječ mi u Francuskoj ne dopuštamo.
- Što? - doda Glenarvan glasom najdubljeg nevjerovanja. - Vi se usuđujete ustvrditi, usprkos poruci kojom raspolažemo, da se brodolom Britannije dogodio na obalama Australije!
- Vjerujem da jest! - odgovori Paganel.
- Vjere mi, Paganele - reče Glenarvan - čudim se kad tako nešto tvrdi sekretar Geografskog društva.
- A zašto? - zapita Paganel pogođen u živac.
- Jer ako prihvatite riječ Australie, onda time dopuštate i to, da u njoj žive Indijanci, a o tome se nikad nije ništa čulo.

Paganela nije nimalo zbunio taj dokaz. On ga je po svoj prilici i očekivab, jer se poče smješkati, pa odgovori:

- Dragi Glenarvane, ne nadajte se tako brzoj pobjedi. Potući ću vas ametom, battre a plates coutures, kao što to kažemo mi Francuzi', i nikad neće Englez biti gore potučen. Prava odmazda za Crecy i Azincourt![71]
- Što bih bolje? Tucite me, Paganele!
- Onda slušajte! U tekstu poruke nema ni Indijanaca ni Patagonije! Nedovršena riječ indi... ne znači Indijanci

već indigenes!(tm) A dopuštate li, da u Australiji ima urođenika?

Treba priznati da je u tom trenutku Glenarvan netre- | miče gledao Paganela.

- Bravo Paganele! - dobaci major.
- Prihvaćate li moje tumačenje, dragi lorde?
- Prihvaćam - odgovori Glenarvan - ako mi doka-žete da se ostatak riječi gonie ne odnosi na zemlju Patago-naca.
- Dakako da se ne odnosi - uzviknu Paganel. - Nije tu riječ o Patagoniji! Čitajte, što' god hoćete, samo to ne.
- Ali što?
- Sosmogonie! Theogonie! Agome!(tm)
- Agonija! - opet će major.

- To mi je svejedno - odgovori Paganel. - Ta riječ nije važna. Glavno je, da riječ austral znači Australie. Morali smo slijepo zaci na stranputicu, pa da odmah ne otkrijemo tako očevidno tumačenje. Da sam ja našao poruku, i da me nije zavelo na krivi put vaše tumačenje, ja bih je odmah drugačije shvatio.
Sad su uzvici odobravanja, čestitke i pohvale popratile zadnje Paganelove riječi. Austin, mornari, major i osobito Robert pljeskahu vrijednom učenjaku od sreće što im je povratio nadu. Glenarvanu su se oči malo-pomalo otvarale. Priznao je da se sprema na predaju.
- Odgovorite mi na još jedno, posljednje pitanje, dragi Paganele, pa ću se pokloniti pred vašom oštroumnošću.
- Pitajte, Glenarvane.
- Možete li zajedno vezati sve te riječi prema novom tumačenju, i kako biste sad pročitali poruku?
- Ništa lakše. Evo poruke - reče Paganel vadeći dragocjeni papir, koji je tako savjesno proučavao nekoliko dana.
Svi umukoše dok se geograf sabirači misli spremao za odgovor. Prstom je slijedio isprekidane retke, dok je odlučnim glasom, naglašavajući stanovite riječi, tumačio sadržaj ovako:
- Le 7 juin 1862, le troi-mdts Britannia de Glasgovc a sombre apres - recimo, ako hoćete: deux jours, trois jours ili une longue agonie - to nije važno, jer je beznačajno -
175
sur le cotes de l'Australie. Se dirigeant a terre, deux mate-lots et le capitaine Grant vont essajer d'aborder ili ont aborde le continent, ou Us seront ili sont prisonniers de eru-ez5 indigenes. Ils ont jete će document*... itd. itd. Je li jasno?
- Jasno je - odgovori Glenarvan - ako se naziv "kontinent" može dati Australiji, jer ona je zapravo otok!
- Budite bez brige, dragi Glenarvane, i najbolji geografi složili su se u tome da tom otoku priznaju naziv "australski kontinent".
- Onda vam mogu samo jedno reći, dragi prijatelji - uzviknu Glenarvan. - Hajdemo u Australiju! I neka nam nebesa pomognu!
- U Australiju! - povikaše svi jednoglasno.
- Znate li vi, Paganele, da je vaša nazočnost na Dunca-nu prst sudbine?
- Dobro - odgovori Paganel. - Recimo da sam poslanik sudbine, i ne govorimo više o tome!
• Tako je svršio razgovor koji će u budućnosti imati dalekosežnih posljedica. On je iz temelja promijenio položaj putnika. Pružio im je nit koja ih je izvukla iz tog labirinta, kamo su, kako mišljahu, zauvijek upali. Nova im je nada is-krsla iz ruševina propalih planova. Sad su bez bojazni mogli otići s američkog kontinenta, i sve im misli već poletješe prema australskoj zemlji. Kad se popnu na palubu Dunca-na, ti putnici neće donijeti na brod očaj. Lady Helena i Mary Grant neće morati oplakivati siguran gubitak kapetana Gran-ta. Osim toga u radosti zaboraviše i na opasan položaj, u kome su se nalazili. Sad su žalili samo jedno, što ne mogu krenuti odmah, bez odgađanja.
Bilo je četiri sata poslije podne. Odlučiše da večeraju u šest. Paganel je htio proslaviti taj sretan dan sjajnom gozbom. Budući da je jestvenik bio veoma oskudan, on predloži Robertu da pođu u lov "u obližnju šumu". Robert za-pljeska rukama na tu lijepu misao. Uzeše Thalcaveovu ke-sicu s prahom, očistiše revolvere, nabiše ih sitnom sačmom i krenuše.
* 7. lipnja 1862. trojarbolnik Britannia iz Glasgowa potonuo je nakon . . . dva dana, tri dana . .. duge agonije ... na obalama Australije. Uputivši se ... k obali, dva mornara i kapetan Grant pokušat će i iskrcati se... iskrcaše se na kontinent, gdje 'će biti. . . gdje su zarobljeni od okrutnih urođenika Oni baciše ovu poruku ...

- Nemojte ići predaleko! - opomenu major sasvim ozbiljno lovce.
Nakon njihova odlaska Glenarvan i Mac Nabbs pođoše, da pogledaju znakove urezane u deblu, dok su Wilson i Mul-rady raspaljivali žeravicu na ognjištu.
Glenarvan se spustio do same razine golema jezera i ne ustanovi nikakva znaka opadanja. Međutim, činilo se, kao da je voda dostigla najviši vodostaj; ali snaga kojom je tekla od juga prema sjeveru, dokazivala je, da još nije uspostavljena ravnoteža među argentinskim rijekama. Prije opadanja morala se vodena masa zaustaviti, kao more, kad se svrši plima i počne oseka. Dokle god voda teče brzinom bujice prema sjeveru, nije se moglo ni računati na kakvo opadanje. ,
Dolje su Glenarvan i major vršili svoja motrenja, gore na stablu odjeknuše pucnji, popraćeni isto tako glasnim klicanjem. Robertov sopran ukrašavao je tankim ćurlikom Paganelov bas. Nije se moglo znati, tko je veće dijete. Nagovi-ješta se dobar lov i obećavala su se kuharska čudesa. Kad se major i Glenarvan vratiše k ognjištu, moradoše najprije čestitati Wilsonu na izvrsnoj zamisli. Vrijedni mornar dao se na čudnovat ribolov, iskoristivši iglu i malo uzice. Nekoliko tuceta ribica "mojarras", koje su ukusne kao pastrve, koprcalo se u naboru njegova ponča i obećavalo divnu večeru.
Uto siđoše i lovci s vrha ombua. Paganel je oprezno nosio jaja crnih lastavica i niz vrabaca koje je kasnije morao predstaviti društvu kao ševe. Robert je vješto o"borio nekoliko "hilgurera", nekih malih zelenih i žutih ptica, što ih na tržnici u Montevideu veoma cijene, jer su izvrsne za jelo. Iako je Paganel znao pripremiti jaja na pedeset i jedan način, ovaj se put morao zadovoljiti da ih ispeče u vrućem pepelu. Uza sve to večera je ispala i raznovrsna i ukusna. Na toj je nezaboravnoj gozbi bilo suhog mesa, tvrdih jaja, prženih mojarra, te pečenih vrabaca i hilgurera.
Razgovor bijaše veoma veseo. Svi su hvalili Paganela kao lovca i kao kuhara. Učenjak je primao hvale sa skromnošću koja dolikuje pravim zaslugama. Poslije toga poče opisivati veličanstveni ombu koji ih je zaklanjao svojim lišćem i koji je, po njegovu mišljenju, dopirao u goleme dubine.

- Robert i ja - doda veselo - osjećasmo se za vrijeme lova kao da smo u pravoj šumi. Na trenutak sam pomislio da ćemo zalutati. Nisam mogao naći puta. Sunce je zalazilo na obzoru. Uzalud sam tražio trag svojih stopala. Počeo sam već strašno ćutjeti i glad. U tamnim guštarama već odjekivaše rikanje divljih zvijeri... To jest, ne, nije bilo divljih zvijeri, na žalost!
- Kako! - reče Gleriarvan. - Vi žalite, što nema divljih zvijeri?
- Da! Doista.
- Ipak, od njihova se zvjerstva moramo samo bojati...
- Zvjerstvo ne postoji... govoreći sa znanstvenog gledišta - nastavi učenjak.
- Ah! Još i to, Paganele! - dobaci major. - Nećete mi nikad dokazati korist krvoločnih zvijeri. Čemu su one?
- Ali majore! - uzviknu Paganel. - One služe za klasifikaciju redova, porodica, rodova, podrodova, vrsta...
- Krasne li mi koristi! - reče Mac Nabbs. - Nje se laka srca odričem! Da sam bio s Noom u doba potopa, bio bih sigurno spriječio nesmotrenog praoca da ukrca u kora-blju parove lavova, tigrova, pantera i ostalih štetnih i beskorisnih životinja.
- I biste to bili učinili? - zapita Paganel.
- Bih.
- S gledišta zoologije učinili biste krivo.

- Ali ne bih s gledišta čovječanstva - odgovori major.
- Nečuveno! - nastavi Paganel. - Ja bih, naprotiv, baš sačuvao goleme pasance, krilogmazove i sva ostala pretpotopna bića kojih sad na žalost više nema...
- A ja vam kažem da je Noa pogriješio - odvrati major - i da je do navijeke vjekova zaslužio prokletstvo svih učenjaka!
Slušaoci Paganela i majora ne mogahu se uzdržati od smijeha videći, kako se ta dva prijatelja svađaju oko starog Noe. Major koji se, otkad je živ, nikad ni s kim nije prepi-rao, sada se, usprkos svim svojim načelima, svaki dan zakvačio s Paganelom. Kao da ga je učenjak osobito dražio. Glenarvan se po običaju umiješa u prepirku i reče:
- žalili mi, bilo sa znanstvenog, bilo sa ljudskog gledišta, ili ne žalili, što ima divljih zvijeri, danas se moramo po-

miriti s činjenicom da ih tu nema. Paganel se nije mogao nadati da će se s njima sresti u ovoj zračnoj šumi.
- A zašto ne? - nastavi učenjak.
- Zar divlje zvijeri na stablu? - izusti Tom Austin.
- Da! Bez sumnje! Puma i jaguar, kad ih lovci dovedu u stisku, zaklanjaju se i na stabla. Neka je od tih životinja, iznenađena poplavom, mogla veoma lako potražiti sklonište između grana ombua.
- Niste ih valjda ipak našli? - upita major.
- Nismo - odgovori Paganel - iako smo obišli cijelu šumu. šteta, jer bi to bio sjajan lov. Jaguar je krvoločan mesožder. Jednim jedinim udarcem šape zavrne konju vrat. Okusi li jednom ljudsko meso, onda ga sa strašću opet traži. Najvoli Indijanca, pa crnca, pa mulata, pa napokon bijelca.
- Ushićen sam, što dolazim tek na četvrto mjesto - dobaci Mac Nabbs.
- Tako je! To je samo dokaz da ste bljutavi! - uzvrati Paganel prezirno.
- Drago mi je što sam bljutav! - opet će major.
- Ali to ponižava! - tvrdio je uporno Paganel. - Bijelac se proglasio prvim među ljudima, čini se da jaguari nisu toga mišljenja.
- Ali, bilo kako bilo, dragi Paganele - upade Glenarvan - kako među nama nema ni Indijanaca, ni crnaca, ni mulata, sretan sam, što nema ni vaših dragih jaguara. Naš položaj nije tako ugodan ...
- Kako, ugodan! - uzviknu Paganel hvatajući se za tu riječ koja bi mogla dati nov smjer razgovoru. - Zar se tužite na svoju sudbinu, Glenarvane?
- Svakako - odgovori Glenarvan. - Zar je vama ugodno među tim neudobnim granama, a nisu baš ni najmekše podstavljene.
- Meni nije nikad bilo bolje, čak ni u mojoj sobi. Živimo kao ptice, pjevamo i lepršamo! Počinjem vjerovati da su ljudi stvoreni da žive na stablima.
- Nedostaju im samo još krila - reče major.
- S vremenom će im i ona izrasti.

- Robert i ja - doda veselo - osjećasmo se za vrijeme lova kao da smo u pravoj šumi. Na trenutak sam pomislio da ćemo zalutati. Nisam mogao naći puta. Sunce je zalazilo na obzoru. Uzalud sam tražio trag svojih stopala. Počeo sam već strašno ćutjeti i glad. U tamnim guštarama već odjekivaše rikanje divljih zvijeri... To jest, ne, nije bilo divljih zvijeri, na žalost!
- Kako! - reče Gleriarvan. - Vi žalite, što nema divljih zvijeri?
- Da! Doista.
- Ipak, od njihova se zvjerstva moramo samo bojati...

- Zvjerstvo ne postoji - govoreći sa znanstvenog gledišta - nastavi učenjak.
- Ah! Još i to, Paganele! - dobaci major. - Nećete mi nikad dokazati korist krvoločnih zvijeri. Čemu su one?
- Ali majore! - uzviknu Paganel. - One služe za klasifikaciju redova, porodica, rodova, podrodova, vrsta...
- Krasne li mi koristi! - reče Mac Nabbs. - Nje se laka srca odričem! Da sam bio s Noom u doba potopa, bio bih sigurno spriječio nesmotrenog praoca da ukrca u kora-biju parove lavova, tigrova, pantera i ostalih štetnih i beskorisnih životinja.
- I biste to bili učinili? - zapita Paganel.
- Bih.
- S gledišta zoologije učinili biste krivo.
- Ali ne bih s gledišta čovječanstva - odgovori major.
- Nečuveno! - nastavi Paganel. - Ja bih, naprotiv, baš sačuvao goleme pasance, krilogmazove i sva ostala pretpotopna bića kojih sad na žalost više nema ...
- A ja vam kažem da je Noa pogriješio - odvrati major - i da je do navijeke vjekova zaslužio prokletstvo svih učenjaka!
Slušaoci Paganela i majora ne mogahu se uzdržati od smijeha videći, kako se ta dva prijatelja svađaju oko starog Noe. Major koji se, otkad je živ, nikad ni s kim nije prepi-rao, sada se, usprkos svim svojim načelima, svaki dan zakvačio s Paganelom. Kao da ga je učenjak osobito dražio. Glenarvan se po običaju umiješa u prepirku i reče:
- Žalili mi, bilo sa znanstvenog, bilo sa ljudskog gledišta, ili ne žalili, što ima divljih zvijeri, danas se moramo po-

miriti s činjenicom da ih tu nema. Paganel se nije mogao nadati da će se s njima sresti u ovoj zračnoj šumi.
- A zašto ne? - nastavi učenjak.
- Zar divlje zvijeri na stablu? - izusti Tom Austin.
- Da! Bez sumnje! Puma i jaguar, kad ih lovci dovedu u stisku, zaklanjaju se i na stabla. Neka je od tih životinja, iznenađena poplavom, mogla veoma lako potražiti sklonište između grana ombua.
- Niste ih valjda ipak našli? - upita major.
- Nismo - odgovori Paganel - iako smo obišli cijelu šumu. Šteta, jer bi to bio sjajan lov. Jaguar je krvoločan mesožder. Jednim jedinim udarcem šape zavrne konju vrat. Okusi li jednom ljudsko meso, onda ga sa strašću opet traži. Najvoli Indijanca, pa crnca, pa mulata, pa napokon bijelca.
- Ushićen sam, što dolazim tek na četvrto mjesto - dobaci Mac Nabbs.
- Tako je! To je samo dokaz da ste bljutavi! - uzvrati Paganel prezirno.
- Drago mi je što sam bljutav! - opet će" major.
- Ali to ponižava! - tvrdio je uporno Paganel. - Bijelac se proglasio prvim među ljudima. Čini se da jaguari nisu toga mišljenja.
- Ali, bilo kako bilo, dragi Paganele - upade Glenarvan - kako među nama nema ni Indijanaca, ni crnaca, ni mulata, sretan sam, što nema ni vaših dragih jaguara. Naš položaj nije tako ugodan ...
- Kako, ugodan! - uzviknu Paganel hvatajući se za tu riječ koja bi mogla dati nov smjer razgovoru. - Zar se tužite na svoju sudbinu, Glenarvane?
- Svakako - odgovori Glenarvan. - Zar je vama ugodno među tim neudobnim granama, a nisu baš ni najmekše podstavljene.
- Meni nije nikad bilo bolje, čak ni u mojoj* sobi. Živimo kao ptice, pjevamo i lepršamo! Počinjem vjerovati da su ljudi stvoreni da žive na stablima.

- Nedostaju im samo još krila - reče major.
- S vremenom će im i ona izrasti.
179
- Ali dok nam ne izrastu - uzvrati Glenarvan - oprostite mi, dragi prijatelju, meni je miliji pijesak u kakvu parku, parket u kući ili paluba broda, nego taj stan u zraku.
- Glenarvane - na to će Paganel - stvari treba uzeti onakve kakve jesu! Ako su dobre, to bolje, ako su loše, ne treba ih uzeti k srcu. Vidim da žalite za svojim udobnim Malcolm Castleom.
- Ne, ali...
- Siguran sam da je Robert posve sretan - dobaci žurno Paganel, da bi predobio barem jednog pristašu za svoje teorije.
- Jesam, gospodine Paganele! - uzviknu veselo Robert.
- To pristaje njegovim godinama - prihvati Glenarvan.
- I mojim! - uzvrati učenjak. - što manje udobnosti, to manje i zahtjeva! što manje zahtjeva, to je čovjek sretniji!
- Eto - upade major - sad će nam Paganel održati propovijed protiv bogatstva i zlatnih ukrasa.
- Neću, Mac Nabbse - odgovori učenjak - ali ako hoćete, ispričat ću vam priču o tome, jednu arapsku priču koja mi je baš sada došla na pamet.
- Dete! Dete! Gospodine Paganele - povika Robert.
- A što nas uči ta priča? - zapita major.
- Ono, što uče sve priče, dragi druže.
- To znači: ništa osobito - odgovori Mac Nabbs. - Ali samo naprijed, Šeherezado, i pričajte nam jednu od tih priča, kad tako lijepo pripovijedate.
- Bio je jednom - poče Paganel - u moćnog Harum--al-Rašida jedan sin koji nije bio sretan. Tražio je savjet kod nekog starog derviša. Mudri mu starac odgovori da je teško naći sreću na ovom svijetu. - "Ipak", doda starac, "znam siguran način kako ćeš naći sreću." - "Koji je to način?" zapita mladi princ. - "Treba", odgovori derviš, "da obučeš košulju sretna čovjeka." - Princ nato poljubi starca i krene u potragu za tom amajlijom. Obišao je mnoga carstva i gradove. Oblačio je košulje kraljeva, košulje careva, košulje prinčeva i košulje kneževa. Sve uzalud. Nije postao sretniji. Oblačio je zatim košulje umjetnika, košulje ratnika i košulje trgovaca. Još manje! Veliki je put prevalio, a sreće nije
180
našao. Napokon u očajanju, što je uzalud iskušavao toliko košulja, vraćao se dvoru svoga oca. Kad jednog dana spazi na polju nekog vrijednog seljaka kako veselo pjevajući gura svoj plug. "Evo sretna čovjeka!" reče princ. "Ako on nije sretan, onda i nema sreće na tom svijetu." - Priđe mu i zapita ga: "Prijatelju, jesi li sretan?" - "Jesam", odgovori seljak. - "A imaš li kakvih želja?" - "Nemam." - "Bi li se mijenjao s kraljem?" - "Nikada!" - "Prodaj mi onda svoju košulju!" - "Svoju košulju? Pa ja je i nemam!"

Dvadeset peto poglavlje IZMEĐU VATRE I VODE

Uspjela je priča Jacquesa Paganela. Svi su joj pljeskali, ali je svaki ostao pri svom mišljenju, i učenjak, "kako to biva u svim prepirkama, nije uvjerio nikoga. Ipak se svi složiše u tome da se čovjek uvijek treba pomiriti sa sudbinom i zadovoljiti se i sa stablom, kad nema ni palače ni kolibe.

Dok su tako razgovarali, spusti se i večer. Jedino je dobar san mogao dostojno završiti taj uzbudljivi dan. Ombuo-vi gosti zamoriše se ne samo uslijed događaja poplave, već još više zbog pretjerane topline dana. Njihovi su im krilati drugovi dali već primjer: raznopojci, ti slavuji pampa, prestadoše s melodičnim ćurlikanjem, i sve ptice tog stabla iš-čeznuše u zamračenom guštiku lišća.

Ipak, prije nego se "ugnijezdiše", kako reče Paganel, Glenarvan, Robert i on popeše se do izvidnice da još jednom promotre vodenu ravnicu. Bijaše oko osam sati. Sunce je zalazilo u svijetloj magli zapadnog obzorja. Čitava se polovina nebeskog svoda, sve do zenita, pokrila vrućim parama. Sjajna zviježđa južne hemisfere jedva se nazrijevahu, kao da su zastrta tankom koprenom. Uza sve to, ipak su se toliko vidjela, da su se mogla raspoznati. Paganel je pokazivao Robertu, a promatrao je i Glenarvan, cirkumpolar-nu74 zonu, u kojoj su zvijezde najsjajnije. Između ostalog pokaza mu i Južni Križ, skupinu od četiri zvijezde prve i druge veličine, raspoređene kao romb, gotovo u visini pola;
181
Centaura, u kome sjaji zvijezda najbliža Zemlji, na trideset i šest bilijuna kilometara; Magellanove maglice - veća od te dvije maglice pokriva gotovo stotinu puta veću površinu od prividne ploče Mjeseca. Napokon im pokaza i "vreće ugljena75", gdje kao da nema nijedne zvijezde.
Na njegovu veliku žalost još nije bio izišao Orion koji se vidi s obje polutke; ali Paganel ispriča svojim učesnicima jednu zanimljivost iz patagonske kozmografije. U očima tih pjesnički nastrojenih Indijanaca Orion predstavlja golem laso i tri bole bačene rukom nekog lovca koji jaše nebeskom prerijom. Sva su se ta zviježđa odražavala u zrcalu vode i prekrasno ih je bilo vidjeti, kao da su se dva svoda savila oko gledaoca.
Dok je učeni Paganel govorio, na čitavom se istočnom obzorju spremala oluja. Malo-pomalo dizala se crna, gusta i oštro odrezana pruga te je zastirala zvijezde. Mračni oblak ubrzo pokri polovinu neba, kao da je ispunio svod. Pokretna snaga morala mu je biti u njemu samom, jer

se nije osjećao ni dašak vjetra.
Atmosferski slojevi bijahu posve mirni. Ni list nije zadrhtao na stablu, ni pruga nije naborala površinu vode. Kao da je i zraka nestalo, kao da ga je kakva golema zračna sisaljka razrijedila. Električna struja visokog napona zasitila je atmosferu, i svako ju je živo biće osjećalo u svojim živcima.
Glena'rvana, Paganela i Roberta osjetljivo podražiše električni valovi.
- Ide oluja - reče Paganel.
- Bojiš li se grmljavine? - zapita Glenarvan dječaka.
- Oh, milorde! - odgovori Robert junački.
- To bolje, jer oluja nije daleko.
- A bit će i veoma jaka - nadoveza Paganel - sudeći po nebu.
- Ne uznemiruje me oluja - reče- Glenarvan - već pljuskovi koje donosi. Do kostiju će nas promočiti. Ma što rekli, Paganele, čovjeku nije dosta samo gnijezdo, to ćete ubrzo osjetiti i na vlastitoj koži.
- Oh! Uz nešto filozofije... - odgovori učenjak.
- Filozofija vam neće pomoći da ne pokisnete.
- Neće, ali ipak grije.
182
- Vrijeme je - reče Glenarvan - da siđemo k našim prijateljima. Moramo ih savjetovati da se što bolje zamotaju u filozofiju i u ponče, a osobito da prikupe svu svoju strpljivost, jer će nam trebati.
Glenarvan pogleda još jednom u nebo koje je prijetilo. Gomila ga je oblaka već sasvim pokrila. Tek je još nešto malo neba na zapadu bilo osvijetljeno večernjim sumrakom. Voda se pokrila mrkom bojom; činilo se, kao da će se neki donji oblak spojiti s teškim parama na nebu. Ni sjena se više nije mogla razlikovati. Oko nije moglo ugledati svjetla, niti je uho moglo čuti kakva zvuka. Zavladao je dubok mrak i potpuna tišina.

- Siđimo - reče Glenarvan - svaki čas može udariti grom.
Njegova dva prijatelja i on spustiše se niz glatke grane i iznenadiše se, jer su naišli na neku čudnovatu polusvjet-lost; dolazila je od bezbrojne množine svijetlih točaka koje su se zujeći ukrštavale na površini vode.
- Fosforescencija? - zapita Glenarvan.
- Nije - odgovori Paganel - već svijetleći kukci, prave krijesnice, živi i jeftini dijamanti, od kojih žene u Bue-nos Airesu sebi prave divan nakit.
- Što?! - uzviknu Robert. - Zar su to kukci, što tako lete kao iskre?
- Jesu, dragi dječače!
Robert uhvati jednog od tih kukaca. Paganel se doista nije prevario. Kukac je bio neki veliki kornjaš, dug čitav palac, vatreni klišnjak; Indijanci ga zovu "tuko-tuko". Na čudnovatom kornjašu svijetlile su dvije točke na prsima takvom svjetlošću, da se u tami moglo uz njih čitati. Kad je Paganel primakao kukca svom satu, mogao je vidjeti da pokazuje deset sati.
Glenarvan dođe k majoru i trojici mornara i dade im potrebne savjete za noć. Trebalo je očekivati jaku oluju. Poslije prve grmljavine udarit će bez sumnje vjetar i prodr-mat će ombu. Svakoga opomenu, da se dobro sveže o granu koja mu je dodijeljena za ležaj. Ako se ne mogu očuvati od vode s neba, treba se barem čuvati vode na zemlji i paziti da ne padnu u bujicu što se lomila o deblo drveta.
Zaželješe jedan drugom laku noć, iako bez mnogo nade.

Zatim se svatko zavuče u svoj zračni ležaj i zamota se u ponču, očekujući san.
Ali približavanje golemih prirodnih pojava ulijeva u srce svakog živog bića neki određeni nemir, kome ni najhrabriji ne mogu odoljeti. Uznemireni i potišteni stanovnici om-bua ne mogahu ni oka sklopiti, i prvi ih je udar groma zatekao budne. Bijaše to daleka tutnjava koja se čula nešto prije jedanaest sati. Glenarvan se dovuče do kraja vodoravne grane i usudi se pomoliti glavu iz lišća.
Crnu pozadinu neba presijecale su žive i blještave pruge koje su se jasno odrazivale u vodi jezera. Oblak se kidao na mnogo mjesta, ali bez buke koja razdire uši, kao neka meka pamučna tkanina. Pošto je pogledao zenit i horizont koji su se spojili u zajedničkoj tami, Glenarvan se vratio do debla.
- što vam se čini, Glenarvane? - zapita Paganel.
- Mislim da počinje dobro, dragi prijatelju, i ako tako nastavi, doživjet ćemo strahovitu oluju.
- To bolje - pripomenu oduševljeni Paganel. - Kad mu ne mogu izbjeći, onda volim lijep prizor.
- E, baš izvaliste opet jednu od vaših teorija - dobaci major.
- I to od mojih najboljih, Mac Nabbse. Slažem se s Glenarvanovim mišljenjem da će oluja biti veličanstvena. Malo prije, dok sam pokušavao da zaspim, sjetio sam se raznih događaja, i oni mi daju nade, jer se nalazimo u području velikih električnih oluja. Negdje sam čitao da je 1793. upravo na ovom području pokrajine Buenos Aires udario grom trideset i sedam puta za vrijeme jedne oluje. Moj kolega Martin de Moussv ustanovio je da je grmljavina trajala četrdeset i pet časaka bez prekida.
- Ustanovio sa satom u ruci? - zapita major.
- Sa satom u ruci. Samo, jedna me stvar uznemiruje - nadoda Paganel. - Ako ta moja bojazan može pomoći, da se izbjegne opasnost, Ombu, na kome mi sjedimo, jedina je visoka točka u cijeloj ravnici. Dobro bi nam došao jedan munjovod. Od svih stabala u Pampaziji grom, naime, kao da najviše voli ovo drvo. Osim toga, kao što znate, učenjaci preporučuju da se za vrijeme oluje ne traži zaklon pod dr-većem.

184
- Eh! - upadne major. - Taj vam je savjet baš na mjestu!
- Moram priznati, Paganele - pripomenu Glenarvan - da ste izabrali baš pravi čas za pričanje ohrabrujućih savjeta!
- Pa! - uzvrati Paganel. - U svako je doba dobro ne-§to naučiti. Aha! Eto počinje!
Mnogo jači prasak groma prekide neugodan razgovor; snaga mu je rasla a zvuk bivao sve reskiji. Približavao se, prelazio čas na forte, čas na fortissimo. Pozajmismo iz muzike ta dva izraza, jer su zgodna za usporedbu. Ubrzo grmljavina posta takva, da je probijala uši; atmosferske su strune treperile žestokim titrajima. Cijeli je prostor bio zahvaćen plamenom, i u tom se vatrenom kolu nije moglo odrediti kojoj električnoj iskri pripada beskrajno duga grmljavina. Ona se odbijala od jeke do jeke sve do dubine neba. Neprekidne munje stvarale su različite slike. Neke su udarale okomito u zemlju i ponavljale se po pet, šest puta na istom mjestu. Druge bi pobudile znatiželju učenjaka do najvišeg stupnja, jer ako je Arago u svojoj zanimljivoj statistici opisao samo dvije vrste razgranatih munja, ovdje ih je bilo na stotine. Neke su se širile vijugama kao koraljne grane, raskidane u tisuću različitih ogranaka. Na mračnom nebu stvarahu čudnovatu sliku plamenog stabla. .
Ubrzo se nebo od istoka na sjever pokrilo fosforastom trakom živa sjaja. Požar zahvati postepeno čitavo obzorje, paleći oblake kao krpe gorive tvari. Odrazujući se od blistave vode stvaralo je golemu vatrenu kuglu kojoj kao da je ombu bio središte.
Glenarvan i drugovi gledahu šutke strašni prizor. Ne mogahu jedan drugoga ni čuti. Mlazovi blijede svjetlosti probijahu se čak i do njih. Osvjetljavahu čas mirni rnajorov lik, čas znatiželjno Paganelovo lice ili odlučne crte Glenar-vanove, čas opet preplašeno Robertovo lice ili nehajne crte mornareve.
Ipak, još nije padala kiša, a nije bilo ni vjetra.
Ali ubrzo se otvoriše

slapovi s neba i okomite vodene pruge pružiše se po crnoj pozadini neba kao niti kakva tkalca. Krupne kapi udarahu o površinu jezera i odskakivahu u tisuću iskara koje je osvjetljavao blijesak munja.
185
f
Je li kiša nagoviještala kraj oluje? Hoće li sve svršiti samo na tome, da Glenarvan i drugovi dobiju nekoliko dobrih tuševa? Ne. U trenutku najžešće borbe vatre u zraku, na kraju one glavne grane koja se pružala u vodoravnu smjeru, pojavi se iznenada usijana kugla, velika kao pesnica obavljena crnim dimom(tm). Kugla se nekoliko sekundi, okretala oko sebe, a zatim prsnu kao bomba takvim praskom, da se čuo usred opće lomljave. Sumporasta para ispuni atmosferu. Nastupi tišina, a potom se začu glas Toma Austina, koji povika:
- Drvo gori!
Tom Austin se nije prevario. Za tren oka plamen se proširi do zapadne strane ombua, kao kod vatrometa. Suho granje, gnijezda od sijena, napokon i čitava spužvasta kora bijahu pogodna hrana proždrljivoj vatri.
U tom trenutku zapuha vjetar i raspiri vatru. Trebalo je pobjeći. Glenarvan i drugovi pobjegoše žurno na istočni kraj ombua, jer ga plamen još nije bio dohvatio. Nijemi, smeteni i prestravljeni, uspinjali su se i spuštali po stablu, puzali su na grane koje su se savijale pod njihovom težinom. Granje se, međutim, grčilo, praskalo i savijalo u plamenu kao zmije koje gore žive. Ugarci su padali u nabujalu vodu i odlazili sa strujom izbacujući plavkaste blijeskove. Plamen bi suknuo čas do beskrajne visine i izgubio se u zagrljaju atmosfere, a čas opet pod pritiskom bijesne oluje obavio ombu kao Nesova77 košulja.

Glenarvan, Robert, major, Paganel i mornari bijahu prestrašeni; gušio ih je gusti dim, pekla ih je nepodnošljiva jara. Vatra je već zahvatila okosnicu stabla s njihove strane. Ništa se nije moglo ni zaustaviti ni ugasiti, i oni vidješe da su kao osuđeni na najstrašnije muke, kao žrtve zatvorene u zažarenoj utrobi kakva hinduskog božanstva. Napokon nisu više mogli izdržati: od dvije smrti trebalo je birati onu koja je manje grozna.
- U vodu! - povika Glenarvan.
Wilson, kojega je plamen zahvatio, bijaše već skočio u vodu, kad ga začuše kako zapomaže glasom najvećeg užasa:
- U pomoć! U pomoć!
Austin mu priskoči u pomoć, izvuče ga na stablo i zapita:
- što se dogodilo?
186
- Kajmani! Kajmani! - vikaše Wilson.
Oko debla ugledaše nekoliko najstrašnijih životinja iz reda gmazova. Ljuske su im se u širokim plohama zrcalile u svijetlosti požara. Rep im bijaše vertikalno spljošten. Imali su glavu kao koplje, izbuljene oči i razjapljenu čeljust do iza ušiju. Po svim znacima Paganel se nije mogao prevariti. Pogodio je da su to veliki američki gmazovi koje u šapanjol-skim krajevima zovu kajmanima. Bilo ih je desetak, udarali su po vodi strašnim repovima i grizli drvo dugim zubima donjih čeljusti.
Kad to vidješe, nesretnici osjetiše da su izgubljeni, čekala ih je strašna smrt, bilo da izgore u plamenu, bilo da ih rastrgaju kajmani. Začu se čak i sam major koji mirnim glasom reče:
- Ovo bi zbilja mogao biti kraj krajeva.
Ima prilika kad čovjek u borbi postane nemoćan i kad razbješnjele elemente mogu nadvladati samo drugi elementi. Glenarvan je prestravljeno gledao vatru i vodu koje su se urotile protiv njega, i nije znao, kakvu još pomoć da očekuje.
Oluja bijaše tada već u opadanju, ali je u zraku stvotila golemu količinu pare, kojoj su električne pojave dale izvanrednu snagu. Na jugu se malo-pomalo rađala golema pijavica, magleni čunj, s vrhom dolje, a s osnovicom gore koji je spajao uskipjelu vodu s olujnim oblacima. Taj se meteor približavao, okrećući se vrtoglavom brzinom, oko svoje osi. Potiskivao je prema svom središtu stup vode koju je izdigao iz jezera, a svojom snagom kretanja privlačio i sisao sve okolne zračne struje.
Za nekoliko se trenutaka golema pijavica obori na ombu i obujmi ga svojim stupom. Stablo se iz korijena potrese. Glenarvanu se učini, kao da su ga kajmani napali strašnim čeljustima, kako bi ga iščupali iz korijena. On i njegovi drugovi, držeći se čvrsto jedan za drugoga, osjetiše, kako jako drvo popušta i kako se prevrće. Zapaljene grane zaroniše u uzburkanu vodu uz strahovito šištanje. Sve se to odigra za nepunu sekundu. Pijavica je već prošla; prenosila je svoju rušilačku snagu po jezeru, kao da ga je htjela isisati na svom prolazu.
187
Povaljeni je ombu sad plivao. Vjetar i struja počeše ga ujedinjenim snagama zanositi. Svi se kajmani razbježaše, osim jednog, koji je gmizao po prevrnutom korijenu i približavao se otvorenih čeljusti. Mulradv pograbi jednu nagor-jelu granu i udari životinju tako snažnim udarcem, da joj je slomio rebra. Kajman se prevrnu i stropošta u vrtlog bujice koju je svojini opasnim repom još uvijek mlatio.
Pošto su se spasili od proždrljivih gmazova, Glenarvan i drugovi popeše se na grane s vjetrene strane požara. Bijes orkana vitlao je plamenom kao užarenim jedrima, a drvo je plovilo nošeno strujom kao zapaljeni požarnjak?8 kroz mrak noći.
Dvadeset šesto poglavlje ATLANTIK

Ombu je plovio puna dva sata golemim jezerom, a da nigdje nije dodirnuo zemlju. Vatra, koja ga je pomalo nagrizla, postepeno se gasila. Glavna opasnost na strašnoj plovidbi bijaše prošla. Major samo napomenu da ne bi bilo više nikakvo čudo kad bi se spasili. Struja je zadržala početni smjer i tekla je s jugozapada prema sjeveroistoku. Postalo je sasvim tamno, tek bi po koja zaostala munja tu i tamo bljesnula. Paganel je uzalud tražio na obzorju kakav znak za snalaženje. Oluja se smirivala. Krupne kaplje pljuska pretvoriše se u maglu sitnih kapljica koje je vjetar rasipao, a veliki splasnuli oblaci kidahu se visoko na nebu.
Ombu je brzo plovio u snažnoj struji; klizio je, kao da je pod korom imao kakav pogonski stroj..Ni po kakvu znaku nije se moglo procijeniti, koliko će trajati to putovanje. Međutim, oko tri sata ujutro major upozori drugove da žile ponekad okrznu dno. Tom Austin izmjeri pažljivo dubinu jednom dugom otrgnutom granom i ustanovi da se zemljište polagano penje. Doista, dvadesetak časaka kasnije, osjetiše udar, i ombu se odjednom zaustavi.
- Zemlja! Zemlja! - povika Paganel gromkim glasom.
188
Krajevi izgorjelih grana udariše o neku uzvisinu tla. Nikad nijedan brodar ne bi bio tako sretan što se nasukao. Greben je njima značio luku. Vej Robert i Wilson iskočiše na čvrsto tlo i klicahu od radosti, kadli se odjednom začu poznato im zviždanje. Topot konja odjeknu ravnicom, a u praskozorju iskrsnu visoki lik Patagonca.
- Thalcave! - uzviknu Paganel.
- Thalcave! - uzviknu čitavo društvo u jedan glas.
- Amigos! - uskliknu Patagonac koji je čekao putnike, kamo ih je struja morala dovesti, jer je i njega ovamo dovela.
Istog trenutka Thalcave podiže Roberta Granta u naručje, a da nije ni osjetio, da Paganel visi iza njega, i pritisnu ga na grudi. Radosni, što opet vide vjernog vodiča, pohrliše Glenarvan, major i mornari, da mu najsrdačnije stisnu ruku. Patagonac ih zatim odvede u pojatu neke napuštene estancije. U njoj je plamsala ugodna vatra, pa se ogrijaše. Na vatri su se pekle sočne kriške mesa krupne divljači, od čega ne ostaviše ni komadića. Kad su se toliko odmorili, da su mogli razmišljati, nitko nije mogao pravo vjerovati da su ipak izmakli tolikim različitim opasnostima, vodi, vatri i strašnim 'kajmanima argentinskih rijeka.
Thalcave ispriča Paganelu u nekoliko riječi svoje doživljaje. Zaslugu da se spasio, pripisao je svojoj neustrašivoj kobili. Paganel mu tada pokuša objasniti novo tumačenje poruke i kakve im je pobudilo nade. Je li Indijanac upoće mogao shvatiti oštroumne učenjakove pretpostavke? Možda i nije, ali je vidio da su mu prijatelji sretni i puni pouzdanja, i to mu je bilo dosta.
Lako je shvatiti da neustrašivi putnici, poslije odmora provedenog na ombuu, nisu oklijevali da krenu na put. U osam sati ujutro bili su spremni za polazak. Nalazili su se previše južno od estancije i saladera, a da bi mogli pribaviti prijevoznih sredstava za put. Nije im dakle preostalo drugo doli krenuti pješice. Uostalom, trebalo je prijeći još samo nekih četrdesetak milja, a i Thaouka se ne bi nećkala da ponese od vremena do vremena jednog umornog pješaka, a po potrebi i dvojicu. Za trideset i šest sati mogli su stići do obale Atlantika.
189
U određeno vrijeme vodič i drugovi ostaviše za sobom golemu udolinu, što je još bila pod vodom i uputiše se kroz povišenje ravnice. Argentinski je kraj imao opet svoju jednoličnu sliku. Na pašnjacima je rasla tu i tamo pokoja grupa drveća što ih je posadila evropska ruka. Grupe su bile razasute veoma rijetko, uostalom kao i u okolici planina Tandil i Tapalquen. Domaća su stabla rasla samo na međi dugih prerija i u blizini rta Corrientes.

Tako prođe dan. Sutradan se već osjećala blizina oceana, do koga je trebalo još petnaest milja. Virazon, čudnovat vjetar, što puše uvijek u drugoj polovini dana i noći, savijao je visoku travu. Iz mršavog je tla raslo rijetko posađeno drveće, male stablaste mimoze, grmovi bagrema i žbuno-vi curra-mabola. Nekoliko se slanih bara ljeskalo, kao da su komadi razbijena stakla. Otežavale su put, jer ih je trebalo obilaziti. Ubrzaše korak da bi još istog dana stigli do jezera Salado na obali Oceana. Putnici bijahu već dosta umorni, kad u osam sati navečer ugledaše pješčane dine79, visoke oko četrdeset metara koje su zaklanjale zapadnu obalu. Ubrzo začuše i dugo mrmorenje mora.

- Ocean! - uskliknu Paganel.
- Da, more! - potvrdi Thalcave.

I svi pješaci koji su već gotovo iznemogli od umora, uzletješe na sipinu s osobitom lakoćom.

Ali već je bio dobrano pao mrak. Uzalud su im pogledi lutali tamnom pučinom. Tražili su Duncan, ali ga ne mogo-še otkriti.

- On je ipak tu negdje - uzvikmi Glenarvan. - Čeka nas krstareći pred obalom.
- Vidjet ćemo ga sutra - utješi ih Mac Nabbs.

Tom Austin nasumce je dozivao nevidljivu jahtu, ali ne dobi nikakva odgovora. Puhao je uostalom jak vjetar, a i more je bilo dosta uzburkano. Oblaci su jurili sa zapada, dim mora80 letio je s pjenušavih kresta valova čak i preko sipina. Da je Duncan i bio na ugovorenom mjestu sastanka, palubni ih stražar" ne bi mogao čuti, a ni oni njega. Na obali nije bilo nikakva zaklona. Nije bilo ni zaljeva, ni drage, ni luke, čak ni najmanje dražice. Obala bijaše posuta pješčanim prudovima koji su se gubili u moru. Takvoj je obali opasnije prići nego grebenima koji jedva proviruju iz

mora. Prudovi uvijek povećavaju valove. Na njima je more osobito uzburkano. Svaki brod, koji se nasuče po nevremenu na takvoj pješčanoj obali, sigurno je izgubljen.

Sasvim je onda prirodno da se Duncan držao podalje od tako opasne obale bez ijednog zaklona. John Mangles, sa svojim urođenim oprezom, sigurno se držao pučine. Tako je mislio Tom Austin, i tvrdio da se Duncan nalazi barem pet milja od obale.

Major je svjetovao svog nestrpljivog prijatelja da se strpi. Nije bilo nikakva sredstva, da se odagna gusta tama. Čemu onda zamarati oči i pretraživiati mračno obzorje?

Mac Nabbs uredi neku vrstu logora u zaklonu iza sipina. Posljednje zalihe hrane poslužiše im za zadnju večeru na tom putu. Po majorovu primjeru zatim svaki sebi iskopa udoban ležaj u pijesku, zgrnu pijesak do grla i zaspa dubokim snom. Glenarvan je jedini bdio.

Vjetar je još uvijek dosta snažno puhao, a na moru su se još viđali valovi od prošle oluje. Veliki su se valovi lomili o prud uz gromku buku. Glenarvan se nije mogao pomiriti s mišlju, da je Duncan tako blizu. Nije se moglo ni pretpostaviti da brod ne bi došao na mjesto dogovorenog sastanka. Glenarvan je krenuo iz zaljeva Talcahuano 14. listopada, a na obale Atlantika stigao 12. studenog. Za vrijeme od tih trideset dana, koliko mu je trebalo da prijeđe čile, Kordiljere, pampe i argentinsku ravnicu, Duncan je imao dosta vremena da obiđe rt Hoorn i da stigne do suprotne obale. Za tako brz i dobar parobrod ne postoji zakašnjenje. Oluja je svakako morala biti veoma jaka, a njezin je bijes na širokoj pučini Atlantika morao biti strašan. Ali jahta je čvrst brod, a kapetan je dobar pomorac. Dakle, budući da je morala biti tu, sigurno i jest na svom mjestu.

Ipak se tim mislima Glenarvan nije mogao umiriti. Kad se razum i srce bore, razum obično nije jači. •Gospodar Mat-colm Castlea u toj je tami mislio na sve one koje je volio, na svoju dragu Helenu, na Mary Grant i na posadu svog Duncana. Lutao je pustom obalom koju su valovi zapljuskivali zlatnim svjetlucavim zrncima. Gledao je i osluškivao. U nekim mu se trenucima pričinjalo kao da na moru nazire neku neodređenu svjetlost.

191
l
"Ne, ne varam se", mišljaše lord, "doista sam vidio neko brodsko svjetlo82, Duncanovo svjetlo. Ah, zašto ne mogu prodrijeti pogledom kroz tamu?"
U tom se trenutku sjeti da se Paganel hvalio da je nikta-lop. Paganel je mogao vidjeti i noću. Pođe da probudi geografa. Učenjak je spavao u svojoj rupi snom krtice, kadli ga snažna ruka izvuče iz pijeska.
- Tko je? - kriknu Paganel.
- Ja sam, Paganele.
- Tko, vi?
- Ja, Glenarvan. Dođite, trebaju mi vaše oči.
- Moje oči? - začudi se Paganel, trljajući ih.
- Da, vaše oči, da pronađete naš Duncan u mraku. Hajde, idemo!
- K vragu i niktalopija! - brundao je, Paganel, ali sav sretan, što može korisno poslužiti Glenarvanu.
Ostajući, rastežući ukočene udove i brundajući kao svaki koga naglo probude, pošao je za prijateljem k obali.
Glenarvan ga zamoli da promotri tamno morsko obzorje. Paganel je nekoliko časaka pomno pregledavao pučinu.
- Dakle, vidite li što? - nestrpljivo će Glenarvan.
- Ništa! Ni mačka ne bi ovdje vidjela dva koraka pred sobom.
- Tražite jedno crveno ili zeleno svjetlo, to jest lijevo ili desno brodsko položajne svjetlo.
- Ne vidim ni crveno ni zeleno svjetlo! Sve je crno! - mrmljao je Paganel, dok mu se oči i nehotice zatvoriše.
Pol sata kasnije nesvjesno je slijedio svog nestrpljivog prijatelja. Glava bi mu svakog časa klonula na grudi, ali ju je svaki put opet naglo digao. Nije odgovarao, a ni govorio. Korak mu bijaše nesiguran, teturao je kao pijanac. Glenarvan pogleda Paganela. Paganel je spavao hodajući.
Glenarvan ga tada uze pod ruku i odvede ga, a da ga nije ni probudio, do njegove rupe, gdje ga je zatrpao u udobnu položaju.
U svanuće svi skočiše na poklik:
- Duncan! Duncan!
- Hura! Hura! - prihvatiše Glenarvanovi drugovi i po-trčaše k obali.
192
Doista, na pet milja od obale, krstarila je jahta pod mirnom parom83 i s ubranom prvenjačom. Dim joj se nejasno gubio u jutarnjoj magli. More bijaše uzburkano, i brod te tonaže nije mogao bez opasnosti prići prudovima.
Glenarvan je s Paganelovim dalekozorom promatrao kretanje Duncana. John Mangles svakako još nije bio spazio putnike na obali, jer nije okretao, već je i dalje jedrio lijevim oglavima84 s trećim kratom na košnjači85.
U tom trenutku, pošto je dobro nabio svoj karabin, Thal-cave opali prema jahti.
Svi su pažljivo osluškivali, a još pozornije gledali. Triput je već planuo Indijančev karabin odjeknuvši po sipinama. Napokon, na boku jahte pojavio se bijeli dim.
- Opazili su nas! - kliknu Glenarvan. - Top je opalio s Duncana!
Nekoliko sekundi kasnije, do obale dopre mukli pucanj. Ubrzo zatim Duncan prebaci8" košnjaču, raširi vatru u ložištima i okrene tako, da priđe što bliže obali.
Doskora vidješe kroz dalekozor, kako se s broda otisnuo čamac. .
- Lady Helena neće moći doći - reče Tom Austin - more je previše uzburkano.
- Ni John Mangles - na to će Mac Nabbs - on ne može ostaviti .brod.

- Sestrice! Sestrice! - kliktao je Robert, pružajući ruke prema jahti koja se snažno ljuljala.
- Ah, jedva čekam da dođem na brod! - ote se Glenarvanu.
- Budite strpljivi, Edwarde, doći ćete za dva sata - utješi ga major.
Dva sata! Doista, čamcu na šest vesala trebalo je najmanje toliko, dok dođe i dok se vrati.
Glenarvan tada priđe Thalcaveu. Indijanac je stajao prekriženih ruku kod Thaouke. Sasvim miran promatrao je uzbibanu površinu mora.
Glenarvan ga uze za ruku i pokazujući mu jahtu reče:
- Dođi!
Indijanac klimnu lagano glavom.
- Dođi, dragi prijatelju! - ponovi Glenarvan.

- Ne - odgovori blago Thalcave. - Tu je Thaouka, a tamo pampe - doda - pokazujući strastvenim pogledom beskrajnu ravnicu.
Glenarvan je shvatio, da Indijanac ne bi nikad ostavio preriju, gdje se bijele kosti njegovih djedova. On je znao za pobožnu privrženost sinova pustinje prema rodnom kraju. Stisnu Thalcaveu ruku i ne htjede ga dalje nagovarati. Nije navaljivao ni onda, kad Indijanac, osmjehujući se na svoj način, odbi da primi nagradu za svoj trud, govoreći:
- Iz prijateljstva.
Glenarvan mu nije mogao odgovoriti. Htio bi mu dati barem nešto za uspomenu što bi hrabrog Indijanca sjećalo na prijatelje iz Evrope. Ali što mu je ostalo? Oružje, konje, sve je izgubio u poplavi. Ni prijatelji mu nisu bili bogatiji.
Nije znao, kako bi nagradio velikodušnost hrabrog vođe, kad mu sinu jedna misao. Izvuče iz lisnice dragocjeni medaljon, u kome je bila divna slika, remek-djelo Lawrencea, i pruži ga Indijancu.
- Moja žena - reče Glenarvan.
Thalcave je nježno promatrao sliku i izgovori jednostavnim riječima:
- Dobra i lijepa!
Zatim se dirljivim riječima oprostiše od Patagonca Ro-bert, Paganel, major, Tom Austin i oba mornara. Svima je vrijednim ljudima bilo iskreno žao, što ostavljaju odanog i neustrašivog prijatelja. Thalcave ih sve redom privinu na svoje široke grudi. Paganel mu darova kartu Južne Amerike i oba oceana, koju je Indijanac često sa zanimanjem promatrao. Učenjak mu je poklonio svoj najdragocjeniji imetak. Robert nije imao ništa osim poljubaca, kojima je obasuo svog spasioca, a pri tom nije zaboravio ni na Thaouku.
U tom je trenutku prilazio Duncanov čamac; provlačio se uskim kanalom na obalu.
- Moja žena? - zapita Glenarvan.
- Moja sestra? - kliknu Robert.
- Lady Helena i gospođica Grant čekaju vas na brodu - odgovori čunovođa. - Ali krenimo, vaša visosti, ne smijemo gubiti ni časka, jer se već počinje osjećati oseka.
Zadnji put zagrliše Indijanca. Thalcave otprati svoje prijatelje do Čamca koji porinuše. U trenutku, kad se Robert

uspinjao u čamac, Indijanac ga uze u naručaj i, promatrajući ga s ljubavlju, reče:
- A sad idi, jer si postao čovjek!
- Zbogom, prijatelju! - još jednom pozdravi Glenarvan.
- Hoćemo li se ikad više vidjeti? - ote se Paganelu.
- Quien sabe?* - odgovori Thalcave, podižući ruke prema nebu.
Te se zadnje Indijančeve riječi izgubiše u huci vjetra. Otisnuše se na pučinu. Čamac se udaljavao nošen strujom oseke.

Još se dugo vidio kroz pjenu valova nepomični Thalcaveov lik. Zatim se njegov visoki stas smanjio i napokon je iŠčezao iz vida njegovih slučajnih prijatelja. Sat kasnije Robert prvi stupi na Duncan i baci se o vrat Mary Grant, dok se veselo klicanje posade jahte prolamalo zrakom.
Eto tako prijeđoše putnici preko Južne Amerike po strogo određenom pravcu. Ni planine ni rijeke ne mogoše ih skrenuti s utvrđena puta. Nisu se doduše morali boriti sa zlobom ljudi, ali su im se često suprotstavljali elementi prirode koji su podvrgavali. teškim kušnjama njihovu požrtvovnu neustrašivost.
* Tko zna?

DRUGA KNJIGA
AUSTRALIJA
Prvo poglavlje POVRATAK NA BROD
Prvi trenuci prođoše u radosti zbog ponovnog sastanka. Lord Glenarvan nije htio da neuspjeh u potrazi pokvari prijateljima veselje. Stoga mu prve riječi i bijahu:
- Uzdajte se, dragi prijatelji, uzdajte se! Kapetan Grant nije doduše među nama, ali mi smo uvjereni da ćemo ga naći.
Njegovo je pouzdanje jedino moglo ponovno

probuditi nade Duncanovim putnicima.

Doista, lady Helena i Mary Grant proživješe tisuću muka, dok su očekivali čamac koji se primicao brodu. S vrha krmenog nadgrađa pokušavahu prebrojiti one koji su dolazili na brod.
Djevojka je čas očajavala, čas opet mislila da vidi Harrvja Granta. Srce joj je burno kucalo; nije mogla ni riječi izustiti i jedva se držala na nogama. Lady Helena je obujmi oko pasa. John Mangles stajao je uz nju i šutke je promatrao čamac. Njegovo mornarsko oko, koje je naučilo gledati daleke predmete, nije moglo otkriti kapetana.
- Da, da! Dolazi! Otac dolazi! - šaputala je zatim djevojka.
Ali čamac se sve više približavao, i više rfije moglo biti sumnje. Putnici nisu došli ni na dvije stotine metara, a već su lady Helena i John Mangles, pa i Mary, sa suzama u očima, izgubili svaku nadu. Bilo je krajnje vrijeme, da dođe lord Glenarvan i da im kaže koju utješljivu riječ.
Nakon prvih poljubaca i pozdrava, lord Glenarvan obavijesti lady Helenu, Mary Grant i Johna Manglesa o svim glavnim događajima na putovanju, a prije svega priopći im

novo tumačenje poruke koje im je otkrilo Paganelovo oštro-umlje. Lord pohvali i Roberta. Njime se mogla Mary s punim pravom ponositi. Glenarvan je istakao njegovu hrabrost, odanost i opasnost, kroz koje je morao proći. Dječak ne bi znao, gdje da se sakrije, da mu sestrin zagrljaj nije pružio zaklona.
- Ne treba se stidjeti, Roberte - reče John Mangles. - Držao si se, kao što dolikuje sinu kapetana Granta.
On pruži ruku Marvnom bratu i poljubi mu obraze oro-šene djevojčinim suzama. Spominjemo samo uzgred srdačan doček koji prirediše majoru i geografu, kao i uspomenu posvećenu plemenitom Thalcaveu. Lady Helena požali što nije mogla stisnuti ruku čestitom Indijancu. Poslije prvih izljeva radosti Mac Nabbs se povukao u svoju kajitu, gdje se obrijao mirnom i sigurnom rukom. Paganel je pak trčao od jednog do drugog, kao pčela, skupljajući sok pohvala i posmijeha. Htio je izljubiti čitavu Duncanovu posadu, a kako su

se lady Helena i Mary Grant također ubrajale u nju, poče dijeliti poljupce njima, a svrši s gospodinom Olbinettom.
Sobar je pomislio da se za takvu ljubaznost može najbolje odužiti, ako objavi, da je pripravljen objed.
- Objed! - kliknu Paganel.
- Da, gospodine Paganele - potvrdi Olbinett.
- Zar pravi objed, na pravom stolu, s priborom i ubrusima?
- Dakako, gospodine Paganele.
- I nećemo jesti ni charqui, ni tvrdo kuhana jaja, ni pečenog nandua?
- Ah, gospodine! - začudi se sobar, uvrijeđen u svojoj vještini.
- Nisam vas htio vrijeđati, dragi prijatelju - ispričavao se učenjak. - Ali, već i^as čitav mjesec prati takva hrana. Nikad nismo objedovali za stolom, već uvijek opru-ženi po zemlji, osim ako nismo jeli jašući na grani. Objed koji upravo najaviste, čini mi se kao san, izmišljena priča i tlapnja.
- Eh, onda pođimo i ustanovimo, je li zbilja ili tlapnja, gospodine Paganele - našali se lady Helena, jedva suspre-žući smijeh.

-- Izvolite sa mnom - galantno će geograf.
- Ima li vaša visost kakvih zapovijedi u pogledu Dun-cana - zapita John Mangles.
- Poslije objeda, dragi Johne - odgovori Glenarvan - svi ćemo zajedno pretresti program naše nove ekspedicije.
Putnici i kapetan siđoše u blagovaonicu. Strojaru je dat nalog, da drži kotao pod živom parom, kako bi mogli krenuti na prvi znak za polazak.
Svježe obrijani major i svi ostali putnici koji se na brzu ruku urediše, posjedaše za sto. Sva jela gospodina Olbinetta primiše sa slavljem. Pro-glasiše ih odličnim, čak boljim od onih sjajnih gozba u pam-pi. Paganel je svako jelo uzimao po dva puta, "iz rastrese-nosti", kako reče.
Ta riječ navede lady Helenu da zapita, nije li ljubazni Francuz podlegao svojoj uobičajenoj mani. Major i lord Glenarvan pogledaše se sa smiješkom. Paganel iskreno prasnu u smijeh i obeća "na poštenu riječ" da neće počiniti više nikakvu rastresenost za čitava putovanja. Zatim opisa veoma šaljivo svoju nedaću i ispripovjedi, kako je duboko proučavao Camoesovo djelo.
- Napokon - zaključi geograf - u svakoj nesreći ima i sreće, pa mi sad i nije žao zbog te pogreške.
- A zašto, dragi prijatelju? - začudi se major.
- Jer sad znam i španjolski i portugalski. Govorim dva jezika umjesto jednog.
- Vidi, na to nisam ni pomislio - opet će Mac Nabbs. - Čestitam, Paganele, iskreno čestitam!
Svi čestitahu Paganelu, njemu pak nije izmakao ni jedan zalogaj. On je govorio i jeo u isto vrijeme. Ali geograf ne opazi nešto, što Glenarvanu nije izmaklo, a to je pažnja, koju je John Mangles ukazivao svojoj susjedi Mary Grant. Lady Helena dade svom mužu neprimjetljiv znak da je "sve u redu". Glenarvan pogleda dvoje mladih ljudi s iskrenom naklonošću i zapita Johna Manglesa, ali o sasvim drugoj stvari:
- A kako je teklo putovanje, Johne?
- Bolje i nije moglo •*- odgovori kapetan. - Samo moram obavijestiti vašu visost da se nismo vratili kroz Magel-lanov tjesnac.

l
- Tako! - kriknu Paganel. - I vi oploviste rt Hoorn bez mene!
- Objesite se! - pecnu ga major.

- Sebičnjače! To me svjetujete, samo da se domognete mog konopca - našali se geograf.
- Ali, dragi Paganele - nato će Glenarvan - ne možete biti svagdje, osim da imate neko osobito svojstvo, da budete na više mjesta odjednom. Kad ste jahali pampaskim ravnicama, niste mogli u isto vrijeme oplovijavati rt Hoorn.
- Zato mi je ipak žao - odgovori Paganel. Razgovor se prekinu. Tada John Mangles poče opisivati
Duncanovo putovanje. Ploveci duž zapadne obale Amerikez on je promatrao sve zapadne otoke, a da nigdje nije mogao naći traga Britanniji. Došavši do rta Pilaresa na ulazu u tjesnac i naišSvši na protivan vjetar, skrenuo je prema jugu. Duncan je prošao otok Desolation, spustio se do šezdeset sedmog stupnja južne širine, oplovio rt Hoorn, obišao Ognjenu zemlju, prošao prolazom Le Maire i nastavio put duž patagonske obale. U visini rta Corrientes naišao je na strašan vjetar, na onaj isti koji je šibao i putnike na kopnu za vrijeme oluje. Jahta se izvrsno držala. John Mangles je već tri dana krstario pučinom, kad pucnji karabina objaviše dolazak putnika koje su tako željno očekivali. Duncanov bi kapetan bio nepravedan kad ne bi istakao izvanrednu neustrašivost lady Glenarvan i gospođice Grant. Oluja ih nije mogla prestrašiti. One pokazaše doduše neku bojazan, ali to je bilo zbog njihovih milih prijatelja koji su tada lutali negdje po argentinskim ravnicama.
Tim riječima John Mangles dovrši opis putovanja. Lord Glenarvan mu čestita, a zatim se obrati Mary Grant:
- Draga gospođice, eto čuo sam, kako kapetan John hvali vaše vrline. Sretan sam, kad pomislim da ste se i vi Ugodno osjećali na njegovu brodu.
- Pa drugačije se ne bih ni mogla osjećati - odgovori Mary, kosnuvši pogledom lady Helenu, a možda i mladog kapetana.
- Oh! Moja vas sestra veoma voli - bezazleno će Robert.
- I ja vas volim, gospodine Johne!
- I ja tebe volim, dragi dječače! - odgovori John Man-

gles, nešto zbunjen Robertovim riječima koje izazvaše rumenilo na čelu Mary Grant.
Zatim, skrenuvši razgovor na manje opasno tlo, John Mangles nastavi:
- Pošto sam vam opisao Duncanovo putovanje, molim da nam vaša visost kaže koju riječ o prijelazu preko Amerike i o podvizima našeg mladog junaka.
Ničim ne bi mogao više ugoditi lady Heleni i gospođici Grant, nego da im opiše svoje putovanje. Lord Glenarvan im odmah učini po volji. Poče redom iznositi sve doživljaje na putovanju od jednog do drugog oceana. Opisa im prijelaz preko Anda, potres, kako se izgubio Robert, događaj s kondorom, Thalcaveov pucanj, napadaj grivastih vukova, kako se dječak za njih žrtvovao, narednika Manuela, poplavu, spašavanje na ombuu, trijesak groma, požar, kajmane, pijavicu i noć na obali Atlantika. Opisivanjem svih tih događaja Glenarvan je kod svojih slušaoca izazvao čas radost, čas krajnji strah. U pričanju opisa mnogo slučajeva koji pota-koše sestru i lady Helenu da zagrle Roberta. Njega nije još nitko tako milovao, i nikad nije osjetio toliko divljenja kod prijatelja.
Glenarvan dovrši povijest svog putovanja ovim savjetom:
- Sad moramo misliti na sadašnjost, prošlost je za nama, ali budućnost nas čeka; posvetimo se opet kapetanu Harryju Grantu.
Poslije objeda pozvanici uđoše u odaju lady Glenarvan i posjedaše oko stola koji bijaše pretrpan kartama i planovima. Odmah započeše razgovarati.
- Draga Heleno - poče Glenarvan - kad sam dolazio na brod, ja sam ti već rekao, da, ako brodolomci s Britan-nije i nisu među nama imamo ipak više nade nego ikad prije da ćemo ih naći. Ta nada ili, da bolje rečem, ta sigurnost posljedica je našeg prijelaza preko Amerike. Mi smo sad uvjereni da se brodolom nije dogodio ni na obalama Tihog ni

Atlantskog oceana. Prema tome razumljivo je, da smo krivo shvatili i poruku, ukoliko se tiče Patagonije. Srećom, naš je prijatelj Paganel u jednom trenutku nadahnuća
203
otkrio pogrešku. Dokazao nam je da smo na krivom putu, i protumačio nam je poruku tako, da nam nije ostala više nikakva sumnja. Budući da smo uzeli poruku na francuskom jeziku, zamolit ću Paganela, da nam je sad ovdje protumači, tako da nikome ne ostane ni najmanje sumnje u tom pogledu.
Učenjak, koga pozvaše da govori, odmah započe. Najprije je raspravljao o riječima gonie i indi, i to na najuvjerljiviji način. Iz riječi austral izveo je točno riječ Australija. Dokazao je da je kapetana Granta nakon odlaska iz Perua u Evropu mogla zanijeti južna pacifička struja, sve do obale Australije, osobito ako mu je brod ostao bez snasti1. Sve je te oštroumne pretpostavke i razborite zaključke odobrio i sam John Mangles. On je svakako u tom pogledu bio strog sudac koji se ne da zavesti na polje tlapnja.
Kad je Paganel završio svoju raspravu, Glenarvan izjavi da će Duncan krenuti u Australiju. Međutim, prije nego što će dati zapovijed, da se okrene u istočni kurs2, major zamoli da mu dopuste jednu napomenu.
- Govorite, Mac Nabbse - ponuka ga Glenarvan.
- Ne kanim - reče major - oslabiti dokaze svog prijatelja Paganela, a još manje, da bih ih odbacio; naprotiv, smatram da su ozbiljni, pronicavi, da zaslužuju našu pažnju i da ih sasvim opravdano moramo uzeti kao temelj za naša istraživanja u budućnosti. Međutim, ja ipak želim da ih još jednom ispitamo, kako bi im vrijednost postala neprijeporna, pa da se o njoj kasnije ne moramo prepirati.
Nitko nije mogao pogoditi što zapravo razboriti Mac Nabbs želi, i svi ga slušahu nekako uznemireni.
- Nastavite, majore - na to će Paganel. - Spreman sam vam odgovoriti na sva vaša pitanja.
- Ništa lakše - reče major. - Kad smo prije pet mjeseci u zaljevu rijeke Clyde proučavali sve tri poruke, njihovo smo tumačenje smatrali sasvim sigurnim. Činilo nam se, da se brodolom nije mogao dogoditi ni na kakvoj drugoj obali osim zapadne Patagonije. U to nismo ni za tren posumnjali.
- Točno razmatrate - odobri mu Glenarvan.
204
- Kasnije - nastavi major - kad se Paganel u jednom trenutku sudbonosne rastresenosti ukrcao na naš brod, dali smo mu poruke da ih pročita i ispita, i on je odobrio bez ikakvih ograda da treba tražiti na američkoj obali.
- Priznajem - potvrdi geograf.
- Pa ipak se prevarismo - dobaci major.
- Prevarismo se! - planu Paganel. - Svaki se čovjek može prevariti, Mac Nabbse, ali ako tvrdokorno ustraje u svojoj pogrešci, onda je luđak.
- Čekajte, Paganele - mirno će major - nemojte se uzrujavati. Ne mislim na to da bismo morali nastaviti traženje u Americi.
- Što onda želite? - u čudu će Glenarvan.
- Samo jedno priznanje. Priznajte, da nam se danas čini očito, da je Britannia doživjela brodolom u Australiji, isto tako, kao što nam se činilo prije pet mjeseci da se razbila u Americi.
- To vam rado priznajem - popustljivije će Paganel.
- Primani na znanje - nastavi major - koristim se time i molim vašu moć rasuđivanja, da se čuva tih protuslovnih očitosti, što slijede jedna za drugom. Tko zna, neće li nam poslije Australije neka druga zemlja pružati isto toliko očite sigurnosti, pa kad i riju pretražimo uzalud, neće li nam se opet činiti "očito", da moramo početi iznova negdje drugdje?

Glenarvan i Paganel pogledaše se. Majorove ih opaske osupnuše svojom točnošću.
- Želim stoga - nastavi Mac Nabbs •- da još jednom sve točno promislimo, prije nego što krenemo u Australiju. Tu su poruke, tu su karte. Ispitajmo jednu za drugom sve točke kojima prolazi trideset sedma paralela, i pogledajmo ne prolazi li kojom drugom zemljom, koja bi odgovarala podacima iz poruke.
- Ništa lakše ni kraće - prihvati Paganel - jer srećom na toj geografskoj širini nema tako mnogo zemalja.
- Da vidimo - znatiželjno će major, razvijajući jednu englesku kartu Merkatorove konstrukcije koja je prikazivala čitavu zemlju.
Kartu prostriješe pred lady Helenu i svi se namjestiše tako, da mogu slijediti Paganelova tumačenja.
205
- Kao što sam vam već rekao - poče geograf - trideset sedma paralela, nakon prijelaza preko Južne Amerike, nailazi na otočje Tristan da Cunha. Naglašujem da se nijedna riječ u poruci ne može odnositi na to otočje.
Pošto su savjesno pregledali poruke, moradoše priznati da Paganel ima pravo. Tristan da Cunha jednoglasno od-baciše.
- Nastavimo - predloži geograf. - Iz Atlantskog oceana izaći ćemo tako, da prođemo na dva stupnja ispod Rta dobre nade, i ući ćemo u Indijski ocean. Na našem se putu tu nalazi samo jedna skupina otoka, otpčje Nouvelle Amsterdam. Ispitajmo i njega kao što smo to učinili s otočjem Tristan da Cunha.
Poslije; pažljivog pregleda odbaciše i otočje Amsterdam. Nijedna se riječ, ni čitava ni okrnjena, ni francuska, ni engleska, ni njemačka, nije mogla primijeniti na to oceansko otočje.
- Evo nas sad u Australiji - nastavi Paganel. - Trideset sedma paralela ulazi u kontinent kod rta Bernouilli, a izlazi kod zaljeva Twofold. Priznat ćete kao i ja, ne mijenjajući izvornik, da se engleska riječ stra i francuska au-' stral mogu primijeniti na Australiju. To je toliko bjelodano, da to i ne moram naglašavati.
Svi potvrdiše Paganelov zaključak. Po svemu se činilo da Paganel ima pravo.
- Hajdemo još dalje! - tvrdoglavo će major.
- Hajdemo! - prihvati geograf. - Sad je put lak. Nakon izlaza iz zaljeva Twofold, prelazimo more, što se prostire istočno od Australije, a zatim nailazimo na Novi Zeland. Ovom vas prilikom moram podsjetiti, da riječ contin iz francuske poruke znači nesumnjivo kontinent. Kapetan Grant nije mogao prema tome naći utočišta na Novom Zelandu koji je samo otok. Usprkos tome ispitujte, uspore-đujte, izvrćite riječi i pogledajte, je li moguće da bi se mogle odnositi na taj novi kraj.
- Ni u kom slučaju - odgovori John Mangles koji je najpomnije proučio i poruke i kartu.
- Ne! - suglasiše se svi Paganelovi slušaoci, pa čak i sam major. - Ne, ne može biti Novi Zeland.
206
l
- A sad - nastavi geograf - na čitavom prostoru, što se proteže između tog velikog otoka i američke obale, trideset sedma paralela siječe samo jedan jedini pusti i goli otok.
- Koji se zove...? - zapita major.
- Pogledajte na kartu. To je otok Marije Terezije, a ni tom imenu nema ni traga u trima porukama.
- Doista nema - prizna Glenarvan.
- A sad prepuštam vama, dragi prijatelji da odlučite, ne govore li sve okolnosti, da se tu radi o Australiji?

- Svakako - odgovoriše jednoglasno svi putnici, za- . jedno s kapetanom Duncana.
- Johne - zapita tada Glenarvan - imate li dovoljno živeža i ugljena?
- Imam, vaša visosti, potpuno sam se opskrbio u Talca-huanu, osim toga u gradu na Rtu3 moći ćemo lako nadopuniti gorivo.
- Dobro, onda naprijed!
- Samo još jednu napomenu - prekinu major prijatelja.
- Izvolite, Mac Nabbse.
- Ma koliko nam Australija pružala izgleda na uspjeh, ne bi li ipak bilo korisno, da se zaustavimo jedan, dva dana na otočjima Tristan da Cunha i Amsterdamu? Ona su nam baš na putu i ne moramo se udaljavati od naše rute4. Barem ćemo doznati, nije li ostao kakav trag o brodolomu Britannije.
- Nevjerni majore! - uzviknu Paganel. - Do toga mu
je!
- Meni je do toga, da se opet ne vraćamo, ako slučajno Australija ne ispuni one nade, koje u nju polažemo.
- Smatram da je taj oprez koristan - složi se Glenarvan.
- A ja sam posljednji, koji bi vas od toga pdvraćao - nadoda Paganel. - Baš obratno!
- Onda, Johne - reče Glenarvan - upravite kurs na Tristan da Cunhu.
- Odmah, vaša visosti - odgovori kapetan i pođe na most, dok su Robert i Mary Grant najsrdačnije zahvaljivali lordu Glenarvanu.

207

Ubrzo je Duncan sjekao svojim brzim pramcem valove Atlantskog oceana, udaljujući se od američke obale i ploveći prema istoku.

Drugo poglavlje TRISTAN DA CUNHA

Da je jahta plovila po ekvatoru, tada bi sto devedeset i šest stupnjeva razlike u geografskoj dužini između Australije i Amerike ili, točnije, između rta Bernouilli i rta Corri-entes mjerilo jedanaest tisuća sedam stotina i šezdeset geografskih milja. Ali na trideset sedmoj paraleli tih stotinu devedeset i šest stupnjeva zbog oblika zemaljske kugle iznosi samo devet tisuća četiri stotine osamdeset milja. Od američke obale do otoka Tristan da Cunha ima dvije tisuće i sto milja. John Mangles se nadao da će ih prevaliti za deset dana, ako istočni vjetrovi ne uspore brzinu broda. Ali sad je upravo mogao biti zadovoljan, jer je predvečer vjetar znatno popustio, a zatim se promijenio, tako da je Duncan mogao razviti na mirnom moru sva svoja izvrsna svojstva.

Putnici se istog dana prihvatiše redovitog posla na brodu. Kao da nisu ni bili odsutni s broda čitav mjesec. Poslije pučine Tihog oceana pred njima se sad rasprostrla površina Atlantskog oceana, ali uz male razlike sve su vode jednake. Svi prirodni elementi koji su ih do tada izložili tolikim kušnjama, sad ujediniše sve svoje sile, da im pomognu. Ocean bijaše miran, a puhao je i vjetar iz povoljnog smjera. Zapadni vjetrovi nadahnuše sva razapeta jedra te pomaganu neumorno pari iz kotla.

Taj dio puta prevališe brzo i bez osobitih događaja. S pouzdanjem očekivahu australsku obalu. Vjerojatnost postade izvjesnost. Govorili su o kapetanu Grantu, kao da jahta ide po njega u neku određenu luku. Njegova kabina i postelje njegovih drugova bijahu već spremne na brodu. Mary Grant je uživala da je svojom rukom namjesti i ukrasi. Kabinu mu je ustupio gospodin Olbinett, a on je sad dijelio drugu s gospođom Olbinett. Ta je kabina bila uz onu broj šest, koju je Jacques Paganel bio naručio na Scotiji.

208

Učeni se geograf za čitavo vrijeme zatvorio. Radio je od jutra do mraka na djelu, kome je dao naslov: Uzvišeni dojmovi jednog geografa u argentinskoj Pampaziji. Mogli su ga čuti, kako tronutim glasom iskušava najljepše misli, prije nego što bi ih povjerio bijelim

listovima bilježnice; više nego jednom iznevjerio se muzi povijesti Kliji i pustio se u okrilje Kaliope, zaštitnice velikih tvorevina.
Paganel to, uostalom, nije ni tajio. Djevičanske kćeri Apolonove rado su za njega ostavljale vrhove Parnasa i He-likona. Lady Helena obasu ga iskrenim pohvalama.
čak mu je i major čestitao na njegovim izletima u mi-tologiju.
- Samo nemojte slučajno počiniti opet kakvu rastre-senost. Ako vam padne na pamet da učite australski jezik, nemojte ga učiti iz kakve kineske gramatike!
Na brodu je teklo sve u najboljem redu. Lord i lady Glenarvan promatrahu sa zanimanjem Johna Manglesa i Marv Grant. Nisu imali što reći, a kako ni John nije ništa govorio, najbolje je bilo da se na to i ne osvrću.
- što će reći kapetan Grant - zapita jednog dana Glenarvan lady Helenu.
- Reći će da je John dostojan Mary, dragi Edwarde, i neće se prevariti.
Jahta je, međutim, brzo plovila k svome cilju. Peti dan, pošto je ostavila rt Corrientes, 16. studenog, duhnu svjež vjetar sa zapada, veoma povoljan za one brodove koji oplo-vljavaju afrički rt, jer tu obično pusu protivni jugoistoični vjetrovi. Duncan razape sva jedra: velenjaču, prVenjaču košnjaču, vrhovnjaču, ,yršnjače, te prsna i letna5 jedra. Jedrio je punom brzinom i lijevim oglavima. Vijak je jedva i stizao zahvatiti brzu vodu koju je sjekla statva broda. Kao da se Duncan takmio s jahtom za utrke Kraljevskog kluba na Temzi.
Sutradan ugledaše čitav ocean pokriven algama; naličio je na golemu baru s travom. Moglo bi se pomisliti, da sy upali u jedno od onih sargaških mora, koja nastaju od granja i trava, što ih je more otrglo s obližnjih obala6. Pomorce je na ta mora upozorio Maury7. činilo se, kao da je Duncan klizio nekom golemom prerijom. Paganel ju je opravda-

no prispodobio s pampama. Alge malo usporiše brzinu broda.
Poslije dvadeset i četiri sata, u svitanje, izviđač povika:
- Kopno!
- U kom smjeru? - zapita Tom Austin koji je bio na straži.
- U zavjetrini od nas - odgovori mornar.
Na taj povik, koji na pučini uvijek uzbuđuje, paluba se jahte naglo napuči. Uskoro se pomoli iz krmenog nadgrađa dalekozor, a odmah za njim i Jacques Paganel. Učenjak uperi instrument u naznačenom smjeru, ali ne vidje ništa, što bi naličilo na kopno.
- Gledajte u oblake! - upozorio ga John Mangles.
- Zbilja - prihvati Paganel - doima se kao šiljak, jedva se vidi.
- To je Tristan da Cunha - reče John Mangles.
- Prema tome, ako se dobro sjećam - nastavi učenjak - sad smo udaljeni od njega osamdeset milja, jer se vrh Tristan, visok dvije tisuće i dvije stotine metara vidi do te daljine8.
- Tako je - potvrdi kapetan John.
Poslije nekoliko sati lijepo se vidjela na obzorju skupina veoma visokih i strmih otoka. Crni čunjasti vrh Tristan od-razivao se na blistavoj pozadini neba koja se prelijevala od sunčanih zraka. Ubrzo se iz grebenaste mase odvoji glavni otok s trokutnim vrhom koji bijaše nagnut prema sjeveroistoku.
Tristan da Cunha leži na 37°8' južne širine i 10°44' zapadne dužine od meridijana Greenwicha*. Osamnaest milja jugozapadno leži otok Inaccessible9, a deset milja prema sjeveroistoku otok Nightingale10. Od ta dva otoka sastoji se to osamljeno otočje južnog dijela Atlantika. Oko podne ugledaše dvije glavne orijentacione točke, što služe mornarima za snalaženje, i to: kod jednog rta otoka Inaccessible hrid koja naliči na brod s razapetim jedrima, a pred sjevernim rtom otoka Nightingale dva otočića slična ruševinama tvr-

đavice. U tri sata Duncan uđe u zaljev Falmouth na otočju Tristan da Cunha koji od zapadnih vjetrova štiti rt Help ili Dobra pomoć.
* 13°4' zapadno od Pariškog meridijana. Razlika između ta dva meridijana iznosi 2°20'.
210
U zaljevu je drijemalo nekoliko usidrenih kitolovačkih brodova što love tuljane i druge morske životinje. Na tim obalama ima nebrojeno mnogo takvih životinja.
John Mangles potraži zgodno mjesto za sidrenje, jer su otvorena sidrišta veoma opasna za olujnih sjeverozapadnih i sjevernih vjetrova, i baš je na tom mjestu 1829. engleski brikls Julia nastradao sa čitavom posadom. Duncan priđe k obali na pola milje i usidri se na dubini od trideset i šest metara nad grebenastim dnom. Odmah se ukrcaše putnici i putnice u veliki čamac i iskrcaše se na finom crnom pijesku, najsitnijim djelićima vapnenih stijena otoka.
Glavno mjesto čitavog otočja Tristana da Cunha je selo u dnu zaljeva, na veliku, veoma hučnu potoku. Imalo je pedesetak doista čistih kuća koje su bile raspoređene onakvom pravilnošću, kakva se uvodi u najnovijem engleskom građevinarstvu. Iza tog gradića u malome pružala se ravnica od tisuću i pet stotina hektara, obrubljena nasipom od lave. Iza tog travnjaka stršio je dvije tisuće sto metara uvis čunjasti šiljak.
Lorda Glenarvana primi guverner, koga postavlja engleska Kapska kolonija12. On se odmah raspitao za Harrvja Granta i Britanniju. Ta imena nije nitko poznavao. Otoci Tristan da Cunha leže izvan plovidbenih putova, i brodovi ih stoga rijetko posjećuju. Poslije glasovite propasti broda Blendon Hali, koji se nasukao 1821. na grebenje otoka Inaccessible, još su se dva broda razbila o obalu glavnog otoka, i to Primauguet 1845. i američki trojarbolnjak Philadelphia 1875. Statistika pomorskih nesreća tog otočja ograničava se na tri katastrofe.
Glenarvan se nije ni nadao da će tu naći kakvih točnijih podataka, o guverneru otoka pitao je samo da umiri savjest. On čak posla i brodske čamce, da obiđu otok, kojega je opseg imao najviše sedamnaest milja. Ni London ni Pariz ne bi se mogli na njemu smjestiti, pa da je i triput veći.
Za vrijeme tog izviđanja Duncanovi se putnici prošetaše selom i obližnjim obalama. Tristan da Cunha nema više od stotinu i pedeset stanovnika. To su Englezi i Američarii, koji se oženiše crnkinjama i hotentotkinjama s Kapa. 2ene im bijahu uzor rugobe, a djeca tih raznorodnih brakova pred-
211
stavljahu veoma neugodnu mješavinu saksonske ukočenosti i afričkog! crnila.
Sretni, što osjećaju čvrsto tlo pod nogama, putnici na-staviše šetnju duž obale, kojom se svršava velika ograđena ravnica, jedina na čitavom otoku. Posvuda je inače obala od strmih i golih klisura lave. Na njima je živjelo na stotine tisuća golemih albatrosa i glupih pingvina.
Pošto pregledaše klisure vulkanskog podrijetla, putnici se vratiše u ravnicu. Svuda su žuborili brojni živahni potoci koji su se napajali snijegom sa čunjastog vrha. Zeleno grmlje, u kome se moglo nabrojiti isto toliko vrabaea, koliko i cvjetova, razveseljavalo je čitav kraj. Samo jedno drvo, jedna phjlica koja naraste do šest metara, i "tusseh", golema arondinaceja, drvenaste stabljike, dizali su se tu iz zelene trave. Acena, penjačica s bodljikavim plodovima, krepke lo-marije sa zamršenim vlaknom, nekoliko grmolikih biljaka duga života, ancerine koje ispunjavahu zrak prodornim bal-zamskim mirisom, mahovina, divlji celer i paprat: to su predstavnici vrsta malobrojne, ali bujne flore. Na svakom se koraku osjećalo da vječno proljeće izlijeva svoj blagi utjecaj na blagosloveni otok. Paganel je s oduševljenjem tvrdio da je tu ona glasovita Ogvgija koju je opjevao Fene-

lon13. On predloži lady Glenarvan, neka potraži jednu spilju i slijedi primjer ljubazne Kalipse, a za sebe nije zahtijevao druge službe, doli jedne od "nimfa", koja će ga dvoriti".
U razgovoru i divljenju putnici se dugo zadržaše; na brod su stigli, tek kad se već spustila noć. Okolicom su prolazila stada goveda i ovaca. Njive pšenice i kukuruza kao i povrtnjaci prostirahu svoje obilje sve do ulica gradića. I žito i povrće dovezeno je na otok prije četrdeset godina.
U trenutku kad se Glenarvan vraćao na brod, stigoše i Duncanovi čamci. Oni su plovili oko otoka nekoliko sati. Na svom putu nisu naišli ni na kakav trag Britannije. Jedini uspjeh te "plovidbe oko svijeta" bijaše, da su sad i otok Tristan mogli konačno izbrisati iz svog rasporeda traženja.
Duncan je sad mogao otputovati s tog afričkog otočja i nastaviti put prema istoku. Ali brod nije otplovio te večeri stoga, što je lord Glenarvan dopustio posadi da pođe u lov na tuljane kojih je bilo nebrojeno mnogo i koji zakrči-še sve obale Folmouthskog zaljeva. Bilo ih je mnogo vrsta,
212
a zovu ih: morski volovi, morski lavovi, morski medvjedi i morski slonovi. Nekad su oko otoka mirno uživali i kitovi, ali su ih kitolovci toliko progonili i harpunirali, da ih je jedva nešto malo ostalo. Naprotiv, susreli su čitava krda pe-rajara. Duncanova posada odluči da lovi noću, a sutradan da spremi dovoljnu zalihu ulja.
Zbog toga odgodiše Duncanov odlazak za prekosutrašnji dan, 20. studenog.
Za vrijeme večere Paganel pripovjedi nekoliko pojedinosti o otocima Tristan da Cunha koje svi saslušaše sa zanimanjem. Oni tako naučiše da je to otočje otkrio 1506. Portugalac Tristan da Cunha, jedan od Albuquerqueovih14 drugova, i da je ostalo neiskorišteno više od jednog stoljeća. O tim se otocima govorilo dosta opravdano da su gnijezda oluja. Bijahu na zlu glasu, gotovo kao otočje Bermuda. Njima se prema tome nije nitko približavao, a nikad nije nijedan brod ni pristao, osim ako bi ga protiv njegove volje onamo bacile atlantske oluje.
Tri su nizozemska broda Indijskog društva pristala 1697. i odredila geografske koordinate otočja, a 1700. prepustiše velikom astronomu Hallevu brigu, da im provjeri račune. Od 1712. do 1767. spominje to otočje nekoliko francuskih pomoraca, a osobito La Peruse koji ga posjeti na svom glasovitom putovanju 1785.
To slabo posjećeno otočje bijaše pusto sve do 1811, kad ga neki Američanin, Jonathan Lambert, odluci kolonizirati. On se sa svoja dva druga iskrca u mjesecu siječnju, i sva trojica se hrabro prihvatiše kolonizatorskog zvanja. Kad je engleski guverner Rta dobre nade doznao da dobro uspijevaju; ponudi im englesku zaštitu. Jonathan prihvati ponudu i razvi englesku zastavu na svojoj kolibi. Činilo se da će mirno vladati svojim "narodom" koji se sastojao od jednog starog Talijana i jednog portugalskog mulata, kadli se jednog dana prigodom pregleda obale svoga carstva Jonathan utopi, ili ga utopiše, to se zapravo ni danas ne zna. Dođe godina 1816. Napoleona zatočiše na Sv. Heleni, i Engleska, da bi ga bolje čuvala, uspostavi jednu posadu na otoku Asce-sionu, a drugu na Tristanu da Cunha. Posada se na Tristanu sastojala od jedne čete topnika s Rta dobre nade i jednog
213
odreda Hotentota. Posada osta na otoku do 1821, a kad je zatočenik na Sv. Heleni umro, vratiše je na Kap.
- Među njima bijaše samo jedan Evropljanin - nadoda Paganel - kaplar, Škot...
- Ah! Škot! - ote se majoru, koji se osobito zanimao za svoje zemljake.
- Zvao se William Glass - nastavi Paganel. - On osta na otoku sa svojom ženom i s dva Hotentota. Malo zatim pridružiše se Škotu dva Engleza, jedan mornar i jedan ribar s Temze, bivši konjanik argentinske vojske. Napokon 1821. spasi se na Tristanu jedan

brodolomac s Blendon-Halla zajedno sa svojom mladom ženom. Tako je 1821. na otoku bilo šest muškaraca i dvije žene. Godine 1829. bijaše sedam muškaraca, šest žena i četrnaestoro djece. Do 1835. porastao je broj stanovnika na četrdeset, a sad ih ima tri puta više15.

- Tako počinju nacije - pripomenu Glenarvan.

- Povijest Tristana da Cunha htio bih završiti samo time, da mi se čini da to otočje zaslužuje ime Robinzonovih otoka isto toliko koliko i Juan Fernandez. Doista, kao što su dva mornara uzastopce ostavljana na Juanu Fernandezu, umalo da nisu dva učenjaka ostala na Tristanu da Cunha, 1793. jedan moj zemljak, Aubert Dupetit-Thouars, zanesen strašću skupljanja bilja radi proučavanja, zaluta i stiže na brod upravo u trenutku, kad je kapetan već dao dizati sidro. A 1824. jedan vaš zemljak, dragi Glenarvane, August Earle, osta punih osam mjeseci na otoku. Kapetan je naime zaboravio da je on na kopnu, i odjedrio je prema Rtu.

- E, to će reći rastresen kapetan! - dobaci major. - Bez sumnje vam je nešto u rodu, Paganele?

- Nije, majore, ali bi zaslužio da bude.

S geografovim odgovorom svrši se razgovor.

U noći je Duncanova posada imala obilan lov i ubila pedesetak velikih tuljana. Kad im je već dopustio da love, Glenarvan nije mogao zabraniti da lovinu i iskoriste. Sutrašnji dan upotrijebiše za dobivanje ulja i spremanje koža korisnih perajara. Putnici naravno iskoriste i taj drugi dan odmora za izlete po otoku. Glenarvan i major poniješe puške, da okušaju divljač otoka. Na šetnji dođoše do podnožja brda, gdje je tlo bilo posuto krhotinama, troskom, šupljikavom, crnom lavom i drugim tvarima izbačenim iz vulkana.

214

Podnožje se brda izdizalo iz meteža klimavih stijena. Teško bi se bilo prevariti o vrsti golemog šiljka, i engleski ga je kapetan Carmichael s pravom označio kao ugasli vulkan.

!

Lovci opaziše nekoliko veprova. Jednog obori major. Glenarvan se zadovolji s nekoliko pari crnih jarebica, od ko-jih će brodski kuhar pripremiti izvrsnu pečenku. Na povišenim ravnicama ugledaše mnogo koza. Bilo je mnogo ponositih, smjelih i snažnih divljih mačaka kojih su se i psi po-bojavali. One su se brzo množile, i jednog će dana postati veoma opasne zvijeri.

U osam sati svi bijahu na brodu, a noću Duncan otplovi s otoka Tristana da Cunha koji više nikad neće vidjeti.

Treće poglavlje OTOK AMSTERDAM

John Mangles namjeravao je ukrcati ugljen na Rtu dobre riade. Morao se prema tome malo udaljiti od trideset sedme paralele i poći dva stupnja prema sjeveru. Duncan se nalazio ispod zone pasatnih vjetrova i naišao je na snažne zapadne vjetrove, veoma povoljne za jedrenje.* Za manje od šest dana prevali tisuću i trista milja koje dijele Tristan da Cunha od Afričkog rta. U tri sata poslije podne, 24. studenog, ugledaše brdo Stol, a nešto kasnije John opazi i brdo Signal koje označuje ulaz u zaljev. Brod uđe oko osam sati i obori sidro u luci Cape Town.

Paganel je kao član Geografskog društva znao da je Afrički rt prvi put ugledao 1486. portugalski admiral Bar-tolomeo Diaz, a da ga je oplovio tek 1497. glasoviti Vasco da Gama. Kako bi to Paganel mogao zaboraviti, kad je Camoes opjevao slavu tog ppmorca u svojim Lusiadama! Ali tim povodom Paganel učini jednu zanimljivu napomenu. Da je Diazu uspjelo oploviti Rt dobre nade 1486, to je šest godina prije prvog putovanja Kristofa Kolumba, Ameriku bi otkrili mnogo kasnije. Doista je put oko Rta mnogo kraći i vodi

* To je područje antipasatnih vjetrova kojima je granici oko tridesete paralele.

ravno u Istočnu Indiju. Zašto je veliki genovski pomorac zaplovio put zapada, nego da skrati put u zemlju mirodija? Da su dotada već oplovili Rt, njegovo putovanje ne bi imalo svrhe, pa ga po svoj prilici ne bi ni poduzeo.
Grad Cape Town leži u pozadini zaljeva Cape Bay, a utemeljio ga je 1652. Nizozemac van Riebeck. To je glavni grad važne kolonije16 koja postade engleska poslije ugovora od 1815. Duncanovi putnici iskoristiše priliku da ga pregledaju.
Za šetnju su imali samo dvanaest sati vremena, jer je kapetanu Johnu bio dovoljan jedan dan za nadopunu zaliha i htio je otputovati već 26. ujutro. Uostalom, nije ni trebalo više vremena, da se prokrstare ta pravilna polja šahovske ploče, koja se zove Cape Town i na kojoj trideset tisuća stanovnika, jedni bijeli, a drugi crni igraju kraljeve, kraljice, konje, pješake, a možda i luđake.17 Tako se barem izrazio Paganel. Kad se pogledala kula koja se diže jugoistočno od grada, pa vladina palača i perivoj, burza, muzej i kameni križ, što ga je podigao Bartolomeo Diaz u doba otkrića, i kad se popila čaša pontajca, najbolje konstancije,18 ostalo je još samo da se otputuje. To putnici i učiniše sutradan u zoru. Duncan otplovi, razapevši prečku, sošnjaču, prve-njaču, košnjaču, te za nekoliko dana oplovi taj glasoviti Rt oluja, kome je optimist, portugalski kralj Ivan I, sasvim neumjesno dao ime Dobre nade.
Od Rta do otoka Amsterdam trebalo je prijeći dvije tisuće i devet stotina milja. Po mirnu moru i s povoljnim vjetrom taj put prevališe za deset dana. Putnici na moru koji su imali više sreće nego putnici u pampama, nisu se mogli požaliti na prirodne elemente. Zrak i voda koji se na kopnu okomiše na njih, sad se ujediniše da im pospješe put.
- Ah! More! More - ponavljao je Paganel. - To je pravo bojno polje, gdje se ogledaju ljudske snage, a brod je pravo prijevozno sredstvo civilizacije! Razmislite o tome, dragi prijatelji! Da je čitava zemaljska kugla pokrivena samo kopnom, u XIX stoljeću još ne bismo poznavali ni jednu tisućinu njegove površine. Pogledajte, što se događa u unutrašnjosti velikih zemalja. Čovjek se jedva može odvažiti da pođe u sibirske stepe, na visoravni Središnje Azije, u afričke pustinje, na američke prerije, u sredinu prostrane

australske ploče, na osamljene ledene krajeve oko Polova. Najodvažniji uzmaknu, najhrabriji podlegnu. Nitko ne može proći. Prijevozna sredstva su slaba; vrućina, bolesti i divlja-štvo urođenika, sve su to nesavladive zapreke. Više razdvaja ljude dvadeset milja pustinja, nego pet stotina milja mora! Stanovnici jedne i druge obale mogu se nazvati susjedima, a stranci su, ako ih dijeli tek neka šuma! Engleska graniči Australijom, dok Egipat, na primjer, kao da je deset milijuna kilometara udaljen od Senegala, a Peking antipod Petrograda. Čitavo je more danas lakše prijeći nego malu Saharu. Kako ono reče jedan američki učenjak:* more stvara uopće srodstvo među svim dijelovima svijeta.
Paganel je govorio takvim zanosom, da čak i major nije smogao riječi kojom bi ublažio himnu oceana. Da su tražeći Harrvja Granta morali slijediti trideset sedmu paralelu preko kontinenta, na to se ne bi bili odvažili. Ali more sad prenosi hrabre putnike od jedne obale do druge - i u prvi osvit dana ono im otkri iz njedara svojih valova neku planinu.
Pokaza se otok Amsterdam na 37°48' južne geografske širine i 77°24'** istočne geografske dužine. Njegov se visoki čunjasti vrh vidi po vedru vremenu na pedeset milja daljine. U osam sati navečer njegov je još nejasan oblik pružao gotovo istu sliku kao Tenerifa.
- Prema tome - napomenu Glenarvan - naliči i na Tristana da Cunha.
- Sasvim točan zaključak - reče Paganel - prema onom geometrografskom pravilu, da su dva otoka koja sliče trećem slična i međusobno. Osim toga dodajem, da otočje Amsterdam, isto kao i Tristan da Cunha, obiluje tuljanima i Robinzonima.

- Robinzona ima dakle svagdje?! - začuđeno će lady Helena.
- Tako je, gospođo - potvrdi Paganel. - Malo poznajem otoka koji ne bi imali događaje te vrste, i sudbina je napisala roman o Robinzonu davno prije nego vaš neumrli zemljak Daniel Defoe.
- Gospodine Paganele - na to će Mary Grant - dopustite mi jedno pitanje.
* Kapetan Maury. ** 75°4' istočno od pariškog meridijana.

- I dva, draga gospođice, a ja ću vam odgovoriti.
- Da li bi vas bilo strah, kad bi vas ostavili na nekom pustom otoku?
- Mene? - u čudu će Paganel. z
- Nemojte sad samo početi tvrditi, dragi prijatelju - umiješa se major - da vam je to najmilija želja!
- To ne tvrdim - odgovori geograf. - Ali takav me doživljaj ne bi baš previše naljutio. Započeo bih novi život. Bavio bih se lovom, ribolovom, zimi bih izabrao stan u kakvoj spilji, a ljeti na kakvu stablu, našao bih skladišta za moju žetvu, eto, kolonizirao bih svoj otok.
- I to sasvim sam?
- Sam-samcat, ako ustreba. Uostalom, jesmo li ikad sami na tom svijetu? Zar ne možemo naći prijatelja i među životinjama, pripitomiti malo jare, rječitu papigu ili ljupka majmuna? Pa ako vam sudbina pošalje još i jednog druga, kao što je bio vjerni Petko, što još treba pa da čovjek bude sretan? Dva prijatelja na grebenu, i sreća je tu. Pomislite eto, major i ja ...
- Hvala! - prekinu ga major. - Nisam ni najmanje raspoložen glumiti ulogu Robinzona, i glumio bih je veoma loše.
- Dragi gospodine Paganele - prekori ga lady Helena - eto vas je opet mašta odnijela u carstvo tlapnja. Ja mislim da se stvarnost mnogo razlikuje od snova. Vi mislite samo na one zamišljene Robinzone koje je sudbina brižno dovela na izabrani otok i koje priroda tetoši kao razmaženu djecu. Gledate samo lijepu stranu slike.
- Što, gospođo, zar vi mislite da čovjek ne može biti sretan na pustu otoku?
- Ne vjerujem, čovjek je stvoren za društvo, a ne za samoću. Samoća može stvoriti samo očaj. Sve je samo pitanje vremena. Nesretnika, koji se tek spasio iz valova, možda u početku rastresu brige stvarnosti života i borba za opstanak. Možda i brige sadašnjosti zasjene strahovanja za budućnost. Ali kasnije, kad osjeti da je posve sam, daleko od sebe sličnih, bez i trunka nade, da će ikad vidjeti svoj kraj i svoje drage, što onda misli i koliko pati? Njegov mu je život čitav svijet. Čitavo je čovječanstvo u njemu samom, a kad se približi smrt, strašna smrt u osamljenosti, on je kao

posljednji čovjek posljednjeg dana svijeta. Vjerujte mi, gospodine Paganele, ne bih se htjela naći na mjestu tog čovjeka!
Paganel se, iako nerado, pokori dokazivanju lady Helene, ali raspravu o lijepim i lošim stranama osamljenosti nasta-više sve do trenutka, kad se Duncan usidri na jednu milju od otoka Amsterdama.
To se osamljeno otočje u Indijskom oceanu sastoji od dva rastavljena otoka, razmaknuta oko trideset i tri milje, i to' točno na meridijanu indijskog poluotoka. Sjeverni se otok zove Novi Amsterdam ili Sveti Petar, a južni Sveti Pavao. Ali valja priznati da su ih geografi i pomorci često zamjenjivali.
Te je otoke otkrio u prosincu 1796. Nizozemac Vlaming, a kasnije ih je ponovo izvidio d'Entrecasteaux, kad je s brodovima Esperance i Recherche tražio La Perousea.1^ Tog je dana počela zbrka s tim otocima. Pomorci Barrovv, Beau-temps-Beaupre u

d'Entrecasteauxovom atlasu, zatim Hors-burg, Pinkertom i drugi geografi uvijek nazivahu Svetog Petra Svetim Pavlom i obratno. Tek časnici austrijske fregate No-vara na svom putu oko svijeta2" uzmogoše 1859. izbjeći tu pogrešku koju je Paganel nastojao svakako ispraviti.
Otok Sveti Pavao koji leži južno od otoka Amsterdam, zapravo je nenaseljen otočić, on je, bolje reći, jedno jedino čunjasto brdo, vjerojatno ugasli vulkan. Otok Amsterdam naprotiv može imati opseg od kojih dvanaest milja. K njemu su upravo plovili čamcem Duncanovi putnici. Na njemu živi nekoliko dobrovoljnih prognanika, koji se privikoše na bijedni život. Oni su ribarski čuvari koji zajedno s otokom pripadaju nekom Otovanu, trgovcu s otoka Reunion. Taj vladar, koga još ne priznaše evropske velevlasti, dobiva svoju "civilnu listu" od sedamdeset i pet do osamdeset tisuća, franaka na godinu loveći, soleći i izvozeći cheilodactylus, koji je poznat pod manje učenim imenom - bakalar.
Uostalom, otok Amsterdam kao da je od sudbine određen da postane i ostane francuski. On je pripadao po pravu prvovlasništva Caminu, brodovlasniku iz Saint-Denisa, zatim Bourbonu, napokon je nekakvim međunarodnim ugovorom ustupljen jednom Poljaku, kome su ga obrađivali madaga-skarski robovi. Poljak ili Francuz, to je sve isto - i tako

poljski otok postade francuski, vlasništvo gospodina Oto-vana.
Kad je Duncan doplovio, 6. prosinca 1864, stanovništvo otoka bilo je poraslo na trojicu: jednog Francuza i dva mulata, sva trojica predstavnici trgovaca i vlasnika. Paganel se prema tome mogao rukovati s jednim svojim zemljakom, s poštovanim gospodinom Viotom tada već starcem. Taj ih je "mudri starac" primio veoma uljudno. Za njega je bio osobito sretan dan, kad je mogao primiti Ijubezne goste. Sveti Petar posjećuju samo lovci na tuljane, a rijetko kad još i ki-tolovci; ti su ljudi po naravi dosta hrapavi, a nisu se ni mogli mnogo ugladiti u društvu morskih pasa.
Gospodin Viot predstavi svoje pomoćnike, oba mulata. Oni, pa nekoliko divljih veprova koji se ugnijezdiše u unutrašnjosti, i više tisuća bezazlenih pingvina, sačinjavahu čitavo stanovništvo otoka.
Kućica, u kojoj su živjela ta tri otočana, nalazila se na jugoistočnoj strani otoka u pozadini

prirodne luke koja je nastala nakon odrona jednog dijela brda.
Otok je poslužio kao utočište brodolomcima još davno prije vladavine Otovana I. Svi putnici slušahu sa zanimanjem Paganelovu pripovijetku koju je počeo pričati ovim riječima: Povijest dvaju Škota napuštenih na otoku Amsterdamu.
Bilo je to 1827. Kad je engleski brod Palmira prolazio u vidokrugu otoka, on opazi kako se s otoka uzdiže dim. Kapetan se približi obali i opazi kako dva čovjeka daju znakove za pomoć. Pošalje čamac na kopno, i on doveze Jacque-sa Painea, mladića od dvadeset i dvije godine, i Roberta Pro-udfoota, čovjeka od četrdeset i osam godina. Nesretnici su bili u takvu stanju da se nisu mogli prepoznati. Živjeli su već osamnaest mjeseci bez prave hrane i gotovo bez pitke vode, jeli školjke, lovili ribu jednim svinutim čavlom, a katkad bi uhvatili koje mlado divlje prase trčeći za njim. Ponekad bi ostali i po tri dana bez jela, bdijući kao vestalke kraj vatre, koju upališe zadnjim ostatkom gube. Nisu je smjeli nikad ostaviti, nosili su je sa sobom na svojim ekskurzijama kao predmet najveće vrijednosti. Živjeli su u krajnjoj bijedi, odricanju i patnjama. Paine i Proudfoot bijahu se iskrcali na otok s jedne ribarske škune21 koja se bavila lovom na tuljane. Prema ribarskom običaju trebali su se opskrbljivati krznom i uljem za vrijeme od mjesec dana, čekajući povratak škune.

Ali škuna nije više nikad došla. Poslije pet mjeseci pristao je na otok brod Hope, koji je plovio put Tasmanije, ali kapetan u svom divljačkom hiru koji se ničim ne može opravdati, ne htjede primiti ta dva Škota. Otputovao je, a da im nije ostavio ni jedan jedini dvopek ili bar ognjilo. Nesretnici bi bili sigurno uskoro podlegli, da ih nije Palmira, prolazeći na vidik pokraj otoka Amsterdama, opazila i uzela na brod.
Drugi događaj koji se spominje u povijesti otoka Amsterdama, ako takav greben uopće može imati povijest, jest doživljaj kapetana Perona. Ovaj se put radilo o nekom Francuzu. Taj doživljaj počinje doduše slično kao i događaj sa Škotima, a jednako se i svršava: na otoku je dobrovoljno ostao, brod se nije vratio po njega, i napokon ga uzima neki strani brod, što ga hir vjetrova dovodi do tog otočja, poslije punih četrdeset mjeseci čekanja. Samo što je boravak kapetana Perona vezan uz krvavu dramu, čudnovata je sličnost te žive drame s izmišljenim doživljajima glavnog junaka iz romana Daniela Defoa pri povratku na svoj otok.
Kapetan Peron bijaše se iskrcao sa četiri mornara, dvojicom Engleza i dvojicom Francuza, da za petnaest mjeseci lovi morske lavove. Lov bijaše sretan, ali kad se poslije petnaest mjeseci brod nije vratio po njih, i kad se malo-pomalo po-trošiše namirnice, međunarodni odnosi postadoše upravo nesnošljivi. Oba se Engleza pobuniše protiv kapetana Perona i sigurno bi ga ubili, da mu ne pomogoše oba njegova zemljaka. Od tog trenutka obje stranke vrebaju jedna na drugu dan i noć s oružjem u ruci. Čas kao pobjednici, čas kao pobijeđeni življahu jedni i drugi užasnim životom bijede i straha. Sigurno je da bi jedna stranka bila uništila drugu, da nije napokon jedan engleski brod vratio u domovinu nesretnike koje je pitanje narodnosti rastavilo na tom grebenu Indijskog oceana.
Eto, to su događaji, što se odigraše na otoku. Dvaput su na Amsterdamu napušteni mornari našli utočište i dvaput ih je providnost spasila iz bijede i sigurne smrti. Ali od tog doba nije na otoku nastradao nijedan brod. Od brodoloma bi se našla kakva podrtina na žalu, a brodolomci bi došli k ribarima gospodina Viota. Starac je već mnoge goduae živio na otoku, i nikad mu se nije pružila prilika da ponudi gostoprimstvo žrtvama mora. O Britanniji i o kapetanu Gran-

tu nije znao ništa.
Brodolom se nije dogodio ni na Amsterdamu ni na Svetom

Pavlu, jer bi to ribari i kitolovci koji često obilaze otoke, sigurno doznali.
Glenarvana takav odgovor nije ni iznenadio ni ražalostio. Kod tih zadržavanja njegovi su drugovi i on više tražili, gdje kapetan Grant nije, nego gdje jest. Oni su samo htjeli ustanoviti njegovu nenazočnost na raznim točkama paralele, i to im je sad bila jedina svrha. Stoga bi odlučeno da Duncan otputuje odmah sutradan.
Putnici su do mraka pregledavali otok, koji je pružao veoma privlačnu sliku. Ali ni njegova flora ni fauna zajedno ne bi mogle ispuniti ni jedan list papira osminskog formata, pa da je piše i prirodopisac najopširnijeg stila. Red sisavaca, ptica i riba zastupalo je samo nekoliko divljih svinja, burni-ča22, albatrosa, grgeča i tuljana. Tople i željezovite vode izvirale su na mnogo mjesta iz crne lave, a njihove su se guste pare kretale iznad vulkanskog tla. Neki su od tih izvora imali veoma visoku temperaturu vode. John Mangles uroni termometar koji pokaza stotinu sedamdeset i šest stupnjeva Fa-hrenheita*. Ribe, koje uloviše nedaleko od tog mjesta, skuhaše za pet časaka u toj vodi koja samo što nije kipila. To je spriječilo Paganelovu namjeru da se okupa.
Predvečer nakon lijepe šetnje Glenarvan se oprosti od poštovanog gospodina Viota. Svi mu zaželješe najbolju sreću na njegovu pustom otoku. Za uzvrat starac im zaželi dobar uspjeh na ekspediciji, a Duncanov čamac odvede putnike na brod.

Četvrto poglavlje
OKLADE JACOUESA PAGANELA I MAJORA MAC NABBSA
Duncanovi su kotlovi počeli brujati već 7. prosinca u tri sata ujutro. Posada poče uvitlavati2^ sidreno vitlo, sidro dođe stubokom24, popusti s pješčanog dna u lučici, i mornari ga digoše na sohu25. Vijak se poče okretati, i jahta otplovi na pu-
* 80 stupnjeva Celzija.

činu. Kad putnici u osam sati iziđoše na palubu, Amsterdam se gubio u sumaglici obzorja. Plovili su zadnjom etapom na trideset i sedmoj paraleli. Od Australije ih je još rastavljalo tri tisuće milja. Samo da zapadni vjetar ustraje dvanaestak dana i da more ostane mirno, pa će Duncan stići na cilj svog putovanja.
Mary Grant'i Robert promatrahu s uzbuđenjem valove koje je po svoj prilici sjekla i Britannia nekoliko dana prije brodoloma. Tu se možda kapetan Grant borio na onesposobljenom brodu uz smanjenu posadu sa strašnim orkanima Indijskog oceana, osjećajući kako ga neka neodoljiva sila pritiskuje k obali. John Mangles pokazivao je djevojci tok morskih struja označenih na brodskoj karti i tumačio joj stalnost njihova smjera. Jedna od tih struja, koja teče poprijeko Indijskim oceanom, vodi prema australskom kontinentu, i njezin se utjecaj osjeća od zapada prema istpku, koliko u Tihom, toliko i u Indijskom oceanu. Tako je po svoj prilici i Britannia zanijeta prema obali sa slomljenim jarbolima i razbijenim krmilom, to jest onesposobljena za borbu s bijesom mora i neba, i ona se morala razbiti na obali.
Ali tu iskrsnu jedna poteškoća. Sudeći po Trgovačkim i brodarskim novinama, zadnje su vijesti o kapetanu Grantu potjecale iz Calaa, i to od 30. svibnja 1862. Kako je onda 7. lipnja, to jest samo osam dana poslije odlaska iz Perua, Britannia mogla dospjeti u Indijski ocean? Zapitaše" o tome i Paganela. On im dade takav odgovor, da je morao zadovoljiti i one koji ništa ne vjeruju.
Šest dana nakon odlaska s otoka Amsterdam, to jest 12. prosinca, razgovarahu na krmenom nadgrađu lord i lady Glenarvan, Robert i Mary Grant, kapetan John, Mac Nabbs i Paganel. Kao obično, govorilo se o Britanriiji, jer je to bila jedina misao svih na brodu. Baš tom prilikom iskrsnu pitanje koje sve zbuni i pomuti im nade.
Kad je Glenarvan postavio neočekivano pitanje, Paganel podiže naglo glavu. Zatim umjesto odgovora pođe po poruku. Kad se vratio, samo slegnu ramenima kao čovjek, koga je stid, što se dao pokolebati "takvim tricama".
- Dobro, dragi prijatelju - reče Glenarvan - odgovorite nam nešto.

- Neću - jogunasto će Paganel - ja ću postaviti samo jedno pitanje, i to kapetanu Johnu.
- Govorite, gospodine Paganele - ponuka ga John Man-gles.
- Može li brzi brod preploviti čitav taj dio Tihog oceana, između Amerike i Australije za mjesec dana?
- Može, ako prevali dvije stotine milja za dvadeset i četiri sata.
- Je li to izvanredno velika brzina?
- Ni najmanje; kliperi2" dostižu još i veće brzine.
- Dobro - nastavi Paganel - umjesto da čitate u poruci "7. lipnja", pretpostavite da je morska voda nagrizla jednu brojku tog datuma, pa čitajte "17. lipnja" ili "27. lipnja", i sve je jasno.
- Zbilja - začudi se lady Helena - od 31. svibnja do 27. lipnja . . .
- Mogao je kapetan Grant prijeći preko Pacifika i doći u Indijski ocean!
Paganelov zaključak primiše svi s očitim zadovoljstvom.

- Razbistrili smo još jednu točku - reče Glenarvan - i to zaslugom našeg prijatelja. Sad nam još ostaje samo doći u Australiju i potražiti tragove Britannije na zapadnoj obali.
- Ili na istočnoj obali - nadoda John Mangles.
- Imate pravo, Johne. Ništa nam u poruci ne kaže, da li se katastrofa dogodila na zapadnoj ili na istočnoj obali. Moramo tražiti na obje strane na točkama, gdje trideset sedma paralela siječe Australiju.
- Imate li, milorde, i u tom pogledu kakve sumnje? - zapita djevojka.
- Ah! Nema gospođice - požuri se John Mangles s odgovorom kojim je htio rastjerati bojazni Mary Grant. - Slobodan sam napomenuti njegovoj visosti da bi kapetan Grant, kad bi se bio iskrcao na istočnoj obali Australije, gotovo odmah našao pomoć i potporu, čitava je ta obala tako reći engleska i naseljena je kolonistima. Posada Britannije ne bi bila morala prijeći ni deset milja pa da naiđe na zemljake.
- Tako je, kapetane Johne! - doda Paganel. - Slažem se s vama. Na istočnoj obali, u zaljevu Twofold, u gradu

Eden, bio bi Harry Grant našao utočište u kakvoj engleskoj koloniji, a uz to još i prijevozno sredstvo za povratak u Evropu.
- To znači, da brodolomci nisu mogli naći ista takva sredstva na dijelu Australije, kamo nas vodi Duncan - zapita lady Helena.
- Nisu, gospođo - odgovori Paganel - obala je pusta. Nema nikakva puta ni u Melbourne ni u Adelaidu. Ako se Britannia razbila na grebenima što obrubljuju tu obalu, ostala je bez ikakve pomoći, kao da se razbila na negostoljubi-vim afričkim obalama.
- Ali što se onda dogodilo s mojim ocem za ove dvije godine? - zapita Mary Grant.
- Draga Mary - odgovori Paganel - vi smatrate kao sigurno, zar ne, da je kapetan Grant poslije brodoloma došao na australsko kopno?
- Da, gospodine Paganele - odgovori djevojka.
- Pa dobro, što je moglo biti s kapetanom Grantom, kad. je stigao na kontinent. Nema tu mnogo pretpostavki. Ima ih samo tri. Ili je Harry Grant s drugovima stigao u engleske kolonije, ili su ih zarobili domproci, ili su se, napokon, izgubili u golemoj australskoj pustinji - Paganel zašuti i potraži u očima slušalaca izražaj odobravanja svog načina izlaganja.
-r Nastavite, Paganele - zamoli ga lord Glenarvan.
- Nastavljam - odgovori Paganel. - Najprije odbacujem prvu pretpostavku. Harry Grant nije mogao doći 'u engleske kolonije, jer bi onda bio spašen i on bi već- odavno bio kod svoje djece u svom dragom gradu Dundee.
- Jadni otac! - prošapta Mary Grant. - Već su dvije godine što živi bez nas!
- Pusti, sestro, neka govori gospodin Paganel, on će nam napokon reći...
- Na žalost, neću, drago dijete! Ja mogu samo ustvrditi da su kapetana Granta zarobili Australci, ili...
- A ti domoroci - prekinu ga hitro lady Glenarvan - da nisu to ...?
- Budite bez brige, gospođo - umiri je učenjak, koji je shvatio, što je pomislila lady Helena.
- Ti su domoroci doduše divlji, tupi i na najnižem stupnju ljudske inteligencije, ali su mirni i nisu krvoločni, kao njihovi susjedi na

Novom Zelandu. Ako su oni zarobili brodolomce s Britan-nije, možete mi vjerovati, da im život nije nikad u opasnosti. Svi se putnici u tome slažu, da Australce hvata groza, kad vide krv, i da su u njima našli vjerne saveznike, kad je trebalo odbiti napadaj kažnjenika, koji su i te kako krvoločni ...

- Ćuli ste, što kaže gospodin Paganel - reče lady Helena gospođici Grant. -r- Ako je vaš otac u rukama domorodaca, što se naslućuje i u poruci, mi ćemo ga naći.
- Ali ako se izgubio u golemoj zemlji? - uzvrati djevojka pogledavši Paganela ispitujući.
- Pa mi ćemo ga naći! Zar ne, dragi prijatelji? - zapita Paganel.
- Bez i trunke sumnje - odgovori Glenarvan koji htjede skrenuti razgovor na manje žalostan put. - Ne mogu pretpostaviti, da se mogao izgubiti...
- Ni ja - doda Paganel.
- A je li Australija velika? - zapita Robert.
- Australija, dragi dječače, ima tako oko sedam stotina sedamdeset i pet milijuna hektara, nešto kao četiri petine Evrope.
- Zar toliko? - začudi se major.
- Da, Mac Nabbse, na metar točno. Smatrate li da tako velikoj zemlji pripada pravo da se zove kontinent, kako se naziva u poruci?
- Svakako, Paganele.
- Ali nadodajem - nastavi učenjak - da se spominje malo putnika, koji su se izgubili u toj prostranoj zemlji. Mislim da je Leichart jedini, za čiju se sudbinu ne zna, ali sam doznao u Geografskom društvu, kratko vrijeme prije polaska, kako Mac Intvre misli, da mu je ušao u trag.
- Zar nisu istraženi svi dijelovi Australije? - zapita lady Helena.
- Nisu, gospođo - odgovori Paganel - nije to lak posao. Kontinent nije ništa bolje poznat negoli unutrašnjost Afrike, pa ipak tome nisu krivi odvažni putnici. Od 1606. pa do 1862, istraživalo je Australiju više od pedeset istraživača, što u unutrašnjosti kopna, što duž obala kontinenta.
- Ah! baš pedeset! - dobaci major sumnjajući.

- Da, Mac Nabbse, baš toliko. Slušao sam kako pričaju o mornarima, koji su istraživali australsku obalu unatoč opasnosti zbog nesigurne plovidbe, kao i o putnicima, koji su propješačili čitav kontinent.
- Pa ipak, baš pedeset - zainati se major.
- Ja ću vam dokazati, Mac Nabbse, da ih je toliko - uzvrati Paganel, izazvan protivljenjem.
- Dokažite, Paganele!
- Ako mi ne vjerujete, nabrojit ću vam tih pedeset imena naizust.
- Oh! - jogunasto će major. - Eto kakvi su učenjaci, oni sve vjeruju.
- Majore - izazovno će Paganel - okladimo se! Vi o svoj karabin Purdey Moore & Dickson, a ja o svoj dalekozor Sevretan!
- Zašto ne, Paganele, ako vam je to veselje? - odgovori Mac Nabbs.
- Dobro, majore! - kliknu učenjak. - S tim karabinom nećete više oboriti ni srne ni lisice, osim ako vam ga ne pozajmim, a to ću vam uvijek rado učiniti.
- Paganele - ozbiljno će na to major -- kad god vam ustreba dalekozor, izvolite se samo poslužiti.
- E, kad je tako, onda počnimo! - odlučno će Paganel. Gospođe i gospodo, budite galerija, koja sudi. Ti, Roberte, bilježi bodove!
Lord i lady Glenarvan, Mary i Robert, major i John Man-gles, svi se pripremiše da slušaju geografa, jer ih je prepirk'a zabavljala. Uostalom, bila je riječ o Australiji, kamo ih sad vodi Duncan; povijest tog kontinenta mogla im je samo dobro doći. Pozvaše Paganela da im pokaže svoju moć pamćenja.
- Mnemozino, božice pamćenja - uzviknu Paganel - majko djevičanskih muza, nadahni svog vjernog i gorljivog obožavatelja! Prije dvije stotine pedeset i osam godina, dragi prijatelji, za Australiju se nije ni znalo. Slutilo se, doduše, da postoji nekakav veliki južni

kontinent. Dvije karte iz godine 1550, koje se čuvaju u biblioteci vašeg Britanskog muzeja, dragi Glenarvane, spominju neku zemlju na jugu od Azije, a zove se Velika portugalska Java. Ali te karte nisu dosta vjerodostojne. A sad prelazim na XVII stoljeće, u godinu
227
m
1606. Te godine neki španjolski pomorac, Quiros, otkri zemlju, koju naziva Australia de Espirito Santo. Neki pisci tvrde da je on otkrio otočje Nove Hebride, a ne Australiju. O tome neću raspravljati. Broj Roberte, tog Ouirosa, i hajdmo dalje!
- Jedan - započe brojiti Robert.
- Iste godine nastavi tražiti nove zemlje dalje prema jugu Luiz Vaz de Torres, Ouirosov zamjenik zapovjednika flote. Ali slava velikog otkrića pripada Nizozemcu Theodo-riku Hertogu. On se iskrca na zapadnoj obali Australije, na geografskoj širini od 25°, i dade joj ime Eendracht, po imenu svog broda. Poslije njega dolazilo je sve više pomoraca. Zeachen otkri 1618. na sjevernoj obali zemlju Arnheim i zemlju Van Diemen. Jean Edels nastavi ta otkrića prema zapadu 1619. i prozva svojim imenom dio zapadne obale. Leeuvvin se 1622. spusti do rta koji nosi njegovo ime. De Nuitz i Witt po-puniše otkrića svojih prethodnika, i to prvi prema zapadu, a drugi prema istoku. Njihove je radove nastavio kapetan Carpenter koji je sa svojim brodovima prodro u onaj golemi polukružni izrez, što ga danas zovemo zaljev Carpentaria. Napokon 1642. poznati pomorac Tasman oplovi otok Van Diemen, za koji je mislio da je vezan s kopnom, i dade mu ime generalnog guvernera u Bataviji. Ali mu to ime potomstvo s pravom promijeni i nazove ga Tasmanijom. Tako su pomorci oplovili čitavu Australiju. Sad se već znalo da australski kontinent plaču vode obaju ocena. Indijskog i Tihog. Tom južnom kontinentu nadješe ime Nova Holandija, i to 1665, upravo onda, kad holandski pomorci izgubiše prevlast na moru. To se ime stoga nije ni moglo održati. Koliko bodova imamo?
- Deset - veselo će Robert.
- Dobro - nastavi Paganel - stavljam križić i prelazim na Engleze. Vođa gusara, pravi morski vuk, najpoznatiji razbojnik južnih mora, Williams Dampier, poslije mnogo ugodnih i neugodnih doživljaja stiže 1686. brodom Cygnet na sjeverozapadnu obalu Nove Holandije, na geografskoj širini od 16°50'. Stupio je u dodir s domorocima i ostavio nam veoma iscrpan opis njihovih običaja, njihova siromaštva i njihove darovitosti. Godine 1659. dođe opet, i to u isti zaljev, gdje se već bio iskrcao Hartoge. Ali Dampier sad već nije više bio
pirat, nego zapovjednik Roebucka, broda kraljevske mornarice. Dotada je otkriće Nove Holandije imalo zapravo samo geografsku važnost. Nije se ni mislilo na to, da bi je trebalo kolonizirati i gotovo tri četvrtine stoljeća, od 1699. do 1770, nije na nju došao nijedan pomorac. Ali tada se pojavi najvrsniji pomorac svijeta, kapetan Cook, i novi se kontinent otvori evropskim doseljenicima. Na svakom od svoja tri slavna putovanja James Cook pristade i na Novoj Holandiji. Prvi put doplovi 31. ožujka 1770. Pošto je uspješno izvršio promatranje Venerina prolaza ispred Sunca28, Cook se uputi sa svojim malim brodom Endeavour u zapadni dio Tihog oceana. Otkrivši Novi Zeland, stiže u jedan zaljev zapadne obale Australije, gdje nađe toliko novih biljaka, da ga nazva Botanički zaljev. On se i danas zove Botanv Bay. Njegove veze s ograničenim domorocima nisu zanimljive. Poslije toga zaputio se prema sjeveru, i na 16" širine Endeavour se nasu-ka na koraljnom grebenu kod rta Tribulation na dvadeset i četiri milje od obale. Prijetila je opasnost da brod svakog časa potone. Pobacaše odmah u more živež i topove, ali druge noći plima podiže brod i odsuka ga. Samo pukom slučaju treba zahvaliti, što brod nije potonuo, jer je u rupi ostao komad koralja, koji je prilično zabrtvio prodor vode. Cooku je pošlo za rukom da zavuče brod u jednu dražicu, gdje utječe rijeka, koju prozva Endeavour. Popravljanje broda trajalo je tri

mjeseca. Za to vrijeme Englezi pokušaše sklopiti korisne veze s domorocima. U tome su imali veoma malo uspjeha te isploviše. Endeavour nastavi put prema sjeveru. Cook je htio ustanoviti, postoji li kakav prolaz između Nove Gvineje i Nove Holandije. Poslije novih opasnosti, pošto je dvadeset puta gotovo već žrtvovao svoj brod, ugleda u jugozapadnom smjeru more, koje mu se otvori u široku pučinu. Našao je prolaz i prošao ga. Cook se iskrca na jednom malom otoku. Proglasi, da su englesko vlasništvo sve zemlje, koje je dotada otkrio, i dade im pravo englesko ime New South Wales (Novi Južni .Wales). Tri godine kasnije zapovijedao je brodovima Aventure i Resolution jedan hrabar zapovjednik. Ti brodovi otploviše pod zapovjedništvom kapetana Furneauxa na istraživanje obala zemlje Van Diemen. Furneaux se zatim vrati, misleći, da su one dio Nove Holandije. Cook se tek 1777. na svom trećem putovanju usidrio sa
228
229
svojim brodovima Resolution i Discovary u zaljevu Aventure na Zemlji van Diemen, a odatle je nekoliko mjeseci kasnije otputovao na otočje Sandwich, gdje je poginuo.
- Velik je to bio čovjek - napomenu Glenarvan.
- Najslavniji od svih pomoraca koji su dosad živjeli. Njegov drug Banks predložio je engleskoj vladi, da u Botany Bayu utemelji koloniju. Poslije njega mnogo se drugih mornara svih narodnosti posvetilo otkrićima. U svom posljednjem pismu, koje je napisao La Perouse u Botany Bayu 7. veljače 1787, nesretni pomorac izvještava o svojoj namjeri da će istražiti zaljev Carpentaria i čitavu obalu Nove Holandi-je sve do Zemlje van Diemen. Otputovao je, ali se više nikad nije vratio. Kapetan Philipp utemelji 1788. u Port Jacksonu prvu englesku koloniju. Vancouver premjeri i opisa velik dio južni obala tog novog kontinenta. D'Entrecasteaux, koga poslaše, da traži La Perousea, oplovi južnu i zapadnu obalu Nove Holandije i otkri na svom putu mnogo novih otoka. Dva mladića, Flinders i Bass, uputiše se 1795. i 1797. s mnogo odvažnosti na istraživanje južne obale običnim čamcem od tri metra dužine. Bass prođe 1797. između Zemlje van Diemen i Nove Holandije, i taj se prolaz prozva njegovim imenom. Te iste godine Vlaming, otkrivač otoka Amsterdam, istraži na istočnoj obali rijeku Swan River, gdje se igralo mnogo crnih labudova najljepše vrste. Flinders nastavi 1801. svoja zanimljiva istraživanja pa na geografskoj dužini od 138°58' i širini od 35°40' susretne u Encounter Bayu dva francuska broda, Geographe i Naturaliste, kojima su zapovijedali kapetani Baudin i Hamelin.
- Ah! Kapetan Baudin? - začudi se major.
- Da! čemu se čudite? - zapita Paganel.
- Ništa, ništa. Nastavite, dragi Paganele.
- Spominjem, nadovezujući na imena tih pomoraca, ime kapetana Kinga koji je od 1817. do 1822, dovršio istraživanje tropskih obala Nove Holandije.
- S njim imamo dvadeset i četiri imena - reče Robert.
- Dobro! - odgovori Paganel. - Već imamo polovicu majorova karabina. A sad, kad sam završio s pomorcima, prijeđimo na kopnene istraživače.
- Izvrsno, gospodine Paganele! - pohvali ga lady Helena. - Moram priznati da je vaše pamćenje pravo čudo.
230
- A što je neobično - ote se Glenarvanu - još u čovjeka, koji je tako ...
- Tako rastresen - dobaci Paganel. - Oh, pamćenje me služi, samo kad se radi o datumima i događajima. Tako je to.
- Dvadeset i četiri! - kliknu Robert.

- Evo dvadeset petog: poručnik Daws. Bijaše to 1789. godinu dana poslije osnivanja kolonije u Port Jacksonu. Pomorci oploviše čitav kontinent, ali što je u njegovoj sredini, to još nitko nije mogao reći. Dugačak niz planina, usporednih s istočnom obalom, kao da je branio prilaz u unutrašnjost. Poručnik Daws, poslije putovanja od devet dana, mo-rade se vratiti u Port Jackson. Iste je godine pokušao prebroditi taj visoki lanac kapetan Tench, ali mu nije pošlo za rukom. Ta dva neuspjeha odvraćahu pune tri godine sve putnike, da ne poduzmu tako težak zadatak. Međutim, 1792. nije uspio pokušaj ni pukovniku Petersonu, smjelom afričkom istraživaču. Druge godine pođe za rukom običnom vodniku engleske mornarice, odvažnom Hawkinsu, prijeći za čitavih dvadeset milja onu crtu koju njegovi prethodnici nisu mogli prekoračiti. Za vrijeme od osamnaest godina mogu* vam navesti samo dva imena: glasovitog pomorca Bassa i kolonijalnog inženjera Bareillera, koji nisu imali više sreće od svojih prethodnika. Tako sam eto došao do godine 1813, kad otkriše jedan prolaz zapadno od Sydneya. Guverner Mac-quarie odvaži se 1815. i osnuje mjesto Bathurst s onu stranu Modrih planina. Od tog trenutka obogatiše geografiju novim podacima i pomogoše razvitak kolonije: Thorsby 1819; Oxlej, koji prodre tri stotine milja u unutrašnjost, pa Howel i Hune, koji se uputiše baš iz Twofold Baya, kojim prolazi trideset i sedma paralela, i napokon kapetan Sturt, koji 1829. i 1830. istraži tokove rijeka Darling i Murray.
- Trideset i šest - dobaci Robert. ,
- Točno! Već sam odmakao - odgovori Paganel. - Navodim samo radi uspomene Eyrea i Lechardta, koji prijeđoše dio zemlje 1840. i 1841; Sturta iz 1845, braću Gregory i Helpmanna 1846. u zapadnoj Australiji; Kennedyja iz 1847. na rijeci Victory i 1848,-u Sjevernoj Australiji; Gregoryja iz 1852; Austina iz 1854; Gregoryja 1855. do 1858. u sjeverozapadnom kraju kontinenta; Babbagea od jezera Torrens do jezera Ey-

re; i konačno dolazim do jednog od najslavnijih putnika u povijesti Australije, do Stuarta, koji je triput prešao smionim putovima preko kontinenta. Prvu ekspediciju u unutrašnjost poduze 1860. Drugi put, ako želite, pripovijedat ću vam, kako je četiri puta prokrstarena čitava Australija od juga do sjevera. Danas ću se ograničiti samo na to, da vam dovršim to dugačko nabrajanje, pa za razdoblje od 1860. do 1862, dodajem imenima svih tih odvažnih pionira znanosti: braću Dernpster, pa Clarcksona i Harpera, zatim Burkea i Willsa, Nelsona, Walkera, Landsborougha, Mackinlavja, Hovvita ...
- Pedeset i šest! - kliknu Robert.
- Eto majore - nastavi Paganel - dajem vam punu mjeru, a ipak vam nisam naveo ni Duperrevja, ni Bougain-villea, ni Fitz-Roya, ni Wickana, ni Stokesa ...
- Dosta! - proštenja major satrt brojem.
- Ni Perona, ni Quoya - nastavi Paganel kao strijela - ni Bennetta, ni Cuninghama, ni Nutchella, ni Tiersa...
- Milost!
- Ni Dixona, ni Streleskoga, ni Reida, ni Wilkesa, ni Mitchella...
- Zaustavite se, Paganele! - prekinu ga Glenarvan koji se od sveg srca smijao. - Nemojte satrti nesretnog Mac Nabbsa! Budite milostivi! Eto priznajte da ste ga pobijedili.
- A karabin? - pobjednički će Paganel.
- Vaš je, Paganele - skrušeno će major - i žalim za njim. Ali vi biste s vašim pamćenjem mogli dobiti čitav topnički arsenal.
- Mislim da nitko ne poznaje bolje Australiju - reče lady Helena. - Ni najneznatnije ime, ni najmanji događaj ...
- O! baš ni najmanji događaj opet ne! - na to će major mašući glavom.
- Ha! Šta kažete, Mac Nabbse? - lecnu se Paganel.

- Kažem da možda ipak ne znate baš točno sve pojedinosti, koje se odnose na otkriće Australije.
- Na primjer! - dobaci Paganel s izražajem nadmoćnog ponosa.
- A kad vam kažem jednu, koju vi ne znate, hoćete li mi vratiti karabin? - izazovno će Mac Nabbs.
- Odmah, majore! '
- Vrijedi?
232
- Vrijedi!
- Dobro. Znate li, Paganele, zašto Australija ne pripada Francuskoj?
- Ali čini mi se...
- Ili kažite barem razlog koji navode Englezi?
- Ne znam, majore - prizna kiselo Paganel.
- Naprosto zato što se 1802. kapetan Baudin, iako nije bio plašljiv, toliko prestrašio kreketanja australskih žaba, da je digao sidro, što je brže mogao, i otplovio, da se više nikad ne vrati.
- Šta! - uvrijeđeno će učenjak. - Zar se to priča u Engleskoj? Pa to je doista neslana šala!
- Priznajem da je veoma neslana - uzvrati major - ali nju svatko zna u Ujedinjenom kraljevstvu.
- Pa to je nedostojno! - uzviknu rodoljubivi geograf. - I to se ozbiljno govori?
- Prisiljen sam to priznati, dragi Paganele - umiješa se Glenarvan usred općeg smijeha. - Zar vi niste znali za to?
- Nisam. Ali ja prosvjedujem! Uostalom, Englezi nas zovu "žabojedima". A, općenito uzevši, čovjek se baš ne boji onoga što jede.
- Pa, to nitko i ne kaže, Paganele - skromno će major sa smiješkom na usnama.
Eto, tako je glasoviti karabin tvrtke Purady Moore & Dickson ostao u vlasništvu majora Mac Nabbsa.
Peto poglavlje BIJES INDIJSKOG OCEANA
Dva dana poslije tog razgovora John Mangles odredi podnevni položaj29 broda i objavi da se Duncan nalazi na 113°37' geografske dužine. Putnici proučiše brodsku pomorsku kartu i ustanoviše sa zadovoljstvom da ih od rta Bernouilli dijeli još samo pet stupnjeva. Između tog rta i poluotoka d'En-trecastreaux australska obala tvori luk, a trideset sedma paralela prolazi ispod nje kao tetiva u luku. Da je s tog položaja Duncan zaplovio prema ekvatoru, našao bi se pred rtom
233
Chatam, jer je taj rt u tom trenutku bio stotinu i dvadeset milja sjeverno od broda. Duncan je sad plovio onim dijelom Indijskog oceana koji je zaklonjen iza australske obale.
Mogli su se prema tome, nadati da će za četvrt dana vidjeti, kako im se na obzoru uzdiže rt Bernouilli.
Zapadni je vjetar bio dotada povoljan i povećavao je brzinu jahte, ali je već nekoliko dana jenjavao. Malo-pomalo potpuno se stiša, te 13. prosinca zavlada potpuna tišina i mlohava se jedra objesiše duž jarbola.
Da nije imao snažan vijek, Duncan bi bile zarobile oceanske tišine30.
Takvo je stanje atmosfere moglo dugo potrajati. Navečer je Glenarvan o tome razgovarao s Johnom Manglesom. Mladog je kapetana neobično smetalo zatišje, jer je vidio, kako mu se ispražnjuju ugljenarke31. Razapeo je čitavo jedrilje, digao je i prsna i letna jedra, da bi iskoristio i najmanji dašak vjetra, ali kako kažu mornari, nije bilo ni toliko zraka, da bi kapu napunio.

- Ipak - napomenu Glenarvan - ne smijemo se previše tužiti; bolja je i tišina nego protivan vjetar.
- Vaša visost ima pravo - uzvrati John Mangles - ali obično baš ovakve nenadane tišine nagoviještaju promjenu vremena. Zbog toga ih se bojim. Plovimo granicom monsuna*, koji od listopada do travnja puše sa sjeveroistoka i, ako nam udari u pramac, mnogo će nam usporiti brzinu.
- što možemo, Johne? Ako nam se dogodi takva neugodnost, moramo se i s njome pomiriti. Nešto ćemo malo zakasniti.
- Bez sumnje, samo ako se ne umiješa kakva oluja.
- Bojite li se da će udariti nevrijeme? - zapita Glenarvan promatrajući nebo koje bijaše vedro od obzora do zenita.
- Da - odgovori kapetan. - To kažem samo vašoj visosti, jer ne bih htio prestrašiti lady Glenarvan i gospođicu Grant.
- To je razborito, ali o čemu je zapravo riječ?
- Siguran sam da nam prijeti oluja. Ne vjerujte vedrom nebu, milorde. To je najveća varka. Već dva dana baro-

* Snažni vjetrovi Indijskog oceana. Smjer im je promjenljiv i mijenja se prema godišnjem dobu. Ljetni monsun puše suprotnim smjerom od zim-

metar naglo pada. To mi ne da mira. Sad je na dvadeset i sedam palaca32. Takvu opomenu ne smijemo zanemariti. Ja se bojim bijesa mora, osobito u južnim vodama, jer sam se već borio s njima. Vodene pare koje se kondenziraju iznad golemih polarnih ledenjaka, povlače strašnom snagom zrak i stvaraju jak vjetar. Iz toga nastaju borbe između polarnih i ekvatorijalnih vjetrova. Iz tih se borba rađaju cikloni, tor-nadi i mnoge druge oluje, u kojima brod obično izvuče kraći kraj.
- Johne - na to će Glenarvan - Duncan je čvrst brod, a njegov kapetan vješt mornar. Neka samo dođe oluja, znat ćemo se braniti.
Kad je John Mangles otkrio svoju bojazan, poslušao je samo svoj mornarski osjećaj"On je bio vješt "weather-wise", to je engleski naziv za čovjeka koji pogađa vrijeme. Postojano padanje barometra ponuka kapetana da učini sve, što je u takvu slučaju potrebno na brodu.
Očekivao je žestoku oluju, koju nebo još nije nagovije-štalo, ali ga njegova nepogrešiva sprava nije mogla prevariti. Zračne se struje kreću od onih područja, gdje je stupac žive visok, prema mjestima, gdje je nizak, što su ta dva područja bliža jedno drugome, to se "ravnoteža u zračnim slojevima brže uspostavlja i vjetar će biti snažniji.
John osta čitavu noć na palubi. Oko jedanaest sati nebo se na jugu naoblači. John posla čitavu posadu u snast, da ubere gornja jedra. Zadrža samo prvenjaču, šturnjaču, koš-njaču i prečke. U ponoć vjetar pojača. Puhao je tada "umjereno jak vjetar"33, a to znači da su čestice zraka jurile brzinom od dvanaest metara u sekundi, škripanje jarbola, lupanje vrvi34, rezak prasak jedrilja, kad bi ga vjetar katkada uhvatio oštro s porubnika35, stenjanje unutrašnjih pregrada38, sve je to pokazivalo putnicima ono, što još nisu iskušali. Paganel, Glenarvan, Major i Robert pojaviše se na palubi. Jedni su došli iz radoznalosti, a drugi da pomognu. Po nebu koje je ostalo još uvijek vedro i puno zvijezda, kotrljahu se gusti oblaci, rastavljeni točkastim mrljama poput kože u leoparda.
- Orkan? - zapita mirno Glenarvan Johna Manglesa.
- Još nije, ali uskoro će- odgovori kapetan.

U tom trenutku zapovjedi da se uzme zadnji krat37 na košnom jedru. Mornari se popeše vrzmama38 u privjetrini i teškom mukom ubirahu jedro smanjujući mu površinu,

motajući ga i vezujući za spušteni križa". John Mangles je htio ostaviti razapeto što više jedara, da bi njima, koliko je više moguće smirio ljuljanje broda40 i da bi povećao brzinu. Pošto je poduzeo sve mjere opreza, kapetan izda potrebne zapovijedi Austinu i božmanu41, da bi odoljeli udaru orkana koji je mogao naići svaki čas. Udvojiše vezove čamaca i pričuvnih oblica na palubi. Pojačaše morski vez topa42. Učvrstiše pripone i priponice43. Zabrtviše sve otvore na palubi. John, kao časnik na probijenom tvrđavskom bedemu, nije napuštao palubu u privjetrini krmenog nadgrađa, odakle je pokušavao odgonetnuti sve tajne koje je u sebi krilo nebo.
Dotada je barometar već pao na dvadeset i šest palaca44, živa u barometarskom stupcu rijetko kada padne tako nisko. Storm-glass4" pokazivaše oluju.
Bijaše jedan sat poslije ponoći. Lady Helena i gospođica Grant usudiše se izaći na palubu, jer im u kabinama postade neizdrživo. Vjetar je tada hukao brzinom od dvadeset i sedam metara u sekundi. Zviždao je kroz oputu strašnom žestinom, čelična čela46 su zvučila, kao da je neko gorostasno gudalo prevlačilo po njima. Koloturi se sudarahu. Vrv je tekla kroz svoja hrapava grla reskim šištanjem. Jedra su praskala, kao da pucaju topovi. Već su se razvili golemi valovi i obarali se na jahtu koja se njihala na njihovim pjenušavim krestama kao alkion47.
Kad kapetan John opazi putnice, pođe žurno k njima i zamoli ih da siđu odmah pod krmenu palubu, jer su se poneki valovi već obarali na brod pa su mogli svakog časa odnijeti sve s palube. Lomljava bijaše tada već tako zaglušna, da je lady Helena jedva čula mladog kapetana.
- Prijeti li nam kakva opasnost? - uzmogla je zapitati u trenutku kad se lomljava nešto stišala.
- Nikakva, gospođo - uvjerljivo će John Mangles - ali ni vi ni gospođica Mary ne smijete ostati na palubi.
Lady Glenarvan i gospođica Grant ne mogoše odoljeti toj zapovijedi, koja je više naličila na molbu, te siđoše pod krmenu palubu baš u trenutku, kad se jedan val prelio pre-

ko krmenog zrcala48 takvim udarcem, da su zazvečala sva stakla vidnika" u njihovim prostorijama. U tom se trenutku poveća snaga vjetra. Jarboli se savijahu pod pritiskom vjetra, činilo se, kao da se jahta izdiže iz valova.
- Uberi prvenjaču! - kriknu John Mangles. - Spusti košnjaču i sve prečke!
Mornari potrčaše na svoja mjesta, odriješiše podizače, povukoše uvlakače, spustiše prečke s praskom, koji1 je nadjačao i huku vjetra, a Duncan je rigao iz dimnjaka čitave oblake crna dima i na mahove je mlatio valove krilima svog vijka koji je ovda-onda izlazio iz vode.
Glenarvan, major, Paganel i Robert promatrahu i s divljenjem i sa strahom Duncanovu borbu s valovima. Grčevito se držanu stalaka ograde, ne mogavši izmijeniti ni jedne jedine riječi. Promatrahu jata burnica, zloslutnih ptica oluje, kako se poigravaju s bijesnim vjetrom.
U tom se trenutku začu unatoč čitavom bijesu oluje rezak pisak. Para snažno zašišta, ali ne kroz ispušnu cijev, već iz ventila na samom kotlu. Neobično snažno zazvižda sigurnosni ventil, jahta se, strahovito nagnu, a Wilsona, koji držaše kolo kormila, obori iznenadni udarac ruda. Duncan skrenu bočno na valove. Nije više slušao kormilo.
- Što se dogodilo? - viknu John Mangles, skačući na nadgrađe.
- Brod poliježe!50 - kriknu Tom Austin.
- Da nam valovi nisu odnijeli kormilo?
- U strojarnicu, u strojarnicu! - vikaše strojar.
John pojuri strojarnici i skotrlja se niza stube. Čitava strojarnica bijaše puna pare. Stapovi u cilindrima stajahu nepomično. Ojnice nisu okretale osovinu. Videći da su im svi napori

uzaludni, strojar u tom trenutku zatvori glavni parovod i, bojeći se za kotlove, otvor i ventile pusti paru da izlazi iz kotla.
- Što se dogodilo? - zabrinuto će kapetan.
- Ili se vijak iskrivio-ili je o nešto zapeo - odgovori strojar - svakako više ne radi. •
- Što? Može li se osloboditi? . - Nemoguće!
Nije sad bilo vrijeme, ni da se pokuša popraviti to oštećenje. Jedna im je činjenica bila jasna. Vijak se nije mogao

okretati, a para, koja nije radila, šištala je kroz ventile. John se morao opet osloniti na jedra. Morao je tražiti pomoć u vjetru koji mu je postao najopasniji neprijatelj.
Pope se na palubu i u dvije riječi opisa položaj broda Glenarvanu, zatim ga zamoli da siđe pod krmenu palubu k ostalim putnicima. Glenarvan htjede ostati na palubi.
- Ne, vaša visosti! - odlučno će John Mangles. - Ovdje moram ostati sam sa svojom posadom. Siđite! Brod može zaroniti i valovi vas mogu nemilosrdno sprati s palube.
- Ali možemo vam možda pomoći!
- Siđite, siđite, milorde, to je najbolje! Ima prilika, kad ja postajem gospodar broda. Siđite, ja to hoću!
Položaj je morao biti veoma ozbiljan kad je John Mangles govorio s toliko autoriteta. Glenarvan je shvatio da mora primjerom pokazati poslušnost. Siđe s mosta sa svoja tri druga k objema putnicama koje su sa strahom čekale ishod borbe s elementima.
- Moj vrijedni John odlučan je čovjek! - ponosno će lord ulazeći u blagovaonicu.
- Da - potvrdi Paganel - on me podsjeća na onog božmana iz drame Oluja vašeg velikog Shakespearea, kad viče kralju, koga vozi na svom brodu: "Odlazite! Mir! U vaše kabine! Kad ne možete prisiliti elemente da se umire, onda šutite! Mičite mi se s puta, kad vam kažem!"
John Mangles, meuđtim, nije gubio ni jedne sekunde vremena da izvuče brod iz opasna položaja uslijed ukočena vijka. Odluči da se drži u suskrenutu51 položaju, kako bi se što manje udaljio od svog puta. Trebalo je dakle izložiti jedra i praćati ih koso da bi brod izdržao oluju bočno. Razapeše skraćenu košnjaču, neku vrst letenjače52 na letu velejarbola, a kormilo okrenuše podvjetar53.

Jahta je imala dobra pomorska svojstva, pa okrenu

i izloži bok valovima kao plemenit konj, 'kad Dosjeti ostrugu. Ali hoće li i tako smanjena jedra izdržati? Bijahu sašivena od najboljeg platna iz Dundeea. Ali koja bi tkanina odoljela takvim silama?
U suskrenutom položaju jahta je imala tu prednost, da je valovima izlagala svoje najčvršće dijelove, a ostala je i u svom početnom smjeru. Ali je i taj položaj imao svoje opa-

snosti. Brod je mogao duboko upasti u goleme praznine između bregova valova, tako da više i ne ispliva. No John Mangles nije mogao birati manevre, te ostade s brodom sus-krenut i ostat će tako, sve dok izdrži jarbolje i jedrilje. Posada mu bijaše pod okom, spremna da priskoči, gdje bude potrebno. John, privezan5* uz pripone, vrebaše bijesne valove.
Ostatak noći prođe u takvu stanju. Nadali su se da će oluja popustiti kad svane dan, ali im se nada izjalovi. Oko osam sati.ujutro vjetar još pojača, udari brzinom od trideset i pet metara u sekundi i pretvori se u orkan. ,

John ne izusti ni riječi, ali je strepio za svoj brod i za one, koje je prevozio. Duncan se . strahovito naginjao. Spo-nje5^ su škripale, a prašnjaci5" debelog križa šibali po kresta-ma valova. Jednog trenutka posada pomisli da je jahta po-legla i da se više neće izravnati. Već mornari skočiše sa sjekirama u ruci, da presijeku pripone velejarbola, kad se jedra isukaše iz porubnika i odletješe kao golemi albatrosi.
Duncan se izravna, ali više nije imao u jedrima oslonca, koji ga je držao mirno na valovima, niti je imao mogućnosti da se održi u svom kursu. Brod se tako strašno bacao da je prijetila opasnost da se jarboli slome u samom grlu57. Takvo ljuljanje brod ne bi mogao dugo izdržati, snast bi popustila, oplata bi se rastavila, šavovi bi se rastvorili i u brod bi prodrla voda.
John Manglesu osta jedno jedino sredstvo, a to je, da razapne olujnu prečku i da se pusti, da ga oluja nosi. To mu je uspjelo poslije naporna rada od više sati, a vjetar ga je pri tom dvadeset puta prekinuo. Tek oko tri sata poslije podne uzmogoše razapeti letenjaču58 na letu velejarbola.
S tim razapetim komadom platna Duncan krene i pojuri sjeverozapadu. Morao je razviti što veću brzinu, jer je o njoj ovisio spas. Katkad je prestigao valove koje je vjetar tjerao zajedno s njim. Sjekao ih je svojim oštrim rilom, za-ronjavao je u njih kao kit, a more mu se prelijevalo od pramca do krme ispirajući čitavu palubu. Drugi put opet, kad bi mu se brzina izjednačila s kotrljanjem valova, krmi-lo bi prestalo djelovati59, brod bi skrenuo u stranu i samo što ga ne bi okrenulo poprijeko. Napokon se događalo i to,

da bi valovi, ponijeti orkanom pojurili brže od broda. Valovi bi se tada oborili preko krmene ograde i oprali bi neodoljivom snagom čitavu palubu od krme do vrha kljuna.
U takvu opasnu položaju između nade i očaja, prođe čitav dan 15. prosinca i noć za njim. John Mangles nije ni za tren napuštao svoje mjesto. Nije ni okusio hrane. Mučila ga je bojazan, koju njegovo mirno lice nije odavalo. Pogledom je uporno pokušavao prodrijeti kroz maglu koja se nagomilala na sjeveru.
Doista se i imao čega bojati. Zbačen sa svoga puta, Dun-can je jurio ravno k australskoj obali strašnom brzinom, koju nitko nije mogao smanjiti. John Mangles je osjećao nagonski, drugačije nije ni mogao, kako ga neka munjevita snaga nosi. Svakog se trenutka bojao da će udariti o kakav greben, na kome bi se jahta razbila na tisuću komada. Smatrao je da se obala nalazi barem na dvadeset milja u. zavjetrini od broda. Kopno, to je brodolom i propast broda. Sto puta je bolje biti na širokom oceanu. Od njegova se bijesa brod može braniti makar i popuštajući, ali je izgubljen, kad ga oluja pritisne uz obalu.
John Mangles potraži Glenarvana. Razgovarao je s njim nasamo i opisao mu položaj, ne umanjujući opasnost. On je razmotrio položaj s hladnokrvnošću mornara, koji je spreman na sve, i završio izjavom da će možda biti prisiljen Duncan baciti na obalu.
- Zato, da bih spasio one, koji su na njemu, ako to bude moguće, milorde.
- Dobro, Johne - suglasi se Glenarvan.
- A lady Helena? Gospođica Grant?
- Obavijestit ću ih u posljednjem trenutku, kad ne bude više nikakve nade, da ćemo se moći održati na moru. Izvijestite me!
- Izvijestit ću vas, milorde.
Glenarvan se vrati k putnicama. One, doduše, nisu znale, kolika im opasnost prijeti, ali su instinktivno osjećale da im je blizu. Hrabro su se držale, barem isto toliko koliko i njihovi drugovi. Paganel se uputio u naj neprikladni ja tumačenja atmosferskih strujanja. On je izlagao Robertu koji ga je slušao, zanimljiva ispoređivanja između tornada, cik-
Iona i vrtložnih struja. Major je opet čekao konac s fataliz-mom kakva muslimana.

Oko jedanaest sati kao da je orkan malo popustio, magle se raziđoše i u trenutnoj vedrini John je mogao opaziti nisko kopno na šest milja u zavjetrini. Jurio je ravno prema njemu. Vidjeli su se užasni lomovi valova ,koji su se dizali do petnaest metara. John shvati da su tu sigurno morali naći čvrst oslonac, kad su se mogli penjati do te visine.
- Pred obalom su pješčani prudovi - reče kapetan Austinu.
- I ja mislim - potvrdi prvi časnik.
- U božjoj smo ruci - doda John. - Ako nam ne otkrije kakav prolaz i ako ne provede Duncan kroza nj, propali smo.
- Sad je visoka voda, kapetane; možda ćemo moći prijeći preko prudova.
- Ali pogledajte, Austine, bijes tih valova! Koji bi ih brod mogao izdržati? Molimo boga da nam pomogne!
Duncan je, međutim, s olujnom prečkom letio prema obali užasnom brzinom. Domalo bijaše samo dvije milje pred rubom pruda. Magle svakog časa zastirahu kopno. Ipak se Johnu pričini da vidi iza tog zida od pjene mnogo mirniju vodu. Tu bi Duncan mogao naći priličan zaklon. Ali kako proći?
John pozva sve putnike na palubu, nije htio da u trenutku brodoloma ostanu zatvoreni u nadgrađu. Glenarvan i drugovi pogledaše strahovite valove. Mary Grant prbblijedi.
- Johne - prišapnu sasvim tiho Glenarvan mladom kapetanu - ja ću pokušati spasiti svoju ženu ili ću s njom potonuti. Ti se pobrini za gospođicu Grant.
- Hoću, vaša visosti - odgovori John Mangles, prinoseći lordovu ruku svojim vlažnim očima.
Duncan bijaše još samo nekoliko kabela daleko od prudova. Plima bijaše dosta visoka, po mirnom bi moru ispod kobilice80 jahte ostalo dosta vode, da može prijeći preko opasnih pličina. Ali sada bi ti strašni valovi podizali i spuštali jahtu, nesumnjivo bi njom udarili o dno i razbili je. Ima li ikakva sredstva, da se ublaži valjanje valova, da se olakša klizanje njihovih vodenih čestica, jednom riječju, da se smiri to uzavrelo more?

Johnu Manglesu sinu posljednja misao.
- Ulje! - povika kapetan. - Djeco, lijevajte ulje, lijevajte ulje!
čitava posada odmah shvati zapovijed. Trebalo je upotrijebiti sredstvo, koje katkad pomogne. Može se ublažiti bijes valova, ako se pokriju tankim slojem ulja. Taj se sloj •drži na površini, ublažuje udarce i podmazuje čestice vode. Djeluje odmah, ali ubrzo i prestane. Kad brod prođe takvu umirenu površinu, more se još više uzburka, i teško onome, koji bi slijedio za njim.*
Posada, kojoj je pogibelj ustrostručila snage, podiže bačve s tuljanovim uljem na prednje nadgrađe. Tu ih probiše sjekirama i nasloniše nad desnu i lijevu obodnicu.
- Drž'te dobro! - uzviknu John Mangles vrebajući pogodan trenutak.
Za dvadesetak sekunda jahta stiže u ulaz koji bijaše zakrčen hučnim zidom od pjene. Kucnuo je pravi čas.
- S božjom pomoći, sad! - viknu mladi kapetan.
Nagnuše bačve i iz njih potekoše potoci ulja. Istog trenutka mastan sloj tako reći uravna pjenušavu površinu mora. Duncan preletje preko mirne vode i ubrzo se nađe s onu stranu opasnih pličina u mirnom bazenu, dok je ocean, oslobodivši se okova, opet bučio iza pličina neopisivim bijesom.
Šesto poglavlje RT BERNOUILLI
Prva briga Johna Manglesa bijaše da čvrsto usidri svoj brod s dva sidra u rašlji81. Sidra je oborio na deset metara dubine. Dno bijaše dobro, od tvrda šljunka koji sigurno drži. Nije

dakle bilo bojazni, da bi brod orao62 ili da bi nasjeo za vrijeme niske vode. Poslije mnogo sati, koje je proveo u opasnosti, Duncan se sad našao u nekoj vrsti zaljeva
* Pomorski propisi zabranjuju kapetanima upotrijebiti to očajno sredstvo, kad ih slijedi koji drugi brod i kad ulazi u isti prolaz. - Bilj. pisca. - Moderna istraživanja djelovanja ulja dokazaše, da se na rubu nauljene površine stvaraju doduše jači lomovi, kao na rubu neke pličine, ali i njih drugi brod može ublažiti, ako nauljenu površinu proišri lijevanjem svog ulja u privjetrini. - Prev.

koji je jednim polukružnim rtom bio zaklonjen od vjetrova s pučine.
Lord Glenarvan stisnu ruku mladom kapetanu i reče: - Hvala, Johne!
Johnu su te dvije riječi bile najveća nagrada. Glenarvan sačuva u sebi tajnu svojih zebnji. Ni lady Helena, ni Mary Grant, ni Robert nisu ni slutili, kakvoj su opasnosti umakli.
Trebalo je ustanoviti još samo jednu stvar. Na koji je dio obale bacila Duncan ta strašna oluja? Gdje će naći svoju paralelu? Koliko je daleko prema jugozapadu rt Bernouilli? Bila su to prva pitanja, koja svi uputiše Johnu Manglesu. On odmah pristupi smjeranju i označi rezultate svojih promatranja na brodskoj karti.
Duncan se uglavnom nije mnogo udaljio od svog puta, jedva dva stupnja. Nalazi se na 136°12' istočne dužine i 35°07' južne širine, kod Rta katastrofe koji se nalazi na jednom od krajeva južne Australije, tri stotine milja od rta Bernouilli.
Rt katastrofa s kobnim imenom ima blizanca u rtu Borda, a to je zapravo jedan rt otoka Kanguroo. Između ta dva rta otvara se prolaz Investigator, koji vodi u dva dosta duboka zaljeva. Sjeverni se "zove Spencer, a južni Saint Vincent. Na istočnoj obali južnog zaljeva sagrađena je luka Adelaide, glavni grad pokrajine koja se zove Južna Australija. Grad je utemeljen 1836, ima četrdeset tisuća stanovnika63 i obiluje svim sredstvima za život. Ali stanovništvo se bavi obrađivanjem plodne zemlje te iskorištavanjem grožđa i naranača, kao i ostalih gospodarskih dobara, više nego da podiže velika industrijska poduzeća. Stanovništvo ima manje inženjera nego ratara, a ne mari ni za obrt ni za trgovinu.
Hoće li Duncan moći popraviti svoje oštećenje? O tome je trebalo odlučiti. John Mangles htjede ustanoviti, kakav je zapravo kvar nastao. Spusti ronioce iza krme jahte. Ronioci mu javiše da se jedno krilo vijka iskrivilo i da je zapelo za krmenu statvu64, pa se zbog toga vijak nije mogao okretati. Procijeniše da je oštećenje teško. Toliko teško, da se potrebni uređaji za popravak neće moći naći u Adelaidi.

Poslije zrela razmišljanja, Glenarvan i k,apetan John od-lučiše da Duncan jedreći oplovi australsku obalu tražeći trag Britannije. Zaustavit će se kod rta Bernouilli, gdje će potražiti najnovije vijesti, a zatim će nastaviti put do Melbournea, gdje će moći lako popraviti kvar. Kad se popravi oštećenje na Duncanu, on će poći krstariti istočnim obalama da bi dovršio traženje.
S tim se prijedlogom svi složiše. John Mangles odluči da iskoristi prvi povoljan vjetar i da isplovi. Nije dugo ni čekao. Predvečer se orkan sasvim umirio. Zamijenio ga je povoljan vjetrić s jugozapada. Izvršišef sve pripreme za odlazak. Na križeve namjestiše nova jedra. U četiri sata ujutro mornari već vitlahu vitlo. Ubrzo sidro dođe "subokom", otpusti, i Duncan otplovi. Razapeo je prvenjaču, košnjaču, slje-menjaču, prečke, sošnjaču i vršnjaču, pa je zajedrio australskim primorjem oštro uz vjetar.
Poslije dva sata izgubi se iz vidokruga Rt katastrofa, i brod projedri ispred ulaza koji vodi u prolaz Investigator. Navečer prođoše rt Borda, a pokraj rta Kanguroo prođoše na nekoliko kabela. Taj je otok najveći od svih malih australskih otočića, a služi kao utočište zatočenicima bjeguncima. Doimao se upravo čarobno. Golemi sagovi zelenila pokrivahu slojevite obalne stijene. Kao i u doba otkrića 1802. viđala su se nebrojena krda klokana

kako skaču kroL šumarke i po ravnicama. Sutradan uputiše čamce na obalu, da pretraže sve obalne strmine. Za to je vrijeme Duncan krstario desno-lijevo. On se tada nalazio na trideset šestoj paraleli, a Glenarvan nije htio sve do trideset osme pustiti nepretraženu nijednu točku.
Jahta je 18. prosinca jedrila oštro uz vjetar služeći se burinama85. Mimo obale zaljeva Encounter projedrila je sa svim razapetim jedrima, kao pravi kliper. Na to je mjesto stigao 1828, otkrivač Sturt, pošto je otkrio Murrav, najveću rijeku južne Australije. Sada se nisu više vidjele zelene obale, kao na otoku Kanguroo, već samo pu'ste glavice koje su narušavale jednoličnost niske isjeckane obale. Ponegdje se isticala pokoja siva strmen ili pak pjeskovit rt, ukratko: suhoća kakvog polarnog kraja.
Čamci su na tom krstarenju imali težak posao, ali mornari se nisu tužili. Gotovo su ih uvijek pratili Glenarvan,

njegov nerazdruživi Paganel i Robert. Oni su htjeli svojim očima otkriti kakav trag od Britannije. Ali ni naj sav jesni je traženje ne otkri nikakva traga od brodoloma. Australske obale ostadoše isto tako nijeme kao i patagonske zemlje. Međutim, nije se smjela gubiti nada, dok se ne dođe do točke koja je označena u poruci. Oni su tu tražili iz čista opreza, samo da ne bi ništa ostavili slučajnostima. Po noći bi Duncan zavlačio46, tako da bi se, ukoliko je to moguće držao na mjestu. Preko dana bi se najpažljivije pretraživala obala. Ploveći tako stigoše 20. prosinca do rta Bernouilli kojim svršava zaljev Lacepede67, ne našavši ni najmanju podrtinu. Ali taj neuspjeh nije ni u čemu poricao poruku kapetana Britannije. Za dvije godine, otkad se dogodila katastrofa, more je zapravo moglo i moralo raznijeti i progutati ostatke trojarbolnjaka i oteti ih grebnima. Osim toga l domoroci su mogli pokupiti sve do posljednjeg iverka, jer oni nanjuše brodolom kao gavrani strvinu. Napokon, kad su Harrvja Granta i njegova dva mornara valovi izbacili na obalu i tu ih domoroci zarobili, svakako su ih odvukli u unutrašnjost kontinenta.
Ali sad je propala i oštroumna pretpostavka Jacquesa Paganela. Na argentinskom zemljištu geograf je mogao s pravom smatrati da se brojke u poruci odnose na mjesto, gdje su zarobljeni, a ne na točku brodoloma. Velike pam-paske rijeke i njihovi brojni pritoci mogoše

doista lako odnijeti u more dragocjenu poruku.
Tu, naprotiv, u tom dijelu Australije, malo rijeka siječe trideset sedmu paralelu. Rio Colorado i Rio Negro utječu, doduše, u more, ali protječu kroz guste i nenaseljene krajeve, dok se glavne australske rijeke Murrav, Yarra, Torrens i Darling ili slijevaju jedna u drugu ili utječu u more širokim ušćima, koja postadoše već veoma prometna sidrišta"(r) ili luke sa životnim prometom. Kolika je onda vjerojatnost, da krhka boca prođe svim tim prometnim rijekama i da dođe cijela u Indijski ocean.
Ta nemogućnost nije mogla izmaći pronicavim umovima. Paganelova je pretpostavka mogla biti vjerojatna u Patago-niji, u argentinskim ravnicama, ali u Australiji nije bila moguća. Paganel je to i sam morao priznati u prepirci koju je izazvao major Mac Nabbs. Bijaše sasvim jasno da se stu-

pnjevi geografske širine, spomenuti u poruci, mogu odnositi samo na mjesto brodoloma, te da je boca prema tome bila bačena u more na mjestu, gdje se Britannija, razbila, na zapadnoj obali Australije.
No Glenarvan razborito pridoda, da to konačno tumačenje ipak ne isključuje pretpostavku, da bi kapetan Grant mogao biti zarobljen. On je to i sam dao naslutiti u svojoj poruci riječima: ou ils seront prisonniers de cruels indigenes* a na to moramo misliti. Ali više nije

bilo nikakva razloga, da se zarobljenici traže samo na trideset sedmoj paraleli, a ne i na ostalima.
Nakon duga raspravljanja tog pitanja odlučiše konačno ovo: Ako se na rtu Bernouilli ne nađe nikakav trag Britannije, lordu Glenarvanu ne preostaje ništa drugo, nego da se vrati u Evropu. Traženje mu doduše nije urodilo plodom, ali on je ipak hrabro i savjesno ispunio svoju dužnost.
To je veoma ražalostilo putnike na jahti, a Mary i Ro-bert Grant bijahu očajni. Polazeći na obalu s lordom i lady Glenarvan, s Johnom Manglesom, Mac Nabbsom i Pagane-lom, oboje kapetanove djece mišljahu da će se sad neopozivo riješiti pitanje spasa njihova oca. Svakako neopozivo, jer je Paganel mudro dokazao, opet u jednoj prepirci, da bi se brodolomci bili već odavna vratili u domovinu, da se njihov brod razbio na grebenima istočne obale.
- Nadajmo se! Nadajmo se! Nikad ne smijemo gubiti nade! - ponavljala je lady Helena djevojci koja je sjedila kraj nje u čamcu, dok su se vozile k obali. - Božja nas ruka neće ostaviti.
- Da, gospođice Mary - nadoveza kapetan John - baš u trenutku, kad ljudi iscrpe sve snage, jave se nebesa i kao nekim čudom otvore im nove putove.
- Neka vas bog usliša, gospodine Johne! - zahvalno će gospođica Grant.
Obala je bila još samo jedan kabel daleko. Svršavala se blagim nagibom i protezala se dugim rtom dvije milje prema moru. čamac prista u prirodnoj dražici između dva koraljna grebena, koji se tek stvarahu i koji će s vremenom opasati čvrstim obručem južnu stranu Australije. Već i takvi, kao što su sada, bili bi dovoljni da raspore tnip broda, pa
* Gdje će ih okrutni urođenici zarobiti. - Prev.

se i Britannia mogla tu razbiti i potonuti s čitavom posadom.
Duncanovi se putnici iskrcaše bez poteškoća na sasvim pustoj obali. Slojevita je strma obala tvorila vijenac visok dvadeset do dvadeset i pet metara. Teško bi se bilo popeti na taj prirodni bedem bez Ijestava i kuka. Srećom, John Mangles otkri pol milje južnije zgodnu pukotinu koja je nastala uslijed odrona litice. More je bez sumnje udaralo u taj zid od krhke sadre, kad pobjesni za ekvinocija69, i tako je rušilo dijelove gornjih slojeva. Glenarvan i drugovi pođoše usjeklinom i popeše se na vrh litice dosta strmini nagibom. Robert se uzvera kao mlada mačka gotovo okomitom stranom, a na veliku žalost Paganela, koji se posramio, što su njegove duge četrdesetogodišnje noge pobijeđene od malih dvanaestogodišnjih. Ali u naknadu za to on je ostavio iza sebe - i to daleko! - mirnog majora, koga se sve to nije baš ništa ticalo.,
Ubrzo se čitavo društvo skupi i stade promatrati ravnicu, koja se sterala pred njima. Bio je to prostran neobrađen ravnjak, pun grmlja i šikare, neplodan kraj, koji je Glenarvan uspoređivao s "glenima" škotske nizine, a Paganel s neplodnim "landama" u Bretanji. Ali ako je taj predjel uz obalu bio naoko nenaseljen, u daljini su neke tvorevine odavale prisutnost čovjeka - ne divljaka već radnog očvjeka - a to je svakako bio dobar znak.
- Vjetrenjača! - uskliknu Robert.
Doista, na tri milje pred njima okretahu se na vjetru krila vjetrenjače.
- Zbilja je vjetrenjača - potvrdi Paganel, koji je odmah onamo uperio svoj dalekozor. - Eto malog spomenika, i skromna i korisna; njegova je slika užitak mojim očima.
- Tako je slična zvoniku - reče lady Helena.
- Da, gospođo, ona melje tjelesnu hranu, a zvonik duhovnu. I s toga su gledišta slični.
- Hajdemo do vjetrenjače! - uzviknu Glenarvan. Pođoše. Nakon pola sata otkri im se nova slika: ugledaše

zemlju, obrađenu rukom čovjeka. Neplodno zemljište naglo ustupi mjesto obrađenim poljima. Umjesto šiblja vidješe nedavno iskrčen zabran, ograđen živicom. Po livadi, koja
247
l
je bila omeđena velikim akacijama presađenim s rđsadnika na otoku Kanguroo, paslo je nekoliko goveda i pet-šest konja. Malo-pomalo pojaviše se i žitna polja, nekoliko jutara zemlje pod zlatnim klasjem, pa plastovi sijena poput golemih košnica, voćnjaci s novim ogradama, krasan vrt, dostojan Horacija(tm), gdje se korisno udružilo s ugodnim, zatim staje i dobro raspoređene nuzgredne zgrade, te napokon jednostavna, ali udobna kućica. Nju je radosno nadvisivala vjetrenjača sa šiljastim zabatom i milovala pomičnom sjenom velikih krila.
Na lavež četiriju velikih pasa koji najavljivahu dolazak stranaca, u taj čas izađe iz glavne kuće čovjek prijazna* lica, a moglo mu je biti oko pedeset godina. Za njim su išli njegovi sinovi, pet lijepih i snažnih dječaka, te njihova majka, krupna i jaka žena. Došljaci se nisu mogli prevariti, u tom je čovjeku bio oličen savršen tip irskog kolonista, kome je dojadila bijeda njegove domovine, pa je došao potražiti sreću i blagostanje na drugoj strani mora, u krugu svoje vrijedne obitelji, usred novih zgrada i na gotovo još nedirnutoj zemlji.
Glenarvan i njegovi ne mogoše se ni predstaviti, ne stigoše izgovoriti ni imena, ni izreći tko su i što su, nego ih čovjek odmah pozdravi srdačnim riječima:
- Dobro došli, dragi stranci, u kuću Paddyja O'Moorea!
- Vi ste Irac? - uzvrati Glenarvan, prihvativši ruku, koju mu je domaćin pružio.
- Bio sam - odgovori Paddy O'Moore. - Sad sam Australac. Uđite, ma tko bili, gospodo, ovo je vaša kuća.
Tako ljubazan poziv nije se mogao odbiti. Gospođa O'Moore povede lady Helenu i gospođicu Grant u kuću, dok su naseljenikovi sinovi pomogli putnicima skidati oružje.
Prostrana, svježa i svijetla soba zapremala je čitavo prizemlje kuće, koja je bila sagrađena od jakih vodoravno položenih greda. Pokućstvo su sačinjavale drvene klupe, pričvršćene uz živo obojene zidove, pa desetak klupica, dva hrastova ormara s bijelim porculanskim posuđem i sjajnim kositrenim vrčevima, te širok i dugačak stol, za kojim bi se moglo udobno smjestiti dvadeset gosti. Sve1 je odgovaralo čvrstoj kući i njezinim snažnim stanovnicima.
248
l
Na stolu je već bio pripremljen objed. Zdjela s juhom dimila se između pečene govedine i ovčjeg buta, a oko njih bijahu veliki pladnji s maslinama, grožđem i narančama. Na stolu bijaše sve što je potrebno, a ni suvišnog nije nedostajalo. Uz prijazna domaćina i ljubeznu domaćicu, te uz primamljiv prostran i obilan stol, bilo bi upravo ružno ne sjesti. Već je bila došla na objed s farme i posluga, koju je domaćin smatrao sebi ravnom. Paddy O'Moore pokaza rukom gostima njihova mjesta i reče skromno lordu Glenarvanu:
- Očekivao sam vas.
- Vi? - iznenađeno će lord.
- Uvijek očekujem one koji dođu - odgovori Irac.
Zatim ozbiljnim glasom izreče molitvu. Obitelj stajaše puna poštovanja. Lady Helenu ganu lijepa jednostavnost običaja, a pogled njezina muža pokaza joj da se i on s njom divi.
Svi uživahu u objedu. Razgovor se poveo o svemu i svačemu. Škot i Irac veoma su bliski. Tvveed*, širok tek nekoliko metara, izdubao je dublji jaz između škotske i Engleske nego onih stotinu kilometara Irskog kanala, što dijeli staru Kaledoniju od zelenog Eirea71.
Paddy O'Moore pripovjedi povijest svog života, povijest svih iseljenika, koje je bijeda odagnala iz domovine. Mnogi odlaze u daleke krajeve tražiti sreću, pa nađu samo jad i

nevolju. Misle da im sreća nije sklona, umjesto da krive svoju glupost, lijenost i svoje poroke. Svatko, tko je razborit, odvažan, štedljiv i vrijedan, mora uspjeti.
Takav je bio, a takav je i sada Paddy O'Moore. Otišao je iz Dundalka, gdje je umirao od gladi, poveo je obitelj u australske zemlje, iskrcao se u Adelaidi, nije se htio zaposliti kao rudar, već je radije izabrao ratarski posao koji manje ovisi o različitim okolnostima. Poslije dva mjeseca počeo je obrađivati zemlju, koja mu je danas sretno urodila.
Čitav je teritorij južne Australije podijeljen na imanja po osamdeset jutara.** Vlada je ta imanja podijelila koloni-
* Rijeka, koja dijeli škotsku od Engleske. ** Jedno jutro ima 0,404 hektara.

stima. Na svakom od njih ratar može zaslužiti, koliko mu treba za život, a svake godine može još prištedjeti po osamdeset funti sterlinga.
Paddy O'Moore je to znao. Pomoglo mu je i to, što se razumio u gospodarske poslove. Živio je i štedio, pa je s dobiti od prvog imanja stekao druga. Obitelj mu se razvijala, a isto tako i farma. Irski seljak postade posjednikom. Iako njegovo gospodarstvo još nije imalo ni dvije pune godine opstanka, sad je već imao pet stotina jutara zemlje, koju je svojom rukom iskrčio, a na njoj je i pet stotina grla stoke. Postao je svoj gospodar, dok je prije bio evropski rob. Osjećao se slobodan, kao što se samo može biti u najslobodnijoj zemlji na svijetu.
Na tu povijest irskog iseljenika gosti odgovoriše iskrenim i srdačnim čestitanjem.
Kad je Paddy O'Moore svršio, svakako je očekivao

da će mu iskrenost uzvratiti povjerenjem, ali to nije izrekao. On je bio od onih čednih ljudi, koji kažu: eto tko sam ja, ali ja vas ne pitam, tko ste vi. Glenarvan je želio odmah govoriti o Duncanu, o njegovu boravku kod rta Bernouilli, kao i o istraživanju, koje vodi neumornom ustrajnošću. AH kao čovjek, koji ide ravno k cilju, on zapita najprije Paddvja O'Moorea o brodolomu Britannije.
Irčev odgovor bijaše nepovoljan. Nikad nije ni čuo da se spominje taj brod. Već je proteklo dvije godine, a da nije nastradao nijedan brod ni ispred rta ni iznad njega. Budući da je Britannia nestala prije dvije godine, mogao je dakle ustvrditi s punom sigurnošću, da brodolomce nije more bacilo na zapadnu obalu.
- A sad vas pitam, milorde, zašto me to pitate - začudi se domaćin.
Glenarvan ispripovjedi doseljeniku povijest poruke, put jahte i sve, što poduzeše, da pronađu kapetana Granta. On nije krio, da su mu se srušile sve najljepše nade, pred tako sigurnom tvrdnjom, te da mu se pričinja, kako neće nikad naći brodolomce s Britannije.
Te riječi moradoše učiniti bolan utisak na sve Glenarva-nove slušaoce. Robert i Mary Grant slušahu ga suznih očiju. Paganel nije mogao smoći ni riječi, kojom bi ih mogao utješiti ili im barem probuditi neku nadu. Očaj je već

bio obuzeo sve dobre ljude, koji dođoše s Duncanom uzaludno čak do tih dalekih obala, kadli odjednom začuše riječi:
- Milorde, hvalite boga i zahvalite mu se! Ako je kapetan Grant živ, onda žiyi u Australiji.
Sedmo poglavlje (AYRTON
Ne može se opisati iznenađenje koje izazvaše te riječi. Glenarvan skoči i, gurnuvši stolicu, kliknu:
- Tko to kaže?
- Ja - odgovori jedan od Paddy O'Moorovih slugu, koji je sjedio na dnu stola.
- Ti, Ayrtone! - ote se doseljeniku koji bijaše više iznenađen i od samog Glenarvana.

- Ja - odgovori Ayrton tronutim, ali odlučnim glasom, - Ja, Škot, kao i vi, milorde. Ja, jedan od brodolomaca s Britannije.
Ta izjava proizvede neopisiv utisak. Mary Grant, polu-onesviještena od uzbuđenja, mrtva od sreće, klonu u naručaj lady Helene. John Mangles, Robert i Paganel skočiše sa svog mjesta i pohitješe onome, koga je Paddy O'Moore nazvao Ayrtonom.
Tome čovjeku bijaše oko četrdeset i pet godina; izražaj mu bijaše grub, a veoma oštar pogled krio mu se u dubokoj očnoj šupljini. Zacijelo je bio neobično snažan unatoč mršavu tijelu: sve same kosti i živci i, kako kaže jedna škotska poslovica, nije tratio vrijeme na nakupljanje debela mesa. Bio je srednjega stasa, širokih pleća, odrješita držanja razborita i odlučna lica, iako tvrdih crta; sve je to činilo dobar utisak. Tragovi nedavne bijede koji su mu se još vidjeli na licu, povećavali su naklonost, koju je izazvao. Vidjelo se da je mnogo prepatio, iako se osjećalo, da je to čovjek koji može podnijeti mnogo patnja, oduprijeti im se i svladati ih.
Glenarvan i njegovi prijatelji osjetiše to na prvi pogled.

Ayrton je sad postao najvažnija ličnost. Glenarvan, kao tumač osjećaja svih drugova, obasu ga pitanjima, na koja je Ayrton pripravno odgovarao. Susret Glenarvana s Ayrto-nom učinio je očito na obojicu dubok dojam.
Glenarvan je stoga i postavljao prva pitanja bez ikakva reda, kao da su navirala sama i protiv njegove volje.
- Vi ste brodolomac s Britannije?
- Da, milorde, vođa odjeljka72 kapetana Granta - odgovori Ayrton.
- Jeste li se spasili, s njim poslije brodoloma?
- Ne, milorde, ne! U tom smo se strašnom trenutku rastali, mene je more odnijelo s palube i bacilo na obalu.
- Prema tome, vi niste jedan od ona dva mornara, koji se spominju u poruci?
- Ne, nisam ni znao za tu poruku. Mora da ju je kapetan •bacio kad mene više nije bilo na brodu.
- A kapetan? Što je s kapetanom?
- Mislio sam da se utopio; iščezao je kao i čitava posada Britannije. Mislio sam da sam ja jedini ostao živ.
- Ali vi rekoste da je kapetan Grant živ.
- Ne. Rekao sam: ako je kapetan živ ...
- Dodali ste: on je u Australiji...
- Doista, samo tu može biti.
- Dakle, ne znate gdje je.
- Ne znam, milorde. Ponavljam vam: mislio sam, da se utopio ili da se razmrskao na grebenima. Od vas tek prvi put čujem da je možda živ.
- Pa onda, što znate? - zapita Glenarvan.
- Samo to. Ako je kapetan Grant živ, onda se nalazi negdje u Australiji.
- A gdje se zapravo dogodio brodolom? - zapita tada major Mac Nabbs.
To je pitanje trebalo zapravo postaviti kao prvo, ali od uzrujanja zbog tog događaja, u žurbi, da što prije dozna, gdje je kapetan Grant, Glenarvan nije ni pitao, gdje se Britannia razbila. Razgovor, koji je dotada tekao nelogično i napreskok, koji je svaku stvar samo dotaknuo, a nije je produbio, koji je miješao činjenice i brkao datume, sad poteče razboritijim tokom, i ubrzo se počeše jasno i točno

otkrivati pojedinosti mračne povijesti pred očima svih slu-šalaca.
Kad ga je Mac Nabbs zapitao, Ayrton odgovori:

- Kad su me valovi odnijeli s kaštela73, gdje sam spuštao prečku, Britannia je jurila prema australskoj obali. Bili smo još udaljeni od nje manje od dva kabela. Brodolom se prema tome dogodio na tom istom mjestu.
- Na trideset sedmom stupnju južne širine? - uplete se John Mangles.
- Na trideset sedmom stupnju - ponovi Ayrton.
- Na zapadnoj obali?
- Ne! Na istočnoj - hitro će odjelnik.
- Kad se to dogodilo?
- U noći 27. lipnja 1862.
- Tako je, baš tako! - kliknu Glenarvan.
- Vidite, dakle, milorde! - uvjeravao je Ayrton - da sam mogao reći, ako je kapetan Grant još živ, da ga treba tražiti na australskom kontinentu i nigdje drugdje. ,
- I tražit ćemo ga, i naći ćemo ga, prijatelju, i spasit ćemo ga! - kliknu Paganel. - Ah! dragocjena poruko, moram priznati, da si pala u ruke veoma pronicavih ljudi - nadoda bezazleno učenjak.
Nitko jamačno nije čuo tih Paganelovih riječi. Glenarvan i lady Helena, Mary i Robert Grant opkoliše Ayrtona. Stiskahu mu ruke. Činilo se, kao da im prisutnost toga čovjeka jamči, da je Harry Grant još živ. Kad se mornar mogao spasiti u trenutku brodoloma, zašto se ne bi spasio u toj katastrofi i kapetan. I on je mogao ostati živ i zdrav. Ayrton je rado ponavljao, da bi kapetan Grant mogao biti živ isto kao i on. Gdje je on, to ne bi znao reći, ali je svakako na tom kontinentu. Na tisuću pitanja koja mu postavljahu, odgovarao je razborito i veoma točno. Dok je govorio, gospođica Mary mu je stiskala ruku. U njemu je gledala očeva druga, pomorca, jednog od mornara s Britannije! On je živio kraj Harryja Granta, s njim je plovio svim morima i prkosio istim opasnostima! Mary nije mogla skloniti pogled s njegovog grubog lica i plakala je od sreće.
Dotada nikome nije palo na pamet da posumnja u osobu odjelnika i u istinitost njegovih riječi. Može li se sasvim povjerovati Ayrtonovim riječima, pitao se samo major, a

možda i John Mangles, jer su obojica bili po naravi nepovjerljivi. Iznenadni je susret doista mogao izazvati stanovite sumnje. Avrton je naveo doduše sasvim točne činjenice i datume, čak i pojedinosti, koje učiniše dubok dojam. Ali ni najtočnije pojedinosti ne daju sigurnost, i općenito se zna, da se baš laž obično potvrđuje točnošću pojedinosti. Mac Nabbs pridrža svoje mišljenje za sebe i uzdrža se da ga ne iskaže.
Sumnje Johna Manglesa nisu mogle dugo odolijevati mornarevim riječima, i on mu povjerova, da je pravi drug kapetana Granta, kad ga je čuo, kako govori djevojci o njezinu ocu. Avrton je dobro poznavao Mary i Roberta. Vidio ih je u Glasgovvu prije odlaska Britannije. On ih je podsjetio na oproštajni objed na brodu, koji je kapetan priredio svojim prijateljima.' Bio je nazočan i gradonačelnik Mac Intvre. Roberta, kome je bilo tek deset godina, bijahu povjerili božmanu Diku Turneru, a dječak mu je pobjegao i popeo se na sljemeni križ.
- Tako je! Tako je! - klimnu Robert Grant.
Avrton je tako spominjao tisuću sitnica, ne pridajući im, kako se činilo, one važnosti koju im je davao John Mangles. Kad bi se zaustavio, Mary bi ga zamolila svojim umiljatim glasom:
- Još, gospodine Avrtone, govorite nam još o našem ocu!
Odjelnik učini po volji djevojci što je bolje znao. Gle-narvan ga nije htio prekidati, iako je želio postaviti barem dvadeset mnogo korisnijih pitanja. Lady Helena mu je pokazala Marvnu radost i to ga zadrža.

U tom razgovoru Avrton ispriča povijest Britannije i opisa njezin put po Tihom oceanu. Mary Grant je poznavala dobar dio tog puta, jer je primala redovito vijesti sve do mjeseca svibnja 1862. Za vrijeme od te godine dana Har-ry Grant je bio pristao na glavne otoke u Oceaniji. Posjetio je Hebride, Novu Gvineju, Novi Zeland i Novu Kaledoniju. Katkada se sukobio s osvajačima posjeda, koji nisu uvijek imali sasvim dokazanih prava. Cesto je morao podnositi i zlu volju engleskih vlasti, jer su Englezi bili obavijestili sve svoje kolonije o njegovu brodu. On je, međutim, bio otkrio jednu važnu točku na zapadnoj obali Papuazije. Mislio je

da bi se tu mogla lako utemeljiti jedna škotska kolonija, kojoj bi napredak bio unaprijed osiguran. Doista, jedna dobra luka kao uporište između Moluka i Filipina morala bi privlačiti brodove, osobito onda, kad bude prokopan Sueski kanal jer će kanal smanjiti važnost puta oko Rta dobre nade. Harrv Grant bijaše jedan od onih koji su u Engleskoj hvalili Lessepsovo74 djelo, i nije htio zbog političkog suparništva osporavati golemu međunarodnu vrijednost tom pothvatu.

Poslije izviđanja Paupe, Britannia je otplovila radi nadopune zaliha u Callo, a iz te je luke otplovila 30. svibnja 1862, da se preko Indijskog oceana i oko Rta dobre nade vrati u Evropu. Tri tjedna poslije odlaska strašna oluja onesposobi brod. Jahta je polegla na desni bok. Moradoše* smjesta posjeći jarbole, da se izravna. Na dnu se pojavi prodor koji ne mogoše zabrtviti. Iznurena je posada ubrzo šuštala. Ne mogoše osloboditi sisaljke. Osam je dana orkan nosio Britanniju kao igračku. U kaljuži je voda nadošla na tri metra. Brod se sve više uronjavao. Čamce je odnijela oluja već u početku. Bili bi potonuli s brodom, da nisu ugledali istočnu obalu Australije. To je bilo 27. lipnja, kako je Paganel izvrsno odgonetnuo iz poruke. Brod se ubrzo nasukao na obalu. Osjetiše strašan udarac. U tom trenutku Avrtona poklopi i odnese val, nađe se u pjeni lomova i onesvijesti se. Kad se osvijestio, našao se u rukama domorodaca, koji ga odvedoše u unutrašnjost kontinenta. Otada nije više ništa čuo o Britanniji. Opravdano je pretpostavljao da se razbila na opasnim grebenima Twofold Baya i da je potonula sa čitavom posadom. Tu se svršavala povijest koja se odnosila na kapetana Granta. Pričanje su često prekidali bolni uzvici slušača. Major nije mogao posumnjati u istinitost, jer bi se pokazao nepravednim. Ali poslije povijesti Britannije svakoga je zanimao još i tok Avrtonova života. Doista, poruka im bijaše najbolji dokaz, da'je kapetan Grant sa svoja dva mornara preživio brodolom, kao i Avrton. Po sudbini jednoga moglo se zaključiti i o sudbini drugih. Zamoliše stoga Avrtona, da im pripovjedi svoje doživljaje. Pripovijest bijaše jednostavna i kratka. Domoroci nekog plemena odvedoše brodolomce kao zarobljenike u krajeve, koje natapa Darling, to jest četiri sto-

tine milja sjeverno od trideset sedme paralele. Tu je živio u krajnjoj bijedi, jer je i pleme bilo bijedno, ali ga nisu zlostavljali. Proživio je dvije godine mučnog ropstva. U srcu je međutim, uvijek gajio nadu, da će se osloboditi. Vrebao je svaku i najmanju priliku, iako je znao, da će ga bijeg izložiti nebrojenim opasnostima.

Jedne noći u listopadu 1864. zavara butinost domorodaca i pobježe u dubinu beskrajnih šuma. Čitav je mjesec živio samo o korijenju, paprati i mimozinoj smoli, lutao je tim prostranim nenaseljenim krajevima, upravljajući se danju po suncu, a noću po zvijezdama. Prelazio je močvare, rijeke, planine i sve one puste krajeve kontinenta, kojim su prošli rijetki istraživači na svojim smjelim putovanjima. Napokon je polumrtav i iscrpljen stigao do Paddy O'Moorova gostoprimljivog doma, u kome je kao uzvrat za svoj rad našao sretan život.

- Ako se Avrton hvali sa mnom - na to će naseljenik, kad je mornar svršio svoju povijest - i ja se mogu pohvaliti njime. On je razborit i čestit čovjek, dobar je radnik, i Paddy O'Mooreov dom bit će njegov, toliko dugo, koliko god on želi.
Ayrton se zahvali pokretom ruke i pričeka, hoće li ga još što zapitati. Bijaše, međutim, uvjeren, da je već zadovoljio razumljivu radoznalost slušalaca. što bi još mogao odgovoriti, što nije rekao već stotinu puta? Glenarvan upravo htjede početi raspravljati, što bi se sad moglo poduzeti poslije susreta s Ayrtonom i poslije njegovih obavijesti, kad se major obrati mornaru i zapita ga:
- Vi ste bili odjelnik na Britanniji?
- Jesam - odgovori Ayrton bez oklijevanja.
Pa osjetivši da je neki poriv nepovjerenja ili neka ma i najmanja sumnja morala ponukati majora da to zapita, doda:
- Uostalom, u brodolomu sam spasio svoj ugovor.
On odmah izađe iz sobe i pođe po tu službenu ispravu. Bijaše odsutan manje od jedne minute, ali je Paddy O'Mo-ore ipak imao vremena reći:
- Milorde, mogu vam potvrditi, da je Ayrton pošten čovjek. Za ova dva mjeseca, što je kod mene u službi, nisam se mogao na njega potužiti. Znao sam povijest njegova

brodoloma i ropstva. Pošten je čovjek i zaslužuje vaše povjerenje.
Glenarvan je već htio odgovoriti, da nije ni sumnjao u Ayrtona, kad se on vrati i pokaza ugovor, koji je bio u potpunom redu. Bila je to isprava koju su potpisali brodovlasnici Britannije i kapetan Grant. Mary odmah prepozna rukopis svog oca. Tu je pisalo, da je Tom Ayrton, mornar prvog reda, ukrcan kao vođa odjeljka na trojarbolnjaku Bri-tannia iz Glasgowa. Sad se više nije moglo sumnjati u Ayrto-novu osobu, jer je teško bilo pretpostaviti, da se ugovor nalazi u njegovim rukama, a da nije njegov.
- Sad vas molim - reče Glenarvan - da se porazgo-vorimo, što bi bilo najbolje da poduzmemo. Posavjetujmo se svi zajedno. Vaše će nam mišljenje, Ayrtone, biti najdragocjenije, i bit ću vam osobno zahvalan, ako nam ga kažete.
Ayrton razmisli nekoliko trenutaka pa odgovori:
- Zahvalan sam vam na povjerenju, koje mi iskazujete, i nadam se da ću se pokazati dostojnim. Prilično poznajem zemlju'i običaje domorodaca, pa ako vam mogu biti od koristi ...
- Dakako - prekine ga Glenarvan.
- Ja mislim kao i vi - nastavi Ayrton - da se kapetan Grant sa svoja dva mornara spasio iz brodoloma, ali kako nisu došli do engleske naseobine, a nisu se ni javili, smatram, da im je sudbina slična mojoj, te da ih je kakvo domorodačko pleme zarobilo.
- Vi eto ponoviste, Ayrtone, što sam ja već ustvrdio - reče Paganel. - Domoroci su zarobili brodolomce, dogodilo im se dakle ono, čega su se bojali. Ali smijemo li pretpostaviti, da su i njih, kao i vas odvukli sjeverno od trideset sedmog stupnja.
- Po svoj prilici, gospodine - odgovori Ayrton. - Neprijateljska plemena ne žive u blizini engleskih oblasti.
- To će nam otežati traženje - pripomenu Glenarvan dosta zbunjen. - Kako da pronađemo trag zarobljenicima u unutrašnjosti tako velika kontinenta?
Nakon te napomene zavlada duža tišina. Lady Helena is-pitiviše pogledom drugove, ali joj nitko ne odgovori. Čak je i Paganel šutio, protivno svom običaju. Njegovo mu oštro-umlje otkaza poslušnost. John Mangles je koračao velikim

koracima po sobi, kao da je na palubi svog broda i u nekoj neprilici.

- A vi, gospodine Avrtone - reče tada lady Helena mornaru - što biste vi uradili?
- Gospođo - odgovori naglo Avrton - ja bih se vratio na Duncan i otplovio ravno na mjesto, gdje se dogodio brodolom. Tamo bih potražio savjet prema prilikama, a možda bih slučajno našao i kakve tragove, koji bi mi pomogli.
- Dobro - na to će Glenarvan - samo moramo pričekati dok se popravi Duncan.
- Ah! Zar je brod oštećen? - zapita Avrton.
- Da - odgovori John Mangles.
- Teško?
- Nije, ali je za popravak potreban uređaj, kojega nemamo na brodu. Jedno se krilo vijka iskrivilo i nigdje se ne može popraviti nego u Melbourneu.
- Zar ne možete jedriti? - zapita odjelnik.
- Možemo, ali ako udare protivni vjetrovi, Duncanovo bi se putovanje u Twofold Bay oteglo, a brod se ipak mora u svakom slučaju vratiti u Melbourne.
- Dobro, onda neka ide u Melbourne! - kliknu Paganel. - A mi ćemo bez njega u zaljev Twofold.
•*- Samo kako? - začudi se John Mangles.
- Kroz Australiju, kao što smo prošli kroz Ameriku, i to po trideset sedmoj paraleli.
- A Duncan? - uporno će Avrton, držeći se tog pitanja.
- Duncan će dočekati nas ili mi njega, već prema prilikama. Ako uz put nađemo kapetana Granta, vratit ćemo se svi zajedno u Melbourne. Ako nastavimo tražiti sve do obale, Duncan će doći po nas. Ima li tko šta dodati na taj prijedlog? Vi, majore?
- Nemam - spremno će Mac Nabbs - samo ako se kroz Australiju može putovati.
- Može - odgovoriti Paganel - i to tako lako, da ja predlažem lady Heleni i gospođici Grant, da pođu s nama.
- Govorite li ozbiljno, Paganele? - u čudu će Glenarvan.
- Najozbiljnije, dragi lorde. Taj put ima najviše tri stotine i pedeset imlja. Ako budemo prolazili dvanaest milja na dan, trajat će jedva mjesec dana, to jest upravo toli-

ko, koliko je potrebno za popravak Duncana. Ah! kad bismo morali prijeći kontinent kojom nižom geografskom širinom, kad bismo ga morali prijeći ondje, gdje je najširi, kroz goleme pustinje gdje vlada tropska vrućina, to jest poduzeti ono, što se nisu usudili ni najsmjeliji putnici, stvar bi bila sasvim drugačija. Ali trideset sedma paralela siječe pokrajinu Viktoriju, prvu englesku zemlju s cestama i željezničkim prugama, i koja je na najvećem dijelu puta naseljena. Taj se put može prijeći, ako se baš hoće, u kočiji ili, još bolje, u običnim kolima. Prava šetnja, kao od Londona do Edinburgha. Ništa više!
- A divlje zvijeri? - dočeka Glenarvan, koji je želio iznijeti sve moguće poteškoće.
- U Australiji nema divljih zvijeri.
- A divljaka?
- Na toj geografskoj širini nema divljaka, a u svakom slučaju oni nisu okrutni kao na Novom Zelandu.
- A prognanici?
- U južnim australskim pokrajinama nema prognanika, već samo u zapadnim kolonijama. Pokrajina Viktorija ne samo da je isključila i odbila prognanike sa svog područja, već je donijela i zakon, po kome je protjerala izvan svojih granica sve one kažnjenike koje su druge pokrajine oslobodile. Vlada Viktorije čak je i ove godine zaprijetila Indijskom društvu, da će mu uskratiti pomoć, ako njegovi brodovi budu i dalje krcali ugljen u lukama zapadne Australije koja prima prognanike. Kako to, da vi to ne znate, još kao Englez?
- Prije svega, ja nisam Englez - uzvrati Glenarvan.

- To, što je rekao gospodin Paganel, sasvim je točno - progovori Paddy O'Moore. Ne samo pokrajina Viktorija, nego se .u tome složila i čitava Južna Australija, Oueensland, pa i Tasmanija. Nijedna od tih pokrajina ne prima osuđenike. Otkad sam ja na ovoj farmi, nikad nisam čuo ni za jednog kažnjenika.
- A što se mene tiče, ja se nisam nikad ni s jednim susreo - nadoda Ayrton.
- Vidite, dragi prijatelji - nastavi Jacques Paganel! - na putu nema divljih zvijeri, nema kažnjenika, a ima veo-
259
ma malo divljaka. Nema mnogo zemalja ni u Evropi, koje bi se mogle time pohvaliti! Dakle, jesmo li se dogovorili?
- što ti misliš, Heleno? - neodlučno će Glenarvan.
- Ono, što mislimo svi, dragi Edwarde - odvažno će lady Helena, okrenuvši se svojim drugovima. Na put! Na put!

Osmo poglavlje ODLAZAK

Glenarvan nije imao običaj da gubi vrijeme od trenutka, kad je neka misao prihvaćena pa do njezina izvršenja. Čim prihvatiše Paganelov prijedlog, odmah je zapovjedio da se izvrše sve pripreme u što kraćem roku. Odlazak odrediše za prekosutrašnji dan, 22. prosinca.
Što će im donijeti to putovanje kroz Australiju? Sad je već nepobitna činjenica da je Harry Grant na kontinentu. Putovanje je moglo imati važnih posljedica. Izgledi se za uspjeh naglo povećaše. Nitko nije ni pomislio da bi kapetana Granta mogli naći baš na trideset sedmoj paraleli, koju odlučiše što točnije slijediti; ona mu je možda sjekla trag, ali u svakom slučaju ona vodi na mjesto, gdje se dogodio brodolom. A to je najglavnije.
Izgledi bi se za uspjeh još više povećali, kad bi Avrton pristao da ih provede kroz šume pokrajine Viktorije i da ih dovede do istočne obale. Glenarvan je to dobro predmnijevao. Smatrao je da bi mu pomoć kapetanova mornara bila veoma korisna, pa zapita domaćina, da li bi mu bilo krivo, kad bi Avrtonu predložio, da ga prati.
Paddy O'Moore pristade, premda mu je bilo žao izgubiti tako dobrog slugu.
- Avrtone, da li biste se pridružili našoj ekspediciji, koja traži brodolomce s Britannije?
Avrton ne odgovori odmah na to pitanje. Čak kao da je nekoliko trenutaka oklijevao. Napokon, pošto je dobro razmislio, reče:
260
- Da, milorde, idem s vama, pa ako vas ne dovedem na trag kapetana Granta, dovest ću vas barem točno na mjesto, gdje se razbio brod.
- Hvala, Avrtone - odgovori Glenarvan.
- Samo jedno pitanje, milorde.
- Recite, prijatelju.
- Gdje ćete se ukrcati na Duncan?
- U Melbourneu, ako ne prijeđemo Australiju od jedne obale do druge, a na istočnoj obali, ako tražeći dođemo do nje.
- Ali njegov kapetan ... ?
- Kapetan će čekati na moje upute u luci Melbourne.
- U redu, milorde, računajte na mene.
- Računamo, Avrtone - prihvati Glenarvan.
Svi Duncanovi putnici srdačno zahvališe Britannijinom odjelniku. Kapetanova ga djeca obasuše s tisuću nježnosti. Svi bijahu sretni zbog njegove odluke, osim Irca, koji je u njemu gubio vjerna i razborita pomagača. Ali Paddy je shvatio, koliko je Glenarvanu stalo do toga, da ih prati od-jelnik, pa se s tim pomirio. Glenarvan ga osim toga još i zamoli da mu pribavi prijevozna sredstva za putovanje kroz Australiju. Kad to zaključiše, ugovoriše sastanak s Ayrto-nom i radosno se vratiše na brod.

Sve se promijenilo. Nestalo je i posljednjeg traga oklijevanja. Odvažni tražioci neće više ići po trideset sedmoj paraleli naslijepo. Harry Grant se spasio na kontinentu. U to se više nije moglo sumnjati. Svakom se srce ispuni srećom koju rađa izvjesnost poslije tolikih sumnja. Ako sve bude teklo povoljno, za dva će mjeseca Duncan iskrcati Harryja Granta na škotskim obalama!
Kad je John Mangles podupro prijedlog, da zajedno s putnicima pokušaju prijeći Australiju, on je tada pretpostavljao, da će se on sigurno pridružiti ekspediciji. O tome je i govorio s Glenarvanom. Naveo je mnogo svakovrsnih razloga u svoju korist: odanost prema lady Heleni i prema njegovoj visosti, svoju vještinu- pri organiziranju karavane, dokazivao je i kako nije potrebno, da baš on bude kapetan na Duncanu. Sve u svemu, naveo je tisuću važnih razloga osim onog najvažnijeg, o kojem nije bilo potrebno Glenar-vana uvjeravati.
261
- Samo jedno pitanje, Johne - zapita Glenarvan. - Imate li potpuno povjerenje u vašeg prvog časnika?
- Potpuno - odgovori John Mangles. - Tom Austin je izvrstan mornar. On će odvesti Duncan u luku, vješto će ga popraviti i dovesti točno u ugovoreni dan. Tom je rob svoje dužnosti i urednosti. On neće nikad od svoje volje promijeniti kakav vaš nalog i neće nikad kasniti s njegovim izvršenjem. Vaša visost može na njega računati jednako kao i na mene samog.
- Dobro, Johne, poći ćete s nama, jer će svakako biti dobro - nadoda on smiješeći se - da budete nazočni, kad nađemo oca gospođice Mary Grant.
- Oh! vaša visosti... - promuca John Mangles.
To je bilo sve što je mogao izustiti; za trenutak probli-jedi i stisnu ruku koju mu je pružio lord Glenarvan.
Sutradan se vrati John Mangles s brodskim tesarom i mornarima koji donesoše namirnice na Paddy O'Moorovu farmu. Morao je pripremiti prijevozna sredstva zajedno s Ircem. Dočekala ga je čitava obitelj, spremna da radi prema njegovim uputama. Avrton bijaše uz njih i nije škrtario savjetima koje je crpio iz svog iskustva.
Paddy i on složiše se u tome da gospođe putuju u volovskim kolima, a putnici na konjima. Paddy je mogao dobaviti kola i stoku.
Bila su to obična natkrivena seoska kola, duga šest metara, pokrivena krovom, četiri kotača bez žbica i naplataka i bez željeznih obruča, jednom riječju na četiri obična drvena kotura. Prednji kotači bijahu veoma daleko od stražnjih prikovani na primitivnom klizaču, tako da se kolima nije moglo naglo zaokrenuti. Na klizaču bijaše nataknuto rudo, dugo dvanaest metara, uz koje su se mogla upregnuti tri para volova. Te su životinje vukle glavom i vratom, dvostrukim jarmom, učvršćenim na zatiljku, i jednim remenom oko vrata koji bijaše pričvršćen za jaram željeznim klinom. Trebalo je dosta vještine za upravljanje uskom i dugačkom spravom, koja se lako njiše i skreće, kao i za vođenje zaprege poticanjem. Ali Ayrton je naučio tu vještinu na Irčevoj farmi, a Paddy je jamčio za njegovu sposobnost. Njemu je dakle povjerena uloga kočijaša.
262
Kola bez pera nisu bila ugodna, ali morala su se uzeti onakva kakva jesu. John Mangles im nije mogao izmijeniti grubu konstrukciju, ali ih je uredio iznutra, što je bolje mogao. Kao prvo, razdijelo ih je pregradom od dasaka na dva odjela. Stražnji je dio uredio za namirnice, prtljagu i pokretnu kuhinju gospodina Olbinetta. U prednjem su se dijelu imale smjestiti putnice. Tesarova ruka pretvori taj prednji dio u udobnu sobu, pokrivenu debelim sagom, s jednim umivaonikom i dva kreveta, za lady Helenu i Mary Grant. Debeli zastor od kože zatvarao je po potrebi prvi odjel i štitio ga od noćne svježine. U slučaju nužda, za jakih kiša, u njemu su se mogli zakloniti i muškarci, ali za redovito logorovanje

uzeše sa sobom šator. John Mangles je smišljao, kako bi u tako uskom prostoru skupio sve, što je potrebno dvjema ženama, i to mu je uspjelo. Lady Helena i Mary Grant nisu morale mnogo žaliti u toj pokretnoj sobi za svojim udobnim kabinama na Duncanu.
Za ostale je putnike sve bilo lakše pripremiti. Za lorda Glenarvana, Paganela, Roberta Granta, Mac Nabbsa, Johna Manglesa i za oba mornara, Wilsona i Mulradvja koji će pratiti svog gospodara, pripremiše sedam snažnih konja. Ayrton će sjediti na kočijaškom mjestu, a Olbinett, koji nije bio baš oduševljen jahanjem, snaći će se veoma dobro u odjelu za prtljagu.
Konji su i volovi pasli po livadama na farmi, i lako ih je bilo skupiti, kad ustreba.
Kad je sve to uredio i dao potrebne upute brodskom tesaru, John Mangles se vrati na brod s čitavom irskom obitelji, koja je htjela vratiti posjet lordu Glenarvanu. Ayr-ton je smatrao da mu pristojnost nalaže, da im se i on pridruži, te oko četiri sata John i čitavo društvo prijeđoše Duncanov slaz73.
Na brodu ih najsrdačnije primiše. Glenarvan ih pozva na večeru. Nije se htio pokazati manje susretljivim, i njegovi gosti rado prihvatiše izraz zahvalnosti za njihovo australsko gostoljublje. Paddy O'Moore se divio uređenju kabina, zavjesama, zidovima, a nadvođe76 od javora i palisandra upravo ga zapanji.
Ayrton, naprotiv, jedva pohvali te skupocjene suvišnosti. Ali odjelnik s Britannije ispita jahtu više s pomorskog gle-

dišta. Pregledao ju je do dna kaljuže, spustio se u prohod77 vijka, pogledao stroj, raspitao se o njegovoj snazi i potroš-ku goriva, ispitao ugljenarke, spremu i barutanu, osobito ga zanimalo skladište oružja i domet topa na prednjem nad-građu. Glenarvan je vidio po Avrtonovim stručnim pitanjima, da govori s čovjekom, koji se u sve to dobro razumije. Konačno je svršio pregledom jarbolja i snasti.
- Lijep vam je to brod, milorde! - pohvali Avrton.
- Dobar je - ponovi Glenarvan.
- Koliko ima tona?
- Istiskuje dvije stotine i pedeset tona.
- Ne bih se mnogo prevario - doda Avrton - kad bih tvrdio da Duncan može lako dostići brzinu od petnaest čvorova, kad plovi svom snagom.
- Recite sedamnaest - popravi ga John Mangles - i dobro ćete pogoditi.
- Sedamnaest! - uzviknu odjelnik. - Pa onda njega ne može dostići ni najbolji ratni brod78.
- Ne može nijedan! - ponosno će John Mangles. - Duncan je prava jahta za utakmicu, koju nije moguće nikako nadmašiti.
- čak ni pod jedrima? - znatiželjno će Avrton.
- Ni pod jedrima.
- Eh, milorde, i vi kapetane - zavidno će Avrton - primite čestitke od čovjeka koji zna što je brod.
- Dobro, dobro, Ayrtone - odgovori Glenarvan - ostanite na našem brodu, i samo do vas stoji, hoće li to biti i vaš brod.
- Razmislit ću o tome, milorde - prostodušno će odjelnik.
U tom trenutku Olbinett dođe i javi njegovoj visosti, da je večera na stolu. Glenarvan se sa svojim gostima uputi prema krmenom nadgrađu.
- Inteligentan je čovjek taj Avrton - Paganel će majoru.
- Previše inteligentan! - promrmlja Mac Nabbs, kome se lice i ponašanje odjelnikovo nije sviđalo, iako se mora reći, da za to nije imao pravog razloga.
Za večerom pričao im je Ayrton mnogo zanimljivih pojedinosti o australskom kontinentu, jer ga je izvrsno po-

znavao. Osim toga raspitivao se i o broju mornara, koje lord Glenarvan vodi sa sobom u ekspediciju. Kao da se iznenadio, kad je doznao, da će ga pratiti samo dvojica, Mul-rady i Wilson. On je svjetovao Glenarvana, da sastavi četu od najboljih Duncanovih mornara. To je osobito naglašavao, a to je naglašavanje, uzgred rečeno, moralo ukloniti svaku sumnju iz majorovih misli.
- Zar nas na našem putu kroz Australiju čekaju kakve opasnosti? - zapita Glenarvan.
- Ne, ne, nikakve! - hitro će Ayrton.
- Onda ostavimo na brodu što više ljudi. Treba mornara za jedrenje s Duncanom, a osim toga i za radove na popravku. Prije svega, da dođe točno na vrijeme na mjesto sastanka, koje ćemo mu naknadno javiti. Dakle, ne smanjuj-mo mu posadu.
Kao da je shvatio Glenarvanovu opasku, jer više nije navaljivao.
Navečer se rastadoše Škot i Irac. Avrton i Paddy O' Mooreova obitelj vratiše se na farmu. Konji i kola trebali su biti spremni za sutradan. Dogovoriše se da će krenuti u osam sati ujutro.
Lady Helena i Mary Grant dovršavahu posljednje pripreme. Te su pripreme bile i kraće i manje sitničave od Pa-ganelovih. Učenjak je probdio dobar dio noći odvrćući, brišući, zavrćući i prevrćući leće u svom dalekozoru. Zato je sutradan još spavao, kad ga je major došao buditi svojim gromkim glasom. John Mangles se već bijaše pobrinuo da se prenese prtljaga na farmu. Jedan je čamac čekao putnike, pa se ubrzo smjestiše u njemu. Mladi kapetan izda posljednje zapovijedi Tomu Austinu. On mu osobito preporuči, da u Melbourneu čeka zapovijedi lorda Glenarvana i da ih najsavjesnije izvrši, pa ma kakve bile. Stari pomorac odgovori Johriu Manglesu da se na njega može osloniti. U ime posade zaželi njegovoj visosti sretan put i uspjeh ekspedicije. Čamac otisnu, a zrakom se prolomi gromki pozdrav "hura"79.
Za deset minuta čamac je stigao na obalu. Poslije četvrt sata putnici stigoše na Irčevu farmu.
Sve je bilo spremno. Lady Helenu zadivi uređaj. Osobito joj se dopadoše golema kola s jednostavnim kotačima

i debelim daskama. Tri para upregnutih volova imali su u sebi nešto patrijarhalnog, što je dobro pristajalo uz takva kola. Ayrton, s bičem u ruci, čekaše zapovijedi svoga novog gospodara.
- Vraga! - uskliknu Paganel. - Pa ta su kola upravo divna, više vrijede od svih mail-coachs6" na svijetu. Ne znam boljeg načina, da se proputuje svijet, od ovoga po uzorku komedijaša. Kuća, koja se pomiče s mjesta, koja ide i zaustavlja se, gdje ti je volja - što ćeš bolje od toga! Eto, to su već davno znali stari Sarmati81, ni oni nisu putovali drugačije.
- Gospodine Paganele - našali se lady Helena - nadam se da ćete me posjetiti katkada u mojim salonima.
- Kako ne, gospođo - uzvrati učenjak - to će mi biti osobita čast. Jeste li već odredili dan primanja?
- Za svoje ću prijatelje biti uvijek kod kuće - na to će lady Helena - a vi ste...
- Najodaniji od svih, gospođo... - prekinu je galantno Paganel.
Tu izmjenu ljubaznih šala prekinu dolazak seaam osed-lanih konja, koje je vodio jedan od Paddvjevih sinova. Lord Glenarvan plati ovu opremu, a tome pridoda svu svoju zahvalnost, koja je poštenom Ircu vrijedila bar isto toliko koliko i novac.
Dadoše znak za polazak. Lady Helena i Mary Grant uđoše u svoj odjel. Ayrton zauze kočijaško mjesto, a Olbinett se zavuče u stražnji kraj kola. Glenarvan, major, Paganel, Robert, John Mangles i oba mornara, svi naoružani karabinima i revolverima, pojahaše

konje. Paddy O'Moore im do-viknu: "S božjom pomoću", što prihvati sva njegova obitelj. Ayrton podviknu nekako neobično i bočnu svoju spregu. Kola krenuše, zapraskaše daske, zaškripaše osovine u glav-činama kotača, a gostoljubiva farma poštenog Irca ubrzo se izgubi iza zavoja puta.

Deveto poglavlje POKRAJINA VIKTORIJA
Bilo je to 23. prosinca 1864. Prosinac, koji je na sjevernoj hemisferi veoma oblačan, gadan i vlažan, na ovom bi se kontinentu mogao zvati lipanj. Po astronomskom računu već je bio drugi dan ljeta, jer je 21. sunce doprlo do Jarčeve obratnice i visina mu je nad obzorom već počela opadati za nekoliko minuta82. Lord Glenarvan je putovanje započeo u najtoplije godišnje doba, pod zrakama gotovo tropskog sunca.
Svi se engleski posjedi u tom dijelu Tihog oceana zovu jedinim imenom Australazija. Oni obuhvaćaju Novu Holan-diju83, Tasmaniju, Novi Zeland i nekoliko obližnjih otoka. Sam se australski kontinent dijeli na nekoliko prostranih kolonija različite veličine i nejednaka bogatstva. Kad pogledamo na najnoviju kartu, što je izradiše gospoda Petermann ili Preschoell, iznenađeni smo, kako su ravne granice tih kolonija. Englezi povukoše mjerničkom uzicom ugovorene međe što dijele velike pokrajine. Pri tom se nisu obazirali ni na ortografski oblik zemljišta, ni na tokove rijeka, ni na klimatske prilike, ni na razlike u plemenima. Kolonije se dodiruju pod pravim kutovima, uglavljuju se jedna u drugu kao pločice u mozaiku. Po rasporedu pravaca i pravih kutova prepoznaje se, da je to radio geometar, a ne geograf. Protiv toga prosvjeduju svojom krasnom nepravilnošću samo vijugave obale, sa svojim fjordovima, zaljevima, rtovima i ušćima.
Slika poput šahovske ploče uvijek je, i opravdano, izazivala negodovanje Jacquesa Paganela. Da je Australija pripadala Francuskoj, više je nego sigurno, da se francuski geografi ne bi bili toliko zanijeli upotrebom kutomj era i ravnala.
Na velikom oceanskom otoku ima sada šest kolonija: Novi Južni Wales s glavnim gradom Sydneyem; Oueensland, glavni grad Brisbane; Viktorija, glavni grad Melbourne; Južna Australija, glavni grad Adelaide; Zapadna Australija, glavni grad Perth; i napokon Sjeverna Australija, dosada bez glavnog grada84. Doseljenici su naselili uglavnom samo

obale. Tek se pokoji veći grad odvažio prodrijeti do dvije stotine milja od obale, što se tiče unutrašnjosti kontinenta, ona je, na površini od dvije trećine Evrope, gotovo nepoznata. Trideset sedma paralela ne siječe srećom neizmjernu pustoš, nepristupačne krajeve koji su znanost stajali mnogih žrtava. Glenarvan se ne bi mogao odvažiti da ih prijeđe. On je međutim, imao proći samo južnim dijelom Australije, i to: uskim dijelom pokrajine Adelaide, čitavom širinom pokrajine Viktorije i napokon vrhom obrnutog trokuta, što ga čini Novi Južni Wales.
Od rta Bernouilli do granice Viktorije samo su šezdeset i dvije milje. To je najviše dva dana hoda, i Avrton se nadao, da će sutradan prenoćiti u Asplevju, najzapadnijem gradu pokrajine Viktorije.
U početku putovanja obično su živahni i konjanici i konji. Nema se što prigovoriti oduševljenju jahača, ali je razborito umjeriti hod konja. Tko želi doći daleko, mora štedjeti konja. Stoga odlučiše da ne prelaze više od prosječno dvadeset i pet do trideset milja na dan.
Uostalom, konji su se morali upravljati prema sporijem hodu volova, pravim mehaničkim strojevima koji gube na vremenu onoliko, koliko dobivaju na snazi. Kola s putnicama i s namirnicama predstavljala su središte karavane, pravu pokretnu tvrđavu. Konjanici su mogli tumarati po uzvisinama desno i lijevo, ali se nisu smjeli nikad previše udaljiti.

Stoga se, dakle, nisu ni držali nikakva osobita reda kretanja, svatko se mogao kretati do stanovitih granica po slobodnoj volji: lovci su mogli lutati ravnicom, kavaliri su mogli razgovarati s putnicama u kolima, a filozofima bijaše slobodno da filozofiraju. Paganel, koga rese sve te vrline, bijaše svagdje istodobno.
Prolazeći kroz pokrajinu Adelaidu, ne otkriše ništa zanimljivo. Mijenjali su se na više milja najprije oniski brežuljci, puni prašine, s dugini površinama neobrađena zemljišta, koje naseljenici zovu "bush", i nekoliko ravnica, na kojima su rasli buseni slankastih grmova s uglastim lišćem, sasvim prema ukusu ovčjeg svijeta. Mjestimično se viđahu "pig's faces"85, neki posebni soj ovaca Nove Holandije s gla-

vom nalik na svinjsku, kako pasu po preriji između novo-postavljenih stupova brzojavne linije, koja vodi od Adelaide do obale.
Dotada ih ravnice sjećahu na jednolične prerije argentinske Pampazije. Isto ravno zemljište pokriveno travom. I obzorje se jednako oštro ocrtavalo na nebu. Mac Nabbs je izjavio, da uopće nisu ni promijenili zemlju, ali Paganel je tvrdio, da će se kraj domalo promijeniti. Na njegovo uvjeravanje svi očekivahu čuda.
Oko tri sata prođoše velik prostor bez drveća, poznat pod imenom "polja komaraca". Učenjak je kao geograf sa zadovoljstvom ustanovio da su polja potpuno zaslužila to ime. I putnici i konji mnogo su trpjeli od opetovanih uboda nesnosnih kukaca. Bilo im je nemoguće umaći, mnogo je lakše bilo ublažiti ubode bočicom amonijaka iz priručne ljekarne. Paganel je neumorno slao do sto vragova sve komarce koji su se okomili na njegovo dugačko tijelo.
Predvečer nekoliko akacijinih živica oživi ravnicu, a tu i tamo naiđoše na gajeve bijelog gumovca. Malo dalje ugledaše svjež trag od kola. Zatim vidješe drveće evropskog podrijetla: masline, limune i zelene hrastove, te napokon i dobro održavane plotove. U osam sati volovi požuriše hod pod Avrtonovim bičem i stigoše na postaju Red Gum. Riječju "postaju" tu se označuju ona naselja u unutrašnjosti, gdje se uzgaja'stoka, glavno bogatstvo Australije. Stočare zovu "squatters"*, to znači: ljudi, koji čuče na zemlji. Doista će svaki doseljenik brzo zauzeti taj položaj, kad se umori putujući kroz beskrajne predjele. Red Gum bijaše beznačajna postaja. Ali Glenarvan nađe u njoj najiskrenije gostoprimstvo. U osamljenim je naseljima stol uvijek prostrt za putnika, a svaki je australski nase-Ijenik uvijek Ijubezan domaćin.
Sutradan u zoru Avrton upregne volove. Htio je još iste večeri stići na područje Viktorije. Zemljište je bivalo postepeno valovitije. čitav se niz malih brežuljaka talasao u-nedogled, a svi bijahu pokriveni crvenim pijeskom. Kao da je neka golema crvena zastava prostrta po zemlji, a vjetar je nabire. Nekoliko je "malleva" širilo grane povrh plodne
nogu.
* Od engleskog glagola "to'squat" = čučati, sjediti podvinutih ili spuštenih

ravnice, kojom je veselo skakutalo mnoštvo skočaca. Mal-ley je neka vrsta četinjače s bijelim pjegama, glatka i ravna debla, te tamnozelena lišća. Kasnije naiđoš'e na prostra-ria polja sa šikarom i mladim stablima gumovca. Skupine zatim postadoše rjeđe, šibljike se pretvarahu u stabla, i po-kazaše se prvi uzorci australskih šuma.
Ukoliko se više približavahu granici pokrajine Viktorije, mijenjala se i slika zemljišta. Putnici osjetiše da gaze novom zemljom. Putovali su uvijek rano, točno duž istog pravca, i nikakva ih zapreka, ni jezero, ni planina nije mogla prisiliti da skrenu u stranu kakvom krivuljom ili prelomljenom crtom. Neprestano su se držali zlatnog pravila geometrije i bez ikakva su skretanja putovali od točke do točke. Nisu se obazirali ni na umor ni na poteškoće.

„ Pri kretanju morali su se ravnati prema sporom hodu volova, ali ako te mirne životinje i nisu išle brzo, ipak se nisu nikad zaustavljale.
Pošto je karavana za dva dana prevalila šezdeset milja, stiže 23. navečer u župu Apsley, prvi grad pokrajine Viktorije, koji leži na sto četrdeset prvom stupnju geografske dužine, u oblasti Wimerra.
Ayrton se pobrinuo, da se kola smjeste u Crown's Inn, u krčmu koja se u nedostatku boljeg imena zvala "Hotel kod krune". Na stolu se dimila večera od same ovčetine, pripravljena na sve moguće načine.
Mnogo se jelo, a još više razgovaralo. Svatko je želio što više saznati o osebujnostima australskog kontinenta i željno su ispitivali geografa. Paganel se nije dao moliti i opisa im pokrajinu Viktoriju, koja se zove i Sretna Australija.
- Ime nije točno - reče Paganel. - Bolje bi joj odgovaralo ime Bogata Australija, jer je sa zemljama isto kao i s ljudima: bogatstvo ne čini sreću. Na Australiju su zbog zlatnih rudnika navalile divlje i razorne horde pustolova. Sve ćete to vidjeti, kad budemo prolazili krajevima, gdje ima zlata.
- Nije li sasvim mlada kolonija Viktorija? - zapita lady Glenarvan.
- Jest, gospođo; ona postoji tek trideset godina. Bijaše to 6. lipnja 1835, jednog utorka ...
270
4 - U sedam i četvrt navečer - podrugljivo će major koji je volio zadirkivati Paganela zbog pretjerane točnosti njegovih podataka.
- Ne, nego u sedam sati i deset minuta - nastavi ozbiljno geograf - Batman i Falckner utemeljiše naseobinu u Port Philippeu na onom zaljevu, gdje danas leži velegrad Melbourne. Čitavih je petnaest godina kolonija bila dio Novog Južnog Walesa i priznavala Sydney kao glavni grad. Međutim 1851. proglasi svoju nezavisnost i nazva se Viktorija.
- I otada napreduje? - zapita Glenarvan.
- Prosuđujte sami, plemeniti prijatelju - odgovori Paganel. - Evo vam brojeva iz zadnje statistike, pa ma što mislio Mac Nabbs, ja ne znam, što bi bilo rječitije od brojaka.
- Naprijed! - šaljivo će major.
- Evo. Godine 1836. kolonija Philippe imala je dvije stotine četrdeset i četiri stanovnika. Danas pokrajina Viktorija ima tri milijuna i tri stotine tisuća stanovnika. Dva milijuna sto hiljada kvadratnih metara vinograda daje joj na godinu stotinu dvadeset i jednu tisuću galona86 vina. Njezinim ravnicama trči stotinu i tri tisuće konja, a na prostranim pašjnacima pase šest stotina i sedamdeset i pet tisuća grla rogate marve.
- A ima li kakav broj i za svinje? - podrugljivo će major Mac Nabbs.
- Imam, majore: sedamdeset devet tisuća šest stotina dvadeset i pet, ako nemate ništa protiv toga.
- A koliko ima ovaca, Paganele?
- Sedam milijuna sto i petnaest tisuća devet stotina četrdeset i tri, Mac Nabbse.
- Jeste li uračunali i ovu, koju sada jedemo, Paganele?
- Ne, nju nisam, jer smo je već tri četvrtine proždrli.
- Bravo, gospodine Paganele! - kliknu lady Helena smijući se od sveg srca. - Mora vam se priznati da ste dobro potkovani u geografiji, a moj se rođak Mac Nabbs uzalud muči, da vas ulovi u pogrešci.
- Pa to je moje zvanje, gospođo, ja moram znati sve to, a dužnost mi je da vam protumačim kad- treba. Dakle,
271
možete mi slobodno vjerovati, kad vam kažem, da će nam ova zemlja otkriti nova čuda.
- Dosad, međutim.. .- pokuša nadodati Mac Nabbs, koji je uživao u tome da bocka geografa.

- Pričekajte samo, nestrpljivi majore! - prekinu ga Paganel. - Tek što ste stupili nogom na rub kontinenta, i već se ljutite. Pa dobro! Ja vam kažem, ponavljam vam i opet vam tvrdim da je ovo najzanimljiviji kraj na svijetu. Kako je taj kontinent postao, njegova priroda, proizvodi, klima, pa čak i način, kako će ga jednom nestati u budućnosti, tome su se čudili i čude se i čudit će se svi svjetski učenjaci. Zamislite, prijatelji, kontinent, kome su se u pradavno doba digli iz vode, ne sredina, nego rubovi, kao neki golem prsten, koji je možda u svom središnjem dijelu zatvarao neko unutrašnje, napola presahlo more; kontinent, gdje rijeke polako presušuju; gdje nema vlage ni u zraku ni na zemlji; gdje stabla svake godine ne mijenjaju lišće već koru; gdje lišće ne okreće suncu svoje lice nego rub, i ne daje hlada; gdje ima drveta, koje ne gori; gdje se tesani kamen topi na kiši; kontinent, na kome su šume niske, a trava visoka; na kome su životinje čudne, pa sisavci imaju kljun, kao klju-naš i kljunati ježak, koji prisiliše prirodoslovce da za njih stvore nov red kljunaša (monotrema); gdje klokan skače na nejednakim nogama, gdje ovce imaju svinjsku njušku, gdje lisice skaču87 s drveta na drvo, gdje je labud crn, gdje štakori viju gnijezda, gdje ptica sjeničarka otvara svoje salone i prima posjete krilatih prijatelja, gdje ptice zapanju-ju svijet raznovrsnošću pjeva i svojim vještinama, pa jedna oponaša sat na tornju, a druga pucketa kao kočijaš bičem, jedna struže kao brusač, druga kucka sekunde kao ura njihalica, jedna se smije, kad se sunce rađa, a druga plače, kada zalazi. Oh, čudesna i nelogična zemljo, ako to zemlja uopće može biti; zemljo paradoksalna i protuprirodna! S punim je pravom učeni botaničar Grimard mogao za tebe reći: "Australija je parodija općih zakona ili, bolje rečeno, ona izaziva čitav ostali svijet!"
Paganel je sve to govorio s najvećom brzinom, kao da se neće nikad zaustaviti. Rječit je tajnik Geografskog društva izgubio vlast nad sobom. Govorio je, govorio, mlatarao rukama, kao da će sve srušiti, i mahao viljuškom, tako da je

postao prava opasnost svojim susjedima za stolom. Ali ga napokon zaustaviše gromoglasni povici "bravo" koji ga prisiliše da zašuti.
Doista, poslije nabrajanja tolikih australskih osebujnosti nitko više nije ni pomislio, da ga još što pita. Major se ipak nije moago suzdržati, a da ga ne zapita svojim mirnim glasom:
- I to je sve, Paganele?
- Eh, nije, nije sve! - uzvrati učenjak novom žestinom.
- Što! - začudi se lady Helena. - Zar ima u Australiji još što čudnovatije?
- Da, gospođo, njezina klima. Ona svojom neobičnošću nadmašuje svoje proizvode.
- Zbilja?! - uskliknuše slušaoci.
- Ja ne mislim na higijenske prilike na australskom kontinentu, koji obiluje kisikom, a oskudijeva dušikom. U Australiji nema vlažnih vjetrova, jer pasati pusu usporedno s obalom. Tu nitko ne poznaje dobar dio naših bolesti, od tifusa do ospica i kroničnih upala.
- Pa to je velika prednost - dobaci Glenarvan.
- Svakako, ali ja ne mislim na to - odgovori Paganel.
- Tu klima ima svojstvo ... nevjerojatno__
- Koje? - zapita John Mangles.
- Nećete mi vjerovati.
- Hoćemo, hoćemo - kliknuše radoznalo slušaoci.
- Dobro, ona je ...
- Što, što je?
- Ona vrši moralni utjecaj!
- Moralni utjecaj?

- Da! - odgovori uvjerljivo učenjak. - Da, moralnif Tu kovine na zraku ne rđaju, a isto tako ni ljudi. Tu čista i suha atmosfera sve brzo bijeli: rublje i duše. U Engleskoj su dobro opazili vrline klime, dok su odlučili slati ljude u Australiju na moralni odgoj.
- Zar se zbilja osjeća taj utjecaj? - zapita lady Helena.
- Da, gospođo, i na životinjama i na ljudima.
- Šalite se, gospodine Paganele?
- Ne šalim se. Konji i marva neobično su krotki i po-učljivi. Vidjet ćete.

- Nije moguće!
- Ali jest tako! Zločinci, koje dovedu u ovaj dobar i zdrav zrak, preporode se već za nekoliko godina. Za taj utjecaj znaju svi filantropi. U Australiji postaju sve ćudi bolje.
- Ali onda, gospodine Paganele, kakvi ćete tek vi postati u sretnoj zemlji, kad ste već i sada dobri? - našali se lady Helena.
- Savršen, gospođo - odgovori Paganel - naprosto savršen!

Deseto poglavlje WIMERRA RIVER

Sutradan, 24. prosinca, krenuše već rano na put. Bilo je već prilično vruće, ali ipak podnošljivo. Gotovo ravan put bijaše dobar za konje. Mada četa udari kroz prilično rijetku šumu. Poslije dobar dan hoda stigoše uvečer na obalu Bijelog jezera, bočate vode koja se nije mogla piti.

Tu je Jacques Paganel morao priznati, da jezero nije bijelo, kao što ni Crno more nije crno, ni Crveno more crveno, ni žuta rijeka žuta, ni Modre planine modre. Mnogo se prepirao, iz čista geografska samoljublja, ali ipak nije mogao ništa dokazati.

Gospodin je Olbinett pripremio večeru redovitom točnošću. Putnici su zatim mirno zaspali, jedni u kolima, a drugi pod šatorom, unatoč tužnom zavijanju australskih divljih pasa, koje zovu "dingos".

S onu stranu jezera prostirala se krasna ravnica koja se sva šarenila od krizantema. Kad se sutradan Glenarvan i njegovi drugovi probudiše, rado bi se dulje zadržali da uživaju u divnoj slici, koja se pružala njihovim očima. Ali morali su nastaviti put. Tek je nekoliko dalekih neravnina otkrivalo reljef zemljišta. Do samog obzorja sve je bila samo ravnica i cvijeće u proljetnom ruhu. Plavi odraz lana sa sitnim listićima miješao se s grimiznim crvenilom neke vrste primoza, što raste u tim krajevima. Mnogo je vrsta ere-mofila oživljavalo to zelenilo, a zemljište prožeto solju gu-

bilo se pod petoprstama, lobodama i blitvom, sinjim i rumenim biljkama iz mnogobrojne obitelji loboda. To su korisne industrijske biljke, jer kad se spale, a pepeo im se ispere, daju izvrsnu sodu. Među cvijećem Paganel posta botaničar i svakoj je pojedinoj vrsti navodio ime, a sa strašću da sve pretvara u brojke, nije propustio da rekne i to, kako australska flora broji do četiri tisuće i dvjesta vrsta, koje se dijele u sto i dvadeset raznih porodica.

Pošto prođe nekih desetak milja, kola su sad prolazila kroz visoke šumarke akacija, mimoza i bijelog gumovca koji veoma raznoliko cvjeta. Biljno se carstvo u tom predjelu "spring-plains"88 obilato oduživalo zvijezdi dana. Biljke su uzvraćale mirisom i bojom dobrobit, koju im je sunce slalo svojim zrakama.

Životinjske carstvo nije bilo obilato zastupano. Ravnicom je skakutalo nekoliko emua, kojima se nisu mogli približiti. Ipak je major s dosta vještine pogodio metkom u bok jednu veoma rijetku životinju koja izumire. To je bila vrsta gorostasnog ždrala (engleski ga naseljenici zovu "jabiru"). Ptica je bila visoka metar i sedamdeset centimetara, a crni, široki i čunjasti kljun s veoma šiljastim krajem imao je u dužini pol metra. Ljubičaste i

grimizne boje glave jasno su joj se odražavale od sjajnog zelenila na vratu, od blistave bjeline guše i jarkog crvenila dugih nogu. Kao da je priroda njoj za ljubav potrošila sve svoje temeljne boje.
Dugo su se divili ptici, i major bi bio ostao junak tog dana, da nije nekoliko milja dalje Robert našao i odvažno ubio neku nakaznu životinju, pola ježa, pola mravoždera, neki započet a nedovršen stvor poput životinje iz pradoba. Iz njegove je gubice visio dug, rastegljiv i ljepljiv jezik, kojim lovi mrave, jer su mu oni glavna hrana.
- To je kljunasti ježak! - reče Paganel, nazvavši životinju njezinim pravim imenom. - Jeste li ikad vidjeli sličnu životinju?
- Ogavna je - prihvati Glenarvan.
- Ogavna, ali zanimljiva - nastavi Paganel. - Osim toga, ona živi samo u Australiji; uzalud bi je tražili u ma kom drugom dijelu svijeta.
Paganel je htio, kao sasvim naravnu stvar, ponijeti groznog kljunastog ješka i smjestiti ga u odjeljku za prtljagu,
275
ali je gospodin Olbinett to odbio s toliko negodovanja, da se učenjak morao odreći svoje namjere, da sačuva uzorak kljunaša.
Putnici su toga dana prešli četrdeset prvi stupanj geografske dužine za punih trideset časaka89. Dotle su se susretali s veoma malo naseljenika i squattera. Kao da je čitava zemlja opustjela. Nije bilo traga domorocima, jer divlja plemena lutaju sjevernije kroz beskrajnu pustoš, koju navodnjavaju rijeke Darling i Murrav.
No, Glenarvanova četa doživi drugi zanimljiv prizor. Vidješe golema stada, koja odvažni špekulanti gone s istočnih planina sve do pokrajine Viktorije i Južne Australije.
Oko četiri sata poslije podne John Mangles najavi da se na četiri milje pred njima vidi na obzorju golem stup prašine. Odakle prašina? Nitko nije znao protumačiti. Paganel je mislio da je nekakva meteorološka pojava, i već joj je u svojoj bujnoj mašti počeo tražiti uzroka. Ali ga Ayrton prekinu u nagađanjima, u koja je zalutao, tvrdeći da prašinu uzvitlava stado u hodu.
Odjelnik se nije prevario. Gusti se oblak približavao. Jz njega je dopirao čitav zbor blejanja, rzanja i mukanja, a u toj su se pastoralnoj simfoniji miješali ljudski kliktaji, zvižduci i povici.
Iz bučnog oblaka pomoli se jedan čovjek, glavni vođa četveronožne armije. Glenarvan mu pođe u susret i bez okolišanja zapodje razgovor. Vođa, ili po njegovu pravom nazivu "stockeeper" bio je vlasnik jednog dijela stada. Zvao se San Machell, a dolazio je iz istočnih pokrajina, i uputio se prema zaljevu Portland.
Stado mu je imalo dvanaest tisuća sedamdeset i pet grla, i to tisuću goveda, jedanaest tisuća ovaca i sedamdeset i pet konja. Sve su te životinje kupljene mršave na Modrim planinama, a sad ih vode, da se utove na bujnim pašnjacima Južne Australije, gdje će ih dobro prodati. Sam Machell treba tako da zaradi oko pedeset tisuća franaka, to jest po dvije funte na svakom govedu i po pola funte na ovci. Unosan posao! Ali koliko je trebalo strpljenja, da se obavi, koliko odlučnosti i napora, da se ta jogunasta- gomila dovede kamo treba. Mučno zaslužena dobit!
276
Dok je stado išlo dalje kroz šumarke mimoza, Sam Machell u nekoliko riječi ispriča povijest svog života. Lady He-le.na *, g°sP°đica Grant siđoše s kola, a konjanici sjahaše. Sjedeći u hladu jednog velikog gumovca slušahu stockeepe-rovo pričanje.
Sam Machell je krenuo prije sedam mjeseci. Prelazio je po deset milja na dan, a to beskonačno putovanje imalo je trajati još tri mjeseca. U tom mu je napornom radu pomagalo dvadeset pasa i trideset ljudi. Među njima bijaše pet crnaca, koji su znali vješto

pronaći tragove zalutale stoke. Povorku je pratilo šest kola. Goniči, oboružani "stockwhipima", bičevima i držalima od pola metra i remenima od tri metra duljine kretali su se između skupova, uspostavljajući red, koji se često kvario, dok je lako konjaništvo pasa oblijetalo stado s obje strane.
Putnici su se divili redu koji je vladao u stadu. Pojedine su vrste stoke hodale posebno, jer se goveda i divlje ovce ne slažu baš najbolje. Goveda neće da pasu, kuda su prošle ovce. Zbog toga treba goveda staviti na čelo povorke. Podi-jeliše ih u dva bataljona i postaviše na čelo. Za njima je slijedilo pet pukova ovaca pod zapovjedništvom dvadeset goniča, a na začelju je hodala četa konja.
Sam Machell upozori svoje slušaoce na to, da vođe povorke nisu ni psi, ni ljudi, već volovi, razboriti "leaderi"90, kojima njihovi istovrsnici priznaju višu sposobnost. Oni su hodali u prvom redu, držeći se dostojanstveno. Instinktivno su uvijek pogađali pravi put. Svi su bili uvjereni da im pripada pravo, da se s njima dobro postupa. S njima su i imali obzira, jer im se čitavo stado pokoravalo bez krzmanja.
Zaustavili bi

se, kad bi im se prohtjelo, i moralo im se to pustiti. Uzalud bi ih pokušavali prisiliti, da krenu poslije zastanka, ako oni sami nisu dali znak za polazak.
Stockeeper je dodao još nekoliko pojedinosti uz opis te ekspedicije, koja bi zaslužila, da je Ksenofon barem opiše, ako ne i da je vodi. Sve je bilo dobro, dok se armija kretala ravnicom. Nije onda bilo ni zamorno i naporno. Stoka je uz put pasla, napajala se na mnogobrojnim potocima, noću je spavala, a danju putovala i poslušno se skupljala na lavež pasa. Ali poteškoće bi se pojavile u velikim šumama, ili kad bi prolazili šumarcima eukaliptusa i mimoza, čete,

bataljoni i pukovi pomiješali bi se ili bi se razmakli, pa se moralo izgubiti dosta vremena, dok se prikupe. Kad bi po nesreći zalutao koji leader, morali bi ga pronaći na svaki način, jer bi se inače svi raštrkali. Crnci bi katkada izgubili i po nekoliko dana u toj teškoj potrazi. Kad bi udarila velika kiša, stoci kao da se ne ide, a po jakoj oluji ovladao bi svim životinjama smrtni strah i užasan metež.
Ipak, jakom voljom i marljivim radom stockeeper je svladao sve poteškoće, koje su neprestano iskrsavale. Hodao je milju za miljom, ostavljajući za sobom ravnice, šume i planine. Ali svim je njegovim sposobnostima trebalo dodati onu najveću vrlinu, koja se zove strpljivost - strpljivost, koja može odoljeti svim kušnjama, strpljivost, koju ne mogu pokolebati ni sati, ni dani, pa čak ni čitave sedmice, a to je, kad je trebalo prijeći preko kakve rijeke. Tu bi stockeepera mogla zaustaviti voda, koja sama po sebi nipošto nije neprohodna, ali se ipak ne može prijeći. Jedina je zapreka bila tvrdoglavost stada koja neće da zagazi u vodu. Volovi bi srknuli malo vode, ali bi se onda vratili natrag. Ovce bi se radije razbježale na sve strane nego da se usude na vodu. Goniči bi tad čekali noć, da stado dotjeraju do vode, ali im to ipak nije uspijevalo. Ovnove bi bacali silom u vodu, ali ovce ne bi htjele za njima. Pokušavali bi stado prisiliti žeđu i ne bi ga pojili po nekoliko dana. Stado ne bi pilo, ali ipak ne bi htjelo prijeći preko rijeke. Prenosili bi janjce na drugu obalu u nadi, da će majke prijeći za njihovim blejanjem. Janjci bi i blejali, ali se majke ne bi ni makle na suprotnoj strani. Tako bi to trajalo ponekad i po čitav mjesec dana, a stockeeper više ne bi znao, što da radi s tom svojom vojskom, koja je blejala, rzala i mukala. Zatim bi jednog lijepog dana, bez ikakva razloga, onako iz čista hira, jedna skupina prešla rijeku, a da nitko ne bi mogao pogoditi ni zašto ni kako. Ali sad bi nastale druge muke: trebalo je stado obuzdavati, da se ne baci u rijeku u neredu. U redovima je dolazilo do zbrke, i mnogo bi se životinja utopilo u brzacima.

Eto, te im je pojedinosti ispričao Sam Machell. Dok je pripovijedao, prošao je ispred njih dobar dio stada u lijepu redu. Bilo je već vrijeme da i vođa pođe na čelo svoje armije pa da bira najbolje pašnjake. On se oprosti s lordom Gle-
278
n.arvanom, uzjaha izvrsnog domaćeg konja, koga je držao na uzdi jedan od njegovih momaka, i pozdravi sve, pruživši im srdačno ruku. Poslije nekoliko trenutaka izgubio se u vrtlogu prašine.
Nakon te kratke stanke kola krenuše dalje svojim putem i ne zaustaviše se sve do noći, i to, kad stigoše do obale rijeke Talbot.
Paganel tada napomene, da je tog dana, 25. prosinca, Božić, Christmas, što ga tako svečano slave u engleskim obiteljima. Ali ni kuhar nije to zaboravio, i svi mu se najsrdačnije zahvališe na večeri, koju im je priredio pod šatorom. Mora se priznati, da je Olbinett nadmašio sama sebe. Iz svojih je zaliha izvukao mnogo evropskih jela, do kojih nije tako lako doći na australskim pustinjama. Za gozbu je iznio but od soba, usoljenu govedu pečenicu, lososa osušena na dimu, kolač od ječma i zobi, čaja do mile volje, whiskyja u izobilju i nekoliko boca portugisca, čovjek bi pomislio da je u velikoj blagovaonici Malcolm Castlea, usred Highlanda u samoj Škotskoj.
Na toj gozbi doista nije ničega nedostajalo, od đumbirove čorbe do mince-piesa81 za desert. Paganel je mislio da ipak treba dodati još i voće, i to plod divlje naranče, koja je rasla na podnožju planine. Tu naranču uređenici zovu "moccalv", i ona daje dosta neukusan plod, a kad se zagrize u sjemenke, peku u ustima kao paprika. Geograf je jeo znanosti za volju tako savjesno, da je zbog te tvrdoglavosti ispržio čitavo nepce i nije mogao ni odgovoriti majoru, kad ga je obasuo pitanjima o osobitostima australskog voća.
Sutradan, 26. prosinca, prošao je bež osobitih događaja. Prošli su izvor Norton Creeka, a nešto kasnije i napola pre-sahlu rijeku Mackenzie. Vrijeme je bilo lijepo, a vrućina podnošljiva. Puhao je južni vjetar, koji je donosio svježinu, kao sjeverni vjetar na sjevernoj hemisferi. Tako.je to Paganel protumačio svom prijatelju Robertu Grantu.
- U tome imamo sreće - doda Paganel - jer je obično vrućina na južnoj hemisferi veća nego na sjevernoj.
- A zašto? - začudi se dječak.
- Zašto, Roberte? - odgovori Paganel. - Zar ti nisi nikad čuo da je Zemlja zimi bliža Suncu nego ljeti?
- Jesam, gospodine Paganele.
279
- I da je zimi hladno zbog toga, što nam zrake Sunca dolaze koso?
- Tako je.
- Eto, zbog toga je, dragi dječače, i toplije na južnoj hemisferi.
- To ipak ne razumijem - odgovori Robert razrogače-nih očiju.
- Misli malo! - nastavi Paganel. - Kad je kod nas tamo u Evropi zima, koje je onda godišnje doba ovdje u Australiji na antipodu?
- Ljeto - odgovori Robert.
- A kako je baš u to doba Zemlja najbliža Suncu... razumiješ li?
- Razumijem ...
- Da je ljeto na južnoj hemisferi zbog te blizine toplije nego ljeto na sjevernoj hemisferi.
- Zbilja, gospodine Paganele.
- Dakle, kad kažemo, da je Zemlja bliža Suncu u zimsko doba, onda to vrijedi za nas, koji živimo na sjevernoj hemisferi.
- Vidi, vidi, na to nisam nikad ni pomislio - iznenađeno će Robert.
- A sad idi, momče, i nemoj zaboraviti.

Robert je tako eto slušao malo predavanje iz kozmogra-fije. Na kraju je još naučio da srednja temperatura u pokrajini Viktoriji iznosi sedamdeset i četiri stupnja po Fahrenheitu (23"33 po Celziju).
Navečer četa prenoći na pet milja od jezera Lonsdale, između brda Drummont, koje se uzdiglo na sjeveru, i brda Dryden, koje je svojim vrhom osrednje visine zastiralo jug.
Sutradan u jedanaest sati stigoše kola na obalu rijeke Wimerre, na sto četrdeset trećem meridijanu.
Pol milje široka rijeka protjecala je kao bistra pruga između dva niza visokih gumovaca i akacija. Nekoliko je veličanstvenih mirta, među ostalim i vrsta "Metrosideros speciosa",^ pružilo svoje- duge i žalosne grane načičkane crvenim cvjetovima, do visine od pet metara. Po zelenim grančicama lepršalo je na tisuće ptica: vuga, zeba, zlatokrilih golubova, a da i ne spominjemo brbljave papige. Dolje su po površini vode plivala dva plašljiva i nepristupačna crna

labuda. Ta "rara avis"* australskih voda ubrzo se izgubi u zavojima rijeke Wimerre, koja ćudljivo natapa slikovita polja.
Kola se, međutim, zaustaviše na sagu od kratke trave, kome su rese visile iznad brze vode. Nigdje ni mosta, ni skele. Trebalo je ipak prijeći. Avrton je pošao da potraži kakav zgodan gaz. četvrt milje uzvodno kao da je rijeka bila plića, i on se odluči da je na tom mjestu pregaze. Mjereći dubinu na nekoliko mjesta, ustanoviše da nema više od metra vode. Mogli su dakle prijeći kolima na tom mjestu bez velike opasnosti.
- Zar se ne može prijeći preko rijeke nikako drukčije? - zapita Glenarvan odjelnika.
- Ne može, milorde - odgovori Ayrton - ali taj mi se gaz ne čini opasan. Proći ćemo.
- Moraju li izaći iz kola lady Glenarvan i gospođica Grant?
- Nikako. Volovi imaju siguran hod, a ja ću ih voditi pravim putem.
- Dobro, Avrtone, uzdam se u vas.

Konjanici opkoliše teška kola i zagaziše odlučno u vodu. Kad se želi s kolima pregaziti preko rijeke, onda se obično oko njih veže niz praznih bačava, koje ih drže na površini vode. Ovdje nije bilo tog pojasa od bačava. Morali su se dakle osloniti samo na nagon volova, koje je vodila oprezna Ayrtonova ruka. On je upravljao spregom sa svog sjedala. Major je s dvojicom mornara sjekao brzu vodu nekoliko hvati pred njima. Glenarvan i John Mangles išli su sa strane kola, spremni da putnicima priskoče u pomoć. Paganel i Robert bijahu na začelju.
Sve je išlo dobro do sredine Wimerre. Ali tada se pokaza, da je dubina veća, i kola uroniše preko naplatka. Prijetila je opasnost, da ih voda snese s gaza, da volovi izgube tlo pod nogama i da sa sobom odvuku kolebljivo vozilo. Avrton se hrabro žrtvovao; skočio je u vodu, i, zgrabivši volove za rogove, pođe mu za rukom da ih izvede na pravi put.
U tom se trenutku osjeti udarac, koji nije bilo moguće predvidjeti. Začu se lomljava, kola se opasno nagnuše. Voda

* Rijetka ptica.

dopre putnicima do nogu. Čitavu je zapregu već počela struja zanositi usprkos Glenarvanu i Johnu Manglesu, koji pograbiše bočne ljestve. Strašan je to bio trenutak.
Srećom, jednim snažnim trzajem ajma, volovi privukoše kola k protivnoj obali. Volovi i konji osjetiše da im se dno pod nogama izdiže, pa se ubrzo i ljudi i stoka nađoše izvan opasnosti na drugoj obali, isto toliko zadovoljni koliko i mokri.
Prednji se dio kola skrhao uslijed udaraca, a Glenarvanov je konj izgubio prednju potkovu. To se moralo odmah popraviti. Svi se pogledaše dosta zbunjeno, ali Ayrton se ponudi da će poći u naseobinu Black Point i otuda dovesti kovača.

- Idite, idite, dragi Avrtone - reče mu Glenarvan. - Koliko vam treba vremena za put tamo i natrag?
- Možda petnaest sati, nikako više - odgovori Avrton.
- Onda idite, a mi ćemo vas čekati i podići ćemo logor na obali VVimerre.
Nekoliko se časaka kasnije odjelnik na Wilsonovu konju već izgubio iza guste zavjese mimoza.

Jedanaesto poglavlje BURKE I STUART

Ostatak dana provedoše u razgovoru i šetnji. Putnici se šetahu obalom VVimerre, diveći se prirodi i razgovarajući. Pepeljasti ždralovi i ražnjevi bježahu pred njima, promuklo kričeći. Svilarka se skrivaše u visokim granama divlje smokve, vuge, batići i strnadice skakutahu po veličanstvenim perunikama sa stabljike na stabljiku, vodomari ostavljahu svoj običajni ribolov, dok je prosvjećenija obitelj svih vrsta papiga nastavila sa zaglušnim brbljanjem po vrscima ras-cvjetalog gumovca. Viđala se dugašica okićena sa svih sedam boja spektra, mala crvenoglavka grimizne glave i žuta vrata, te šareni lori crvena i modra perja.
Putnici su uživali, diveći se prekrasnoj prirodi sve do zalaska sunca, bilo ležeći na travi uz obalu bučne rijeke,

bilo lutajući bez cilja kroz grmlje mimoza. Poslije kratka sumraka iznenadi ih noć na pol milje od logora. Vratiše se, upravljajući se po zvijezdama, ali ne prema Sjevernjaci, jer se ona ne vidi na južnoj hemisferi, nego po Južnom križu, koji se blistao na pol neba između obzora i zenita.
Olbinett je pripremio večeru pod šatorom. Svi posjedaše. Najviše uspjeha imalo je neko jelo od papiga, koje je Wil-son vješto oborio, a kuhar još vještije priredio.
Kad svršiše večeru, svatko je tražio bila kakav izgovor, samo da ne bi morao prospavati prve sate, tako divne noći. Lady Helena pogodi želju svih svojih drugova, kad je zamolila Paganela, da im ispriča povijest velikih australskih istraživača, koju je bio već odavna obećao.
Paganel je to jedva dočekao. Slušaoci posjedaše ispod jedne veličanstvene banksije9^, dim se iz cigara dizao sve do visoke krošnje, koja se gubila u mraku, a geograf poče pričati, pouzdavajući se u svoje neiscrpivo pamćenje.
- Sjećate li se, dragi prijatelji, a ni major valjda nije zaboravio sva imena istraživača, koje sam vam nabrojio još na Duncanu. Od svih onih, koji pokušaše prodrijeti u unutrašnjost, samo je četvorici pošlo za rukom prijeći kontinent od sjevera na jug i od juga na sjever, a to su: Burke 1860. i 1861, Mac Kinley 1861. i 1862, Landsborough 1860, i Stuart 1862. O Mac Kinlevju i o Landsboroughu malo ću vam što reći. Prvi je prešao kontinent od Adelaide do zaljeva Carpentarije, a drugi od Carpentarije do Melbournea. Obojicu je uputio Australski komitet da traži Burkea, koga je nestalo i koji se nikad više neće ni vratiti. Pričat ću vam o Burkeu i Stuartu, dvojici smjelih istraživača, i počet ću bez ikakva uvoda.
Pod pokroviteljstvom Kraljevskog društva u Melbour-neu krenuo je 20. kolovoza 1860. jedan bivši irski časnik, Robert O'Hara Burke, koji je nekad bio redarstveni nadzornik u Castlemainu. Pratilo ga je jedanaest ljudi, i to: Wil-liam John Wills, odličan mlad astronom, botaničar doktor Beckler, Gray, mladi vojnik indijske vojske King, pa Lan-dells, Brahe i nekoliko sipoja94. Putnike, prtljagu i živež za osamnaest mjeseci nosilo je dvadeset i pet konja i dvadeset i pet deva. Ekspedicija je trebala stići u zaljev Carpen-tariju na sjevernoj obali, a uputila se rijekom Cooper. Bez

poteškoća je prešla preko rijeke Murray i Darling, i stigla je u postaju Menindie, na granici kolonije.

Tu su uvidjeli da će im smetati preobilna prtljaga. Ta smetnja kao i neka oporost u Burkeovu karakteru izazva nesuglasice među članovima ekspedicije. Vođa deva Landells i nekoliko slugu Hindua ostaviše ekspediciju i vratiše se na obalu rijeke Darling. Burke je, međutim, pošao dalje. Prolazeći sad veličanstvenim pašnjacima s obiljem vode, sad opet kamenim putovima bez vode, spustio se na Cooper's Creek. Tri mjeseca poslije polaska, 20. studenog, uredio je prvo skladište namirnica na obali rijeke.
Tu se putnici zadržaše neko vrijeme, jer nisu mogli naći pogodan put za sjever, na kome bi imali dosta vode. Poslije mnogih poteškoća stigoše do zgodnog mjesta za logorovanje koje nazvaše Fort Wills. Tu, na pola puta između Mel-bournea i zaljeva Carpentarije, utemeljiše postaju i ogra-diše je drvenim stupovima. Burke je u toj postaji podijelio svoju četu na dva dijela. Jedan je dio, pod zapovjedništvom Brakea, imao ostati u Fort Willsu tri mjeseca, pa i više, ako ne ostane bez hrane, to jest sve dotle do se ne vrati drugi dio čete. Taj su drugi sačinjavali samo Burke, King, Gray i Wills. Sa sobom su uzeli šest deva. Ponijeli su hrane za tri mjeseca, to jest tri kvintala brašna, pedeset funti riže, pedeset funti raženog brašna, jedan kvintal suhog konjskog mesa, sto funti slanine i usoljenog svinjskog mesa te trideset funti dvopeka. To im je moralo biti dosta za put od tri tisuće i trista kilometara, tamo i natrag.
Ta četvorica krenuše. Nakon naporna puta kroz kamenitu pustinju stigoše do rijeke Eyre, krajnje točke, do koje je 1845. bio dopro Stuart. Zatim krenuše put sjevera, držeći se što točnije sto četrdesetog meridijana.
Sedmog siječnja prijeđoše obratnicu pod jarkom žegom, i to bez vode. Varale su ih i opsjene. Katkad bi im oluja donijela nešto svježine. Tu i tamo naišli bi na urođenike, na koje se nisu mogli potužiti. Uglavnom, na putu nisu naišli na mnogo poteškoća. Nisu im se ispriječila ni jezera, ni rijeke, ni planine.
Na sjeveru se pojaviše 21. siječnja pješčani brežuljci, među njima i brdo Forbes, a zatim niz granitnih lanaca, što ih zovu "ranges". Tu tek započeše muke. Jedva su napredo-

vali. Sloka nije htijela naprijed: "Uvijek kroz klance! Deve se znoje od straha!" piše Burke u svojim putnim bilješkama. Ipak snažnom voljom istraživači stigoše na obalu rijeke Turncr, a zatim na gornji tok rijeke Flinders, koju je 1841. otkrio Stokes, a koja teče između palma i eukaliptusa te utječe u zaljev Carpentariju.
Močvarno je zemljište pokazivalo da je blizu ocean. Jedna se deva utopila. Druge nisu htjele dalje. King i Gray moradoše ostati s njima. Burke i Wills nastaviše put prema sjeveru. Poslije golemih poteškoća, koje su veoma nejasno zabilježili u svojim dnevnicima, stigoše do mjesta, gdje more za vrijeme plime pokriva močvare, ali ipak nisu ugledali ocean. To je bilo 11. veljače 1861.
- I tako - reče lady Helena - ti odvažni ljudi nisu mogli dalje?
- Nisu, gospođo - odgovori Paganel. - Močvarno im je tlo izmicalo pod nogama. Moradoše misliti na povratak svojim drugovima u Fort Wills. Žalostan je to bio povratak, vjerujte mi! Iznemogli, iscrpljeni i posrćući vratiše se Burke i njegov drug Kingu i Gravu.
Ekspedicija se zatim uputila istim putem prema jugu u Cooper's Creek.
Ne znamo točno sve pojedinosti, opasnosti i patnje na tom putu, jer nema bilježaka u dnevnicima istraživača. Ali moralo je biti strašno.
U travnju stigoše u dolinu Cooper samo trojica. Gray je podlegao patnjama. Uginule su četiri deve. Međutim, kad bi Burkeu uspjelo doći u Fort Wills, gdje ga je čekao Brahe sa skladištem hrane, on i njegovi drugovi bili bi spašeni. Udvostručiše odlučnost, vukli su se još nekoliko dana; 21. travnja ugledaše ogradu tvrđavice. Stigli su... Tog istog dana otišao je Brahe iz tvrđavice, nakon pet mjeseci uzaludna čekanja.
- Otišao! - zavapi mladi Robert.

- Da, otišao! I to baš tog istog dana. Prava nesreća? Poruku, koju je ostavio u tvrđavici, Brahe je napisao tek prije sedam sati! Burke nije' mogao ni pomisliti, da bi ga dostigao. Ostavljeni se nesretnici okrijepiše malo hranom,, koju je Brahe ostavio u skladištu, ali nisu imali prijevoznih sredstava, a do Darlinga je bilo još osam stotina i trideset kiloiiietara.
285
Tada Burke, usprkos protivnom Willsovu mišljenju, pomisli doći u australska naselja pod planinom Hopeless, tri stotine i trideset kilometara od tvrđavice Wills. Krenuše na taj put. Od dvije deve, koje su im ostale, jedna uginu u nekom blatu pritoka Cooper's Creeka; druga se nije mogla ni maknuti s mjesta. Ubiše je i najedoše se mesa. Ubrzo potro-šiše svu hranu. Sva tri su se nesretnika morala hraniti vodenom biljkom nardu. Njezine se sjemenke mogu jesti. Bez vode i bez sredstava za prijevoz nisu se mogli udaljiti od obala Coopera. Požar im uništi kolibu i logorsku opremu. Prijetila im je očita propast. Ostalo im je samo da umru.
Burke dozva Kinga i reče mu: "Ostaje mi još samo nekoliko sati života. Evo vam moj sat i dnevnik. Kad umrem, želim, da mi u desnu ruku stavite pištolj i da me ostavite onako, kako padnem; nemojte me pokopati!" Poslije toga Burke nije više izustio ni riječi i izdahnuo je sutradan u osam sati ujutro.
Preplašen i zbunjen, King pođe tražiti kakvo australsko pleme. Kad se vratio, i Wills bijaše podlegao. Samog Kinga prihvatiše domoroci. U rujnu ga je pronašla Hovittova ekspedicija, koja je pošla u potragu za Burkeom u isto vrijeme, kad i ekspedicija Mac Kinlevja i Landsborougha. I tako je -eto od četiri istraživača samo jedart preživio prijelaz preko australskog kontinenta.
Paganelova je priča učinila dubok utisak na sve slušaoce. Svatko je u tom trenutku mislio na kapetana Granta: možda i on sada negdje luta kobnim kontinentom kao nekad Burke. Jesu li brodolomce mimoišle patnje koje su desetkovale smjele pionire? Bijaše prirodno da se pomisli na takvu usporedbu, i oči se gospođice Grant ispuniše suzama.
- Oče moj! Jadni moj oče! - jauknu Mary.
- Gospođice Mary! Gospođice Mary! - uzviknu John Mangles. - Takve se patnje mogu naći samo u unutrašnjosti kontinenta. Kapetan Grant je u rukama domorodaca kao i King; i kao što se spasio King, spasit će se i on. On nije nikad dospio u tako teške prilike.
- Nikad - nastavi Paganel. - Ja vam opet ponavljam, •draga gospođice, da su Australci veoma gostoljubivi.
- Da bi vas bog čuo! - uzdahne djevojka.
286
- A što je bilo sa Stuartom! - zapita Glenarvan, u želji da skrene razgovor sa žalosnih misli.
- Stuart? - nastavi Paganel. - Oh! Stuart je prošao mnogo sretnije. Njegovo je ime slavno u povijesti Australije. Vaš zemljak, dragi prijatelji, John Mac Douall Stuart, počeo je putovati još 1848. godine po pustinjama sjeverno od Adelaide. Godine 1861. on je samo s dva pratioca uzaludno pokušavao prodrijeti u unutrašnjost kontinenta. Ali to nije bio čovjek, koji bi tako lako šuštao. 1. siječnja 1861. krenuo je od Chamber's Creeka sa jedanaest odvažnih drugova i zaustavio se tek na trista trideset kilometara od zaljeva Carpentarije. Nestalo mu je zaliha hrane i morao se vratiti u Adelaide da mu nije uspjelo prijeći opasni kontinent. Ipak, on se odluci poći i na treću ekspediciju, koja je ovaj put dostigla željeni cilj.
Južnoaustralski parlament usrdno je pomogao novu ekspediciju i izglasao pomoć od dvije tisuće funti sterlinga. Stuart poduze sve mjere opreza koje mu je savjetovalo iskustvo iz. prijašnjih putovanja. Pridružiše mu se prijatelji, njih desetorica: prirodoslovac Waterhouse, njegovi stari drugovi Thring i Kekvvick, zatim Woodford, Auld i drugi. On je

uzeo sa sobom dvadeset američkih mješina po sedam galona, i 5. travnja 1862. ekspedicija se okupi u kotlini Newcastle Water, sjeverno od osamnaestog stupnja južne širine, baš na onom mjestu, preko kojega prije toga nije mogao prijeći. Napredovao je držeći se po prilici sto trideset prvog meridijana, oko sedam stupnjeva zapadnije od Burkea.
Kotlina Nevvcastle Water trebala je postati uporištem za sva nova istraživanja. Stuart se našao opkoljen sa svih strana neprohodnim šumama, te se uzaludno pokušavao probiti prema sjeveru ili prema sjeveroistoku. Isto mu tako nije pošlo za rukom da, se probije prema zapadu do rijeke Vikto-rije. Neprohodne šikare zapriječiše mu sve prolaze.
Stuart tada odluči promijeniti logorište, i pođe mu za rukom premjestiti ga nešto sjevernije u Howerske močvare. Odatle, prodirući više prema istoku, naiđe usred ravnih travnjaka na potoku Daily, uz koji je napredovao oko trideset milja.
Naš'i su se u veličanstvenom predjelu. Sočni bi pašnjaci razveselili i usrećili svakog squattera. Eukaliptusi su rasli

upravo čudesno visoko. Zadivljeni Stuart nastavi put. Sti-gao je do rijeke Strankwau i Roper's Creek, što ga je otkrio Leichard. Te su vode pretjecale kroz šumu palma dostojnu tropskog kraja. Tu su živjela domorodačka plemena, koja srdačno primiše istraživače.
Počev od te točke ekspedicija se kretala prema sjevero--sjeverozapadu, tražeći kroz zemljište, pokriveno šljunkom i stijenama, što sadržavaju željeznu rudu, izvore rijeke Adelaide koja utječe u zaljev Van Diemen. Kad je došla do rijeke, ekspedicija je prešla Arnhemovu zemlju kroz niske palme, bambus, bor i pandanus. Rijeka Adelaida se širila, obale joj postajahu močvarnije, naslućivala se blizina mora.
U utorak, 22. srpnja, Stuart podiže logor u močvarnom Fresh Water, jer mu se ispriječilo nebrojeno mnogo potoka koji mu presijecahu put. On uputi tri druga da traže prohodne putove. Sutradan, čas obilazeći neprohodne vododerine, čas gazeći po blatnom zemljištu, dospje do nešto uzvi-šenijih ravnica obraslih travom, gdje su rasli šumarci gu-movca i stabla s vlaknastom korom. Tim travnjacima prelijetahu jata gusaka, ražnjeva i drugih, vrlo plašljivih vodenih ptica. Domorodaca gotovo i nije bilo. Viđao se ponekad samo -dim dalekih logora.
Devet mjeseci poslije odlaska iz Adelaide, 24. srpnja, Stuart krenu u osam sati i dvadeset časaka ujutro rano put sjevera; htio je izbiti na more još istog dana. Zemljište je bilo umjereno visoko, posuto željeznom rudom i vulkanskim stijenama. Drveće je postalo nisko, kao primorska stabalca. Otvorila im se široka dolina od naplavina, koja se svršavala gustim zidom od grmlja. Stuart je jasno čuo buku valova koji se razbijahu o obale, ali nije htio ništa kazati svojim drugovima. Uđoše u šibljik obrastao divljom lozom.
Stuart pođe nekoliko koraka. Izbio je na obalu Indijskog oceana. "More! more!" kliknu Thring začuđeno. Ostali pri-trčaše, i tri gromka hura! pozdraviše Indijski ocean.
Tako je eto već četvrta ekspedicija prešla čitav kontinent.
Stuart je zagazio u more te umio lice i ruke u njemu, kako je bio obećao guverneru Sir Richardu Macđonellu. Zatim se vrati u dolinu i ureza u jedno stablo inicijale J. M. D. S. Kraj jednog potočića s bistrom vodom podigoše logor.

Sutradan pođe Thring ispitati, može li se idući prema jugozapadu doći do ušća rijeke Adelaide. Moradoše odustati, jer je zemljište bilo odviše močvarno za konjska kopita.
Stuart tada izabra na jednom proplanku visoko drvo. Odsi ječe mu donje grane, a na vrhu izvjesi australsku zastavu. U koru drveta ureza ove riječi: "Prekopaj zemlju tri metra južno!"
- Ako jednog dana koji putnik bude kopao na tom mjestu, naći će limenu kutiju, a u njoj ovu poruku koja mi se duboko usjekla u pamet:

Veliko istraživačko putovanje i prolaz kroz Australiju od juga prema sjeveru
"Istraživači pod vodstvom Johna Mac Doualla Stuarta stigoše ovamo 25. srpnja 1862, pošto su prešli čitavu Australiju od Južnog mora do obala Indijskog oceana prošavši sredinom kontinenta. Iz Adelaide krenuše 26. listopada 1861, a sa zadnjeg naselja na području kolonije zaputili su se prema sjeveru 21. siječnja 1862. Kao uspomenu na taj sretni događaj istakoše australsku zastavu s imenom vođe ekspedicije. Sve je dobro. Neka bog štiti kraljicu!"
Na kraju su slijedili potpisi Stuarta i njegovih drugova.
Tako eto potvrdiše istraživači važan događaj, koji je silno odjeknuo širom cijelog svijeta.
- A jesu li se svi hrabri ljudi vratili živi i zdravi na jug? - zapita lady Helena.
- Jesu, gospođo - odgovori Paganel - svi, ali ne bez strašnih muka. Najviše je pretrpio sam Stuart. Kad se uputio nazad u Adelaidu teško se razbolio od skorbuta95. Početkom rujna bolest ga je toliko skrhala da je mislio kako neće više nikad ugledati naseljenih krajeva. Više se nije mogao držati u sedlu. Nosili su ga u nekoj vrsti nosiljke, obješene između dva konja. Krajem listopada toliko ga oslabi bacanje krvi, da su ubili konja, da mu zgotove juhu, 28. listopada svi mišljahu da će umrijeti, ali ga trenutno poboljšanje spasi. Uto 10. prosinca, čitava četa dođe do prvih naselja.
Stuart stiže 17. prosinca u Adelaidu, gdje ga dočeka oduševljeno stanovništvo, ali on osta krhka zdravlja i ubrzo za-

tim, pošto je odlikovan zlatnom medaljom Geografskog društva ukrca se na brod Indus, da se vrati u svoju dragu škotsku, gdje ćemo ga vidjeti, kad se vratimo.*
- Taj je čovjek imao željeznu moralnu snagu - napomenu Glenarvan. - Ona ga je poticala na izvršavanje velikih djela, više nego fizička snaga. Škotska može biti doista ponosna što ga ubraja među svoje sinove.
- Zar se poslije Stuarta nije više nijedan putnik odvažio na nova otkrića? - zapita lady Helena.
- Jest, gospođo - odgovori Paganel. - Već sam vam više puta spomenuo Leichardta. On je još 1844. izvršio značajno istraživačko putovanje po sjevernoj Australiji. Godine 1848. poduzeo je drugo putovanje u sjeveroistočnom smjeru, ali već mu sedamnaest godina nema traga. Prošle se godine obratio glasoviti botaničar doktor Miller iz Mel-bournea narodu za novčanu pomoć radi pokrića troškova nove ekspedicije. Brzo pristigoše novčana sredstva za tu ekspediciju. Pod zapovjedništvom darovitog i odvažnog Mac Intvrea krenu 21. lipnja 1864. četa hrabrih squattera s pašnjaka na obali rijeke Paroo. Do ovog trenutka, kad vam ovo pričam, oni su morali već duboko prodrijeti u unutrašnjost kontinenta i traže Leichardta. Želimo im da uspiju; neka i njima i nama pođe za rukom naći svoje drage!
Tako se završi geografovo pripovijedanje. Vrijeme bijaše već poodmaklo. Zahvališe se Paganelu, a malo kasnije već su svi mirno spavali. Ptica kukavica, sakrivena negdje u lišću drveća, pravilno je kuckala sekunde te tihe noći.
Dvanaesto poglavlje RAILWAY MELBOURNE - SANDHURST
Major je s dosta nepovjerenja gledao na Avrtonov odlazak iz logora na Wimerri, kad je pošao tražiti jednog potki-vača u postaji Black Point. O svojim sumnjama ne reče ni-
* Paganel je vidio Stuarta, kad se vratio u škotsku, ali nije imao te sreće da duže uživa u društvu slavnog istraživača. Stuart je umro. 5. lipnja 1866. u jednoj skromnoj kućici u Nottingham Hillu.

kome ni riječi, samo se zadovoljio time što je pregledao okolinu rijeke. Ništa nije narušavalo spokojstvo mirnog kraja. Poslije nekoliko sati noći, pomoli se nad obzorom sunce.
Glenarvan se sa svoje strane opet bojao da se ne bi Ayrton vratio sam. Bez stručnog radnika kola ne bi mogla nastaviti put. Putovanje bi se moralo odgoditi i na više dana, a Glenarvan, koji je nestrpljivo očekivao uspjeh, nije dopuštao nikakvih zakašnjenja, jer je želio što prije dostići svoj cilj.
Srećom, Avrton nije pošao uzalud i nije gubio vremena. Vratio se već sutradan rano. Doveo je čovjeka koji reče da je potkivač iz postaje Black Point. Bila je to snažna ljudina visoka stasa, samo je divlji i životinjski izraza] lica imao nešto, što odbija. Uostalom svejedno, glavno je da je znao svoj zanat. Barem nije mnogo govorio, ni jedna mu suvišna riječ nije izašla iz usta.
- Kakav je radnik? - upita John Mangles mornara.
- Znam ga, koliko i vi, kapetane - odgovori Ayrton. - Vidjet ćemo.
Potkivač se dade na posao. Po tome, kako je popravio prednji dio kola, vidjelo se da je čovjek od zanata. Radio je veoma vješto i neobično snažno. Major opazi oko zglavaka na njegovim rukama ožiljke, kao neku modru narukvicu od krvi, koja se izlila pod kožom. Bio je to znak neke nedavne rane, koju nisu mogli sakriti rukavi slabe i otrcane košulje. Mac Nabbs zapita potkivača, od čega su mu ti ožiljci, ali on ne odgovori ništa i nastavi rad.
Poslije dva sata kvar je na kolima već bio popravljen. Glenarvanova je konja brzo potkovao. Potkivač je donio sa sobom već gotovu potkovu. Na potkovi bijaše nekakav osobiti znak, koji je major odmah opazio. Na prednjoj strani potkove bijaše grubo urezan list djeteline. Mac Nabbs je pokaza Avrtonu.
- To je znak Black Pointa - odgovori odjelnik. - Služi im, da mogu slijediti trag onih konja, koji se udalje iz postaje, i da ih ne zamijene s drugim tragovima.
Potkivač ubrzo namjesti potkovu na kopito, zatraži plaću i odjaha, a da nije progovorio ni četiri riječi.

Poslije pola sata putnici već nastaviše put. Iza zavjese mimoza otvori im se prostran otkriven prostor. Dobro mu je odgovaralo ime "open plain"*. Iz žbunja i visoke trave, kao i iz ograda, gdje su pasla mnoga stada, izvirivahu ostaci bjelutka i željeznih stijena. Nekoliko milja dalje kotači usijecahu duboke brazde u raskvašeno zemljište, gdje je žubo-rilo mnogo vijugavih potočića, što se skrivahu među golemim trskama. Poslije toga obilazili su obalama slanih bara, koje su naglo ishlapljivale. Putovali su bez ikakvih tegoba, a moglo bi se slobodno reći da im nije bilo ni dosadno.
Lady Helena pozva konjanike u posjet, redom jednog za drugim, jer u njezinoj odaji nije bilo mjesta za sve. Svaki se tako malo odmorio od jahanja i zabavio u razgovoru s milom ženom. Lady Helena i gospođica Grant primale su ih u svojoj pokretnoj kući s najljubaznijim gostoprimstvom. Ne zaboraviše pozvati ni Johna Manglesa. Njihov nešto ozbiljniji razgovor nije bio neugodan. Naprotiv.
Tako presjekoše mali road**, koja vodi iz Cromlanda u Horsam. Ta je cesta uvijek puna prašine, i pješaci je izbjegavaju. Prijeđoše preko nekoliko vrhova niskih brežuljaka. Prolazili su međom talbotskog kotara, a navečer četa stiže tri milje iznad Marvborougha. Padala je sitna kiša, koja bi u svakoj drugoj zemlji raskvasila zemljište, ali tu je zrak tako dobro upijao vlagu, da je u logoru bilo ipak posve ugodno.
Sutradan, 29. prosinca, putovanje bijaše malo usporeno čitavim nizom brežuljaka koji su se doimali kao Švicarska u malome. Neprekidno su se morali penjati i spuštati. Kola su grubo odskakivala na neravnom putu. Putnice su morale jedan dio puta prevaliti pješke, ali to im nije bilo baš neugodno.

U jedanaest sati stigoše u Carlsbrook, dosta važno sjedište općine. Avrton je predložio da ne uđu u grad, već da ga obiđu, kako ne bi gubili vrijeme. Glenarvan je bio također toga mišljenja, ali je Paganel svakako htio vidjeti Carlsbrook, jer je bio lakoni da upozna nova mjesta. Pustiše ga, neka ide, a kola nastaviše polako svoj put.

* Otvorena, otkrivena zaravan. - Prev. ** Poštanska cesta.

Paganel je po svom običaju poveo sa sobom Roberta. On je na brzu ruku pregledao grad, ali i to mu je bilo dosta, da dobije točan dojam o australskim gradovima. Grad je imao banku, sud, trg, školu, crkvu i stotinjak jednoličnih kuća od opeke. Sve je bilo raspoređeno u velikom četverokutu, a sve su ga ulice sjekle usporedno, na engleski način. Veoma je jednostavno, ali nimalo zanimljivo. Kad grad raste, ulice se produžuju kao hlače u djeteta, koje raste, a početna se pravilnost nimalo ne mijenja.

U Carlsbrooku bijaše veoma živo. To je uopće svojstvo svih novih gradova. Čini se da u Australiji gradovi rastu kao drveće na suncu. Ulicama su se žurili ljudi zabavljeni poslom, otpremnici zlata gurali se oko prijemnog ureda. Dragocjena je kovina pristizala iz Bendiga i s planine Alexander, a pratilo ju je domorodačko redarstvo. Čitav je taj svijet poticala na rad samo misao na dobit. Svi su bili toliko zaokupljeni svojim poslovima da nisu ni opazili strance koji su prolazili između njih.

Pošto su proboravili jedan sat u Carlsbrooku, oba se putnika vratiše drugovima kroz lijepo obrađena polja. Zatim dođoše na dugačke prerije, koje zovu "Low level plains"*, s neizmjerno mnogo ovaca i pastirskih koliba. Nakon toga nađoše se iznenada u pustinji, naglo, bez prijelaza, kao što je to obično u Australiji. Ugledali su Simpsonske brežuljke i brdo Tarrangower, koji se izdižu baš na onom mjestu, gdje među okružja Loddo tvori prema jugu klin, na četrdeset četvrtom stupnju geografske dužine.

Međutim, dosad se još nisu sreli ni s jednim od onih plemena koja žive divljim životom. Glenarvan je već pomislio, neće li Australija biti bez Australaca, kao što u argentinskoj Pampaziji nije bilo Indijanaca. Paganel mu rastumači da na toj geografskoj širini divljaci dolaze uglavnom samo na ravnice uz rijeku Murrav, a one su još stotinu milja istočno.

- Približavamo se zemlji zlata - upozori ih Paganel. - Neće proći ni dva dana, i već ćemo prijeći bogati kraj planine Alexander, gdje se 1852. sjatio roj rudara. Domoroci moradoše pobjeći u unutrašnjost. Mi smo u civiliziranoj zemlji, iako nam se to ne čini. Još prije noći presjeći ćemo

* Niske ravnice.

railway* koji veže Murray s morem. Eto, dragi prijatelji, što da vam kažem, željeznička pruga u Australiji, to mi je sasvim čudnovato! z

- A zašto, Paganele?! - začudi se Glenarvan.

- Zašto! Jer se to nikako ne slaže. Oh! Znam, znam, vi koji ste navikli kolonizirati daleke zemlje, vi koji podižete brzojavne linije i svjetske izložbe na Novom Zelandu, vama je to sasvim obična stvar! Ali to zbunjuje Francuza i muti mu sve pojmove o Australiji.

- Jer vi uvijek gledate prošlost, a ne sadašnjost - dočeka John Mangles.

- Svatko će se začuditi, osim vas Engleza i Američana, kad lokomotive šište kroz pustinju, kad se kolobari pare motaju oko mimoznih i eukaliptovih grana, kad kljunaši, kljunati ješci i kazuari bježe ispred brzih vlakova, ili pak kad divljaci ulaze u ekspres u tri i trideset, da bi pošli iz Melbournea u Kvneton, Castlemaine, Sandhurst ili Echucu. Vaši railwayi raspršiše pjesničku ljepotu pustinje.

- Ništa zato, samo kad u njih prodire napredak! - uzvrati major.

Snažan zvižduk prekinu taj razgovor. Putnici nisu bili ni milju daleko od željezničke pruge. Jedna je lokomotiva došla malom brzinom s juga i zaustavila se točno baš na raskršću

željezničke pruge i ceste kojom su oni dolazili. Ta pruga veže Murray, najveću australsku rijeku, s glavnim gradom pokrajine Viktorije. Tu je golemu rijeku otkrio Stuart 1828. Ona izvire na Australskim Alpama; prima kao pritoke rijeke Lachlan i Darling; natapa čitavu sjevernu granicu pokrajine Viktorije i utječe u zaljev Encounter nedaleko od Adelaide. Protječe bogatim i plodnim krajevima. Duž njezina toka niknule su mnoge squatterske postaje, jer im je željeznica otvorila udobnu vezu s Melbourneom.
U to je doba željeznica saobraćala između Melbournea i Sandshursta na dužini od stotinu i pedeset milja, a prolazila je kroz Kvneton i Castlemaine. U gradnji bijaše još sedamdeset milja pruge, i to do Echuce, glavnoga grada kolonije Riverine, koji baš te godine utemeljiše na obali rijeke Murray.
Željeznica, željeznička pruga.
294

Tride§et sedma paralela siječe željezničku prugu nekoliko milja iznad Castlemainea, ili točnije kod Camden Brid-gea, mosta preko rječice Lutton, jedne od mnogobrojnih pritoka rijeke Murray.
Ayrton je vodio kola baš prema toj točki. Ispred njih su jahali konjanici koji sad projuriše galopom prema Camden Bridgeu. Tjerala ih je neodoljiva radoznalost.
I doista, mnogo je svijeta trčalo prema željezničkom mostu. Stanovnici iz obližnjih zaselaka izlazili su iz svojih kuća, a pastiri su ostavljali stada. Zakrčili su prilaz pruzi. Često su se čuli uzvici:
- Na prugu! Na prugu!
Mora da se nešto ozbiljno dogodilo kad se svijet toliko uzbudio. Možda kakva velika nesreća.
Glenarvan sa svojim drugovima podbode konja. Za nekoliko časaka stigoše u Camden Bridge. Sad je razumio, zašto su se svi štrcali.
Dogodilo se strašna nesreća. Nije došlo do sudara, već je vlak iskliznuo i strovalio se, što podsjeća na najstrašnije željezničke nesreće u Americi. Rijeka ispod pruge bijaše puna ruševina od vagona i od lokomotive. Bilo da je popustio most pod težinom vlaka, ili da je iskliznuo iz tračnica; pet se vagona, od njih šest zajedno s lokomotivom survalo u korito Luttona. Samo je jedan jedini, i to posljednji vagon stajao na kolosijeku na pol hvata od ponora. Spasilo ga je to što je pukao spojni lanac. A dolje u dubinu kobna gomila crnih i iskrivljenih osovina, smrvljenih vagonskih okosnica, savijenih tračnica i nagorjelih pragova. Pojedine ploče kotla, koji se rasprskao pri padu, ležahu daleko unaokolo. Iz čitave te gomile predmeta bez ikakva oblika lizao je još plamen, te jezici pare i crna dima. Poslije užasna pada još užasniji požar! Svagdje su se vidjele velike lokve krvi, razbacani udovi i pougljeni komadi leševa. Nitko se nije ni usudio pomisliti, koliko li je žrtava zatrpano pod ruševinama.
Glenarvan, Paganel major i Mangles slušahu među svjetinom sve razgovore. Već se radilo na spašavanju. Svatko je međutim kušao protumačiti uzrok nesreće.
- Slomio se most - reče jedan.
295
- Slomio? - odgovori drugi. - Kako slomio, kad je još i sada čitav! Samo su ga zaboravili zatvoriti prije prolaska vlaka. To je sve.
To je doista bio most koji se mogao otvarati za propuštanje brodova. Nije li ga dakle čuvar iz neoprostiva nemara zaboravio zatvoriti? Kad je vlak naletio punom brzinom, nije li nestalo pruge poa njim, i on se survao u korito Lut-tona? Pretpostavka je zbilja mogla biti točna, jer dok je jedna polovina mosta ležala pod ruševinama vagona, druga je polovina na

suprotnoj obali visila na neoštećenim lancima. Bez sumnje, katastrofu je uzrokovao stražarev nemar.
Nesreća se dogodila u noći ekspresu broj 37, koji je pošao iz Melbournea u jedanaest sati i četrdeset i pet minuta noću. Moglo je biti oko tri sata i jpetnaest minuta ujutro, kad je vlak stigao na Camden Bridge i survao se. To se dogodilo nakon dvadeset i pet časaka, pošto je otišao iz postaje Castlemaine. Putnici i namještenici iz posljednjeg vagona pohitješe zvati u pomoć, ali brzojav nije radio, jer su stupovi ležali povaljeni na zemlji. Vlasti iz Castlemainea stigoše na mjesto nesreće tek poslije puna tri sata. Kad je otpočelo spašavanje, bilo je već šest sati ujutro. Radove je vodio gospodin Mitchell, generalni inspektor kolonije, i odred redarstva pod zapovjedništvom jednog časnika. Pomagahu im squatteri i njihovi momci. Najprije su pokušali ugasiti požar koji je strahovito brzo gutao gomilu ruševina.
Na padini nasipa ležalo je nekoliko unakaženih leševa. Nije se moglo ni pomisliti da se iz tog pakla izvuče koje živo biće. Vatra je brzo uništila sve, što je još ostalo poslije katastrofe. Nije se moglo znati, koliko je putnika bilo u vlaku. Od svih su spašena samo desetorica iz zadnjeg vagona. Željeznička je uprava poslala pomoćnu lokomotivu, da ih vrati u Castlemaine.
Glenarvan se predstavi generalnom inspektoru i redarstvenom zapovjedniku. S njima je poduže razgovarao. Zapovjednik bijaše visok i mršav čovjek, nepokolebljivo hladnokrvan; kad bi u srcu što osjetio, na licu mu se sigurno ne bi poznalo. Pred nesrećom našao se kao matematičar pred zadatkom: tražio je rješenje i nepoznanicu. Kad je
i
Glenarvan uskliknuo: "Kolike li nesreće!" on je hladnokrvno dodao:
- I još gore, milorde!
- Još gore! - iznenađeno će Glenarvan. - Što je još gore od nesreće?
- Zločin! - odgovori mirno redarstveni časnik.
Ne osvrćući se na neprikladnost izraza, Glenarvan se okrenu i pogleda gospodina Mitchella ispitujući.
- Da, milorde - odgovori generalni inspektor. - Istraga je utvrdila, da je katastrofu uzrokovab zločin. Opljačkan je zadnji vagon s prtljagom. Putnike, koji su ostali živi, napala je banda od pet-šest zločinaca. Most je hotimice otvoren, a ne iz nemara, pa ako tome dodamo da je nestalo i čuvara, moramo zaključiti, da je nesretnik radio u dogovoru s razbojnicima.
Na taj zaključak generalnog inspektora časnik odmahnu glavom.
- Zar se ne slažete sa mnom? - zapita gospodin Mitchell.
- Ne slažem se da je čuvar sudionik.
- Ipak - odgovori generalni inspektor - divljaci, koji krstare poljima oko rijeke Murrav, mogli su izvršiti zločin samo onda,' ako im je pomogao čuvar. Bez čuvara domoroci ne bi mogli otvoriti pokretni most, jer mu ne poznaju mehanizam.
- Tako je - potvrdi časnik.
- Osim toga - nastavi Mitchell - ustanovljeno je izjavom jednog brodara, koji je u deset sati i četrdeset prošao brodom da se most iza njega pravilno zatvorio.
- U redu.
- Prema tome držim da je čuvarove sudioništvo potvrđeno i potpuno dokazano.
Redarstveni je časnik tresao glavom, ne odobravajući.
- Vi onda mislite, gospodine, da zločin nisu počinili divljaci? - umiješa se Glenarvan.
- Nisu, nikako!
- A tko onda?

U tom se trenutku začu neka vika oko pol milje uzvodno. Vidjela se gomila ljudi koja je naglo rasla. Ubrzo stigoše do mosta. Usred gomile dva su čovjeka nosila neko truplo.
296
297
Bio je čuvarev les. Pogođen je ravno nožem u srce. Ubojice su odvukle truplo daleko od Camden Bridgea, samo, da u prvoj istrazi zavedu redarstvo. Otkriće je posve potvrdilo časnikove sumnje. Divljaci nisu bili umiješani u zločin.
- Oni koji to uradiše - reče časnik - veoma dobro poznaju ovu spravicu.
Govoreći pokaza "lisice", dvije željezne narukvice spojene lancem i bravom.
- Neće mnogo proći - nastavi časnik - i s veseljem ću im dati svakome po jedan par kao dar za Novu godinu.
•- Dakle sumnjate na ...
- Na ljude, koji su "putovali besplatno na brodovima Njezina veličanstva".
- Što? Osuđenici! - kliknu Paganel, kome je ta, u naseobinama Australije uobičajena metafora bila poznata.
- Mislio sam - pripomenu Glenarvan - da kažnjeni ci osuđeni na progonstvo, ne smiju boraviti u pokrajini Vik-toriji.
- Eh! - uzvrati časnik. - Ne smiju, ali ne pitaju! Ponekad umaknu. Kladio bih se da su došli ravno iz Pertha. Lijepo, vratit će se, odakle su i došli, vjerujte mi!
Gospodin Mitchell odobravaše časniku klimanjem glave. U tom trenutku dođoše kola do prijelaza preko pruge. Glenarvan je htio poštedjeti putnice da ne vide užasni prizor. Oprosti se od generalnog inspektora i dade znak svojim prijateljima da ga slijede, govoreći.
- To nije razlog, da bismo prekinuli put.
Kad je Glenarvan došao do kola, pripovjedi lady Heleni da se dogodila željeznička nesreća, ali joj ne reče da se radi o zločinu. Ne spomenu ni da se u blizini nalazi banda kažnje-nika; samo je mislio o tome posebno obavijestiti Ayrtona. Mala četa prijeđe prugu nekoliko stotina, hvati više mosta te nastavi svoj redoviti put prema istoku.
Trinaesto poglavlje PRVA NAGRADA ZA ZEMLJOPIS
Jasno kao izrezani pokazaše se na obzoru dugoljasti brežuljci, koji zatvarahu ravnicu na dvije milje od pruge. Kola ubrzo uđoše u uske, ćudljivo krivudave klisure. Iz njih se izlazilo na prekrasan kraj, koji doduše nije bio šumovit, ali su lijepa stabla rasla u skupinama punom tropskom buj-nošću. Među najljepšima su se isticale "kazuarine" koje kao da su od hrasta uzele snažno deblo, od akacija mirisave mahune, a od četinjača čvrstoću plavkastog lišća. S njihovim se granama miješala čudnovata čunjasta Banksiala.tifoUa"a, vrlo tanka i prekrasno vitka. Golemo šiblje s obješenim grančicama doimalo se, kao da se zelena voda prolijeva iz prepunih vrčeva. Sve su prirodne ljepote privlačile pogled. Čovjek se upravo nije mogao odlučiti, čemu da se više divi.
Četica se za trenutak zaustavi. Na želju lady Helene Ayrton zaustavi spregu. Glomazni kotači na kolima prestadoše škripati na pijesku od bjelutka. Ispod stabla kao da su bili prostrti dugački zeleni sagovi, a nekoliko prilično jasno primjetljivih, pravilno raspoređenih izbočina davalo je zemljištu izgled goleme šahovske ploče.
Paganel se nije prevario, kad je vidio zelena osamljena polja, pjesnički podobna mjesta za vječni pokoj. On prepozna grobne četvorine kojima je trava izbrisala i zadnji trag i na koje putnik danas može rijetko naići na australskom zemljištu.
- Gajevi smrti - upozori ih Paganel.
Pred njima se doista pokazalo domorodačko groblje, ali toliko svježe i sjenovito, tako radosno od nestašna ptičjeg leta, tako privlačivo, da nije izazivalo turobnih misli. Čovjek bi pomislio da je to jedan od vrtova iz Edena, iz onog doba, kad je smrt bila prognana iz

zemlje. Kao da je stvoreno za žive. Grobove su domoroci održavali upravo pobožnom brigom. Sad su se već gubili u plimi bujna zelenila. Osvajanja otjeraše Australce daleko od zemlje, gdje počivaju njihovi preci, a kolonizacija će uskoro predati ta polja kao pašnjake svojim stadima. Takvi se gajevi prorijediše. Koliko
298
299
je već puta oskvrnula noga ravnodušnog putnika tlo, koje pokriva čitavo jedno nedavno pokoljenje!
Paganel je s Robertom jahao ispred čete. Prolazili su između grobova kroz male stjenovite drvorede. Razgovarali su i poučavali jedan drugoga. Geograf, je naime tvrdio da su mu od velike koristi razgovori s mladim Grantom. Ali tek što prijeđe četvrt milje, lord Glenarvan ih spazi, kako se zaustaviše, sjahaše s konja i napokon se sagnuše. Sudeći po njihovim izrazitim pokretima, činilo se, kao da promatraju nešto veoma zanimljivo.
Avrton potjera spregu, i kola ubrzo stigoše oba prijatelja. Odmah opaziše, što ih je zadržalo i što ih je toliko zaokupilo. U hladu goleme banksije spavalo je mirnim snom jedno domorodačko dijete, dječak od osam godina obučen u evropsko odijelo. Po karakterističnim crtama plemena odmah se moglo pogoditi da spada među urođenike iz unutrašnjosti kontinenta. Imao je kovrčavu kosu, gotovo crnu kožu, plosnat nos, debele usne i neobično duge ruke. Ali, odlikovalo ga je pametno lice. Odgoj ga je već svakako podigao iznad razine njegova niskog podrijetla.
Kad je lady Helena opazila dijete, u njoj se probudi radoznalost, i siđe s kola. Ubrzo se svi okupiše oko malog domoroca, koji je i dalje tvrdo spavao.
- Jadno dijete! - izusti Mary Grant. - Da se nije izgubilo u pustinji?
- Po svoj je prilici došao izdaleka da posjeti gajeve smrti. Tu možda počivaju oni koje voli - reče lady Helena.
- Ne možemo ga samo tako ostaviti! - nadoda Robert. - On je sam i...
Milosrdnu Robertovu riječ prekinu pokret malog domoroca koji se okrenu na drugu stranu, a da se nije ni probudio, ali se tada na sveopće iznenađenje pokaza na njegovim leđima ovaj natpis:
TOLINE
TO BE CONDUCTED TO ECHUCA
CARE OF JEFFRIES SMITH, RAILWAY PORTER
PREPAID*
l
* Toline, treba ga odvesti u Echucu, brigom Jeffriesa Smitha, željezničkog nosača. Put plaćen. - Prev.
300
- Eto, kakvi su Englezi! - uzviknu Paganel. - šalju dijete kao kakav sanduk! Napisu mu adresu kao na paketu! O tome sam već čuo, ali nisam mogao vjerovati.
- Jadni mališan! - sućutno će lady Helena. - Možda je bio u vlaku što se survao s Camden Bridgea? Možda su mu roditelji poginuli, i sad je ostao sam na svijetu.
- Ne vjerujem, gospođo - uzvrati John Mangles. - Naprotiv, napis je najbolji dokaz da je putovao sam.
- Budi se - opazi Mary Grant.
Doista, dijete se budilo. Oči su mu se polako otvarale i zatvarale, zaslijepljene svjetlošću. Lady Helena ga uze za ruke. Probudi se, ustade i začuđeno pogleda sve putnike.
Najprije mu se na licu pojavi izraz straha, ali ga umiri prisutnost lady Helene.
- Razumiješ li engleski, dragi prijatelju? - zapita ga mlada gospođa.

- Razumijem i govorim - odgovori dijete na jeziku putnika, a s izrazitim stranim naglaskom. Izgovor mu je bio onakav, kao kad Francuzi govore engleski.
- Kako se zoveš? - zapita lady Helena.
- Toline - odgovori mali urođenik.
- Ah, Toline! - uzviknu Paganel. - Ako se ne varam, to na australskom jeziku znači "kora drveta"?
Toline potvrdi i pogleda putnike.
- Odakle si došao, dragi prijatelju? - nastavi ispitivati lady Helena.
- Iz Melbournea, sandhurtskim vlakom.
- Pa ti si onda bio u onom vlaku, što je iskliznuo iz tračnica na camdenskom mostu! - iznenadi se Glenarvan.
- Da, gospodine - potvrdi Toline - ali sačuvao me je bog Biblije.
- Jesi li sam putovao?
- Sam. Velečasni Paxton povjerio me je Jeffriesu Smithu da pazi na mene. Na žalost, jadni je nosač poginuo.

-

Jesi li koga poznavao u vlaku?
- Nikoga, gospodine, ali bog čuva djecu i nikad ih ne ostavlja.

Toline je sve to govorio tako blagim glasom *da je dirao u srce. Kad je spominjao boga, glas mu je postajao ozbiljniji, zaplamtjele bi mu oči, osjećala se duboka pobožnost u njegovoj maloj duši.
Lako je bilo protumačiti, odakle takvo vjersko oduševljenje u mlada djeteta. Bilo je to dijete onih domorodaca, što su ih pokrstili engleski misionari i koje odgojiše u strogom vršenju vjerskih dužnosti metodističke sekte. Njegovi mirni odgovori, urednost i tamno odijelo doimali su se, kao da je već mali svećenik.
Ali kamo je pošao osamljenim krajevima i zašto je otišao iz Camden Bridgea? Lady Helena ga stade ispitivati.
- Vraćam se svom plemenu u Lachlan - odgovori dijete. - Želim se vratiti svojoj obitelji.
- Jesu li oni Australci? - zapita John Mangles.
- Australci iz Lachlana - odgovori Toline.
- Imaš li oca i majku? - radoznalo će Robert.
- Da, dragi brate - na to će Toline, pruživši mladom Grantu ruku, koga riječi "brate" ugodno dirnu. On zagrli malog domoroca, i to je bilo dovoljno, da njih dvojica postanu najbolji prijatelji.
Putnike zanimahu odgovori malog divljaka, posjedaše oko njega i slušahu ga, što govori. Sunce se već bilo sakrilo iza visokih stabala. Kako je mjesto bilo veoma pogodno za odmor, a malo im je bilo stalo, hoće li prevaliti još koju milju prije noći ili neće, Glenarvan naredi da se sve pripremi za logorovanje. Avrton ispregnu volove. Mulradv i Wil-son mu pomogoše da ih šapne, i pustiše ih da pasu po miloj volji. Podigoše i šator. Olbinett pripremi večeru. Iako je bio gladan, Toline se malo nećkao, ali je napokon pristao da s njima večera. Svi posjedaše, dječaci sjedoše jedan uz drugoga. Robert je birao najljepše komade za svog novog druga. Toline je primao bojažljivo i umiljato.
Razgovor nije jenjao. Svi su se zanimali za dijete i zapitkivali su ga. Htjeli su znati povijest njegova života. Bila je veoma jednostavna. Njegova je prošlost bila onakva kao u svih siromašnih domorodaca, koji su se u mladosti povjerili dobrotvornim društvima susjednih kolonija. Austral-

302
ci su mirne ćudi. Oni ne susreću osvajače strašnom mržnjom, kojom se odlikuju Novozelanđani i možda neka plemena u Sjevernoj Australiji. Oni dolaze u velike gradove Adelaidu, Sydney i Melbourne. "Tu se mogu vidjeti, kako šeću u dosta primitivnoj odjeći. Prodaju proizvode svog obrta, lovačke i ribarske sprave, oružje, a po koji plemenski poglavica, svakako iz štednje, rado ostavlja svoju djecu, da se koriste blagodatima engleskog odgoja.
Tako su uradili i Tolineovi roditelji, pravi divljaci iz Lachlana, prostranog područja s onu stranu rijeke Murray. Već pet godina, otkad je u Melbourneu, dijete nije vidjelo nikoga od svojih. Ipak je u njegovu srcu još uvijek živjela neraskidiva veza s obitelji. On je sad i pošao tegobnim putem kroz pustinju, da vidi svoje možda već raspršeno pleme i bez sumnje već desetkovanu obitelj.
- A kad izljubiš svoje roditelje, hoćeš li se vratiti u Melbourne, drago dijete? - zapita lady Glenarvan.
- Hoću, gospođo - odgovori Toline, gledajući mladu gospođu s očitom nježnošću.
- A što ćeš raditi kad budeš velik?
- Spasavat ću svoju braću iz bijede i neznanja! Učit ću ih da spoznaju i ljube boga! Postat ću misionar!
Te bi riječi osmogodišnjeg dječaka, koji jie govorio s iskrenim oduševljenjem, sigurno izazvale smijeh kod neozbiljnih i podrugljivih ljudi, ali su ih ozbiljni Škoti shvatili i poštovali. Oni su se divili vjerskoj odanosti mladog učenika, koji je već bio dorastao za borbu. Paganela je dječak ganuo do dna duše, i on osjeti prema malom domorocu iskrenu naklonost.
Treba li priznati da mu se prije toga nije sviđao mali divljak u evropskom odijelu. Ta nije on došao u Australiju da gleda Australce u fraku! Volio ih je vidjeti pokrivene sa rama od tetoviranja. Ali "pristojno" odijelo sasvim pomrsi sve njegove misli. No kad je čuo, kako Toline govori sa žarom, promijeni mišljenje i oduševi se za nj. I pri svršetku razgovora posta vrijedni geograf najbolji prijatelj malog Australca.
303
Kako ga je lady Helena nešto zapitala. Toline odgovori da ide u pučku školu u Melbourneu, kojom upravlja vele-vesni Paxton.
- A što učite u toj školi ?- zapita lady Glenarvan.
- Učimo bibliju, matematiku, zemljopis ...
- Ah! Zemljopis! - skoči Paganel, pogođen u živac.
- Da, gospodine - odgovori Toline. - Prije božičnog raspusta dobio sam i prvu nagradu za zemljopis.
- Dobio si nagradu za zemljopis, dječače?
- Evo je, gospodine - pohvali se Toline, vadeći iz džepa neku knjigu.
Bila je to lijepo uvezana biblija džepnog formata. Na naleđu prve stranice bijaše napisano: Pučka škola u Melbourneu, 1. nagrada za zćmljopis, Tolineu iz Lachana.
Paganel se više nije mogao suzdržati. Australac - pa odličan geograf! To ga zapanji, i on poljubi Tolinea u oba obraza, kao da je on sam velečasni Paxton na dan dijeljenja nagrada. Paganel bi uostalom morao znati da to u australskim školama nije nikakva rijetkost. Mladi divljaci veoma rado uče zemljopis i lako ga shvaćaju, dok im računicu naprotiv mozak teško prima.
Toline nije mogao shvatiti zašto ga je učenjak tako iznenada počeo ljubiti. Lady Helena mu rastumači da je Paganel glasoviti geograf, a po potrebi i izvrstan profesor.
- Profesor zemljopisa! - odvažno će Toline. - Oh, gospodine, ispitajte me!

- Da te pitam, dragi dječače! - veselo će Paganel. - Hoću, veoma rado! To sam htio učiniti i bez tvoga dopuštenja. Baš bih htio vidjeti, kako se predaje zemljopis u mel-bourneskoj pučkoj školi!
- A što će biti, Paganele, ako vas Toline zbuni - pecnu ga Mac Nabbs.
- Još nešto! - ponosno će geograf. -•- Zbuniti tajnika francuskog Geografskog društva!
Zatim, pošto je učvrstio naočari na nosu i isprsio se, započe ispitivati ozbiljnim glasom, kako već pristaje profesoru:
- Učenice Toline, ustanite!
304
Toline, koji je već stajao, nije mogao još više ustati. Skromno je čekao što će ga geograf pitati.
- Učenice Toline - nastavi Paganel - nabroji mi pet dijelova svijeta!
- Oceanija, Azija, Afrika, Amerika i Evropa - odgovori Toline.
- Izvrsno! Počnimo s Oceanijom, jer se sad nalazimo' na njoj. Kako se ona dijeli?
- Ona se dijeli na Polineziju, Melaneziju, Mikroneziju i Megaleziju. Glavni su joj otoci Australija, koja pripada Englezima, Novi Zeland, koji pripada Englezima, Tasmanija koja pripada Englezima, otoci Chatham, Auckland, Ma-cquarie, Kermadec, Makin, Maraki, itd., koji pripadaju Englezima.
- Dobro - hladnije će Paganel - ali Nova Kaledonija,. otoci Sandwich, Mendana i Tuamotu?
- Ti su otoci pod zaštitom Velike Britanije.
- Kako! Pod zaštitom Velike Britanije?! - kriknu Paganel. - Meni se naprotiv čini, da Francuska ...
- Francuska! - začudi se dječak.
- Gle! Gle! - na to će Paganel - zar vas tako uče u melbourneskoj pučkoj školi?
- Da, gospodine profesore, zar nije dobro?
- Da, da, izvrsno - zbunjeno će Paganel - čitava Oceanija engleska! Svršena stvar! Nastavimo!
Paganel je slušao napola kiselo, a napola začuđeno. Major se srdačno smijao. Ispit se nastavi.
- Prijeđimo na Aziju - reče geograf.
- Azija je - odgovori Toline - golema zemlja. Glavni grad Calcutta. Važniji gradovi: Bombay, Madras, Calicut, Aden, Malaka, Singapur, Pegou i Columbo; otoci Lakadivi,
f Maledivi, Chagos itd., itd. Pripada Englezima.
- Dobro, dobro, učenice Toline! A Afrika?
- U Africi su dvije glavne kolonije: na jugu Kapska s glavnim gradom Cape Tovvnom, a na zapadu engleski posjedi, glavni grad Sierra Leone.
- Krasno! - odgovori Paganel, jer ga poče zanimati fantastično-engleski zemljopis, koji su djetetu utuvili u glavu. - Sasvim je razumljivo da su Alžir, Maroko, Egipat i

305
druge zemlje brisali iz britanskog atlasa! Jedva čekam, da malo progovorimo o Americi.
- Ona se dijeli - spremno će Toline - na Sjevernu Ameriku i na Južnu Ameriku. Sjeverna Amerika pripada Englezima, i u njoj su Kanada, Novi Brunswick, Nova škotska i Sjedinjene Države, kojima upravlja guverner Johnson.
- Guverner Johnson! - uzviknu Paganel. - Zar nasljednik velikog i dobrog Lincolna, koga je ubio fanatični luđak, pristaša ropstva! Izvrsno! Ne može biti bolje! A Južna Amerika s Čuvanom, s Malouinskim9? otočjem, sa Shetlandi-ma, s Georgijom, s Jamaikom, Trinidadom, itd., itd., sve to pripada Englezima! Ja se zbog toga ne bih ni s kim prepirao.

Ali molim te, Toline, htio bih čuti .tvoje mišljenje o Evropi, il zapravo mnijenje tvojih profesora o njoj?
- Evropa? - začuđeno će Toline, koji nije mogao razumjeti, zašto se geograf uzrujava.
- Da! Evropa! Kome pripada Evropa?
- Pa Evropa pripada Englezima - odgovori uvjereno dječak".
- To sam i mislio - prekine ga Paganel. - Samo kako? To bih. htio znati.
- Eto, pripada im Engleska, škotska, Irska, Malta, Jer-sey, Guernesev, Jonski otoci98, Hebridi, Shetlandski otoci, Orkney...
- Dobro, dobro, Toline, ali ima i drugih država, koje si ti zaboravio spomenuti, dijete moje.
- Koje, gospodine? - začudi se dječak, koji se nije dao zbuniti.
- španjolska, Rusija, Austrija, Pruska, Francuska? __ To su pokrajine, to nisu države - na to će Toline.
- Kako to!? - uzviknu Paganel, strgavši naočari s nosa.
- Eto tako, španjolska , glavni grad Gibraltar ...
__ Divno! Prekrasno! Uzvišeno! A Francuska, jer sam ja
Francuz, htio bih znati, kome pripadam!
- Francuska - odgovori mirno Toline - to je engleska pokrajina, glavni grad Calais.
- Calais! - kriknu Paganel. - Kako! Zar ti misliš da Calais još uvijek pripada Engleskoj?"
- Bez sumnje.

- I da je Calais glavni grad Francuske?
- Da, gospodine, tu je sjedište guvernera, lorda Napo-leona...
Na ove posljednje riječi Paganel prasnu. Toline nije znao, šta bi mislio. Pitali su ga, odgovarao je što je bolje znao. On zbilja nije bio kriv, što je tako odgovarao, nije ni sumnjao u točnost onoga, što su ga naučili. Ipak se nije zbunio, već je mirno čekao, da se završi nerazumljivo ispitivanje.
- Vidite - podrugljivo će major Paganelu. - Nisam li imao pravo, kad sam rekao, da će vas Toline zbuniti.
- Doista, dragi majore! - ogorčeno će geograf. - Ah! jeste li čuli, kako se predaje zemljopis u Melbourneu! Daleko su dotjerali ti pučkoškolski učitelji! Evropa, Azija, Afrika, Amerika, Oceanija, čitav svijet, sve je to englesko! Do vraga! Kad ih tako odgajaju, nije ni čudo, što im se domoroci pokoravaju. Ah! Toline, a Mjesec, dijete moje, da nije i on engleski?
- On će biti - odgovori ozbiljno mali divljak.
Na taj odgovor Paganel skoči. Nije mogao više izdržati na svom mjestu. Morao se od srca ismijati. Prošeta se i smiri tek četvrt milje daleko od logora.
Glenarvan potraži jednu knjigu u priručnoj putnoj knjižnici. Našao je Zemljopis od Samuela Richardsona, djelo, koje su u Francuskoj svi veoma cijenili i koje je bilo svakako točnije od predavanja melbourneskih učitelja.
- Evo, drago dijete - reče Glenarvan Tolineu - uzmi i čuvaj ovu knjigu. Nešto su malo netočni ti tvoji pogledi na zemljopis. Bit će svakako dobro da ih ispraviš. Dajem ti ovu knjigu kao uspomenu na naš susret.
Toline je uzeo knjigu bez riječi, pomno ju je p'regledavao mašući sumnjičavo glavom, ali se nikako nije mogao odlučiti da je spremi u džep.
Noć, je, međutim, već dobro poodmakla. Bijaše deset sati. Trebalo je misliti na odmor, da bi se sutra moglo rano ustati. Robert ponudi svom prijatelju Tolineu pola svoje postelje. Mali domorodac prihvati.
Poslije nekoliko trenutaka, lady Helena i Mary Grant pođoše u kola, a putnici polijegaše pod šatorom. Paganelov

se smijeh, međutim, još uvijek miješao s blagim i dubokim pjevom svraka.
Kad je sutradan prva zraka sunca probudila putnike, uzalud su tražili malog Australca. Iščezao je. Možda se žurio, da što prije stigne u lachlandska polja? Možda ga je uvrijedio Paganelov smijeh? Tko zna?
Ali, kad se lady Helena, probudila, našla je na svojim grudima svježu kitu mimoza, a Paganel je napipao u džepu svog kaputa Zemljopis od Samuela Richardsona.

Četrnaesto poglavlje RUDNICI NA PANINI ALEXANDER

Sir Roderick Impey Murchison, sadašnji predsjednik Kraljevskog geografskog društva u Londonu, pronašao je 1814. izvanrednu sličnost oblika između planinskog lanca Urala i vijencaz koji se proteže od sjevera do juga blizu južne australske obale.
Budući da na Uralu ima zlatne rude, učeni se geolog pitao, neće li se te drage kovine naći i u australskom gorju. Nije se prevario.
I doista poslije dvije godine poslaše mu iz Novog Južnog Walesa nekoliko uzoraka zlata, a on odluči poslati iz Cornvvalla mnogo radnika u zlatonosne krajeve Nove Ho-landije.
Prve komade čistog samorodnog zlata našao je u Južnoj Australiji Francis Dutton. Forbes i Smyth otkriše prva nalazišta u Novom Južnom Walesu.
Poslije prvih radnika navališe rudari iz svih krajeva svijeta: Englezi, Američani, Talijani, Francuzi, Nijemci i Kinezi. Ali prava bogata ležišta otkrio je tek Hargraves 3. travnja 1851. On je zamolio guvernera sydneyske kolonije, Sir Ch. Fitz-Roya da mu dade dopuštenje za kopanje, i to uz skromnu •odštetu od pet stotina funti sterlinga.
Njegovu ponudu, doduše, ne prihvatiše, ali se glas o otkriću raširi poput munje. Kopači zlata pohrliše u Summerhill i Leni's Pond. Utemeljiše grad Ophir, a obilje i vrijednost

iskopa zlata ubrzo pokaza da zaslužuje što ga nazvaše tim biblijskim imenom.
Do toga doba pokrajina Viktorija nije mnogo značila, ali će ubrzo prevagnuti bogatstvo svojih ležišta.
Poslije nekoliko mjeseci, u kolovozu 1851. iskopaše u toj pokrajini prve komade čista zlata, a ubrzo zatim počeše naveliko kopati u ova četiri područja: Ballarat, Ovens, Ben-digo i planina Alexander. Sva su veoma bogata, ali na rijeci Ovens rad otežava obilje vode. U Ballaratu je nejednolič-na raspodjela zlata kopačima često pokvarila račune. U Ben-digu nije kopačima bilo pogodno tlo. Na planini Alexander sjediniše se svi povoljni uvjeti zajedno s pogodnim zemljištem. Tu je draga kovina postizavala najveću vrijednost na čitavu svjetskom tržištu. Cijena joj se kretala do tisuću četiri stotine četrdeset i jedan franak po funti.
Trideset sedma paralela vodila je putnike, koji traže kapetana Granta, baš tim kobnim mjestom. Ono je mnogima donijelo beznadnu propast, a drugima opet neočekivano bogatstvo.
Pošto su hodali veoma neravnim zemljištem, čitav dan 31. prosinca, umoriše se i konji i volovi. Tada ugledaše oble vrhove gore Alexander. Ulogoriše se u nekom uskom klancu male planine, a sapetu stoku pustiše da traži hranu između razasutih stijena od kremena. To još nisu zemljišta, gdje se kopa. Sutradan, na Novu godinu 1866, kola utisnuše brazde u putove tog bogatog kraja.
| [Jacques Paganel i njegovi drugovi bijahu sretni, što mo-
f! gu vidjeti u prolazu glasovitu goru, koja se na australskom i. jeziku zove Geboor. Tu se sjatila čitava rulja pustolova, lopova, a i poštenih ljudi - onih, koji vješaju, i onih' koji će biti obješeni. Čim se raširila vijest o nalazištu, mnogi stanovnici squatteri i mornari ostaviše zlatne godine 1851. svo-' je gradove, polja i brodove. Zlatna groznica posta zarazna i priljepčiva kao kuga. Mnogi su od nje umrli, koji su mislili, da im je bogatstvo već nadohvat ruke! Kažu da je rasipna majka priroda posijala milijune na više od dvadeset i pet

stupnjeva širine po čudesnoj Australiji. Kucnuo je čas žetve, a novi žeteoci dohrliše sa svih strana. Zanat kopača "diggera", istisnu sve ostale, pa iako su uistinu mnogi podlegli slomljeni od teška rada, poneki se obogatiše jednim
309
jedinim udarcem trnokopa. O propastima se šutjelo, a o uspjesima se pričalo na sva usta. Ti su sretni slučajevi nalazili odjeka na sve četiri strane svijeta. Ubrzo se bujica pustolova svih vrsta sruči na australske obale. U posljednja četiri mjeseca godine 1852. došlo je samo u Melbourne pedeset i četiri tisuće useljenika. Čitava vojska, ali vojska bez vođe, bez stege, vojska dan nakon pobjede, koja još nije izvojevana, ukratko: pedeset i četiri tisuće pljačkaša najodvratnije vrste.
Prvih godina lude groznice vladao je neopisiv nered. Ipak Englezi, zahvaljujući svojoj uobičajenoj energiji, postadoše gospodari situacije. Redari i domorodački žandari ostaviše lopove i prijeđoše na stranu poštenih ljudi. Prilike se pro-mijeniše. Stoga Glenarvan i nije vidio ništa od onog užasa iz 1852. Od tog je doba prošlo trinaest godina, i sad se zlato-nosni krajevi iskorišćuju sustavno prema strogim pravilima organizacije.
Uostalom, ležišta su se i iscrpljivala. Kad se crpe, mora se doći i do dna. Pa kako i ne bi presahlo blago, što ga je nagomilala priroda, kad su od 1852. do 1858. rudari iskopali iz zemlje u Viktoriji šezdeset tri milijuna sto sedam tisuća četiri stotine sedamdeset i sedam funti sterlinga. Zbog toga se znatno smanjio broj doseljenika. Oni se uputiše u još neiskorišćene krajeve. Mnoštvo dvonožnih termita bez perja izbušiše i nova zlatna polja, "gold fields", u Otagu i Malbo-roughu na Novom Zelandu*.
Oko jedanaest sati stigoše naši putnici do središta eksploatacije. Nađoše se u pravom gradu s tvornicama, bankom, crkvom, vojarnom, odmaralištem i novinarskim uredom. Bilo je i hotela, vila i farma, pa čak i jedno dobro posjećeno kazalište, za koje se plaćala ulaznica od deset šilinga. Davao se igrokaz, koji se zvao Francis Obadiag ili Sretni digger. Na svršetku drame junak u očaju udari posljednji put trnokopom - i nalazi nevjerojatno velik "nugget".
Glenarvan je želio pogledati velika iskopišta na planini Abcander. Pustio je da kola idu dalje pod Avrtonovim
* Doseljenici su se po svoj prilici prevarili. Još će dugo proći dok se zlatna polja iscrpu. Prema posljednjim vijestima iz Australije cijene se nalazišta u Viktoriji i u Novom Južnom Walesu na pet milijuna • hektara. Približna težina kremena sa zlatnim žilama cijeni se na oko 20.650 milijardi kilograma, a sa sadašnjim sredstvima eksploatacije trebalo bi da stotinu tisuća radnika radi tri stoljeća, da bi iscrpli sva ležišta. Ukupna količina zlata u Australiji cijeni se na 664 milijarde 250 milijuna franaka.
310
i Mulradvjevim vodstvom, a on će ih stići nekoliko sati kasnije. Paganela obradova odluka, i on po svom običaju preuze ulogu vođe i tumača maloj četi.
Prema njegovu savjetu pošli su najprije u banku. Ulice bijahu široke, popločene i dobro polivene vodom. Padali su u oči golemi naslovi: Golden Company (Limited), Digger's General Office i Nugget's Union. Udruženje radnika i kapitala zamijenilo je pojedinačne pothvate rudara. Svagdje su se čuli strojevi, koji peru pijesak i mrve dragocjeni bjelutak. Iza nastambi prostirala su se nalazišta, to jest prostrana polja, gdje se kopa. Tu su radili izvrsno plaćeni rudari, koji su kopali na račun društva.
Iskopane se rupe u tlu nisu mogle ni izbrojiti. Čelik lopata blistao je na suncu, odrazujući neprekidno njegove zrake. Među radnicima mogle su se vidjeti značajne crte svih narodnosti. Nisu se svađali; svatko je mirno obavljao posao, za koji je plaćen.
- Ne smijemo ipak misliti - reče Paganel - da u Australiji nema više onih strastvenih kopača, koji dolaze kušati sreću u rudnicima. Istina, znam da većina radi za račun

društva. Na to su prisiljeni, jer je vlada prodala ili iznajmila sva zlatna polja. Ali i tko nema ništa, tko ne može ni kupiti ni unajmiti, ima ipak jednu mogućnost da se obogati.
- Koju? - zapita lady Helena.
- Mogućnost da iskoristi "jumping" - odgovori Paganel. - Eto i mi, koji nemamo nikakvih prava na tim poljima, mogli bismo se ipak obogatiti, dakako kad bi nas poslužila sreća.
- Ali kako? - zapita major.
- Sa jumpingom, kao što sam već rekao.
- Ali što je to jumping? - ponovi major.
- To je pogodba među rudarima, koja dovodi često do nereda i nasilja. Ni vlasti je još nisu mogle ukinuti.
- Recite već jednom, Paganele! - nestrpljivo će Mac Nabbs. - Umirem od radoznalosti.
- Dakle, ugovoreno je da svako zemljište postaje opće dobro, ako se na njemu nije radilo dvadeset i četiri sata, izuzevši velike blagdane. Tko ih se dočepa, može slobodno

kopati i obogatiti se, ako mu se sreća nasmije. Eto, Roberte, nastoj pronaći jednu takvu napuštenu rupu, i tvoja je!
- Gospodine Paganele - uplete se Mary Grant - ne-moj te bratu puniti glavu takvim mislima.
- Šalim se, draga gospođice - ispriča se Paganel - a to i Robert zna. Zar on rudar? Nikad! Kopati zemlju, orati je i obrađivati s nakanom, da na njoj sijemo i da kao nagradu za svoj trud čekamo dobru žetvu, to odobravam. Ali rovati zemlju, kao krtica, onako slijepo kao što i ona radi, da bi iz zemlje izvukli malo zlata, žalostan je to zanat. Čovjeka moraju napustiti i bog i ljudi, pa da se na to odluči.
Pošto posjetiše glavna mjesta rudarenja i pregledaše zemljište, gdje se obavljao prijevoz, a koje se velikim dijelom sastojalo od kremena, glinastog škriljevca i sipina, te pijeska nastalog rastapanjem stijena, putnici stigoše do banke.
To je bila velika zgrada, a na vrhu joj se vijorila državna zastava. Glenarvana primi glavni ravnatelj i pokaza mu poduzeće.
Tu pohranjuju uz primku zlato koje izvuku iz zemlje. Davno je već prošlo vrijeme kad su trgovci iskorišćivali rudare. Oni su plaćali prvim rudarima pedeset i tri šilinga za uncu, a u Melbourneu ga prodavali po šezdeset i pet! Istina, trgovac se izlagao opasnostima prijevoza. Pošto je tada bilo razbojnika na svakom koraku, događalo se često da transport nije stigao, kamo je pošao.
Putnicima pokazaše zanimljive uzorke zlata, a ravnatelj im potanko opisa različite načine, kako se dobiva draga kovina.
Zlato se obično nalazi u dva oblika: ili naplavljeno ili mehanički rastrošeno. Ono je ili kao ruda pomiješano s aluvijalnom zemljom ili se pak nalazi u kremenim žilama. I pri kopanju se postupa na dva načina: ili se otkopava na površini ili se iskopava u dubinama.
Naplavljeno se zlato nalazi na dnu bujica, jaruga, uvala i usjeklina, staloženo po veličini: prvo zrnca, pa listići i napokon ljuske.
Drugačije je zlato, koje je nastalo mehaničkim trošenjem, pa mu se rudna žila raspala pod djelovanjem zraka. Ono ostaje skupljeno u hrpicama i tvori, kako to rudari zo-

vu, "kesice". Bude i takvih kesica, što vrijede čitava bogatstva.
Na planini Alexander zlato se nalazi u slojevima gline i međuslojevima škriljastih stijena. Tu su zlatna gnijezda, tu je već često sretan rudar izvukao odjednom glavni zgoditak.
Pošto su proučili različite uzorke zlata, putnici pregledaše mineraloški muzej u banci. Vidješe sve vrste kamenja i ruda, od kojih je sastavljeno australsko tlo. Sve je to lijepo

razvrstano i obilježeno. Zlato nije jedino bogatstvo zemlje; moglo bi se reći da je ono samo velik kovčeg, u kojem je priroda pohranila svoje dragulje. U staklenim ormarima ljeskao se bijeli topaz, suparnik brazilskih topaza; alman-dinski granat; epidot, vrsta silikata lijepe zelene boje; ba-las-rubin, koji je bio zastupan skrletnim spinelima i jednom ružičastom odlikom izvanredne ljepote; svijetlo i tam-noplavi safiri, kao što je korund, koji se isto toliko cijeni kao i malabarski ili tibetanski, sjajni rutili i, napokon, jedan mali dijamantni kristal, nađen na obali Turona. U krasnoj zbirci dragog kamenja nije ništa nedostajalo, a nije trebalo ići daleko tražiti zlato, kojim bi se ti dragulji uokvirili, što bi još mogao poželjeti, osim možda jedino da ih vidiš već u zlatnom okovu!
Glenarvan se oprosti s upraviteljem, zahvališe se na us-lužnosti, kojom ih je dočekao. Zatim nastaviše razgledavati nalazišta.
Ma koliko Paganel nije mario za bogatstvo, ipak nije učinio ni jednog koraka, a da očima nije pretražio zemlju. Bilo je to jače od njegove volje. Nisu ga mogle odvratiti ni šale, kojima su ga obasipali drugovi. Svakog bi se trenutka saginjao, podizao kakav kamen, komad rudne žile ili kremeno kršje, pomno ga promatrao, a onda opet odbacio s prezirom. To je činio za sve vrijeme šetnje.
- Ah, Paganele, da niste što izgubili? -- bockao ga major.
- Dakako - odgovori Paganel - čovjek je izgubio ono, što nije našao u zemlji zlata i dragog kamenja. Ne znam zašto, ali bih htio odnijeti grumen od nekoliko unca, ili čak i dvadeset funti, ne više.
313
- Pa što biste s njim, dragi prijatelju? - radoznalo će Glenarvan.
- Ah, ne bih se dugo premišljao - odgovori Paganel. - Dao bih ga svojoj domovini! Uložio bih ga u Narodnu banku...
- I ona bi ga primila?
- Dakako, u obliku obveznica željezničkog zajma.
Svi su čestitali Paganelu na načinu kako bi ga "dao svojoj domovini", a lady Helena mu zaželi, da nađe najveći nugget na svijetu.
Sve u šali putnici obiđoše velik dio nalazišta. Svagdje se radilo točno, mehanički, ali bez oduševljenja.
Poslije šetnje od puna dva sata Paganel opazi jednu lijepu gostionicu, pa predloži da u njoj dočekaju vrijeme, kad će se sastati s kolima. Lady Helena pristade, pa kako nema krčme bez okrepe, Paganel naruči piće, koje se pije u tom kraju.
Donesoše im svakome po jedan "nobler". Ali nobler je zapravo sasvim običan grog, samo obrnuti grog. Umjesto da se u čašu vode ulije mala čašica rakije, tu se u čašu rakije nalije čašica vode, zasladi se i pije. Tu je bilo svakako i previše australski. Na veliko krčmarevo iznenađenje u nobler nališe dobar vrč vode, i tako postade opet engleski grog.
Poslije toga zapodješe razgovor o rudniku i rudarima. Svakako bolje prigode ne bi mogli naći. Ipak je nekada, prvih godina kopanja, moralo biti mnogo zanimljivije.
- Zemlja je onda - reče - bila sva isprobušena, a kopači su vrvjeli kao mravi, i to još kakvi mravi! Svi su, useljenici radili neumorno, ali bez razuma! Zlato su ludo rasipali. Propili bi ga i prokartali, a ova krčma, u kojoj sad sjedimo, bijaše "pakao", kako se onda zvala. S kartanja se prelazilo na noževe. Redarstvo je bilo nemoćno, pa je čak i sam guverner morao poći s vojskom protiv rudara pobunjenika. Redovito mu je ipak polazilo za rukom da ih urazumi. Svakom bi rudaru odmjerio porez, a i ubrao bi ga, doduše, s dosta muke, ali je ipak ovdje bilo više reda nego u Kaliforniji.
314
- Može li svatko postati kopač? - zapita lady Helena.

- Može, gospođo. Za to ne treba mature. Dovoljne su čvrste mišice. Pustolovi, koje je dotjerala bijeda, dolazili su u rudnike bez novaca, imućniji su imali trnokop, siromašniji samo nož, ali svi su prianjali radu s takvim žarom, kakav ne bi pokazali ni u jednom,poslu poštena čovjeka. Čudnovatu su sliku pružala ta zlatonosna polja! Zemljište bijaše puno šatora, koliba i potleušica od zemlje, dasaka i lišća. U sredini je stajala državna daščara s britanskom zastavom na koplju, plavi šatori agenata, mjenjačnica, šatori trgovaca zlatom i varalica, koji su sisali dobit iz te smjese bogatstva i bijede. Oni su sigurno sticali bogatstvo. Vrijedilo je vidjeti diggere duge brade u košulji od crvene vune, kako žive u blatu i vodi. Neprestano odjekivahu udarci trnokopa. Zrak bijaše zasićen smradom od crkotina koje se raspada-ho po rupama. Nesretnike je obavijala zagušljiva prašina kao oblak. Smrtonost bijaše neobično velika. U nekom drugom, nezdravijem kraju tifus bi ih sigurno bio desetkovao. Da su barem svi imali uspjeha! Ali toliki im jad i nevolja ne doniješe nikakve nagrade. Kad se točno proračuna, na jednog rudara, koji se obogatio, otpadalo je stotinu i dvjesta, a možda i tisuću bijednika koji umriješe od bijede i nevolje.
- Biste li nam mogli reći, Paganele - zapita Glenarvan - kako se postupalo kod dobivanja zlata?
- Ništa lakše - odgovori Paganel. - Prvi su rudari zlato ispirali, kao što se to još i danas radi u nekim krajevima Cevenna u Francuskoj. Danas društva rade drugačije. Kopaju do samog izvora, do žile, koja daje pločice, zrnca i komadiće. Ispirači su se zadovoljili samim ispiranjem zla-tonosnog pijeska. Kopali su i skupljali zemlju, u kojoj su mislili da ima zlata, i ispirali su je vodom, da bi izlučili dragu kovinu. Činili su to spravom američkog porijekla, koju zovu "cradle", a to znači zipka. To je škrinja duga oko dva metra, kao neki otvoreni lijes pregrađen na dva dijela. U prvom dijelu bijaše krupno sito, a ispod njega bijahu još dva rešeta sa sitnim očicama. Drugi dio lijesa bijaše na kraju sužen. Pijesak bi usuli na jednom kraju, pa bi nalili vode i miješali rukom, ili bi naprosto ljuljali čitavu spravu. Kamenje bi ostalo u prvom situ, kovina i pijesak u drugima, već prema veličini, a raskvašena bi zemlja otek-

la s vodom na donjem kraju. Eto takvu su spravu najčešće upotrebljavali.
- Pa i nju je trebalo imati - napomenu John Mangles.
- Kupovali su je od onih, koji su se obogatili, ili od onih, koji su propali - odgovori Paganel - ili su radili i bez nje.
- A kako su onda radili? - u čudu će Mary Grant.
- S pladnjem, draga Mary, s običnim željeznim pladnjem. Vijali su zemlju, kao što se vija žito, samo su umjesto pšeničnog zrnja dobivali katkada zlatna zrnca. Prve godine obogatilo se dosta rudara na taj način bez ikakvih troškova. To su vam, dragi prijatelji, bila sretna vremena, iako se u to doba par čizama plaćalo po sto i pedeset franaka, a čaša limunade stajala je deset šilinga. Prvi su došljaci uvijek najsretniji. Zlata je bilo svagdje u izobilju i na površini zemlje. Potoci su tekli metalnim koritima. Čak su ga nalazili i po ulicama u Melbourneu. I ceste su nasipavali zlatonosnim pijeskom. Tako je od 26. siječnja do 25. veljače 1852. prevezeno drage kovine s gore Alexander u Melbourne samo pod vladinom zaštitom u vrijednosti od osam milijuna dvjesta trideset i osam tisuća sedam stotina i pedeset franaka, a to čini prosječno sto šezdeset i četiri tisuće sedam stotina dvadeset i pet franaka na dan.
- Gotovo toliko, koliko iznosi civilna lista ruskog cara - pripomenu Glenarvan.
- Siromah čovjek! - doda major.
- A zna li se za kakve osobito sretne slučajeve? - zapita lady Helena.
- Bilo ih je nekoliko, gospođo.
- Znate li koji? - zapita Glenarvan.

- Dakako! - odgovori Paganel. - U kotaru Ballarat nađen je 1852. komad zlata težak pet stotina sedamdeset i tri unce, a u Gippslandu drugi od sedam stotina osamdeset i dvije unce. Šipku od osam stotina i četiri unce našli su 1861. I napokon, opet u Ballaratu, jedan je rudar iskopao komad od šest i pol kilograma. Ako uzmemo, da funta zlata vrijedi tisuću sedam stotina dvadeset i dva franka, dobivamo vrijednost od jedanaest tisuću franaka rente! Krasan udarac!
31.6
- A koliko je porasla proizvodnja zlata od otkrića rudnika? - zapita John Mangles.
- Porast je upravo golem, dragi Johne. Početkom ovog' stoljeća proizvodilo se tek četrdeset i sedam milijuna na godinu, a sada, ako uračunamo evropske, azijske i američke rudnike, proizvodi se ukupno devet stotina milijuna, gotovo jedna milijarda.
- Prema tome, gospodine Paganele, i ovdje baš pod našim nogama ima možda mnogo zlata? - zapita Robert.
- Ima, dragi dječače, na milijune! Mi gazimo po njima!: Ali baš što ih.gazimo, pokazuje, da ih preziremo!
- Australija je onda sretna zemlja?
- Nije Roberte - odgovori geograf. - Zemlje, koje obiluju zlatom, nisu sretne zemlje. One rađaju samo lijen narod, a nikad ne daju jake i radne ljude. Eto ti primjera u Brazilu, Meksiku, Kaliforniji i Australiji! što su te zemlje postigle do devetnaestog stoljeća? Napredna zemlja, dijete moje, nije zemlja zlata, već zemlja željeza!
Petnaesto poglavlje AUSTRALIAN AND NEW ZEALAND GAZETTE
Pri zalazu sunca 2. siječnja putnici su ostavili za sobom zlatonosna polja i stigli na granicu grofovije Talbot. Konji su sad gazili po prašini stazama dalhouzijske grofovije. Poslije nekoliko sati pregaziše rijeke Colban i Campaspe na 144°35' i 144°45' istočne geografske dužine. Već su prevalili pola puta. Još petnaest dana sretna putovanja, i četa će stići na obalu zaljeva Twofold.
Uostalom, svi se dobro osjećahu. Klima bijaše doista zdrava, kako je Paganel bio i najavio. Vlage malo, ili posve ništa, vrućina sasvim podnošljiva. Konji i volovi držahu se izvrsno. Ljudi još bolje.
Poslije Camden Bridgea učiniše ipak malu izmjenu u redu kojim su putovali. Zločinačka katastrofa na željezničkoj pruzi ponukala ih da poduzmu neke mjere opreza, koje su dotada bile suvišne. Konjanici su se uvijek morali držati u

vidokrugu kola. Kad su logorovali, jedan je od njih uvijek držao stražu. Svakog jutra i svake večeri mijenjahu kapisle na oružju. Sad su znali sigurno da okolicom krstari banda razbojnika, pa iako nije bilo neposredne opasnosti, ipak su morali biti spremni za svaki slučaj.
Ne treba ni spominjati, da lady Helena i Mary Grant nisu ništa znale o mjerama opreza, jer ih lord Glenarvan nije htio plašiti.
Dobro je što su tako uradili. Svaka neopreznost, pa čak i najmanji nemar mogao im se osvetiti. Uostalom, nije se jedini Glenarvan brinuo za to. Od napadaja i iznenađenja osiguravali su se i stanovnici i squatteri osamljenih naseobina i postaja. Kuće su se zatvarale čim bi pao mrak. U ograde su puštali pse, koji bi zalajali, čim bi se netko približio. Nije bilo čobana, koji- svaku večer jašući na konju skuplja svoje stado, a da ne bi na sedlu imao karabin. Glas je o zločinu na mostu kod Camdena učinio, da su se sada dobro zatvarali i zaključavali na prvi mrak svi doseljenici, •čak i oni, koji su prije toga spavali kod otvorenih prozora i vrata.
I sama pokrajinska uprava pokazala se oprezna i revnosna. U okolicu je uputila odred domorodačkih oružnika. Ustrojena je služba za čuvanje poštanskih kola. Dotad su

poštanska kola išla cestom bez ikakve pratnje. A sada, baš kad je Glenarvanova četa prelazila preko ceste, što vodi od Kilmorea u Heathcote, poštanska kola projuriše, koliko su konji mogli brže, uzvitlavši oblak prašine. Ali usprkos toj brzini Glenarvan je vidio, kako bljeskaju karabini oružnika, koji su jahali s obje strane uz vrata. Čovjeku se hoćeš-nećeš činilo, kao da živi u ono turobno doba, kada su otkrili prva zlatonosna polja, i kad je Evropa poslala na australski kontinent najgori talog svog stanovništva.
Kad su prešli milju od mjesta, gdje su presjekli kilmor-•sku cestu, zađoše kola u šumu orijaških stabala. To je bilo prvi put od rta Bernouilli, da su putnici ušli u jednu od šuma, koje se prostiru površinom od više stupnjeva geografske širine i dužine.
Kliknuše zadivljeni, kad ugledaše eukaliptuse100, visoke •do šezdeset i pet metara, sa spužvastom korom od pet palaca debljine. Debla su im imala do sedam metara opsega,
318
a dizala su se do visine od sedamnaest metara iznad zemlje. Bila su izbrazdana prugama neke mirisave smole. Nijedna grana, ni grančica, nikakav hirovit izdanak, pa ni običan čvor nije remetio njihov ravni profil. Ni tokar ih ne bi mogao glade izraditi. Činilo im se kao da su usred nekoliko stotina sasvim jednakih stupova. Tek na golemoj visini širile su im se kao zaglavci krošnje s unaokolo smještenim granama, a na njihovim krajevima bili su naizmjenično razmješteni listovi. U pazuhu listova visjeli su pojedinačno cvjetovi, kojima su časke sličile izvrnutim žarama.
Zrak je slobodno strujao pod stropom od vječna zelenila. Neprekidno obnavljanje zraka upijalo je vlagu sa zemlje. Konji, volovi i kola mogli su nesmetano prolaziti između širom razmaknutog drveća, koje je bilo razmješteno pravilno-poput mjerničkih letava u šumi, označenoj za .sjeću. Nije to bila šuma zbijenih stabala zaraslih u kupine, niti prašuma koja je sva zakrčena oborenim stablima u nerazmrsivom spletu lijana, gdje pješak može prokrčiti put samo vatrom i željezom. Sag od trave po zemlji, zeleni pokrov na stablima, dugi redovi visokih stupova, malo hlada gotovo bez svježine,, neka osobita svjetlost slična slabim zrakama, koje su prošle kroz kakvu tanku tkaninu, pravilni odrazi, bistra prelijevanja na tlu, sve se to nekako neobično doimalo, sve je bilo puno čudesnih dojmova.
Australske šume ničim ne podsjećaju na šume Novoga svijeta. Eukaliptus je drvo iz obitelji mirta, a njih ima toliko vrsta, da se ne mogu ni nabrojiti. Eukaliptus je pravi predstavnik australske flore.
U zelenim dvoranama nema ni mraka ni debela hlada, jer drveće drži lišće čudnovato i neobično. Nijedan list ne okreće suncu lice, već svoj oštri brid. Kad gledamo u krošnju, vidjet ćemo samo rubove čudnovatog lišća. Zrake sunca zbog toga i mogu prodrijeti do zemlje, kao da prolaze kroz razmaknute kapke na prozoru.
Svi su to opazili i začudili se. Zašto se lišće tako okreće? Sasvim je prirodno da su odmah zapitali Paganela. On im odgovori kao čovjek, koga ništa ne može zbuniti.
- Ne čudim se neobičnosti prirode, jer ona zna, što radi, već se čudim botaničarima, jer ne znaju uvijek što go-
319
vore. Priroda sč nije prevarila, kad su mu dali ime "euca-ivptus".
- Što znači ta riječ? - zapita Mary Grant.
- Dolazi od su xaXu7TT" što znači: dobro pokrivam. Pogrešku su napravili na grčkom jeziku, da bi se tako manje •opazila, ali je očito, da eukaliptus slabo pokriva.
- S tim se slažemo, dragi Paganele - odgovori Glenar-van - ali recite nam, zašto lišće baš tako raste.
- Ima jedan čisto fizički razlog, dragi prijatelji - odgovori Paganel. - Odmah ćete razumjeti. No ovim krajevima suha zraka i rijetkih kiša, gdje je zemlja vrlo suha, stablima ne treba ni vjetar ni sunce. Gdje nema vlage, nema ni sokova. Zbog toga je lišće usko i

ono nastoji da se zaštiti od sunca i od preobilna isparivanja. Eto razloga, zašto lišće okreće suncu bridove, a ne lice. Nema ništa toliko razumna kao obični list.
- Ni toliko sebičnosti! - nadoda major. - Ono misli samo na sebe, a ne i na putnike.
Svi su pomalo dijelili Mac Nabbsovo mišljenje, osim Pa-ganela, koji je uživao, što može hodati ispod drveća bez hlada, iako je neprestano otirao znoj sa čela. Ipak je takvo lišće nezgodno. Put kroz takve šume obično dugo traje pa je naporan, jer putnika ništa ne štiti od sunčane žege.
Kola su čitav dan prolazila kroz beskrajne galerije od •eukaliptusa. Ne sretoše ni sisavaca ni domorodaca. Na vrhovima drveća bijaše nekoliko kakadukalica, ali na toj su se visini jedva mogle razlikovati, a njihovo se brbljanje stapalo u nerazumljivo mrmljanje. Ponekad bi jato papiga pre-letjelo kojim drugim drvoredom i oživjelo bi ga kao raznobojna zraka. U tom je prostranom hramu zelenila vladala ipak duboka tišina. Beskrajni mir i samoću narušavao je •samo topot konja, pokoja riječ isprekidana razgovora, škripa kola i od vremena do vremena po koji uzvik, kojim bi Ayrton poticao svoju nemarnu spregu.
Kdd je pao mrak, ulogoriše se pod eukaliptusima, na kojima su se vidjeli tragovi nedavne vatre. Doimali su se kao visoki tvornički dimnjaci, jer ih je plamen izdubao iznutra u čitavoj dužini. Oni su se ipak držali i samom svojom debelom korom. Ali taj će loš običaj squattera i domorodaca napokon uništiti stabla, pa će nestati i njih, kao što je ne-stalo libanonskih cedara četiristogodišnjaka, jer su i njih uništile neoprezne logorske vatre. Prema Paganelovu savjetu Olbinett naloži vatru u jednom cjevastom deblu; stvorio se snažan propuh, i dim se izgubio u tamnoj krošnji stabla. Poduzeše sve mjere opreza za noć. Ayrton, Mulradv, Wilson i John Mangles držahu naizmjenično straže do zore.
U toku čitava sutrašnjega dana, 3. siječnja, nailazili su u šumi na sve više dugih i pravilnih hodnika. Kao da im nema kraja. Međutim, pred večer se razrijediše redovi, i na jednoj zaravni nekoliko milja pred sobom ugledaše skupinu pravilnih kuća.
- Sevmour! - kliknu Paganel. - Eto zadnjeg mjesta na našem putu, prije izlaska iz Viktorije?
- Ima li to mjesto kakve važnosti? - zapita lady Helena.
- Gospođo - odgovori Paganel - sad je još obična župa, ali će ubrzo postati sjedište općine.
- Hoćemo li naći pristojno svratiste? - zapita Glenar-van.
- Onda hajdemo u grad, jer našim hrabrim suputnicama neće, mislim, biti krivo, da se jednu noć dobro odmore.
- Dragi Edvvarde - na to će lady Helena - Mary i ja pristajemo, ali uz uvjet, da to ne prouzroči nikakvih smetnja ili zakašnjenja.
- Ni najmanje - odgovori Glenarvan. - Sprega je umorna. Uostalom, sutra ćemo rano zorom dalje.
Bijaše oko devet sati. Mjesec se približavao obzoru i bacao je samo kose zrake koje su se gubile u magli. Lagano se spuštala noć. Uđoše u široke seymourske ulice. Paganel ih je vodio, kao da je poznavao sve, što nikad nije vidio. Vodio ga je neki prirođeni osjećaj, i tako stigoše ravno pred Campbell's North British Hotel.
Konje i volove odvedoše u staju, kola spremiše u kolnicu, a putnici dobiše dosta udobne sobe. U deset sati gosti posjedaše za stol. Olbinett ga je već pregledao svojim stručnim okom. Paganel je s Robertom prošetao gradom, a svoje noćne utiske opisao im je sasvim zbunjeno. Nije naime vidio uopće ništa.
Međutim, svaki bi manje rastresen čovjek morao opaziti, da na seymourskim ulicama vlada neka neobična živahnost.

Tu i tamo viđala se po koja skupina ljudi, koja je polako rasla. Razgovaralo se na kućnim vratima. Ljudi su dosta uznemireno zapitkivali. Čitale su se naglas novine, tumačilo se i prepiralo. Nikojem imalo pažljivijem promatraču sve to ne bi moglo izbjeći. Paganel, međutim, nije uopće ništa opazio.
Major pak, iako nije daleko hodao, a nije čak ni izišao iz hotela, ipak je doznao, kakav strah uznemiruje stanovnike gradića. Dovoljno mu je bilo razgovarati deset časaka s brbljivim Micksonom, vlasnikom hotela, pa da sazna, o čemu se radi.
Nikome ne reče ni riječi. Tek kad povečeraše i kad su lady Glenarvan, Mary i Robert Grant otišli u svoje sobe, major zadrža ostale i reče:
- Doznalo se tko su razbojnici koji su izvršili napadaj na sandhurtski vlak.-
- Jesu li pohvatani? - naglo će Avrton.
- Nisu - odgovori Mac Nabbs, kao da nije ni opazio mornarevu užurbanost, koja je, uostalom, u takvim prilikama sasvim opravdana.
- To gore - nadoda Avrton.
- Zna li se, tko su razbojnici? - zapita Glenarvan.
- Čitajte - odgovori major pružajući Glenarvanu jedan primjerak novina Australian and New Zealand Gazette - pa ćete vidjeti da se redarstveni nadzornik nije prevario.
Glenarvan pročita naglas ovaj članak:
"Sydney, 2. siječnja 1866. Čitaoci se sjećaju, da se dogodila nesreća između 29. i 30. prosinca prošle godine, kod Camden Bridgea, pet milja iza postaje Castlemaine na pruzi Melbourne - Sandhurst. Noćni brzi vlak od 11 sati i 45, jureći punom brzinom, survao se u rijeku Lutton.
Camdenski je most pri prolasku vlaka bio otvoren.
Mnogobrojne krađe poslije katastrofe i čuvarov les, koji je nađen pol milje od Camden Bridgea, dokazuju da se radi o zločinu.
Istraga je ustvrdila, da je zločin po svoj prilici izvršila banda kažnjenika, koji su pobjegli iz kaznionice u Perthu, u zapadnoj Australiji, i to još prije šest mjeseci, kad su ih prevozili na otok Norfolk.101
322
Ukupno je u bandi dvadeset i devet kažnjenika. Vodi ih lu-ki Ben Joyce, zločinac najopasnije vrste, koji je došao u Australiju prije nekoliko mjeseci, ne zna se kojim brodom. Kuka pravde još nije uzmogla uhvatiti tog čovjeka.
Pozivaju se stanovnici gradova, kolonisti i squatteri u naseljima, da budu oprezni i da glavnom istražitelju dostave sve obavijesti, koje bi mogle olakšati istragu.
7. P. Mitchell, S.-G"
Kad je Glenarvan pročitao članak, Mac Nabbs se obrati geografu i reče:
- Vidite li, F^gaHfikp. da i u Viktoriji ima kažnjenika.
- Da, onih koji su pobjegli, naravno! - odvrati Paganel. - Ali primljenih pravilnim putem nema. Takvi ljudi ne smiju ovdje živjeti.
- Ali sad su tu - upade Glenarvan. - Ipak mislim da zbog njih ne moramo mijenjati naših namjera niti prekidati puta. Što misliš, Johne?
John Mangles ne odgovori odmah. On je oklijevao između pomisli, kakvu bi bol zadali djeci, kad bi prekinuli put, i straha od opasnosti koja prijeti ekspediciji.
- Da lady Glenarvan i gospođica Grant nisu s nama, ne bih se baš mnogo obazirao na tu četu bijednika.
Glenarvan ga razumije i doda:
- Samo se po sebi razumije, da nećemo nikako odustati od svoga cilja, samo bi možda ipak bilo razborito zbog naših suputnica, da pođemo u Melbourne, da se ukrcamo na Duncan pa da potražimo trag Harryja Granta s istoka, što vi mislite, Mac Nabbse?

- Prije moje izjave - odgovori major - htio bih čuti Ayrtonovo mišljenje.
Odjelnik, zapitan tako iznenada, gledao je ravno u Gle-narvana.
- Ja mislim da do Melbournea ima oko dvije stotine milja. Ako postoji opasnost, ona je jednaka na putu prema jugu kao i na putu prema istoku. Oba su puta jednako duga i podjednako pusta. Osim toga mislim da trideset zločinaca ne bi moglo zaplašiti osam 'odlučnih i dobro naoružanih ljudi. Dakle, ako nema drugog kojeg, boljeg mišljenja, ja bih pošao naprijed.
323
- Dobro kaže Ayrton - podupre ga Paganel. - Ako pođemo naprijed, možda ćemo naići na trag kapetana Gran-ta. Ako skrenemo put juga, onda se udaljavamo od njega. Mislim, dakle, kao i vi, ni brige me za ljude, koji su pobjegli iz Pertha. Hrabar čovjek ne treba ni da misli na njih.
Prijedlog, da se ne mijenja plan putovanja, staviše na glasanje i jednoglasno ga prihvatiše.
- Dopustite mi još samo jednu napomenu, milorde - reče Avrton, baš kad se htjedoše razići.
- Govorite, Ayrtone.
- Ne bi li bilo dobro poslati Duncanu zapovijed da dođe pred istočnu obalu?
- Zašto? - začudi se John Mangles. - Imat ćemo još uvijek vremena za tu zapovijed kad dođemo u zaljev Two-fold. Ako nas kakav nepredviđeni događaj prisili da skrenemo u Melbourne, mogli bismo požaliti, što onda nema Duncana. Uostalom, nisu mu još ni oštećenja popravljena. Svi nas razlozi savjetuju da je bolje još pričekati.
- Dobro! - odgovori Avrton bez navaljivanja. Sutradan je naša četa, naoružana i opremljena za svaki
slučaj, krenula iz Sevmoura. Poslije pola sata ušla je opet u šumu eukaliptusa, koja se protezala put istoka. Glenarvan bi radije putovao otvorenim poljem. Na polju je manja opasnost od stupica i zasjeda nego u gustoj šumi. Ali nije bilo izbora, i kola se probijahu čitav dan između velikih jednoličnih stabala. Navečer, pošto dodirnuše sjevernu među grofovije Anglesev, prijeđoše sto četrdeset šesti meridijan i ulogoriše se na granici murravskog kotara.

šesnaesto poglavlje

U NJEMU MAJOR TVRDI DA IMA PRED SOBOM MAJMUNE

Sutradan ujutro, 5. siječnja, stigoše putnici na prostrano područje Murravja. Taj se pusti i nenaseljeni kraj proteže sve do visokog hrpta Australskih Alpa. Civilizacija ga još nije podijelila u posebne grofovije. Taj je dio pokrajine slabo
324
poz.nat, i rijetko ga tko posjećuje. Šume će mu jednog dana oboi ili sjekire bušmana, livade će preplaviti stada squattera. Ali dosad je to netaknuta zemlja, onakva, kakva se izdigla Iz Indijskog oceana. Još je sve pustoš.
Na engleskim kartama možemo pročitati na tom području naziv Reserved for the blacks, rezervirano za crnce. U taj su kraj naseljenici surovo odagnali domoroce. Ostavili su im u dalekim ravnicama i u nepristupačnim šumama nešto mjesta, gdje će ta rasa malo-pomalo izumrijeti. Svaki bijelac može prijeći granicu zabrana, bio on naseljenik, useljenik, squatter ili bušman. Jedino crnac ne smije nikad iz, njega izaći.
Paganel je, sve onako na konju, raspravljao o tom ozbiljnom pitanju domorodačkih plemena. O tome je imao određeno mišljenje. Britanski postupak teži uništenju osvojenih naroda i njihovu istrebljenju s onih područja, gdje su živjeli njihovi preci. Ta se kobna težnja opažala svagdje, a u Australiji najviše.
' U prvo doba kolonizacije prognanici, pa čak i naseljenici smatrahu crnce divljim zvijerima. Gonili su ih i ubijali iz pušaka. Priređivali su pokolje i još se pozivali na vlasti, da

bi dokazali, kako su Australci izvan zakona, te da ubiti takva jadnika nije zločin. Sydneyski su listovi čak predlagali neko djelotvorno sredstvo, kojim bi se riješili plemena oko jezera Hunter; da se svi potruju.
Englezi su se, kako vidimo, u početku svojih osvajanja služili zločinom kao sredstvom kolonizacije. Užasna je bila njihova okrutnost. U Australiji se ponašahu jednako kao u Indiji, gdje je nestalo pet milijuna Indijaca, i kao u Kapskoj koloniji, gdje je stanovništvo od milijun Hotentota spalo na stotinu tisuća. Neće li tako nestati i australskih starosjedilaca, desetkovanih surovim postupcima i pijanstvom? Neće ih istrijebiti s kontinenta ubilačka civilizacija? Poneki su guverneri, doduše, izdali nekoliko proglasa i zakona protiv krvoločnih bušmana. S nekoliko udaraca bičem kažnjavahu onog bijelca, koji bi crncu odsjekao nos ili uho, ili koji bi mu odsjekao prst, "da bi napravio čepić za lulu". Sve su te prijetnje bile uzalud! Ubojstva su se organizirala na širokoj osnovi. Nestajalo je čitavih plemena. Kao primjer može se navesti samo otok Tasmanija, koji je početkom stoljeća imao

pet tisuća stanovnika domorodaca, a 1863. ih ima samo sedamdeset! Nedavno je Marcure objavio da je u Hobart Town stigao posljednji Tasmanac.
Ni Glenarvan, ni major, ni John Mangles nisu proturiječili Paganelu. čak da su bili Englezi, ne bi branili sunarodnjake, činjenice bijahu očite i nepobitne.
- Prije pedeset godina - nadoda Paganel - bili bismo sreli na tom putu već nekoliko domorodačkih plemena, a eto dosada ne vidjesmo ni jednog jedinog. Za stotinu godina bit će istrijebljena čitava crna rasa s ovog kontinenta.
Doista, činilo se, kao da u zabranu nema nikoga. Nigdje traga ni logoru ni kolibi. Livade su slijedile za šumarcima, a čitav je predjel postepeno poprimao sliku divljine. Činilo se, kao da u taj daleki kraj nije nikad stupila noga živa bića, ni čovjeka, ni životinje, kadli Robert, zaustavivši se pred jednom skupinom eukaliptusa, uzviknu:
- Majmun! - Gle majmuna!
Pokazivalo se neko crno tijelo, koje je letjelo s grane na granu s neobičnom lakoćom. Prelazio je s jednog vrha stabla na drugi, kao da ga je kakva opnasta sprava držala u zraku. Ne lete li u toj čudnovatoj zemlji i majmuni, kao što lepršaju i neki tobolčari, kojima je priroda dala krila kao šišmišu?
Uto se zaustaviše i kola. Svi su pogledom slijedili životinju, koja se postepeno gubila u vrhovima eukaliptusa. Ubrzo vidješe majmuna, kako se spušta hitro poput munje, kako trči po zemlji uz tisuću krivudanja i skokova, dok se ne-dohvati glatkog debla jednog golemog gumovca. Svi se zapitaše, kako će se uspeti uz to ravno i glatko drvo, koje nije mogao ni obujmiti. Ali majmun poče zasijecati u drvo nekakvom sjekirom male zasjeke, i to naizmjence, čas lijevo, čas desno. Ti su mu zasjeci na jednakim razmacima služili kao uporišta, i za nekoliko sekunda izgubi se u gustoj krošnji.
- Pazi, pazi, kakav je to majmun! - začudi se major.
- Majmun? - začudi se Paganel. - Pa to je čistokrvni Australac!
Geografovi drugovi ne smogoše vremena ni da slegnu ramenima, kad nedaleko od njih odjeknuše poklici, koji bi se mogli zapisati kao: koo-ee! koo-ee! Ayrton bočnu volove,

i na stotinu koraka dalje putnici upadoše iznenada u jedan domorodački logor.
žalosna li prizora! Na goloj golcatoj zemlji stajaše dese-i;ik šatora. Tu "gunvos" bijahu pokriveni korom od drveća, koja bijaše složena u trakama s prekrivanjem kao crijep. Šator je svoje jadne stanare štitio samo s jedne strane. Nevolja je te stvorove bacila duboko ispod dostojanstva čovjeka, i oni su činili odvratan dojam. Bilo ih je u svemu tridesetak, što muškaraca, što žena i djece. Odjeća od klokanove kože visila je na njima poderana, sva

u dronjcima. Kad ugledaše kola, prvi im je pokret bio da bježe. Ali nekoliko riječi, koje izgovori Avrton nekim nerazumljivim jezikom, kao da ih primiri. Zatim se vratiše, napol prestrašeno napol povjerljivo, poput životinje, kad joj se pruži nešto, što je privlači. Domoroci bijahu visoki metar šezdeset i dva do metar i sedamdeset, garave puti - ne crne, već nekako kao stara čađa. Kosa im je bila sva u pramenima, ruke duge, trbuh izbočen, a tijelo dlakavo, puno ožiljaka od tetoviranja i od brazgotina, koje su im ostale od obreda pri pogrebnim svečanostima. Upravo su strašna njihova nakazna lica, golema usta, širok i splošten nos, te istaknuta donja vilica s bijelim kosim zubima. Nikad ne vidješe ljudska lica s takvim životinjskim izražajem.

- Robert se nije prevario - reče major - to su majmuni, čistokrvni, ako hoćete, ali ipak majmuni!

- Mac Nabbse - prekori ga lady Helena - dajete li i vi pravo onima, koji ih love, kao da su divlje zvijeri? Pa ti su jadni stvorovi ipak ljudi!

- Ljudi? - uzviknu Mac Nabbs. - U najboljem slučaju prelazna bića između čovjeka i orangutana! Kad bih im izmjerio lični kut, sigurno bih našao, da im je isti kao u majmuna.

U tom je pogledu Mac Nabbs imao potpuno pravo. Lični kut australskih domorodaca veoma je oštar i gotovo jednak kao u orangutana, to jest šezdeset do šezdeset i dva stupnja. Stoga je de Rienzi s dosta opravdanja predlagao da se ti bijednici svrstaju u poseban razred, koji je on nazvao "pithecomorphi", što znači majmunolik.

Lady Helena je imala ipak više pravo nego Mac Nabbs, kad je domoroce smatrala razboritim bićima, iako su bili na najnižem stupnju ljudskog roda. Između Australaca i nerazborite životinje postoji nepremostiv jaz, koji dijeli rodove.

- Dobro je rekao Pascal102 da čovjek nije nikad i nigdje životinja. Istina, on je isto tako mudro dodao: "ali ni anđeo".

Međutim, baš lady Helena i Mary Grant opovrgoše drugi dio izreke velikog mislioca. Obje milosrdne žene siđoše s kola i pružiše ruku bijednim stvorovima. Divljake ponudiše .hranom, a oni su je gutali ogavnom proždrljivošću. Domoroci su smatrali lady Helenu božanstvom, to više što su po njihovu uvjerenju bijeli ljudi bili nekada crni, a pobijelili su poslije smrti.

Putnice osjetiše osobitu sućut prema domorodačkim ženama. Nitko ne živi gore od Australke. Maćehinska joj priroda nije dala nimalo dražesti. Ona je silom oteta robinja, kojoj su jedini vjenčani dar udarci "waddie", neke vrste okovane batine, koju uvijek nosi u ruci njezin gospodar. Od tog trenutka ona počinje naglo i prerano starjeti. Na nju se obaraju svi teški poslovi skitničkog života; nosi djecu uvijenu u omot od rogoza, lovački i ribarski pribor te kudjelju od novozelandskog lana, Phormium thenax193, od kojeg prede niti. Žena mora pribavljati hranu za čitavu obitelj, u lovu za gušterima, lisjarima i zmijama penje se do vrha stabala, siječe drva za ognjište, guli koru za šatore. Ukratko: žena živi kao stoka, ne zna za odmor, a jede tek poslije svog gospodara ogavne ostatke, koje on više neće.

Upravo u tom trenutku neke od tih jadnica, koje možda već odavna ne okusiše hrane, pokušavahu dovabiti ptice, sipajući im žita. Mogle su se vidjeti, kako leže na užarenoj zemlji, nepomično, kao mrtve, čekajući po nekoliko sati, ne bi li im kakva bezazlena ptica došla nadohvat ruke. Njihovo lukavstvo nije dopirale dalje od takvih stupica. Toliko je bezazlena mogla doista biti samo australska ptica, pa da se dade namamiti na takav način. Putnici su, međutim, svojim Ijubeznim držanjem ohrabrili domoroce. Divljaci se skupiše oko njih. Putnici su se tada morali čuvati od njihovih pljačkaških nagona. Domoroci su govorili nekim piskutavim jezikom, a glasovi su im nastajali

mljaskanjem jezika. Sve je to dosta naličilo na životinjske krikove. Ipak, glas im se katkada znao i promijeniti, pa bi tada zvučio lijepo i umiljato. Cesto su ponavljali riječi noki, noki, a pokretima ruku davali su joj jasno značenje. Značila je "daj mi! daj mi", a odnosila se i na najsitnije predmete putnika. Olbinett je dosta mučno branio odjeljak za prtljagu, a osobito živež ekspedicije.
Gladni jadnici gledali su u kola strašnim pogledima i kesili oštre zube, koji su možda već i ljudskog mesa okusili. Većina australskih plemena nema Ijudožderskih nagona, barem za vrijeme mira, ali malo je divljaka, koji ne bi zagrizli u meso pobijeđenog neprijatelja.
Lady Helena zamoli Glenarvana da se divljacima podijeli nešto hrane. Domoroci shvatiše Glenarvanovu namjeru i počeše se tako radovati da bi ganuli i najtvrđe srce. Rikali su kao zvijeri kad im čuvar donosi svakidašnji obrok. Ako i ne želimo dati pravo majoru, ipak ne možemo poreći, da se to pleme ne razlikuje mnogo od životinja.
Olbinett je kao odgojen čovjek mislio da mora najprije podijeliti hranu ženama. Ali jadnice se ne usudiše ni okusiti prije strašnih gospodara. A ovi se oboriše na dvopek i na suho meso kao na kakav plijen.
Kad je Mary Grant pomislila da je njezin otac zarobljenik tako surovih urođenika, suze joj navriješe na oči. Osjećala je, koliko mora trpjeti čovjek, kakav je Harry Grant, kao rob takvih skitničkih plemena. Koliko li ga muči bijeda, glad i loš postupak!
John Mangles ju je promatrao sa zebnjom. Pogodio je, kakve je more misli, pa da joj ispuni želju, zapita odjelnika Britannije:
- Ayrtone, jeste li i vi pobjegli iz ruku takvih divljaka?
- Jesam, kapetane - odgovori Ayrton. - Sva su ta plemena u unutrašnjosti slična. Samo, vi ovdje vidite tek šačicu jadnika, dok na obalama rijeke Darling živi mnogo plemena, kojima zapovijedaju opasni poglavice.
- Pa što može raditi Evropljanin kod takvih divljaka? - zapita John Mangles.
- Ono, što sam i ja radio - odgovori Ayrton. - S njima ide u lov, lovi ribu s njima, bori se uz njih. Kako sam vam

l
već rekao, divljaci postupaju s njim onako, koliko im on koristi. Ako je pametan i hrabar, steći će kod njih ubrzo važan položaj.
- Ali ipak ostaje zarobljenik - reče Mary Grant.
- Uz to ga još i tako čuvaju, i danju i noću, da ne može učiniti sam ni koraka! - nadoda Ayrton.
- A vama je ipak pošlo za rukom pobjeći, Avrtone - umiješa se u razgovor major.
- Da, gospodine Mac Nabbse, iskoristio sam priliku za vrijeme borbe, koja se vodila između mog i jednog susjednog plemena. Uspjelo mi je. Da. Nije mi žao. Ali kad bi me to još jednom čekalo, mislim, da bih radije ostao rob do kraja svog života nego da podnesem sve muke, što sam pretrpio, dok sam prolazio kroz pustinju u unutrašnjosti. Ne želim kapetanu Grantu da se spasi onako, kao što sam se ja spasio!
- Doista - nadoda John Mangles - moramo željeti, gospođice, da je vaš otac kod domorodaca. Lakše ćemo naći njegov trag, nego kad bi sam lutao po šumama na kontinentu.
- Zar se još uvijek nadate? - zapita djevojka.
- Još uvijek se nadam, gospođice Mary, da ću vas vidjeti jednog dana sretnu.
Mary Grant mogaše zahvaliti mladom kapetanu samo svojim pogledom kroz suze.

Za vrijeme tog razgovora među divljacima nasta neko neobično komešanje. Počeše strahovito vikati i trčati na sve strane. Latiše se oružja, i činilo se, da ih je obuzeo divlji bijes.
Glenarvan nije mogao razumjeti, što se događa, ali se umiješa major i zapita Avrtona.
- Budući da ste dugo živjeli među Australcima, sigurno razumijete njihov jezik?
- Ne baš najbolje - odgovpri odjelnik --jer koliko je plemena, toliko ima i narječja. Ipak mislim da pogađam, o čemu se radi. Divljaci žele iz zahvalnosti prema njihovoj visosti pokazati sliku svoje borbe.
To je doista bio uzrok uzbune. Bez ikakva uvoda domoroci navališe jedni na druge tako dobro hinjenim bijesom, tako savršeno, da bi svatko, tko ne zna, o čemu se radi, si-
\
gurno pomislio, da je prava bitka. Ali Australci su, prema pričanju putnika, izvrsni glumci, pa su i u toj prilici doka-z.ali svoju veliku darovitost.
Glavno im je oružje za napadaj i za obranu mlat, vrsta drvenog bata, koji može razbiti i najtvrđu lubanju, osim toga još i neka vrsta tomahavka od tvrda naoštrena kamena, koji je učvršćen između dva štapa nekom ljepljivom gumom. Sjekira je imala držak dug oko tri metra. Strašno je to oružje u ratu, a korisno je i u miru. Siječe grane i glave, cijepa tijela i drveće, već prema tome, što ustreba.
Uz bučne psovke, mahnite su ruke mahale oružjem po zraku. Borci se obarahu jedni na druge. Jedni su padali kao mrtvi, drugi su kričali pobjednički. Žene, a osobito stare, kao da je uhvatio ratni bijes. Bodrile su borce na borbu, bacale se na tobožnje mrtvace i prividno ih sakatile takvom okrutnošću, da ni prava bitka ne bi mogla biti užasnija. Lady Helena se poboja da se igra ne pretvori svakog trenutka u pravu bitku. Uostalom, djeca koja sudjelovahu u borbi, uzeše stvar slobodno i ozbiljno.
Dječaci i još ratobor

-nije djevojčice, obasipahu se međusobno sjajnim ćuškama, da je sve zvonilo.
Prividna je bitka trajala već desetak časaka, kadli se borci odjednom zaustaviše. Ispustiše oružje iz ruku. Bučni metež zamijeni nijema tišina. Domoroci stadoše nepomični, svaki u posljednjem položaju, u kome se zatekao. Doimali su se kao osobe u živim slikama. Rekao bi čovjek da su se okamenili.
Što je bio uzrok nagloj promjeni? Zašto se iznenada svi ukočiše kao mramorni kipovi? Ubrzo doznaše i to.
Na vršcima gumovca pojavi se jato kakadukalica. Njihovo je brbljanje odjekivalo zrakom. Prelijevanje živih boja njihova perja doimalo se kao neka pomična duga. Borbu je prekinuo sjajni oblak ptica. Nadošao je lov koji je korisniji od rata.
Jedan domorodac dohvati neko crveno oruđe osobita oblika i odvoji se od svojih drugova, koji su i dalje stajali nepomično. Uputi se između drveća i grmlja k jatu kakadukalica. Puzao je sasvim nečujno. Ne dotaknu se lista, ne pomaknu kamena. Kao da sjena klizi po tlu.
330
331
Kad se divljak primakao na primjernu daljinu, baci oružje u vodoravnu smjeru na visini od pola metra od zemlje. Oružje je tako letjelo oko dvanaest metara. Zatim iznenada, ne dodirnuvši zemlje, poletje okomito uvis i smrtno pogodi nekoliko ptica. Nakon toga opisa parabolu, vrati se i pade lovcu p^ed noge. Glenarvan i drugovi zapanjiše se, ne mo-gavši pbvjerovati svojim očima.
- To je bumerang - reče Avrton.
- Bumerang! - uzviknu Paganel. - Australski bumerang!

Potrča kao dijete i dohvati oružje da vidi što je unutra.
Čovjek bi doista pomislio da mu smjer mijenja neki unutrašnji mehanizam, kakvo pero, koje se odjednom odapne. Ali nije bilo ništa.
Bumerang se sastojao naprosto od savijenog tvrdog drve-ta, koje bijaše dugo sedamdeset i pet do devedeset centimetara. U sredini bijaše osam centimetara debelo, a oba mu se kraja svršavaju šiljcima. Udubljena strana ulazila je za jedan centimetar, a ispupčena je imala dva oštra okrajka. Jednostavno, a toliko neshvatljivo!
- To je dakle čuveni bumerang! - reče Paganel, pošto je pažljivo proučio čudnovatu spravu. - Komad drveta i ništa više. Zašto on, pošto je letio neko vrijeme vodoravno, odjednom poleti uvis, da se onda opet vrati ruci, koja ga je bacila? Ni putnici ni učenjaci nisu nikad mogli protumačiti neobično svojstvo.
- Da nije kao kod dječjeg obruča, koji se vraća nazad, kad se spretno baci? - zapita John Mangles.
- Ili možda prije učinak odraza - doda Glenarvan - slično kao kod bilijarske kugle, kad se udari štapom u određenoj točki?
- Nikako! - odgovori Paganel. - U ta dva slučaja postoji oslonac, koji stvara reakciju: zemlja kod obruča, a čoha kod kugle. Ali ovdje nema nikakva oslonca, sprava se i ne dotakne zemlje, a ipak se digne visoko.
- Pa kako onda tumačite, gospodine Paganele? - u čudu će lady Helena.
- Ne tumačim nikako, gospođo, samo vam ponavljam. Efekt je svakako posljedica načina, kako se bumerang baci,

i njegova posebna oblika. Ali kako se baca, to je još uvijek lajna, koju Australci kriju.
- U svakom slučaju, previše je oštroumno... za majmune - nadoveza lady Helena, pogledavši majora, koji mahnu neuvjereno glavom.
Vrijeme je, međutim, brzo odmicalo. Glenarvan je mislio, da se više ne bi trebalo zadržavati. Baš je htio zamoliti da se popnu u kola, kad dotrča jedan divljak i izgovori s očitim uzrujanjem nekoliko riječi.
- Ah? - dosjeti se Ayrton. - Opazili su emue.
- što? Zar govori o lovu? - zapita Glenarvan.
- To zaslužuje vidjeti - radoznalo će Paganel. - Mora biti zanimljivo! Možda će opet bumerang imati posla. >
- Što vi

mislite, Ayrtone?

- Neće trajati dugo, milorde - odgovori odjelnik.
Domoroci nisu gubili ni trenutak vremena. Za njih je neobična sreća, kad mogu loviti emue. Pleme onda ima hrane za nekoliko dana. Lovci stoga upotrebljavaju svu svoju vještinu da se domognu takva plijena. Ali kako će moći bez pušaka oboriti a bez pasa dostići hitru životinju? To je baš ono, što je Paganel htio vidjeti u lovu.
Emu, "murek", na jeziku domorodaca, postaje u australskim ravnicama sve rjeđa životinja. Ta je velika ptica visoka sedamdeset i pet centimetara, a meso joj je bijelo kao u purana. Na glavi ima rožnatu pločicu, oči su joj svijetlo-smeđe, a kljun savinut odozgo prema dolje. Na prstima ima oštre pandže, a krila su joj prave bataljice, pa njima ne može letjeti. Perje, koje bi se moglo nazvati krznom, tamnije je na vratu i na grudima. Ako ta ptica i ne može letjeti, ona trči tako brzo, da bi na trkama prestigla i najbržeg konja. Emu se prema tome može uloviti samo lukavstvom, i to osobitim lukavstvom.

Na poklik jednog domoroca razvi se po ravnici desetak Australaca, kao četa strijelaca. Na ravnici raste samonikli indigovac!104, a od njegova je cvijeta sva zemlja pomodrjela. Putnici se zaustaviše na rubu šume od mimoza.
Kad se domoroci približiše, podiže se pet-šest emua i pobježe milju daleko, gdje opet polijegaše. Kada je glavni lovac plemena točno odredio njihovo mjesto, dade znak drugovima da se zaustave. Oni se opružiše po travi, a lovac iz-
333
vadi iz svoje mreže dvije kože emua, koje su bile veoma vješto sašivene, i odmah ih navuče na sebe. Desnu je ruku ispružio iznad glave i vješto oponašao pokrete emua kad traži hranu.
Domorodac se uputi prema jatu; čas se zaustavljao praveći se da kljuca kakvo zrno, čas je opet stružući nogama uzvitlavao čitav oblak prašine. Majstoriju je izvodio upravo savršeno. Cijelo držanje emua nije se doista moglo bolje oponašati. Lovac je nekako muklo gukao da bi se prevarila i sama ptica. Tako je i bilo. Uskoro se lovac nađe usred bezbrižnog jata. Odjednom zavitla toljagom i obori pet emua od njih šest.
Lovac je uspio, a lov je bio završen.
Glenarvan i njegova mala četa oprostiše se tada s domorocima. Divljaci ne pokazivahu na rastanku nimalo žaljenja. Možda je uspjeh u lovu na e'mue učinio, da su zaboravili, tko im je utažio glad. Kod njih nije bilo čak ni zahvalnosti želuca, koja je kod svih primitivaca i kod životinja jača od zahvalnosti srca.
Ipak, pri svemu tome, čovjek se u stanovitim prilikama mora diviti njihovu razumu i vještini.
- Sad ćete, dragi Mac Nabbse - reče lady Helena - valjda ipak priznati da Australci nisu majmuni.
- ^ar zato, što tako vješto znadu oponašati običaje životinja? - uzvrati major. - Baš naprotiv, to potvrđuje moju tvrdnju.
- Šaliti se ne znači odgovoriti - prekori ga lady Helena. - Htjela bih da promijenite mišljenje.
- E pa dobro! - Da, draga rođakinjo, ili zapravo ne! Australci nisu majmuni, nego su majmuni Australci.
- Kako to?
- Sjetite se što kažu crnci o zanimljivom rodu orangutana.
- što kažu? - zapita lady Helena.
- Kažu - odgovori major - da su majmuni crnci kao i oni, samo prepredeniji. s "On ne. govori, da morati raditi", rekao je jedan crnac, ljubomoran na pripitomljenog orangutana, kojeg je njegov gospodar hranio, iako nije ništa radio.
334
Sedamnaesto poglavlje FARMERI MILIJUNAŠI'
Putnici nastaviše 6. siječnja u sedam sati ujutro put kroz prostrano područje, pošto su proveli mirnu noć na 146°15' istočne dužine. Uvijek su hodali prema istoku, a za sobom su ostavljali samo ravan trag. Dvaput presjekoše tragove squattera koji su vodili k sjeveru. Na tom bi mjestu bilo teško raspoznati izmiješane tragove da Glenarvanov konj nije u prašini ostavljao znak Black Pointa s listom djeteline. Ravnicu su ponegdje izbrazdali hiroviti potoci, kojima su obale bile obrasle šimširom. U njima je bilo većinom samo povremeno vode, a dolazila je s padina osrednjeg planinskog vijenca Buffalo Ranges. Njegovi su se slikoviti obrisi valovito ocrtavali na obzorju.
Odlučiše da tamo logoruju još te večeri. Ayrton požuri spregu. Pošto toga dana prevališe put od trideset i pet milja, volovi stigoše malo zamoreni. Šator razapeše ispod velikih

stabala. Noć je već bila dobrano poodmakla. Brzo večeraše. Poslije takva hoda više se misli na spavanje nego na jelo.
Na Paganelu je bio red da drži prvu stražu. Nije legao već se šetao gore-dolje, samo da ne zaspi, čuvao je logor s karabinom na ramenu.
Iako nije bilo mjesečine, noć je ipak bila dosta svijetla od sjaja južnih zvijezda. Učenjak se zabavljao čitanjem te velike nebeske knjige, što je uvijek otvorena i zanimljiva za one, koji znadu iz nje čitati. Potpuni mir prirode u duboku snu bio je poremećen samo šumom konopa, kojima bijahu sapeti konji.
Paganel se zanese astronomskim mislima. Više se bavio nebeskim, nego zemaljskim poslovima, kadli ga neki daleki zvuk trže iz sanjarenja.
Pažljivo osluhnu, i na veliko iznenađenje učini mu se, da čuje zvuk glasovira. Do njega je doprlo nekoliko zvučnih akorda, u razmaknutom arpeggiu. Nije se mogao prevariti.
"Glasovir u pustinji!" pomisli Paganel. "To ne bih nikad povjerovao!"

Doista neobično. Paganel bi prije povjerovao da kakva čudnovata australska ptica oponaša zvukove Plevela ili Erarda105, kao što druge imitiraju kuckanje sata i brušenje noževa.
Ali baš u tom trenutku odjeknu čist i zvonak glas. Uz glasovirača bijaše i pjevač. Paganel osluhnu, još uvijek u dvoumici. Ali poslije nekoliko trenutaka morade prepoznati divnu ariju, koja mu je dopirala do uha. Pjevač je pjevao II mio tesoro tanto iz Don Juana.
"Do vraga!" pomisli geograf. "Ma koliko bile čudnovate australske ptice, pa bile to i papige, koje su naj muzikalni je na svijetu, Mozarta ipak ne mogu pjevati."
Slušao je do kraja veličanstveno nadahnuće velikog majstora. Utisak slatke melodije u jasnoj noći bio je neopisiv, Paganel osta još dugo pod dojmom čari, i kad je glas već utihnuo i sve opet utonulo u tišinu.
Kad je Wilson došao da zamijeni Paganela na straži, nađe ga u duboku sanjarenju. Paganel ne reče ništa mornaru. Htio je o neobičnom događaju sutradan obavijestiti Glenarvana i ode da se zguri u svoj šator.
Sutradan čitavu četu probudi neočekivani lavež pasa. Gle-narvan odmah ustade. Na rubu šume skakutahu dva prekrasna "pointera" visokih nogu, dva predstavnika najbolje engleske lovačke pasmine. Kad im se putnici približiše, uz-makoše u drveće, ali nastaviše lajanje dvostruko jače.
- Gdje ima lovačkih pasa - reče Glenarvan - mora biti i lovaca. Znači da u pustoši ima i neko naselje.
Paganel je već zinuo, da ispriča utiske iz prošle noći, kadli se pojaviše dva mladića na prekrasnim čistokrvnim konjima, pravim "hunterima".
Oba gospodina u otmjenom lovačkom odijelu zaustaviše se kad opaziše malu četu, koja se ulogorila na ciganski način. Na njima se vidjelo, da se pitaju, što traže naoružani ljudi na tom mjestu, ali tada opaziše putnice, koje su silazile s kola.
Oni sjahaše i uputiše se prema njima sa šeširom u ruci.
Lord Glenarvan im pođe u susret i kao stranac reče svoje ime i stalež. Mladići se pokloniše, i stariji od njih dvojice reče:
- Milorde, bi li nam gospođe, vaši drugovi i vi, htjeli iskazati čast, da se odmorite u našem domu?
- Gospodo ... - poče Glenarvan.
- Michel i Sandv Patterson, vlasnici postaje Hottam. Vi se već nalazite na zemljištu našeg imanja, i do nas nema ni četvrt milje.
- Gospodo - odgovori Glenarvan - ne bih htio previše iskoristiti gostoljubivost, koju nam tako Ijubezno nudite ...

- Milorde - nastavi Michel Patterson - ako se odazo-vete našem pozivu, učinit ćete uslugu jadnim prognanicima,, koji će biti presretni da vas prime u pustinji.
- Gospodine - izusti tada Paganel, obraćajući se Mi-chelu Pattersonu - dopustite mi da vas zapitam, jeste li vi jučer pjevali onu ariju božanskog Mozarta?
- Jesam, gospodine, a pratio me moj brat Sandv.
- Onda, gospodine - nastavi Paganel - primite iskrene čestitke Francuza, koji se divi toj glazbi.
Paganel pruži ruku mladom gospodinu koji je veoma srdačno primi. Michel Patterson pokaza zatim nadesno put i pozove sve da ga slijede. Ayrton i mornari ostadoše da čuvaju konje.
Putnici se pod vodstvom obojice mladića uputiše pješice do njihova doma Hottam Station, diveći se i razgovarajući.
Gospodarstvo bijaše sjajno uređeno; održavahu ga savjesnom strogošću engleskih parkova. Široke livade, ograđene sivom ogradom, pružahu se unedogled. Na njima je paslo na tisuće goveda i na milijune ovaca. Tu je bučnu vojsku čuvalo mnogo pastira i još više pasa. Mukanje i blejanje miješalo se s lavežom pasa i oštrim pucketanjem bičeva.
Na istoku je pogled zadržavala šuma od mvalla i gumo-vaca, a dvije i pol tisuće metara iznad nje kočio se veličanstveni vrh planine Hottam. U svim smjerovima pružahu se dugi drvoredi zimzelenih stabala. Mjestimično se viđahu gusti šibljici "grasstrees", grmova visokih do deset stopa, koji naliče na patuljastu palmu s bujnom krošnjom od uska i duga lišća. Sav je zrak mirisao lovorom, koji bijaše u punom cvatu. Iz njegova se bijela cvijeta širio opojan miris.

S lijepim domaćim raslinama udružiše se presađene voćke tropske klime; breskve, kruške, jabuke, smokve i naranče, pa čak i hrast. Putnici ih pozdraviše glasnim "hura!". Oni se nisu čudili toliko, što hodaju u hladu drveća svoga kraja, koliko su se divili, što među njihovim granama lete sjajo-ptice svilena perja i svilarke u odijelu pol od zlata, pol od crna baršuna. Među ostalim, putnici su imali prvi put prilike diviti se lirašici, ptici, u koje rep ima oblik lire, dražesnog glazbala Orfejeva. Trčala je kroz stablastu paprat, a kad bi repom udarila u grančice, čovjek se gotovo morao čuditi, kako da ne čuje skladnih akorda, kojima se nadahnuo Amfion, da bi ponovo podigao zidove Tebe. Paganel je doista poželio da zasvira na njezinu repu.

No lord Glenarvan se nije

zadovoljio samo da se divi čarobnim čudesima umjetno stvorene oaze u australskoj pustinji. On je slušao što mu pričaju mlada gospoda. U Engleskoj, .na njezinim civiliziranim ladanjima, došljak bi najprije obavijestio domaćina, odakle dolazi i kamo ide. Ali ovdje, iz neke osobite obzirnosti, Michel i Sandy Patterson smatrahu da im je dužnost predstaviti se putnicima, kojima ponudiše gostoprimstvo. Oni im stoga ispričaše povijest svog života. Njihov život bijaše kao u svih mladih, vrijednih i razboritih Engleza, koji ne misle da ih bogatstvo oslobađa od rada. Michel i Sandy Patterson bijahu sinovi jednog londonskog bankara. Kad je starijem bilo dvadeset godina, otac im reče: "Evo vam, mladići, nekoliko milijuna. Pođite u neku daleku zemlju, utemeljite kakvo korisno poduzeće i crpite u radu životna iskustva. Ako uspijete, utoliko bolje. Ako ne uspijete, ne smeta. Nećemo žaliti za novcem koji vam je pomogao da postanete ljudi." Mladići poslušaše. Izabrali su pokrajinu

Viktoriju u Australiji, da u njoj posiju očev novac, i nepokajaše se. Poslije tri godine poduzeće je već lijepo napredovalo.
U pokrajinama Viktoriji, Novom Južnom Walesu i Južnoj Australiji ima više od tri stotine postaja; jedne vode squatteri, koji gone stoku, drugima upravljaju settleri, kojima je glavno zanimanje ratarstvo. Do dolaska mladih Engleza najzamašnije poduzeće te vrste imao je gospodin Ja-
mieson. To je imanje zapremalo stotinu kvadratnih kilometara, a na dvadeset i pet kilometara graničilo je rijekom Paroo, jednom od pritoka Darlinga.
Sad ga je postaja Hottam prestigla i površinom i poslovima. Mladići bijahu istodobno i squatteri i settleri. Svojim golemim imanjem upravljahu izvanredno vješto i, što je još teže, neobično ustrajno.
Kao što smo vidjeli, postaja je veoma daleko od glavnih gradova, usred nenaseljenih područja oko rijeke Murrav. Zahvaćala je prostor između 146fl48' i 147*, a to je površina duga i široka dvadeset i osam kilometara između Buffalos Ranges i gore Hottam. Na dvama sjevernim kutovima prostranog četverokuta stršili su lijevo brda Aberdeen, a desno vrhunci High Barvena. Bilo je tu dosta lijepih i krivudavih voda, pritoka rijeke Oven, koja tamo na sjeveru utječe u korito Murravja. Stoga je na tom imanju uspijevalo i stočarstvo i ratarstvo. Deset tisuća rali zemlje, izvrsno podijeljene i uređene, davalo je uz domaću žetvu još i egzotične proizvode. Nekoliko milijuna životinja tovilo se po bujnim zelenim pašnjacima. Zbog.toga su proizvode postaje Hottam ' i cijenili na tržištu u Castlemaineu i Melbourneu.
Michel i Sandy Patterson upravo dovršavahu pričati o svojim radnim uspjesima, kad se na kraju jednog drvoreda kauzarina pojavi njihov dom.
Krasna kuća od drveta i opeke gubila se pod kitama emerophilisa.. Bila je sagrađena u otmjenu slogu švicarskih kuća, a oko nje bijaše veranda s kineskim lampionima, koja ju je okruživala kao antički impluvij. Na prozorima su visili šareni zastori, kao da su od cvijeća. Sve je to bilo vrlo ukusno, lijepo, a osim toga i udobno. Po travnjacima i po šumarcima u blizini stajahu vitki bronČani stupovi s ukusnim svjetiljkama. Navečer bi se čitav perivoj osvijetlio bijelom svijetlošću plina iz gazometara, koji bijaše sakriven pod svodom myalla i stablaste paprati.
Nigdje se nisu vidjele ni nuzgredne zgrade, ni staje, ni spremišta, sve ono, po čemu se na prvi pogled prepoznaje gospodarstvo. Sve su gospodarske zgrade, čitavo selo od dvadesetak kuća i koliba, bile sagrađene u dnu malene doline, na četvrt milje od doma. Od sela do dbma vodile su te-

lefonske žice radi brze veze. Daleko od svake buke dom se doimao, kao da se izgubio u šumi egzotičnih stabala.
Ubrzo su prešli i drvored kauzarina. U ograđeni se'perivoj ulazilo preko veoma lijepa željeznog mosta. Prijeđoše i njega. Putnicima dođe u susret nadstojnik važna lica. Vrata se doma otvoriše i gosti postaje Hottman uđoše u raskošne odaje, sakrivene iza zidova od opeka i cvijeća.
Ukaza im se sva raskoš umjetničkog i gospodarskog života. Iz predsoblja, koje bijaše ukrašeno priborom za lov i utrke, ulazilo se u prostrani salon s pet prozora. U njemu glasovir pokriven starim i novim skladbama, slikarski stalci sa započetim platnima, postolja s mramornim kipovima, na zidu nekoliko slika flamanskih majstora, bogati sagovi mekani kao gusta trava, po zidovima okviri s tapetama punim veselih mitoloških zgoda, pod stropom starinski svijećnjak, dragocjen porculan, umjetnički predmet velike vrijednosti i profinjena ukusa, mnoštvo skupih i probranih sitnica, za koje se čovjek mora

čuditi, što ih vidi u australskoj kući: sve je dokazivalo savršen sklad umjetnosti i udobnosti. U čudesnom se salonu nalazilo sve, što je moglo ublažiti dosadu dobrovoljna prognanika, sve, što je moglo probuditi uspomene na evropske navike, čovjek bi pomislio, da se nalazi u kakvim dvorima u Francuskoj ili u Engleskoj.
Kroz prozirnu tkaninu zastora na prozorima prolazila je svjetlost dana kao kroz kakvo sito. Već ju je ublaživala polusjena verande. Kad je ušla, lady Helena se zadivi. S te je strane kuća stajala iznad široke doline, koja se prostirala do podnožja istočnih planina. Livade su se izmijenjivale, sa šumama. Pokoja mjestimična prostrana čistina, mnoštvo dražesnih zaobljenih brežuljaka i raznoličnost zemljišta - sve je pružalo tako krasnu sliku, da ju je nemoguće opisati.
To je svakako najljepši kraj na svijetu; s njim se ne može mjeriti ni glasovita Rajska dolina na norveškoj granici u pokrajini Telemark.
Širok krajolik, išaran velikim poljima sjene i svjetlosti, mijenjao se svakog sata već prema hirovima sunca. Mašta ne bi mogla smisliti nešto savršenije od tog čarobnog kraja, Tsoji je gledaocu zadovoljavao svaku želju.
Po nalogu Sandvja Pattersona poslužiše ih doručkom, koji je na brzu ruku pripremio domaćihov kuhar. Za nepun
340
četvrt sata od dolaska gosti posjedaše za raskošno prostrt stol. Jelo i piće bijahu odlične kakvoće, ali od svih obilnijih blagodati najviše im se sviđala radost dvaju mladih squattera koji su sjali od sreće, što ih mogu u svom domu sjajno pogostiti.
Naskoro ih gosti obavijeste o cilju ekspedicije. Oni po-kazaše najživlje zanimanje za Glenarvanovu potragu, a kapetanovu djecu ohrabriše lijepim nadama.
- Harry Grant - reče Michel - pao je po svoj prilici u ruke domorocima, jer se nikad nije pojavio u obalnim naseobinama. On je točno znao položaj, gdje se nalazi, to nam svjedoči i poruka, pa budući da nije došao ni u jednu englesku koloniju, znači da su ga divljaci zarobili, odmah čim je stupio na kopno.
- To se dogodilo i njegovu odjemiku Avrtonu - odgovori John Mangles.
- A vi, gospodo - zapita lady Helena - niste li nikad ništa čuli govoriti o katastrofi Britannije?
- Nikad, gospođo - odgovori Michel.
- A što mislite, kako postupaju Australci sa svojim zarobljenikom, kapetanom Grantom?
- Australci nisu okrutni - odgovori mladi squatter. - Gospođica Grant može biti u tom pogledu sasvim mirna. Poznato je dosta primjera o blagosti njihova karaktera. Ima Evropljana, koji su dugo živjeli -među njima, i nisu se mogli požaliti na postupak.
- Među ostalima i King - doda Paganel - jedini, koji je ostao živ iz Burkeove ekspedicije.
- Nije taj smjeli istraživač sam - nastavi Sandy. - Tu je još i jedan engleski vojnik, neki Buckley, koji je pobjegao još 18Q3. na obalu Port Philippea. Domoroci ga primiše, i kod njih je živio pune trideset i tri godine.
- Pa i poslije njega - doda Michel Patterson - u jed-• nom od posljednjih brojeva list Australian javlja da se neki
Morrill vratio iz ropstva poslije šesnaest godina. Kapetanova sudbina mora da je slična njegovoj, jer su i njega zarobili domoroci 1846. poslije brodoloma broda Peruvienne i odvukli ga u unutrašnjost kontinenta. Prema tome mislim da ne treba gubiti nade.
341
Squatterove riječi izazvaše veliko zadovoljstvo kod svih slušača. One su se podudarale s onim, što su im već prije rekli Paganel i Avrton.
Kad su gospođe otišle od stola, porazgovariše se i o ka-žnjenicima. Squatteri su znali za katastrofu kod Camden Bridgea, ali ih prisutnost bande odbjeglih razbojnika nije ni

najmanje zabrinjavala. Zločinci se doista ne bi usudili napasti postaju sa više od stotinu ljudi. Oni se, uostalom, ne bi po svoj prilici ni uputili u puste krajeve oko rijeke Murray, gdje nemaju šta da traže, a još manje u koloniju Novi Južni Wales, gdje su svi putovi pod strogim nadzorom. Toga je mišljenja bio uostalom i Avrton.
Lord Glenarvan nije mogao odbiti ljubaznim domaćinima ponudu da provedu čitav dan u postaji Hottam. Dvanaest sati zakašnjenja pretvaralo se u dvanaest sati odmora; konji i volovi mogli su se samo dobro oporaviti u udobnim stajama postaje.
Stvar se, dakle, smatrala ugovorenom, i oba mladića pred-ložiše gostima plan za čitav dan, koji gorljivo usvojiše.
U podne je pred vratima doma nestrpljivo kopkalo nogama sedam snažnih konja. Elegantna kočija, koju su odredili za gospođe, bijaše opremljena dugačkim uzdama. Na njoj je kočijaš imao krasnu priliku da pokaže svoju vještinu upravljanja four-in-hand*. Naprijed su išli hajkači, a za njima konjanici naoružani lovačkim puškama. Kroz mladu šumu veselo je lajao velik čopor lovačkih pasa.
Povorka je jurila puna četiri sata stazama i drvoredima parka koji je bio velik kao kakva mala njemačka država. U njega bi stala čitava državica Reuss-Schleitz ili Sachsen--Koburg-Gotha. Malo stanovnika, ali ovaca napretek. Divljači je bilo toliko da ni čitava vojska hajkača ne bi dotjerala više pred puške lovaca. Ubrzo niz prasaka uznemiri mirne stanovnike šuma i ravnica. Mladi je Robert uz Mac Nabbsa stvarao čudesa. Hrabri dječak bijaše uvijek na čelu i prvi spreman da puca, unatoč svima sestrinim opomenama.
Ali John Mangles preuze na sebe dužnost da ga čuva, i Mary Grant se umiri.
* Engleski izraz za četveropreg.

U hajci oboriše neke životinje što žive samo u tom kraju. Njih je Paganel dotada poznavao samo po imenu. Među njima bijahu vombat i koljaš.
Vombat je travojed koji kopa jazbine kao jazavac. Velik je kao ovca, a meso mu je izvrsno. Koljaš je vrsta tobolčara, kome bi evropska lisica mogla doći u školu, da nauči, kako se krade živad po dvorištima. To je doista gadna životinja, duga pol metra. Nju je oborio Paganel. Iz lovačkog slavoljublja geograf proglasi da je prekrasna, i uskliknu: "Divne li životinje!"
Između ostalih krupnih životinja Robert obori veoma vješto jednog kunaša, vrstu mladog tobolčara, kojeg bijelo krzno s crnim pjegama vrijedi koliko i krzno kune, a osim toga još i jedan par rđastih lisjara, koji su se krili u gustom lišću visoka drveća.
Ipak od svega najzanimljiviji bijaše bez sumnje lov na klokane. Oko četiri sata potjeraše čitav čopor zanimljivih tobolčara. Mladunci se hitro zavukoše u majčine torbe i čopor pojuri u nizu, sve jedan klokan za drugim. Doista su čudnovati klokanovi skokovi. Stražnje su mu noge dva puta duže od prednjih i opružuju se kao neko veliko pero. Na čelu čopora jurio je mužjak visok pet stopa, krasan uzorak vrste golemog klokana ili "starac", kako ga zovu buš-mani.
Hajka je prešla već četiri do pet milja, a klokani još ne sustaše. Psi se ne usudiše da im se primaknu, jer se pribojavahu klokanove snažne šape, naoružane jednom oštrom pandžom. Ali, napokon, trčanje ih iscrpi, čopor se zaustavi, a "starac" se nasloni na deblo i spremi se za obranu. Jedan se pas bijaše previše zaletio pa dotrči do njega. Za tren oka jadni pas poleti u zrak i pade rasporen na zemlju.
V
Čitava hajka pasa ne može ništa tim snažnim tobolča-rima. Treba ih obarati vatrom iz pušaka, jer jedino tane može ubiti golemu životinju.
U tom trenutku umalo da Robert nije pao žrtvom nepažnje. Da bi ga sigurnije pogodio, previše se približio klokanu, a životinja već skoči prema njemu.

Robert pade. Začu se krik. Mary Grant s kola ispruži ruke prema bratu, preplašena, skamenjena, zanijemjela i

gotovo bez svijesti. Nitko se od lovaca nije usudio ispaliti na životinju, jer je mogao pogoditi i dijete.
Tada odjednom John Mangles srnu na klokana s golim lovačkim nožem, izlažući se opasnosti, da ga životinja raspori, i pogodi klokana ravno u srce. Životinja se sruši, a Robert osta neozlijeđen. Za tren oka nađe se u zagrljaju svoje sestre.
- Hvala vam, gospodine Johne! Od srca vam hvala! - zahvalno će Mary Grant pružajući ruku mladom kapetanu.
- Jamčio sam za njega - reče John Mangles stisnuvši drhtavu djevojčinu ruku.
Tom se nezgodom lov svršio. Čopor klokana razbježao se poslije smrti svog predvodnika, koga odnesoše u dom. Bijaše već šest sati uvečer. Lovce je čekala veličanstvena večera. Uz ostala jela, glavno bijaše čorba od klokanova repa,, pripremljena na domorodački način. Poslije sladoleda i šerbeta gosti prijeđoše u salon. Lady Helena je veoma dobro svirala na glasoviru, pa je velikom vještinom pratila squattere. Michel i Sandy Patterson pjevali su s puno osjećaja pojedine odlomke iz skladba Gouno-da, Victora Massea, Feliciena Davida, pa čak i neshvaćenog genija Richarda Wagnera.
U jedanaest sati poslužiše ih čajem; bio je pripremljen savršeno engleski, onako kako ga nigdje inače ne znaju pripremiti. Paganel je zaželio da okuša australski čaj. Doneso-še mu nekakvu tekućinu crnu kao tinta, tj. litru vode, u kojoj je pola funte čaja kuhalo četiri sata. Paganel je, iako kisela lica, izjavio da je napitak izvrstan.
U ponoć odvedoše goste u čiste i udobne sobe, da u snu nastave uživati zadovoljstva toga dana.
Sutradan u zoru oprostiše se od mladih squattera s mnogo zahvaljivanja i s obećanjem da će se ponovo vidjeti u Evropi u malcolmskim dvorima. Kola zatim krenuše, obi-đoše podnožje brda Hottam, i dom im se izgubi iz vidika kao neka kratkotrajna utvara. Ipak su još čitavih pet milja prevalili na imanju te postaje.
Tek u devet sati prijeđoše zadnju ogradu, i naša mala četa prodre u gotovo nepoznate krajeve pokrajine Vikto-rije.

Osamnaesto poglavlje AUSTRALSKE ALPE
Put k jugoistoku zakrčila je golema zapreka. Silna tvrđava Australskih Alpa s ćudljivim bedemima koji su se pružali do tisuću pet stotina milja u duljinu, a dizali se u oblake do tisuću i tri stotine metara.
Oblačno nebo propuštaše samo procijeđenu toplinu kroz gust veo vodenih para. Temperatura je stoga bila podnošljiva, ali se teško hodalo, jer je zemljište bilo već dosta neravno. Sve češće su se osjećale izbočine u ravnici. Viđao se tu i tamo poneki brežuljak, obrastao šumicom od zelena gu-movca. Malo dalje naiđoše na veće grbavosti, koje su tvorile prve stepenice Velikih Alpa. Moradoše se neprestano penjati, a to se opažalo i po naporu volova. Jaram im je pucketao kako su vukli teška kola. Bučno su puhali, snažno mišičje na nogama napinjalo im se da pukne. Daske su na kolima škripale kod iznenadnih spoticanja, koja Ayrton uza svu vještinu nije mogao izbjeći. Putnice su ipak sve to rado podnosile.
John Mangles jahao je s dva mornara nekoliko stotina metara ispred kola; birali su pogodnije prijelaze ili, bolje reći, prolaze, jer su sve uzvisine tla stvarale toliko grebena, da su kola morala tražiti među njima najpovoljnije kanale. Prava plovidba kroz valovito zemljište.

Težak je to bio zadatak, a često i opasan. Wilsonova je sjekira morala često krčiti put kroz guste šibljike. Glinasto i vlažno tlo izmicalo je pod nogama. Sporo su odmicali, jer su svakog časa morali obilaziti neprohodne zapreke, visoke granitne stijene, duboke jaruge i sumnjive močvare. Stoga su do večeri prešli možda tek pola stupnja. Ulogoriše se na podnožju Alpa uz obalu rječice Cobongra na rubu nekog ravnjaka, obrasla grmljem visokim metar i pol. Svijetlo-crveno lišće tog grmlja pružalo je ugodnu sliku.
- Bit će muke, dok prijeđemo - reče Glenarvan promatrajući visok planinski lanac, kojega su se obrisi već gubili u večernjem mraku. - Alpe! Već vas i samo ime goni na razmišljanje.
'
.:; . 345
- - Pretjerano je, drf><ji Glenarvane - reče Paganel. -
;ka prijelaz preko čitave Švicarske.
t>iana, i Pireneja, i Alpa, i Modrih
Americi, ali sve u malome. To je
~ naših geografa dosta ograničena i
tih i lena prilično oskudan.
Ausf alske Alp^ - zapita lady
T>rijeći ćemo
Ner oj te misliti da nr Imi u Australiji i ' plaiJna kao u Evr samo dokaz, da je da je rječnik zemL \
- Takve su dal '.e Helena.
- Džepne planine - pre'inu je Paga ih, a da nećemo ni osjetiti.
- Govorite samo za sebe! - pripomenu samo jednog rastresenog čovjeka, koji bi im tav planinski lanac, a da ga i ne osjeti.
- Rastresen? - uzviknu Paganel. - Ja ni. tresen. Pozivam se na gospođe. Nisam li održao otkad sam stupio na ovaj kontinent? Jesam li najmanju rastresenost?
- Nikakve, gospodine Paganele - potvrdi Mary Grant. - Sada ste najsavršeniji čovjek na svijetu.
- Previše savršen - doda smiješeći se lady Helena. - Rastresenost vam sasvim dobro pristaje.
- Zar ne, gospođo? - odgovori Paganel. - Bez mane postajem posve običan čovjek. Prema tome se nadam da ću uskoro počiniti takvu zbrku da ćete se slatko nasmijati. Eto, kad nešto ne pogriješim, onda mi se čini da sam se ogriješio o svoj poziv.
Sutradan, 9. siječnja, unatoč geografovim tvrdnjama, mala četa uđe u alpske prolaze s velikim tegobama. Mora-doše ići na sreću, ulaziti u uske i duboke klance, koji su mogli biti i bez izlaza.
I sam bi se Ayrton bio zbunio, da nakon jednog sata hoda ne ugledaše neočekivano na jednoj planinskoj stazi nekakvu gostionicu, bijedni "tap".
- Vraga - kliknu Paganel. - Vlasnik krčme neće steći imanje na takvu mjestu! Čemu li samo služi?
- Da nam dade potrebne obavijesti o putu - odgovori Glenarvan. - Uđimo!
Glenarvan prekorači prag zajedno s Ayrtonom. Vlasnik krčme "Bush Inn", tako je pisalo na natpisu, bijaše prost čovjek surova lica. On je bio svakako glavni potrošač za
346
gin, brandv i whisky u svojoj krčmi. K njemu su svraćali samo squatteri, kad su tuda putovali, i goniči stada.
Na pitanja, koja su mu postavljali, odgovarao je preko volje. Ali i tako oskudni odgovori poslužiše dobro Avrtonu, \da se snađe u pogledu daljnjeg putovanja. Glenarvan nagradi

gostioničara za njegov trud s nekoliko kruna i pođe iz krčme, kad mu neki na zid prilijepljen oglas privuče pozornost.
Oglas je izdalo kolonijalno redarstvo. Javljalo se o bijegu kažnjenika iz Pertha, i raspisana je ucjena na glavu Bena Jovcea. Stotinu funti sterlinga onome tko ga preda.
- Doista - reče Glenarvan Avrtonu - toga bi bijednika zbilja trebalo objesiti. i
- Ali prije svega uhvatiti! - odgovori Avrton. - Stotinu funti sterlinga! Mnogo novaca! Ne vrijedi on toliko.
- A gostioničar - nastavi Glenarvan - ni on mi se baš puno ne sviđa, unatoč njegovu oglasu.
- Ni meni - odgovori Avrton.
Glenarvan i odjelnik vratiše se kolima. Uputiše se prema točki, gdje se svršava put u Lucknow. Odatle vijuga uski prolaz, koji siječe planinu. Počeše se penjati.
Teško su se uspinjali. Više puta mofadoše putnici sići s kola, a pratioci sjahati. Trebalo je pomagati teškim kolima i gurati kotače ili poduprijeti kola na opasnim padinama. Na oštrim zavojima moradoše isprezati volove, jer se duga zaprega nije mogla iskoristiti. Ponekad je trebalo zadržati kola, da se ne otkotrljaju natrag. Mnogo je puta Avrton morao uzeti u pomoć i konje, iako su već bili toliko zamo-reni, da su se i sami jedva penjali.
Da li od dugih napora ili iz kog drugog razloga, toga dana uginu jedan konj. Odjednom se sruši, mada nikakav predznak nije dao naslutiti nesreću. Na njemu je jahao Mulradv, a ka,d ga je mornar htio dići, ustanovi da je lip-sao.
Avrton dođe pogledati konja koji je ležao na zemlji. Činilo se, da ne razumije, zašto je konj tako naprasno lipsao.
- Životinji je po svoj prilici pukla neka žila - reče Glenarvan.
- Sigurno - doda Avrton.

- Uzmi mog konja, Mulradv - ponudi Glenarvan - ja ču u kola k lady Heleni.
Mulradv posluša, i četa nastavi teškp penjanje, a gavranima ostaviše konjsku lešinu.
Vijenac Australskih Alpa nije širok. Podnožje mu nije Sire od osam milja. Ako, dakle, prijelaz koji je Avrton izabrao, izlazi na istočnu stranu, mogli bi za četrdeset i osam sati prijeći veliku prepreku. Onda sve do mora ne bi bilo više nikakvih nepremostivih zapreka na napornom putu.
U toku dana 10. siječnja putnici se domogoše najviše točke prijelaza, oko šest stotina i šezdeset metara nad morem. Izbiše na otvoren ravnjak, odakle se moglo vidjeti nadaleko. Na sjeveru su se zrcalile mirne vode jezera Omeo, načičkanog vodenim pticama, a iza njega su se vidjele prostrane ravnice Murravja. Na jugu se prostirao zeleni plašt Gippslanda, pun zlatpnosnih žila i visokih šuma. Doimao se kao prastara, iskonska zemlja. Tu je priroda još nesmetani gospodar svojih proizvoda, svojih voda i golemih djevičanskih šuma. Squattera je u to doba još bilo malo, pa se ne usuđivahu zapodjeti borbu. Kao da taj alpski lanac dijeli dva različita kraja, a jedan je od njih očuvao divljinu. Sunce je upravo zalazilo. Nekoliko se zraka probijalo kroz crvenkaste oblake i oživljavalo je sliku murravske zemlje. Gippsland se, naprotiv, sakrio iza planina i gubio se u neodređenom mraku, kao da tamne sjene žele uroniti čitav kraj u preranu noć. Protivnost živo osjetiše putnici, nalazeći se na međi dviju toliko rastavljenih zemalja. Čudesno ih obuze uzbuđenje, kad pogledaše gotovo neistražene krajeve, koje im je još valjalo prijeći, sve tamo do granice Viktorije.
Ulogoriše se na samom ravnjaku, a sutradan započe spuštanje. Napredovahu dosta brzo. Putnike napadne neobično žestoka tuča i prisili ih da se zaklone ispod stijena. To i nije bio više grad. Iz olujnih olovnih oblaka zasuše ih čitave ledene ploče, velike kao šaka. Ni s praćkom se ne bi mogle snažnije bacati, a nekoliko poštenih udaraca pouči Paganela i Roberta, da se treba sakriti. Tuča ošteti kola na mnogo mjesta. Malo bi krovova odoljelo

udarcima tako oštra leda, koji se zabijao čak i u debla drveća. Moradoše sačekati svršetak silnog pljuska, da ih ne bi premlatio. Čekali su gotovo čitav sat, a onda četa krenu dalje niz str-
349
me stijene, koje bijahu uz to još i kliske od leda koji se topio.
Predvečer se kola već spuštahu zadnjim padinama Alpa između velikih osamljenih jela. Trup se kolima na mnogim mjestima bio rastresao i rasklimao, ali je ipak još uvijek čvrsto stajao na drvenim koturima. Prolaz ih je doveo na ravnice Gippslanda. Sretno su prebrodili Alpe, a sad već započeše pripremati logor za noć kao obično.
U zoru 12. siječnja nastaviše put s neobičnom revnošću. Svatko se žurio da stigne na cilj, na Tihi ocean, na mjesto gdje se razbila Britannia. Samo su se na tom mjestu mogli naći tragovi brodolomaca, a ne po pustim krajevima Gippslanda. I Avrton je zbog toga valjda navaljivao, da lord Gle-narvan pošalje nalog Duncanu, neka dođe pred tu obalu, kako bi imali na raspolaganju sva sredstva za potragu. Po njegovu mišljenju, trebalo je iskoristiti put, što vodi iz Lucknowa u Melbourne. Kasnije će to biti tešKo, jer neće biti više nikakve izravne veze s glavnim gradom.
Avrtonovi savjeti učiniše im se dobri. Paganel je preporučio da ih treba uzeti u obzir. I on je mislio da bi im jahta mogla dobro poslužiti u toj prilici, a osim toga, doda, s Mel-bourneom neće imati više nikakve veze, kad prijeđu preko ceste koja vodi iz Lucknovva.
Glenarvan bijaše neodlučan, i možda bi već bio poslao nalog, koji mu savjetovahu drugovi, a osobito. Avrton, da se tome ne usprotivi major, i to veoma odlučno. On je dokazivao da je Avrton potreban u ekspediciji, da će on prepoznati kraj, kad priđu obali, da će odjelniku biti najlakše slijediti trag Harrvja Granta, ako kojom srećom na njega naiđu, i napokon da on jedini može pokazati mjesto, gdje se razbila Britannia.
Mac Nabbs je, dakle, zastupao mišljenje da se nastavi put bez ikakve promjene u rasporedu. Pomogao mu je John Mangles, koji je podupro njegovo mišljenje. Mladi kapetan .štoviše, napomenu da će nalog njegove visosti stići lakše Duncanu, ako ga pošalje iz Twofold Baya nego glasnikom, koji bi morao prijeći dvije stotine milja kroz divlje krajeve. Ta strana pobijedi. Odlučiše pričekati dok stignu u Two-fold Bay. Major je motrio Ayrtona koji mu se učini kao da
350
razočaran. Ne reče ipak ništa, već po svom običaju, sva >j;i z.apažnja zadrža za sebe.
Kuvnicc, koje se prostiru na podnožju Alpa, posve su
uc, s laganim nagibom prema istoku. Velike skupine mi-
•u, eukaliptusa i gumovca prekidahu mjestimično dosad-
jcdnoličnost. Tlo bijaše pokriveno grmljem Gastrolobi-
Kratidiflorum109 sa svijetlocrvenim cvjetovima. Često im
i zakrčila put pokoja beznačajna rječica ili običan potok
l'iin trske i orhideja. Prelazili bi ih gazeći. Jata

droplja i

rtniui bježahu već nadaleko, čim bi im se približili. Preko
grmlja preskakivahu klokani kao lutke na žici. Ali lovcima
(r. ekspedicije više nije bilo do lova, a konji ne bi ni izdržali
nepotreban napor.
Zavlada teška sparina. Čitava atmosfera bijaše ispunjena elektricitetom. Osjećahu ga ljudi i životinje. Hodali su gotovo nesvjesno. Tišinu su narušavali samo Ayrtonovi poklici kojima je bodrio zamorene životinje.

Od podne do dva sata prolazili su čudnovatom šumom od paprati.
Da su bili manje iscrpljeni, sigurno bi joj se divili. Drvolike biljke u punom razvitku dosezale su visinu od deset metara. Ispod njihovih sagnutih grana mogao je slobodno proći konjanik na konju. Ponekad bi zazvečao kotačić na ostrugama, kad bi se očešao o drvenastu stabljiku. Nitko se sad nije mogao potužiti na ugodnu svježinu pod nepomičnim suncobranima. Jacques Paganel u svojoj zivahnosti uzdahnu nekoliko puta od velika zadovoljstva i uzbuni čitavo jato papiga i kakadukalica. Započe pravi koncert zaglušna blebetanja.
Geograf je i dalje klicao od radosti, kadli odjednom drugovi ugledaše, kako se zanjiha zajedno s konjem i odjednom sruši se kao klada. Da se nije onesvijestio ili, možda još gore, da se nije zagušio od žege? Pritrčaše mu.
- Paganele! Paganele! Što vam je? - uzviknu Glenarvan.
- To mi je, dragi prijatelju, da nemam više konja - odgovori Paganel, izvlačeći se iz stremena.
- što? Zar konj?
- Gotov je, lipsao kao i Mulradyjev!
Glenarvan, John Mangles i Wilson pregledaše životinju. Paganel je imao pravo. Konj je naprosto uginuo.

- Čudnovato! - izusti John Mangles.
- Veoma čudnovato, doista - promrmlja major. Glenarvana duboko zabrinu nova nezgoda. U pustinji
nije mogao naći novog konja. Ako kakva zaraza obori sve konje ekspedicije, bit će mu veoma teško nastaviti put.
Na žalost, još prije svršetka dana riječ "zaraza" kao da •se potvrdila. Uginu i treći konj, VVilsonov, i još gore, sruši se i jedan vol. Za jahanje i spregu ostadoše im samo četiri konja i pet volova.
Položaj postade ozbiljan. Konjanici bi još i mogli nastaviti put pješice. Mnogo je squattera do sada prešlo tako pustim krajevima. Ali ako budu ostavili kola, što će biti s putnicama? Hoće li one moći proći još stotinu i dvadeset milja, koliko još ima do zaljeva Twofold?
John Mangles i Glenarvan veoma se uznemiriše i počeše pregledavati preostale konje. Možda bi se mogle spriječiti nove nesreće. Ali pri pregledu ne nađoše nikakvih znakova bolesti, pa čak ni slabosti. Životinje su bile posve zdrave i dobro su podnosile sve napore putovanja. Glenarvan se po-nada, da neće biti više žrtava od zaraze.
Tako je mislio i Ayrton, koji prizna da ne može razumjeti zašto životinje tako naprasno ugibaju.
Krenuše dalje. Pješaci su se naizmjence odmarali u kolima. Uvečer dadoše znak za odmor, pošto prevališe samo deset milja. Podigoše logor usred skupine visoke paprati. Ispod grančica prelijetahu golemi šišmiši, koje tamo zovu "leteće lisice".
Sutrašnji dan, 13. siječnja, prođe u redu. Nesreće se od prijašnjeg dana nisu ponovile. Svi prođoše živi i zdravi. Živahno su hodali i konji i volovi. U salonu lady Helene bijaše veoma veselo, jer je dolazilo mnogo posjetilaca. Olbi-nett je imao pune ruke posla, da sprema svježa pića, koja su svima dobro došla na žegi od trideset stupnjeva. Potrošili su pola bureta scotch alea*. Proglasiše, da je Barclay and Co najveći čovjek u Velikoj Britaniji, veći i od Wellin-gtona, koji ne bi znao nikad proizvesti tako dobro pivo. Svakako je pri tom bilo dosta škotskog samoljublja. Jac-ques Paganel je mnogo pio, a još više govorio đe omni re scibili.(tm)7
* škotsko pivo. - Prev.

Činilo se da će dobro svršiti dan, koji je dobro započeo. Prevališe obilatih petnaest milja i spretno prijeđoše dosta bregoviti kraj s crvenkastom zemljom. Bilo je nade da čc još te večeri logorovati na samoj obali Snowyja. Ta važna rijeka utječe na jugu Viktorije u Paeifik.
Ubrzo su kotači na kolima počeli brazdati kolotečine po prostranim ravnicama od crnkaste naplavine, po bujnim travama i novim poljima gastrolobija. Spusti se večer, a na obzorju se jasno razlikovala magla iznad korita rijeke Snowy. Snagom jarma prevališe još nekoliko milja. Na zavoju puta ugledaše visoku šumicu iza umjerene uzvišice zemljišta. Avrton potjera gotovo pretjeranom brzinom svoju spregu između velikih stabala koja su se već gubila u sjeni. Već je bilo na izlazu iz šumice, na pola milje od rijeke, kadli se kola iznenada zaglibiše do glavčina.
- Pazite! - povika Ayrton konjanicima iza sebe.
- što je? - iznenadi se Glenarvan.
- Zaglibili smo - odgovori Ayrton.
Volove je poticao i glasom i bičem, ali oni upadoše do koljena i ne mogoše ni s mjesta,
- Logorujmo ovdje - predloži John Mangles.
- To je najbolje - odgovori Ayrton. - Sutra ćemo se po. danu izvući.
- Odmor! - uzviknu Glenarvan.
Poslije kratka sumraka naglo nastupi noć, ali vrućina nije prestala sa svjetlošću. Atmosfera je pritajila zagušljive pare. Sijevanje je rasvjetljavalo obzorje kao odsjev neke daleke oluje. Urediše noćište. Namjestiše se, što su bolje znali, u zaglibljenim kolima. Mračni vrhovi visokih stabala zaštićivahu šator. Ako ne udari kiša, mogli bi biti još i zadovoljni.
Ayrtonu je teškom mukom uspjelo izvući volove iz blata. Valjane su životinje bile upale do trbuha. Odjelnik ih smjesti zajedno sa četiri konja i nikome drugome ne dopusti da im se brine za hranu. On je, uostalom, taj posao obavljao razborito svakog dana, ali te večeri Glenarvan opazi da je u nj uložio dvaput više truda. Glenarvan mu se na tome zahvali, jer čuvanje sprege bilo je najvažnije od svega.
Za to vrijeme putnici večeraše na brzu ruku. Umor i že-ga pokvariše im tek, svima bijaše više do odmora nego do

jela. Lady Helena i gospođica Grant zaželješe svima laku noć i povukoše se u svoju običnu spavaonicu. Neki se od muškaraca zavukoše pod šator, dok se drugi ispružiše već prema ukusu, po gustoj travi ispod stabala. U tom se zdravom kraju moglo leći pod vedrim nebom bez bojazni od kakvih opasnosti.
Malo-pomalo svi zaspaše tvrdim snom. Gust zastor oblaka činio je noć još tamnijom. Nije se osjećao ni dašak vjetra. Noćnu tišinu narušavala je samo huktača svojim huhakanjem. Oglašavala se nevjerojatno točno u maloj terci kao žalosne evropske kukavice.
Oko jedanaest sati probudi se major iz nemirna, teška i mučna sna. Kroz poluzatvorene vjeđe opazi neku slabu svjetlost, koja je lebdjela pod drvećem. Reklo bi se, kao neki bjelkasti sloj, koji se zrcalio poput vode u jezeru. Mac Nab-bs pomisli najprije da je to zametak požara, koji se počeo širiti po zemlji.
Major ustade i pođe u šumu. Začudi se kad opazi da se radi o čisto prirodnoj pojavi. Pred njim se prostiralo čitavo polje gljiva, koje svjetlucahu fosforescentnom svjetlošću. Svijetleće steljnjače zračile su u mraku dosta jasnu svjetlost.*
Major nije bio takav sebičnjak, da ne bi pošao probuditi Paganela, da i učenjak vidi pojavu, ali zaustavi ga čudnovat događaj.

Fosforescentna svjetlost osvjetljavala je šumu na pola milje daleko. Mac Nabbsu se učini da osvijetljenom šumom promakoše neke sjene. Jesu li ga oči varale? Nije li mu se samo tako pričinilo?
Mac Nabbs leže na zemlju i nakon oštrog izviđanja jasno opazi nekoliko ljudi, kako se saginju i dižu, kao da traže po zemlji još svježe tragove.
Što traže ti ljudi, to je trebalo tek doznati. Major se za tren odluči. Ne budeći drugove, poče puzati po zemlji kao prerijski divljak i izgubi se u visokoj travi.
* Pojavu je u Australiji već bio opazio Drummond, na gljivama iz obitelji Agaricus olearicus.

Devetnaesto poglavlje IZNENAĐENJE
Proživješe strašnu noć. U dva sata ujutro udari jaka kiša koja je lijevala iz olujnih oblaka sve do zore. šatori pro-kisoše. Glenarvan se s drugovima zakloni u kola. Ne rnogoše z.aspati. Razgovaralo se o svemu i svačemu. Samo je major slušao šuteći. Njegovo kratko izbivanje nije nitko opazio. Strašan pljusak kao da nije htio prestati. Pobojaše se, da se Snowy ne izlije iz korita, a to bi bilo zlo za kola, koja su se zaglibila u mekano tlo. Zbog toga su Mulradv, Avrton i John Mangles polazili na rijeku mjeriti vodostaj, a vraća-. li su se prokisli do kože.
Napokon svanu dan. Kiša prestade, ali sunce nije moglo probiti gust sloj oblaka, široke bare žućkaste vode, prave mutne i uzburkane močvare kaljahu zemlju. Iz raskvaše-nog je zemljišta izbijala topla para koja je ispunjavala zrak nezdravom vlagom.
Glenarvan se prije svega htio pobrinuti za kola. U njegovim je očima to bilo najvažnije. Pregledaše teška kola. Upala su usred prostrane utoline od ljepljive ilovače. Prednji je kraj gotovo sasvim iščezao, dok je zadnji propao do osovine. Imat će dosta muke da se to teško vozilo izvuče, a morat će zapeti svi: ljudi, i konji i volovi.
- U svakom slučaju moramo požuriti - reče John Mangles. - Kad se ilovača osuši, bit će posao još teži.
- Požurimo! - uzviknu Avrton.
Glenarvan, dva mornara, John Mangles i Avrton pođoše u šumu, gdje su prenoćile životinje.
Visoka šuma od gumovca pružala je strašnu sliku. Svuda samo mrtvo drveće, na velikim razmacima, oguljeno već stoljećima ili, bolje rečeno, oguljeno kao plutovac za vrijeme berbe. Okosnice njihovih golih grana stršile su više od šezdeset metara uvis. U visokim kosturima nije ni ptica htjela saviti svoje gnijezdo. Ni lista nije bilo, da bi zadrhtao na suhim granama, što su klopotale kao hrpa kostiju. Zarazna bolest čitavih šuma često se susreće u Australiji. Nitko ne zna, kakva je katastrofa počinila tu pustoš. Zelenila

na njima ne vidješe ni najstariji domoroci, ni njihovi preci, koji već odavna počivahu u logorima smrti.
Glenarvan je hodajući gledao u sivo nebo, na kome se oštro ocrtavahu i najtanje grančice gumovca, kako kakva nježna rezbarija. Avrton se čudio, što nije našao ni konje ni volove na mjestu, gdje ih je ostavio. Sapete životinje ipak nisu mogle odlutati daleko.
Tražil su ih po šumi, ali ih nisu mogli naći. Ayrton se iznenađen vrati prema obali rijeke Snowy, koja bijaše obrasla veličanstvenim mimozama. On kliknu na onakav način, kako je bila navikla njegova sprega, ali se ne začu nikakav odgovor. Avrton bijaše veoma zbunjen, a drugovi se razočarano pogledaše.
Čitav sat izgubiše u traženju, i Glenarvan se već htjede vratiti kolima koja bijahu milju daleko, kad odjednom začu rzanje. Gotovo istodobno odjeknu i mukanje.

- Tamo su - klikne John Mangles provlačeći se kroz visoke kite gastrolobija, koji bijaše dosta visok, da bi se u njemu moglo sakriti čitavo stado.
Glenarvan, Mulradv i Avrton potrčaše za njim i zapre-pastiše se kao i on.
Na zemlji ležahu kao gromom osinu ta četiri vola i tri konja. Leševi su im bili već hladni. Na mimozama se skupilo jato mršavih gavrana, koji vrebahu neočekivani plijen. Glenarvan i ostali se pogledaše, a Wilsonu izmakne kletva.
- Što ćeš, Wilsone - prozbori Glenarvan, koji se jedva svladavao. - Tu zbilja ne možemo više ništa učiniti. Avrtone, povedite vola i konja, koji nam ostadoše. Sad nas samo oni mogu izvući iz neprilike.
- Da nam nisu kola u glibu - odgovori John Mangles - i te bi nas dvije životinje mogle dovući do mora, svakog dana pomalo. Pošto-poto moramo izvući prokleta kola.
- Pokušat ćemo, Johne - odgovori Glenarvan. - Vratimo se u logor, jer su po svoj prilici već svi naši zabrinuti, što nas tako dugo nema.
Ayrton odriješi noge volu, a Mulradv konju, i vratiše se vijugavom obalom rijeke u logor. Poslije pola sata ispričaše Paganelu, Mac Nabbsu, lady Heleni i gospođici Grant, što se dogodilo.
356
- Vjere mi - izbjegnu majoru koji se nije mogao suzdržati - baš je šteta Ayrtone, Što nam niste potkovali sve konje, kad smo prolazili kroz Wimerru.
- A zašto, gospodine? - zapita Ayrton.
- Jer je od svih životinja izbjegao zlu sudbinu samo onaj konj, što ga je potkovao vaš potkivač.
- Istina je - reče John Mangles - neobičan slučaj.
- Slučaj, i ništa više - odgovori odjelnik pogledavši oStro majora.
Major stisnu usne, kao da je htio zaustaviti riječi, koje su mu navirale na usta. Glenarvan, Mangles i lady Helena očekivahu da će dovršiti započetu misao, ali major umuknu i uputi se kolima, gdje je Ayrton ispitivao položaj.
- što je time mislio reci? - zapita Glenarvan Johna Manglesa.
- Ne znam - odgovori mladi kapetan. - Znam samo to, da major nije čovjek, koji bi nešto rekao, a da za to nema razloga.
- Ne, Johne - reče lady Helena. - Mac Nabbs nešto sumnja u Ayrtona.
- Sumnja? - ponovi Paganel slegnuvši ramenima.
- Zašto? - začudi se Glenarvan. - Zar misli, da bi Ayrton mogao ubiti naše konje i volove? Ali zašto? Nema li Ayrton isti cilj kao i mi?
- Imaš pravo, dragi Edwarde, i mogu još samo dodati - nastavi lady Helena - da nam je Ayrton od polaska na put pokazao svoju odanost.
- Bez sumnje - odgovori John Mangles. - Ali što onda znači majorova napomena? Moramo to izvesti načisto.
- Da ne misli, da je u dogovoru s onim kažnjenicima? - izmaknu neopreznom Paganelu.
- Kakvim kažnjenicima! - začudi se gospođica Grant.
- Gospodin Paganel se vara - umiješa se hitro John Mangles. - On dobro zna da u pokrajini Viktoriji nema kaznjenika.
- Eh! Zbilja - pokuša Paganel popraviti, što mu je iz.maklo. - Ma gdje mi je bila glava? Kažnjenici? Pa tko je ikad čuo za kažnjenike u Australiji? Uostalom, čim se iskrcaju, oni započinju život kao pošteni ljudi. Klima! Sjeća-
357
te li se, gospođice Mary, klima, koja djeluje povoljno na moral...
Jadni učenjak! Nastojeći da popravi svoju pogrešku, dogodi mu se kao i kolima: sve je dublje propadao. Ladv Helena ga pogleda, i to ga sasvim smete. Da ga ne zbuni još više,

lady Helena odvede gospođicu Grant prema šatoru, gdje je Olbinett pripremao zajutrak po svim pravilima te umjetnosti.
- Baš sam zaslužio da mene otpreme kao kažnjenika - kukavno će Paganel.
- I ja mislim - potvrdi Glenarvan.
Poslije tog ozbiljnog odgovora, koji sasvim dotuče vrlog geografa, Glenarvan i John Mangles pođoše prema kolima.
U tom je trenutku Avrton s dvojicom mornara pokušavao izvući kola iz duboke jaruge. Vol i konj, upregnuti jedan do drugoga, vukli su svom snagom svojih mišića. Ko-nopci se zategoše da puknu, činilo se, kao da će jaram popustiti. Wilson i Mulradv gurahu kotače, dok je Avrton poticao zapregu usklicima i bičem. Ali teška se kola i ne ma-koše s mjesta. Osušena ih je ilovača držala, kao da su zalivena cementom.
John Mangles dade smočiti ilovaču da bi popustila. Sve uzalud. Kola se ne makoše. Poslije novog napora stadoše i ljudi i stoka. Jedino, da se čitava kola rastave u komade. Trebalo je odustati od izvlačenje iz ilovače. Nisu mogli ni rastavljati kola jer nisu imali oruđa.
Avrton je ipak htio savladati zapreku te htjede opet pokušati, ali ga lord Glenarvan zaustavi.
- Dosta, Avrtone, dosta! - reče Glenarvan. - Moramo štedjeti i vola i konja, koji nam još ostadoše. Ako moramo nastaviti put pješice, konj će nam nositi obje putnice, a vol hranu. Još oni mogu dobro poslužiti.
- Dobro, milorde - odgovori odjelnik, isprežući iscrpljene životinje.
- A sad se vratimo u logor, dragi prijatelji - pozove ih Glenarvan. - Posavjetujmo se, proučimo položaj, ispitajmo što je dobro, a što loše, i stvorimo neku odluku.
Poslije nekoliko časaka putnici se oporaviše od loše noći dosta dobrim objedom i zapodješe razgovor. Svatko je morao kazati svoje mišljenje.

Najprije je trebalo odrediti točan položaj logora. Taj za-il.ilak dopadne Paganela, koji ga savjesno izvrši. On izjavi il.i se ekspedicija nalazi na trideset sedmoj paraleli i na l t7"53' istočne dužine, na obali rijeke Snowy.
- Na kojem meridijanu leži točno zaljev Tvvofold? - zapi l a Glenarvan.
- Na sto i pedesetom stupnju - odgovori Paganel.
- A koliko iznose dva stupnja i sedam minuta koje moramo još prijeći?
- Sedamdeset i pet milja.
- A do Melbournea ima ...?
- Najmanje dvjesta milja.
- Dobro. Sad, kad smo tako odredili položaj - reče (.Icnarvan - što bi bilo najbolje da uradimo?
Svi odgovoriše jednoglasno: poći što prije prema obali. l.ady Helena i Mary Grant obećaše da će prelaziti pet milja na dan pješice. Hrabre se žene nisu bojale, ako ustreba, piopješačiti čitav put od rijeke Snowy do zaljeva Twofold.
- Ti si hrabra suputnica, draga Helena! - pohvali je lord Glenarvan. - Samo, je li to sigurno da ćemo u zaljevu naći namirnice, koje će nam trebati, kad dođemo?
- Bez svake sumnje - odgovori Paganel. -'• Eden je sjedište općine, koja postoji već mnogo godina. Iz njegove luke mora biti čestih veza s Melbourneom. Mislim da ćemo M-moći opskrbiti namirnicama čak i na trideset i pet milja odavde, u župi Delegete na granici Viktorije, i da ćemo ni naći kakvo prijevozno sredstvo.
- A Duncan? - zapita Ayrton. - Zar ne mislite, da bi bilo dobro poslati ga u zaljev?
- Što vi mislite, Johne? - zapita Glenarvan.

- Mislim da s tim vaša milost ne treba žuriti - odgovori nakon razmišljanja mladi kapetan.
- Imat ćete uvijek vremena poslati vaše zapovijedi Tomu Austinu, da dođe pred obalu.
- Tako je - odobri Paganel.
- Upozoravam - nastavi John Mangles - da ćemo za i"i-liri ili pet dana biti u Edenu.
- Četiri ili pet dana! - umiješa se Ayrton mašući glavom. - Recite petnaest ili dvadeset, kapetane, da se ne bi sic kasnije kaj ali zbog pogreške!
359
- Petnaest ili dvadeset dana za sedamdeset i pet milja! - začudi se Glenarvan.
- Najmanje, milorde. Čeka nas najteži dio puta u Vik-toriji. Pustinja, gdje nema nigdje ništa, kako kažu squatteri. To su besputne ravnice šipraga, gdje nisu mogli osnovati nijednu postaju. Morat će se hodati sa sjekirom ili s bakljom u ruci. Vjerujte mi, nećete ići brzo.
Ayrton je govorio odlučno. Svi pogledaše Paganela, a on potvrdi kimanjem glave Avrtonove riječi. ' - Pa ako i naiđemo na poteškoće - nastavi John Man-gles - ipak za petnaest dana vaša visost može poslati svoje zapovijedi Duncanu.
- Dodajem - nastavi Avrton - da nisu samo poteškoće na putu glavna zapreka. Trebat će prijeći i Snowy, a možda ćemo morati pričekati na nizak vodostaj.
- Čekati! -> uzviknu mladi kapetan. - Zar ne možemo potražiti kakav gaz?
- Ne vjerujem - odgovori Avrton. - Jutros sam tražio kakav zgodan prijelaz, ali uzalud. Rijetko je naći tako divlju rijeku u to doba, a protiv toga ja ne mogu ništa.
- Je li rijeka Snowy široka? - zapita lady Glenarvan.
- Široka je i duboka, gospođo - odgovori Ayrton. - Ni dobar je plivač ne bi preplivao bez opasnosti.
- Dobro, sagradimo čamac! - kliknu Robert, koji je mislio da može sve što zaželi. - Oborit ćemo jedno stablo, izdupst ćemo ga, ukrcat ćemo se, i gotovo!
- Dobro napreduje sin kapetana Granta! - napomenu Paganel.
- Ima i pravo! - uplete se John Mangles. - Čini mi se da nam to jedino i preostaje. Mislirn da nije korisno i dalje gubiti vrijeme uzaludnim raspravama.
- A što vi mislite, Ayrtone? - zapita Glenarvan.
- Ja mislim, milorde, ako nam ne dođe nikakva pomoć, da ćemo za mjesec dana još uvijek biti na obalama rijeke Snowy.
- E, pa imate li kakav bolji plan - zapita John Mangles nešto nestrpljivo.
- Imam, ako Duncan otplovi iz Melbournea i dođe pred istočnu obalu.
360
- Ah, opet Duncan! Ali kako on može svojom.prisutnoš-111 u zaljevu olakšati naš prijelaz?
Ayrton razmisli nekoliko trenutaka, prije nego će odgovoriti, a zatim poče okolišajući:
- Ne želim nikome nametati svoje mišljenje. Sve što radim, radim u korist svih, a spreman sam krenuti, čim
. njegova visost dade znak za polazak. Zatim prekriži ruke na prsima.
- To nije nikakav odgovor, Ayrtone - reče Glenarvan.
- Otkrijte nam vaš plan, pa ćemo ga pretresti, što vi zapravo predlažete?
Ayrton tada odgovori mirnim i sigurnim glasom:
- Predlažem da se ne izlažemo pogibelji s onu stranu rijeke Snowy s ovako oskudnim sredstvima, kojima sad raspolažemo. Najbolje će biti da ovdje sačekamo pomoć, koja nam može doći samo s Duncana. Ulogorimo se ovdje, gdje ima i živeža, a jedan od nas neka odnese nalog Tomu Austi-nu, da dođe u zaljev Twofold.
Taj prijedlog izazva stanovito iznenađenje. John Mangles, međutim, nije mogao sakriti izražaj negodovanja.

- Za to će vrijeme vodostaj Snowyja pasti - nastavi Avrton - pa ćemo naći kakav prohodan gaz ili ćemo poći čamcem a vremena ćemo imati dosta, da ga sagradimo. Eto, milorde, to je moj plan, a sad ga vi izvolite odobriti.
- Dobro, Ayrtone - odgovori Glenarvan. - Vaš prijedlog zaslužuje da se o njemu ozbiljno razmisli. Najveći mu je nedostatak, što uzrokuje zakašnjenje, ali s druge strane prištedjet će nam ozbiljan napor, a možda i prave opasnosti. Što mislite, dragi prijatelji?
- Govorite, dragi Mac Nabbse - reče tada lady Helena.
- Od početka razgovora vi samo slušate i previše škrtarite riječima.
- Kad me već pitate za mišljenje - odgovori major - ja ću vam ga reći sasvim otvoreno. Čini mi se da Ayrton govori kao razuman i oprezan čovjek; ja se slažem s njegovim mišljenjem.
Nitko nije očekivao takav odgovor, jer je Mac Nabbs bio uvijek protivan svim Ayrtonovim prijedlozima u toj stvari. Stoga je Ayrton iznenađeno pogledao majora. Međutim, Pa-genel, lady Helena i mornari bijahu skloni da potpomognu
361
Avrtonov prijedlog. Sad, poslije Mac Nabbsovih riječi više nisu oklijevali.
Glenarvan izjavi da je Avrtonov prijedlog primljen u načelu.
- A vi, Johne, ne mislite li da nam oprez nalaže da tako postupamo i logorujemo na obali rijeke, dok ne dođu prijevozna sredstva po nas?
- Da - odgovori John Mangles - samo ako naš glasnik uzmogne prijeći Snowy, kad ga mi ne možemo prijeći.
dSvi dd
pogledaše odjelnika, koji se nasmiješi kao čovjek pun pouzdanja u sama sebe.
- Glasnik ne mora prelaziti preko rijeke.
- Ah! - uskliknu John Mangles.
- On će se naprosto vratiti na hucknowsku cestu koja vodi ravno u Melbourne.
- Dvije stotine i pedeset milja pješice? - dobaci mladi kapetan.
- Na konju! - uzvrati Ayrton. - Ostao nam je dobar konj. Za četiri dana je tamo. Dodajte dva dana, koliko treba Duncanu, da dođe do zaljeva, i dvadeset i četiri sata otuda do logora, pa će se eto tako za tjedan dana glasnik već moći vratiti s ljudima iz brodske posade.
Major je odobravao kimanjem glave sve Ayrtonove riječi, čemu se John Mangles nije prestao čuditi. Ali prijedlog odjelnika osvoji sve glasove,-i još je samo ostalo, da se dobro smišljena osnova izvrši.
- A sad nam, dragi prijatelji - predloži Glenarvan - ostaje samo da izaberemo glasnika. Njega čeka težak i opasan zadatak, to ne želim zatajiti. Tko pristaje, da se žrtvuje za svoje drugove i da odnese našu poruku u Melbourne?
Odmah se javiše Wilson, Mulrady, John Mangles, Paga-nel, pa čak i Robert. John je osobito navaljivao, da njemu povjere tu dužnost. Ali Ayrton, koji se još nije javio, sada progovori:
- Ako dopusti vaša visost, ja ću poći, milorde. Ja sam navikao na te krajeve. Već sam više puta prošao i još težim zemljištem. Ja ću se izvući iz opasnosti, gdje bi drugi zapeo. Predlažem, dakle, u ime opće koristi, da ja pođem u Melbourne. Jedno vaše pisamce pribavit će mi povjerenje vašeg
prvog časnika, i za šest ću dana dovesti Duncan u zaljev I\vofold.
- Izvrsno! - odgovori Glenarvan. - Vi ste pametan i hrabar čovjek, Ayrtone, vi ćete uspjeti.
Odjelnik bijaše doista najsposobniji od svih ostalih da iz.vrši teški zadatak. Svi drugi su to shvatili i odmah su odustali. Samo John Mangles konačno napomenu, da bi bilo bolje, kad bi Ayrton ostao, jer bi mogao korisnije -poslužiti u potrazi za tragom Britannije ili Harryja Granta. Ali major mu odgovori da će ekspedicija čekati na obalama Snowyja, sve dok se Ayrton vrati. Bez njega se neće ništa važnijeg poduzimati, pa prema tome njegova odsutnost neće ići na kapetanovu štetu.

- Onda idite, Ayrtone! - reče Glenarvan - žurite se i vratite se preko Edena u naš logor na Snowyju!
Odjelniku se zasjaše oči od sreće. On brzo okrene glavu, ali ma kako je to hitro učinio, John Mangles opazi sjaj pa i protiv volje osjeti još veće nepovjerenje prema Ayrtonu.
Ayrton se odmah poče spremati na put. Pomagahu mu oba mornara. Jedan je spremao konja, a drugi hranu. Za to je vrijeme Glenarvan pisao pismo Tomu Austinu.
Naložio je prvom časniku Duncana da odmah otplovi u zaljev Twofold. Odjelnika mu je preporučio kao čovjeka, u koga može imati puno povjerenje. Kad stigne u zaljev, Tom Austin će dati jedan odred mornara Ayrtonu...
Glenarvan je upravo to pisao, kadli Mac NaBbs, koji je pisanje očima pratio, zapita nekim neobičnim glasom, kako je napisao ime Ayrton.
- Pa onako, kako se izgovara - odgovori Glenarvan.
- To je pogrešno - dobaci mirno major. - Izgovara se Ayrton, ali se piše Ben Joyce!
362
363
Dvadeseto poglavlje ALAND - ZELAND
Otkriće imena Ben Joyce puče kao grom. Ayrton se naglo uspravi. U ruci mu je bio revolver. Prasnu pucanj. Gle-narvan pade pogođen metkom. Začuše se pucnji pušaka iz blizine.
John Mangles i mornari, preneraženi u prvi hip, htjedoše se oboriti na Bena Joycea, ali drski se razbojnik već bio izgubio. Pridružio se svojoj bandi, koja je čekala rasuta po šumi gumovaca.
Šator nije bio dovoljan zaklon od metaka. Moradoše uzmaknuti. Glenarvan, samo lako ranjen, podiže se sa zemlje.
- U kola! U kola! - kriknu John Mangles i odvuče lady Helenu i Mary Grant koje za tren oka zakloni iza debelih dasaka.
U logoru ostadoše John, major, Paganel i mornari. Po-grabiše svoje karabine i spremiše se za obranu. Glenarvan i Robert pođoše k putnicama, a Olbinett, potrča da pomogne obrani.
Sve se to zbilo brzinom munje. John Mangles je napeto vrebao na rubu šume. Pucnjava prestade, čim je tamo stigao Ben Joyce. Poslije gromka puškaranja zavlada duboka tišina. Među granama gumovaca lebdjelo je još nekoliko koluta od bijela dima. Visoko gastrolobijevo žbunje bijaše nepomično. Nestalo je svakog znaka napadaja.
Major i John Mangles pođoše na izviđanje do visokog drveća. Na tom mjestu nije bilo više nikoga. Vidješe mnogo tragova nogu, a nekoliko se poluizgorjelih fitilja još dimilo na zemlji. Major ih kao oprezan čovjek ugasi, jer bi i samo jedna jedina iskra mogla uzrokovati strašan požar u šumi od suha drveća.
- Kažnjenici su se izgubili - reče .John Mangles.
- Da - odgovori major - a to me baš i zabrinjuje. Volio bih se vidjeti s njima licem u lice. Bolje je imati posla s tigrom u ravnici nego sa zmijom u travi. Pogledajmo žbunje oko kola!
Major i John Mangles pregledaše čitavu okolicu. Od ruba šume do obale Snowyja ne ugledaše ni jednog kažnjenika.
364
činilo se kao da je Ben Joyceova banda odletjela kao jato ptica grabljivica. Nestanak je bio i previše čudan, a da bi se moglo povjerovati, da je svaka opasnost prošla.
Stoga odlučiše da drže stalnu stražu. Kola, prava zaglibljena tvrđava, postadoše središte logora, a dvojica držahu stražu izmjenjujući se svakog sata.
Prva briga lady Helene i Mary Grant bijaše da previju Glenarvanovu ranu. U trenutku, kad je njen muž pao od Ben Joyceova metka, lady Helena se bila prestrašila i poletjela k mužu. Zatim, svladavši svoj strah, hrabra žena odvede Glenarvana u kola. Tu otkriše ranjenikovo

rame, i major ustanovi da je tane prošlo kroz meso, ali da nema nikakve ozbiljnije unutrašnje povrede. Činilo se da nije ozlijeđena ni kost, ni mišićje. Rana je doduše obilato krvarila, ali je lord mičući prstima i sam uvjeravao svoje prijatelje da nije opasna. Kad ga previše, nije više dopuštao da se i dalje bave njime, te počeše odmah raspravljati. Mulrady i Wilson ostadoše na straži, a ostali se putnici zakloniše u kola. Pozvaše majora da on govori.

Prije nego što je počeo opisivati posljednje događaje, major ispriča lady Heleni u nekoliko riječi, sve što dotada nije znala, to jest o bijegu jedne bande kažnjenika iz Pertha, kako su se pojavili u Viktoriji i kako su prouzročili željezničku nesreću. Pokaza joj onaj broj lista "Auštrali-an and New Zealand Gazette", .koji je kupio u Sevmouru i nadoda da je redarstvo ucijenilo glavu Bena Joycea, opasna razbojnika, koji je za osamnaest mjeseci razbojničkog života stekao kobnu slavu.

Ali kako je Mac Nabbs prepoznao u odjelniku Ayrtonu zločinca Bena Joycea? To bijaše tajna, koju svi htjedoše doznati. Major rastumači.

Već od prvog susreta Mac Nabbsu se Ayrton nije svidio. Dvije do tri naoko beznačajne stvari potkrijepiše mu sumnju, čudnovat pogled, koji je izmijenio s potkivačem kod rijeke Wimerre; činjenica, da se Ayrton klonio gradova i naselja; njegovo neprestano navaljivanje, da se Duncan pošalje pred istočnu obalu; čudnovata smrt stoke, za koju se on brinuo, i napokon neka zatvorenost u njegovu držanju: sve te pojedinosti zajedno probudiše majorovu sumnju.

Ipak sve to nije bilo dovoljno, da ga otvoreno optuži, dok nije otkrio događaje koji su se odigrali prošle noći.

Šuljajući se kroz visoke skupine šiblja, Mac Nabbs se približio sumnjivim sjenama, koje privukoše njegovu pažnju na pola milje od logora. Fosforescentne biljke davale su slabu svjetlost.

Tri čovjeka ispitivahu tragove po zemlji, svježe otiske nogu. Među tom trojicom Mac Nabbs je prepoznao potkiva-ča iz Black Pointa.

- "Oni su", reče jedan. - "Da", odgovori drugi, "evo otiska djeteline na potkovi. - Tako je sve od \Wmerre. - Svi su im konji pocrkali. - Otrov nije daleko. - Evo, čime bi mogli utamaniti čitavo konjaništvo jedne vojske. Gastrolo-bij je dobra biljka.

- Zatim umukoše - doda Mac Nabbs - i udaljiše se. Još mi to nije bilo dovoljno, i pođoh za njima. Razgovor se opet nastavi. "Ben Joyce je vješt čovjek", reče potkivač. "Sjajan odjelnik sa svojom izmišljotinom o brodolomu! Ako mu plan uspije, sjajna stvar! Vraški Avrton!" - "Zovi ga Ben Joyce, jer je doista zaslužio to ime!" - U tom trenutku hulje izađoše iz šume. Doznao sam, što sam htio doznati, i vratih se u logor uvjeren, da se svi kažnjenici u Australiji ne popravljaju. Nadam se da mi Paganel neće zamjeriti.

Major zašutje.

Njegovi su drugovi šutjeli i razmišljali.

- Prema tome - progovori prvi Glenarvan, blijed od srdžbe - Avrton nas je dovde dovukao da bi nas opljačkao i pobio.

- Da - odgovori major.

- I čak od Wimerre nas slijedi njegova banda i vreba povoljnu priliku?

- Da.

- Pa taj bijednik onda i nije mornar s Britannije? On je onda ukrao i ime Avrton i ugovor o ukrcanju?

Svi pogledaše Mac Nabbsa, koji je i sam sebi postavio isto pitanje.

- Evo - odgovori major običnim mirnim glasom - što sve možemo zaključiti iz mučnog položaja. Ja mislim da se taj čovjek doista zove Avrton. Ben Joyce mu je samo razbojničko ime. Neosporno je točno da je poznavao Harryja
366
(iranta, i da je bio ukrcan kao odjelnik na Britanniji. To nam potvrđuju sve pojedinosti koje smo čuli od Ayrtona, ii osim toga slaže se i s razgovorom zločinaca, o kome sam vam pričao. Ne gubimo se u neplodnim pretpostavkama. Smatrajmo sigurnim da je Ben Joyce Ayrton, kao što je Ayrton Ben Joyce. To je mornar s Britannije, koji je postao vođa razbojničke družine.
Tumačenje Mac Nabbsa primiše bez prigovora.
- A sad mi rastumačite - reče Glenarvan - kako se odjelnik Harryja Granta našao u Australiji i zašto?
- Kako? To ne znam - odgovori Mac Nabbs. A i redarstvo je izjavilo, da ne zna ništa više o tome. Zašto? To vam isto tako ne znam reći. Ima neka tajna, koju će nam budućnost razjasniti.
- Redarstvo čak ne zna ni to, da su Ayrton i Ben Joyce jedna te ista osoba - reče John Mangles.
-- Imate pravo, Johne - odgovori major - pojedinosti bi im svakako olakšale istragu.
- Prema tome - reče lady Helena - bijednik se uvukao u farmu Paddyja O'Moora sa zločinačkim namjerama?
- Bez sumnje - odgovori Mac Nabbs. - Sigurno je spremao neko zločinačko djelo protiv Irca, ali mu se eto pružila bolja prilika. Slučaj je doveo nas. Čuo je Glenarva-novu priču, povijest brodoloma, i kao lukav čovjek on odluči da to iskoristi. Odlučismo da krenemo u potragu za kapetanom Grantom. U Wimerri je došao u vezu s jednim od svojih drugova, s potkivačem iz Black Pointa. Otada je ostavljao trag na čitavom našem putu. Njegova nas je družina pratila. Nekom otrovnom biljkom uspjelo mu je potama-niti jednog po jednog vola i konja. Zatim nas je u povoljnu l renutku zaglibio u močvaru rijeke Snowy i predao na milost i nemilost družini, kojom zapovijeda.
Sad su sve rekli o Benu Joyceu. Mac Nabbs je obnovio prošlost, i bijednik se pojavio onakav kakav jest: drzak i opasan zločinac. Glenarvan je morao biti do skrajnosti opre-z.an zbog namjera, koje je Ben Joyce sad već jasno pokazao. Srećom, manje je opasan otkriven zločinac nego sakriven izdajnik.
Ali iz tog je jasno rasvijetljenog položaja slijedila ozbiljna posljedica. Na nju još nije nitko ni pomislio. Dok su
367
drugi raspravljali o prošlosti, samo je Mary Grant mislila na budućnost. Prvi John Mangles opazi da je blijeda i očajna. On shvati, što se događa u njezinoj duši.
- Gospođice Mary! Gospođice Mary!-Vi plačete!
- Plačeš, dijete moje? - zapita lady Helena.
- Otac, gospođo, otac! - odgovori djevojka.
Nije mogla nastaviti. Svi shvatiše, o čemu se radi. Razum ješe bol gospođice Mary. Svi shvatiše, zašto joj na oči naviru suze, i zašto joj je sa usana izbjeglo očevo ime.
Otkriće Avrtonova izdajstva razorilo je svaku nadu. Da bi odvukao Glenarvana, zločinac je izmislio brodolom. To su sasvim jasno rekli i zločinci u razgovoru, što ga je čuo Mac Nabbs. Nikada se Britannia nije razbila o grebene kod Two-fold Raya! Nikad Harry Grant nije stao nogom na australsko kopno!
Po drugi put je pogrešno tumačenje poruke odvelo tražioce Britannije na krivi trag!

Svi zanijemješe pred takvim položajem, pred bolom dvoje djece. Tko bi još mogao naći kakvu utješnu riječ. Robert je plakao u sestrinu naručju. Paganel je gunđao srditim glasom:
- Ah! Nesretna poruko! Možeš se zbilja pohvaliti, da si dobro namučila mozak dvanaest valjanih ljudi!
Dični je geograf bio istinski ljut na sama sebe. Lupao je šakom o čelot da ga razbije.
Glenarvan je, međutim, pošao k Mulradyju i Wilsonu, koji su čuvali stražu, čitavom ravnicom, od šume do rijeke, vladala je duboka tišina. Veliki nepomični oblaci lomili su se pod nebeskim svodom. U atmosferi koja bijaše utonula u potpunu zamrlost, čuo bi se i najmanji šum. Ipak se ništa nije moglo čuti. Ben Joyce i njegova družina mora da su se daleko povukli, jer su ptice bezbrižno slijetale na niske grane, nekoliko je klokana mirno brstilo mlade izdanke, a jedan par emua pomaljao je s puno povjerenja glave iz gustog šiblja. Sve je to bio najbolji dokaz, da nema u blizini ljudi koji bi remetili ugodni mir.
- Za cio taj sat vi niste ništa čuli, ništa vidjeli? - zapita Glenarvan svoja dva mornara. - Ništa, vaša visosti -• odgovori Wilson. - Kažnjenici su po svoj prilici nekoliko milja daleko.

- Sigurno ih nije bilo dosta, da nas napadnu - nadoda Mulrady. - Ben Joyce je valjda otišao da prikupi nekoliko zločinaca svoje vrste, među skitnicama, koje lutaju podnožjem Alpa.
- Može biti, Mulrady - odgovori Glenarvan. - Ti su lopovi velike kukavice. Oni znadu da smo naoružani, i to dobro naoružani. A možda čekaju noć da nas napadnu. Treba podvostručiti pozornost čim se spusti mrak. Ah, kad bismo se mogli izvući iz močvarne ravnice i nastaviti put prema obali! Ali nabujala rijeka zapriječila nam je put. Platio bih splav koja bi nas prevezla na drugu stranu, s toliko zlata, koliko bi bila teška.
- Zašto nam vaša visost ne naloži - reče Wilson - da sagradimo sami splav? - Drva nam ne manjka.
- Ne, Wilsone - odgovori Glenarvan. - Snowy nije rijeka već neprohodna bujica. -
U tom trenutku priđoše Glenarvanu John Mangles, major i Paganel. Oni su bili upravo pregledali rijeku. Voda, koja je nadošla od zadnjih kiša, podigla je vodostaj rijeke još za trideset centimetara. Tekla je ludom brzinom poput američkih brzica. Nije bilo moguće otisnuti se na bučne i silne valove koji su se nebrojnim vrtlozima rušili u bezdane.
John Mangles izjavi da nije moguće prijeći.
- Ali - nastavi John - ne treba stajati i ništa ne pokušavati, što smo htjeli uraditi prije Avrtonova izdajstva, sad je još nužnije.
- Što kažeš, Johne? - zapita Glenarvan.
- Kažem da nam je pomoć potrebna više nego ikad. Pošto se ne može u Twofold Bay, treba poći u Melbourne. Ostao nam je jedan konj. Ako mi ga vaša milost stavi na raspolaganje, ja ću poći u Melbourne.
- Ali to je opasan pokušaj, Johne - reče Glenarvan. - Sve staze i putove sigurno čuvaju Ben Jovceovi sudionici, a da i ne govorim o drugim opasnostima na tom putu od dvije stotine milja po nepoznatoj zemlji.
- Znam, milorde, ali znam i to, da ne smijemo ostati dulje ni u ovom položaju. Ayrton je tražio samo osam dana, da dovede ljude s Duncana. Ja ću se za šest dana vratiti na obale Snowyja. Dakle, što određuje vaša visost?

Paganel progovori još prije, nego što je Glenarvan odgovorio.
- Ja želim nešto reći. Da se ide u Melbourne, dobro, ali tim opasnostima ne smijemo izvrći Johna Manglesa. On je Duncanov kapetan, a njega ne smijemo izlagati pogibelji. Ja ću poći mjesto njega.

- Lijepo - na to će major. - A zašto baš vi, Paganele?
- Zar nismo i mi tu? - uzviknuše Mulradv i VVilson.
- A zar vi mislite da se ja boj ini prijeći dvije stotine milja na konju? - upita Mac Nabbs.
- Dragi prijatelji - reče Glenarvan - ako netko od nas mora poći u Melbourne, neka sudbina odluči. Paganele ispišite naša imena...
- Ali barem vaše ne, milorde - reče John Mangles.
- A zašto? - zapita lord Glenarvan.
- Zar vi da se rastanete od lady Helene, vi kome je rana još otvorena?!
- Glenarvane - reče Paganel - vi ne smijete ostaviti ekspediciju.
- Ne - umiješa se i major. - Vaše je mjesto ovdje, Edwarde, vi ne smijete ići.
- Tko pođe, izlaže se opasnostima - reče Glenarvan - a ja svoj dio ne ustupam drugome. Pišite, Paganele! Neka
z moje ime bude pomiješano s imenima mojih drugova, i dao bog, da bude prvo izvučeno!
Svi popustiše pred takvom snagom volje. Glenarvanovo ime pomiješaše s ostalima. Pristupiše ždrebanju, i sudbina izabra Mulradvja. Hrabri mornar kliknu od oduševljenja:
- Milorde, spreman sam poći!
Glenarvan stisnu Mulradvju ruku. Onda se vrati u kola, a major i John ostadoše na straži. O odluci, da se pošalje glasnik u Melbourne, i o ishodu ždrebanja obavijestiše lady Helenu. Ona se obrati Mulradyju tako nježnim riječima, da je u srce dirnula čestitog mornara. Znali su da je hrabar, razuman, snažan i neumoran. Sudbina zbilja nije mogla odrediti boljega.
Odlučiše da Mulradv krene oko osam sati, nakon kratka večernjeg sumraka. Wilson se ponudi da pripremi konja. Dosjeti se da zamijeni potkovu, koja ih je odavala, a koju je konj imao na lijevoj nozi, jednom potkovom od onih ko-

nja, koji uginuše prošle noći. Razbojnici neće moći prepo-znati Mulradyjev trag, a neće ga moći ni slijediti, jer sami nemaju konja.
Dok je VVilson opremao konja, Glenarvan je spremao pismo za Toma Austina. Smetala mu je ranjena ruka, i on z.amoli Paganela da piše umjesto njega. Učenjak, sav zaokupljen nekom mišlju, kao da nije ni znao, što se oko njega događa. Treba reći, da je Paganel u čitavom tom nizu neugodnih događaja mislio samo na krivo protumačenu poruku. Preokretao je na sve moguće načine riječi, ne bi li iz njih izvukao kakav novi smisao, i sav je utonuo u zbrku tuma čenja.
Zbog toga nije ni čuo Glenarvanovu molbu, i on ju je morao ponoviti.
- Ah! Dobro, dobro - odgovori Paganel - evo pišem.
Još dok je to govorio, Paganel je sasvim mehanički pripremio bilježnicu. Otkinuo je iz nje jedan čist list i s pisaljkom u ruci čekao, spreman da piše. Glenarvan poče diktirati ove upute:
- Naredba Tomu Austinu, da bez oklijevanja otplovi i da dovede Duncan...
Baš kad je dovršavao tu zadnju riječ, Paganelu pade pogled slučajno na onaj broj Australian and New Zealand Ga-zette, koji je ležao na zemlji. Novine bijahu tako presavijene,, da su se vidjela samo dva sloga pretposljednje riječi naslova. Paganelu zape olovka. Činilo se, kao da je sasvim zaboravio. i Glenarvana i pismo i pisanje.
- Što je, Paganele? - reče Glenarvan.
- Ah! - izusti geograf kriknuvši.
- Što vam je? - zapita major.
- Ništa! Ništa! - odgovori Paganel. Zatim je tiho ponavljao:
- Aland, aland, aland ...

Odjednom se diže. Dohvati novine i uze mahati njima, a sve nastojeći da zadrži riječi, koje mu naviru na usne. Lady Helena, Mary, Robert i Glenarvan gledahu ga, ne razumijevajući njegovu neobjašnjivu uzrujanost.
Paganel je sličio čovjeku, koji je naprosto šenuo umom.. Ali prenadraženo stanje ne potraja dugo. Postepeno se smi-
371
ri. Radost, koja mu je sijala iz očiju, ugasi se i on sjede na svoje mjesto pa reče sasvim mirnim glasom:
- Ako vam je po volji, milorde, stojim vam na raspolaganju.
Glenarvan nastavi diktirati pismo ovoga sadržaja: "Naredba Tomu Austinu, da bez oklijevanja otplovi i da
pođe s Duncanom na trideset sedmu paralelu, pred istočnu
obalu Australije ..."
- Australije? - izmakne Paganelu. - Ah, da! Australije! Zatim dovrši pismo i preda ga Glenarvanu na p9tpis.
Lordu je smetala svježa rana te jedva nekako obavi i tu formalnost. Pismo zatvoriše i zapečatiše. Paganel, kome je ruka još drhtala od uzrujanja, stavi na nj ovaj naslov: Tomu Austinu
Prvom časniku jahte Duncan
Melbourne
Zatim izađe iz kola, mašući rukama i jednako ponavljajući nerazumljive riječi:
- Aland! Aland! Zealand!
Dvadeset prvo poglavlje ČETIRI DANA ZEBNJE
Ostatak dana prođe bez ikakvih događaja. Dovršiše se sve pripreme za Mulradvjev put. Čestiti mornar bijaše sretan, što može njegovoj visosti pružiti dokaz svoje odanosti.
Paganel posta opet hladnokrvan i poprimi svoje obično ponašanje. Pogled ga je izdavao, da se još uvijek bavi nečim, što ga sasvim zaokuplja, ali kao da je odlučio da tu svoju tajnu zadrži za sebe. Imao je sigurno jakih razloga kad je tako postupao. Kao da se borio sam sa sobom, jer ga je major čuo, kako u sebi opetovano gunđa:
- Ne! Ne! Ionako mi ne bi povjerovali! A i čemu? Sad je ionako preEasno!
Pošto je stvorio čvrstu odluku, Paganel preuze na sebe da Mulradvju dade potrebne upute za put do Melbournea.
372
Razastre kartu pred njim i na njoj mu povuče put. Svaki "track", to jest svaka staza na preriji svršava se na cesti, koja vodi iz Lucknowa. Ta se cesta spušta ravno prema jugu do obale, a zatim jednom naglom okukom skreće prema Melbourneu. Treba ići uvijek cestom i nikako ne pokušavati da se put skrati prečacima kroz nepoznatu zemlju.
Ništa jednostavnije. Mulradv nije mogao zalutati.
što se tiče opasnosti, na njih je mogao naići samo na nekoliko milja oko logora, gdje su Ben Joyce i njegova družina mogli vrebati u kakvoj zasjedi. Čim to prijeđe, Mulradv će ubrzo ostaviti razbojnike daleko iza sebe, pa mu neće ništa smetati da izvrši važni zadatak.
U šest sati večeraše svi zajedno. Padala je gusta kiša. Šator je počeo prokišnjavati, i svi se skloniše u kola. To je uostalom bio i siguran zaklon. Ilovača ih je stisla, i ona su se držala kao tvrđava na svojim temeljima. Naoružanje se sastojalo od sedam karabina i sedam revolvera. Mogli su izdržati i dulju opsadu, jer su imali dosta municije i hrane. Osim toga, za šest dana će Duncan stići u zaljev Tvvofold. Dvadeset i četiri sata kasnije njegova će posada doći do druge obale rijeke Snowy, pa ako još i ne bude mogla prijeći rijeku, barem će se kažnjenici morati povući pred nadmoćnim snagama. Ali je prije svega trebalo, da Mulradvju uspije njegov opasan zadatak.

U osam sati noć bijaše već sasvim tamna. Kucnuo je čas polaska. Dovedoše Mulradvjeva konja. Kopita su mu iz opreza umotali krpama da se ne čuje topot, činilo se, kao da je životinja umorna, a o sigurnosti i snazi njezinih nogu ovisio je spas svih putnika.
Major savjetova Mulradvja da štedi konja, čim izađe izvan dohvata razbojnika. Bolje je i pol dana zakasniti, a sigurno stići.
John Mangles najbrižljivije nabije revolver i preda ga mornaru. Opasno je to oružje u ruci koja ne dršće, jer šest metaka za nekoliko sekunda može lako očistiti put koji bi z.a krčili razbojnici.
Mulradv uzjaha.
-• Evo ti pisma koje ćeš predati Tomu Austinu - reče mu Glenarvan. - Neka ne gubi ni časka. Neka odmah otplovi u zaljev Tvvofold, pa ako nas tamo ne nađe, ako nismo mogli

prijeći rijeku Snowy, neka odmah dođe po naši Sad idi, vrijedni moj mornaru, neka te bog vodi!
Glenarvan, lady Helena i Mary Grant stisnuše Mulradvju ruku. Takav bi polazak u tamnoj i kišovitoj noći, putem punih opasnosti, kroz nepoznatu neizmjernost pustinje, za-plašio svako slabije srce od mornareva.
- Zbogom, milorde! - reče mornar tiho, mirnim glasom i izgubi se stazom, koja vodi rubom šume.
U tom trenutku udari oluja dvostrukom snagom. Visoke grane eukaliptusa klepetahu u mraku tupim zvukom. Svakog se časa čuo tresak, kako padahu suhe grane na raskva-šeno tlo. Više od jednoga gorostasnog stabla, kome je manjkao životni sok, ali je dosad ipak još stajalo uspravno, sruši se pod silnim udarcima vihora. Vjetar je strahovito urlikao, a stabla su škripala. Kobno se cviljenje vjetra miješalo s grmljavinom rijeke. Debeli oblaci, koje je vjetar gonio prema istoku, vukli su se po zemlji kao kakve prnje od pare. Potpuna tama povećavala je užas noći.
Poslije Mulradvjeva odlaska putnici se stisnuše u kolima. Lady Helena, Mary Grant, Glenarvan i Paganel smjestiše se u prvom odjeljku, koji bijaše posve zatvoren. U drugom nađoše dosta mjesta Olbinett, Wilson i Robert, Major i John Mangles ostadoše na straži izvan kola. To je svakako bila veoma razborita mjera, jer je napadaj bio lak, pa prema tome i vjerojatan.
Oba vjerna čuvara junački su se držali na svojoj straži i s filozofskim mirom primali udarce, koje im je noć prskala u lice. Pogledom su pokušavali prodrijeti kroz mrak, toliko povoljan za prepad, jer uho nije moglo ništa razabrati usred huke oluje, zavijanja vjetra, rušenja stabala i tutnjave bijesne vode.
Ipak su ponekad kratka zatišja prekidala bijes oluje. Vjetar bi se stišao, kao da želi predahnuti. Samo je Snowy šumio kroz nepomičnu trsku i crni zastor od gumovca. U tim trenutnim zatišjima mir se činio još dubljim. Major i John Mangles osluškivahu tada s još većom pažnjom.
U takvom jednom zatišju dopre do njih nekakav oštar zvižduk.
John Mangles naglo priskoči k majoru.
- Jeste li čuli? - zapita kapetan.

- Jesam -- odgovori Mac Nabbs. - Je li čovjek ili životinja?
- Čovjek - odgovori John Mangles.
Obojica pažljivo osluškivahu. Najednom se nerazjašnjivi zvižduk ponovi, a na to odgovori nešto slično pucnju, ali sasvim nerazgovijetno, jer je oluja zaurlala novom snagom. Major i John Mangles ne mogahu se sporazumjeti. Zakloniše se u zavjetrini iza kola.

U tom se trenutku razmaknu kožna zavjesa, i Glenarvan izađe svojim drugovima. I on je također čuo kobni zvižduk i pucanj koji je odjeknuo pod krovom kola.
- Iz kojeg smjera? - zapita Glenarvan.
- Odatle - odgovori John pokazujući tamnu stazu, kojom je odjahao Mulrady.
- Iz koje daljine?
- Vjetar je donio - odgovori John Mangles. - Mora da je bio na najmanje tri milje.
- Idemo! - reče Glenarvan bacivši karabin na rame.
- Ne! - Usprotivi se major. - To je lukavstvo, kojim bi nas htjeli odmamiti od kola.
- Ali ako je Mulrady pao pod udarcima nitkova! - reče Glenarvan, uhvativši za ruku Mac Nabbsa.
- Sutra ćemo doznati - odgovori hladno major, koji je čvrsto odlučio spriječiti Glenarvana da ne počini kakvu uzaludnu neopreznost.
- Ne smijete ostaviti logor, milorde; poći ću sam - reče John.
- To još manje! - dobaci odlučno Mac Nabbs. - Zar hoćete, da nas pobiju jednog po jednog, da nam smanje snagu i da budemo prepušteni na milost i nemilost zločincima? Ako je Mulrady pao žrtvom, svakako je nesreća, ali od nje ne smijemo napraviti dvije. Da je ždrijeb pao na mene, ja bih otišao kao i on, ali ne bih ni tražio ni očekivao nikakve pomoći.
Major je imao u svakom pogledu pravo, kad je zadržavao Glenarvana i Johna Manglesa. Bilo bi ludo, a i bez koristi, pokušati doći do mornara, poći u susret razbojnicima, koji vrebaju u busiji. Mala Glenarvanova četa nije imala napretek ljudi da bi ih mogla još žrtvovati.

Činilo se kao da se Glenarvan neće prikloniti tim razlozima. Rukom je stezao karabin. Koračao je gore-dolje oko kola. Osluškivao je i najmanji šum. Pogledom je pokušao prodrijeti kroz strašni mrak. Mučila ga je misao, da je možda jedan od njegovih ljudi smrtno ranjen, da ga ostaviše bez pomoći, te da uzalud poziva u pomoć one, zbog kojih se žrtvovao. Mac Nabbs nije znao, hoće li mu uspjeti zadržati Glenarvana, da ga osjećaji ne odvuku pred Ben Jovceovu pušku.
- Edwarde - reče mu major - umirite se. Slušajte, što vas savjetuje prijatelj. Mislite na lady Helenu, na Mary Grant i na sve koje ostavljate. Uostalom, kamo biste pošli? Gdje ćete naći Mulradvja? Napali su ga na dvije milje odavde. Na kojoj stazi? Kojim bismo putem pošli?
U tom trenutku, kao odgovor na majorove riječi, začu se očajan vapaj.
- Čujete li? - reče Glenarvan.
Taj je krik dolazio s iste strane, odakle se čuo i pucanj. Činilo im se da dolazi iz daljine od četvrt milje. Glenarvan odgurnu Mac Nabbsa i pojuri stazom, kad se na nekih trista koraka od kola začuše vapaji:
- U pomoć! U pomoć!
Vapaji bijahu puni tuge i očaja. John Mangles i major pojuriše u tom smjeru.
Nekoliko trenutaka kasnije opaziše, kako se duž ruba šumice vuče neka ljudska spodoba i bolno jauče.
Prepoznaše Mulradvja. Bio je ranjen, gotovo na umoru, i kad ga drugovi prihvatiše, osjetiše da su im ruke krvave.
Kiša udari dvostrukom snagom, a vjetar pobjesni u granama "dead trees*". Glenarvan, major i John Mangles preni-ješe Mulradvja kroz najstrašniji bijes oluje.
Kad dođoše do kola, svi priskočiše. Paganel, Robert, Wil-son i Olbinett izađoše iz kola, a lady Helena ustupi svoj odjel jadnom Mulradyju, Major skinu s mornara kaput, koji bijaše sav mokar od krvi i kiše. On pronađe ranu. Nesretni je čovjek dobio nožem u desnu slabinu.

Mac Nabbs ga vješto previ, ali nije mogao reći, je li nož povrijedio koji bitni organ. Rumena mu je krv tekla u isprekidanim mlazovima; po bljedilu i iznemoglosti vidjelo se, da
' Mrtvo drveće
376
je ranjenik teško povrijeđen. Major dobro ispra ranu svježom vodom, stavi na nju čep od gube, zatim zavoj od šarpije koju steže zavojem. Tako mu je uspjelo zaustaviti krvarenje. Mulradyja položiše na suprotnu stranu od one na kojoj je rana, uzdigoše mu glavu i grudi, a lady Helena mu dade nekoliko gutljaja vode.
Ranjenik koji je dotad ležao nepomično, poslije četvrt sata maknu se i otvori oči. Mrmljao je neke rijeci bez veze; major prikloni uho i ču, kako ponavlja:
- Milorde ... pismo ... Ben Joyce ...
Major ponovi te riječi i pogleda drugove. Što je Mulrady htio reći? Ben Joyce je napao Mulradyja, ali zašto? Možda ga je htio spriječiti, da ne odnese pismo do Duncana? Pismo... Glenarvan pretraži Mulradvjeve džepove. U njima nije više bilo pisma za Toma Austina!
Noć im je protekla u strahu i nemiru. Bojali su se da bi ranjenik mogao svakog trenutka izdahnuti. Tresla ga je žestoka groznica. Lady Helena i Mary Grant, kao dvije sestre pomoćnice, nisu ga ni trenutka ostavljale sama. Ranjenika su njegovale s krajnjom brigom i milosrđem.
Razdanilo se. Kiša je prestala. Visoko su se po nebu kotrljali veliki oblaci. Polomljene grane pokriše čitavo zemljište. Natopljena ilovača popusti. Pri s tup'kolima bijaše otežan, ali ona nisu mogla dublje upasti u glib.
Već u prvu zoru pođoše na izviđanje oko logora Glenarvan, John Mangles i Paganel. Staza, kojom su hodali, bijaše još uprljana krvlju. Nigdje nije bilo traga ni Benu Joyceu ni njegovoj družbi. Dođoše do mjesta, gdje je bio izvršen napadaj. Na zemlji su ležala dva čovjeka, koje je Mul-rady oborio mecima. U jednom mrtvacu prepoznaše potki-vača iz Black Pointa. Smrt mu je izobličila lice, i ono bijaše užasno.
Glenarvan nije htio ići dalje izviđati. Opreznost mu je savjetovala da se ne udaljuje previše. Vrati se kolima veoma zabrinut zbog ozbiljnosti položaja, u koji su pali.
- Ne možemo ni pomisliti, da pošaljemo drugog glasnika u Melbourne - reče Glenarvan.
- Pa ipak moramo, milorde - uzvrati John Mangles.
377
- Ja ću se pokušati probiti, gdje to mom mornaru nije uspjelo.
- Ne, Johne! Ti čak nemaš ni konja, kojim bi prošao tih dvjesta milja.
Doista, Mulradvjev konj, posljednji, što im je još bio ostao, nije se više pojavio. Je li on pao pod udarcima zločinaca? Ne luta li još uvijek po pustinji? Da ga nisu uhvatili razbojnici?
- Ma što se dogodilo, mi se više nećemo rastajali - odlučno će Glenarvan. - Čekat ćemo osam, pa i petnaest dana, sve dok se voda ne povuče na svoju redovitu razinu. Onda ćemo poći u zaljev Twofold, hodajući svakog dana pomalo, a odatle ćemo poslati sigurnim putem Duncanu nalog da dođe pred istočnu obalu.
- To je i jedino, što možemo uraditi - potvrdi PaganeL
- Dakle, prijatelji - zaključi Glenarvan -^ više se nećemo rastajati. Pojedincu je opasno putovati samom kroz pustinju, kojom vrve razbojnici. A sad, da bi nam sam bog spasio našeg jadnog mornara-i sve nas!
Glenarvan je s dva gledišta imao pravo: prvo, što je zabranio svaki pojedinačni pokušaj, i,drugo što je odlučio strpljivo čekati na obalama Snowja, dok ne uzmogne proći. Do Delegeta, prvog gradića na granici Novog Južnog Walesa, dijelilo ih je još samo trideset i pet milja. Tu će moći pribaviti prijevozna sredstva za put do zaljeva Twofold. Odatle će poslati brzojavni nalog Duncanu da dođe po njih.

Sve je to bilo veoma razborito, ali prekasno. Koliko bi bili izbjegli nevolja, da nisu poslali Mulradvja na lucknowsku cestu, a da i ne spominjemo napadaj na njega.
Kad se Glenarvan vratio u logor, našao je drugove nešto bolje raspoložene. Činilo se kao da su dobili malo nade.
- Bolje mu je! Bolje mu je! - klicao je Robert trčeći u susret Glenarvanu.
- Mulradvju?
- Da, Edwarde - odgovori lady Helena. - Nastupio je preokret. Major se malo umirio. Mornar će ostati živ.
- Gdje je Mac Nabbs? - zapita Glenarvan.
- Uz njega. Mulradv želi da s njim govori. Ne smijemo im smetati.

Prije jednog sata ranjenik se osvijestio, a vrućica je popustila. Čim je došao k svijesti, prva mu je briga bila da traži Glenarvana ili, ako on nije tu, onda majora. Videći ga tako slaba, major mu htjede zabraniti svaki razgovor, ali Mulradv je zahtijevao tako odlučno, da je major popustio.
Kad je Glenarvan stigao, razgovor je već trajao nekoliko minuta. Preostalo inu je, dakle, samo da čeka na majorov izvještaj.
Ubrzo se rastvoriše zastori na kolima, i major izađe. On priđe svojim drugovima, koji čekahu pred jednim gumov-cem, gdje je bio razapet šator. Na njegovu se licu, koje bijaše obično tako mirno, očitovala duboka zabrinutost. Kad mu se pogled zaustavi na lady Heleni i na djevojci, u očima mu se pojavi izraz tuge.
Glenarvan ga zapita, što je čuo, i evo u glavnim crtama, što je major doznao:
Kad je Mulradv ostavio logor, jahao je stazom, koju mu je označio Paganel. žurio je, koliko je mogao u tamnoj noći. Po njegovu mišljenju prevalio je oko dvije milje, kadli odjednom nekoliko ljudi - kako on misli, petorica - skočiše i spopadoše konja za glavu. Konj se prope, a Mulradv zgrabi revolver i opali. Pričini mu se da su dvojica pala. Pri blijesku pucnja prepoznao je Bena Jovcea. To je bilo sve. Nije imao vremena da do kraja ispali sve metke iz -revolvera. Snažan udarac pogodi ga u desnu slabinu i obori ga na zemlju. Ipak se još nije bio onesvijestio. Razbojnici su mislili da je mrtav. Osjetio je kako ga pretražuju. Zatim začu riječi: "Evo pisma!" - to je rekao jedan od razbojnika. "Daj", odgovori Ben Joyce, "a sad je Duncan naš."
Na tom mjestu Mac Nabbsova pričanja Glenarvan nije mogao suzdržati krik.
Mac Nabbs nastavi:
- "A sad, vi ostali", doda Ben Joyce, "uhvatite konja. Za dva dana bit ću na Duncanu, a za šest u zaljevu Twofold. Tu je sastanak. Milordova će četa biti još uvijek u glibu na močvarama uz rijeku Snowy. Prijeđite rijeku preko mosta kod Kemple Piera, dođite do obale i tu me čekajte. Već ću naći neki način, da vas dovedem na brod. Kad pobacamo posadu u more, s brodom, kao što je Duncan, postat ćemo gospodari Indijskog oceana." - "Hura za Bena Joycea!" -

uskliknuše razbojnici. Dovedoše mu Mulradvjevog konja, i Ben Joyce odjaha u galopu prema lucknowskoj cesti, a njegova družina krenu prema jugoistoku na rijeku Snowy.
Iako teško ranjen, Mulradv se dovukao na tri ddd

stotine koraka do logora, gdje ga nađosmo polumrtva.
- Eto, to mi je ispričao Mulradv - završi Mac Nabbs.
- I sad eto razumijete, zašto je jadni mornar želio pošto--poto da govori.
To otkriće zaprepasti Glenarvana i njegove drugove.

- Pirati! Pirati!108 - povika Glenarvan. - Posadu će mi pobiti! Moj Duncan u razbojničkim rukama!
- Da! Jer će se Ben Joyce dočepati broda - doda major
- i tada ...
- Onda moramo stići do obale prije tih nitkova! - reče Paganel.
- Ali kako ćemo prijeći preko Snowyja? - zapita Wilson.
- Kao i oni! - odgovori Glenarvan. - Oni će prijeći rijeku preko mosta kod Kemple Piera. Mi ćemo je prijeći isto tako.
- A Mulrady, što će biti s njim? - zapita lady Helena.
- Nosit ćemo ga! Izmjenjivat ćemo se! Zar smijem svoju posadu bez ikakve obrane prepustiti na milost i nemilost Ben Jovceovoj družini?
Misao, da prijeđe rijeku kod Kemple Piera, bijaše dobra, ali i opasna. Razbojnici bi ih mogli dočekati na mostu i spriječiti im prijelaz preko njega. Bit će ih najmanje trideset protiv njih sedmorice! Ali ima trenutaka, kad se ne može prebrojavati, kad se mora pošto-poto naprijed.
- Milorde - reče tada John Mangles - prije negoli stavimo na kocku posljednju mogućnost, prije negoli se uputimo prema tom mostu, pametno je da ga izvidimo. Ja to primam na sebe.
- Ja ću s vama, Johne - reče Paganel.
Pošto prihvatiše prijedlog, John Mangles i Paganel spre-miše se za polazak. Morali su ići niz Snowy, njegovim obalama, sve dok ne stignu do točke, koju je spomenuo Ben Joyce. Pri tome su morali osobito paziti da ih ne opaze razbojnici, koji svakako krstare obalama.
380
Opskrbljeni hranom i dobro naoružani, oba druga odoše i ubrzo se izgubiše iz vidika u visokoj trski koja je rasla uz obalu.
Čekahu ih čitav dan. Spusti se i večer, a njih još nema nazad. Svi se zabrinuše.
Napokon, oko jedanaest sati, Wilson javi njihov dolazak. I Paganel i John Mangles stigoše iznemogli od umora; prešli su deset milja.
- Most! Postoji li most? - zapita Glenarvan, koji im potrča u susret. z
- Da, most od lijana - reče John Mangles. - Razbojnici su doista prešli preko njega. Ali...
- Ali...? - ponovi Glenarvan sluteći neku novu nesreću.
- Spalili su ga za sobom! - odgovori Paganel.
++Dvadeset drugo poglavlje EDEN
Sad nije bilo vrijeme da se očajava, nego da se radi. Pošto je most kod Kemple Piera spaljen, trebalo je prijeći rijeku Snowy pošto-poto i prestići Ben Jovceovu družinu. Zbog toga se nije gubilo vrijeme u praznim razgovorima, već sutradan, 16. siječnja, John Mangles i Glenarvan pođoše na rijeku da je istraže i da pripreme prijelaz.
Od kiše nabujala bučna voda nije opadala. Kovitlala se neopisivim bijesom. Otisnuti se na nju značilo je isto što i sigurnu smrt. Glenarvan je stajao na obali, promatrajući bujicu prekriženih ruku i spuštene glave.
- Hoćete li da pokušam preplivati na drugu obalu? - zapita John Mangles.
- Ne, Johne! - odgovori Glenarvan zadržavajući ruku hrabrog mladića. - čekajmo!
Obojica se vratiše u logor. Dan je protekao u najvećoj zebnji. Glenarvan je deset puta dolazio na Snowy. Smišljao je, ne bi li našao kakav smioni način za prijelaz. Uzalud!
381
Da je koritom rijeke tekla bujica lave, ne bi prijelaz bio manje moguć.
Za vrijeme dugih izgubljenih sati lady Helena je po ma-jorovim savjetima najbrižljivije njegovala Mulradvja. Mornar je osjećao da mu se vraća život. Mac Nabbs. se sad već usudio ustvrditi da mu nije ozlijeđen nijedan bitni organ. Slabost ranjenika nastala je od gubitka

krvi. Čim mu se zatvorila rana i zaustavilo krvarenje, trebalo je samo odmora i vremena da se oporavi. Lady Helena naredi da ga smjeste u prvom odjeljku. Mulradv se našao u neprilici. Najveću mu je brigu zadavala pomisao, da će njegovo stanje uzroko-vati Glenarvanu zakašnjenje, pa mu moradoše obećati da će ga ostaviti u logoru s Wilsonom, ako bi prijelaz preko rijeke postao moguć.
Na žalost ne mogoše prijeći ni tog ni sutrašnjeg dana, 17. siječnja. Glenarvan je očajavao zbog zadržavanja. Lady Helena i major uzalud pokušavahu umiriti i svjetovati ga da bude strpljiv. Zar da bude strpljiv u trenutku, dok se Ben Joyce ukrcava na jahtu! Dok Duncan odrešuje vezove, dok plovi punom parom prema kobnoj obali i dok joj se svakog trenutka sve više približava!
John Mangles proživljavaše u svom srcu iste muke kao i Glenarvan. Želeći pošto-poto svladati zapreku, sagradi čamac na način kako ga grade Australci, od kore gumovca. Tanke ploče, spojene drvenim rebrima, sačinjavale su veoma krhku brodicu.
Kapetan i mornar iskušaše čamac 19. siječnja. Učiniše sve, što je do vještine, snage, spretnosti i hrabrosti. Ali tek što ih dohvati struja, prevrnuše se i umalo nisu platili glavom smjeli pokušaj. Čamac dospije u vrtlog i iščeznu u njemu. John Mangles i Wilson ne odmakoše ni deset hvati, a rijeka, nabujala od kiša, mjerila je čitavu milju u širinu.
U takvu položaju izgubiše još dva dana, 19. i 20. siječnja. Major i Glenarvan pođoše pet milja uz rijeku, ne bi li našli kakav povoljniji prijelaz. Svagdje nađoše istu žestinu struje, istu vrtoglavu brzinu, čitava je južna padina Australskih Alpa slijevala svoje vode u jedno jedino korito.
Moradoše se odreći nade da će spasiti Duncan. Već je prošlo pet dana od odlaska Ben Joycea. U tom je'trenutku jahta morala biti već pred obalom i u rukama kažnjenika!

l
Ipak takvo stanje stvari nije moglo dugo potrajati. Povremene se poplave obično brzo istroše, baš zbog njihove z.estine. Paganel doista opazi ujutro 21. siječnja, da je visoka voda koja je dotad bila daleko iznad srednjeg vodostaja, počela opadati. On javi Glenarvanu rezultat svojih promatranja.
- Što to sve sad vrijedi? - odgovori Glenarvan. - Sad je već sve prekasno.
- Ali to nije nikakav razlog, da i dalje ostanemo u logoru - pripomenu major.
- Doista - doda John Mangles - sutra ćemo možda već moći prijeći.
- Hoće li to spasiti moju nesretnu posadu? - zavapi Glenarvan.
- Molim vas, slušajte me, vaša visosti - nastavi John Mangles. - Ja dobro poznajem Toma Austina. On je svakako poslušao vaš nalog i otplovio, čim mu je to bilo moguće. Ali tko kaže, da je Duncan bio spreman i da je kvar već bio popravljen, kad je Ben Joyce stigao u Melbourne? što onda, ako jahta nije mogla otploviti, ako je zakasnila dan, dva?
- Imaš pravo, Johne! - odgovori Glenarvan. - Moramo otići u zaljev Tvvofold. Mi smo samo trideset i pet milja udaljeni od Delegeta.
- Da - odgovori Paganel - i u tom ćemo gradiću naći prijevozna sredstva, da možemo brže putovati. Tko zna, možda ćemo još i stići na vrijeme, da spriječimo nesreću.
- Hajdemo! - uzviknu Glenarvan.
John Mangles i Wilson se prihvatiše odmah posla da sagrade veliku splav. Iskustvo ih je učilo da komadi kore ne mogu odoljeti snazi struje. John obori čitava debla gumovca i sagradi priprostu, ali čvrstu splav. Dug je to bio posao, i prođe čitav dan, a splav nije bila gotova. Dovršiše je tek sutradan.
Dotada je već i vodostaj Snowyja osjetljivo pao. Bujica je opet postala rijeka, iako još uvijek brza toka. John se nadao da će, izbjegavajući i savlađujući maticu, ipak nekako stići na drugu obalu.

U dvanaest i pol ukrcaše na splav onoliko hrane, koliko je svaki mogao ponijeti za dva dana. Ostatak ostaviše zajed-
383
no s kolima i šatorima. Mulradvju bijaše već dosta dobro, tako da su ga mogli prenijeti. On se brzo oporavljao.
U jedan sat svi se ukrcaše na splav, koja je privezanim konopom bila vezana za obalu. John Mangles je na desnom boku splavi postavio neku vrstu vesla, koje je povjerio Wil-sonu. Tim je veslom trebalo splav držati u smjeru matice i smanjivati joj zanošenje. On sam stajao je točno u sredini stražnjeg dijela i računao je da će moći upravljati jednim grubim veslom umjesto kormila. Lady Helena i Mary Grant zauzeše mjesto usred splavi pokraj Mulradvja, a Glenarvan, major, Paganel i Robert stajahu oko njih, spremni, da im u svakom trenutku mogu priskočiti u pomoć.
- Jesmo li gotovi, Wilsone? - zapita John Mangles svog mornara.
- Jesmo, kapetane - odgovori Wilson, dohvativši snažnom rukom veslo.
- Pazi, drži dobro protiv matice!
John Mangles odveza splav i otisnu je navodu109 u rijeku Snowy. Sve je išlo dobro prvih petnaestak hvati. Wilson je dobro sprečavao skretanje. Ali uskoro splav upade u vrtlog i poče se okretati oko sebe, da je ni veslo ni kormilo ne mo-goše zaustaviti. Usprkos svemu naporu, Wilson i John Mangles se nađoše u protivnom smjeru, što je onemogućilo svako •djelovanje vesala.
Moradoše se prepustiti hirovima rijeke. Nikakvim sredstvom ne bi se moglo spriječiti to okretanje splavi. Vrtjela se vrtoglavom brzinom i jurila niz vodu. John Mangles je promatrao uzavrelu vodu, stisnutih zuba, ukočen i blijed.
Splav je, međutim, došla do matice. U tom trenutku nalazila se pol milje nizvodno od točke polaska. Tu je struja imala najveću snagu, i kako je gušila vrtlog, splav se nešto umiri u svom pravilnijem položaju.
John i Wilson dohvatiše vesla, i pođe im za rukom okrenuti splav u poprečan položaj. Tim okretom uspješe se približiti lijevoj obali. Bilo je do nje još samo pedesetak hvati, kadli odjednom VVilsonu puče veslo. Nisu je imali više čime održavati u poprečnom položaju, i voda je odnese. John se pokuša oduprijeti uz opasnost, da i njemu pukne veslo. Wil-son mu priteče u pomoć raskrvavljenih ruku.
384
Napokon im to pođe za rukom, i splav udari u strm "li.ilni nasip, poslije prijelaza, koji je trajao više od pol sata. Ali udarac bijaše tako jak, da se grede rastaviše, užeta popucaše, i voda poče klokoćući prodirati između greda. Putnici jedva stigoše da se uhvate za žbunje, koje je stršilo iznad vode. Privukoše k sebi Mulradyja i obje žene napola mokre. Ukratko, svi se spasiše, ali voda im odnese velik dio Jiveža i svekoliko oružje osim majorova karabina. Sve je (o otplivalo zajedno s ostacima splavi.
Rijeku su eto prešli. Mala se četa sad nalazila gotovo bez ikakvih sredstava na trideset i pet milja od Delegetea, usred nepoznatih i pustih krajeva na granicama Viktorije. Tu nije bilo ni naseljenika, ni squattera, jer je to područje nenastanjeno. Jedino ako bi se još srele divlje i pljačkaške čete hushrangera*.
Odlučiše da odmah krenu dalje. Mulrady je osjećao da će im biti na smetnji. Molio je da ga ostave. On bi ostao i sam samcat da sačeka pomoć iz Delegetea.
Glenarvan ne htjede na to pristati. Do Delegetea trebalo im je još tri dana, a do obale pet. U zaljev su mogli stići najranije 26. siječnja. Duncan je, međutim, otplovio iz Mel-bournea još 16. siječnja, što je prema tome moglo značiti nekoliko sati zakašnjenja?!
- Ne, prijatelju! - reče Glenarvan. - Neću nikoga ostaviti. Napravit ćemo nosila i nosit ćemo te naizmjence.

Nosila sagradiše od eukaliptusovih grana, pokriše ih grančicama, i Mulrady je morao leći htio ne htio. Glenarvan je svakako htio nositi svog mornara kao prvi. On prihvati nosila za jedan kraj, a Wilson za drugi, i tako krenuše naprijed.
Kako li je žalosno svršio put, koji je bio tako lijepo započeo! Nisu više tražili Harrvja Granta. Kontinent bi mogao postati koban onima koji su tražili kapetana. Njega na tom kontinentu nema, a nije ga nikad ni bilo. Kad Gran-tovi hrabri zemljaci dođu na istočnu obalu Australije, neće naći više ni Duncan, da ih vrati u domovinu!
Prvi je dan prošao u šutnji i jadu. Nosači nosila izmjenjivahu se svakih deset časaka. Nijedan se od mornarovih drugova nije potužio na napor, koji je zbog žege bio još i teži.
* Razbojnici koji napadaju iz zasjede, iz grmlja (engl.). 25 Djeca kapetana Granta
385
Pošto su prešli u svemu samo pet milja, ulogoriše se navečer pod jednom skupinom gumovca. Večeru pripremiše od onih namirnica, koje im preostadoše nakon brodoloma. Sad više nisu mogli računati ni na majorov karabin, da će im pribaviti hrane.
Provedoše veoma lošu noć. Smetala im je kiša. činilo im se kao da neće nikad svanuti. Kad se napokon razdani, krenuše dalje. Majoru se ne pruži nijedna prilika da opali iz karabina. Žalosni je kraj bio gori od pustinje, jer ga ostaviše čak i životinje.
Srećom Robert nađe gnijezdo droplje, a u njemu dvanaest jaja, koje Olbinett ispeče u vrućem pepelu. Jaja i nešto tušnjeva110, koji su rasli na dnu jedne jaruge, bijaše im jedino, što su našli za objed 23. siječnja.
Put postade izvanredno težak. Po pjeskovitu tlu rasla je bodljikava trava "spinfex"m, koju u Melbourneu zovu "pore epic". Ona je pretvarala odijelo u prnje i ranjavala noge putnicima. Hrabre se žene nisu tužile; hodale su odvažno naprijed, prednjačeći svojim primjerom. Bodrile su sad jednoga riječju, sad drugoga pogledom.
Navečer se zaustaviše na podnožju brda Bulla-Bulla, uz obalu rječice Jungalla. Večera bi im bila veoma mršava, da Mac Nabbs nije napokon ustrijelio jednog debelog štakora. Bio je to Mus conditor koji je na dobru glasu kao hrana. Olbinett ga ispeče. Taj bi štakor svoju slavu jamačno i premašio, samo da je bio velik kao ovca. Ali moradoše se zadovoljiti i s ovakvim, kakav je bio. Oglodaše ga do gole kosti.
Umorni, ali još uvijek hrabri putnici nastaviše put 23. siječnja. Pošto obiđoše podnožje brda, prođoše dugim livadama, na kojima je rasla trava slična kitovim ušima, činilo im se, kao da hodaju kroz snopove žaoka ili kroz gustiš oštrih bajoneta. Put su morali krčiti sjekirom ili vatrom.
Tog jutra nije bilo ni govora o doručku. Nema toga što bi bilo tako pusto kao grumenima bjelutka posut kraj. A sad ih je uz glad mučila još i grozna žeđ. Žega im je još povećavala muke. Glenarvan i njegovi drugovi nisu prelazili ni pol milje na sat. Da je nestašica vode i hrane potrajala do noći, svi bi na tom putu popadali i ne bi se više digli.
386
Ali kad čovjeku ponestane svega, kad ostane bez ikakve |l"iinoći, u trenutku, kad pomisli da mu je došao posljednji 11', i s i da će podleći, upravo onda se javlja pomoć pro-
\ idnosti.
Vode nađoše u cefalotima112, jednoj vrsti bilja, s nekim Kupicama, koje bijahu pune okrepljujuće tekućine. Kupice MI rasle na šiblju, koje se doimalo kao koralj. Svi se napiše i usjetiše da im se vraća, snaga.
Hranu nađoše, kao i domoroci, kad ostanu bez divljači, kukaca i zmija. U isušenom koritu nekog potoka Paganel pronađe nekakvu biljku, o kojoj mu je često pričao jedan njegov prijatelj iz Geografskog društva, kako ima izvrsna svojstva.
To je nardu, jedna papratnjača iz porodice raznorotki113, ista ona biljka, koja je produžila život Burkeu i Kingu u unutrašnjim pustinjama kontinenta. Pod svojim djetelini sličnim

listovima nosi suhe trusne gomilice. Te gomilice u veličini leće, kad se samelju između dva kamena, daju neku vrstu brašna. Umijesiše od toga prost kruh, koji im ublaži glad. Biljke je bilo mnogo u tom kraju. Olbinett je nabere u dovoljnoj količini i tako osigura hranu za više dana.
Sutradan, 24. siječnja, Mulrady je već propješačio dio puta. Rana mu je dosta dobro zacijeljela. Do gradića De-legete bilo je samo još deset milja, i navečer se ulogoriše na 149. stupnju istočne dužine na samoj granici Novog Južnog Walesa.
Već je nekoliko sati padala sitna prodorna kiša. Ostali bi bez ikakva zaklona, da John Mangles nije slučajno otkrio jednu napuštenu i oštećenu tesarsku kolibicu. Morali su se zadovoljiti tim bijednim skloništem od granja i slame. Wil-son htjede da naloži vatru, da bi mogao ispeći kruha od nardua, i nakupi suha granja, kojega je bilo mnogo u blizini. Ali nikako da zapali drvo. Velika količina neke glinaste tvari, koju je ono sadržavalo, sprečavalo je gorenje. To je bilo ono neupadljivo drvo, koje je Paganel spomenuo, kad je nabrajao australske osobitosti.
Stoga se moradoše odreći vatre, a prema tome i kruha, te spavati u mokrim odijelima. Ptice smijačice, sakrivene u visokom granju, kao da su ismijavale nesretne putnike.
387
Međutim, Glenarvan je sad ipak već stigao na kraj svojih patnja. Bilo je i vrijeme! Obje su se žene držale junačkim naporom, ali su od sata do sata sve više slabile. One nisu više hodale, nego su se jedva vukle.
Sutradan u zoru krenuše. U jedanaest sati ugledaše gradić Delegete u grofoviji Wellesley, koji leži pedeset milja od zaljeva Twofold.
Tu brzo nađoše prijevozna sredstva. Kad se Glenarvan osjetio tako blizu obale, u njegovu se srcu probudi nova nada. Ako j'e Duncan samo malo zakasnio, možda će oni ipak stići prije njega. Za dvadeset i četiri sata stići će na obalu!
U podne, poslije obilna objeda, svi putnici posjedaše u mail-coach*, i krenuše iz Delegetea. Kočiju je vuklo galopom pet snažnih konja. Kočijašima obećaše kneževsku nagradu, i oni pojuriše brzom spregom po dobro uzdržavanoj cesti. Na odmorima, gdje su mijenjali konje, nisu gubili ni po deset časaka. Spregu su mijenjali na svakih deset milja. Kao da je Glenarvan na njih prenio nestrpljivost, koja ga je satirala.
Čitav dan, a i čitavu noć jurili su brzinom od šest milja na sat.
Sutradan o izlazu sunca potmula im je tutnjava nagovijestila blizinu oceana. Trebalo je zaobići zaljev, da bi došli na obalu točno na trideset sedmoj paraleli, gdje ih je imao dočekati Tom Austin.
Kad ugledaše more, svima se oči obratiše k pučini, pretražujući daleki prostor. Nije li možda ipak nekim čudom providnosti Duncan pred obalom? Ne krstari li desno-lijevo, kao što je prije mjesec dana činio pred argentinskom obalom kod rta Corrientes?
Ništa nisu vidjeli. Nebo i voda sastajahu se na obzorju. Nijedno jedro ne oživljavaše golem prostor oceana.
Ostala im je još jedna nada. Možda je Tom Austin usidrio brod u zaljevu Tvvofold, jer je more bilo uzburkano, a s brodom se nije dobro držati na otvorenom moru pred nezgodnom obalom.
- U Eden! - naredi Glenarvan.
* Poštanska kočija, diližansa (engl.).
388
Kola odmah nasfaviše put, obilazeći u krugu zaljev i []utišc se prema malom gradiću Edenu, do koga je bilo još et milja.

Kočijaši se zaustaviše nedaleko od svjetionika sa stalnim VJftlom, koji označuje ulaz u luku. Nekoliko je brodova lio usidreno na sidrištu, ali nijedan nije vijao na sljemenu ;ljcg Malcolma.
Glenarvan, John Mangles i Paganel siđoše s kola i otrčaše carinarnicu da se propitaju kod činovnika. Pregledaše i'i'pis brodova, koji su doplovili posljednjih dana. Već tjedan ma nije doplovio nijedan brod.
- Možda još nije ni otplovio! - uzviknu Glenarvan, koji Mjed jednog tračka nade, koji tako lako sine u ljudskom
HM, još nije htio da očajava. - Možda smo stigli prije |iiniga!
John Mangles odmahnu glavom. Poznavao je on Toma lAustina. Njegov prvi časnik ne bi nikad odgodio izvršenje | zapovijedi za deset dana.
- Hoću da znam, na čemu sam! - reče Glenarvan. - | Bolja je i najgora sigurnost nego neizvjesnost.
četvrt sata kasnije poslaše brzojavku sindikatu brodarskih trgovačkih posrednika u Melbourneu. Putnici se zatim oclvezoše u Hotel Victoria. U dva sata predadoše lordu Glenarvanu ovu brzojavku:
Lord Glenarvan, Eden
Twofold Bay
Duncan otplovio 18. tekućeg mjeseca u nepoznatom smjeru
J. Andrew. S. B.
s
Brzojavka ispade Glenarvanu iz ruke.
Više nije bilo nikakve sumnje! Poštanska škotska jahta postala je u rukama Bena Joycea piratski brod!
Tako je svršio prijelaz preko Australije koji je povoljno započeo. Tragovi kapetana Granta i njegovih brodolomaca, kao da su zauvijek izgubljeni. Neuspjeh je platila životom čitava brodska posada. Lord Glenarvan je podlegao u borbi. Hrabrog čovjeka, koga ne mogoše zaustaviti u pampama ni sve prirodne sile zajedno, pobijedila je ljudska pokvarenost na australskom kontinentu.

TREĆA KNJIGA
TIHI OCEAN
Prvo poglavlje MACOUARIE
Nikad putnicima nije ostalo manje nade, da će naći kapi-lana Granta, nego sada, kad su ostali bez ikakvih sredstava. Na koju stranu svijeta da krene nova ekspedicija? Čime da pretražuje nove krajeve? Duncana više nije bilo, a o skorom povratku u domovinu nije moglo biti ni govora. Tako je propao pokušaj plemenitih Škota. Neuspjeh! žalosna je to riječ, kojoj nema odjeka u duši hrabra čovjeka, ali ipak, Glenarvan se morao pokoriti udarcima sudbine i priznati bezizglednu nemoć da nastavi svoje plemenito djelo.
Mary Grant bijaše u bezizglednu položaju toliko hrabra, da više nije ni spomenula očevo ime. Zatomila je svoju zebnju, misleći na nesretnu posadu koja je izginula. Prijateljska odanost nadvladala je osjećaj kćeri. Sad je ona tješila Iady Glenarvan, koja je dotada nju hrabrila. Ona je prva spomenula da bi trebalo da se vrate u škotsku. John Mangles se divio njezinoj hrabrosti i odricanju. Htio je dodati još koju utješnu riječ u pogledu kapetana, ali ga Mary zaustavi pogledom, a malo kasnije mu reče:
- Ne, gospodine Johne! Mislimo na one, koji su nam odani. Lord Glenarvan mora se vratiti u Evropu!
- Imate pravo, gospođice Mary - odgovori John Mangles - to je zbilja potrebno. Duncanovu sudbinu moraju l a vi ti engleskim vlastima. Ali to ne znači, da treba izgubiti \vaku nadu.

Ako nitko, ja ću nastaviti tražiti kapetana. Ne-• orno odustati! Ili ću pronaći kapetana ili ću pasti kao z.rtva zadatka!
393
John Mangles je time preuzeo tešku obavezu. Mary ju je prihvatila i u znak odobravanja pruži ruku mladtom kapetanu. John Mangles je tako radio iz odanosti, koja ga veže za čitav život, a gospođica Mary bijaše ponukana nepokolebljivom zahvalnošću.
Toga su dana konačno odlučili otputovati u Melbourne. Sutradan je John pošao da se raspita, koji brodovi odlaze. Mislio je da između Edena i glavnoga grada Viktorije putuje mnogo brodova.
Prevario se u računu. Malo je bilo brodova na toj pruzi, čitava trgovačka flota u luci sastojala se od tri ili četiri usidrena broda. Nijedan od njih nije plovio ni u Melbourne, ni u Sydney, ni do Cape Walesa. To su, međutim, bile jedine tri luke, gdje se Glenarvan nadao naći brodove, koji krcaju robu za Englesku. Peninsular Oriental Steam Navlgation Company* održava redovitu prugu između tih luka i metropole.
Što da se radi pri takvu stjecaju prilika? Da se čeka na kakav brod? Možda bi morali čekati i veoma dugo, jer brodovi rijetko svraćaju u Tvvofoldski zaljev. Mnogi brodovi prolaze pučinom, ali ne svrate u zaljev.
Poslije mnogo dogovaranja i razmišljanja Glenarvan je već htio poći u Sydney obalnom cestom, kadli Paganel nešto predloži, što nije nitko očekivao.
Geograf je sam bez ikog drugoga obišao zaljev Two-fold. Doznao je da nema nijednog broda ni prema Sydneyu ni prema Melbourneu, ali da jedan od tri usidrena broda polazi u Auckland, glavni grad otoka Ika-Na-Maoui, sjevernog otoka Novog Zelanda. Paganel predloži da iznajme taj brod i da otputuju u Auckland, o odatle će se lako prevesti u Evropu jednim od brodova društva Peninsular.
Prijedlog uzeše ozbiljno proučavati. Paganel se ovaj put nije uputio u opširna obrazlaganja, kako je obično radio. Zadovoljio se time, što je iznio prijedlog i dodao da put neće trajati više od pet-šest dana. Od Australije do Novog Zelanda nema više od kojih tisuću milja.
Začudo, Auckland leži baš točno na trideset sedmoj paraleli, koju putnici uporno slijede već od Araukanije. Geografu se ne bi moglo prigovoriti da je pristran, kad bi bio
* Poluotočno istočno parno plovidbeno društvo. - Pfev.
394
l tom činjenicom potkrijepio svoj prijedlog. Sasvim je dakle hilo prirodno, da obiđu i novozelandske obale.
No Paganel to nije htio isticati. Poslije dvije zle sreće nije htio iznositi i treće tumačenje poruke. Uostalom, kamo bi ih to i odvelo? Zar nije jasno rečeno da se kapetan Grant •pasio na nekom "kontinentu", a ne na otoku. Novi Zeland •amo je otok. O tom ne može biti sumnje. Bilo kako bilo, Paganel nije ni mislio na nastavak traženja kad je predlo-tio da otputuju u Auckland. On je samo upozorio da između toga grada i Velike Britanije postoje redovite pomorske pruge koje treba iskoristiti.
John Mangles podupre Paganelov prijedlog. On svjetova i druge da ga prihvate, jer se nije moglo u Twofold Bayu čekati na brod, za koji se nije moglo znati, hoće li uopće Ikad i doći. Ali prije nego što bi se odlučili, on je smatrao da bi bilo korisno pregledati brod, koji je preporučio Paganel. Glenarvan, major, Paganel, Robert i on unajmiše čamac i u nekoliko zaveslaja dođoše na brod, koji je bio usidren oko dva kabela od pristana.
Pristadoše na jedan brik od dvije stotine pedeset tona, koji se zvao Macguarie. Plovio je obalom različitih australskih i novozelandskih luka. Kapetan ili, bolje rekavši, "ma-ster" dočekao je svoje posjetioce gotovo nepristojno. Vidjelo se na prvi pogled da je neodgojen čovjek, koji se vladanjem nije mnogo razlikovao od svojih pet mornara na brodu. Široka

crvena lica, širokih ruku, sploštena nosa, od lule uprljanih usana, ćorav, a uza sve to još i surova pogleda -• takav je bio Will Halley, doista jadna ličnost. Drugog izbora nije bilo, a za putovanje od svega nekoliko dana nije se trebalo obazirati na takve pojedinosti.
- Što hoćete, vi tamo? - obrati se VVill Halley neznancima, koji stupiše na palubu.
- Tražimo kapetana - odgovori John Mangles.
- Ja sam - reče Halley. -Pa šta?
- Ukrcava li Macguarie teret za Auckland?
- Da, pa šta?
- Što krca?
- Sve što se može kupiti i prodati. Pa šta?
- Kada odlazi?
- Sutra s podnevnom plimom, pa šta? '
395
- Prima li putnike?
- To stoji do putnika, ako im je dobar naš kuhar.
- Hranu bismo ponijeli sa sobom.
- Onda?
- Što onda?
- Da! Koliko ih je?
- Devetero, a od njih su dvije gospođe.
- Nemam kabina.
- Zadovoljit ćemo se s krmenom kućicom, koju ćete im ustupiti.
- Pa onda?
- Pristajete li? - zapita napokon John Mangles, kome nije smetao kapetanov način govora.
- Vidjet ćemo! -odgovori kapetan Macguarije.
Will Hallev se prošeta jednom ili dvaput, lupajući okovanim cipelama po palubi, pa se naglo vrati Johnu Man-glesu.
- što plaćate? - zapita kapetan.
- Koliko tražite? - uzvrati John.
- Pedeset funti.
Glenarvan kimnu glavom u znak pristajanja.
- Dobro! Pedeset funti - zaključi John Mangles.
- Ali samo za prijevoz - nadoda Will Hallev.
- Samo prijevoz.
- Hrana posebno.
- Posebno.
- U redu. Onda? - reče Will i pruži ruku.
- Što još?
- A kapara?
- Evo pola vozarine, dvadeset i pet funti - reče John Mangles i izbroji masteru novac, a ovaj ga strpa u džep, ne rekavši ni hvala.
- Sutra da ste na brodu! - odsiječe master. - Prije podne! Došli, ne došli, ja dižem sidro.
- Doći ćemo.
Poslije tog dogovora, Glenarvan, major, Robert, Paganel i John Mangles siđoše s broda. Will Hallev se i ne dotače svog mornarskog kišnog šešira, koji mu je pokrivao crvenu Jtosurinu.
- Pravi klipan! - reče John.
396
umiješa se Paganel - pravi

da je taj medvjed
- Eh, meni se sviđa morski vuk.
- Pravi medvjed! - dopuni major.
- Čini mi se - reče John Mangles -nekad trgovao ljudskim mesom.
- Što nas se tiče! - odgovori Glenarvan. - Glavno je, da je sada master na brodu Macguarie, i da Macguarie putuje u Auckland. Rijetko ćemo ga vidjeti od Twofolđ Ba-ya do Aucklanda, a kad se iskrcamo u Aucklandu, više se nikad nećemo s njim sresti.
Lady Helena i Mary Grant radosno primiše vijest da se sutradan odlazi. Glenarvan ih je upozorio da Macguarie nije udoban brod kao Duncan. Ali poslije mnogih kušnja žene se nisu više osvrtale na sitnice. Olbinetta zamoliše da se pobrine za živež. Jadni je očvjek često oplakivao nesretnu gospođu Olbinett, koja je ostala na brodu, pa je prema tome zaglavila zajedno s čitavom posadom. Svoj je posao, međutim, vršio savjesno kao i uvijek. Hrana, koja se računa "posebno", sastojala se od namirnica, koje brik nikad nije ni vidio. Za nekoliko sati pripremiše sve zalihe.
Za to je vrijeme major unovčio kod nekog mjenjača Glenarvanove čekove, koji su glasili na Union-banku u Mel-bourneu. Glenarvan se htio opskrbiti ne samo zlatom, nego i oružjem i municijom. Stoga je obnovio i svoj arsenal.
Paganel je nabavio izvrsnu kartu Novog Zelanda, koju je izdao Johnston u Edinburgu.
Mulrady se dobro oporavio. Jedva je još i osjećao ranu koja mu je dovela život u opasnost. Još nekoliko sati morskog zraka, i bit će potpuno zdrav. Liječit će ga povjetarac Tihog oceana.
Wilson se pobrinuo da uredi prostorije za putnike na brodu Macguarie. S metlom i kefom u ruci promijenio je sliku krmene kućice. Will Halley, slegnuvši ramenima, pusti mornara da radi što hoće. Ni najmanje se nije obazirao ni na Glenarvana, ni na suputnice, ni na njegove drugove. Nije znao ni kako se zovu, a nije se ni trudio da dozna. Za nje-l'a je to bio višak tereta, koji mu je donio pedeset funti, i to je sve. Manje ih je cijenio nego dvije stotine tona stavljene kože koje je ukrcao u spremište. Važnija je koža nego putnici. Pravi trgovac. Smatrali su ga dosta dobrim mor-

narom koji poznaje ta mora puna koraljnih grebena i opasnosti.
Glenarvan je svakako još prije noći htio obići dio obale, kojim prolazi trideset sedma paralela. Dva su ga razloga na to gonila.
Htio je još jednom pregledati kraj, gdje se po njihovu mišljenju dogodio brodolom. Ayrton je svakako bio odjel-nik s Britannije, \ sasvim je moguće, da se Britannija razbila na tom dijelu australske obale. Kad se brodolom nije dogodio na zapadnoj obali, onda je sasvim vjerojatno da je to moglo biti na istočnoj. Nije se dakle smjelo tako olako ostaviti mjesto, koje neće više nikad vidjeti.
Drugi je razlog bio Duncan. Ako i ne nađu nikakav trag Britannije, mogli bi što otkriti o Duncanu, koji je tu negdje morao pasti u ruke razbojnicima. Možda je došlo i do borbe. Zar ne bi moglo biti da se na obali nađe tragova borbe i otpora? Ako je posada podlegla u moru, zar ne bi valovi mogli izbaciti koje truplo na obalu?
Glenarvan je pošao pretraživati obalu sa svojim vjernim Johnom. Vlasnik hotela Victoria stavio im je na raspolaganje dva konja. Uputiše se stazom, koja vodi prema sjeveru duž obale zaljeva Twofold.
Istraživanje je proteklo u sumornu raspoloženju. Glenarvan i John jahali su ne progovorivši ni riječi, ali su se potpuno razumjeli. Iste su ih misli mučile, iste su im slutnje zaokupile dušu. Promatrahu stijene, što ih je izglodalo more. Ne osjećahu potrebe, ni da što pitaju ni da odgovaraju. Poznavajući razboritost i marljivost kapetana Johna, može se sa sigurnošću ustvrditi da su sve pretražili, svaku najmanju dražicu, svaku strmu padinu

kao i pješčani žal, sva mjesta, gdje bi ionako slaba plima Tihog oceana mogla izbaciti koji dio podrtine broda. Ne nađoše ništa, što bi im moglo poslužiti kao temelj za nova istraživanja.
Ni ovaj put ne nađoše nikakva traga od brodoloma. Ni o Duncanu ne bijaše ni traga ni glasa. Čitav je taj dio oceanske obale Australije bio pust.
Ipak, John Mangles otkri na samoj obali, pod osamljenim mvallima nesumnjive tragove nekog logora. Netko je tu još nedavno palio vatru. Možda je na tom mjestu nekoliko dana proboravilo koje skitničko domorodačko pleme?
398
, nije, jer Glenarvanu zape pogled na jednom tragu, koji i je nesumnjivo potvrdio da su na tom mjestu bili kažnje-• i.
Ugledao je sivu i žutu grubu košulju. Bijaše otrcana, popijena, prava prnja koja se zadržala pod jednim stablom. .1 njoj se vidio matični broj kažnjenika iz Pertha. Zločin-,i nije više bilo, ali je ostala njegova ogavna košulja. Ka-tijenička odjeća koju je nosila neka od tih hulja, sada je runula na pustoj obali.
- Vidiš li, Johne - reče Glenarvan - da su razbojnici išli ovamo? A naši nesretni drugovi s Duncana...
- Vidim! - odgovori John muklim glasom - sigurno nisu iskrcali, već su poginuli...
- Hulje! - uskliknu Glenarvan. - Ako mi ikad padnu "ka, osvetit ću svoju posadu!
Bol je zaoštrila Glenarvanove crte. Lord se zagleda ne-jtoliko časaka u morsku pučinu, tražeći možda ne bi li po-Jijcdnjim pogledom još otkrio kakvo jedro na obzorju. Za-|m mu se u očima ugasi neki žar koji ga je bio obuzeo, po-Itade opet onaj stari Glenarvan te se bez ijedne riječi ili ikva znaka, okrene, podbode konja i vrati se u Eden. Ostalo im je još da obave jednu formalnost. Trebalo je i istima prijaviti što se dogodilo. To učiniše još iste veče-Prijavu su podnijeli Thomasu Banksu. Taj je činovnik dva prikrivao svoje zadovoljstva, kad je sastavljao zapi-nik. Bijaše naprosto oduševljen, što je Ben Joyce sa svo-i"m bandom otputovao. Čitav je grad bio istog mišljenja. Kazbojnici su otplovili iz Australije, počinivši doduše nov ločin, ali glavno je da su otišli. Važna je vijest odmah Nzojavno javljena u Melbourne i u Sydney.
Pošto je dao izjavu, Glenarvan se vrati u hotel Victoria.
Putnici su proveli tužno posljednju večer. U mislima su
Nudili zemljom koja ih je primila s mnogo nesreća. Sjeća-
i su se onih lijepih nada koje su gajili kod rta Bernouilli.
Kako li su im sve propale u zaljevu Twofold!
Paganel je sav gorio od neke grozničave uzrujanosti. John
Mangles koji ga je promatrao sve o*d onda, kad im se do-
i idila nesreća na rijeci Snowy, osjećao je, kako se geograf
iiori, bi li progovorio ili ne bi. Nekoliko ga je puta zapitki-
\ao, ali Paganel ne odgovori.
399
Međutim, te ga večeri John odvede u svoju sobu i zapita ga, zašto je tako uzrujan.
- Dragi prijatelju - odgovori mu Paganel izvlačeći se - nisam uzrujaniji nego obično.
- Gospodine Paganele - nastavi John - vi krijete neku tajnu koja vas muči.
- što mogu - uzviknu geograf mašući rukama - kad je to jače od mene!
- A što je to jače od vas?
- I radost i očaj.
- Žalosni ste i radosni u isto vrijeme?
- Da, radujem se što ću vidjeti Novi Zeland, a u isto sam vrijeme zbog toga i očajan.

- Da niste otkrili kakav novi trag? - zapita živo John Mangles. - Ili ste možda našli onaj, koji smo izgubili?
- Ne, dragi prijatelju Johne! Sa Novog Zelanda još se nitko nije vratio! Ali, ipak... napokon, znate, kakav je čovjek! Nada se, dokle god diše. Moje je geslo "dum spiro, spero"*, a smatram ga najboljim na svijetu.
Drugo poglavlje PROŠLOST ZEMLJE U KOJU SE IDE
Sutradan, 27. siječnja, putnici brika Macquarie smjestiše se u tijesnoj krmenoj kućici. Will Hallev nije uopće ponudio svoju kabinu gospođama. Nije trebalo žaliti zbog te nepri stojnosti, jer je jazbina bila dostojna medvjeda.
U dvanaest i po otploviše s osekom. Sidro dovukoše stubokom i jedva ga iščupaše s dna. Puhao je umjeren vjetar s jugozapada. Malo-pomalo razapeše sva jedra. Onih pet ljudi posade radilo je veoma sporo. Wilson im htjede pomoći, ali Hallev ga zamoli, da se ne miče i da se ne miješa u stvari, koje ga se ne tiču. Njegov je običaj bio da se sam snalazi, kako zna, i da ni od koga ne traži ni pomoći ni savjeta.
To se posljednje odnosilo na Johna Manglesa, koji se nasmiješio, kad je vidio neke nevjeste manevre mornara. John
* Dok dišem, nadam se.

je razumio tu napomenu i odluči da će se umiješati -

iz potrebe, ako već ne po pravu - jedino u onom slučaju, ako bi nespretnost posade dovela brod u opasnost.
Međutim, vremenom i mišicama petorice mornara, koje je master bodrio psovkama, bijahu jedra napokon razapeta. Macquarie. je jedrila s vjetrom u pola krme, s lijevim oglavima, s razapetim donjim jedriljem, košnjačama, vrhov-njačama, -ošnjačom i prečkama. Kasnije razapeše sljemenja-če i prsna jedra. Unatoč povećanju jedrilja brik je jedva odmicao. Zaobljeni pramac, trbušasta ribina1 i glomazna krma stvoriše korito, koje slabo plovi, pravu drvenu papuču.
Moradoše se s tim pomiriti. Srećom, ma kako slabo jedrila, Macguarie je za pet ili najviše šest dana morala stići na sidrište Aucklanda.
U sedam sati navečer izgubiše iz vidika australsku obalu i stalno svjetlo lučkog svjetionika u Edenu. More bijaše dosta uzburkano i zadržavaše brod, koji je tromo posrtao u doline valova. Putnici osjećahu žestoke udarce. Boravak u krmenoj kućici postade neugodan. A na palubi se nisu mogli zadržavati, jer je padala žestoka kiša. Bijahu dakle osuđeni na strogi zatvor.
U takvoj se prilici svaki prepusti svojim mislima. Malo su razgovarali. Samo lady Helena i Mary Grant progovorile bi tek pokoju riječ. Glenarvan nije mogao izdržati na mjestu. Hodao je gore-dolje, dok je major stajao nepomično na mjestu. John Mangles izlazio bi ovda-onda s Robertom na palubu da promatraju more. Paganel je u svom kutu mrmljao neke neodređene i nesuvisle riječi.
Na što je mislio vrijedni geograf? Na Novi Zeland, kamo-ga je nosila sudbina. U mislima je ponavljao čitavu njezinu povijest. Prošlost te strašne zemlje iskfsnu mu pred očima.
Ima li u toj povijesti ikakva zgoda ili ikakav događaj,, koji bi ikad bio ponukao istraživače, da te otoke smatraju kontinentom? Može li ih suvremeni geograf ili pomorac označiti takvim nazivom? Kako vidimo, Paganel je neprekidno proučavao poruku. Ta ga je misao progonila i nije mu dala mira. Jedna je riječ učinila, da se sada, poslije Pata-gonije i Australije, obori na Novi Zeland. Ali samo jedna mu se stvar, jedna jedina, ispriječila na putu.

"Contin ... contin ...", ponavljao je u sebi, "što može biti drugo nego kontinent?"
Zatim nastavi slijediti u mislima pomorce, koji su istraživali ta dva otoka u australskim vodama.
Nizozemac Tasman, pošto je otkrio Zemlju Van Diemen, iskrcao se 13. prosinca 1642. na obalama nepoznatog Novog Zelanda. Nekoliko je dana plovio duž obale, i 17. prosinca njegovi brodovi zađoše u prostran zaljev, koji se završava tjesnacem, usiječenim između dva otoka.
Sjeverni se otok zove Ika-Na-Maoui, što na novozelandskom jeziku znači "Mauijeva riba". Južni bijaše Mahai--Pouna-Mou*, to jest "kit, koji proizvodi zeleni bubreži-nac2".
Abel Tasman uputi svoje čamce na kopno, a oni se vra-tiše sa dva piroga, u kojima je bilo mnogo bučnih domorodaca. Divljaci su bili srednjeg rasta, smeđe i žute kože, koš-čati i crne kose, koju su nosili vezanu kao Japanci. U kosi su imali veliko bijelo pero, a govorili su hrapavim glasom.
Prvi susret Evropljana i domorodaca obećavao je da će odnosi ostati prijateljski i dugotrajni. Ali sutradan, kad je jedan Tasmanov čamac pošao da izvidi neko sidrište blizu obale, napadne ga iznenada sedam piroga krcatih domorocima, čamac se izvrnu i napuni vodom. Odjelnika, koji je zapovijedao čamcem, pogodiše kao prvog u vrat grubo zašiljenim kopljem. On se sruši u more. Od njegovih šest drugova pobiše četvoricu. Ostala dvojica i odjelnik spasiše se plivajući

prema brodu, gdje ih izvukoše.

Poslije nesretnog događaja Tasman otplovi. Zadovoljio se time, da je u znak osvete ispalio nekoliko hitaca iz muš-kete na urođenike, koje je po svoj prilici pogodio. Izašao je iz zaljeva, kome je ostalo ime Zaljev Pokolja, i uputi se duž zapadne obale prema sjeveru, a 5. siječnja usidri se kod Sjevernog rta. Na tom mjestu spriječi ga bibavica od valova, koji se odbijahu od obale, a uz to još i neprijateljski raspoloženi domoroci, tako da nije mogao nadopuniti zalihe vode. Otplovi zauvijek, podijelivši tim zemljama ime Staten--Land u čast nizozemskog parlamenta Generalstaaten.
Nizozemski je pomorac doista mislio da ti otoci graniče s istoimenim otocima istočno od Ognjene žemlje na juž
i
* Kasnije se ustanovilo da je domorodačko ime za Novi Zeland Teika-Maou: Twai-Pouna-Ou je neki kraj u sredini južnog otoka.

nom rtu Amerike. Mislio je da je otkrio "veliki južni kontinent".
"Ali ono, što je pomorac sedamnaestog stoljeća mogao nazvati kontinent - tako razmišljaše Paganel - nije mogao tako zvati mornar devetnaestog stoljeća. Ni pogriješiti se nije moglo toliko. Ne! Mora tu biti još nešto, što mi je izbjeglo."
Tasmanovo je otkriće palo u zaborav; čitavo stoljeće kao da Novi Zeland ne postoji, sve dok ne stiže onamo francuski pomorac Surville, i to na geografskoj širini od 35°37'. U početku se nije mogao potužiti na domoroce, ali udariše s najvećom žestinom vjetrovi. Podiže se silna oluja, koja izbaci na obalu Zaljeva utočišta čamac koji je prevozio bolesnike ekspedicije. Tu je Francuze dočekao poglavica Nagi--Nui i smjestio ih u svoju kolibu. Sve je išlo dobro, dok jednog dana nisu Survilleu ukrali čamac. Surville je uzalud zahtijevao da se čamac vrati, i napokon odluči da kazni jedno selo, koje čitavo spali. Ta je strašna i surova

osveta po svoj prilici bila uzrok kasnijim krvavim odmazdama, koje se odigraše na Novom Zelandu.
Na tim obalama pojavi se 6. listopada 1769. slavni Cook. On doplovi s brodom Endeavour, obori sidro u zaljevu Taue--Roa i pokuša pridobiti domoroce dobrim postupkom. Ali da bi se moglo s ljudima dobro postupati, trebalo ih je najprije zarobiti. Cook nije oklijevao, već zarobi dva-tri domoroca i obasu ih na silu dobročinstvima. Pogostiše ih i vratiše na obalu s obilnim darovima. 'Ubrzo je poslije toga došlo mnogo domorodaca dobrovoljno na brod da izmjenjuju robu s Evropljanima, jer ih je primamilo pričanje zarobljenika. Poslije nekoliko dana Cook otplovi u zaljev Hawkes, veliki polukružni izrez na istočnoj obali sjevernog otoka. Tu naiđe na ratoborne domoroce, sklone kričanju i izazivanju. U izazivanju su otišli tako daleko, da su ih morali umiriti jednim plotunom.
Endeavour se usidri 20. listopada u zaljevu Toko-Malu, gdje je živjelo miroljubivo stanovništvo od nekih dvjesta duša. Botaničari s broda izvršiše plodna istraživanja u tom kraju, a domoroci ih prevezoše na obalu svojim pirogima. Cook posjeti dva sela, koja bijahu zaštićena ogradom od balvana, zidovima i dvostrukim rovovima, što je dokazivalo

dobro poznavanje vještine ulogorivanja. Najglavnija od tih tvrđavica nalazila se na hridini, koju je plima pretvorila u pravi otočić, čak i više nego otočić, jer je more nije samo okruživalo sa svih strana, nego je još i bučilo preko jednog praga, dubokog dvadeset metara, na kome je ležao nepristupačni "pah".
Cook je otputovao s Novog Zelanda nakon boravka od pet mjeseci. Za to je vrijeme skupio mnogo zanimljivih stvari, domaćeg bilja, te etnografske i etnološke građe, a nadjenuo je i ime tjesnacu, koji dijeli oba otoka. Na svojim kasnijim putovanjima Cook je ponovo došao na otok.
Veliki je pomorac doplovio 1773. u zaljev Havvkes, gdje doživi Ijudožderski prizor. Ali treba reći da su za to bili krivi njegovi drugovi. Neki časnici nađoše na obali odrezane udove nekog mladog divljaka. Donesoše ih na brod, "skuhaše ih" - i ponudiše domorocima. Oni ih lakomo pojedoše. žalosna šala - biti kuhar Ijudožderskog objeda!
Cook posjeti i po treći put te krajeve, koje je bio osobito zavolio i gdje je htio dopuniti svoja hidrografska mjerenja. Zadnji put je otplovio 25. veljače 1777. i više se onamo nije vraćao.
Vancouver se 1791. zadržao dvadeset dana u zaljevu Sombre, ali od tog boravka nije bilo nikakve koristi ni za geografiju ni za prirodne znanosti. D'Entrecasteaux premjeri 1793. dvadeset i pet milja obale u sjevernom dijelu otoka Ika-Na-Maoui. Kapetani trgovačke mornarice Hausen i Dal-rympe, a kasnije Baden, Richardson i Moodi dolazili su u te krajeve na kratko vrijeme. Doktor Savage proboravio je na Novom Zelandu oko pet nedjelja i prikupio zanimljivih potankosti o običajima Novozelanđana.
Nećak poglavice Rarigi-Hua, bistri Dua-Tara, ukrcao se 1805. na brod Argo, koji bijaše usidren u Zaljevu Otoka i kojim je zapovijedao kapetan Baden.
Možda će doživljaji Dua-Tare jednog dana postati sadržaj opopeje, koju će ispjevati kakav maorski Homer. Ti su doživljaji puni nesreća, nepravde i zlostavljanja. Usluge, ko-jo im je učinio, uzvratiše mu nepovjerenjem, oduzimali su mu stvari, čak su ga i tukli i ranili. Kakvo li je on mišljenje mogao steći o ljudima, koji su tvrdili da su prosvijećeni. Odvedoše ga u London. Učiniše ga mornarom najniže vrste,

na kome su posade iskaljivale svoj bijes. Da nije bilo svećenika Marsdena, bio bi od patnja i umro. Misionar se zauzeo za mladog divljaka, jer je razabrao da je zdrava razuma, čestita karaktera i da ima prekrasne osobine: blagost, dobrotu i prijaznost. Marsden pribavi svom štićeniku nekoliko vreća žita i ratarskog oruđa za njegovu zemlju. I tu mu jadnu prtljagu

pokradoše. Nesreće i patnje ponovo se oboriše na jadnog Dua-TarU sve do 1814. kad ga opet nalazimo u zemlji njegovih pređa. Spremao se da ubere plod tolikih muka, kad ga zateče smrt u dvadeset osmoj godini, upravo onda, kad se spremao da preporodi krvoločnu Zelandiju. Ta je nesreća bez sumnje usporila za čitav niz godina prosvjećivanje zemlje. Ničim se ne može zamijeniti dobar i pametan čovjek, koji u svom srcu nosi ljubav prema dobru, vezanu uz ljubav prema domovini!
Novi Zeland bijaše pao u zaborav. Nitko na nj nije mislio sve do 1816, kad ga posjeti Thomson. Razne dijelove otoka istražiše 1817. Liliard Nicholas, a 1819. Marsden. Pješački kapetan osamdeset četvrtog puka Richards Cruise proboravio je na otoku 1820. više od deset mjeseci i obogatio znanost vrijednim podacima iz života domorodaca.
Duperrev, zapovjednik broda Coguille, zaustavio se 1824. u Zaljevu Otoka petnaest dana. O domorocima se mogao samo pohvalno izraziti.
Poslije njega, 1827, engleski se kitolovac Mercury morao braniti od pljačkaških i razbojničkih napadaja. Iste godine primiše kapetana Dillona veoma gostoljubivo oba puta kad je dolazio.
U ožujku 1827. proboravio je zapovjednik broda Astro-labe, glasoviti Dumont d'Urville, nekoliko noći na kopnu bez oružja među domorocima, ostavljajući im darove u zamjenu za pjesme, a spavao je u njihovim kolibama. On je nesmetano snimao zemljište, a ta su mjerenja dala one lijepe pomorske karte koje rese pomorski arhiv.
Iduće godine zapovjedniku engleskog brika Hawes, Johnu Jamesu, koji je doplovio u Zaljev Otoka, a odatle nastavio put do Istočnog rta zada dosta muke podmukli poglavica Enararo. Nekolicinu njegovih mornara zateče u tom kraju grozna smrt.

Iz protuslovnih činjenica, iz naizmjeničnog niza blagosti i surovosti moramo zaključiti da su okrutnosti Novo-z.elanđanima bile većinom samo odraz načina, kako se s njima postupalo. Dobar ili loš postupak ovisio je o tome, kakav je, dobar ili loš kapetan. Ponekad je dolazilo i do ne-izazvanih napadaja od strane domorodaca, ali to su ipak bile osvete koje su izazvali Evropljani. Posljedice su se na žalost oborile na one koji nisu zaslužili. Poslije d'Urvillea etnografiju Novog Zelanda obogatio je Englez Earle, koji je dvadeset puta obišao čitavu zemlju, i bio prava skitnica ili, tako rekavši, Ciganin znanosti. On je obišao nepoznate krajeve na oba otoka. Sam se nije mogao požaliti na postupak domorodaca, mada je često prisustvovao ljudožder-skim prizorima. Novozelanđani su se meuđsobno proždirali upravo gadnom pohotom.
To je isto opazio i kapetan Laplace 1831, za vrijeme boravka u Zaljevu Otoka. U to je doba borba s domorocima bila kudikamo opasnija, jer su već znali baratati vatrenim oružjem, i to veoma spretno. Nekada napredni i naseljeni krajevi Ika-Na-Maouija postali su zbog toga nijeme pustinje.' Nestalo je čitavih plemena; ispečena su i pojedena kao stada ovaca.
Misionari su se uzalud trudili da iskorijene krvoločne nagone. Već 1808. Church Missionary Society posla svoje najvještije agente - naziv koji im najbolje pristaje - u glavna mjesta na sjevernom otoku. Ali divljaštvo Novozelan-đana osujeti osnivanje misija. Tek 1814. Marsden, Dua-Tarin zaštitnik, pa Hali i King iskrcaše se na obali Zaljeva Otoka, gdje otkupiše od poglavice zemljište od nekih osamdeset jutara u zamjenu za dvanaest željeznih sjekira. Tu osnovaše sjedište Anglikanskog društva.
U početku je išlo teško. Ali napokon naučiše domoroci poštivati život misionara. Prihvatiše njihove usluge i njihova naučavanja. Nekoliko okrutnih domorodaca postade kro-tkijima. U srcima tih nečovječnih bića poče se buditi osjećaj zahvalnosti. Dogodilo se 1824. čak i to, da su Zelanđani uzeli u obranu "arikije", to jest svećenike, kad su ih surovi mornari vrijeđali i pokušali zlostavljati.

Tako je dakle s vremenom misionarstvo napredovalo, unatoč kažnjenicima, koji su pobjegli iz Port Jacksona i on-

da tu kvarili domorodačko stanovništvo. 1831. Journal des Missions-evangeliqu.es javlja u svom izvještaju da su osnovana dva velika zavoda, jedan u Kidi-Kidi na obali nekog kanala, koji utječe u more u samom Zaljevu Otoka, i drugi u Pai-Hia, na obali rijeke Kava-Kava. Domoroci koji su prešli na kršćanstvo, sagradili su putove pod vodstvom arikija, uspostavili veze kroz neprohodne šume i premostili bujice. Misionari su zalazili jedan za drugim među udaljena plemena i propovijedali vjeru koja ih je trebala prosvijetliti. Podizali su crkvice od trske ili od kore, škole za mlađe urođenike, a na krovu skromnih zgrada lepršala je zastava s Kristovim križem i riječima Rongo-Pai, što na novozelandskom jeziku znači "Evanđelje".

Na žalost, utjecaj misionara nije se proširio izvan njihovih zavoda. Skitnička plemena nisu ni osjetila njihov rad. Ljudožderstvo bijaše suzbijano kod kršćana, ali ni njih nisu smjeli izložiti većim napastima. Nagon krvi i dalje je u njima brujio.

Uostalom, u tim divljim krajevima rat je uvijek prava kronična pojava. Zelanđani nisu kao glupi Australci, koji bježe pred najezdom Evropljana; oni se opiru i brane, pa ih u takvim trenucima goni neizlječiva mržnja protiv engleskih doseljenika. Budućnost tih velikih otoka kao da će riješiti kocka. Ili će se iznenada civilizirati ili će ostati još dugi niz godina u divljaštvu, sve stoji do toga, čije će oružje pobijediti.

Tako je Paganel prešao u mislima povijest Novog Zelanda, držćući od nestrpljivosti. Ali u čitavoj povijesti nije mogao naći ništa, što bi mu dalo pravo da ta dva otoka nazove kontinentom. Iako su neke riječi uzbudile njegovu maštu, ona dva sloga contin uporno su mu se ispriječila u traženju nekog tumačenja.

Treće poglavlje POKOLJI NA NOVOM ZELANDU

četiri dana nakon odlaska, to jest 31. siječnja, Macguarie nije prevalila ni dvije trećine puta na zatvorenom dijelu oceana između Australije i Novog Zelanda. Will Hallev se slabo bavio manevriranjem na svom brodu, pustio je, neka sve ide, kako hoće. Rijetko su ga viđali. Nikome nije palo ni na kraj pameti da se zbog toga požali. Nitko mu ne bi zamjerio, što je provodio po čitav dan u svojoj kabini, da se neotesani master nije svaki dan opijao ginom i rakijom, Mornari su ga u tom rado slijedili, i nikad nijedan brod nije plovio prepušten toliko milosti valova kao Macguarie iz zaljeva Twofold.

Neoprostivi nemar prisili Johna Manglesa da neprekidno bdije. Mulradv i Wilson nekoliko puta ispraviše krmilo u trenutku, kad bi brik skrenuo, i kad bi zaprijetila opasnost, da vjetar brod polegne na bok. često bi se umiješao Will Hallev i na oba bi mornara sasuo kišu psovki. Mornari baš nisu bili najstrpljiviji i najradije bi bili tog pijanca vezali i spustili do završetka puta na dno kaljuže. John Mangles ih je u tome spriječio i umirivao njihov opravdani gnjev.

Položaj u kome se brod nalazio, zadavao je Johnu Man-glesu brigu, ali u želji, da ne zabrinjuje Glenarvana, povjeri se samo Paganelu i majoru. Mac Nabbs mu je, iako doduše drugim riječima, dao iste savjete kao i Mulradv i Wilson.

- Ako mislite, da je potrebno, Johne - reče Mac Nabbs - nemojte oklijevati, već preuzmite zapovjedništvo ili, ako vam je milije, upravljajte brodom. Kad se iskrcamo u Auc-klandu, pijanac će ponovo postati gospodar broda i neka ga prevrne, kad god hoće.
- Tako je, gospodine Mac Nabbse - odgovori John - to ćfci i učiniti, ako bude potrebno. Dok smo na pučini, dovoljan je i mali nadzor; moji mornari i ja ne silazimo s palube. Ali kad se primaknemo obali, priznajem da ću se naći u velikoj neprilici, ako se Will Hallev ne otrijezni.

- Zar ne biste barem odredili kurs? - zapita Paganel.
- Teško - odgovori John. - Nećete vjerovati, ali na brodu nema nijedne pomorske karte.
409
- Zbilja?
- Zbilja! Macguarie plovi uvijek samo između Edena i Aucklanda, i Will Halley tako dobro poznaje put, da uopće nikad ne vrši smjeranja.
- On po svoj prilici misli - odgovori Paganel - da i njegov brod poznaje put pa da može ploviti i sam.
- Oh! Oh! - uskliknu John - nemam povjerenja u brodove, koji plove sami, i ne znam, što ćemo uraditi, ako se Will Hallev ne otrijezni, kad se budemo približavali obali.
- Nadajmo se - reče Paganel - da će mu se vratiti zdrav razum u blizini obale.
- To znači - zapita Mac Nabbs - da vi u nepovoljnom slučaju ne biste mogli dovesti Macguarie u Auckland?
- Bez karte toga dijela obale nije moguće. Klisure su veoma opasne. Tamo vam je čitav niz nepravilnih i ćudljivih fjordova, kao što su oni u Norveškoj. Ima mnogo grebena, i treba mnogo iskustva, da bi im čovjek sretno umakao. Svaki bi brod nastradao, ma koliko da je čvrst, kad bi mu kobilica udarila o kakav greben, koji je tek nekoliko metara ispod površine.
- Zar posadi u tom slučaju nema drugog izlaza, nego da se spase na obali? - upita major.
- Samo to, gospodine. Mac Nabbse, i to, ako vremenske prilike dopuste.
- Teške su to skrajnosti - doda Paganel - jer novo-zelandske_pbale nisu gostoljubive, a ne zna se, gdje je opasnije: s ove ili s one strane žala!
- Mislite li na Maore, gospodine Paganele? - zapita ga John Mangles.
- Da, dragi prijatelju. U Tihom oceanu već su stekli glas. Ne radi^se o plahim i glupim Australcima, već o bistrom i krvoločnom plemenu, o ljudožderima pohlepnim za ljudskim mesom, o antropofazima, od kojih ne treba očekivati milost.
- Prema tome, da je kapetan Grant doživio brodolom na Novom Zelandu, vi nas ne biste svjetovali da ga pođemo tražiti?
- Da, savjetovao bih vas da ga tražimo na obali, jer bismo možda naišli na tragove Britannije, ali ne bih vam
410
preporučio da pođemo u unutrašnjost, jer bi bilo uzaludno. Svaki Evropljanin koji se uputi u te sudbonosne krajeve, past će u ruke Maorima, a svaki je zarobljenik Maora izgubljen. Nagovarao sam svoje prijatelje na prijelaz preko pampa i kroz Australiju, ali ih nikad ne bih poveo putovima Novog Zelanda. Neka nas božja ruka vodi, i ne daj bože, da se ikada nađemo u rukama okrutnih urođenika!
Paganelov je strah bio sasvim opravdan. Novi Zeland je na zlu glasu, i uza svaki događaj koji je vezan za njegovo otkriće, možemo upisati po jedan krvav datum.
Dugačak je popis žrtava, koje su upisane u knjizi mornara mučenika. U krvavim ljetopisima Ijudožderstva na čelu je pet mornara Abela Tasmana koje su divljaci ubili i požderali. Poslije njih ista je sudbina snašla kapetana Tuk-neya i sve posade njegovih čamaca. Negdje na istočnom kraju tjesnaca Foveaux nađoše smrt među zubima domorodaca petorica ribara sa Sydney Covea. Moramo spomenuti i četiri čovjeka s goletea Brothers, koji su pobijeni u luci Molineux, zatim više vojnika generala Gatesa i tri bjegunca s Mathilde. Tako smo došli do kapetana Mariona du Frenea, čije je ime po nesreći postalo slavno.
Poslije prvog Cookova putovanja francuski se kapetan Marion usidrio 11. svibnja 1772. u Zaljevu Otoka s brodom Mascarin. S njim je doplovio i brod Castries pod zapovjedništvom kapetana Crozeta. Licemjerni Novozelanđani dočekaše nove došljake veoma srdačno.

Pokazivahu se čak kao da su plašljivi. Trebalo je mnogo darova, usluga, svakodnevnog bratimljenja i dugotrajne prijateljske trgovine, dok se nekakao navikoše dolaziti na brod. Njihov poglavica bistri Takuri pripadao je, ako smijemo povjerovati Dumontu d'Urvilleu, plemenu Wangaroa i bio je u srodstvu s onim domorocem, koga je Surville izdajnički' odveo sa sobom dvije godine' prije dolaska kapetana Mariona.
Budući da je živio u zemlji, gdje čast nalaže svakom Ma-oru da krvlju opere nanesenu mu sramotu, Takuri nije mogao zaboraviti uvredu koju nanesoše njegovu plemenu. Strpljivo je čekao dolazak kakva evropskog broda, smišljao je osvetu i izvršio je s užasnom hladnokrvnošću. Najprije je hinio, kao da se boji Francuza. Takuri nije ništa propustio
411
da učini, čime bi im uspavao pozornost i ulio osjećaj varljive sigurnosti. Često je noćio sa svojim drugovima na brodu. Donosili su izabranu ribu. Dovodili su sa sobom svoje žene i kćeri. Naučili su i imena oficira i pozivali ih u svoja sela. Mariona i Crozeta zavede tolika ljubaznost, i oni obiđoše čitavu obalu, na kojoj je živjelo oko četiri tisuće stanovnika. Domoroci su im prilazili goloruki i nastojali da zadobiju potpuno povjerenje.
Kapetan Marion je svratio u Zaljev Otoka s namjerom, da promijeni jarbolje Castriesa koje su zadnje oluje znatno oštetile. U tu je svrhu pregledao unutrašnjost otoka, i 23. svibnja naiđoše na divnu cedrovu šumu samo dvije milje od obale i na domaku zaljeva koji je bio udaljen jednu milju od brodova.
Tu podigoše malo naselje, gdje je dvije trećine posade sa sjekirama i ostalim oruđem radilo na obaranju stabala i gradnji puta koji je vodio zaljevu. Izabraše još dvije postaje: jednu na malom otoku Motu-Aro, usred luke, kamo su prevezli bolesnike s ekspedicije, pa kovače i bačvare s brodova, a drugu na kopnu uz obalu oceana na milju i po od brodova. Ova je druga postaja bila u vezi s drvosječama. Na svim tim postajama snažni i uslužni divljaci pomaganu mornarima u različitim poslovima.
Kapetan Marion dotada nije bio zanemario stanovite mjere opreza. Divljaci nisu nikad smjeli s oružjem na brod, a čamci su odlazili na kopno uvijek dobro naoružani. Mariona i njegove najopreznije časnike zaslijepi držanje domorodaca, i zapovjednik odredi da se čamci razoružaju. Cro-zet je pri svem tom ipak nastojao nagovoriti Mariona, da opozove tu zapovijed, ali mu nije uspjelo.
Od toga trenutka kao da se susretljivost i odanost Novo-zelanđanima još i povećala. Poglavice i časnici življahu u najsrdačnijem prijateljstvu. Više je puta Takuri dovodio svog sina na brod i ostavljao ga da spava u kabinama. 8. lipnja proglasiše Mariona prilikom jednog svečanog posjeta na kopno "velikim poglavicom" čitave zemlje i u znak počasti ukrasiše mu kosu sa četiri bijela pera.
Prošla su trideset i tri dana od dolaska brodova u Zaljev Otoka. Radovi na jarbolju dobro su napredovali. Spremišta za vodu punila su se na otoku Motu-Aro. Kapetan Cro-
412
zet osobno je upravljao tesarskim radovima, pa je postojala opravdana nada, da će se svi poslovi uspješno dovršiti.
Mornari opremiše 12. lipnja u dva sata zapovjednikov čamac kojim je trebalo poći na ribolov pred Takurijevim selom. Marion se ukrca s dvojicom mladih časnika, Vaud-ricourtom i Lehouxom, jednim vježbenikom, zapovjednikom strijelaca i dvanaest mornara. Pratio ga je Takuri sa još pet poglavica. Ničim se nije mogla naslutiti užasna katastrofa koja će stići šesnaestoricu od ukupno sedmnaest Evropljana.
čamac otisnu, zaplovi put obale i s oba broda izgubiše ga iz vida.
Te večeri kapetan Marion ne vrati se na brod na spavanje. Nitko se nije zabrinuo zbog njegove odsutnosti. Pomi-sliše da je pošao pregledati radilište, gdje se popravljaju jarboli i da je tamo prenoćio.

Sutradan u pet sati otplovi s Castriesa kao obično čamac po vodu na otočić Motu-Aro. Vrati se na brod bez ikakvih nezgoda.
U devet sati opazi stražar na Mascarinu, kako neki čovjek, gotovo posve iznemogao, pliva prema brodu. Poslaše mu u pomoć čamac, koji ga doveze na brod.
Bio je to Turner, član posado Marionova čamca. Bedra su mu na dva mjesta bila probodena kopljem. On se jedini vratio od svih sedamnaest ljudi koji su dan prije otišli s broda.
Saslušaše ga i ubrzo doznaše sve ' potankosti strašne drame.
Čamac nesretnog Mariona bijaše pristao kod sela oko sedam sati ujutro. Divljaci dotrčaše radosno u susret gostima, čak su na leđima prenijeli časnike i mornare, da se ne smoče pri iskrcavanju. Poslije toga Francuzi se raziđoše.
U tom ih trenutku divljaci napadoše kopljima, toljagama i buzdovanima, oboriše se po deset na jednoga i poubijaše ih. Mornar Turner, zadobi dva udarca kopljem, ali uspije pobjeći i sakriti se u šikaru. Odatle je promatrao užasan prizor. Divljaci skidoše s mrtvaca odjeću, rasporiše im trbuh i isjekoše ih na komade.
U tom trenutku Turner skoči neopazice u vodu, a Masca-rinov ga čamac spasi, kad je već bio gotovo umro.
413
Događaj porazi obje posade. Kriknuše za osvetom. Ali prije nego što bi osvetili mrtve, trebalo je spasiti žive. Na kopnu su bile tri postaje, a oko njih na tisuće divljaka, koji pobjesniše za krvlju. Bijahu opkoljeni požudnim ljudožderima.
U odsutnosti kapetana Crozeta, koji je prenoćio u tesar-skoj postaji, gdje su se gradili jarboli, najpotrebnije mjere poduze prvi časnik Duclesmeur. S čamcem s Mascarina upu-tiše jednog časnika i odred vojnika. Taj je časnik prije svega morao pružiti pomoć tesarima. Čamac otisnu, zaplovi •duž obale, opazi čamac zapovjednika Mariona nasukan na obali i prista.
Kapetan Crozet, koji je, kao što smo već rekli, bio odsutan s broda, nije ništa znao o pokolju, kad oko dva sata poslije podne opazi odred vojnika, kako mu se približava. Odmah je naslutio da se nešto dogodilo. Pođe im u susret i dozna groznu istinu. Odmah zabrani da se to kaže njegovim drugovima, kako se ne bi pokolebali.
Divljaci se skupiše u gomile i zauzeše sve uzvisine. Kapetan Crozet uze najvažnije oruđe, ostalo zakopa, zapali šupe i poče se povlačiti sa svojih šezdeseta ljudi.
Domoroci su ga slijedili, vičući: "Takuri mate Marion."* Nadali su se da će pokolebati mornare, ako im otkriju smrt njihova vođe. Ogorčeni mornari htjedoše se oboriti na njih. Kapetan Crozet jedva ih je suzdržavao. Tako prevališe dvije milje. Odred stiže na obalu i ukrca se u čamac s posadom druge postaje. Za to je vrijeme oko tisuću divljaka sjedilo na obali i nije se ni micalo. Ali kad se čamci otisnuše, poletje kamenje. Ubrzo četiri mornara, sve dobri strijelci, obo-riše redom sve poglavice na najveće zaprepaštenje divljaka koji još nisu poznavali učinak vatrenog oružja.
Kapetan Crozet dođe na brod Mascarin i odmah posla čamac na otočić Motu-Aro. Na otočiću se utabori jedan odred mornara, da tu proboravi noć, a bolesnike vratiše na brod. Sutradan posla drugi odred kao pojačanje. Trebalo je s •otočića otjerati divljake koji su se pojavljivali sa svih strana, i nastaviti s nadopunjavanjem zaliha vode. Selo na Mo-tu-Aru imadoše tri stotine stanovnika. Francuzi ga napa-
* Takuri ubio Mariona.
414
doše. Pobiše šest poglavica, ostatak domorodaca oboriše bajonetama, a selo zapališe.
Castries, međutim, nije mogao otploviti na pučinu bez jarbola. Budući da je Crozet morao

odustati od dovoza jarbola iz šume, sastavio je jarbole od dijelova. Radovi na nadopunjavanju vode potrajali su i dalje.
Tako je protekao čitav mjesec. Divljaci su pokušavali nekoliko puta osvojiti otok Motu-Aro, ali bez uspjeha. Kad bi se pirogi približili nadohvat broda, potapali su ih topovima. Napokon bijahu i radovi dovršeni. Trebalo je ustanoviti da li nije još koja od šesnaest žrtava umakla pokolju, a ostale odlučiše osvetiti. Jak odred časnika i vojnika pođe s čamcem u Takurijevo selo. Kad je podli poglavica ugledao odred, pobježe zaogrnut kaputom zapovjednika Mariona. Naj savjesni je pretražiše sve kolibe. U njegovoj kolibi nađoše lubanju čovjeka, koji je tek prije kratkog vremena bio skuhan. Još su se dobro vidjeli ugrizi Ijudožderovih zuba. Jedan čovječji but bijaše nataknut na ražanj. Nađoše košulju koja je bila krvava od vrata, i prepoznaše je, da je bila Marionova. Pronašli su još odijela, Vaudricourtove pištolje, oružje iz čamaca i komade odjeće u prnjama. U drugom selu otkriše ljudske utrobe, očišćene i skuhane.
Odred pokupi sve nepobitne dokaze umorstva i Ijudo-žderstva, sve ljudske ostatke pokopaše uz počast, zatim zapališe Takurijevo selo i kao njegova saučesnika Piki-Orea..
24. srpnja oba broda otploviše iz kobnih krajeva.
Tako se odigrala ta katastrofa. Nje će se sigurno sjetiti svaki putnik koji stupi nogom na obale Novog Zelanda, Svaki bi kapetan bio veoma neoprezan, kad se ne bi osvrtao na to iskustvo. Novozelanđani su uvijek lukavci i ljudožderi. I Cook je došao do istog zaključka 1773. na svom drugom putovanju.
Evo što se njemu dogodilo. Čamac s Adventure, jednoga od njegovih brodova, kojim je zapovijedao kapetan Fur-neaux, pošao je na kopno 17. prosinca, da sakupi divljih trava, ali se više nije vratio na brod. U čamcu je bio jedan kadet i devet mornara. Kapetan se Furneaux zabrinuo pa je poslao poručnika Burneva, da ih traži.
Burney navodi da je na mjestu

, gdje je čamac pristao, našao ovakvo sta-

nje: "Ugledao sam takvu sliku pokolja i divljaštva, da ju je teško opisati bez osjećaja užasa. Glave, utrobe i pluća većine naših ljudi ležala su razbacana po pijesku, a nedaleko odatle nekoliko je pasa glodalo ostatke."
Krvavi popis možemo završiti brodom Brothers. Napali su ga Novozelanđani 1815. Osim toga spomenimo i brod Boyd, kojim je zapovijedao kapetan Thompson; čitavu njegovu posadu poklaše 1820. Napokon, 1. ožujka 1829. poglavica Enararo opljačka u Walkitaau engleski brik Hawes iz Sydneya. Njegova Ijudožderska rulja pokla više mornara. Leševe je skuhala i požderala.
Takav je Novi Zeland, zemlja, kamo je plovila Macguarie s glupom posadom i zapovjednikom pijanicom.
Četvrto poglavlje LOMOVI VALOVA
Neugodno je putovanje, međutim, i dalje trajalo. 2. veljače, šest dana nakon odlaska, s broda Macguarie još se nije vidjela obala Aucklanda. Vjetar je ipak bio dobar, puhao je stalno s jugozapada, ali je struja bila protivna, pa je brik jedva odmicao. Uzburkano, valovito more rasklimalo je jarbolje. Okosnica trupa je škripala, a brod se jedva iz-Jdizao iz dolina valova. Pripone, priponice i leta bijahu slabo nategnuta, jarboli su se u njima ljuljali, i pri svakom nagibu pri valjanju broda strahovito su trzali.
Sva je sreća, što Will Halley nije čovjek, kome se žuri, pa nije razapinjao mnogo jedara, jer bi inače neizbježno svi jarboli popadali. John Mangles se nadao da će ta slaba •olupina ipak stići u luku bez nezgoda, ali mu je samo bilo žao vidjeti drugove kako se muče, jer su loše stanovali na torodu.

Ali, ni lady Helena ni Mary Grant nisu se tužile, iako ih je neprekidna kiša primoravala da borave u krmenoj kućici. Tu su veoma neugodno osjećale pomanjkanje zraka i valjanje broda. Stoga su izlazile na palubu i prkosile ružnom vremenu, sve dok ih ne bi prisilili nepodnošljivi udarci

u), da uđu u kućicu. Tada bi ulazile u uski prostor, koji
iio podcsniji, da se u njega ukrca teret nego putnici, a
•ulovu nije bio za putnice.
i'i'ijatelji su se tada trudili da ih rastresu. Paganel je
uSavao da im prikrati vrijeme svojim pričama, ali mu
i.slo za rukom. Doista, svi su već klonuli duhom, jer
>s jecali da su sve izgubili i da su na povratku. Ni geo-
ova p'redavanja o pampama i o Australiji koja su ih i cl a zanimala, kao ni razglabanja i napomene o Novom
i adu nisu ih mogla zagrijati. Slušali su ga posve ravno-ihisno. Uostalom, prema toj zemlji strašnih uspomena oni MI plovili bez oduševljenja i uvjerenja, protiv svoje volje, tjrrala in je sudbina. Od putnika na Macquariji najviše je 11 obalo žaliti lorda Glenarvana. Rijetko su ga viđali u krme-iioj kućici. Nigdje se nije mogao smiriti. Njegova se nervoza i razdražena narav nije dala zatvoriti u uski prostor između četiri pregrade. Čitav dan, pa čak i po noći boravio je na palubi; čas bi se naslonio na ogradu grotla, čas bi opet uzbuđeno hodao gore-dolje unatoč kiši i pljuskovima mora. Pogled mu je bludio u daljinu. Kad bi se za koji tren razvedrilo, njegov bi dalekozor pregledavao obzorje. Kao da je ispitivao nijeme valove. Kao da je htio rukom raskinuti maglu koja je lebdjela nad obzorjem, i nagomilane oblake. Nije se mogao prepustiti sudbini, a lice mu je odavalo oštru bol. Taj čovjek čvrste volje dotada je bio sretan i snažan, a sada ga je ostavila i sreća i snaga.
John Mangles bijaše neprestano uza nj, s njime je podnosio bijes nevremena. Toga je dana Glenarvan s najupornijom tvrdoglavošću upirao svoj dalekozor put najmanje bistrine između magle. John mu priđe i zapita ga:
- Vaša visost traži kopno? Glenarvan odmahnu glavom.
- Ipak - nastavi mladi kapetan - vi biste se htjeli što prije iskrcati s ovog brika. Trebalo je da aucklandska svjetla ugledamo već prije trideset i šest sati.
Glenarvan ne odgovori. Neprestano je promatrao i jednu čitavu minutu zaustavi dalekozor prema obzoru u pri-vjetrini.
- Kopno nije s te strane - prihvati John Mangles. - Meka vaša visost radije pogleda desno od broda.

- Zašto, Johne? - odgovori Glenarvan. - Ja ne tražim kopno!
- A što onda tražite, milorde?
- Moju jahtu, moj Duncan! - odgovori Glenarvan srdito. - Tu on negdje u tim krajevima siječe valove u strašnoj piratskoj službi! Tu je on, kad ti kažem tu je negdje, Johne, na putu, kojim brodovi plove iz Australije u Novi Zeland. Slutim da ćemo se s njim sresti.
- Bog nas sačuvao od takva susreta, milorde!
- Zašto, Johne?
- Vaša visost zaboravlja, u kakvu se položaju nalazimo, Što bismo uradili na briku, kad bi nas Duncan progonio? Ne bismo čak mogli ni pobjeći!
- Pobjeći, Johne?
- Da, milorde! Uzalud bismo pokušavali! Uhvatili bi nas, pali bismo u ruke nitkova, oni bi nam krojili sudbinu a Ben Joyce je već dokazao da ne uzmiče pred zločinom. Ne cijeni

previše naš život. Mi bismo se branili do zadnjeg daha. Dobro! A onda? Pomislite na lady Glenarvan, milorde, pomislite na Mary Grant!
- Jadne žene! - prošapta Glenarvan. - Johne, srce mi je slomljeno, a katkada mi se čini da mi je puno očaja, čini mi se da nas čekaju nove nesreće. Kao da se nebo urotilo protiv nas. Strah me!
- Zar vas, milorde?
- Ne bojim se za sebe, Johne, nego za one, koje volim, za one, koje i ti voliš!
- Umirite se, milorde - odgovori mladi kapetan. - Nemate se više čega bojati! Macguarie sporo odmiče, ali ipak odmiče. Will Hallev je priglup stvor, ali tu sam ja. Ako mi se učini da je približavanje obali opasno, skrenut ću s brodom na pučinu, S te strane nema gotovo nikakve opasnosti. Ali naći se'uz bok s Duncanom, neka nas bog očuva! Ako ga vaša visost i traži, neka bude radije da mu se maknemo, nego da pred njim bježimo.
John Mangles je imao pravo. Susret s Duncanom bio bi koban za brifc Macguarie. U tako tijesnu dijelu mora, gdje su pirati mogli ploviti bez straha, bijaše dosta opasnosti, da će ih susresti. Međutim, eto barem toga dana jahta se ne po-
418
javi, spustila se već i šesta noć nakon odlaska iz Twofold Baya, a bojazan se Johna Manglesa ne obistini.
Ali čekala ih je strašna noć. U sedam sati odjednom se smrknulo. Nebo je nagoviještalo oluju. Nagon mornara nadvlada zaglupljenost pijanca, i Will Halley se otrijezni. Izađe iz kabine trljajući oči i tresući riđom glavurdom. Zatim udahnu snažno zrak, kao što bi netko drugi popio čašu vode, da otjera mamurluk, i pregleda jarbolje. Vjetar je jačao, i, skrenuvši za četvrt'.zrake prema zapadu, puhao je ravno prema zelandskoj obali.
Will Halley dozva svoje ljude strašnim psovkama, dade ubrati vrhovnjaču i razape jedra za noć. John Mangles to odobri, ali nije progovorio. Nije htio razgovarati s neotesanim mornarom. Ali ni Glenarvan ni on ne odoše s palube. Poslije dva sata vjetar još više ojača. Will Halley zapovjedi da se uzme treći krat na košnjačama. Taj bi manevar bio težak za pet ljudi posade, da Macguarie nije imala dvostruke košnjače po američkom običaju. Dovoljno je bilo samo ubrati gornju košnjaču, i površina jedra bila je manja.
Prošla su dva sata. More je bivalo sve uzburkanije. U ribini Macguarife osjećahu se takvi udarci, kao da kobilica struže po grebenima. Zapravo se nije događalo ništa, samo se njezin tromi trup teško izdizao iz valova. Zbog toga je stražnji dio svakog vala nabacivao na palubu goleme količine vode. Čamac, koji je visio na sohama na lijevom boku, iščeznu u jednom velikom valu.
John Mangles je i dalje bio zabrinut. Svaki bi se drugi brod igrao s takvim zapravo bezopasnim valovima. Ali za tako težak brod uvijek je postojala opasnost da potone, jer se pri svakom nagibu kod posrtanja paluba punila morem. Teški sloj vode nije mogao dosta brzo o t jecati kroz slapni-ce4, pa je mogao uroniti brod. Da se spriječi svaka opasnost, oprez je nalagao da se sjekirama naprave otvori i na obodni-ci, kako bi se olakšalo otjecanje vode. Will Hallev, međutim, nije htio poduzeti tu mjeru opreza.
Uostalom, briku Macguarie prijetila je veća opasnost, i već je bilo kasno da bi se pretekla. Oko jedanaest i pol John Mangles i Wilson koji su stali u zavjetrenoj strani broda, osjetiše neobičan šum. U nji-
419
ma se probudi instinkt pomoraca. John zgrabi mornara za ruku.
- Lomovi valova! - reče John.
- Da - uzvrati VVilson. - Valovi se lome na pličini.
- Na dva kabela najviše?
- Najviše! Tamo je i kopno!

John se naže preko ograde, zagleda se u tamne valove i kriknu:
- Dubinomjer! Wilsone! Dubinomjer!
Master na pramcu broda kao da nije sumnjao u svoj položaj. Wilson dohvati dubinomjersku uzicu koja je bila smotana u čabru, i poletje do ključišta^ pripona velejarbola. Baci olovnicu; uzica mu je promicala kroz prste. Kod trećeg uzla, olovnica se zaustavi.
- Tri hvata! - uzviknu Wilson.
- Kapetane - viknu John, pritrčavši Willu Hallevju - upali smo u lomove!
Možda je opazio, da je Hallev slegao ramenima, možda i nije, tek on pritrča kormilu, okrenu rudo uvjetar, dok je VVilson, ispustivši dubinomjer, počeo natezati praće vele-košnjače, da bi brod okrenuo uvjetar. Mornara, koji je dotada kormilario, odgurnuše. On nije razumio što treba da znači taj iznenadni napadaj.
- Na praće u privjetrini! Popuštaj! Popuštaj! - vikao je mladi kapetan, manevrirajući tako, da se oslobodi blizine grebena.
Pol časka desni je kraj krmenog zrcala prolazio ispred grebena i usprkos noćnoj tmini John opazi bjelkastu prugu, koja je tutnjila na samo četiri hvata od broda.
U tom trenutku Will Hallev shvati ozbiljnost položaja i izgubi glavu. Njegovi mornari, tek što se otrijezniše, nisu razumjevali njegovih naredaba. Uostalom, njegove neskladne riječi i protuslovne zapovijedi dokazivahu da okorjeli pijanac ne zna za hladnokrvnost.
Iznenadila ga je blizina kop-" na. Mislio je da je kopno trideset do četrdeset milja niz-vjetar, dok je zapravo bilo samo osam. Morske struje zani-jele su s redovitog puta i iznenadile bijednog praktičara.
Međutim, brzi manevar Johna Manglesa udalji brik Mac-guarie od grebena. Ali John nije znao položaj. Možda je sa svih strana opkoljen pojasom grebena. Vjetar ga je snažne nosio prema istoku, i na svaki posrtaj brod je mogao uda-111 i o dno.
Ubrzo su se doista začuli dvostruko jači lomovi valova ilrsno sprijeda. Trebalo je još jače prihvatiti6. John okrenu ki milo uvjetar i poče oštro praćati uzvjetar. Pod pramča-tunn statvom? počeše se množiti lomovi, trebalo je odmah izvršiti prelet" uzvjetar i pobjeći na pučinu. Hoće li im uspjeti taj manevar s tako slabo uravnoteženim brodom, lako smanjenim jedriljem? Nije bilo sigurno, ali je ipak 11 (balo pokušati.
- Krmilo sasvim uvjetar! - vikaše John Mangles Wil-
-.01111.
Macquarie se poče približavati novom redu grebena. 11 brzo se već more počelo pjeniti od udaranja o hridi koje -.n virile iz vode.
Kucnuo je najstrašniji trenutak. Valovi su svjetlucali od pjene, kao da ih je osvijetlilo iznenadno fosforesciranje. More je urlalo, kao da je imalo glas onih antičkih grebena, koje je oživjela poganska mitologija. Wilson i Mulradv nag-ni i Se se uz krmilo i objesiše se čitavom svojom težinom. l i milo je dodirnulo dno.
Odjednom osjetiše udarac. Macquarie je udarila o greben. l'i i kose posrtna leta kosnika9, i prednji jarbol osta bez opute. Hoće li brod dovršiti prelet bež kakve štete?
Neće, jer se u tom trenutku vjetar malo stiša, i brod skrenu opet nizvjetar. Okretanje broda odjednom se zausta-M Jedan ga veliki val poduhvati, ponese ga još dalje prema -.lijenama i sruši ga neobičnom težinom. Prednji se jarbol "hori sa čitavom oputom. Brod poskoči i udari dvaput K i menim krajem kobilice i zaustavi se, nagnuvši se za t'td-ilrset stupnjeva na desni bok.
Okna na vidniku10 odletješe u komade. Putnici istrčaše IM palubu. Ali valovi su parali palubu s jednog kraja na dru-ii, pa su se putnici mogli na njoj održati samo uz najveću opasnost.

Tohn Mangles je znao da je brod čvrsto nasjeo u pijesak, l M ih zamoli da se vrate u krmenu kućicu.
- Kažite mi istinu, Johne! - reče mirno Glenarvan.
- Istinu? Glavno je da nećemo potonuti - odgovori i"lin Mangles. - Što se tiče opasnosti, da nam valovi raz-
420
421
biju brod, to je nešto drugo, ali o tome imamo još vremena misliti.
- A tek je ponoć?
- Da, milorde. Treba sačekati jutro.
- Ne bismo li mogli spustiti čamac u more?
- Pri takvim valovima i u takvom mraku? Nemoguće. Uostalom, gdje bismo pristali na obalu?
- Onda dobro, Johne, ostanimo ovdje do zore.
Za čitavo to vrijeme Will Hallev trčaše po palubi brika kao luđak. Njegovi mornari, kad se smiriše od prve zabune, provališe bačvicu rakije i počeše piti. John je predviđao da će od njihova pijanstva imati ubrzo strašnih neprilika. Nije se moglo računati da će ih kapetan moći suzdržati. Bijednik je čupao kosu i lomio ruke. Mislio je neprestano na teret koji nije bio osiguran.
- Propao sam! Propao sam! - vikao je trčeći s boka na bok broda. ,
Johnu Manglesu nije ni palo na pamet da ga tješi. On je naoružao svoje drugove i svi se pripremiše, da potisnu mornare koji su užasno psujući lokali rakiju.
- Prvog od tih nitkova, koji se približi krmenoj kućici, ubit ću kao psa - reče mirno major.
Mornari bez sumnje osjetiše da će im putnici pružiti otpor, jer se nakon nekoliko pokušaja pljačke, izgubiše. John Mangles se nije više ni osvrtao na pijance, već je nestrpljivo čekao dan.
Brod bijaše posve nepomičan. More se postepeno smirivalo. Vjetar je jenjao. Trup je još mogao izdržati nekoliko sati. Kad se razdani, John će promotriti obalu. Ako pronađe koji pogodan prilaz, moći će upotrijebiti šajku za prijevoz putnika i posade koja je još jedina preostala na brodu. Trebalo bi tri puta da pođe i da se vrati, jer su u nju mogla stati samo četiri čovjeka. Čamca više nije bilo, jer, kako smo spomenuli, odnijelo ga je more.
John Mangles je razmišljao o opasnostima koje ih očekuju u toj situaciji, naslonio se na krmenu kućicu i osluškivao buku valova, koji se odbijahu od obale. Nastojao je prodrijeti pogledom kroz noć. Pitao se, koliko je daleko obala, koje se u isto vrijeme i boje i na koju žele doći. Va-
422
h ivi se katkad lome i na nekoliko milja od obale. Hoće li l.ibi čamčić moći izdržati malo duži put?
Dok je John tako razmišljao, vapijući, da mu tamno ne-i". pruži malo svjetlosti, putnice su se odmarale na ležišti-"M vjerujući njegovim riječima. Na nepomičnom briku na-• su nekoliko sati odmora. Glenarvan, John i njihovi prija-i j i i sami su se odmarali u kratkom snu, jer im nije više netala vika pijane posade. Oko jedan sat ujutro nijema tima zavlada na briku koji je i sam zaspao na pješčanom .•a ju.
Oko četiri sata pojavi se prvi trak svjetlosti na istoku. i >Maci se osvijetliše blijedim bojama zore. John se pope na i'.ilubu. Obzorje bijaše zastrto maglom. U jutarnjoj se magli n.iz.irahu neke neodređene crte, ali prilično visoko na nebu. ' .1 moru se osjećalo još lagano mrtvo more11, i valovi koji 11 dolazili s pučine, gubili su se u nepomičnim gustim obla-
• ima.

John je čekao. Postepeno se sve više razdanjivalo, obzor-K se sve više rumen jelo. Zastor se lagano dizao i otkrivao
• irkor pozadine. Iz vode izbijahu crni grebeni. Iznad traka 'nl pjene otkri se neka crta. Zasja jedina svijetla točka, kao
. jctionik na vrhu neke glavice, koja je još prekrivala sun-
• vu ploču. Otkri se zemlja na manje od devet milja.
- Kopno! - uskliknu John MangLes.
Na njegov uzvik drugovi se probudiše, dotrčaše na palubu brika i šutke promatrahu obalu koja se ocrtavala na nbz.orju. Hoće li ih primiti prijateljski ili će im biti kobna?
- Gdje je Will Hallev? - zapita Glenarvan.
- Ne znam, milorde - odgovori John Mangles.
- A njegovi mornari?
- Iščezli kao i on.
- Sigurno su pijani kao i on - doda Mac Nabbs.
- Potražite ih! - reče Glenarvan. - Ne možemo ih "staviti na brodu.
Mulradv i Wilson siđoše u pramčani prostor, a nakon dvije minute se vratiše. Prostor bijaše prazan. Tada pretra-zišc potpalublje i čitav brik do dna kaljuže. Nije bilo ni llallevja ni njegovih mornara.
- Što, zar nema nikoga? - zapita Glenarvan.

- Da nisu pali u more? - doda Paganel.
- Sve je moguće - odgovori John, koga taj nestanak zabrinu.
Zatim, potrčavši prema krmi, uzviknu:
- K čamcu!
Wilson i Mulradv potrčaše za njim, da spuste šajku u more. šajke nije bilo.
Peto poglavlje MORNARI PO NEVOLJI
Iskoristivši noć, dok su spavali putnici, Will Hallev i njegova posada pobjegoše s jedinim čamcem brika. U to se nije više moglo sumnjati. Kapetan koji je po svojoj dužnosti morao ostati zadnji na brodu, pobjegao je prvi s njega.
- Hulje pobjegoše! - reče John Mangles. - Da, to bolje, milorde. Tako smo izbjegli mnogim neugodnim događajima.
- I ja tako mislim - odgovori Glenarvan. - Uostalom, na brodu ipak imamo jednog kapetana, Johne, a i mornara, ako ne vještih, a ono barem odvažnih, tvojih drugova. Zapovijedaj, a mi ćemo te slušati.
Major, Paganel, Robert, Wilson i Mulradv, pa čak i Olbi-nett zapljeskaše rukama na Glenarvanove riječi, postrojiše se na palubi i čekahu Johnove zapovijedi. . - što ćemo sad? - zapita Glenarvan.
Mladi kapetan prijeđe pogledom pučinu, pogleda nepotpuno jarbolje brika i reče poslije nekoliko trenutaka razmišljanja:
-1- Iz tog se položaja, milorde, možemo izvući na dva načina: ili osloboditi brod i otploviti na pučinu, ili se iskrcati na obalu pomoću splavi, koju je lako sagraditi.
- Ako se brod može osloboditi, oslobodimo ga - odgovori Glenarvan. - Bilo bi najbolje, zar ne?
- Bi, visosti, jer ako se i iskrcamo, što ćemo bez prijevoznih sredstava?
- Izbjegavajmo obalu! - doda Paganel. - Treba se čuvati Novog Zelanda.

- To više, što nas je mnogo zanijelo - nastavi John - Hallevev nemar bacio nas je na jug, to je očigledno. U podne12 ću odrediti položaj broda, pa ako smo, kao što mi-•.lim, južno od Aucklanda, pokušat ću s Macquarie poći put •. H'vera duž obale.

- A oštećenja na briku? - zapita lady Helena.
- Ne vjerujem da su teška, gospođo - odgovori John Mangles. - Pramčani ću jarbol nadomjestiti privremenim l.nbolom koji ću podići na pramcu. Plovit ćemo, doduše, polako, ali ćemo ploviti onamo, kamo želimo. Ako bi po nesreći trup brika imao prodor1*, ili ako ga ne uzmognemo osloboditi, morat ćemo se s tim pomiriti, pa se iskrcati na obalu i nastaviti put kopnom do Aucklanda.
- Pregledajmo, dakle, u kakvu se stanju nalazi trup 11 roda, to je najvažnije - predloži major.
Glenarvan, John i Mulradv otkriše grotlo i uđoše u spremište. U njemu je bilo veoma loše složeno oko dvije stotine iona stavljene kože. Nju su lako premjestili pomoću kolo-lurnika, koji učvrstiše na veleletu14, što je prolazio točno iznad grotla. John zapovjedi da se odmah izbaci dio bala u more da bi olakšao brod.
Poslije tri sata naporna rada mogli su pregledati dno lirika. Na lijevom su se boku bila otvorila dva voja15 plati-i a u visini pojačanja na vodenoj crti16. Budući da je Mac-(znarie bila nagnuta na suprotni, desni bok, oštećeni su vo-jcvi bili izvan vode. Voda prema tome nije mogla prodrijeti u brod. Osim toga VVilson odmah zabrtvi vojeve kučinom i pokri bakrenom pločom, koju brižljivo začavla.
Mjerenjem nisu našli ni dvije stope vode u kalјuži. Si-saljkama je bilo dakle lako ispuljiti1' vodu i olakšati brod.
Zatim pregledaše vanjski trup broda. John ustanovi da nije mnogo nastradao prilikom nasukavanja. Po svoj prilici je jedan dio zaštitne kobilice18 zadro u pijesak, ali moglo se i bez nje.
Pošto je pregledao unutrašnjost broda, Wilson skoči u more i zaroni, da bi ustanovio, u kakvu položaju leži na pličini.
Macquarie bijaše okrenut pramcem prema sjeveru-sjeve-rozapadu. Nasukao se na pješčanom i muljevitom sprudu
, 425
pred naglom strminom. U mulj se zario donji dio statve i oko dvije trećine kobilice. Stražnji dio, sve do krmene statve, plivao je nad dubinom od nekih pet hvati. Krmilo, dakle, nije zadrlo u pijesak i moglo se slobodno okretati. John je smatrao da ga ne treba izdizati. To je bila velika prednost, jer se u slučaju potrebe mogao odmah njim poslužiti.
U Tihom oceanu nema jakih plima i oseka. John je ipak računao da će mu visoka voda podići Macguarie. Brik se bijaše nasukao oko jedan sat prije visoke vode. Kako je opadao vodostaj za oseke, brod se sve više naginjao na desni bok. U šest sati ujutro, za niske vode, brod je bio najjače nagnut, pa im se učini beskorisnim poduprijeti ga uporama1". Tako su mogli sačuvati križeve i ostale oblice, koje je John mislio upotrijebiti za gradnju pomoćnog jarbola na pramcu.
Ostalo im je da izvrše sve pripreme za odsukivanje Mac-guarie. Težak ih je i dug čekao posao. Bijaše očevidno da ne mogu sve pripremiti za visoku vodu od dvanaest i četvrt.1"" Ali će barem vidjeti, kako se drži brik, kad bude djelomično rasterećen, a naiđe plima. Tek bi kod iduće plime izvršili glavni pokušaj.
- Na posao! - zapovjedi John Mangles.
Njegovi mornari - mornari po nevolji - poslušaše zapovijed.
John prvo zapovjedi da se uberu sva jedra koja ostadoše razapeta. Major, Robert i Paganel popeše se u velekoš. Na njih je pazio Wilson. Velika bi košnjača, naduta od vjetra, smetala odsukivanju broda. Trebalo ju je ubrati, što nekako i učiniše. Poslije uporna i za nevjeste ruke teška rada uvukoše sljemeni nastavak20 vele jarbola. U tom teškom radu najviše im je pomagao mladi Robert, jer bijaše okretan kao mačka i neustrašiv kao "mali".

Tada je trebalo oboriti sidro, a možda i dva, iz krme broda u smjeru kobilice. Ma.cqua.rie je trebalo odsukati snažnim povlačenjem konopa, koji će biti pričvršćeni na sidrima. To nije ni najmanje težak posao, kad se ima čamac. Uzme se strujno sidro21 i obori na onom mjestu, koje smo unaprijed izabrali. Ali tu nije bilo čamca, i trebalo ga je nečim nadomjestiti.

426

Glenarvan je dosta dobro poznavao pomorstvo, pa je > shvatiti da su ti radovi potrebni. Da bi se odsukao jt.1 koji se nasukao za vrijeme niska vodostaja, treba se btiluz.iti sidrom.

- Ali kako ćemo bez čamca? - zapita lord Johna.
- Upotrijebit ćemo ostatke pramčanog jarbola i praz-burad - odgovori mladi kapetan. - Posao će biti težak, ćemo ga ipak moći izvršiti, jer Macquarie nema teška ira. Kad ih oborimo, nadam se da će sve biti dobro, samo ne budu orala.22 •
- Dobro, nemojte gubiti vrijeme, Johne!

Sve pozvaše na palubu, i mornare i putnike. Svaki se lati •sla. Sjekirama presjekose oputu2^ koja je još držala pram-li jarbol. U svom padu deblo je jarbola puklo u visini 6nih čeljusti24, tako da je bilo lako skinuti koš. John ingles odredi da se od košne ploče izradi splav. On je kmjesti na praznu burad, tako da je mogla nositi sidra. Mnmjestiše i vesalce, kojim se moglo kormilariti. Struja ,ekc imala bi je odnijeti točno iza krme brika, a kad sidra idu na dnu, bit će lako dovući se do broda po konopu.

Posao je bio napola gotov, kad se sunce približilo meri-: i janu.

John Mangles ostavi Glenarvana, da nadzire posao, a im poče određivati položaj broda. Bilo je to veoma važno, icćom, John je pronašao u Hallevjevoj kabini godišnjak jt-zdarnice u Greenwichu i jedan sasvim zamazani sek-arit, ali se ipak mogao upotrijebiti za određivanje položaja. 'ii ga očisti i donese na palubu.

Ta sprava pomoću svojih pomičnih zrcala, spušta sliku inča u trenutku podneva, to jest kad to nebesko tijelo da-ii dođe na najvišu točku svog dnevnog puta. Da bi se to izbilo, treba dakle ciljati dalekozorom na sekstantu u mor-ki obzor, u onu crtu, gdje se nebo sastaje s morem. Ali tu • upravo kopno pružilo kao neki golem poluotok prema lovoru i ispriječio se između promatrača i morskog obzora, i>ii je promatranje postalo nemoguće. U takvu slučaju, kad nema morskog obzora, uzima se umjetni obzor. To je obična plosnata posudica, koja se naumi z.ivom pa se onda cilja u nju25. Živa tvori posve vodo-1.1 vno zrcalo. John nije imao na brodu žive, ali on se ipak

427

snađe. Upotrijebio je bačvu sa žitkom paklinom, u kojoj se prilično dobro, kao u nekom zrcalu vidi slika Sunca.

Budući da se nalazio na zapadnoj obali Novog Zelanda, geografska mu je dužina bila poznata. To je bila sreća, jer je bez krondmetra ne bi mogao izračunati. Trebala mu je samo geografska širina, i on odluči da je odredi.

Pomoću sekstanta izmjeri visinu Sunca nad obzorom. Izmjerio je visinu od 68"30'. Zenitna daljina Sunca bijaše dakle 21"30', jer, kad se ta dva broja zbroje, daju 90 stupnjeva. Budući da je prema godišnjaku toga dana, 3. veljače, deklinacija Sunca iznosila 16"30', i kad se toj vrijednosti deklinacije doda zenitna daljina od 21°30', dobije se geografska širina od 38 stupnjeva26.

Prema tome, Macguarie se nalazila u položaju: geografska dužina 171"13', geografska širina 38", izuzevši neznatne pogreške zbog nesavršenosti sprave, što se moglo slobodno zanemariti27.

Na Johnstonovoj karti koju je Paganel kupio u Edenu, John Mangles ustanovi da se brodolom dogodio pred zaljevom Aotea, poviše rta Cahua, na obalama pokrajine Auc-

kland. Budući da se grad Auckland nalazi na trideset i sedmoj paraleli, Macguarie je zanijelo čitav stupanj prema jugu. Trebalo je dakle ploviti jedan stupanj da bi došli do glavnoga grada Novog Zelanda.
- Dakle - reče Glenarvan - treba prevaliti najviše dvadeset i pet milja. Nije to ništa28.
- Što nije ništa na moru, postaje mnogo i teško na kopnu - doda Paganel.
- Stoga - potvrdi John Mangles - uradimo sve, što je u ljudskoj moći, da odsukamo Macguarie.
Pošto odrediše položaj, nastaviše radove. U dvanaest i četvrt more dostiže najviši vodostaj. John ga nije mogao iskoristiti, jer još nisu bila oborena sidra. Ali on je s dosta bojazni promatrao Macguarie. Hoće li zaploviti na valovima? Pitanje će se riješiti za pet časaka.
čekahu. Začu se škripanje. Ako nije od podizanja, a ono je nastalo barem od drhtaja trupa. U Johnu se probudi nada za drugu plimu, ali brod se zapravo ne pomaknu.
Nastaviše s radovima. U dva sata bijaše gotova, splav. Na nju ukrcaše strujno sidro, John i Wilson najprije svezaše

jedan tegalj na krmu broda, a zatim se ukrcaše na splav. Oseka ih odnese, i oni oboriše sidro na pola kabela od broda na dubinu od dvadeset metara.
Sidro je dobro držalo, i splav se vrati na brod.
Ostalo je još glavno sidro sa sohe. Spustiše ga s dosta muke. Splav ponovo učini isto, i ubrzo je i drugo sidro oboreno iza prvog na trideset metara dubine.
Povlačeći tegalj John i Wilson vratiše se na Macguarie.
Paripinu29 i uže nametnuše30 na vitlo i čekahu iduću visoku vodu, koja je trebala nastupiti u jedan sat poslije ponoći. Tada je bilo šest sati navečer.
John Mangles pohvali svoje mornare, a Paganelu reče da bi s malo volje i s dobrim vladanjem mogao jednog dana postati i vođa odjeljka.
Pošto je pomogao pri raznim radovima, Olbinett se vratio u kuhinju. Spremio im je dobru večeru, da ih okrijepi baš kako treba, čitava je posada imala izvrstan tek, i bio je potpuno zadovoljan. Svi osjetiše da su im se vratile snage z.a dalje radove. Poslije objeda John Mangles izvrši i zadnje mjere opreza da bi osigurao uspjeh rada. Pri odsukivanju broda ne smije se propustiti ni najmanja malenkost. Često čitav rad propadne zbog malo zaboravljenog olakšanja, i ko-bilica, koja se zarila u plitko dno, neće da izađe iz svog pješčanog ležišta.
Da bi olakšao brik, John Mangles dade baciti u more dobar dio robe, a ostatak bala, teške oblice, rezervne križeve i nekoliko tona šipaka od Ijevanog željeza, koje su služile kao gruž, prenesoše na krmu, da bi njihovom težinom olakšali odsukivanje pramčane statve. Wilson i Mulradv dokotrljaše i nekoliko bačvica, koje napuniše vodom, da bi izdigli kljun brika.
Izbijala je ponoć, kad su i zadnji radovi dovršeni. Posada je bila posve iscrpljena, nezgodna stvar baš u trenutku, kad je trebalo dati sve od sebe, da bi se vitlalo vitlo. To navede John Manglesa na novu odluku.
U tom se trenutku vjetar stišavao. Vjetar je stvarao po morskoj površini tek sitne ćudljive nabore. Promatrajući obzorje, John opazi da bi vjetar mogao skrenuti od jugo-zapada prema sjeveroistoku. Mornar se neće nikad preva-

riti u osobitom rasporedu i u boji oblaka, Wilson i Mulrady slagahu se s kapetanovim mišljenjem.
John Mangles priopći svoja opažanja Glenarvanu i predloži mu da odsukivanje odgode za sutrašnji dan.

- Evo zbog čega - reče John. - Ponajprije, veoma smo umorni, a sve su nam snage potrebne, da bismo mogli osloboditi brod. Zatim, ako ga oslobodimo, kako ćemo ga provesti kroz opasne grebene po mrkloj noći. Osim toga ima još jedan razlog, koji me nagoni da čekamo, čini mi se da bi nam i vjetar mogao pomoći, a ja bih ga htio iskoristiti. Htio bih da i on potisne staru olupinu, dok je more bude podizalo. Ako se ne varam, sutra će vjetar zapuhati sa sjeverozapada. Razapet ćemo tako jedra na velejarbolu, da nam budu zagušena31, pa će nam i ona pomoći odsukati brik.
Taj je razlog i odlučio. I najnestrpljiviji na brodu, Gle-narvan i Paganel, popustiše, te odsukavanje odgodiše za sutrašnji dan. Noć prođe dobro. Postaviše i stražu da pazi osobito na oborena sidra.
Dan svanu. Johnova se predviđanja ispuniše. Puhao je vjetar sa sjevero-sjeverozapada, kome je jačina i porasla. Koristan je to dodatak snage. Posada se okupi. Robert, Wil-son i Mulradv na velejarbolu, major, Glenarvan i Paganel na palubi pripremahu vrv, da bi u pravom trenutku mogli razapeti jedra. Križ velekošnjače digoše do koloture. Vele-njača i velekošnjača bijahu stegnute samo ubraljama32.
Bilo je devet sati ujutro. Do visoke vode trebalo je još četiri sata. Ni ti im sati ne prođoše uzalud. John ih iskoristi za podizanje pomoćnog jarbola na pramcu brika, kojim bi nadomjestio pramčani jarbol. Tako bi se mogao udaljiti iz opasnog područja, čim brod zapluta33. Radnici zapeše novim snagama i još prije podneva pričvrstile prveni križ na jarbol. Lady Helena i Mary Grant bijahu im također od koristi. One su pričvršćenom uzicom vezale na sljemeni križ rezervno jedro. Bile su sretne što i one mogu nešto pridonijeti općem dobru. Kad urediše ovu opremu, Macguarie doduše nije postala ništa elegantnija, ali je zato ipak mogla ploviti, uz uvjet da se ne udaljuje od obale.
More je, međutim, raslo. Morska se površina izdizala u malim pjenušavim valićima. Vrhovi grebena, na kojima se

lome valovi, postepeno su se gubili kao morske životinje, kad zaronjavaju u tekuću sredinu, u kojoj žive. Primicaše se čas velikog pokušaja. Živci im se prenapeše od grozničave nestrpljivosti. Nitko ništa nije govorio. Svi su pogledi bili uprti u Johna. čekali su njegovu zapovijed. John Mangles, nagnut preko krmenog zrcala, promatrao je plimu. Nemirnim je pogledom provjerio paripinu i konop. Oba užeta bijahu napeta i čvrsto nategnuta. U jedan sat more dostiže najviši vodostaj. Bijaše točno trenutak visoke vode, to jest ono vrijeme, kad voda više ne raste, ali još ne pada. Trebalo je pokušati bez oklijevanja. Razapeše velenjaču i vele-košnjaču. Oba jedra sakriše jarbol pod pritiskom vjetra.
- Na vitlo! - uzviknu John.
Vitlo je imalo ručice kao vatrogasna štrcaljka34. Na ručice, kojima se okreće sprava, objesiše se s jedne strane Glenarvan, Mulradv i Robert, a s druge strane Paganel, major i Olbinett. U isto vrijeme John i Wilson okretahu palce na bubnjevima i tako pomagahu svojim drugovima.
- Odvažno! Odvažno! - uzvikivao je mladi kapetan - i složno!
Paripina i konop nategoše-se uslijed snažna'vitlanja vitla. Sidra su dobro držala i nisu orala. Trebalo je brzo uspjeti. Visoka voda traje samo nekoliko časaka. Razina će ubrzo opet pasti. Udvostručiše snage. Vjetar je snažno puhao i zagušio jedra, pritisnuvši ih na jarbol. Osjetiše nekoliko drhtaja u trupu, činilo im se kao da će se brik sad na odsukati. Možda bi trebala još samo jedna mišica, pa da se iščupa \L pješčanog spruda.
- Heleno! Mary! - uzviknu Glenarvan.
Obje žene dođoše pomoći svojim drugovima. Začu se posljednji klepet zupca na zadržaču35.

Ali to je bilo sve. Brik se ne mače. Pokušaj je propao. Već je započela i oseka. Bijaše očigledno da ni uz pomoć vjetra i mora slaba posada ne može odsukati broda.
431
šesto poglavlje
U NJEMU SE O LJUDOŽDERSTVU RASPRAVLJA TEORETSKI
Propao je prvi način, kojim bi se spasili, a koji je pokušao John Mangles. Trebalo je odmah, bez oklijevanja, tražiti pomoć, u drugom. Bijaše očigledno da Ma.cqua.rie ne mogu odsiikati i da im ne preostaje drugo nego napustiti brod. Bilo bi nerazborito i ludo čekati na brodu neizvjesnu pomoć. Macguarie bi more razlupalo prije, nego bi došao kakav brod, koji bi sudbina poslala. Prva oluja ili i samo malo uzburkanije more koje bi ustalasali vjetrovi s pučine, gurnuli bi je na pličinu, raskomadali i raznijeli ostatke. John se htio domoći kopna prije neizbježive propasti.
On predloži da sagrade splav koja bi bila toliko čvrsta, da može prenijeti na novozelandsko kopno sve putnike i dovoljnu količinu hrane.
Nije bilo vremena za raspravljanje, trebalo je raditi. Radovi su odmah započeli i dobro su napredovali, dok ih ne prekinu noć.
Oko osam sati navečer, poslije večere, dok su se lady Helena i Mary Grant odmarale na svojim posteljama u kućici, Paganel je raspravljao sa svojim prijateljima o ozbiljnim pitanjima šetajući po palubi. Robert ih nije htio ostaviti. To je hrabro dijete sve pažljivo slušalo, uvijek je bilo spremno učiniti kakvu uslugu ili se žrtvovati u kakvu opasnom pothvatu.
Paganel je pitao Johna Manglesa, da li bi splav mogla putnike prevesti duž obale do Aucklanda, umjesto da ih is-krca na kopno. John odgovori da se tako slabim sredstvom ne može ploviti.
- Ali, to što ne možemo splavlju - zapita Paganel - bismo li mogli brodskim čamcem?
- Da, za nevolju - odgovori John Mangles - uz uvjet, da se danju plovi, a noću stoji na sidru.
- Dakle, one hulje, koje su nas ostavile... 432
l
- Ah! oni - odgovori John Mangles - oni su bili pijani,, i po onakvoj tami, bojim se, da su svoju podlost platili glavom.
- Pravo im budi! - nastavi Paganel. - Ali ne valja ni za nas, jer bi nam taj čanlac bio dobro došao;
- Što ćete, Paganele? - reče Glenarvan. - Splav će nas prevesti na kopno.
- A ja sam baš to htio izbjeći - uzvrati geograf.
- Zar putovanje od najviše dvadeset milja može zapla-šiti ljude, naviknute na napor, poslije svega onog, što smo preživjeli u pampama i u Australiji?
- Dragi prijatelji - odgovori Paganel - ne sumnjam ni u vašu hrabrost ni u odvažnost naših drugarica. Dvadeset milja! To bi bila sitnica u svakoj drugoj zemlji samo ne u Novom Zelandu. Valjda ne mislite da sam malodušan. Ja sam vas prvi naveo da prijeđemo i Ameriku i Australiju. Ali vas ovdje ne bih savjetovao da uđemo u podlu zemlju.
- I to je bolje nego ostati i čekati sigurnu srnrt na nasukanom brodu - reče John Mangles.
- čega se imamo toliko plašiti na Novom Zelandu? - zapita Glenarvan.
- Divljaka - odgovori Paganel.
- Divljaka? - uzvrati Glenarvan. - Zar im ne možemo* umaći, ako idemo duž obale. Uostalom, što može napadaj nekolicine bijednika da zabrinjuje deset Evropljana, koji su dobro naoružani i odlučni da se brane.
- Ne mislim ja na pojedince - odgovori Paganel od-mahnuvši glavom. - Novozelanđani žive u plemenima. Ona su strašna, bore se protiv engleske vlasti, protiv osvajača, koje često i pobijede, ali uvijek pojedu!

- Ljudožderi! - uzviknu Robert. - Ljudožderi! Zatim ga začuše, kako šapće dva imena:
- Sestra! Gospođa Helena!
- Ne boj se, drago dijete - odgovori Glenarvan da bi ga umirio. - Naš prijatelj Paganel pretjeruje.
- Ne pretjerujem ni najmanje - nastavi Paganel. - Robert je dokazao da je pravi čovjek: ja ga smatram čovjekom i zato mu ne krijem istinu. Novozelanđani su najsu-roviji, da ne kažem najproždrljiviji ljudožderi. Oni pojedu sve što mogu zubima zahvatiti. Rat je za njih samo lov na

ukusnu divljač, što se zove čovjek, a moramo priznati da je to i jedini logični rat. Evropljani ubijaju neprijatelje pa ih pokopaju. Divljaci ubijaju svoje neprijatelje, pa ih pojedu, i, kao što je to lijepo rekao moj zemljak Toussenel, nije toliko zlo ispeći neprijatelja, kad je mrtav, koliko ubiti ga, kad on ne želi umrijeti.
- Paganele - prekinu ga major - ima tu dosta gradiva za raspravljanje, ali sad mu nije vrijeme. Bilo logično ili ne bilo pojesti čovjeka, mi svakako nećemo da nas pojedu. Ali kako to, da kršćanstvo nije uništilo Ijudožderske običaje.
- Zar mislite, da su svi Novozelanđani kršćani? - odgovori Paganel. - Tek mali broj, pa su i misionari još uvijek dosta često žrtve tih nemani. Prošle godine ubiše prečasnog Walknera na strahovito okrutan način. Maori ga objesiše. Njihove mu žene iskopaše oči. Ispiše mu krv i po-jedoše mozak. I to se umorstvo dogodilo 1864. u Opotikiju, na nekoliko milja od Aucklanda, tako reći naočigled engleskih vlasti. Dragi prijatelji, tek se vjekovima može promijeniti ćud ljudske rase. Što su Maori bili, to će još dugo ostati. Čitava je njihova povijest ispisana krvlju. Koliko li su pobili i požderali mornara, počevši od Tasmanovih pa sve do pomoraca s Hawesa! Nije im tek bijelo meso otvorilo tek. Još davno prije dolaska Evropljana Zelanđani su zasićivali prodžrljivost ubojstvima. Mnogo je putnika živjelo među njima, koji su prisustvovali Ijudožderskim gozbama, gdje su vidjeli, kako sudionici takve gozbe gore od požude da okuse takvo fino jelo, kao što je meso žene ili djeteta.
- Uh! - reče major - da nisu sve te priče potekle većinom iz mašte putnika? Mnogi vole pričati, kako su se vratili iz pogibeljne zemlje i iz trbuha ljudoždera!
- Priznajem da ima i pretjerivanja - odgovori Paganel. - Ali to opisuju i vjerodostojni ljudi, misionari Ken-dall i Marsden, kapetan Dillon, d'Urville, Laplace i mnogi drugi, a ja vjerujem njihovim riječima, moram im vjerovati. Novozelanđani su po naravi okrutni. Kad im umru poglavice, oni prinose kao žrtvu ljude. Oni vjeruju da tim žrtvama umiruju bijes pokojnika, koji bi se inače mogao oboriti na žive, a u isto vrijeme daju mu sluge za život na dru-
gom svijetu. Ali budući da te sluge oni pojedu, može se s pravom misliti da je pobuda tome više želudac nego praznovjerje.
- Ja ipak vjerujem - reče John Mangles - da praznovjerje ima svoju ulogu u Ijudožderstvu. Zato, ako promijene vjeru, promijenit će im se i običaji.
- Da, Johne, prijatelju! - odgovori Paganel. - Vi ste načeli krupno pitanje o podrijetlu Ijudožderstva. Goni li vjera ili glad te ljude da se međusobno proždiru? Rasprava je u ovom trenutku u najmanju ruku besmislena. Još nije riješeno pitanje, zašto postoji Ijudožderstvp, ali ono postoji, a to je ozbiljna stvar, i na nju moramo ozbiljno misliti iz mnogo razloga.
Paganel je imao pravo. Ljudožderstvo je u Novom Zelandu postala kronična pojava, isto kao na otocima Fidži ili u Torresovu prolazu. Praznovjerje ima svakako velikog utjecaja na odvratne običaje, a ljudožderi postoje i zato, što ima vremena, kad je divljač rijetka, a glad

velika. Divljaci su počeli jesti ljudsko meso, da bi zadovoljili prohtjeve nezasitne proždrljivosti. Kasnije su svećenici potvrdili i posvetili užasne običaje. Objed posta obred, i to je sve.
Uostalom, u očima Maora posve je prirodno, da jedni jedu druge. Misionari su ih često ispitivali o Ijudožderstvu. Pitali su ih zašto jedu svoju braću. Poglavice su im na to odgovorile da riba jede ribu, da psi jedu ljude, a ljudi pse, te da se psi međusobno jedu. U rodoslovlju njihovih bogova čak postoji legenda da jedan bog jede drugog. Mogu li pri takvim primjerima odoljeti napasti da pojedu sebi sličnog?
Štoviše, Zelanđani vjeruju, kad se požderе mrtav neprijatelj, da se time uništi njegov duh. Tako se naslađuje njegova duša, snaga i sposobnost, koje su zatvorene u mozgu. Zbog toga se taj dio čovjeka nudi na gozbama kao osobito i najbolje jelo.
Paganel je, međutim, opravdano tvrdio da Zelanđane nagoni na Ijudožderštvo putenost, a osobito još i potreba, i to ne samo divljake iz Oceanije nego i divljake iz Evrope.
434
435
- Da - doda geograf - Ijudožderstvo je dugo vremena vladalo kod pređa i najciviliziranijih naroda i, nemojte mi to uzeti kao osobnu uvredu, kod Škota osobito.
- Doista? - zapita Mac Nabbs.
- Da, majore! - nastavi Paganel. - Kad budete pročitali neka mjesta od svetog Jeronima o Atticolima škotske, vidjet ćete, što treba da mislite o vašim precima! Ne moramo poći u pretpovijesno doba, nego u doba kraljice Elizabete: u vrijeme, kad je Shakespeare smišljao svog Shvlocka, škotski razbojnik Sawney Bean bijaše pogubljen zbog Ijudožderstva. A koji ga je osjećaj naveo da jede ljudsko meso? Zar vjera? Ne, glad.
- Glad? - zapita John Mangles.
- Glad! - odgovori Paganel. - A osobito ona potreba mesoždera da obnove svoje meso i svoju krv dušikom iz životinjskih tvari. Dobro je potpomoći rad pluća gomoljastim i škrobnim biljkama. Ali tko hoće da bude jak i živahan, mora jesti hranu, koja stvara mišićje. Dokle god Maori ne postanu članovi vegetarijanskog društva, oni će jesti meso, i to ljudsko.
- A zašto ne životinjske? - zapita Glenarvan.
- Jer nemaju životinja - odgovori Paganel. - To treba uzeti u obzir, i ne zato, da bi ih 'opravdali, nego da bi razjasnili njihove Ijudožderske običaje. U negostoljubivoj zemlji sisavci su rijetki, pa čak i ptice. Stoga su se Maori odavna hranili ljudskim mesom. Ima čak i "doba, kad se jede ljudsko meso", kao što u civiliziranim krajevima ima doba lova. Onda nastaje veliko klanje, to jest veliki ratovi, i na pobjednikov se stol iznose čitava plemena.
- Prema tome - reče Glenarvan - vi mislite, Paganele, da će Ijudožderstva nestati tek onog dana, kad na novozelandskim pašnjacima bude dosta ovaca, volova i svinja.
- Tako je, dragi lorde, ali ipak treba još mnogo godina, dok se Maori odviknu od zelandskog mesa koje oni vole više nego ikakvo drugo. Sinovi će još dugo voljeti ono, što su im voljeli očevi. Ako im je vjerovati, ljudsko meso ima okus svinjetine, samo s jačim mirisom. Bijelo meso manje im se sviđa, jer bijelci miješaju u hranu sol, a to im daje neki osobit okus, koji sladokusci ne vole.
436
- Baš su .izbirljivi! - reče major. - Pa bilo bijelo ili crno, kako oni .jedu to meso, prijesno ili pečeno?
- Oh! A što vam je do toga, gospodine Mac Nabbse? - uzviknu Robert.
- Kako, što mi je do toga, dječače?! - odgovori ozbiljno major. - Ako bih ikad morao završiti život pod zubima ljudoždera, bilo bi mi milije, da me ispeku.

- Zašto?
- Zato, što bih bio'siguran da me neće'žderati živa!
- Dobro, majore! - umiješa se Paganel. - Samo da vas neće peći živa!
- Znam samo to - odgovori major - da za takav izbor ne bih dao ni prebite pare.
- Ma što bilo, Mac Nabbse, znajte, ako vam to može biti ugodno da Novozelanđani jedu samo kuhano ili suho meso. To su ljudi navikli na dobro i dobro se razumiju u kuhinju. Ali što se mene tiče, neprijatna mi je već i sama pomisao, da bi me mogli pojesti! Završiti u želucu kakvog divljaka, uf.
- Napokon, iz svega toga - reče John Mangles - proizlazi da im ne smijemo pasti u šake. Nadajmo se da će i kršćanstvo jednog dana uništiti te užasne običaje.
- Nadajmo se - odgovori Paganel. - Ali, vjerujte mi, divljak, koji je okusio ljudsko meso, teško će ga se odreći. Sudite po ovim dvjema činjenicama.
- Da čujemo te činjenice, Paganele - reče Glenarvan.
- Prvu iznosi Ljetopis isusovačkog reda u Brazilu. Jednog dana sretne neki portugalski misionar veoma bolesnu staru ženu. Imala je. samo još koji dan poživjeti. Isusovac je uputi u kršćanske istine, koje ona primi bez prigovora. Poslije duševne okrepe on pomisli i na tjelesnu hranu i ponudi svojoj pokajnici neke evropske poslastice. - "Ah", reče starica "želudac mi ne podnosi nikakve hrane. Samo nešto bih htjela okusiti, ali to mi, na žalost, ovdje ne može nitko pribaviti." - "A što je to"? zapita isusovac. - "Ah, moj sinko! Ruka malog djeteta da mi je! Čini mi se da bih joj sve koštice slatko oglodala!"
- Je li moguće? To znači da je dobra? - zapita Robert.
- Na to će ti odgovoriti moja druga priča - nastavi Paganel. - Neki misionar korio je jednom nekog Ijudožde-

ra zbog toga užasnog običaja, koji je protiv svih božjih zakona, da se ne smije jesti ljudsko meso. "A ono, osim toga, mora da je i loše", doda on. - "Ah, oče!" odgovori divljak, gledajući požudno u misionara. "Recite, da bog to zabranjuje. Ali nemojte reći da je loše! Da ste samo jednom okusili...!"

U

Sedmo poglavlje

NJEMU NAPOKON PRISTADOŠE NA ZEMLJU KOJOJ BI TREBALO DA UMAKNU

Nisu se mogle osporiti činjenice koje im je iznio Paganel. Nije se moglo posumnjati ni u okrutnost Novozelanđana. Opasno je, dakle, bilo iskrcati se na kopno. Ali da je ta opasnost bila i stotinu puta veća, morali su se s njom uhvatiti ukoštac. Nema oklijevanja između dvije opasnosti: jedne, koja je neizbježiva, i druge, koja je vjerojatna.

Što se tiče mogućnosti, da bi ih prihvatio kakav brod, zdrav razum na to nije mogao ni pomisliti. Macguarie nije bila na putu onih brodova koji prilaze novozelandskoj obali. Oni plove ili nešto sjevernije u Auckland ili nešto južnije u New Plvmouth. A brik se nasukao točno između te dvije točke, na pustom dijelu obale otoka Ika-Na-Maoui. Ta je obala loša, opasna i slabo posjećena. Brodovi joj nastoje umaći, pa ako ih vjetar na nju i nanese, trude se da se što prije udalje.

- Kad ćemo krenuti? - zapita Glenarvan.
- Sutra ujutro, u deset sati - odgovori John Mangles. - Tada će početi plima pa će nas ponijeti prema kopnu.

Sutradan, 5. veljače u osam sati, dovršiše gradnju splavi. John se sav predao gradnji tog plovnog sredstva. Pramčani koš, koji je služio za prijenos i obaranje sidara, nije mogao prevesti putnike i hranu. Trebalo im je čvrsto prijevozno sredstvo, kojim bi se moglo upravljati, i koje bi moglo izdržati more na putu od devet milja. Samo se od jarbolja mogla dobiti potrebna građa za gradnju splavi.

Wilson i Mulradv dadoše se na posao. Presjekoše oputu u visini oglava3" velejedra, zatim sasjekoše velejarbol kod
grla. On se sruši preko desne ograde i zdrobi je. Macguarie osta gola kao neki ponton37. Deblo, košni nastavak i vršni nastavak prepiliše i rasta-više. Već su plivali glavni dijelovi splavi. Spojiše ih s ostacima pramčanog jarbola i sve oblice svezaše zajedno. John se pobrinu da se u praznine između oblica umetne pola tuceta praznih bačava, koje su morale splav izdići iz vode.
Na čvrsto spojenu prvu podlogu Wilson postavi neku vrstu rešetkasta poda koji je izradio od podnožnih rešetaka.38 Sad su se valovi mogli prelijevati preko splavi, ali se voda nije mogla na njoj zadržati, i putnici nisu morali biti u vlazi. Osim toga, posude za vodu, koje su bile čvrsto vezane, stvarahu kao neki kružni štit koji je štitio palubu od velikih valova.
Videći da tog jutra puše povoljan vjetar, John dade namjestiti usred splavi sljemeni križ kao jarbol. Pripeli su ga priponama i namjestili na nj pomoćno jedro. Na stražnjem kraju pričvrstiše veliko veslo sa širokim perom, kojim bi se mogla splav upravljati, ako bi joj vjetar dao dovoljnu brzinu.
Takva splav, sagrađena što se moglo bolje, mogla je izdržati udarce valova. Ali hoće li se njom moći upravljati, hoće li moći doći do obale, ako vjetar skrene? To je bilo pitanje! U devet sati počeše na nju krcati.
Najprije ukrcaše hrane u dovoljnoj količini, da bi im potrajala do Aucklanda, jer se nije moglo računati s proizvodima neplodne zemlje.
Olbinett im iz svog skladišta izvadi nešto konzervirana mesa, što je ostalo od onih namirnica, koje kupiše za put na Macquariji. Bijaše doduše malo toga. Stoga su se morali zadovoljiti prostom brodskom hranom, mornarskim dvopekom osrednje kakvoće i dvjema bačvicama slane ribe. Kuhar se stidio zbog toga.
Sve namirnice zatvoriše u nepropusne sanduke koji su bili i nepromočivi za morsku vodu, spustiše ih na splav i pričvrstiše vezaljkama uz petu pomoćnog jarbola. Na sigurno i suho mjesto smjestiše i vreću s oružjem i municijom. Putnici su srećom bili dobro naoružani karabinima i revolverima.
438
439
Isto tako ukrcaše i jedno strujno sidro, koje je John mislio upotrijebiti u slučaju, da ne uzmogne stići do obale za vrijeme, koliko traje jedna plima, te da bi morao sidriti na otvorenom moru pred obalom.
U deset sati poče se osjećati plima. Puhao je povjetarac sa sjeverozapada. Površinom mora valjali su se valovi mrtvog mora.
- Jesmo li spremni? - zapita John Mangles.
- Sve je spremno, kapetane -- odgovori Wilson.
- Ukrcajmo se! - povika John.

Lady Helena i Mary Grant siđoše po gruboj jakovljici89 i smjestiše se pokraj jarbola na sanducima s namirnicama, a njihovi drugovi posjedaše oko njih. Wilson dohvati kormilo. John stade uz ubralje jedra, a Mulradv presiječe vez40, koji je držao splav uz bok brika. Razapeše jedro, i splav poče ploviti prema kopnu, gonjena i vjetrom i plimom.
Do obale je bilo devet milja. Tu bi osrednju daljinu prevalio čamac s dobrim veslima za tri sata. Splavi će trebati mnogo više. Ako se vjetar održi, možda će stići do obale u toku jedne plime. Ali ako se vjetar stiša, oseka bi je vratila, pa bi trebalo sidriti i čekati novu plimu. Ozbiljna je to bila stvar, na koju je John Mangles neprestano mislio.
On se ipak nadao da će uspjeti. Vjetar je jačao. Budući da je plima počela u deset sati, trebalo bi do obale stići za tri sata, inače bi morali ili sidriti ili bi ih oseka odnijela na pučinu.

Početak prijelaza tekao je sretno. Postepeno su iščezavale crne glave grebena i žuti pijesak prudova pod valovima i razinom vode, koja je rasla uslijed plime. Grebenima, koji su uronili u vodu, trebalo se uklanjati s najvećom pažnjom i krajnjom vještinom. Teško je bilo upravljati tim plovnim sredstvom, koje vrlo slabo sluša kormilo, a veoma je sklono skretanju.
U podne bijaše još pet milja do obale. Vedro im je nebo olakšavalo da razlikuje glavne oblike zemljišta. Na sjeveroistoku dizala se planina od osam stotina i pedeset metara. Čudnovati su joj bili obrisi koji su se ocrtavali na obzorju;
440
naličila je ha profil majmunske glave, koja se krevelji, s iz-vrnutim zatiljkom. To je bila Pirongia, koja se, prema karti, nalazila točno na trideset osmoj paraleli.
U dvanaest i pol Paganel upozori da su već svi grebeni nestali pod vodom, koja je i dalje rasla.
- Osim jednoga - pripomenu lady Helena.
- Kojega, gospođo? - zapita Paganel.
- Onoga tamo! - odgovori lady Helena pokazujući na neku crnu točku, milju ispred njih.
- Doista - potvrdi Paganel. - Nastojmo mu zapamtiti položaj, da ne bismo naišli na nj, jer će ga plima doskora pokriti.
- On je točno prema sjevernom uglu planine - reče John Mangles. - Wilsone, gledaj da prođemo s vanjske, strane.
- Da, kapetane - prihvati mornar, naslonivši se svom težinom na krmeno veslo.
Za pola sata prevališe pola milje, ali - čudnovata stvar! • - crna točka još je uvijek virila iz vode.
John ju je pažljivo promatrao i, da bi je bolje vidio, pozajmi Paganelov dalekozor.
- Nije to greben - reče John poslije kratka promatranja. - To je nekakav predmet, što pliva pa se diže i spušta na valovima.
- Da nije kakav komad s jarbola Macguarije? - zapita lady Helena.
- čekajte! -

kliknu John Mangles.
- Razaznajem ga, to je čamac!
- Čamac s brika? - zapita Glenarvan.
- Da, milorde. Carnac s brika, izvrnut, s kobilicom gore!
- Nesretnici! - uzviknu lady Helena. - Poginuli su!
- Da, gospođo - odgovori John Mangles - i morali su poginuti, jer su usred tih grebena, po uzburkanom motu i onako tamnoj noći pošli u sigurnu smrt.
-.Neka im se bog smiluje! - šapne Mary Grant.
Nekoliko su časaka putnici šutjeli. Gledali su kako im se krhki čamac približava; Izvrnuo se po svoj prilici na četiri milje od obale, i sigurno se nije nitko spasio od onih, koji su bili u njemu.
- Čamac nam može dobro doći - reče Glenarvan.
441
- Tako je - odgovori John Mangles. - Okreni prema njemu, Wilsone!
Splav promijeni smjer, ali vjetar malo-pomalo presta puhati, i do čamca stigoše tek za dva sata.
Mulradv, koji stajaše sprijeda, odbi udarac, i prevrnuti se čamac nađe uz bok splavi.
- Prazan ?- zapita John Mangles.
- Da, kapetane - odgovori mornar - čamac je prazan, a vojevi41 su mu otvoreni. Ne može nam poslužiti.

- Zar ne možemo ništa s njim? - zapita Mac Nabbs.
- Ništa - odgovori John Mangles. - Podrtina, dobra samo da se naloži na vatru.
- Šteta - reče Paganel - jer smo čamcem mogli doći u Auckland.
•j- Treba se pomiriti s tim, gospodine Paganele - doda John Mangles. - Uostalom, na tako nemirnu moru volim našu splav nego krhki čamac. Dovoljan mu je i slab udarac, pa da ga smrvi. Prema tome, milorde, tu više nemamo što raditi.
- Kako hoćeš, Johne - pristade Glenarvan.
- Naprijed, Wilsone! - naredi mladi kapetan. - Ravno k obali!
Trebalo je da plima potraje po prilici jedan sat. Mogli su još prevaliti dvije milje. Ali tada vjetar sasvim presta, i činilo se kao da će zapuhati s kopna. Splav osta nepomična. Ubrzo čak poče ploviti prema pučini nošena osekom. John nije mogao ni za trenutak oklijevati.
- Obori sidro! - zapovjedi kapetan.
Mulradv, koji se već bio pripremio za tu zapovijed, obori sidro u dubinu od deset metara. Splav je prešla još četiri metra na konopu, koji jako nategnu. Spustiše pomoćno jedro i učiniše sve, što je bilo potrebno za duži boravak.
Doista, iduća je plima imala naići tek poslije devet sati navečer, a kako John nije htio ploviti noću, usidrio se, da bi tu ostao do pet sati ujutro. Kopno se vidjelo na manje od tri milje.
Površinom su se valjali dosta veliki valovi; činilo se, kao da se neprekidno kreću prema obali. Kad je Glenarvan čuo
l
11 a će na splavi provesti čitavu noć, zapita Johna, zašto ne iskoriste gibanje valova da se približe obali.
- Visosti - odgovori mladi kapetan - to vam se samo pričinja zbog optičke varke. Iako se čini da napreduju, valovi se ne miču s mjesta. To je samo gibanje vodenih čestica i ništa više. Bacite komadić drveta na valove pa ćete vidjeti da stoje na mjestu, sve dok ne nastupi oseka. Ne ostaje nam dakle drugo nego da se strpimo.
- I da večeramo - nadoda major.
Olbinett izvuče iz jednog sanduka nekoliko komada suha mesa i desetak dvopeka. Kuhar se crvenio od stida, što svojim gospodarima mora dati tako mršav obrok. Ali svi ga rado primiše, čak i putnice, kojima grubo ljuljanje nije baš otvaralo tek. Splav se doista grubo tresla razbijajući valove i trzajući sidreni konop. Bijaše veoma zamorno. Splav se neprekidno valjala na kratkim i ćudljivim valovima i trzala je, kao da je udarala o vrh kakva podvodnog grebena. Ponekad se činilo, kao da je doista udarila. Uže je jako radilo12, i John je morao svako pola sata ispuštati po jedan hvat, da bi obnovio onaj dio, koji se najviše gulio. Bez te mjere opreza sigurno bi bilo puklo, a splav bi, prepuštena sama sebi, odlutala na pučinu.
Johnovu su bojazan svi dobro shvatili. Bilo da pukne konop, bilo da se otkvači sidro, u oba bi se slučaja našli u opasnosti. .
Spuštala se noć. Već se sunčev kotur počeo gubiti iza obzorja, crven kao krv i produljen uslijed refrakcije. Posljednje su pruge u vodi na zapadu blistale i treperile kao rastopljeno srebro. S te strane bijaše sve samo nebo i voda osim jedne jedine točke, koja se jasno ocrtavala, a to je bio trup Mac-guarije, koja je stajala nepomično na pličini.
Kratak sumrak uspori za nekoliko trenutaka spuštanje mraka, i kopno, koje zatvaraše istočno i sjeverno obzorje, utonu u noć.
Strašna li položaja za brodolomce, na uskoj splavi, koju je zahvatila tama! Neki utonuše u drijemež pun strave, sklon teškim snovima, drugi ne mogaše ni oka sklopiti. Zora ih zateče slomljene od noćnih muka.

443
S plimom vjetar duhnu s pučine. Bijaše šest sati ujutro. Trebalo se požuriti. John izvrši sve pripreme za odlazak. Zapovjedi da se digne sidro. Ali lopate sidra bijahu duboko zakopane u pijesku uslijed trzanja konopa. Sidro se nije moglo iščupati bez vitla, pa čak ni s koloturnikom, što ga je namjestio Wilson.
Pola sata izgubiše u uzaludnim pokušajima. U nestrpljivosti da što prije krene, John dade presjeći konop i ostavi sidro. Time se odrekao svake mogućnosti, da u slučaju hitne nužde sidri, ako ga plima ne dovede do kopna. Ali on nije htio više gubiti, vremena. Udarac sjekire preda splav volji vjetra, kome pomagaše struja od dva čvora.
Razapeše jedro. Lagano ih je zanosilo prema kopnu, koje se slijevalo u sivkastu masu na pozadini, osvijetljenoj od sunca u rađanju. Vješto su se klonili grebena i oplovljava-li ih. Ali pod nesigurnim povjetarcem s pučine, splav kao da se i nije približavala kopnu. Koliko li je trebalo muke, da se priđe Novom Zelandu, na kojem je bilo tako opasno pristati!
U devet sati bijahu udaljeni od kopna manje od jedne milje. Obala bijaše veoma strma i puna grebena. Trebalo je naći pogodno mjesto za iskrcavanje. Vjetar postepeno jenjaše, dok ne presta sasvim. Mlohavo jedro lupaše o jarbol i drmaše ga. John naredi da ga uberu. Sad je samo plima nosila splav prema obali, ali se više nije moglo njome upravljati, a i goleme morske travurine usporavahu brzinu.
U deset sati John ustanovi da se ne miču s mjesta. Na tri kabela od obale? Bez sidra, kojim bi se usidrili!
Zar da ga oseka opet odnese na pučinu! Stisnutih šaka, uznemirena srca, John je s bijesom gledao na nepristupačnu zemlju.
Srećom - doista srećom ovaj put! - udariše. Splav se zaustavi. Nasukala se pri visokoj vodi na pješčani prud pedeset metara pred obalom.
Glenarvan, Robert, Wilson i Mulradv skočiše u more. Splav svezaše konopom za obližnje stijene. Putnice prene-soše s ruke na ruku na obalu, a da nisu smočile ni jedan jedini nabor na svojim haljinama. Ubrzo stupiše svi s oružjem i namirnicama na opasne obale Novog Zelanda.
444
Osmo poglavlje SADAŠNJOST ZEMLJE GDJE SE NALAZE
Glenarvan bi bio rado pošao obalom u Auckland, ne gubeći ni sata vremena. Ali još jod rana jutra nebo se bijaše prevuklo tamnim oblacima, a oko jedanaest sati para se pretvorila u gustu kišu. Zbog toga nisu mogli krenuti na put, već moradoše potražiti kakav zaklon.
Wilson otkri baš u pravi čas spilju, koju je more izdubio u bazaltnim stijenama obale. Putnici se skloniše u nju s oružjem i namirnicama. U njoj je bilo veoma mnogo suhe morske trave koju su nekad izbacili morski valovi. Poslužila in\ je kao prirodna postelja, po kojoj se razmjestiše. Na ulazu u spilju nagomilaše nekoliko komada drveta, zapališe ih, i svi se po miloj volji osušiše.
John se nadao da će kiša to kraće trajati, što bude jača. Ali ne bi tako. Protekoše sati bez ikakve promjene na nebu. Oko podne vjetar pojača" i oluja se još više razbjesni. Ali što se moglo uraditi? Bilo bi upravo ludo prkositi bez kola takvoj oluji. Uostalom, do Aucklanda im je trebalo još samo nekoliko dana, pa ni zakašnjenje od dvanaest sati nije moglo nanijeti štetu ekspediciji, osim ako bi se pojavili domoroci.
Za vrijeme prisilnog odmora zapodješe razgovor o ratu koji se tada vodio na Novom Zelandu. Ali da bi se razumjela i bolje ocijenila ozbiljnost, u kojoj su se našli brodolomci s Macquarije, treba poznavati povijest borbe koja je bjesnjela na otoku Ika-Na-Maoui.
Mnogi su evropski brodovi posjećivali Novi Zeland poslije dolaska, Abela Tasmana u Cookov prolaz, to jest od 16. prosinca 1642, ali Novozelanđani ostadoše slobodni sa

svojim nezavisnim otocima. Nijedna evropska sila nije ni pomislila da se domogne otočja, koje gospoduje morima Tihog oceana. Jedino su misionari, koji se udomiše na raznim mjestima, donosili u nove krajeve blagodati kršćanske civilizacije. Međutim, ipak su neki od njih, osobito angli-kanci, pripremali zelandske poglavice da sagnu šiju pod i-ngleski jaram. Te poglavice, vješto zavedene, potpisaše pismo, upućeno kraljici Viktoriji, u kome mole za njezinu za-
445
štitu. Ali oni bistrijeg pogleda naslutiše, koliko je glup taj korak, i jedan od njih, pošto je na pismo stavio šaru svog tetoviranja, izgovori ove proročanske riječi: "Izgubili smo svoju zemlju, odsada ona više nije naša; uskoro će je tuđin osvojiti, a mi ćemo postati roblje."
I doista, 29. siječnja 1840. stiže u Zaljev Otoka na sjeveru Ika-Na-Maouija korveta" Herald. Kapetan broda Hobson iskrca se u selo Korora-Reka. Stanovnike pozvaše da dođu na opći skup u protestantsku crkvu. Tu im pročitaše ovlasti koje je engleska kraljica dala kapetanu Hobsonu.
Druge godine, 5. siječnja, engleski predstavnik pozva k sebi glavne zelandske poglavice u selo Paiju. Kapetan Hobson pokuša da ih pridobije, da se pokore, govoreći im da je kraljica poslala vojsku i brodove, da ih zaštiti, da im prava ostaju zajamčena, a sloboda netaknuta. Ipak, njihova zemlja mora pripasti kraljici Viktoriji, kojoj su je dužni prodati.
Većina poglavica odbi zaštitu," smatrajući da je odviše skupa. Ali obećanje i darovi učiniše više kod tih divljih stvorova nego krupne riječi kapetana Hobsona, te zauzeće bi potvrđeno. Što se, međutim, dogodilo od te godine 1840. do dana, kad je Duncan otplovio iz zaljeva rijeke Clyde? ' Ništa, što ne bi znao Jacques Paganel, ništa, što on ne bi bio spreman ispripovjediti svojim drugovima.
- Gospođo - odgovori on na pitanje lady Helene - ope-tovat ću vam ono, što sam već rekao: da su Novozelanđani hrabar narod, koji, pošto je za trenutak popustio, sada brani svoju zemlju stopu po stopu od engleskog osvajanja. Maorska su plemena uređena kao nekadašnji klanovi u škotskoj. To su isto tako velike porodice, koje priznaju poglavicu, a on opet zahtijeva od njih puno poštovanje. Ljudi te rase ponosni su i hrabri. Jedni su veliki s glatkom kosom, slični Malteža-nima ili bagdadskim Židovima i duševno su razvijeniji; drugi su manji, zdepasti i slični mulatima; ali svi su snažni, ponosni i ratoborni. Imali su jednog slavnog vođu, po imenu Hihi, pravi Vercingetorix44. Neće se začuditi, ako rat s Englezima na području Ika-Na-Maoui potraje čitavu vječnost, jer tu živi glasovito pleme VVaikato, koje William Thompson potiče na obranu zemlje.
446
- Zar Englezi ne drže glavne točke na Novom Zelandu?
- zapita John Mangles.
- Drže, bez sumnje, dragi Johne! - odgovori Paganel.
- Od vremena, kad je preuzeo vlast kapetan Hobson, koji je kasnije postao guverner otoka, osnovao je postepeno od 1840-1862. devet naseobina na najprikladnijim mjestima. One se razviše u devet pokrajina, i to četiri na sjevernom otoku: Auckland, Taranaki, VVellington i Hawke's Bay, i pet na južnom, a to su pokrajine Nelson, Malborough, Canter-bury, Otago i Southland. 30 lipnja 1864. ukupno je bilo sto osamdeset tisuća trista četrdeset i šest stanovnika. Trgovački i drugi važni gradovi nicahu na sve strane. Kad stignemo u Auckland, morat ćete se bez suzdržavanja diviti položaju tog jttžnog Korinta, koji se diže na uskoj prevlaci, ispruženoj kao kakav most na Tihom oceanu, i sad već ima dvanaest tisuća stanovnika". Na zapadu New Plymouth, na istoku Ahuhiri, na jugu Wellington: sve su to napredni i prometni gradovi. Na otoku Tawai-Pounamou nećete se moći odlučiti, biste li izabrali Nelson, pravi Montpellier antipoda, cvjetnjak Novog Zelanda, ili Picton na Cookovu tjesnacu, Christchurch, Invercagill ili

Dunedin u bogatoj pokrajini Otago, gdje se stječu svi tražioci zlata iz cijelog svijeta. I znajte, ne radi se tu možda o skupini od nekoliko koliba ili o skupu divljih obitelji, nego doista o pravim gradovima s lukama, katedralama, bankama, dokovima, botaničkim vrtovima, prirodoslovnim muzejima, društvima za aklimatizaciju, novinama, bolnicama, dobrotvornim zavodima, filozofskim institutima, slo-bodno-zidarskim ložama, klubovima, pjevačkim društvima, kazalištima, ^palačama za međunarodne izložbe, ni više ni manje nego u Londonu ili Parizu! I ako me pamćenje nije iznevjerilo, baš ove godine!865, možda baš u trenutku, dok vam ovo govorim, izlažu se industrijski proizvodi čitavog svijeta u zemlji ljudoždera!
- što! Zar unatoč ratu s domorocima? - upita lady Helena.
- Engleze, gospođo, ne tare mnogo briga za rat! - odgovori Paganel. - Oni se tuku i izlažu u isto vrijeme. To njima ne smeta. Oni čak grade i željezničke pruge pod puščanim mecima Novozelanđana. U pokrajini Auckland pruga Drury i
447
pruga Mere-Mere vode preko glavnih pobunjeničkih položaja. Kladio bih se da radnici pucaju sa svojih lokomotiva.
- Pa kako je sada s tim beskonačnim ratom? - zapita John Mangles.
- Eto, već je proteklo punih šest mjeseci, otkako smo otišli iz Evrope - odgovori Paganel. - Ne mogu stoga znati, što se dogodilo od našeg odlaska, osim nešto malo, što sam pročitao u novinama u Marvborougu i Seymouru, dok smo putovali kroz Australiju. U to su se doba vodile jake borbe na otoku Ika-Na-Maouiju.
- A kad je počeo rat? - zapita Mary Grant.
- Valjda hoćete reći "kad je ponovno započeo", draga gospođice - odgovori Paganel. - Jer prva je pobuna izbila 1845. Krajem 1863, pa još i mnogo prije, spremahu se Maori zbaciti engleski jaram. Narodna domorodačka stranka povela je živu propagandu da bi izabrala jednog mabrskog poglavicu. Ona je htjela starog Potataua učiniti kraljem, a od njegova sela, koje leži između rijeke Waikato i Waipa, prijestolnicu nove kraljevine. Taj Potatau bijaše samo starac, više tvrdoglav nego smion, ali je imao odvažna i razborita ministra, potomka iz plemena onih Ngatihahua, koji su nastavali auck-landsku prevlaku prije tuđinske okupacije. Ministar se zvao William Thompson, i on je postao duša rata za nezavisnost. On je vješto organizirao maorske čete. Prema njegovim sa-" vjetima poglavica Taranakija prikupi oko jedne zajedničke ideje dotad podijeljena plemena. Drugi poglavica iz Waikata utemelji "Land League", pravi savez za narodnu dobrobit, kome bijaše cilj spriječiti domoroce, da ne prodaju zemlju engleskoj vladi. Priređivali su bankete, koji su, kao i u civiliziranim zemljama, uvod u revoluciju. Engleske novine počeše isticati znakove koji uznemiruju, pa se ozbiljno zabrinu i vlada zbog rada "zemaljske lige". Ukratko, duhovi se uzne-miriše, mina samo da ne prsne. Trebala je samo još iskra ili, bolje rekavši, sukob dvaju interesa, pa da rat bukne.
- A taj sukob ...? - zapita Glenarvan.
- Izbio je 1860 - odgovori Paganel - u pokrajini Ta-ranaki na jugozapadnoj obali otoka Ika-Na-Maoui. Neki je domorodac imao šest stotina jutara u blizini New Plvmoutha. On ih proda engleskoj vladi. Ali kad dođoše mjernici da izmjere prodano zemljište, poglavica Kingi se usprotivi, a u
448
mjesecu ožujku podiže na tih šest stotina spornih jutara obrambeni položaj s visokom ogradom. Poslije nekoliko dana utvrdu osvoji pukovnik Gold na čelu svojih trupa, i tog dana puče prva puška narodnog ustanka.
- Ima li mnogo Maora? - zapita John Mangles.

- Maorsko je stanovništvo mnogo opalo u toku ovog sto-I jeca - odgovori geograf. - Cook je procijenio 1769. da ih ima oko četiri stotine tisuća. Popis stanovništva, koji se izvršio 1845, Protectorat indigene smanjio ih je na sto i devet lisuća. Civilizatorski pokolji, bolesti i rakija desetkovahu ih; ali na oba otoka ima još devedeset tisuća domorodaca, od kojih je trideset tisuća ratnika koji će još dugo držati u šahu evropske trupe.
-- Je li pobuna imala do sada uspjeha? - zapita lady Helena.
- Imala je, gospođo. I sami su se Englezi često divili hrabrosti Novozelanđana. Oni vode gerilski rat, izazivaju čarkanja, obaraju se na male odrede i pljačkaju imanja kolonistima. General Cameron nije se mogao snaći u takvu ratu, u kome je trebalo tući svaki grm. 1863. poslije duge i krvave borbe, Maori su zauzeli veliki utvrđeni položaj na gornjem Waikatu, na rubu vijenca strmih brežuljaka sa tri obrambene linije. Proroci pozivahu čitav maorski narod na obranu zemlje i obećavahu da će "pakeke", to jest bijelci biti izgnani. Pod zapovjedništvom generala Camerona bijaše tri tisuće ljudi, i otkad je kapetan Sprent divljački umoren, nisu više štedjeli život nijednom maorskom zarobljeniku. Bile su se krvave bitke. Neke su trajale i po dvanaest sati, a da Maori nisu odstupali pred evropskim topovima. Jezgru domorodačke vojske sačinjavalo, je okrutno pleme Waikata, kojim je zapovijedao VVilliam Thompson. Taj je domorodački general u početku predvodio dvije tisuće i pet stotina ratnika, dok ih je kasnije imao osam tisuća. U pomoć mu priskočiše podanici dvojice strašnih poglavica, Shongija i Hekija. I žene su u lom svetom ratu primile na sebe dio najtežih poslova. Ali tko ima pravo, nema uvijek bolje oružje. Poslije krvavih borba generalu Cameronu pođe za rukom osvojiti pokrajinu Waika-to, praznu zemlju bez stanovništva, jer su se Maori razbjegli na sve strane. U tim borbama bijaše i junačkih podviga. U

tvrđavi Orakan bijaše opkoljeno četiri stotine Maora. Opsjedalo ih je tisuću Engleza pod zapovjedništvom brigadnog generala Caeya. Iako su ostali bez hrane i bez vode, nisu se htjeli predati. Ali se jednog dana usred podneva, probiše kroz desetkovanu 40. pukovniju i spasiše u močvarama.
- A je li se poslije osvojenja područja Waikato svršio krvavi rat? - zapita John Mangles.
- Nije, dragi prijatelju - odgovori Paganel. - Englezi su odlučili da napadnu pokrajinu Taranaki i da opsjednu Ma-taitawu, tvrđavu Williama Thompsona. Ali je neće osvojiti bez velikih žrtava. Baš prije odlaska iz Pariza čuo sam da su guverner i general prihvatili predaju plemena Taranga i da su mu ostavili tri četvrtine zemlje. Govorilo se također da se i glavni vođa pobune William Thompson sprema na predaju, ali australske novine nisu potvrdile te vijesti, baš naprotiv. Prema tome je vjerojatno da se baš sada sprema otpor novom snagom.
- Prema vašem mišljenju, Paganele - reče Glenarvan - borbe se dakle vode u pokrajinama Taranaki i Auckland.
- Mislim da je tako.
- Baš u ovoj pokrajini, gdje smo doživjeli brodolom Macgiiarije?
- Baš u ovoj! Na kopno smo stupili nekoliko milja iznad luke Kawhia, gdje po svoj prilici još lepršа maorska narodna zastava.
- Onda je najpametnije da krenemo put sjevera - reče Glenarvan.
- Svakako je najpametnije - odgovori Paganel. - Ze-landani su bijesni na Evropljane, a osobito na Engleze. Dakle, pazimo da im ne padnemo u šake!
- Možda ćemo se sresti s kojim odredom evropskih trupa? - reče lady Helena. - To bi bila sreća.

- Možda, gospođo - odgovori geograf. - Ali ne vjerujem. Osamljene se jedinice ne kreću rado u kraju, gdje svaki grm, najslabija šikara možda krije vješta strijelca. Stoga i ne računam na kakvu patrolu 40. pukovnije. Ali na zapadnoj obali koje ćemo se mi držati, ima nekoliko naseobina. Moći ćemo možda putovati u skokovima od jedne do druge sve do Aucklanda. Mislim čak da ćemo naići na put, kojim je prošao Hochstetter, kad je putovao duž otoka Waikata.
450
- Je li to neki otkrivač, gospodine Paganele? - zapita Robert Grant.
- Da, dragi dječače, član znanstvene ekspedicije koja je bila ukrcana na australskoj fregati Novara za vrijeme njezina putovanja oko svijeta 1858.
- Gospodine Paganele - nastavi Robert, kome zasjaše oči pri pomisli na velike geografske ekspedicije - ima li i Novi Zeland slavnih otkrivača, kao što su bili Burke i Stuart u Australiji?
- Bilo ih je nekoliko, dragi dječače; tako: doktor Ho-oker, profesor Brizard, prirodoslovac Dieffenbach i Julius Haast; ali mada su neki od njih platili glavom svoju pustolovnu strast, ipak su manje slavni od australskih i afričkih otkrivača.
- A znate li i njihovu povijest? - zapita mladi Grant.
- Vraga, dječače, vidim da bi htio znati sve, što znam i ja, zato ću ti reći.
- Hvala, gospodine Paganele, slušam vas.
- I mi također, i mi vas svi slušamo - pripomenu lady Helena. - Nije danas prvi put, što će nas loše vrijeme prisiliti da nešto naučimo. Govorite za sve nas, gospodine Paganele.
- Samo zapovijedajte, gospođo - odvrati geograf. - Ali moja priča neće biti duga. Nema u njoj onih hrabrih istraživača koji su se uhvatili ukoštac s australskim Minotaurom. Novi Zeland je premalena zemlja, a da bi se mogla oduprijeti čovjekovu istraživanju, Stoga moji junaci nisu putnici u pravom smislu te riječi, nego obični turisti, žrtve prozaičnih nesretnih slučajeva.
- A kako se zovu? - zapita Mary Grant.
- Mjernik Wictombe i Charlton Rowitt, isti koji je našao Burkeove ostatke u onoj glasovitoj ekspediciji, o kojoj sam vam pričao, dok smo se odmarali na obali Wimerre. Wit-combe i Howitt, svaki je vodio po dvije ekspedicije na otoku Tawai-Ponamou. Obojica krenuše iz Christchurca prvih mjeseci godine 1863, da bi otkrili neke prijelaze preko planina MU sjeveru pokrajine Canterbury. Howitt je prešao planinski lanac na sjevernom rubu pokrajine i ulogorio se kod jezera Hrunner. Witcombe je naprotiv našao u dolini Rakaije prolaz koji je dopirao istočno od planine Tyndall. Witcomb je imao
451

sa sobom druga, Jacoba

Loupera, koji je objavio u Lyttelton Timesu opis putovanja i katastrofe. Koliko se sjećam, oba su istraživača bila 22. travnja na podnožju ledenjaka, iz kojeg izvire Rakaia. Popeše se na vrh tražeći nove prolaze. Sutradan se Witcombe i Louper, iscrpljeni od zime i umora, ulogoriše na debelu snijegu tisuću i trista metara nad morem. Sedam su dana lutali po planinama i dubokim dolinama, u kojima su okomite stijene zatvarale sve izlaze, često nisu imali ni vatre, a katkada ni hrane. Šećer im se pretvorio u sirup, dvopek u kašu, odijela i pokrivači bijahu im skroz mokri od kiše, a kukci ih izujedaše. Za vrijeme dugih putovanja prelazili su po tri milje, a za kratkih odmicahu tek po dvije stotine metara na dan. Napokon, 29. travnja naiđoše na jednu maorsku kolibicu, a u vrtu nađoše nekoliko pregršti krumpira. To je bio zadnji zajednički objed obojice drugova. Navečer izbiše na maorsku obalu blizu ušća Taramakaua. Trebalo je prijeći na njegovu desnu obalu, da bi

mogli nastaviti put na sjever prema rijeci Grey. Taramakau je širok i dubok. Poslije jednog sata traženja Louper nađe dva oštećena čamca; popravi ih što je mogao bolje, i sveza jedan za drugi. Oba se putnika ukrcaše predvečer. Ali samo što su stigli do sredine rijeke, oba se čamca napuniše vodom. Witcom-be skoči u vodu i vrati se na lijevu obalu plivajući. Jacob Louper, koji nije znao plivati, osta uz čamac i čvrsto se prihvati za nj. To ga je i spasilo, ali ne bez poteškoća. Struja odnese nesretnika u more sve do grebena. Prvi ga val zaroni do dna mora. Drugi ga izbaci na površinu. Tresnuo je o stijene. Zatekla ga je najcrnja noć. Kiša je pljuštala kao iz kabla. Nekoliko ga je sati more tako bacalo, raskrvavljena i otečena od morske vode. Napokon čamac udari o kopno i izbaci one-sviještena brodolomca na obalu. Sutradan u zoru odvuče se do nekog izvora i opazi da ga je matica odnijela za jednu milju dalje od onog mjesta, gdje su htjeli prijeći rijeku. Ustade, pođe obalom i uskoro nađe nesretnog Witcombea, kome se glava i trup žarili u mulj. Bio je mrtav. Louper iskopa rukama raku i zakopa mrtvog druga. Poslije dva dana primile ga, polumrtva od gladi, gostoljubivi Maori - ima ih i takvih - 14. svibnja dođe do jezera Brunner, u logor Charl-tona Howitta, koji će šest sedmica kasnije poginuti isto kao i nesretni Witcombe.
452
- Da - reče John Mangles - čini se, kao da se katastrofe povezuju jedna za drugu i kao da neka kob udružuje istraživače međusobno, a kad se ta veza prekine, oni svi pogibaju.
- Imate pravo, prijatelju Johne - odgovori Paganel. -• l ja sam to sam često opazio. Kakvim je to zakonom solidarnosti Howitt podlegao pod gotovo istim okolnostima? Tko to z.na!
Upravitelj državnih radova Wyde uzeo je Charlona Ho-vvitta, da mu obilježi ptigodan put za konje od ravnice Huru-nui do ušća Taramakaua. Otputovao je 1. siječnja 1863. sa pet ljudi pratnje. Svoj je zadatak riješio s izvanrednom sposobnošću.
Probio je put dug četrdeset milja do one točke, Kdje se Taramakau ne može prijeći. Zatim se vrati u Christ-church i unatoč zimi koja bijaše na pragu, zamoli da može nastaviti svoje radove. Wyde pristade. Howitt otputova, da opskrbi hranom svoj logor, kako bi u njemu proveo zimu. U to je vrijeme prihvatio Jacoba Loupera. Howitt pođe iz logora sa svoja dva druga, Robertom Littlom i Henrijem Mul-lisom, 27. lipnja. Prijeđoše jezero Brunner. Odonda ih više nikad nisu vidjeli. Njihov slabi čamac nađoše nasukan na obali pun vode. Tražili su ih devet tjedana, ali uzalud. Bijaše očigledno da su se nesretnici utopili u jezeru, jer nisu znali plivati.
- A zašto ne bi mogli biti i živi i zdravi kod kojeg ze-landskog plemena? - upita lady Helena. - Može se barem posumnjati o njihovoj smrti.
- Na žalost, ne može gospođo - odgovori Paganel - jer se ni do kolovoza 1864, godinu dana poslije katastrofe, nisu vratili. A kad se netko u Novom Zelandu za godinu dana ne vrati - promrmlja tiho - onda je nepovratno izgubljen!
Deveto poglavlje TRIDESET MILJA PREMA SJEVERU
Lord Glenarvan dade znak za polazak 7. veljače u šest šuti ujutro. Kiša je u noći prestala. Nebo je bilo puno malih sivih oblaka, koja su na tri milje iznad tla zaustavljali sun-
453
čane zrake. Umjerena je toplina dopuštala da se može putovati i preko dana.
Paganel bijaše izmjerio na karti daljinu između rta Cahua i Aucklanda: iznosila je osamdeset milja. Mogla se prijeći za osam dana, računajući po deset milja za dvadeset i četiri sata. Njemu se učini da je bolje poći prema selu Ngarna-vahia, gdjeno se sastaju rijeke Waikato i Waipa, a nalazi se trideset milja daleko, nego da idu uz vijugavu morsku obalu. Tuda prolazi Overland Mail Track, cesta koja bi se slobodno mogla nazvati stazom. Po njoj mogu prolaziti kola, i ona presijeca veliki dio otoka, i to od Napiera na zaljevu Haw-kes do Aucklanda. Tada bi bilo lako doći u Duruy i odmoriti se u izvrsnom svratištu koje osobito preporučuje prirodoslovac Hochstetter.

Svaki je putnik nosio svoj dio živeža, te počeše obilaziti obale zaljeva Aotea. Iz opreza nisu se udaljavali jedan od drugog i s nabijenim su karabinima u ruci instinktivno motrili valovitu ravnicu prema istoku. Paganel je držao u ruci izvrsnu kartu te je utvrđivao sa zadovoljstvom umjetnika točnost i najmanjih pojedinosti.
Dobar je dio dana četa gazila po pijesku koji se sastojao od ostataka školjki i kostiju sipa, pomiješanih s velikim dijelom željeznog peroksida i protoksida. Kad bi se tlu približio magnet, učas bi se načičkao svijetlim kristalima.
Po obali, koju je zapljuskivala plima, skakale su od radosti morske životinje, koje nisu ni pomišljale na bijeg. Vidjeli su se tuljani s okruglim'glavama, širokim zabačenim čelom i izrazitim očima. Njuške su im bile blage, čak i umiljate. Lako je razumjeti da je priča, uljepšavajući te stanovnike valova na svoj način, stvorila od njih sirene zavodnice, iako im je glas zapravo samo neskladno roktanje. Tih životinja ima mnogo na obalama Novog Zelanda i njima uvelike trguju. Love ih radi ulja i krzna.
Među njima se pokazaše tri do četiri morska slona, siv-kastoplave boje, duga šest pa i do deset metara. Golemi perajari lijeno su se opružili po debelim poteljama od ori-jaških resina pa dizali svoju ukočenu surlu i smiješno pomicali krute čekinje dugih i zasukanih brkova, koji su se pričinjali kao neki kovrčast izvojac, ili kao brk kakva kicoša.

Robert se zabavljao promatrajući zanimljiv svijet, kadli odjednom uzviknu:
- Gle! Tuljani jedu šljunak!
I doista, većina je životinja gutala kamenčiće na obali s lakomom proždrljivošću.
- Gle vraga! Tako je! - potvrdi Paganel. - Ne n^ože se poricati: životinje pasu obalsko kamenje.
- Čudna hrana - reče Robert - i teško probavljiva.
- Ti perajari, dragi dječače, ne gutaju šljunak kao hranu, nego zato, da se opterete balastom. To im je sredstvo, kojim povećavaju svoju specifičnu težinu, da bi lakše zaronili u morsku dubinu. Kad se ponovo vrate na kopno, oni ga naprosto izbljuju. Vidjet ćeš, kako će sad zaroniti u valove.
Uskoro se pet-šest tako opterećenih tuljana doista dovuče teškom mukom do obale i zaroni u vodu. Ali Glenarvan nije mogao gubiti dragocjeno vrijeme pa čekati, dok se tuljani vrate i povrate svoj balast. Na veliku Paganelovu žalost nastaviše prekinuti put.
U deset sati zaustaviše se radi objeda na podnožju bazalt-nih grebena, koji bijahu poredani uz more kao keltski dol-meni*. Na jednom grebenu nađoše veoma mnogo mekušaca kamenica. Te kamenice su bile malene i dosta neugodna okusa. Ali Paganel savjetova Olbinettu, da ih ispeče na žeravici. Kad ih je tako spremio, morao je za vrijeme čitava ručka donositi jednu hrpu za drugom.
Po svršenu objedu nastaviše obilaziti obalu zaljeva.
Na i7,rezuckanim hridinama, po vrhovima strme morske obale sjatio se čitav svijet morskih ptica: zrakoplovnih bluna, galebova i golemih albatrosa, koji stajahu nepomično na vrhovima šiljastih stijena.
Do četiri sata poslije podne prevališe deset milja bez muke i bez napora. Putnice su zaželjele da se put nastavi sve do noći. U tom je trenutku trebalo promijeniti smjer. Trebalo je najprije obići neke planine, koje su se već pojavile na sjeveru, a zatim je valjalo ući u dolinu Waipe.
Zemljište im se izdaleka činilo kao niz prostranih livada, koje su se protezale unedogled i obećavale lagodnu šetnju. Ali kad su došli na rub zelenih polja, putnici se razoča-
* Kamena ploča na četiri goleme kamene noge - stari grubi spomenik Kolskih svećenika. Dolmeni (keltski: toulmeni) nalaze se u Britaniji.

rase. Umjesto pašnjaka pružao se šibljak s malim bijelim cvjetovima pomiješan s visokom gustom paprati, koja veoma dobro uspijeva na novozelandskom tlu. Trebalo je krčiti put kroz to drvenasto šiblje. Ipak u osam sati obiđoše prve grebene lanca Hakahihoata i odmah podigoše logor.
Pošto su prešli četrnaest milja, imali su pravo da misle i na odmor. Uostalom, kako nisu imali ni kola ni šatora, po-namjestiše se za spavanje ispod veličanstvenih araukarija. Pokrivača su imali dosta, pa su mogli lako spremati postelju. Glenarvan poduze najstrože mjere opreza za noć. On je s drugovima odlučio da dobro naoružani drže stražu po dvojica sve do jutra. Nisu uopće ložili vatre. Vatrene brane korisne su protiv divljih zvijeri, ali na Novom Zelandu nema ni tigrova, ni lavova, ni medvjeda, ni drugih krvoločnih životinja. Novozelanđani ih doduše u svemu zamjenjuju. Zato bi vatra mogla samo privući dvonožne jaguare.
Ukratko, noć provedoše dobro, unatoč buhama pješčara-ma ili, kako ih domoroci zovu "ngamu", čiji je ubod veoma neugodan i jedne drske obitelji štakora, koji su svojski gri-skali vreće s namirnicama.
Sutradan, 8. veljače, Paganel se probudi raspoloženiji i već se nekako bio priučio na tu zemlju. Maori, kojih se bojao, nisu se pojavili, čak se nije ni u snu sjetio ljudoždera. On to sa zadovoljstvom reče Glenarvanu.
- Nadam se - doda Paganel - da će se ova mala šetnja svršiti bez neugodnosti. Večeras ćemo stići do mjesta, gdje se sastaju rijeke Waipa i Waikato, a kad to mjesto prijeđemo, na aucklandskoj se cesti ne moramo više bojati susreta s domorocima.
- Koliko - zapita Glenarvan - imamo još puta do ušća Waipa i Waikato?
- Petnaest milja, gotovo onoliko, koliko smo prešli . jučer.
- Bojim se da ćemo dobrano zakasniti, ako nam ovi beskrajni šibljaci budu i dalje zakrčavali put.
- Nećemo - odgovori Paganel - ići ćemo obalom Wa-ipe, a tamo nema nikakvih smetnja, već je to naprotiv udoban put.
- Onda krenimo! - odluči Glenarvan, koji opazi da su se putnice već spremile za put.

Prvo vrijeme tog dana šibljak je još zadržavao kretanje. Kuda su prolazili putnici, ne bi prošli ni konji ni kola. Nisu prema tome mogli mnogo žaliti za svojim australskim kolima. Sve dok kolni putovi ne presijeku biljne guštare, moći će .Novim Zelandom prolaziti samo pješaci. Paprati nebrojenih vrsta sudjeluju s istom upornošću u obrani zemlje kao i Maori.
(
Mala je četa prošla ravnicu, iz koje se dižu brežuljci Ha-karihoata, s tisuću poteškoća. Ali još prije podneva stiže na obalu Waipe i bez muke pođe put sjevera strmom obalom rijeke. Nađoše se u krasnoj dolini, koja bijaše ispresijecana malim potocima s bistrom, svježom vodom, koji su radosno tekli kroz grmlje. Prema botaničaru Hookeru na Novom Zelandu ima, koliko je dosad izbrojeno, više od dvije tisuće vrsta bilja, a više od pet stotina od njih ne raste nigdje drugdje. Cvijeće je rijetko i s malo boja, i gotovo uopće nema jednogodišnjeg bilja; međutim, zemlja obiluje papratima, travama i štitarkama.
Iz tamnog zelenila pred njima dizalo se nekoliko stabala metrosiderosa, iz porodice mrča s grimiznim cvjetovima, pa araukarije, tu je s uspravno stisnutim granama i neka vrst čempresa, "rimu", koji nije ništa manje žalostan od evropskih rođaka. Sva su stabla bila zarasla u paprati svih vrsta.
Između grana drveća i po vršcima grmova lepršahu i čavrljahu kakadukalice, zelene "kakariki" ružogrle papige s crvenom prugom na guši, "taupo" (crvenouhe papige) s lijepim crvenim zaliscima i još neka, velika kao patka, riđa perja sa sjajnim bojama ispod krila koju prirodopisci zovu gorska papiga.

Majoru i Robertu uspjelo je, ne udaljujući se od svojih drugova da ubiju nekoliko šljuka i jarebica, koje su se krile po niskoj staroj šumi ravnice. Da bi uštedio na vremenu, Olbinett ih je sve onako u hodu operušao.
Paganel opet, manje osjetljiv na hranjive osobine divljači, z.clio je uhvatiti kakvu pticu koja živi samo na Novom Zelandu. Radoznalost učenjaka ušutka u njemu glad putnika. Ako ga pamćenje nije prevarilo, on se sjećao nekih neobičnih ptica, koje se na domorodačkom jeziku zovu "tui"; katkada ih zovu i "porugljivci", jer se uvijek kese, a ponekad opet

"popovi", jer na svom crnom perju poput popovske mantije imaju bijeli posuvratak.
- Taj se - pričao je Paganel majoru - toliko ugoji preko zime da se razboli. Tada uopće ne može letjeti. Onda kljunom raspori sam sebi grudi, da se riješi sala i tako postane lakši. Zar vam se to ne čini čudnovato - Nabbse?
- Toliko čudnovato - odgovori major - da ne vjerujem ni slova od te priče.
A Paganel nije. mogao, na svoju veliku žalost, uhvatiti nijedan primjerak te ptice, da bi pokazao nevjerniku majoru krvave ožiljke po njezinim grudima.
Međutim, bijaše sretniji s drugom neobičnom životinjom, koju gone ljudi, mačke i psi, pa je pobjegla u puste krajeve, gdje kao da iščezava u zelandskoj fauni. Njuškajući kao pravo njuškalo, Robert je našao u jednom gnijezdu od isprepletena korijena jedan par nekih kokošaka bez krila i bez repa, sa četiri nožna prsta, dugim šljukinim kljunom i bijelim perjem po čitavu tijelu, čudnovate životinje doimaju se kao neki prijelazi između ptica i sisavaca.
To je zelandski kivikavac ili, kako ga prirodoslovci zovu, Apterix australis koji se jednako rado hrani ličinkama, kukcima, crvima i zrnatom hranom. Ta ptica živi samo na Novom Zelandu. Jedva su je mogli privići u nekim zoološkim vrtovima u Evropi. Njezin oblik koji se čini, kao da je nedovršen, i smiješni pokreti oduvijek su privlačili pažnju putnika. Akademija znanosti naročito je naložila Dumontu d'Ur-villeu da sa svog velikog istraživačkog putovanja po Oceaniji s brodovima Astrolabe i Želee donese jedan primjerak neobične ptice. Ali ni uza sve nagrade, koje je obećao domorocima, nije mogao pribaviti nijednog živog kivikavca.
Presretan zbog nalaska, Paganel sveza zajedno obje ptice i ponese ih, u namjeri da ih pokloni pariškom zoološkom vrtu, i već je u misHma na najljepšoj krletki u vrtu čitao naslov Dar gospodina Jacquesa Paganela, Lakovjerni geograf!
Mala je četa, međutim, bez zamaranja hodala obalom niz rijeku Waipu. Predjel bijaše posve pust, nigdje ni traga domorocima, nigdje staze koja bi odavala prisutnost čovjeka u ravnicama. Rijeka je tekla između visokog grmlja ili se prelijevala preko dugoljastih sprudova. Pogledom su mogli ta-

da lutati do brežuljaka koji zatvarahu dolinu s istočne strane. Neobičnim oblikom i obrisom, koji se gubio u varljivim maglama, naličili su na gorostasne životinje, dostojne pretpotopnih vremena. Čovjek bi rekao da gleda čitavo stado golemih kitova koji su se iznenada okamenili. Metež oblika otkrivao je vulkanski karakter tla. Novi Zeland je doista nedavni proizvod plutonske djelatnosti. On se još i sada ne-prestanojizdiže iz vode. Neke su se točke izdigle jedan metar u posljednjih dvadeset godina. Vatra još uvijek bukti u njegovoj utrobi, trese'ga i grči i suklja na mnogim mjestima kroz grla gejzira i kratere vulkana.
Do četiri sata poslije podne prevališe putnici radosno devet milja. Prema karti, koju je Paganel neprekidno proučavao, imali su još pet milja do stjecišta Waipe i Waikata. Tuda prolazi aucklandska cesta. Tu se htjedoše ulogoriti i prenoćiti. Pedeset milja, koliko im je još ostalo do glavnog grada, mogli su prijeći za dva do tri dana, ili pak najviše za osam sati,

kad bi Glenarvan sreo poštanska kola, koja dvaput na mjesec saobraćaju između Aucklanda i Hawkesa.
- Tako ćemo morati prenoćiti još jednu noć pod vedrim nebom - reče Glenarvan.
- Da - odgovori Paganel - ali nadam se, posljednji put.
- To bolje, jer je to teška kušnja za lady Helenu i Mary Grant.
- Ali one je podnose i ne tuže se - doda John Mangles. - Ali, ako se ne varam, vi ste govorili, gospodine Paganele, o nekom selu između stjecišta rijeka.
- Da - odgovori geograf - evo ga, na Johnstonovoj je karti označeno. Dvije milje ispod sjecišta leži Ngarnavahi-ja.
- Pa, zar ne bismo mogli u njemu prenoćiti? Lady Helena i Mary Grant rado bi prešle još dvije milje, kad bi našle iole pristojno svratiste.
- Svratiste! - uzviknu Paganel. - Svratiste u maor-skom selu! U njemu nema ni gostionice, pa čak ni krčme! Nije to pravo selo, već skup maorskih koliba, i umjesto da u njemu tražimo prenoćište, bolje je da ga oprezno obiđe-
ino.
459
- Vi se još uvijek bojite, Paganele! - reče Glenarvan.
- Dragi moj lorde, bolje je nepovjerenje nego povjerenje, kad se radi o Maorima. Ne znam kako sad oni stoje s Englezima, jesu li pobunjenici, pobijeđeni ili pobjednici; da ne upadnemo usred kakva boja. Skromnost na stranu: ljudi, kao što smo mi, uvijek će biti izvrstan plijen, a meni nije baš do toga da protiv svoje volje okušam maorsku gostoljubivost. Smatram da ćemo postupiti razborito, ako selo izbjegnemo, ako ga obiđemo. Kanimo se svakog susreta s domorocima! Kad stignemo u Drury, to je druga stvar. Tamo će se naše hrabre drugarice moći po miloj volji oporavljati od svih napora.
Geografovo je mišljenje pobijedilo. Lady Helena je radije prenoćila još jednu noć pod vedrim nebom, nego da izlaže drugove opasnosti. Ni Mary Grant ni ona ne zahtijevahu da se stane i da se odmore, već nastaviše hodati obalom rijeke.
Poslije dva sata s planina počeše se spuštati prve večernje sjene. Prije nego što bi zašlo na zapadnom obzorju, sunce je ugrabilo jedan iznenadni otvor u oblacima, da kroza nj prospe nekoliko posljednjih zraka. Udaljeni vrhovi na istoku ozariše se posljednjim ognjem dana. Kao da je još jednom htjelo pozdraviti putnike.
Glenarvan i njegovi drugovi ubrzaše korake. Već su znali kako kratko traje sumrak u tim niskim širinama46 i kako brzo sve osvaja noć. Trebalo je doći do sjecišta rijeka još prije mraka. Ali sa zemlje se poče uzdizati gusta magla koja im je otežavala raspoznavanje puta. Srećom, sluhom im se nadomjesti vid, jer se vidom ne mogu služiti u mraku. Ubrzo po jačem šumu vode osjetiše da su se obje rijeke spojile u jednom koritu. Mala četa stiže u osam sati na ono mjesto, gdje se Waipa gubi u Waikatu uz jasan šum valova, koji se sudaraju.
- Tu je Waikato - uzviknuo Paganel - a put u Auck-land vodi njegovom desnom obalom.
- Vidjet ćemo ga sutra - reče major. - Ulogorimo se ovdje. Čini mi se da su one tamnije sjene od kakva drveća, koje je tu izraslo samo zato, da nas zakloni. Večerajmo i ležimo.
460
- Večerajmo - doda Paganel - ali dvopek i suha mesa. Ne ložimo vatre! Tu smo stigli inkognito, pa nastojmo tako i otići. Srećom, i ova nas magla skriva.
Dođoše do šumarka, i svatko se pokori geografovu savjetu. Tiho pojedoše svoju večeru, i uskoro svlada san sve putnike, premorene od petnaest milja pješačenja.
Deseto poglavlje NARODNA RIJEKA
Sutradan u osvit zore lijeno se vukla iznad vode dosta gusta magla. Jedan se dio pare iz zasićena zraka zgusnuo od hladnoće i skrivao površinu vode kao gust oblak. Ali sunčane

zrake ubrzo probiše mjehurastu masu koja se ras-plinu pod pogledom žarkog nebeskog tijela. Obale se oslobo-diše magle, i rijeka se Waikato pokaza u svoj jutarnjoj ljepoti. Tanak i dug jezik zemlje, načičkan šibljem, gubio se kao šiljak na mjestu, gdje se spajaju obje rijeke. Mnogo naprasitija voda Waipe potiskivala je vodu Waikata četvrt milje prije, nego što se potpuno izmiješala s njegovom vodom. Ali moćni i mirni Waikato ubrzo je ukrotio burnu rječicu i odveo je spokojno svojim koritom u veliko vodeno spremište: Tihi ocean.

Kad se magla razišla, pokaza se čamac koji je plovio uz VWaikato.

čamac bijaše dug oko dvadeset i tri metra, širok dva i dubok jedan metar; kljun mu bijaše uzdignut kao u mletačke gondole, a čitav je bio istesan od jednog jedinog debla četinjače kahikatea. Po dnu čamca bijaše razastrta suha paprat. Kao da je letio po vodi, jer ga je sprijeda gonilo osam vesala, dok je jedan čovjek sjedio na krmi i upravljao pomičnom krmilicom4?.

Krmilar bijaše čovjek od kojih četrdeset i pet godina, visoka stasa, širokih pleća, mišićavih udova sa snažnim rukama i nogama. Izbočeno čelo izbrazdano dubokim borama,

461

oštar pogled i opak izraz lica davali su mu izgled opasna čovjeka.

Bijaše to maorski poglavica visoka reda. Vidjelo se po finom i gustom tetoviranju, kojim mu je bilo išarano tijelo i lice. Kod nozdrva orlovskog nosa počinjale su dvije crvene krivulje, prolazile oko žutih očiju, spajale se na čelu i svršavale se u gustoj kosi. Usta s blještavim zubima i podbradak gubili su se pod pravilnim šarama koje su se u lijepim zavojima krivudajući spuštale sve do snažnih grudi.

Tetovirane šare koje Novozelanđani zovu "moko", znak su visoka odlikovanja. Počasnih znakova dostojan je samo onaj koji se istakao hrabrošću u nekoliko bitaka. Robovi i ljudi nižeg staleža nemaju na to pravo. Slavni se poglavice prepoznaju po savršenstvu, točnosti i osobitom načinu crteža, koji na njihovu tijelu većinom prikazuju likove životinja. Poneki pretrpe i po pet puta veoma bolnu operaciju moka. Koliko je netko slavniji u Novom Zelandu, toliko je i šareniji.

Dumont d'Urville zabilježio je zanimljive pojedinosti o tom običaju. On je točno pripomenuo da moko zamjenjuje grbove, kojima se neke porodice u Evropi veoma ponose. Ali on ističe i razliku između ta dva znaka odličja: evropski grbovi svjedoče u večini slučajeva samo o osobnim zaslugama onoga, koji ih je prvi znao steći, i ničim ne pokazuju zasluge njegovih potomaka; dok pojedinačna odličja No-vozelanđana znače da je onaj koji ih nosi, morao sam dokazati osobnu i izuzetnu hrabrost.

Uostalom, tetoviranje kod Maora, i ne gledajući na poštovanje koje uživa, pruža i nepobitnih koristi. Ono daje kožnom tkivu veću debljinu, što koži daje veću otpornost protiv nevremena i neprestanih uboda komaraca.

O ugledu poglavice, koji je upravljao čamcem, nije moglo biti nikakve sumnje. Oštra kost albatrpsa kojom se služe maorski majstori u tetoviranju, već je pet puta duboko i gusto izbrazdala njegovo lice. On je tako eto doživio, peto izdanje, a to se i vidjelo po njegovu ponosnu držanju.

Tijelo mu bijaše pokriveno ogrtačem od formija, ukrašenim pasjom kožom, a opasano pregačom, okrvavljenom u zadnjim borbama. Na izduženim resama ušiju"visile su mu naušnice od zelena bubrežinca, a oko vrata podrhtavao

462

l

mu đerdan od "panamua", neke vrste svetog kamenja, koje je kod Zelanđana skopčano s praznovjerjem. Do njega je ležala puška engleskog podrijetla i jedna "patu-patu", neka vrsta sjekire s dvije oštrice, zelene boje, duga osamnaest palaca.

Uza nj bijaše devet ratnika nižeg reda, ali dobro naoružanih, divljeg lica, a neki još sa svježim ranama; držahu se nepomično s ogrtačem od formija. Do njihovih nogu leža-hu tri psa zla pogleda. Osam prednjih veslača kao da su bili sluge ili robovi poglavice. Oni su snažno veslali. Čamac je stoga plovio znatnom brzinom uz Waikato, koji usta-lom nije tekao brzo.
U sredini dugačkog čamca stisnulo se jedan uz drugog deset zarobljenika, Evropljana, svezanih nogu, ali slobodnih ruku.
Zarobljenici bijahu Glenarvan i lady Glenarvan, Mary Grant, Robert, Paganel, major, John Mangles, Olbinett i dva mornara.
Dan prije, uvečer, prevarena gustom maglom, čitava se mala četa ulogorila usred velikog urođeničkog odjela. U gluho doba noći putnike iznenadiše u snu, zarobiše ih. i pre-nesoše u čamac. Dotad još nisu bili zlostavljani, ali bi se uzalud pokušali oduprijeti: oružje i municija bijahu u rukama divljaka, pa bi ih ubili njihovim vlastitim mecima.
Ubrzo su doznali, uhvativši po koju englesku riječ, kojom su se divljaci služili u svom razgovoru da su ih engleske čete potukle, potisle i desetkovale, pa da se sada vraćaju u krajeve uz gornji Waikato. Poslije junačkog otpora i pošto je izgubio najbolje ratnike u borbi s vojnicima 42. pukovnije, maorski se poglavica vraćao, da prikupi nove ratnike od plemena kraj rijeke i da se pridruži goropadnom VVilliamu Thompsonu, koji se još uvijek borio protiv osvajača. Poglavica se zvao Kai-Koumou; to zlokobno ime u uro-đeničkom jeziku znači: "onaj koji jede udove svog neprijatelja". On je bio hrabar i smion, ali njegova okrutnost nije bila ništa manja od hrabrosti. Od njega nije trebalo očekivati milosti.
Njegovo su ime dobro poznavali engleski vojnici, a guverner Novog Zelanda bijaše već ucijenio njegovu glavu.
463
Teški udarac pogodi lorda Glenarvana baš u onom trenutku kad je gotovo već stigao u željkovanu luku Auckland da bi se vratio u Evropu. Ipak, kad čovjek pogleda njegovo hladno i mirno lice, ne bi mogao pogoditi veličinu njegovih strepnja. To je zato, što se Glenarvan u teškim prilikama znao održati iznad svojih nedaća. Osjećao je da mora pokazati snagu i pružiti primjer svojoj ženi i drugovima. Kao muž i vođa morao je biti spreman da umre prvi za opće dobro, ako bi ddd

to okolnosti zahtijevale.
Kao duboko pobožan čovjek on nije ni usred opasnosti koje mu se ispriječiše na putu htio posumnjati u božju pravdu, u svetost svoga pothvata. Nije žalio plemeniti žar koji ga je doveo čak i u ove divlje krajeve.
Njegovi drugovi bijahu dostojni njega. Oni su dijelili s njim iste plemenite misli, i kad čovjek pogleda njihova mirna i ponosna lica, ne bi ni za tren pomislio da se nalaze u najstrašnijoj nesreći. Osim toga, oni su se po Glenarvano-vu savjetu dogovorili da će prema domorocima hiniti krajnju ravnodušnost. To je bio jedini način, kako da se okrutnim bićima nametne poštovanje. Divljaci uopće, a osobito Maori imaju stanovit osjećaj dostojanstva koji se kod njih nikad ne gubi. Oni štuju onoga, koji zna da im ulije poštovanje hladnokrvnošću i hrabrošću. Glenarvan je znao da će na taj način prištedjeti drugovima i sebi loš postupak.
Od odlaska iz logora domoroci su jedva i progovorili, jer oni malo govore kao i svi divljaci. Ipak, iz nekaliko izmijenjenih riječi, Glenarvan razabra da znaju engleski. On stoga odluči zapitati zelandskog poglavicu, kakvu im sudbinu sprema.
Obraćajući se Kai-Koumouu, on ga zapita glasom, u kome nije bilo ni trunka straha:
- Kamo nas vodiš, poglavico?

Kai-Koumou ga pogleda hladno i ne odgovori ništa.
- Što kaniš s nama uraditi? - nastavi Glenarvan. Kai-Koumouve oči bljesnuše, i on odgovori ozbiljnim
glasom:
- Zamijenit ću te, ako te tvoji hoće; ubit ću te, ako odbiju.
Glenarvan nije dalje pitao, ali mu se u srcu probudi nada.
464
Po svoj su prilici neki od vođa maorske vojske pali Englezima u ruke, pa ih domoroci sada žele dobiti zamjenom. U tom je, dakle, bilo nekih izgleda za spas, i položaj nije beznadan. Međutim, čamac je brzo plovio uz rijeku. Paganelu se povratiše sve nade, jer ga je njegova promjenljiva narav lako prenosila iz jedne krajnosti u drugu. On je govorio da će im Maori poštedjeti napor pješačenja do engleskih položaja, a to je svakako znatan dobitak. Prepustivši se sasvim sudbini, on je slijedio po karti tok Waikata kroz ravnice i doline pokrajine. Lady Helena i Mary Grant svladaše strah i tiho razgovarahu s Glenarvanom, tako da im ni najbolji fizionom ne bi na licu otkrio znak straha koji im se krio u srcu.
Waikato je narodna rijeka Novog Zelanda. Maori se njome ponose i mnogo drže do nje, kao Nijemci do Rajne, a Slaveni do Dunava. Svojim tokom od dvije stotine milja ona protječe kroz najljepše krajeve sjevernog otoka od pokrajine Wellington pa sve do pokrajine Auckland. Ona je dala ime svim obalskim plemenima koja su se, neukroćena i neukrotiva, listom digla na ustanak protiv osvajača.
Vodu ove rijeke još nije oskvrnula tuđinska brazda; još uvijek je siječe jedino pramac otočnih piroga. Rijetko se koji putnik odvažio doći na njene svete obale. Pristup u gornji Waikato kao da je zabranjen profanim Evropljanima.
Paganel je znao koliko domoroci poštuju veliku zelandsku vodenu žilu. Znao je da ni engleski ni njemački istraživači nisu doprli do njezina sjecišta s Waipom? Dokle li će Kai-Koumouovi hiri odvući zarobljenike? On to ne bi nikad pogodio da mu nije privukla pozornost riječ "Taupo" koja se često ponavljala u razgovoru između poglavice i njegovih ratnika.
On pogleda na kartu i ustanovi, da je Taupo ime jezera, i uvenog u geografskim ljetopisima. Ono je udubljeno u naj-hidovitijem kraju otoka, na južnoj međi pokrajine Auckland. VVaikato izlazi iz tog jezera, pošto ga proteče cijelom širinom. Od sjecišta pa do jezera rijeka je duga oko sto i dvadeset milja.
1(1 Djeca kapetana Granta
465
Paganel se obrati Johnu Manglesu na francuskom jeziku, •da ga domoroci ne bi razumjeli, i zamoli ga da procijeni brzinu čamca. John je bio mišljenja da plove brzinom od oko tri milje na sat.
- Onda - reče geograf - ako se budemo noću zadržavali, naš će put do jezera trajati gotovo četiri dana.
- A gdje li su engleski položaji? - zapita Glenarvan.
- Tko bi to znao! - odgovori Paganel. - Ipak, rat se morao prenijeti-, u pokrajinu Taranaki, i trupe su se po svoj prilici skupile po padinama iznad jezera, ondje, gdje je buknuo ustanak.
- Da bog da! - reče lady Helena.
Glenarvan baci pogled pun žalosti na svoju mladu ženu i na Mary Grant, koje padoše na milost i nemilost okrutnih domorodaca, u divljoj zemlji, daleko od svake čovječanske zaštite. Ali on opazi da ga promatra Kai-Koumou, te iz opreza ne htjede da divljak pogodi da je jedna od tih mladih zarobljenica njegova žena. On odagna misli u svoje srce i stade ravnodušno promatrati obale rijeke.

Pol milje uzvodno od sjecišta čamac je bez zadržavanja prošao ispod nekadašnje prijestolnice kralja Potataua. Nijedan drugi čamac nije plovio rijekom. Nekoliko koliba na velikom razmaku duž obale odavale su ruševinama strahote nedavnog rata. Polja su se kraj obale činila, kao da su napuštena, a obale puste. Žalosnu samoću oživljavalo je samo nekoliko predstavnika vodenih ptica. Katkada bi "taparun-ga", jedan žalar crnih krila, bijela trbuha i crvena kljuna potrčao na dugim nogama. Čas su opet pogledavale mirno na domorodački čamac koji je prolazio, čaplje od tri vrste: pepeljasti "matuku", neka vrsta bukavca glupa držanja, i divni "kotuku" bijela perja, žuta kljuna i crnih nogu. Gdje su strme obale nagovještavale veću dubinu vode, tu je vodomar ili, kako ga Maori zovu, "kotare" vrebao male jegulje kojih ima na milijune u zelandskim vodama. Tamo pak, gdje je grmlje zaobljavalo obalu iznad rijeke, umivahu se pod prvim jutarnjim zrakama sunca gizdavi pupavci, štijoke i sultanke. Sav je krilati svijet uživao mirno odmor, jer nije bilo ljudi koje je rat rastjerao i desetkovao.

U prvom dijelu toka Waikato je tekao širokim koritom kroz prostranu ravnicu. Ali, dalje uzvodno, najprije brežulj-

ci, a zatim i bregovi suziše mu ubrzo dolinu, u kojoj je sebi izdubao korito. Deset milja uzvodno od stjecišta Pagane-lova je karta pokazivala na lijepoj obali kraj Kirikiriroa koji se tu zaista i nalazio. Kai-Koumou uopće se ne zaustavi. Zarobljenicima dade njihovu hranu koju im je opljačkao u logoru. Međutim, njegovi ratnici, robovi i on sam zado-voljiše se svojom domorodačkom hranom, a to je jestiva paprat ili, kako je botaničari zovu, Pteris esculenta, na žeravici prženo korijenje i "kapana", krumpir koji se obilno sadi na oba otoka. U njihovu objedu nije bilo nijednog životinjskog jela, a suho meso, što su ga imali zarobljenici, kao da im nije pobuđivalo nikakvih želja.

U tri sata pokaza se na desnoj obali nekoliko brda. To su Pokaroa lanci koji su se doimali kao porušeni tvrđavni bedem. Na nekim strmim liticama stajao je poneki "pah" u ruševinama, stari opkop maorskih inženjera na neosvojivim položajima. Čovjek bi rekao da su velika orlovska gnijezda.

Sunce se približavalo obzoru, kad čamac nasjede na obalu punu kamena plovučca, što ga Waikato nosi u svom koritu iz izvorišta u vulkanskim planinama. Tu je raslo nekoliko stabala koja su se činila pogodna da se pod njih skloni logor. Kai-Koumou dade iskrcati zarobljenike, muškarcima svezaše ruke, a žene ostadoše slobodne. Postaviše ih usred logora, a oko njega zapališe vatre koje su tvorile neprohodnu ogradu.

Još prije nego što je Kai-Koumou priopćio zarobljenicima svoju namjeru, da ih kani zamijeniti, raspravljali su Glenarvan i John Mangles o načinu, kako bi se dokopali slobode. Što nije bilo moguće uraditi u čamcu, moglo se pokušati na kopnu za vrijeme logorovanja, koristeći se povoljnim prilikama u noći. Ali poslije Glenarvanova razgovora sa zelandskim poglavicom učini mu se da je mudro od toga odustati. Trebalo je strpljivo čekati. To je bila najpametnija odluka. Zamjena im je davala više izgleda na spas nego prepad s oružjem u ruci ili bijeg kroz nepoznate krajeve. Doduše, moglo se dogoditi mnogo toga, što bi odgodilo ili čak i onemogućilo pregovore, ali je ipak bilo najbolje pričekati svršetak. Doista, što bi i moglo učiniti deset ljudi bez oružja protiv osamnaest dobro naoružanih divljaka!

Glenarvan je uz to pretpostavljao da je Kai-Koumouovo pleme izgubilo kakvog vrijednog poglavicu, koga bi svakako htjeli osloboditi, i nije se varao.

Sutradan čamac zaplovi uz rijeku većom brzinom. U deset sati zaustavi se za trenutak kod ušća Pohaivvhenne, male rijeke koja je krivudajući dolazila iz ravnica na desnoj obali.

Tu se Kai-Koumouovu čamcu pridruži još jedan sa deset domorodaca. Ratnici se jedva i pozdraviše sa "aire maira", što znači "dođite ovamo u dobru zdravlju", i oba čamca nastaviše plovidbu u konzervi48. Divljaci su se tek nedavno borili s engleskim trupama. To se vidjelo po odrpanim odijelima, po krvavom oružju i po ranama koje su još krvarile ispod prnja. Bijahu natmureni i šutljivi. Iz ravnodušnosti koja je svojstvena svim divljim narodima, nisu se ni obazirali na Evropljane.
U podne se na zapadu ocrtavahu vrhovi Maungatorija. Waikatova se dolina poče sužavati. Tu se duboko uvaljena rijeka razbjesnila snagom brzice. Ali, domoroci izvukoše čamac uz zapjenjenu vodu snagom svojih mišica, koju udvo-stručiše i pospješiše nekom pjesmom koja je davala ritam udaranju vesala. Prebrodiše brzac, i Waikato poprimi opet svoj mirni tok koji su od milje do milje lomili zavoji njegove obale.
Pred večer Kai-Koumou pristade uz podnožje planine kojoj su se prvi grebeni strmo rušili do uske obale. Tu se is-krca nekih dvadeset domorodaca da izvrše pripreme za noć. Pod drvećem su plamtjele vatre. Neki poglavica, ravan Kai-Koumou, priđe odmjerenim korakom, pa protrlja svoj nos i nos Kai-Koumoua, a to je bio srdačni pozdrav "chon-gui". Zarobljenike opet postaviše nasred logora i čuvahu ih skrajnjom budnošću.
Sutradan ujutro nastaviše dugu plovidbu uz Waikato. Iz različitih malih pritoka pristizali su i drugi čamci. Skupilo se šezdesetak ratnika, očigledno izbjeglice iz posljednjih okršaja, a sad su se povlačili u planinske predjele, više ili manje ranjeni od engleskih metaka. Ponekad je iz čamaca koji su plovili u brazdi, zaorila pjesma. Jedan bi domorodac započeo rodoljubnu pjesmu tajanstvenog "Pihe".

I dounga nei... Papa ra ti wati tidi
To je narodna himna ikoja vodi Maore u borbu za nezavisnost. Pjevačev pun i zvučan glas odjekivao je planinama, a poslije svake ikitice domoroci bi ponavljali ratničku pjesmu, lupajući se o prsa koja su ječala kao bubnjevi. Tada bi uz novi napor vesala čamac zadro u struju i poletio površinom vode.
Toga dana u plovidbi rijekom ugledaše zanimljivu pojavu. Oko četiri sata čamac, bez oklijevanja i bez usporavanja brzine, uđe u uslki iklanac, vođen čvrstom rukom poglavice. Valovi su se bijesno lomili o brojne otočiće, a na svakome je od njih vrebala nesreća. U tom čudnom Wailkatovu tjesnacu ne smije se dopustiti, manje nego igdje drugdje da se čamac prevrne, jer na obalama nema nigdje ispaša. Tko bi stupio nogom na vreli mulj uz obalu, ne bi iznio žive . glave.
Doista, rijeka je tekla između toplih izvora ma koje su već odavna upozoravani turisti. Željezni oksid obojio je ži-vocrvenom bojom obalni mulj, gdje noga ne bi našla ni metar čvrsta tla. Zrak je bio zasićen veoma prodornim mirisom sumpora. Domorocima to nije smetalo, ali su zarobljenici ozbiljno trpjeli od gadnog isparavanja koje je izlazilo iz pukotina u tlu i iz mjehura koji isu se rasprskavali uslijed tlaka unutarnjih plinova. Ali ako su ishlapijivanja i smetala nosu, oko se moralo diviti veličanstvenom prizoru.
Čamci uđoše u gusti oblak bijele pare. Njezini sjajni koluti slaganu se jedan iznad drugog kao neko kube nad rijekom. Na obalama je bilo na stotine gejzira: jedni su izbacivali silnu paru, drugi su se ispražnjavali stupovima od tekućine, stvarajući raznolike utiske kao vodoskoci i slapovi kakva bazena koji zkao da je izgradila ljudska ruka. Reklo bi se kao da neki strojar upravlja po svojoj volji promijenama tih izvora. Voda i para miješahu se u zraifcu i prelijevahu se u duginim bojama na sunčanim zrakama.
Na tom mjestu Wailkato teče nestalnim koritom ikoje neprestano ključa pod uplivom podzemnog ognja. Nedaleko prema istoku, na onoj strani, gdje je jezero Rotorua, huče vrući izvori i slapovi koji se puše. To su Rotomahana i Te-

tarata koje su ugledali neki odvažni putnici. Taj je kraj sav isprobušen gejzirima, kraterima i solfatarama*. Tu izbija suvišak onih plinova koji nisu mogli izdušiti kroz premalene ventile Tongarira i VVakarija, jedinih aktivnih vulkana na Novom Zelandu.
Čitave dvije milje plovili su čamci ispod svoda od para, umotani u tople oblake koji se kotrljaju površinom rijeke. Zatim se sumporoviti dim raspršio i čist zrak, potaknut brzinom rijeke, -osvježi zadihane grudi. Bijahu prošli područje izvora.
Do večeri svladaše još dvije brzice snažnim veslanjem divljaka, i to Hipapatuu i Tamateu. Uvečer se Kai-Koumou ulogori na sto milja od stjecišta Waipe i Waikatoa. Rijeka je tvorila krug prema istoku, a tamo na jugu izlazila je iz jezera Taupo kao kakav golem mlaz iz nekog bazena.
Jacques Paganel sutradan pogleda na kartu i nađe na desnoj obali planinu Tubaru koja se dizala do visine od tisuću metara.
U podne uplovi u jezero Taupo kroz prošireni dio rijeke čitava povorka čamaca, i domoroci pozdraviše rukom jedan komad tkanine koji je vjetar razvijao na vrhu neke kolibe. Bila je to narodna zastava.
Jedanaesto pogljavlje JEZERO TAUPO
Jednoga dana, mnogo prije početka povijesnog doba nastao je golem bezdan u prastarim eruptivnim slojevima lave, kad se survaše pećine u sredinu otoka. Vode koje se sliše s okolnih vrhova, ispuniše golemu šupljinu. Bezdan se pretvori u jezero, ali dalje osta pravi bezdan, kome olovnice nisu u stanju izmjeriti dubinu.
Takvo je to neobično jezero Taupo koje leži četiri stotine i deset metara iznad morske razine, a okružuje ga planinski vijenac goleme strme klisure, a na sjeveru nekoliko udaljenih vrhunaca okrunjenih sitnom šumom; na istoku
* Jama, iz koje izlazi sumporna para.

je prostran žal, a na njemu se vidi put posut plovučcem, kao neka brazda koja se ljeska pod mrežom od grmlja; na jugu u daljini iza šuma vulkanski vrhunci veličanstveno okružuju prostranu vodenu površinu na kojoj su oluje jednake ciklonima na oceanu.
čitav predjel vrije kao kakav golem kotao, obješen iznad podzemne vatre. Zemlja dršće pod djelovanjem unutrašnjeg ognja. Vruće pare izbijaju na mnogim mjestima. Kora zemlje puca u velikim pukotinama kao previše narastao kolač, i čitav bi se taj ravnjak svakako survao u usijanu peć, kad para ne bi našla oduška u kraterima Tongarira.
Sa sjeverne obale vulkan se vidio sav obavljen dimom i vatrom iznad manjih ognjenih bregova. Čini se da je Ton-gariro vezan dosta zamršenim orografskim sustavom. Osamljena u ravnici diže se iza njega planina Raupahu do visine od 2960 metara, a vrh joj se gubi u oblacima. Nijedan smrtnik nije dosad stupio nogom na njezin

nepristupačni vrh.
Ljudsko oko još nije izmjerilo dubine njezina kratera, dok su vrhovi pristupačnijeg Tongarira izmjereni u zadnjih dvadeset godina već tri puta. Izmjeriše ih Bildwil i Dyson, a u posljednje vrijeme Hochstetter.
Svi ti vulkani imaju i svoje legende. U svakoj drugoj prilici Paganel se ne bi ustezao da ih ispriča drugovima. On bi im bio pripovijedao kako su se nekad zavadili zbog žene Tongariro i njegov susjed i prijatelj Taranaki. Tongariro kome je glava bila vrela, kao u svih vulkana, toliko se bijaše razjario da je udario Taranakija. Udareni i poniženi Taranaki pobježe dolinom Whanganni, ispusti uz put dva komada planine i stiže na morsku obalu, gdje i sada stoji osamljen pod imenom Mont Egmont.
Ali Paganel nije bio raspoložen za pričanje, ni njegovi prijatelji za slušanje. Oni su šutke promatrali sjeveroistočnu obalu Taupa kamo ih je dovela varava sudbina. Naseobina, koju

je na zapadnoj obali jezera u Pukavi osnovao misionar Grace, više nije postojala. Rat je otjerao svećenika daleko od središta ustanka. Tako se nađoše zarobljenici posve osamljeni i ostavljeni na milost i nemilost Maorima, i (o baš u divljem kraju otoka, kamo kršćanstvo nije nikad prodrlo.
471
Ostavivši rijeku, Kai-Koumou prijeđe mali zaljev koji rijeci služi kao lijevak, oplovi jedan oštri rt i pristade na istočni žal jezera, na podnožju prvih prijevoja brda Manga, goleme uzvisine od pet stotina i pedeset metara. Tu su se prostirala polja formija, dragocjenog "novozelandskog lana". Domoroci ga zovu "harakeke". Na toj korisnoj biljci nema ništa što bi se moralo odbaciti. Iz cvijeta se dobiva neka vrsta izvrsnog meda;" iz stabljike se cijedi gumasta tvar koja zamjenjuje vosak ili škrob; list mu je još korisniji, on se može prerađivati na mnogo načina; svjež služi kao papir, osušen se upotrebljava kao izvrsna guba, od isječenog se pletu uzice, konopi i mreže, ispreden i otkan daje pokrivače ili ogrtače, prostirače ili pregače, a obojen crveno ili crno, odijeva najotmjenije Maore.
Stoga se dragocjeni formij uzgaja svuda na oba otoka, na obalama mora, rijeka i jezera. Njegovi su divlji žbunovi prekrivali čitava polja; tamnocrveni cvjetovi, slični agavi-nim, širili su se svuda iz nerazmrsiva spleta njegova dugog lišća koje se doimalo kao snop oštra oružja. Dražesne ptice, medosasi, koje žive na poljima formija, letjele su u jatima i naslađivale se medenim sokom cvijeća.
U jezeru se brčkalo jato pataka crnkastog perja sa sivim i zelenim prugama. Lako ih je pripitomiti.
Četvrt milje odatle, na strmini planine, pokaza se "pah" maorska tvrđavica, na neosvojivu položaju. Ratnici odve-doše u nju zarobljenike koje su iskrcali jednog po jednog, pošto im svima odvezaše i ruke i noge. Staza, koja vodi u tvrđavicu, prolazi kroz polja formija i kroz šumarak lijepa drveća "kaikatea" sa zimzelenim lišćem i crvenim bobicama, kroz Dracaene australis ili, kako je domoroci zovu, "ti", kojoj je vrh nalik na okrajak palme, te kroz "huious" od koga se dobiva crna boja za tkanine. Veliki golubovi metalnog sjaja, pepeljaste modrašice i čitav svijet čvoraka sa crvenkastim izraslinama uzletješe kad im se približiše domoroci.
Poslije dosta duga zaobilaženja Glenarvan, lady Helena, Mary Grant i njihovi drugovi stigoše u unutrašnjost paha.
Tvrđavicu je branila prva ograda od čvrstih stupova, visoka pet metara; drugu obrambenu liniju tvorio je red kolaca i zid od bekve, neke vrste vrbe u kojoj bijahu urezane
472
puškarnice. U drugoj ogradi bijaše zaravan paha, na kome je bilo nekoliko maorskih građevina i četrdesetak simetrično poredanih koliba.
Ušavši u tvrđavicu, zarobljenici se zaprepastiše kad ugledaše glave koje bijahu nataknute na kolcima druge ograde. Lady Helene i Mary Grant okrenuše se, više od odvratnosti nego od straha. Bile su to glave neprijateljskih zapovjednika koji padoše u borbama, a njihova tijela poslužiše pobjednicima kao hrana.
Da je to doista tako, geograf je poznao po praznim očnim šupljinama. Oni pojedu neprijatelju oči, a glavu pripreme na domorodački način: izvade mozak i oderu kožu, nos pritisnu malim daščicama, nozdrve ispune formijem, a usta i očne kapke šasiju. Zatim se glava položi na ognjište i izlaže dimu trideset sati. Tako spremljene glave drže se neodređeno dugo bez promjene i nabiranja te služe kao pobjednička znamenja.
često Maori čuvaju tako i glave svojih poglavica, ali u tom slučaju ne vade im oči, nego one ostaju otvorene. Zelanđani pokazuju posmrtne ostatke s ponosom, oni služe za primjer mladim ratnicima, da im se dive, i odaju im se počasti svečanim obredima.

Ali u Kai-Koumouovu pahu resile su užasni muzej samo neprijateljske glave, i sigurno je mnogo Engleza sa šupljim očnim dupljama umnožilo zbirku maorskog poglavice.
U dnu paha, među mnogo manje značajnim kolibama, dizala se Kai-Koumouova kuća pred otvorenim prostorom koji bi Evropljani nazvali "bojištem". Kuća je bila od kolaca i 'isprepletena granjem, a iznutra obložena rogožinama od formija. Kai-Koumou je imao u njoj stan od sto i četrdeset prostornih metara, jer je bila duga osam metara, široka pet, visoka tri i po. Za zelandskog poglavicu sasvim dosta.
U kuću se ulazilo samo kroz jedan otvor; vrata su joj bila jedno pokretno krilo koje se otvaralo kao vaga i bilo izrađeno od guste biljne tkanine. Krov se produžavao i tvorio nadstrešnicu. Kuću je krasilo nekoliko izrezbarenih likova koji su stajali na krajevima krovnih greda. Pažnju posjetilaca privlačilo je predvorje, "vharepuni", svojim lišćem, simboličnim figurama, nemanima, graditeljskim ukrasom

od isprepletenih plodova i grančica, čitavom zanimljivom zbirkom koju je izradilo dlijeto domorodačkih rezbara.
U unutrašnjosti kuće izdizao se pod od nabijene zemlje petnaest centimetara iznad tla. Nekoliko pletera od trske i na njima strunjače od suhe paprati pokrivene tkaninom od dugog i gipkog lišća "typhe": to su bile postelje. U sredini se jedna rupa u kamenu upotrebljavala kao ognjište, a druga je na krovu nadomještala dimnjak. Kad bi dim postao dosta gust, on bi se napokon odlučio iskoristiti izlaz, ali tek pošto bi po svim zidovima stana ostavio pokost, od najljepše crne boje.
Pokraj kuće nalazila su se skladišta, u kojima je poglavica čuvao svoje zalihe, žetvu formija, neku vrstu krumpira, jestivu paprat, a bile su tu i peći u kojima se pomoću vrućeg kamenja priređuju razne namirnice. Malo dalje, u malim oborima bijahu svinje i koze, rijetki potomci domaćih životinja koje je Cook aklimatizirao. Psi su trčali na sve strane tražeći mršavu hranu. Teško je razumjeti zašto su ih tako slabo njegovali, kad se zna da su oni svagdanja hrana Maora.
Glenarvan i njegovi drugovi sve vidješe na prvi pogled. Pred jednom su praznom kućom čekali na što će se poglavica odlučiti. Pri tom ih je vrijeđala rulja starih žena. Ta ih je rulja harpija opkolila, prijetila im šakama, urlala i pro-klinjala. Po nekim engleskim riječima koje su se razabirale s njihovih debelih usana, moglo se vidjeti da traže bezod-vlačnu osvetu.
Usred vike i prijetnje lady Helena je pokazivala prividnu ravnodušnost koje nije moglo biti u njezinu srcu. Da bi njezin muž mogao biti posve staložen, hrabra žena se junački svladavala. Jadna se Mary Grant osjećala izgubljena, i John Mangles ju je pridržavao, spreman svakog časa položiti život za njezin spas. Ostali su drugovi na različite načine podnosili psovke; neki staloženo kao major, drugi sa strašnim gnjevom kao Paganel.
U želji, da lady Helenu obrani od napadaja starih guja, Glenarvan se uputi ravno prema Kai-Koumou i, pokazujući mu prstom ružnu gomilu, reče:
- Otjeraj ih!

Maorski poglavica pogleda oštro zarobljenika i ne odgovori mu; zatim jednim pokretom ruke utiša gomilu koja je urlikala. Glenarvan se pokloni u znak zahvalnosti i vrati se polako na svoje mjesto.
U tom trenutku bijaše u pahu okupljeno do stotinu No-vozelanđana: staraca, zrelih ljudi i mladića. Jedni bijahu mirni, ali mrki i čekahu na Kai-Koumouove zapovijedi, drugi su se podali neodoljivoj boli; ti su oplakivali rođake ili prijatelje koji su pali'.u posljednjim borbama.

Od svih poglavica koji se odazvaše pozivu Williama Thompsona, jedini se vratio Kai-Koumou u krajeve oko jezera, i on je prvi donio svom plemenu vijest o propasti narodnog ustanka koji bijaše slomljen u ravnicama donjeg Waikata. Od dvije stotine ratnika koji se na njegovu zapovijed digoše na obranu zemlje, sto i pedeset nije se vratilo. Ako su neki i dospjeli u osvajačevo zarobljeništvo, koliko ih je palo na bojnom polju, da se više nikad ne vrate u zemlju svojih pređa!
Time se može protumačiti duboka bol koja je tištila pleme pri povratku Kai-Koumoua. Prije toga nije ništa nagovi-ještalo strašan poraz, i kobna se vijest pročula tek tog trenutka. Kod divljaka se duševna bol uvijek očituje fizičkim znacima. Stoga su rođaci i prijatelji poginulih ratnika, a osobito žene, sjekli lica i ramena oštrim školjkama. Krv je šibala i miješala se sa suzama. Duboki su urezi označavali veliku bol. Strašno bijaše gledati jadne Zelanđanke tako iskrvavljene i očajne.
Još je jedan razlog povećavao bol u očima domorodaca. Ne samo što više nije bilo prijatelja i rođaka koje su oplakivali, nego ni njihove kosti neće počivati u obiteljskoj grobnici. Maorska vjera smatra da je čuvanje kostiju neophodno za sudbinu budućeg života. Ne prolazno meso, nego kosti koje se pažljivo pokupe, očiste, izgrebu pa čak i ulašte, stavljaju se zauvijek u "oudoupu", to jest u "kuću slave". Te se grobnice ukrašavaju drvenim kipovima koji savršeno vjerno prikazuju pokojnikove šare tetoviranja. A danas su grobnice ostale prazne, vjerske se svečanosti neće obaviti, i kosti, ako ih poštede zubi divljih pasa, izbijeljet će nepoko-pane na bojnom polju.
475
Stoga su se podvostručili izljevi bola. Nakon prijetnja žena čule su se psovke muškaraca protiv Evropljana. Odjek-nuše kletve, a pokreti su bivali sve žešći. Za vikom bi lako mogla nadoći i surova djela.
Bojeći se da ne izgubi vlast nad vjerskim fanaticima u plemenu, Kai-Koumou zapovjedi da se zarobljenici odvedu na posvećeno mjesto koje se nalazilo na drugom kraju pa-ha na nekoj strmoj zaravni. Tu se koliba oslanjala na klisuru koja se dizala oko trideset i tri metra iznad nje, a strmim padom svršavala se tvrđava s te strane. U "Ware--Atoui", svetoj kući, propovijedali su svećenici ili ariki Ze-lanđanima vjeru u jednoga boga i tri osobe; oca, sina i pticu ili duha. Koliba je bila prostrana i dobro zatvorena, a u njoj je bilo birane i svete hrane, koju Maoui-Ranga-Rangui jede kroz usta svojih svećenika.
Za trenutak zaštićeni od domorodačkog bjesnila, zarobljenici polijegoše po prostiračima od f ormi ja. Osjećajući da su joj sile iscrpljene i duševna snaga slomljena, lady Helena se sruši u naručaj svog muža.
Glenarvan je zagrli i uze je tješiti:
- Hrabro, draga Heleno, bog nas neće ostaviti!
Tek što su ih zatvorili, Robert se pope na Wilsonova ramena; otuda mu uspije provući glavu kroz razmak između krova i zida, gdje su visile brojanice od amajlija. Odatle je mogao vidjeti čitav prostor u pahu sve do Kai-Koumouve kuće.
- Skupili su se oko poglavice - reče tihim glasom. - Mašu rukama ... Urliču ... Kai-Koumou želi govoriti...
Nekoliko je časaka dječak šutio, zatim nastavi:
- Kai-Koumou govori... Divljaci se smiruju ... Slušaju ...
- Po svemu se vidi - reče major - poglavica nas želi svakako sačuvati. On želi zamijeniti svoje zarobljenike za neke njihove plemenske poglavice. Samo, hoće li i njegovi ratnici pristati na to?
- Da! ... Slušaju ga... - nastavi Robert. - Razilaze se ... Neki odlaze u kolibe ... Drugi izlaze iz tvrđavice ...
- Je li istina? - uzviknu major. 476

- Jest, gospodine Mac Nabbse - odgovori Robert. - Kai-Koumou je ostao sam s onim ratnicima iz čamca. Ah f jedan ratnik ide prema našoj kolibi.
- Siđi, Roberte - reče Glenarvan.
U tom trenutku lady Helena ustane i uhvati za ruku muža.
- Edwarde! - reče ona čvrstim glasom. - Ni Mary Grant ni ja ne smijemo pasti žive u ruke tim divljacima.
Rekavši to pruži Glenarvanu napunjeni revolver.
- Oružje! - uskliknu Glenarvan, kome se oči zasvije-tliše.
- Da! Maori nisu pretražili zarobljenice. Ali to je oružje namijenjeno nama, Edwarde, ne njima ...
- Glenarvan - reče Mac Nabbs brzo - sakrijte revolver! Još nije kucnuo pravi čas ...
Revolver iščeznu u lordovu odijelu. Podiže se zastor koji je zatvarao ulaz u kolibu. Pojavi se jedan domorodac.
On dade znak zarobljenicima da idu za njim. Glenarvan i njegovi drugovi prijeđoše pah čvrsto zbijeni i zastadoše pred Kai-Koumouom.
Oko poglavice bijahu okupljeni glavni plemenski ratnici. Među njima bijaše i onaj Maor koji se sa svojim čamcem pridružio Kai-Koumouu kod ušća Pohainehenne u Waikato. Bio je to čovjek od četrdeset godina, snažan, divljeg i surova lica. Zvao se Kara-Tete, to jest na zelandskom jeziku "naprašiti". Kai-Koumou postupao je s njim obzirno, a finoća njegova tetoviranja dokazivala je da Kara-Tete zauzima visok položaj u svom plemenu. Međutim, dobar bi promatrač mogao opaziti da između te dvojice poglavica postoji suparništvo. Majoru se učinilo kao da utjecaj Kara-Tete zasje-njuje Kai-Koumoua. Obojica su bili zapovjednici velikih plemena s Waikata i jednake moći. Zbog toga su i za vrijeme razgovora Kai-Koumouve oči oda vale duboko neprijateljstvo, iako su mu se usta smiješila.
Kai-Koumou zapita Glenarvana:
- Ti si Englez?
- Jesam - odgovori lord bez oklijevanja, jer bi ta narodnost olakšala zamjenu.
- A tvoji drugovi? - zapita Kai-Koumou.

- Moji su drugovi Englezi, isto kao i ja. Mi smo putnici brodolomci. Ali ako želiš znati, mi nismo sudjelovali u ratu.
-• Svejedno! - dobaci grubo Kara-Tete. •- Svaki je Englez neprijatelj. Tvoji su napali naš otok! Oni su nam zapalili sela.
- Pogriješili su! - odvrati Glenarvan ozbiljnim glasom. - Ja ti to kažem, jer tako mislim, a ne zato što sam u tvojoj vlasti.
- Slušaj! - nastavi Kai-Koumou. - Tohonga, veliki svećenik Noui-Atouae*, pao je u ruke tvojoj braći. On je zarobljenik Pakeka**. Naš bog nam zapovijeda da otkupimo njegov život. Ja bih ti želio iščupati srce, htio bih tvojom glavom i glavama tvojih drugova zauvijek okititi kolce ograda! Ali Noui-Atoua je progovorio.
Do tog trenutka je Kai-Koumou vladao sobom, ali kad je to izrekao, poče drhtati od jarosti, i na njegovu se licu pokaza okrutan i razdražen izražaj.
Ali nekoliko trenutaka kasnije nastavi nešto mirnije:
- Misliš li da će Englezi zamijeniti našeg Tohongu za tebe?
Glenarvan oklijevaše s odgovorom i pažljivo promatraše maorskog poglavicu.
- Ne znam •- reče poslije kratke šutnje.
- Govori! - nastavi Kai-Koumou. - Vrijedi li tvoj život koliko i život Tohonge?
- Ne vrijedi - odgovori Glenarvan. - Ja nisam ni poglavica ni svećenik kod svojih!
Paganel, iznenađen odgovorom, gledaše Glenarvana, s dubokim iznenađenjem.
Činilo se da je i Kai-Koumou iznenađen.

- Dakle sumnjaš? - zapita Kai-Koumou.
- Ne znam - ponovi Glenarvan.
- Zar te tvoji neće uzeti kao zamjenu za našeg Tohongu?
- Mene samoga? Ne! Nas sve, možda.
- Kod Maora vrijedi glava za glavu - reče Kai-Koumou.
Ime zelandskog boga. Evropljana.

- Ponudi najprije ove žene u zamjenu za tog svećenika - reče Glenarvan pokazujući na lady Helenu i Mary Grant.
Lady Helena htjede poletjeti svom mužu. Major je zaustavi.
- Te dvije gospođe - nastavi Glenarvan, naklonivši se s dubokim poštovanjem lady Heleni i Mary Grant - imaju visok položaj u svojoj zemlji.
Ratnik pogleda hladno zarobljenika. Zloban mu osmijeh preleti usnama, ali ga odmah sakri i odgovori glasom koji je jedva suzdržavao:
- Zar misliš da ćeš tim svojim lažljivim riječima prevariti Kai-Koumoua? Prokleti Evropljanine! Zar misliš da Kai--Koumouve oči ne znaju čitati u srcima ljudi?
Pokazujući na lady Helenu reče:
- To je tvoja žena.
- Nije, nego moja - usklikne Kara-Tete.
Zatim, odgurnuvši zarobljenike, ruka se tok poglavice spusti na rame lady Helene koja problijedi od dodira.
- Edwarde! - kriknu nesretna žena izvan sebe.
Ne progovorivši ni riječi, Glenarvan podiže ruku. Odjeknu pucanj. Kara-Tete se sruši mrtav.
Na pucanj čitava rulja domorodaca istrči iz koliba. Pah se napuni za tili čas. Stotinu se ruku podiže na nesretnike. Lordu Glenarvanu oteše revolver iz ruke.
Kai-Koumou nekako čudnovato pogleda Glenarvana, zatim jednom rukom zaštiti tijelo ubojice, a drugom zadrža gomilu koja je skočila na Evropljane.
Napokon njegov glas nadjača buku:
- Tabu! Tabu!
Na tu riječ gomila se zaustavi pred Glenarvanom i njegovim drugovima koje nenadano obrani neka natprirodna sila.
Poslije nekoliko trenutaka odveše ih u Ware-Atouu koja im je bila tamnica. Ali Robert Grant i Paganel više nisu bili među njima.

Dvanaesto poglavlje SPROVOD MAORSKOG POGLAVICE
Kao što je čest slučaj na Novom Zelandu, Kai-Koumou nije bio samo poglavica, već i ariki svog plemena. On je imao i svećeničku čast, i mogao je nad osobama i nad stvarima proglasiti praznovjernu zaštitu "tabu".
Tabu kod svih naroda polinezijske rase, kad je izrečen, zabranjuje svaki odnos ili dodir s predmetom ili osobom pod njegovom zaštitom. Maorska vjera uči da će razljućeni bog kazniti svakoga, tko bi oskvrnuo osobu, nad kojom je proglašen tabu. Uostalom, kad bi se i božanstvo skanjivalo kazniti nanesenu uvredu, svećenici bi sami ubrzali njegovu osvetu.
Poglavice upotrebljavaju tabu u političke svrhe, ako ne potječe iz običnih prilika privatna života. Domorodac je pod zaštitom tabua za nekoliko dana u različitim prilikama svog života: kad odreže kosu, kad je izvršio operaciju tetoviranja, kad gradi pirogu, kad gradi kuću, kad je smrtno bolestan i kad umire. Kad pretjerana potrošnja prijeti istreb-Ijenjem riba iz rijeka ili uništenjem nasada slatkog krumpira, odmah se stavljaju pod zaštitni i ekonomski tabu. Kad su poglavici nepoćudni gosti u kući, on je proglasi tabuom; ako hoće

zadržati za sebe korist trgovanja s nekim stranim brodom, on ga proglasi tabuom; hoće li zadržati u pritvoru kojeg evropskog trgovca kojim nije zadovoljan, on će i na njega udariti tabu. To pravo poglavice mnogo sliči na nekadašnji kraljevski "veto".
Kad se kakav predmet proglasi tabuom, nitko ga se ne može nekažnjen dotaći. Kad je koji od domorodaca pod takvom zabranom, onda mu je za određeno vrijeme uskraćena stanovita vrsta hrane. Ako je bogat, njegovi mu robovi pomažu za vrijeme stroge dijete i stavljaju mu u usta hranu koju on sam ne smije dotaći rukama; ako je siromah prisiljen je da tu hranu skuplja ustima, pa ga tako tabu pretvara u životinju.
Kao zaključak iz svega toga možemo navesti da čudnovati običaj upravlja i najsitnijim radnjama Novozelanđana te da ih iz temelja mijenja. Time se zapravo božanstvo ne-
480
preslano miješa u društveni život. Tabu ima moć zakona, i može se reći da se čitav domorodački zakonik, neosporiv i ncosporen, svodi na to da se tabu često upotrebljava.
što se tiče zarobljenika, zatvorenih u Ware-Atoui, na njih je udaren samovoljni tabu koji ih-je zaštitio od bijesa plemena. Nekoliko domorodaca, prijatelji i pristaše Kai-Ko-mnoua, odmah se zaustaviše na glas svog poglavice i zašti-tiše zarobljenike.
Uza sve to, Glenarvan se ipak nije zavaravao nadama u pogledu sudbine koja ga je očekivala. Ubojstvo poglavice mogao je iskupiti samo smrću. No smrt je kod divljih naroda samo svršetak dugih muka. Glenarvan je očekivao da čc skupo platiti pravedni gnjev koji mu je digao ruku na poglavicu, ali se nadao da će srdžba Kai-Koumoua pogoditi samo njega.
On i njegovi drugovi provedoše tešku noć. Tko bi mogao opisati njihove muke i izmjeriti njihove patnje? Nisu se vratili ni jadni Robert ni čestiti Paganel. Tko bi još mogao posumnjati u njihovu sudbinu? Nisu li oni prve žrtve domorodačke osvete? Svaka je nada iščezla čak i iz srca Mac Nabbsa koji nije lako padao u očaj. John Mangles je osjećao da gubi pamet pred sumornim očajem Mary Grant, koju rastaviše od brata. Glenarvan je mislio na onaj strašni zahtjev lady Helene koja je htjela umrijeti od njegove ruke, samo da se ukloni mukama ili ropstvu. Hoće li smoći užasnu hrabrost?
- A Mary, kojim bi pravom nju ubili? - mišljaše John kome se srce kidalo.
Spasiti se bijegom nije bilo moguće. Deset je ratnika naoružanih do zuba čuvalo ulaz Ware-Atoue.
Svanu jutro 13. veljače. Zbog izrečenog tabua domoroci nisu prilazili zarobljenicima. U kući bijaše nešto živeža koje jadnici jedva i okusiše. Glad je iščezla pred bolju. Prošao je dan, a da nije donio ni promjena ni nade. Svakako će u isto doba kucnutLčas sprovoda mrtvog poglavice i čas kazne.
Mada Glenarvan nije krio da je Kai-Koumou morao napustiti svaku misao o zamjeni zarobljenika, major je u tom pogledu nalazio još tračak nade.
- Tko zna - govorio je major podsjećajući Glenarva-na na utisak koji je Kara-Teteova smrt učinila na poglavi-

ću - tko zna, možda vam je Kai-Koumou u dnu svog srca još i zahvalan.
Ali, unatoč svim Mac Nabbsovim napomenama, Glenar-van se više nije htio nadati. I još je jedan dan prošao, a da se ništa nije pripremalo za kaznu. Evo, koji je bio uzrok tom zakašnjenju.
Moari vjeruju da duša još tri dana poslije smrti boravi u tijelu pokojnika, i za tri puta po dvadeset i četriti sata tijelo se ne pokapa. Taj se odgodni običaj strogo čuvao. Do 15 veljače pah bijaše pust. John Mangles je, popevši se na Wilsonova ramena, često promatrao

vanjske opkope. Nije se vidio nijedan domorodac. Samo se straža koja ih je strogo čuvala, redovito izmjenjivala pred vratima Ware-Atoue.
Ali trećeg se dana kolibe otvoriše; divljaci, muškarci, žene, i djeca, to jest više stotina Maora, skupiše se u pahu, nijemi i tihi.
Kai-Koumou izađe iz svoje kuće i pope se na jednu uzvisinu od nekoliko metara usred opkopa, okružen glavnim poglavicama svoga plemena. Nekoliko metara iza njih postavila se u polukrugu gomila domorodaca. Čitav je skup nijemo šutio.
Na Kai-Koumouov znak jedan se ratnik uputi prema Ware-Atoui.
- Sjeti se! - reče lady Helena svom mužu. Glenarvan privuče ženu k srcu. U tom se trenutku Mary
Grant primaknu Johnu Manglesu i reče:
- Lord i lady Glenarvan će razumjeti, ako žena može poginuti od ruke svog muža, samo da izbjegne sramotan život, onda i zaručnica može umrijeti od ruke svog zaručnika, da se i ona spasi. Johne, u ovom strašnom trenutku mogu vam to reći: nisam li ja već odavna vaša zaručnica u dnu vašeg srca? Mogu li ja na vas računati, dragi Johne, kao lady Helena na lorda Glenarvana?
- Mary! - uskliknu mladi kapetan kao izvan sebe. - Ah! draga Mary
Nije mogao dovršiti, zastor se podiže, i zarobljenike od-vedoše pred Kai-Koumoua. Obje se žene pomiriše sa sudbinom. Muškarci su krili strah vanjskim mirom koji je pokazivao natčovječansku snagu.
482
Dođoše pred zelandskog poglavicu. On odmah poče suditi.
- Ti si ubio Kara-Tetea? - zapita Glenarvana.
- Da, ubio sam ga - odgovori lord.
- Sutra u osvit dana i ti ćeš umrijeti.
- Ja sam? - zapita Glenarvan, kome je snažno kucalo srce.
- Ah! Da život našeg Tohonge nije vredniji od vašeg! - uzviknu Kai-Koumou, dok mu se u očima vidjela divlja z.alost.
U tom se trenutku domoroci uskomešaše. Glenarvan se brzo ogleda oko sebe. Odmah se zatim u gomili otvori pro-laz i pojavi se ratnik sav u znoju i slomljen od umora.
čim ga Kai-Koumou opazi, obrati mu se engleski u očevidnoj namjeri, da ga zarobljenici razumiju:
- Dolaziš li iz logora Pakeka?
- Da - odgovori Maor.
- Jesi li vidio zarobljenika, našeg Tohongu?
- Vidio sam ga.
- Je li živ?
- Mrtav je! Englezi su ga strijeljali!
Sad je bilo svršeno s Glenarvanom i njegovim drugovima.
- Svi - uzviknu Kai-Koumou - svi ćete umrijeti sutra ii z.oru.
Tako će, dakle, zateći opća kazna sve nesretnike bez razlike. Lady Helena i Mary Grant podigoše oči k nebu u znak uzvišene zahvalnosti.
Zarobljenike nisu vratili u Ware-Atouu. Oni su morali ic>H dana prisustvovati sprovodu poglavice i krvavim ceremonijama koje su s njime vezane. Četa domorodaca odvede ih nekoliko koraka odatle pod golemi "koudi". Tu su čuvari •.lajali uz njih i nisu ih ispuštali iz vida. Ostatak maor-kog plemena kao da ih je u službenoj žalosti potpuno zabo-i .ivio.
\
Od smrti Kara-Tetea prošla su već tri dana. Pokojnikova 11 duša dakle, napokon ostavila mrtvo tijelo. Ceremonija i * z.apočela.

Tijelo položiše na malu uzvisinu usred opkopa. Pokojnik i M jaše obučen u raskošno odijelo i ogrnut sjajnim ogrta-

čem od formija. Na glavi, ukrašenoj perjem, nosio je krunu od zelena lišća. Lice, ruke i grudi bijahu natrljani uljeni te ne pokazivahu znakove raspadanja.
Rođaci i prijatelji okupiše se oko humka, i odjednom kao da je kakav dirigent dao znak za žalosnu pjesmu, zaori koncert plača, jaukanja i jecanja. Pokojnika su oplakivali nekim plačljivim ritmom u tromu taktu. Prijatelji su se udarali po glavi, a rođaci su noktima grebli lice i više su prolili krvi nego-suza. Njegove su jadne žene savjesno vršile svoju divljačku dužnost. Ali svi ti dokazi bola nisu bili dovoljni da utišaju pokojnikovu dušu koja bi u svom gnjevu mogla kazniti preživjele suplemenike; no kad ga njegovi ratnici već nisu mogli oživjeti, oni su barem htjeli da mu na drugom svijetu ne uzmanjkaju dobra zemaljskog života. Zbog toga supruga Kara-Tetea nije mogla ostaviti svog muža samog u grobu. Uostalom, nesretnica ga ni sama ne bi htjela preživjeti. To je bio običaj, a ujedno i dužnost, i primjera takvih žrtava bilo je mnogo u zelandskoj povijesti.
Pojavi se i ta žena. Bijaše još mlada. Kosa joj je u neredu padala po ramenima. Njezini jauci i krikovi parahu nebo. Neodređene riječi, naricanja, isprekidane rečenice kojima je uznosila pokojnikove vrline, miješahu se s jecanjem, i u najvećem stupnju očaja ona se baci pred mrtvački odar udarajući glavom o zemlju.
U tom se trenutku Kai-Koumou približi ženi. Iznenada se nesretna žrtva uspravi, ali žestoki udarac "merea", neke vrste strašnog buzdovana koji se zavitla u ruci poglavice, obori je na zemlju. Ona se sruši kao gromom ošinuta.
Začu se strahovito vika. Stotinu je ruku prijetilo zarobljenicima koji se zaprepastiše od tog prizora. Ali nitko se ne pomaknu sa svog mjesta, jer pogrebni obred još nije bio gotov.
Kara-Teteova žena pošla je u smrt za svojim mužem. Oba su tijela ležala jedno uz drugo. Ali za vječni život pokojnikov nije bila dovoljna samo njegova vjerna žena. Tko bi ih služio oboje tamo kod Noui-Atoue, kad njihovi robovi ne bi pošli za njima s ovoga na onaj svijet?
Dovedoše šest nesretnika pred mrtva tijela njihovih gospodara. To bijahu sluge koje su nemilosrdni ratni zakoni učinili robovima. Za života svog gospodara moradoše se i
l
najnužnijeg odricati, po tisuću su puta bili zlostavljani, jedva su ih hranili, neprekidno su obavljali poslove tegleće marve, a sada su prema maorskom vjerovanju morali nastaviti zauvijek ropski život.
činilo se da su se nesretnici pomirili sa sudbinom. Nisu se ni čudili zbog žrtve koju su odavna očekivali. Njihove ruke bez ikakvih okova pokazivale su da primaju smrt bez otpora.
Uostalom, smrt je bila brza i prištedjela im je dugotrajno mučenje. Muke su ostavili za one, koji počiniše ubojstvo, za one koji bijahu skupljeni na dvadesetak koraka odatle i koji okretahu glave, da ne gledaju strašne prizore koji će postati još grozniji.
šest udaraca buzdovana u snažnim rukama šestorice ratnika oboriše žrtve na tlo, usred krvave bare. Time je po-i'vo užasan prizor Ijudožderstva.
Tabu nije štitio tijelo robova već samo gospodara. Tijelo roba pripada plemenu. To je bila mala nagrada narika-i .ima u sprovodu. Stoga, čim padoše žrtve, navali u nastu-l'ii životinjskog bijesa gomila domorodaca, poglavice, ratni-' i, starci, žene i djeca, bez obzira na starost i spol. Brže, ni'go što bi to hitro pero stiglo opisati, raskomadaše još topla tijela, rastrgaše ih i isjekoše, ne na komade nego na zalogaje. Od dvije stotine Maora koji su prisustvovali žrtvo-\anju, svaki je dobio svoj dio ljudskog mesa. Borili su se i lukli, otimali se o najmanji komadić. Kapi vrele krvi oka-hašc grozne učesnike u gozbi, i ogavna rulja gmizaše pod krvavom kišom. Spopade ih bijes i ludilo, kao kad se tigro-• i bore za svoj

plijen. Čovjek bi rekao da je u areni cirku-i, gdje borci proždiru divlje zvijeri. Malo kasnije zaplamti ilra na dvadeset mjesta paha. Miris nagorjela mesa okruži i i k, i da nije bilo strahovitog meteža na toj strašnoj gozbi i krikova iz grla koja su se gušila mesom, zarobljenici bi < uli kako rskaju kosti pod zubima ljudoždera.
Cilenarvan i njegovi drugovi, zasopljeni od strave, htje-ilnše sakriti taj ogavni prizor ispred očiju jadnih žena. Sad .11 tek shvatili, kakvo ih mučenje čeka sutra u osvit zore i kakve će strašne muke morati podnijeti prije smrti. Zanije-tnjcse od užasa.
484
485
Zatim počeše pogrebni plesovi, žestoka pića, ekstrakt biljke Piper excelsum, prava žesta od paprike, pospješili su pijanstvo kod divljaka. U njima nije bilo više ničeg ljudskog. Možda bi čak zaboravili i na tabu svog poglavice, pa se u svojoj razuzdanosti oborili na zarobljenike koje zaprepasti njihovo ludilo. Ali Kai-Koumou je sačuvao svoj razbor usred općeg pijanstva. On dopusti jedan sat za tu krvavu orgiju, da bi se ona popela do vrhunca i ugasila, a posljednji se čin sprovoda odigra po uobičajenom obredu.
Leševe Kara-Tetea i njegove žeiie podigoše, pošto su im prema zelandskom običaju savili udove i stisli uz trbuh. Tada ih je trebalo pokopati, ali ne zauvijek, već samo, dok zemlja ne skine meso i ostanu same kosti.
Mjesto za grob, oudoupu, bijaše izabrano na vrhu brda koje se zove Maunganamu, dvije milje izvan opkopa, na desnoj obali jezera.
Onamo je trebalo prenijeti mrtvace. Uz odar donesoše dvoja nosila, prostrta gotovo poput onih za nošenje građe. TJ njih smjestiše oba trupla u zgrčenom položaju, tako da su više sjedila nego ležala, i svezaše ih preko odijela lijanama. Četiri ih nosača podigoše na ramena, i čitavo pleme krenu za njima u povorci, nastavivši sa svojom žalobnom himnom sve do mjesta pokopa.
Zarobljenici, još' uvijek pod stražom, vidješe kako se povorka izgubila iza prve ograde paha, zatim postepeno osla-biše i krikovi i pjesme.
Oko pol sata nisu mogli vidjeti sprovod koji je išao dnom doline. Zatim ga opet ugledaše, kako se penje zavojima uz gorsku stazu. Daljina je činila fantastičnim valovito gibanje duge i vijugave povorke.
Pleme se zaustavi na visini od dvjesta i šezdeset metara, to jest na vrhu Maunganamua gdje je sve bilo spremljeno za pokop Kara-Tetea.
Za kakvog običnog Maora grob bi bio rupa i gomila kamenja. Ali za moćnog i velikog poglavicu koga će možda uskoro pretvoriti u božanstvo, pleme je spremilo grobnicu dostojnu njegovih junačkih djela.
Oudoupa bijaše opkoljena drvenom ogradom, a kraj same rake bijahu postavljeni stupovi urešeni kipovima i obojeni okerom. Rođaci, međutim, nisu zaboravili da se "waidoua",
486
duh mrtvih, hrani materijalnim tvarima, kojom se hrani i tijelo za prolazna života. Zbog toga položiše u ogradu i hranu, uz oružje i odijelo pokojnika.
U grobu bijaše svih udobnosti. Bračni par položiše jednu uz drugo. Zatim ih pokriše zemljom i travom, uz nova i.ulikovanja.
Onda se povorka vrati šutke nizbrdo, i od tog se trenutka uiiko više nije smio popeti na Maunganamu pod prijetnjom ^•mrti, jer je pod zaštitom tabua, kao i Tongariro, gdje počivaju smrtni ostaci jednog poglavice koji je 1864. zaglavio
jednog zelandskog potresa.
Trinaesto poglavlje POSLJEDNJI SATI

U trenutku kad je sunce zalazilo s onu stranu jezera foupo iza vrhova Tuhahue i Puketapua, vratiše zarobljenike njihovu tamnicu. Tu su imali ostati do časa, kad prve ike dana zarumene vrhove Wahiti Ranges.
Ostade im još samo jedna noć, da se pripreme za smrt. Jnatoč umoru i svemu užasu koji preživjele, oni su ipak ferali zajedno.
- Neće nam biti nikad previše snage - reče Glenarvan ,*- tla pogledamo smrti u oči. Treba tim divljacima pokazati kako Evropljani znaju umrijeti.
Po svršenoj večeri lady Helena poče naglas moliti ve-trriiju molitvu. Svi joj se njezini drugovi pridružiše skinuvši lupe-. Nema čovjeka koji uoči smrti ne bi mislio na boga.
Kad su izvršili tu dužnost, zarobljenici se izljubiše. '
Mary Grant i lady Helena povukoše se zatim u jedan to kolibe i legoše na rogozine. San, koji rastjeruje sve iike, oteža im vjeđe, i one zaspaše zagrljene, svladane lorom i dugim nespavanjem. Glenarvan odvede tada svoje laii-ljc na stranu, pa im reče:
Dragi drugovi, naš život i život tih jadnih žena u bo-Mi je rukama. Ako je sudbina odredila da sutra moramo nijeli, mi ćemo znati, uvjeren sam, poginuti kao hrabri

l
ljudi, kao pravi kršćani, spremni da bez straha izađemo pred vrhovnog suca. Bog, koji vidi do dna naših duša,, zna da smo išli za plemenitim ciljem. Ako nas umjesto uspjeha čeka smrt, znači da on tako hoće. Ma koliko bila teška nje-govž odluka, ja se ne tužim. Ali smrt ovdje i nije samo smrt, ona je mučenje, a možda i beščašće, a ove dvije žene...
Do tada čvrst Glenarvanov glas tu se promijeni. On zastane da bi svladao uzbuđenje. Zatim poslije kratke šutnje nastavi, obraćajući se mladom kapetanu:
- John, obećao si Mary ono, što sam ja obećao lady Heleni, što si odlučio?
- Mislim - odgovori John Mangles - da pred bogom imamo pravo ispuniti to obećanje.
- Da, Johne! Ali mi smo bez oružja.
- Ipak ga imam -> odgovori John pokazujući jedan bodež. - Istrgao sam ga iz ruku Kara-Tetea, kad se divljak srušio kraj vas. Milorde, onaj koji od nas dvojice preživi drugoga, izvršit će želju lady Helene i Mary Grant.
Poslije tih riječi zavlada u kolibi duboka tišina. Napo-kon progovori major:
- Dragi prijatelji, ostavite krajnje sredstvo za posljednje trenutke. Ja nerado odobravam ono što se više ne da popraviti.
- Nisam govorio o nama - odgovori Glenarvan. - Mi ćemo znati prkositi smrti, pa ma kakva bila. Ah! Da smo sami, već bih dvadeset puta kliknuo: prijatelji, pokušajmo ispad! Napadnimo bijednike! Ali one! One ...
John u tom trenutku podiže zastor i izbroji dvadeset i pet domorodaca, koji su čuvali vrata Ware-Atoue. Naložili su veliku vatru koja je bacala zlokobnu svjetlost na neravan reljef paha. Neki su od tih čuvara ležali oko vatre, a drugi su nepomično stajali, tako da su im se crni likovi oštro ocrtavali na svijetlom zastoru od plamena. Ali svi su često pogledavali na kolibu koju su čuvali.
Kažu da je sreća uvijek na strani zatvorenika koji želi pobjeći, a ne na strani tamničara, koji ga čuva. Onome je to važnije nego ovome. Čuvar može zaboraviti da čuva, ali zatvorenik neće nikad zaboraviti da ga čuvaju. Zarobljenik
češće misli na bijeg, nego što čuvar misli da ga u tome spriječi.
Stoga i ima čestih i čudnovatih bjegova.
Ali tu su zatvorenike čuvale mržnja i osveta, a ne ravnodušni stražar. Zarobljenike samo zato nisu vezali, jer je to bilo nepotrebno, budući da je dvadeset i pet ljudi čuvalo jedan jedini izlaz iz Wate-Atoue.

U ovu se kuću moglo ući samo jednini uskim jezikom tla koji ju je spajao s ravnjakom paha, jer je stražnjom stranom ležala na klisuri kojom se svršavala tvrđavica. Ostale su dvije strane bile odsječene kao ,zid i nadvisivale su ponor dubok trideset i pet metara. Tuda se nije moglo sići. Još je manje bilo moguće pobjeći kroz stražnji kraj, jer ga je zatvarala golema klisura kao oklop. Izaći se moglo jedino kroz ulaz Ware-Atoue, ali Maori su čuvali taj jezik koji ju je vezao s pahom kao kakav lančani most. Svaki je bijeg bio isključen, i Glenarvan je to morao priznati pošto je po dvadeseti put pretražio zidove svoje tamnice.
Međutim, prolazili su sati užasne noći. Planine bijahu obavijene u gustu tamu. Ni mjesec ni zvijezde nisu remetile dubok mrak. Vjetar je ponekad udarao mahovima o bokove paha. Kolci su na kući škripali. Vatra bi se svaki put rasplamsala od prolaznog propuha, i odsjev plamena bi za trenutak bacio slabu svjetlost u unutrašnjost Ware-Atoue. Skupina bi se zatvorenika za tren osvijetlila. Ti su jadni ljudi utonuli u svoje posljednje misl^. U kolibi je bila mrtva tišina.
Moglo je biti oko četiri sata ujutro, kad majorovu pažnju privuče neki laki šum koji je dolazio iza stražnjih stupe iva s one strane kojom je kuća bila naslonjena na klisuru. M;u Nabbs nije iz početka tom šumu pridavao nikakve važ-n<isti, ali kad je opazio da se nastavlja, posluša bolje; ušli ajnost šuma probudi mu radoznalost, i on prisloni uho na zmilju, da bi bolje čuo. Učini mu se kao da netko grebe, <> da netko kopa s vanjske strane. Kad se o tom sasvim uvjerio, major se dovuče do Gle-n.uvana i Johna Manglesa, trže ih iz njihovih bolnih misli l ilovede ih do dna kolibe.
Slušajte! - šapnu, dajući im znak, da se sagnu.
488
489
Grebanje je bivalo postepeno sve razgovjetnije; jasno se moglo čuti, kako sitan kamen škripi pod pritiskom nekog oštrog predmeta i kako se ruši prema vani.
- Neka zvijer u jazbini - reče John. Glenarvan se udari po čelu.
- Tko zna, možda je to čovjek!
- Čovjek ili životinja - odgovori major - znam, što
treba raditi.
Wilson i Olbinett pridružiše se svojim drugovima, i svi počeše kopati ispod zida, John bodežom, ostali kamenjem, izvađenim iz zemlje, i noktima, dok je Mulradv ležeći na zemlji pazio kroz pritvoren otvor na zastoru, što rade čuvari.
Divljaci, nepomični oko vatre, nisu ni slutili, što se događa na dvadeset koraka od njih. Tlo je bilo od pokretljive i rastresite zemlje koja je pokrivala silikatnu podlogu. Zbog toga se rupa i bez oruđa brzo širila. Doskora je bilo jasno da neki čovjek ili neki ljudi s druge strane, upirući se o bok paha, kopaju rov ispod vanjskog zida. Koji bi im mogao biti cilj? Jesu li znali za zarobljenike, ili je taj rad posljedica kakva posebnog računa?
Zarobljenici udvostručiše napore. Izranjeni su im prsti krvarili, ali su ipak neprestano kopali. Poslije pola sata rada rupa je s njihove strane dosegla metar dubine. Po jasnijem se zvuku moglo razabrati da im još samo tanak sloj zemlje smeta pa da uspostave izravnu vezu.
Proteklo je još nekoliko časaka, i major naglo trže ruku: porezala ga je neka oštrica. Jedva zadrža krik.
John Mangles, podmetnu oštricu svog bodeža i potisnu nož koji se micao izvan zemlje, i dohvati ruku koja ga je
držala.
Uhvatio je ruku Evropljana, žene ili djeteta.
Ni s jedne ni s druge strane nije se izustila nijedna riječ, svima je išlo u račun da šute.

- Da nije Robert? - promrmlja Glenarvan.
Ma koliko da je tiho izgovorio ime, Mary Grant se do šulja do Glenarvana, jer ju je probudilo kopanje u kolibi, pa uhvati ruku, svu zamazanu od zemlje, i obasu je poljupcima.
490
- Ti! Ti! - šaptala je djevojka koja se nije mogla prevariti. - Ti, dragi Roberte!
- Da, sestrice - odgovori Robert - ja sam, došao sam vas spasiti! Samo mir!
- Hrabro dijete! - govorio je Glenarvan.
- Pazite na stražare pred kolibom - nastavi Robert. Mulradyju je za trenutak odvratio pažnju dolazak dje-
t'akov, ali sad nastavi motriti.
- Sve je u redu - reče mornar. - Samo četiri straža-1.1 bdiju, ostali spavaju.
- Hrabro! - odgovori Wilson.
Za tren oka prošire rupu, i Robert se nađe u zagrljaju sestre i ladv Helene. Oko njegova struka bijaše omotan du-konop od formija.
- Dijete moje, dijete moje - šaptala je mlada žena - Ivi jaci te nisu ubili!
- Nisu, gospođo - odgovori Robert. - Ne znam ni sam, :o sam se izgubio. U onom metežu provukao sam se kroz •adu i dva se dana krio po žbunju. Noću sam lutao. Htio
vas vidjeti. Dok je čitavo selo bilo zazuzeto priprema-:m sprovoda, došao sam pogledati taj dio opkopa gdje je nica. Tada sam vidio da bih mogao doprijeti do vas. uže i nož ukrao sam iz jedne osamljene kolibe. Busenje ibunje poslužilo mi je kao ljestve. Našao sam srećom jed-spilju u klisuri, na kojoj leži koliba. Morao sam iskopa-samo nekoliko metara meke zemlje, i evo me. Umjesto odgovora Robert dobi dvadeset poljubaca.
- Hajdemo! - reče Robert odlučno.
- Je li Paganel dolje? - zapita Glenarvan.
- Gospodin Paganel?! - začudi se dječak.
- Da, čeka li nas i on dolje?
- Ali ne, milorde! Kako, zar gospodin Paganel nije s vnma?
- Nije s nama, Roberte - odgovori Mary Grant.
- Sto, zar ga ti nisi vidio? - zapita Glenarvan. - Zar niste sreli u onom metežu? Zar niste zajedno pobjegli?
Nismo, milorde - odgovori Robert, osupnut viješću i nestao Paganel.
491
- Hajdemo - reče major - ne smijemo gubiti ni časka vremena. Ma gdje da je Paganel, ne može mu biti gore nego nama ovdje. Hajdmo!
Doista, skupocjeno je vrijeme odmicalo. Trebalo je bježati. Bijeg ne bi bio težak, da nije bilo jednog gotovo vertikalnog zida odmah iza pećine, visoka šest ili sedam metara. Nagib je zatim bio dosta blag sve do podnožja brda. Od te točke zarobljenici su mogli brzo stići u donje doline, dok bi Maori, kad bi otkrili njihov bijeg, morali dugo obilaziti, da ih stignu, jer nisu znali za prokop iskopan između Ware--Atoue i vanjskog nagiba.
Bijeg započe. Poduzeli su sve mjere opreza, samo da im pođe za rukom. Zarobljenici se provukoše jedan po jedan kroz uski prokop i uđoše u spilju. Prije nego što je izašao iz kolibe, John Mangles ukloni svu zemlju, povuče se u otvor i navuče na nj rogozine. Prokop je time bio potpuno sakriven.
Sad se trebalo spustiti niz okomitu stijenu do podnožja. To ne bi mogli učiniti, da Robert nije donio sa sobom uže od formija.
Odmotaše ga, pričvrstiše ga za šiljak jedne stijene, a drugi kraj baciše niz stijenu.
Prije nego što bi dopustio, da mu se prijatelji spuštaju niz formijeva vlakna, od kojih je bilo ispleteno uže, John Mangles ga pregleda. Nije mu se činilo osobito čvrsto. Moralo se, dakle, postupati oprezno, jer bi pad bio smrtonosan.

- Konop - reče John - može izdržati samo dvoje, stoga se tako moramo i spuštati. Neka se lord i lady Gle-narvan spuste prvi. Kad dođu dolje, neka tri puta povuku uže u znak, da možemo za njima.
- Ja ću poći prvi - odgovori Robert. - Dolje sam našao neku dosta duboku rupu, u kojoj se mogu sakriti oni, koji prvi siđu, i čekati ostale.
- Idi, dijete moje - reče Glenarvan stisnuvši dječa-kovu ruku.
Robert se izgubi kroz otvor spilje i poslije jednog časka osjetiše na konopu tri trzaja kao znak, da se mališan sretno spustio.

l
Odmah zatim pođe iz spilje Glenarvan i lady Helena. Tama bijaše još dublja, ali se na vrhuncima planina na istoku već počeše javljati sivkaste pjege.
Jutarnja oštra hladnoća osvježi mladu ženu. Osjeti se snažnijom i dade se na opasan bijeg. Najprije se spustio po konopu Glenarvan, a za njim i la-ily Helena, do onog mjesta, gdje strmi zid dodiruje vrh nagiba. Zatim se Glenarvan, idući prvi i pridržavajući svoju ^.cnu, počeo spuštati nazadujući. Tražio je busenje i žbunje, koje bi bilo zgodno da mu posluži kao oslon. Najprije ih je opipao, pa je onda namjestio noge svoje žene. Neke ptice, koje se iznenada probudiše, otprhnuše uz lako kričanje. Hjegunci su svaki put protrnuli, kad bi se koji kamen, od-\ ;iljen iz svog ležaja, otkotrljao s dosta buke niz padinu sve ilo dna brda.
Već su stigli do polovine nagiba, kad se iz otvora spilje z.(ču glas:
- Stanite! - šapnu John Mangles.
Držeći se čvrsto jednom rukom za čuperak tetragonije, .1 drugom rukom pridržavajući svoju ženu, Glenarvan pri-i rka zaustavivši dah.
Opomenu je dao Wilson. Čuvši neki šum s vanjske strane Ware-Atoue, on se vratio u kolibu, podigao rogozinu i pogledao Maore. Na jedan njegov znak John je zaustavio (ilcnarvana.
I doista, jedan je od ratnika, čuvši nekakav neobičan •'.um, ustao i prišao Ware-Atoui. Stojeći na dva koraka od l.olibe, slušao je prignute glave. Tako je, napregnuvši uho i vrebajući pogledom stajao jedan časak koji im se učini .ini; kao čitav sat. Zatim, kimnuvši glavom kao čovjek koji i prevario, vrati se svojim drugovima i dohvativši naramak Mihog drvlja baci ga na žeravicu koja se bila napola uga-•.ila. Vatra se odmah rasplamtje. Njegovo žarko osvijetljeno 11 rt: nije pokazivalo nikakve zabrinutosti, i on, pošto je po-rlcdao prve zrake zore koja se rađaJLa na obzorju, leže pokraj vatre, da ugrije svoje prozeble noge.
- Sve je u redu - reče Wilson.
John dade Glenarvanu znak da nastavi silaženjem.

l
Glenarvan se lagano klizao niz nagib, i ubrzo on i lady Helena stupiše nogom na usku stazicu, gdje ih je čekao Robert.
Povukoše tri puta konop, i sad pođe John Mangles s Ma-ry Grant opasnim putem. Spuštanje im pođe za rukom, i oni nađoše lady i lorda Glenarvana u rupi koju im je pokazao Robert.
Poslije pet časaka ostaviše svoje trenutno skrovište svi bjegunci koji sretno pobjegoše iz Ware-Atoue. Kloneći se naseljene obale jezera utekoše uskim stazama u goru.
Hodali su brzo i nastojali se ukloniti svakom mjestu gdje bi ih tko mogao vidjeti. Nisu govorili, već su prolazili kroz grmlje poput sjena. Kamo su išli? Nasumce, ali bili su slobodni.
Oko pet sati poče svitati. Gornji rubovi oblaka počeše se šarati plavkastim mramorastim žilicama. Magloviti vrhovi počeše se pomaljati iz jutarnje pare. Uskoro će se pojaviti i

sunce, ali ono neće dati znak za smrtnu kaznu, već će naprotiv samo otkriti bijeg osuđenika.
Bjegunci bi se zbog toga morali naći izvan domašaja domorodaca prije tog trenutka, kako bi im daljina zamela trag. Ali oni su sporo odmicali, jer su staze bile strme. Lady Helenu je pri penjanju pridržavao Glenarvan, gotovo ju je nosio, a Mary Grant se oslanjala na ruku Johna Manglesa. Robert se sav sretan penjao pobjedonosno na čelu povorke, sa srcem punim radosti zbog svog uspjeha, a oba mornara završiše povorku.
Još pol sata, pa će žarko sunce izroniti iz magle na obzorju.
Za tih pola sata bjegunci su bježali nasumce. Nije bilo Pa-ganela, da ih vodi - onog Paganela, koga su žalili, a koji je svojini iščeznućem jedini potamnjivao njihovu sreću. Oni su se, međutim, žurili prema istoku, koliko su god brže mogli; išli su u susret veličanstvenoj zori. Ubrzo se popeše na visinu od sto i šezdeset metara iznad jezera Taupa i još su jače zebli na toj jutarnjoj studeni, koja je zbog visine postala oštrija. Redali su se neodređeni oblici bregova i planina jedni iznad drugih, ali Glenarvan se želio samo u njima izgubiti. Kasnije će se već nekako izvući iz tog labirinta.
Konačno se pojavi i sunce i posla svoje prve zrake putnicima u susret.
Odjednom se prolomi zrakom strahovito urlanje, krik iz slotinu grla. Dolazio je iz paha kome Glenarvan nije znao odrediti točan položaj. Osim toga je i gusta magla ispod njihovih nogu zastirala pogled u dolinu.
Ali bjegunci su sad bili sigurni da im je bijeg otkriven. Hoće li umaći potjeri domorodaca? Jesu li ih opazili? Hoće li ih odati tragovi?
U tom se trenutku podiže donja magla, kratko vrijeme ih obavi vlažan oblak, a zatim, sto metara ispod sebe, opa-zise razjarenu gomilu domorodaca.
Oni ih spaziše, ali i domoroci vidješe njih. Razli ježe se urlikanje, kome se pridruži i lavež pasa. Čitavo pleme najprije uzalud pokuša prijeći preko stijene kod Ware-Atoue, .1 z.atim izjuri iz ograde i pojuri najkraćim stazama u potje-i u za zarobljenicima koji bježahu pred njihovom osvetom.

Četrnaesto poglavlje

BRDO TABU l

Vrh se brda dizao još stotinu metara iznad njih. Bjegun-i i su nastojali da se popnu na vrhunac, kako bi se na suprotnoj padini sakrili od pogleda Maora. Nadali su se da će Kakvim prolaznim bilom prijeći na susjedne vrhove koji su • c izmiješali u takvom geografskom spletu, da bi ga mogao i az.mrsiti samo jadni Paganel, kad bi bio s njima.
Počeše se brže penjati uz poklike koji su im se prijetili i sve više približavali. Napadačka horda stiže do podnožja brda.
- Hrabro! Hrabro, prijatelji! - vikao je Glenarvan bo-divći drugove glasom i pokretima.
7,a manje od pet časaka stigoše na vrh brda. Okrenuše •c da bi procijenili položaj i da bi se uputili smjerom, ko-lini bi zaveli Maore.
S te strane obuhvatiše pogledom čitavo jezero Taupo ko-ii- se u svom planinskom okviru pružalo prema zapadu: na

sjeveru vrhovi Pirongije, na jugu usijani krater Tongariro. Ali prema istoku se ispriječio čitav niz od vrhova i sedala, koji se spajaju s Waihiti Ranges, golemim lancem, kojega karike vežu cijeli južni otok od Cookova prolaza do Istočnog rta. Trebalo se, dakle, spustiti protivnom padinom i ući u klance koji možda nemaju ni izlaza.
Glenarvan pogleda preplašeno oko sebe, magla se bijaše raspršila pod zrakama sunca, njegov je pogled prodirao u najsitnije udubine zemljišta. Nije mu mogao umaći ni najmanji pokret Maora.

Kad su se domoroci popeli na zaravan iz koje se dizao čunjasti vrh, oni su bili tek sto i šezdeset metara udaljeni.
Glenarvan se nije mogao ni malo zadržavati. Premoreni ili ne - morali su bježati, jer im je prijetilo da ih opkole.
- Spuštajmo se! - viknu Glenarvan. - Spuštajmo se, dok nam ne presijeku put!
Ali u trenutku, kad se jadne žene digoše da dadu od sebe i posljednje snage, Mac Nabbs ih zaustavi i reče:
- Nije potrebno, Glenarvane. Pogledajte!
I svi doista opaziše nerazjašnjivu promjenu u držanju Maora.
Oni iznenada prekinuše potjeru. Kao da je neka suprotna zapovijed zaustavila njihov napadaj na brdo. Domorodačka je rulja svladala polet i zaustavila se, kao što se morski valovi zaustave pred neprelaznom stijenom.
Svi divljaci, žedni krvi, stajali su sad poredani na podnožju brda, urlikali, mahali rukama, puškama i sjekirama, ali se nisu micali ni za metar dalje. Njihovi psi, ukopani na tom mjestu kao i oni, bijesno su lajali.
Što se to dogodilo? Koja je nevidljiva moć zadržala domoroce? Bjegunci su gledali bez razumijevanja, bojeći se, da se ne raspline čarolija koja je prikovala Kai-Koumouvo pleme.
Iznenada John Mangles kliknu, tako da se svi okrenuše prema njemu. On im pokaza rukom malu tvrđavicu na vrhu čunjasta brda.
- Grob poglavice Kara-Tetea - uskliknu Robert.
- Zbilja, Roberte? - zapita Glenarvan.
- Da, milorde, to je zbilja grob, prepoznajem ga...

Robert se nije varao. Na šesnaest metara iznad njih bijaše sagrađena manja ograda od svježe obojenih kolaca, na samom vrhu brda. I Glenarvan prepozna grob zelandskog poglavice. U njihovu ih je bježanju bez određena smjera slučaj doveo na sam vrh Maunganamua.
Lord i njegovi drugovi prijeđoše i posljednji uspon cunja do same ograde groba. U unutrašnjost je vodio širok otvor pokriven rogozinom. Glenarvan je upravo htio kročiti u unutrašnjost oudoupe, kadli odjednom ustuknu:
- Jedan divljak je unutra!
- Zar divljak u grobnici? - zapita major.
- Da, Mac Nabbse.
- Ne mari, uđimo!
Glenarvan, major, Robert i John Mangles uđoše u ogra-ilu. U njoj je bio jedan Maor, omotan u veliki ogrtač od formi ja. U tami odoupe nije se moglo razlikovati lice. Činilo i- da je veoma miran, i nehajno je doručkovao. Glenarvan inu je htio baš nešto reći, kad ga domorodac predusretne " progovori čistim engleskim jezikom:
- Izvolite sjesti, dragi lorde, čeka vas doručak. \ Bijaše to Paganel. Čuvši njegov glas, svi utrčaše u oudo-
pu i svi se izredaše u zagrljaju dugačkih ruku dičnog geo-afa. Pronašli su Paganela!
Njegovom osobom upotpunio se ići spas. Htjedoše ga pitati, kako i zašto je on tu na vrhu aunganamua, ali Glenarvan jednom riječi prekide znatiže-li, jer tomu sad nije bilo vrijeme.
- Divljaci! - reče Glenarvan.
- Divljaci - odvrati Paganel - slegnuvši ramenima. - |"o su stvorenja, koja savršeno prezirem.
- Ali zar oni ne mogu ...?
- Oni? Glupani! Dođite da ih vidite!

Svi pođoše za Paganelom koji izađe iz oudoupe. Zelan-ini su stajali na istom mjestu oko podnožja brda i prije-III im strašnom vikom.
- Vičite! Urličite! Izderite pluća, glupi stvorovi! - vi-Paganel. - Popnite se na ovo brdo, ako ste kadri!
- A zašto ne bi bili? - zapita Glenarvan.
- Zato, jer je tu pokopan poglavica, jer nas štiti njegov , jer je brdo tabu!
- Tabu?

- Da, dragi prijatelji! Evo zato sam i ja ovamo pobjegao kao u ona srednjovjekovna utočišta što su primala nesretnike.
- Bog je s nama! - uzviknu Helena pruživši ruke prema nebu.
Doista, brdo je bilo tabu, i stoga praznovjerni divljaci nisu smjeli doći na njega.
To još nije značilo da su time bjegunci spašeni; na brdu su našli samo spasonosno sklonište koje će im dobro doći. Glenarvan nije mogao reći ni riječi od silna uzbuđenja, a major je kimao glavom s izražajem osobita zadovoljstva.
- A sad, prijatelji - reče Paganel - ako ti divljaci misle da ćemo ih mi učiti, što je strpljivost, kruto se varaju. Neće proći ni dva dana, a mi ćemo pobjeći lupežima.
- Pobjeći! - reče Glenarvan. - Ali kako?
- To ni ja ne znam - odgovori Paganel. - Ali ćemo ipak pobjeći.
Sad je svatko htio doznati geografove doživljaje, čudnovata stvar i neobična bijaše ta uzdržljivost kod čovjeka koji je tako brbljav; trebalo mu je riječi vaditi kliještima iz usta. On, koji je tako rado pričao, sad je nekako okolišajući odgovarao na sva pitanja koja mu postavljahu prijatelji.
- Promijenili su mi mog Paganela - mišljaše Mac Nabbs.
Doista, izgled geografova lica nije bio više isti. Brižljivo se zamotao u svoj široki ogrtač od formija i kao da je izmicao radoznalim pogledima. Kad se govorilo o njemu, držao se nekako zbunjeno, što su svi opazili, ali iz obzira prema njemu nitko to nije ni pokazivao. Ali čim bi se govorilo •o nečem drugom, Paganela bi opet obuzela njegova stara veselost.
Evo što je on od svojih uspomena smatrao potrebnim pripovijedati svojim drugovima, kad su sjedili uz njega kraj ograde oudoupe.
Poslije ubojstva Kara-Tetea, Paganel je isto kao i Robert iskoristio metež među domorocima i pobjegao iz ograde pa-Tia. Ali slabije sreće od Roberta, on je upao ravno u drugi maorski logor. Zapovjednik tog logora bijaše jedan poglavica krupna stasa, pametna ponašanja, svakako bijaše od-

ličniji od svih ratnika u svom plemenu. Taj je poglavica govorio dobro engleski i pozdravio ga dobrodošlicom, pro-trljavši vrhom svog nosa geografov nos.
Paganel nije znao smatra li ga ili ne smatra zarobljenikom. Ali kad je vidio da ne može učiniti ni jedan korak, a da ga njegov ljubazni domaćin ne prati, znao je na čemu je. Taj poglavica, koji se zvao "Hihy", to jest "zraka sunca", nije bio loš čovjek. Naočari i dalekozor geografov stvoriše mu lijepo mišljenje o Paganelu, i on ga je osobito vezao uz svoju ličnost, i to ne samo dobročinstvima nego i čvrstim konopima od formija, pogotovo noću.
U torn novom položaju živio je puna tri dana. Jesu li s Paganelom dobro ili loše postupali? Odgovarao je "da i ne" ali ništa više nije htio tumačiti. Ukratko, bio je zarobljenik i, izuzevši osudu na smrt, njegov položaj nije bio ništa bolji od položaja njegovih nesretnih drugova. Srećom, noću mu pođe za rukom da pregrize konop i pobjegne. Izdaleka je prisustvovao sprovodu poglavice i znao je da su ga pokopali na vrhu Maunganamua, te da je time brdo postalo tabu. Odluči da se tu skloni, jer nije htio otići iz kraja, gdje su bili u sužanjstvu

njegovi drugovi. Taj mu je opasan pothvat uspio. Na Kara-Teteov grob stigao je prošle noći i tu je, "okrepljujući se", čekao da providnost Mrkim čudom spasi prijatelje.
Tako je glasio Paganelov izvještaj. Je li hotimično izo-io koju okolnost o svom boravku kod domorodaca? Po ;ovoj se zabuni moglo to nekoliko puta naslućivati. Bilo > mu drago, svi mu jednoglasno čestitaše i, pošto upo-c prošlost, stadoše govoriti o budućnosti. ;"ožaj je bio još uvijek izvanredno ozbiljan. Ako se oroči nisu usuđivali popeti na Maunganamu, oni su ra-ili da će se dočepati zarobljenika pomoću gladi i že-o je pitanje vremena, .a divljaci su veoma strpljivi, ilenarvan se nije zavaravao o teškoćama položaja, ali je |l cyio da pričeka na povoljnije prilike, ili da ih sam stvo-"> potrebi.
'rije svega, Glenarvan je htio bolje upoznati Maunga-i, to jest slučajnu tvrđavu, ne zato, da bi je branio, ,i: nije trebalo bojati opsade, već zato, da iz nje izađe. 1.1 T, John, Robert, Paganel i on izradiše točan snimak br-
499
da. Proučiše smjerove staza, njihov završetak i nagib. Greben, dug jednu milju, koji veže Maunganamu s vijencem Wahiti, spuštao se u ravnicu. Njegov uzak hrbat ćudljiva presjeka predstavljaše jedini prohodni put u slučaju, da bijeg bude moguć. Kad bi bjegunci mogli neopaženo proći pod zaštitom noći, možda bi im pošlo za rukom dohvatiti se dubokih dolina Rangersa i tako prevariti maorske ratnike. Ali na tom je putu bilo mnogo opasnosti. Na donjem dijelu put je bio izložen puščanim mecima. Domoroci su s donjih padina mogli otvoriti unakrsnu vatru i stvoriti takav željezni zid koji ne bi nitko mogao nekažnjeno proći.
Glenarvan i njegovi drugovi pokušaše da se približe opasnom dijelu hrpta, ali ih dočeka prava tuča od olova koja ih srećom nije mogla doseći. Međutim, vjetar donese do njih nekoliko nagorjelih papirića, kojima su divljaci začeplji-vali metke u puškama. Bijahu štampani, i Paganel ih iz čiste radoznalosti dohvati i teškom mukom pokuša pročitati.
- Gle - reče Paganel - znate li, prijatelji, čime te životinje pune svoje metke u puškama?
- Ne znamo, Paganele - odgovori Glenarvan.
- Listovima iz biblije! Ako sveti reci služe samo za tu svrhu, onda treba požaliti njihove misionare. Dosta će ih truda stajati osnivanje maorskih knjižnica.
- A koji su nam stavak iz svete knjige opalili ti divljaci ni grudi? - zapita Glenarvan.
- Jednu riječ boga svemogućega - odgovori John Mangles koji je također pročitao papirić uprljan od eksplozije. - Ta nam riječ kaže da se uzdamo u njega - nadoda kapetan s nepokolebljivim uvjerenjem svoje škotske vjere.
- Pročitaj, Johne - reče Paganel.
I John pročita redak koji je ostao pošteđen pri izgaranju baruta:
- "Psalam 90. - Jer se ufao u mene, izbavit ću ga."
- Dragi prijatelji - na to će Glenarvan - te riječi :nade moramo odnijeti našim srčanim i dragim drugarica-ma. To će im ohrabriti srce.
Glenarvan se pope s drugovima strmom padinom i uputi :se grobu koji su htjeli pregledati. Uz put se začudiše, kad osjetiše, da se u kratkim razmacima vremena zemlja trese. Nije to bilo neko gibanje već
500
neprekidno podrhtavanje kao kod stijena kotla u kome vrije voda. Bijaše očito da su se pod korom brda nakupile silne pare koje su se stvorile od podzemne vatre.
Ta osobitost nije mogla iznenaditi ljude koji su prošli vruće izvore Waikata. Oni su znali da je središnje područje,

I ka-Na-Maouia vulkansko.

To je pravo sito i kroz njegovo tkivo izlaze pare iz utrobe zemlje kao vrući izvori i solfatare.
Paganel, koji je to već promatrao, upozorio je drugove na vulkansku narav brda. Maunganamu bijaše samo jedan od onih mnogobrojnih čunjastih vrhova koji strše iz središnjeg dijela otoka, on je vulkan budućnosti. Najmanji mehanički poticaj može prouzročiti stvaranje kratera u njegovim zidovima od bjeličaste silikatne sedre.
- Tako je - reče Glenarvan - ali tu nam ne prijeti veća opasnost nego kraj Duncanova kotla. Čvrst je oklop kora zemaljska.
- Slažem se - odgovori major - ali i najbolji kotao pukne poslije duge upotrebe.
- Mac Nabbse - nastavi Paganel - meni baš nije do stajanja na cunju. Neka mi nebesa pokažu kakav dobar put, i ja istog trenutka odlazim.
- Ah, zašto nas Maunganamu ne ponese - odgovori John Mangles - kad u svojoj utrobi ima toliko mehaničke snage! Pod našim nogama ima možda nekoliko milijuna konjskih snaga, uzaludnih i izgubljenih! Našem Duncanu ne bi trebalo ni tisućinu, da nas odvede na kraj svijeta!
Duncanovo ime koje je spomenuo John Mangles, samo je navelo Glenarvana na najžalosnije misli, jer ma koliko bio Uv.ak njegov položaj, on je ipak često zaboravljao na sebe" i oplakivao sudbinu njegove posade.
Još je na to mislio, kad je na vrhu Maunganamua našao svoje drugarice u nesreći.
čim ga opazi, lady Helena mu pohrli u susret.
- Dragi Edwarde - upita lady Helena - jesi li izvidio položaj? Treba li se nadati ili strahovati?
- Nadati, draga Heleno! - odgovori Glenarvan. - Domoroci neće nikad prijeći granicu brda, pa ćemo imati do-•.(a vremena da stvorimo osnovu za bijeg.

- Osim toga, gospođo - doda John Mangles - sam bog nam poručuje da se nadamo.
John Mangles pruži lady Heleni listić iz biblije s onim svetim retkom. Mlada žena i djevojka s povjerljivim dušama i srcem koje je rado primalo sva nagoviještanja s neba, vidješe u tim riječima iz svete knjige nepogrešivo sretno znamenje.
- A sad u oudoupu! - uzviknu veselo Paganel. - To je naša tvrđava, naš dvorac, naša blagovaonica, naša soba za rad. Tu nas neće nitko smetati. Drage gospođe, dopustite',., mi da vas uvedeni u ovaj krasni stan.
Svi pođoše za ljubaznim Paganelom. Kad divljaci vidješe da bjegunci opet obeščašćuju grob koji bijaše posvećen tabuom, počeše pucati iz pušaka i strahovito urlikati. Ne zna se, što je više odjekivalo: puške ili urlici. Ali srećom, meci nisu dopirali toliko daleko kao krikovi, već su padali na pola puta, dok su se psovke gubile u visinama.
Videći da je praznovjerje Maora jače od njihova gnjeva lady Helena, Mary Grant i drugovi uđoše u grobnicu.
Oudoupa zelandskog poglavice bijaše ograđena crveno obojenim kolcima. Simbolički likovi, pravo tetoviranje drve-ta govorahu o plemenitosti i velikim djelima pokojnikovim. Brojanice od amajlija, školjaka i klesana kamena njihahu se od jednog kolca do drugog. U unutrašnjosti bijaše zemlja pokrivena zelenim lišćem. U sredini mala uzvišica pokazivaše mjesto svježe iskopana groba. Na njemu je ležalo oružje poglavice, njegove napunjene i potprašene puške, koplje, prekrasna sjekira od zelena bubrežinca sa zalihom praha i olova, koja bi bila dovoljna za vječni lov.
- Čitav arsenal! - reče Paganel. - Mi ćemo ga svakako bolje iskoristiti nego pokojnik. Sjajan je običaj u divljaka, da oružje nose i na drugi svijet!
- Ah! Pa to su puške iz engleskih tvornica! - pripomenu major.

- Dakako! •- odgovori Glenarvan. - Glup je običaj divljacima darivati vatreno oružje! Oni ga poslije upotrijebe protiv osvajača, pa imaju i pravo. U svakom slučaju, te će nam puške dobro doći.
- Ali što će nam još bolje doći - nadoda Paganel - to je hrana i voda, koju ostaviše Kara-Teteu.
502
I doista, pokojnikovi prijatelji i rođaci pokazaše se darežljivima. Količina hrane pokazivala je, koliko su poštovali njegove vrline. Bilo je dovoljno živeža, da se, deset osoba prehrani petnaest dana ili pokojnik čitavu vječnost. Ta se hrana biljne naravi sastojala od paprati, slatkih batata (Convolvulas batatas) i krumpira, koji su Evropljani odavno unijeli u te krajeve. Veliki vrčevi bijahu, puni čiste vode kojom Zelanđani zalijevaju hranu prije jela a dvanaestak umjetnički isprepletenih košarica bile su pune neke zelene gume koju nitko nije poznavao.
Bjegunci su, dakle, za neko vrijeme bili sigurni od gladi i žeđi. Nisu se mnogo skanjivali, već pristupiše prvom objedu na račun poglavice.
Glenarvan pokupi svu hranu koja će poslužiti drugovima, i preda je na čuvanje Olbinettu. Budući da je Olbinett bio uvijek formalist, čak i u najtežim prilikama, on je i ovom prilikom napomenuo da će objed biti mršav. Osim toga nije znao, kako bi pripremio korijenje, a nije imao ni vatre.
Ali Paganel mu pomože; on ga savjetova da paprat i ba-tate naprosto zakopa u zemlju. Doista, temperatura dubljih slojeva bijaše veoma visoka. Kad bi se tu u zemlju turio termometar, on bi sigurno pokazao toplinu od šezdeset ili šezdeset i pet stupnjeva. Olbinett se čak umalo nije teško opekao, jer u trenutku, kad je iskopao rupu, da u nju stavi svoje korijenje, iz nje izbi stup vodene pare i šikne šišteći dva metra visoko. Olbinett se sruši na leđa od straha.
- Zatvorite pipac! - uzviknu major koji pritrča i uz pomoć dvojice mornara zatrpa rupu.
Paganel je promatrao neobičnim pogledom pojavu i mrmljao:
- Gle, gle! He-he! Zašto ne?
- Jeste li se ozlijedili? - zapita Mac Nabbs Olbinetta.
- Nisam, gospodine Mac Nabbse - odgovori Olbinett - samo sam se iznenadio ...
- Tolike blagodati neba! - uzviknu Paganel dobre volje. - Poslije vode i hrane Kara-Teteove, eto sad i vatre iz zemlje. Pa ovo je brdo pravi zemaljski raj! Predlažem da osnujemo koloniju na njemu, da ga obradimo, da tu ostanemo do smrti. Bit ćemo maunganamski Robinzoni! Eto,
503
zbilja uzalud tražim, što nam može uzmanjkati na udob-• nom cunju!
- Baš ništa, ako je čvrst - ubaci John Mangles.
- Pa nije on od jučer - uzvrati Paganel. - On odavna odolijeva djelovanju unutrašnjeg ognja, pa će sigurno izdržati do naše smrti.
- Objed je gotov - javi Olbinett isto onako svečano, kao da vrši svoju službu u malcolmskom dvorcu.
Sjedeći uz ogradu bjegunci se prihvatiše jela koje im providnost od nekog vremena redovito pruža i u najtežim prilikama.
Nisu bili probirači pri jelu, ali mišljenja su bila podijeljena u pogledu jestive paprati. Jedni su smatrali da je slatka i ugodna okusa, a drugi, da je sluzava, sasvim bljutava i osobito žilava. Slatke batate, pečene u vreloj zemlji, bijahu izvrsne. Geograf pripomenu, da Kara-Tetea ne treba baš odviše žaliti.
Kad utažiše glad, Glenarvan predloži da odmah prouče plan za bijeg.

- Već? - reče Paganel s iskrenim žaljenjem u glasu. - Što? Zar vi već mislite ostaviti zemlju slasti i lasti.
- Ali, gospodine Paganele - odgovori lady Helena - ako i uzmemo da smo ovdje kao u Kapui, vi znate, da ipak ne smijemo oponašati Hanibala.
- Gospođo - odgovori Paganel - ne bih se nikad usudio protusloviti vam. Kad želite raspravljati, raspravljajmo.
- Ja mislim prije svega -• reče Glenarvan - da moramo pokušati pobjeći prije, nego nas na to potjera glad. Sad smo još dosta snažni, i to treba iskoristiti. Iduće ćemo noći pokušati pod zaštitom mraka prodrijeti u istočne doline provlačeći se kroz domorodački krug.
- Izvrsno - odgovori Paganel - samo ako nas Maori propuste.
- Ali ako nas spriječe? - pripomenu John Mangles.
- Tada ćemo upotrijebiti krupna sredstva - odgovori
Paganel.
- Vi imate, dakle, i krupnih sredstava? - zapita major.
- Toliko, da ne znam, ni što bih s njima! - odgovori Paganel bez drugih razjašnjenja.

l
Ostalo je još samo da se pričeka noć i da se pokuša prodrijeti kroz redove domorodaca. Oni se nisu micali sa svog mjesta. Činilo se kao da su im redovi postali još i gušći, jer su pridošli i oni suplemenici koji zakasniše.
Tu i tamo upaljene vatre tvorile su pojas oko podnožja čunjastog vrha. Kad je na okolne doline pao mrak, Maun-ganamu se doimao, kao da je izronio iz golemog garišta, dok mu se vrh gubio u debeloj sjeni. Dvjesta metara ispred njih čulo se gibanje, uzvici i žamor iz neprijateljskog logora.
U devet sati, po mrkloj noći, Glenarvan i John Mangles odlučiše poći da izvrše izviđanje, prije nego što bi poveli svoje drugove opasnim putem. Spuštahu se bez šuma gotovo čitavih deset časaka i dođoše na uski hrbat koji prolazi kroz domorodačku liniju, na pedeset koraka iznad logora.
Dotad je sve išlo dobro. Ležeći kraj svojih vatara, Maori kao da nisu opazili ta dva bjegunca koji učiniše još nekoliko koraka. Ali odjednom planuše puške s desne i s lijeve strane hrpta.
- Natrag! - viknu Glenarvan. - Razbojnici imaju mačje oči i puške riflemena!*
John Mangles i on odmah se povukoše uza strmu padinu brda i brzo dođoše umiriti svoje drugove koji se prepla-šiše pucnjave. Dva su metka probila Glenarvanov šešir. Nije bilo, dakle, moguće proći beskonačnim grebenom između dva reda strijelaca.
- Do viđenja sutra! - reče Paganel. - Budući da ne možemo umaći pažljivosti divljaka, dopustit ćete mi da ih poslužim jednim jelom iz moje kuhinje.
Bilo je prilično hladno. Srećom, Kara-Tete je ponio sa sobom u svoj grob najbolja spavaća odijela i tople pokrivače od formija, pa se oni bez ustručavanja u njih umotaše. Ubrzo bjegunci zaspaše iza ograde mirnim snom, jer ih je štitilo praznovjerje domorodaca. Zaspaše na mlakom zemljištu koje je podrhtavalo od unutrašnjeg vrenja.
* Engl. strijelac.

Petnaesto poglavlje PAGANELOVA VELIKA SREDSTVA
Sutradan, 17. veljače, jutarnje sunce probudi prvim zrakama spavače na Maunganamu. Maori su već mnogo ranije odlazili i dolazili na podnožje brijega, ne udaljujući se od svoje stražarske crte. Kad su se Evropljani pojavili pri izlasku iz oskvrnutog groba, dočeka ih bijesna vika.

Svaki je od njih kao prvo pogledao okolne planine, duboke doline pokrivene jutarnjom maglom i površinu jezera Taupo koju je jutarnji povjetarac lagano namreškao.
Budući da su svi željeli doznati Paganelove nove osnove, skupiše se oko njega i pitahu ga pogledima.
Paganel odmah umiri uznemirenu radoznalost drugova.
- Dragi prijatelji - reče učenjak - moja osnova ima tu dobru stranu, da baš ako i ne bi imala onaj učinak koji očekujemo, pa čak ako i propadne, naš se položaj ipak neće pogoršati. Ali mora uspjeti, i uspjet će.
- A kakva je to osnova? - zapita Mac Nabbs.
- Evo u čemu je stvar - odgovori Paganel. - Praznovjerje domorodaca učinilo je od ovog brda utočište. To nam praznovjerje mora pomoći, da iz njega i izađemo. Ako mi pođe za rukom uvjeriti Kai-Koumoua da smo poginuli kao žrtve oskvrnuća i da se na nas oborio gnjev neba, jednom riječju i da smo umrli, i to strašnom smrću, ne mislite li da će se oni onda vratiti u svoje selo i ostaviti ravnjak pod Maganamuom?
- Bez ikakve sumnje - potvrdi Glenarvan.
- A kakvom nam strašnom smrću prijetite? - zapita lady Glenarvan.
- Smrću bezbožnika, dragi prijatelji - odgovori Paganel. - Osvetničke su vatre pod našim nogama. Otvorimo im
prolaz!
- Šta! Hoćete da stvorite vulkan! - uzviknu John Man-
gles.
- Da, umjetni vulkan, improvizirani vulkan kojim ćemo i njegovim bijesom mi upravljati! Tu vam je golema zaliha pare i podzemne vatre koja jedva čeka da izađe. Priredimo otmjenu erupciju u našu korist!

- Misao je dobra - reče major. - Dobro ste to smislili, Paganele!
- Jeste li me razumjeli? - nastavi geograf. - Mi ćemo se praviti, kao da nas je proždrla vatra zelandskog Plutona, i da smo duhovno iščezli u grobu Kara-Tetea...
- Gdje ćemo ostati tri dana, četiri dana, pa i pet dana, ako ustreba, to jest sve dok domoroci ne odustanu od čuvanja, uvjereni, da smo poginuli.
- Ali ako im padne na pamet da dođu ustanoviti našu kaznu? - upita gospođica Grant. - Ako se popnu na brdo?
- Ne, draga Mary - odgovori Paganel - to neće uraditi. Tabu štiti ovo brdo, a kad još proguta i svoje oskvrni-telje, postat će još stroži tabu.
- Plan je odista dobro smišljen - reče Glenarvan. - Ima samo jedna nepovoljna mogućnost, a ta je da domoroci uporno ostanu na podnožju Maunganamua, sve dok ne ostanemo bez hrane. Ali to je malo vjerojatno, osobito ako budemo znali vješto odigrati svoju igru.
- A kad ćemo učiniti taj posljednji pokušaj? - zapita lady Helena.
- Još večeras - odgovori Paganel - kad bude najgušći mrak.
- Tako je! - odgovori Mac Nabbs. - Paganele, vi ste veleum, pa eto i ja koji nemam običaja oduševljavati se, jamčim za uspjeh. Ah, tim ćemo lopužama prirediti malo čudo koje će im odgoditi preobraćanje za barem jedno stoljeće. Neka nam misionari oproste!
Paganelov prijedlog usvojiše, i doista, kod maorskog je praznovjerja mogao i morao uspjeti. Trebalo ga je samo iz.vesti. Misao je bila dobra, ali je izvršenje teško. Neće li vulkan progutati drske ljude koji mu otvoriše krater? Hoće li se moći upravljati erupcijom, kad suknu oslobođene pare, plamen i lava? Neće li čitavo čunjasto brdo propasti u ognjenom ždrijelu? To je značilo dirati u pojave, za koje priroda ima isključivo pravo upotrebe.

Paganel je predviđao te poteškoće, ali on je mislio postupati oprezno i nije htio tjerati stvari do kraja. Bijaše dovoljno stvoriti samo vanjsku silu, toliko, da se obmanu Maori, a ne pravu, strašnu erupciju.
507
Koliko im se taj dan učinio dug! Svaki je brojio bes krajne sate. Sve je bilo spremno za bijeg. Živež iz oudoupe raspodijeliše u zavežljaje koji neće mnogo smetati. Prtljagu koju oteše pokojnom poglavici, dopunjavalo je nekoliko ogrtača i vatreno oružje. Samo se po sebi razumije da su sve pripreme izvršili iza ograde od kolaca, da divljaci ništa ne opaze.
U šest sati Olbinett ih posluži obilnom večerom, jer se nije moglo predvidjeti, gdje će i kada će moći jesti u onim pustim dolinama. Večerali su dakle i za budućnost. Glavno se jelo sastojalo od pet-šest debelih štakora koje je ulovio Wilson i koje ispekoše. Lady Helena i Mary Grant ne htje-doše ni okusiti divljači koju Novozelanđani toliko cijene, ali se muškarci dobro počastiše kao pravi Maori. Meso tih štakora bijaše doista izvrsno, čak i ukusno, pa šest glodavaca ogledaše do koščica.
Spusti se večer. Sunce zađe iza zastora gustih olujnih oblaka. Nekoliko munja bljesne na obzorju, a u dubinama neba začu se potmula grmljavina.
Paganel se obraduje oluji, koja će pomoći njegovim namjerama i dopuniti inscenaciju. Na divljake silno utječu velike prirodne pojave. Novozelanđani smatraju da je grom gnjevni glas njihova Noui-Atoue, a munja je samo srdito sijevanje njegovih očiju. Učinit će im se da je sam bog došao kazniti one koji oskvrnuše njegovu svetinju tabua. U osam sati Maunganamuov vrh iščeznu u strašnom mraku. Nebo je stvaralo strašnu pozadinu razbuktalom plamenu koji će proizvesti Paganel. Maori nisu više mogli vidjeti zarobljenike. Kucnuo je čas, kad je trebalo započeti.
Trebalo je brzo raditi. Glenarvan, Paganel, Mac Nabbs, Robert, Olbinett i oba mornara, svi se dadoše na posao u isto vrijeme.
Mjesto za krater izabraše trideset koraka od Kara-Te-teove grobnice. Oudoupu je na svaki način trebalo sačuvati od erupcije, jer kad bi nju uništili, s njom bi prestao i tabu čitavog brda. Tu je Paganel opazio jednu veliku stijenu, oko koje je izbijala dosta snažna para. Stijena je pokrivala mali prirodni krater koji bijaše izdubljen u brdu, i samo je svojom težinom zadržavala podzemni oganj. Ako im
508
pođe za rukom pomaknuti je iz njezina ležišta, para će i lava suknuti iz oslobođenog otvora.
Kao poluge radnici upotrijebiše kolce koje iščupaše iz unutrašnje ograde oudoupe, te snažno navališe na stijenu. Pod njihovim istodobnim naporima stijena popusti. Oni su joj iskopali jednu vrstu jarka u nagibu brda, kako bi se tim nagnutim žljebom mogla otkotrljati. Kako su je podizali, tako je i drhtanje zemlje bivalo sve snažnije.
Pod stanjenom korom prolamalo se muklo rikanje vatre i zviždanje usijanog kotla. Tiho su radili odvažni radnici, kao pravi kiklopi koji upravljaju podzemnom vatrom.
Uskoro nekoliko

pukotina i mlazova vrele pare pokaza, da. to mjesto postaje opasno. Ali krajnjim naporom iščupaše stijenu, i ona se skotrlja niz brijeg.
Istog trenutka stanjeni sloj zemlje popusti? Usijani stup suknu prema nebu uz strahovit prasak, dok potoci uzavrele vode i lave jurnuše prema domorodačkom logoru i donjim dolinama.
Zadrhta čitavo brdo. činilo se, kao da će svakog trenutka propasti u kakav ponor bez dna. Glenarvan i njegovi drugovi jedva stigoše umaći izvan dohvata erupcije. Pobje-goše iza ograde oudoupe, ali ih je ipak dohvatilo nekoliko kapljica vode, koja je bila vruća dvadeset

i četiri stupnja. Voda je najprije mirisala na čorbu, a zatim poprimi sasvim određen miris sumpora.
Nakon toga stopiše se u istom metežu blato, lava i vulkanski ostaci. Obronke Maunganamua izbrazdaše plamene bujice. Susjedne se planine osvijetliše vatrom erupcije; duboke doline zasjaše snažnim odrazom plamena.
Svi divljaci poskakaše, urličući od opekotina lave koja je ključala usred njihova logora. Oni, koje vatrena rijeka nije dohvatila, bježali su na susjedne brežuljke, zatim su se prestrašeni okretali i promatrali strahovitu pojavu; vulkan, u koji je gnjev njihova boga bacio oskvrnitelje svetog brda. U trenucima, kad bi oslabila lomljava erupcije, čula se njihova tajanstvena vika:
- Tabu! Tabu! Tabu!
Iz kratera na Maunganamuu sukljala je i dalje silna količina pare, usijana kamena i lave. To više nije bio običan gejzir, kakvih ima u blizini Hekle na Islandu, već je to
509
bila prava pravcata Hekla. Sav se taj vulkanski gnoj bijaše nagomilao ispod kore čunjastog brda, jer je ventil na Ton-gariru bio dovoljan odušak, ali kad su mu otvorili novi prolaz, on je pojurio njime krajnjom žestinom, i te su noći po zakonu ravnoteže morale ostale erupcije na otoku izgubiti od svoje redovite jačine.
Sat poslije toga, što se pojavio novi vulkan na svijetu, niz njegove su bokove tekli široki potoci usijane lave. Vidjelo se, kako čitavi čopori štakora bježe iz svojih rupa, u kojima više nisu mogli izdržati, i kako trče preko zažarenog tla.
Uz oluju, koja se razbjesnjela na nebu, krater je svu noć bjesnio žestinom koja je uznemiravala Glenarvana, jer je erupcija proširivala otvor kratera.
Zarobljenici, sakriveni iza ograde od kolaca, promatrahu strahoviti razvoj prirodne pojave.
Svanu jutro, a bijes se vulkana ne smiri. S plamenom se miješala žućkasta para, a bujice lave tekle su sa svih strana.
Glenarvan je oštra oka i uzdrhtala srca gledao kroz sve pukotine na ogradi od kolaca i promatrao domorodački logor.
Maori bijahu pobjegli na okolne visoravni, izvan domašaja vulkana. Na podnožju brda ležalo je nekoliko leševa, pougljenjenih od plamena. Malo dalje, prema pahu, lava je dohvatila dvadesetak koliba koje su se još dimile. Stojeći u skupinama, Zelanđani su promatrali okićeni vrh Maungana-mua s pobožnim strahom.
Kai-Koumou dođe u sredinu među svoje ratnike, i Glenarvan ga prepozna. Poglavica pođe naprijed do podnožja brda, stranom kojom nije tekla lava, ali ne prijeđe liniju prvog reda. Raširivši ruke kao čarobnjak koji vrača, on tu poče kriviti lice. Zarobljenici razumješe smisao grimasa. Kao što je Paganel predvidio, Kai-Koumou je udario na planinu još stroži tabu.
Malo kasnije domoroci se uputiše u redovima onim kri-vudavim stazama koje vode u pah.
- Odlaze - povika Glenarvan. - Napuštaju svoj polo žaj! Bogu hvala! Plan je uspio! Draga Heleno, hrabri drugo
510
vi! Mrtvi smo i pokopani! Ali večeras, kad padne noć. mi ćemo uskrsnuti, izaći ćemo iz groba, pobjeći ćemo od tih divljih plemena.
Teško je predstaviti radost koja zavlada u grobnici. Svima se srce opet ispuni nadom. Hrabri putnici zaboraviše prošlost, zaboraviše i na budućnost, samo da mogu misliti na sadašnjost. Pa ipak, nije bio lak zadatak doći do kakva evropskog naselja usred nepoznatih krajeva. Ali, pošto su prevarili Kai-Koumoua, oni mišljahu da su se oslobodili od svih divljaka na Novom Zelandu.

Major, sa svoje strane, nije mogao prikriti duboki pre-y.ir koji je osjećao prema Maorima, te je našao u izobilju riječi, da ga iskaže. Nasta prava utakmica između njega i Pa-^anela. Nazivahu ih neoprostivim nerazboritim životinjama, glupim magarcima, idiotima Tihog oceana, bedlamskim divljacima, antipodskim kretenima, itd., itd.
Bijahu nepresahnjivi.
Do konačnog bijega trebalo je još da prođe čitav dan. Upotrijebiše ga za raspravljanje osnove za bijeg. Paganel bijaše sačuvao svoju kartu Novog Zelanda pa je mogao naći najsigurnije putove.
Nakon dogovora bjegunci odlučiše poći put istoka prema zaljevu Plentv. Imali su proći kroz nepoznate, ali vjerojatno puste krajeve. Putnici bijahu već navikli da se izvuku iz, prirodnih teškoća i da izbjegnu fizičke zapreke, a bojali MI se još jedino susreta s Maorima. Htjeli su ih na svaki IP i n mimoići i doći na istočnu obalu, gdje su misionari "• uovali nekoliko naselja. Osim toga, taj dio otoka nisu zali"i lila ratna pustošenja, i domorodačke sete nisu krstarile l'"l l ima.
i idaljenost od jezera Taupo do zaljeva Plentv mogla se ijcniti na oko stotinu milja. Deset dana hoda po deset ;i na dan. To je doduše zamorno, ali će se ipak prijeći, i abroj četi nitko nije brojio korake. Kad jednoć dođu misija, putnici će se odmoriti i čekati, dok im se pruži Ina prilika da dođu u Auckland, jer su oni još uvijek •li doći u taj grad.
i'ošto su utvrdili te glavne točke, nastaviše do noći pasto rade domoroci. Na podnožju brda nije ostao ni jedan ni, a kad se na dolinu Taupo spustio mrak, nije se

upalila nijedna vatra koja bi služila kao znak za nazočnost Maora. Put bijaše slobodan.
U devet sati, po mrkoj noći, Glenarvan dade znak za •odlazak. Drugovi i on počeše se oprezno spuštati niz Maun-ganamu, naoružani i opremljeni o trošku Kara-Tetea. John Mangles i Wilson išli su na čelu, napregnuta sluha i pogleda. Zaustavljali su se i na najmanji šum, ispitivali i najslabiju svjetlost. Svaki je tako rekavši puzao po padini brijega, da bi se što više stopio s njim.
Sedamdeset metara ispod vrha John Mangles i njegov mornar dođoše do onog opasnog prijelaza koji su domoroci uporno branili. Ako su Maori po nesreći bili lukaviji od bjegunaca i hinili povlačenje, samo da domame bjegunce, i ako nisu bili blune koje se dadoše prevariti vulkanom, na tom bi mjestu svakako naišli na njih. Uza sve svoje pouzdanje i usprkos Paganelovim šalama, Glenarvan se nije mogao uzdržati a da ne zadršće. Za deset časaka, koliko je bilo potrebno da se prijeđe taj dio puta, spas svih njihovih bijaše stavljen na kocku. Osjećao je, kako lupa srce lady Helene koja se bijaše objesila o njegovu ruku.
Ipak on nije ni pomišljao na to da bi se povukao, a John još manje. Mladi kapetan, koga su slijedili svi ostali, puzao je po uskom hrptu, a štitila ga potpuna tama. Zaustavljao bi se, kad bi se kakav kamen skotrljao do dna ravnjaka. Ako su domoroci još uvijek vrebali u zasjedi, takva bi neobična buka morala izazvati žestoku paljbu s obje strane.
Međutim, puzeći po nagnutom hrptu, bjegunci nisu mogli ići brzo. Kad je John stigao do najniže točke, dijelilo ih je od mjesta, gdje su jučer logorovali domoroci, samo oko sedam metara. Od tog se mjesta hrbat naglo dizao i penjao se u duljini od četvrt milje k jednom šumarku.
Putnici prijeđoše i taj najniži dio hrpta bez ikakve nezgode i počeše se mirno penjati, šumica se nije mogla vidjeti, ali su znali da je tu. Ako u njoj ne naiđu na zasjedu, Glenarvan se nadao da će u njoj naći siguran zaklon. Ali od tog trenutka on je znao da ga više tabu ne zaštićuje. Hrbat, koji se sad dizao, nije više pripadao Maunganamuu, već drugom planinskom sustavu koji se dizao s istočne strane jezera

Taupo. Tu su se morali bojati domorodačkih metaka i napadaja prsa u prsa.
Neprimjetna kretanjem mala se četa penjala deset časaka prema višim ravnjacima. John još nije mogao ugledati Ijiinnu šumicu, ali do nje nije moglo biti više od sedamnaest tm-tara. Odjednom zastade, gotovo ustuknu. Učinilo mu se da je čuo neki šum u mraku. Njegov zastanak zaustavi hod njegovih drugova.
Stajaše kao ukopan, što je bilo dosta da uznemiri one koji su ga slijedili, čekahu. S takvim strahom, to se ne da opisati! Zar će se morati vratiti na vrh Maunganamua?
Vidjevši da se šum ne ponavlja, John nastavi da se penje Uikim putem po hrptu.
l Iskoro se u mraku pokaza neodređena sjena šumice. Za nliko koraka bjegunci uđoše u nju i izgubiše se u gustom i drveća.
Šesnaesto poglavlje IZMEĐU DVIJE VATRE
Moć je potpomogla bijeg. Trebalo ju je iskoristiti, da bi li iz, kobne okoline jezera Taupo. Paganel preuze vod-i male čete, i njegov čudesni instinkt putnika istaknu se l z.a vrijeme tog teškog putovanja kroz planinu. On se lan kroz tamu vještinom koja iznenađuje, birajući bez jcvanja gotovo nevidljive staze, držeći stalan smjer, od ••" se nije udaljavao. Doduše, i njegova mu je niktalopija •H<> pomagala, i on je svojim mačjim očima razlikovao i uaiije predmete u dubokoj tami.
ludali su čitava tri sata bez prekida po veoma dugim ušima istočnih obronaka. Paganel je skrenuo malo prema • istoku, da bi ušao u uski prolaz između Kaimanawe i mi Kanges, kuda vodi put iz Aucklanda do zaljeva Haw-K.itl prođu taj klanac, on je mislio sići s puta i pod •'••'n visokih planinskih lanaca poći prema obali kroz ime krajeve pokrajine.
wet sati ujutro bijahu prešli dvanaest milja za dva-iti. Više se nije ni moglo zahtijevati od hrabrih put-
Granta
513
nica. Osim toga i mjesto im se činilo pogodno za logorovanje. Bjegunci su stigli u klanac koji dijeli dva planinska lanca. Oberlandski put im je ostao desno i vodio je prema jugu. Paganel, s kartom u ruci, zakrenu opisujući jednu kukicu prema sjeveroistoku, i u deset sati četa stiže do strmog zasjeka, što ga je stvorila jedna grba na planini. Izvukoše hranu iz vreća i naužiše se. Mary Grant i major, kojima prije nije prijala paprat, toga su je dana jeli u slast. Odmarali su se do dva sata poslije podne, a zatim nastaviše put prema istoku sve do osam sati navečer, kad se zaustaviše na osam milja od planine. Svi polegoše bez oklijevanja pod vedrim nebom.
Sutradan naiđoše putem na dosta teškoća. Trebalo je prijeći zanimljivi predjel vulkanskih jezera, gejzira i sol-fatara istočno od Wahiti-Ranges. Oči im bijahu mnogo zadovoljnije nego noge. Na svaku četvrt milje čekalo ih je kakvo obilaženje, zapreka ili skretanje, doista veoma zamorno; ali kakvu li je neobičnu sliku pružala priroda u veličanstvenim prizorima!' ;
Na golemom prostoru od! dvadeset četvornih milja podzemne su se sile izlijevale u svim oblicima. Iz gustih ši-praga domorodačkog čajnog drveta izbijali su neobično prozirni i slani izvori u kojima je živjelo na milijarde kukaca. Iz tih vrela je izbijao prodoran miris po izgorjelom barutu, a po zemlji su ostavljala neki bijeli talog kao da je blještavi snijeg. Njihova je bistra voda gotovo ključala, dok je iz drugih obližnjih izvora istjecala hladna kao led. Na rubovima je rasla gorostasna paprat koja je tu uspijevala pod istim uvjetima kao u silursko doba.49
Sa svih strana izbijahu iz zemlje, okruženi parom, mlazovi tekućine kao vodoskoci u kakvu perivoju, i to neki stalni, a neki izmjenični, kao da njima upravlja hiroviti Plu-ton. Bili su razmješteni amfiteatralno na prirodnim terasama koje je priroda poredala jednu iznad druge kao kakve moderne bazene. Njihove su se vode malo-pomalo miješale pod oblacima

od bijela dima. Nagrizajući poluprozirne stepenice orijaškog stubišta one su napajale čitava jezera svojim kipućim slapovima. Malo dalje, iza toplih izvora i bučnih gejzira nizale su se solfatare. čitavo se zemljište doimalo, kao da je posijano velikim prištevima. To su bili
514
pol 11 ugašeni krateri, rasporeni mnogobrojnim pukotinama, odakle su se dizali različiti plinovi. Zrak bijaše zasićen oltrirn i neugodnim mirisom sumporne kiseline. Tlo bijaše l'u-kriveno sumporom u obliku kore ili zgrušenih kristala.
IH su se kroz duge vjekove skupljala nebrojena i neiskori-
•na bogatstva, i u tom će se nepoznatom kraju Novog landa jednog dana snabdijevati industrija, kad sumporni ilnici Sicilije presahnu.
Razumljivo je s koliko su teškoća prošli putnici kroz taj rdjel pun zapreka. Teško je u njemu bilo logorovati, a

• rabin se nije mogao uperiti ni u

kakvu pticu, pa da je 1 ihinctt operuša. Stoga se moradoše zadovoljiti s paprati
• latkim batatama, mršavom hranom koja je slabo mogla : ri jcpiti snage maloj četi. Svaki je nastojao da što prije
ide iz neplodnog i pustog kraja.
Međutim, ipak im je trebalo četiri dana, dok su prošli i neprohodan kraj. Tek se 23. veljače Glenarvan mogao ukoriti na podnožju neke bezimene planine koja je bila i iiičena na Paganelovoj karti. Pred njima se pružala ravni-
puna žbunja, a na obzoru se opet pojaviše velike šume.
Bio je to dobar znak, uz uvjet dakako, da pogodnosti tih .ijeva nisu privukle mnogo stanovnika. Do sada putnici ni-
naišli ni na sjenu domorodaca.
Tog dana Mac Nabbs i Robert ubiše tri kivikalca koji se i javiše s počašću na logorskom stolu, ali ne zadugo, jer, i budemo iskreni, pojedoše ih za nekoliko časaka od klju-i do nogu.
'z.atim, pri kraju večere, između slatkih batata i krumpi-', Paganel iznese jedan prijedlog koji svi prihvatiše s odu-vljenjem. Predložio je da toj bezimenoj planini, koja se ibila u oblacima na visini od tisuću metara, dadu Glenarva-ivo ime, a na svojoj je karti brižljivo upisao ime škotskog ula.
Suvišno je iznositi jednolične i nezanimljive događaje na lulom dijelu putovanja. Na tom putu od jezera do Tihog rana doživješe tek dva ili tri nešto značajnija događaja.
Čitav dan su hodali kroz šume i po ravnicama. John se navijao po suncu i zvijezdama.
Blago podneblje prištedje-
n 11 je žegu i kiše. Ipak, sve je teži umor usporavao hod
• nuka koji su već mnogo pretrpjeli. Žurili su se da što
515
prije stignu u misije. Međutim, ipak su još razgovarali, ali ne svi zajedno. Mala se četica podijelila u grupice, ne po naklonosti od naravi, nego više po srodnosti osobnih nazora.
Glenarvan je najčešće išao sam, i koliko se više približavao morskoj obali, sve je više mislio na Duncana i na njegovu posadu. On je čak zaboravljao i na opasnosti koje su mu još prijetile do Aucklanda, samo da bi mogao misliti na svoje poubijane mornare. Te se strašne slike nikako nije mogao otresti.

O Harrvju Grantu nije se više govorilo. Čemu, kad nisu za njega mogli ništa čuti? Kapetanovo se ime spominjalo još samo u razgovorima između Mary Grant i Johna Manglesa.
John nije nikad spomenuo Mary Grant ono, što mu je djevojka rekla posljednje noći u Ware-Atoui. Iz obzirnosti nije nju htio vezati riječju koju je izustila u trenutku krajnjeg očaja.
Kad je spominjao Harrvja Granta, John je još uvijek pravio planove o daljnjem traženju. On je djevojci tvrdio da će lord Glenarvan neuspjeli pokušaj početi iznova. Počinjao je uvijek iznova time, da se u vjerodostojnost poruke ne može sumnjati. Harry Grant, dakle, mora negdje biti. Ako ustreba, pretražit će čitav svijet i morat će ga naći. Mary su opajale te riječi, te se John i ona složiše u mislima i zdru-žiše u istoj nadi. Lady Helena je često sudjelovala u tim razgovorima, ali se ona nije odavala obmanama; ipak je pazila da mlade duše ne razočara surovom stvarnošću.
Za to su vrijeme Mac Nabbs, Robert, Wilson i Mulrady lovili, ne udaljujući se previše od čete, i svaki je od njih donosio svoj dio divljači. Paganel, koji je još uvijek bio umotan u svoj ogrtač od formija, držao se po strani, nijem i zamišljen.
- Pa ipak - a to je potrebno naglasiti - unatoč onom prirodnom zakonu, da kušnje, opasnosti, tegobe i odricanja utječu nepovoljno i na najbolje karaktere, svi drugovi u nesreći ostadoše složni, odani i spremni poginuti jedan za drugoga.
Neka rijeka ispriječi im se na putu 25. veljače. Prema Paganelovoj karti morala je to biti Waikari. Pregaziše je.

l
Dva dana nizahu se neprekidno ravnice sa šibljem. Prevalili su pola puta od jezera Taupo do morske obale bez i jodnog neugodnog događaja, iako ne bez zamora.
Tada se pojaviše goleme i beskrajne šume koje su ih podsjećale na one u Australiji, samo što je ovdje kauri zamjenjivao eukaliptus. Makar da im je kroz četiri mjeseca putovanja već otupjela moć divljenja, oni se ipak začudiše, k.ul vidješe orijaške četinjaše, dostojne takmace libanon-im cedrima ili kalif orni jskim mamutovcima. Ti kauri koje laničari zovu Agathis australis, sezahu do trideset i tri •tra od zemlje do prvih grana. Rasli su u odijeljenim sku-vima, i šuma se sastojala ne od stabala, nego od nebro-uh gomila stabala koja dizahu sedamdeset metara visoko >jc suncobrane od zelena lišća.
Neki su od tih još mladih kaurija, koji nisu bili stariji
kojih stotinu godina, naličili na smreke evropskih kra-
a. Imali su tamnu krošnju, a svršavali se šiljastim ču-
>m. Njihova starija braća, stara možda pet do šest stolje-
', iz.gradila su naprotiv čitave goleme zelene šatore od ne-
Mnrsivo isprepletenih grana. Ti patrijarsi zelandskih šuma
jiTili su do sedamdeset metara u opsegu, i kad bi se svi
si putnici uhvatili za ruke, oni im ipak ne bi mogli obu-
.iliti deblo.
Tri je dana putovala mala četa ispod prostranih svodova,
po glinastom tlu, na koje nije nikad stupila noga čovjeka.
i se jasno vidjelo po gomilama pod kaurima naslaga-
smolaste gume koju bi domoroci mogli godine i godi-
izvoziti.
Lovci naiđoše na čitava jata kivikalaca, tako rijetkih u
>ijrvima koje posjećuju Maori. Te su se zanimljive ptice
liinilc u nepristupačne šume, bježeći od zelandskih pasa.

l njih su putnici spremili obilnu i zdravu hranu.
i '• M'odilo se čak i to da je Paganel izdaleka opazio u tam-
uštiku par orijaških ptica. U njemu se probudi nagon
vača. On pozove svoje drugove, pa major, Robert i on
• usprkos umoru za tragom životinja.
.<> je razumjeti geografovu veliku radoznalost, jer je
i ma prepoznao - ili je barem mislio da je prepoznao
'avke koje pripadaju vrsti dinornis, a za koje mnogi
.ni tvrde da su izumrle. Taj je susret potvrdio mišlje-
517
nje Hochstetterovo i drugih putnika, da orijaške ptice bez krila postoje još i danas u Novom Zelandu.
Moavke koje je Paganel gonio, suvremenici su golemih pasanaca i krilogmazova, te imaju šest metara u visinu. Bili su to orijaški nojevi, prekomjerno izrasli, ali mali hrabro-šću, jer su bježali, koliko ih noge nose. Čak ni metak nije mogao usporiti njihov trk. Poslije nekoliko časaka lova moav-ke se izgubiše iza velikog stabla i lovci ne dođoše na svoj račun ni za potrošeni barut ni za uzaludno trčanje.
Iste večeri, 1. ožujka, Glenarvan i njegovi drugovi iza-đoše napokon iz beskrajne šume kaurija, te se ulogoriše na podnožju brda Ikirangi kome se vrh dizao tisuću i osam stotina metara. Od Maunganamua pa do tog mjesta prije-đoše gotovo stotinu milja, a do obale im je ostalo samo još trideset. John Mangles je računao da će taj put prevaliti za deset dana, ali u tom trenutku još nije znao, kakvih sve poteškoća ima u tom kraju.
Doista, obilaženje, prepreke na putu i nemogućnost točnog određivanja položaja produžiše im put za čitavu petinu, i na nesreću, kad su putnici stigli -do brda Ikirangi, bijahu potpuno isrcpljeni.
Trebalo im je još puna dva dana da dođu do obale. Sad bijaše nužno prikupiti nove snage i bio je potreban najveći oprez, jer su opet ušli u kraj, gdje ima dosta domorodaca. Ipak, svi svladaše umor, i u ranu zoru mala četa krenu dalje.
Put bijaše osobito težak između brda Ikirangi koje ostaviše desno, i brda Hardy, čiji se vrh dizaše lijevo od njih tisuću i dvjesta metara. Naiđoše na neku ravnicu od deset milja koja bijaše obrasla biljkom "supple-jack", nekom vrstom lijana koju s pravom zovu "lijane davljenice". Te su im se povijuše na svakom koraku hvatale za noge i ruke te se kao prave zmije obavijale oko tijela svojim zavinutim okrajcima. Puna dva dana morali su sa sjekirom u ruci krčiti put i boriti se s hidrom50 sa stotinu - tisuća glava, s dosadnom i upornom biljkom koju bi Paganel najradije uvrstio među zoofite.51
U ravnici nije se moglo loviti, i lovci više nisu donosili redovitu lovinu. Namirnice su se primicale kraju, a nisu
518
ih mogli obnoviti. Nestalo je i vode, i nije se imala čime njušiti žeđ koja bijaše još žešća zbog napora.
Patnje Glenarvana i njegovih suputnika postadoše strašne, i po prvi put ih poče ostavljati moralna snaga.
Više nisu mogli, vukli su se kao tijela bez duše, što ih i"ini samo još nagon za samoodržanjem koji nadživljuje M- ostale osjećaje. U takvu stanju izbiše na rt Lottin, na "hali Tihog oceana.
Na tom mjestu ugledaše nekoliko pustih kolibica, ruševi-
ni nekog sela koje bijaše nedavno razoreno ratom. Svagdje
n sretali napuštene njive, svagdje tragove požara i pljačke.
l n je sudbina pripremila novu i strašnu kušnju nesretnim

i nlnicima.
Lutali su obalom, kadli se najednom na jednu milju od ale pojavi jedan odred domorodaca, koji pojuri prema una mlatarajući oružjem. Glenarvan, našavši se leđima uz >rc, nije imao kamo pobjeći te se, prikupljajući posljed-• snage, stade pripremati za borbu; ali uto John Mangles l-, liknu:
Čamac! Čamac!
dvadesetak koraka od njih ležao je na obali nasukan
sa šest vesala. Za nekoliko trenutaka porinuše ga u
i uskočiše u nj i otisnuše se od opasne obale. John
.n"los, Mac Nabbs, Wilson i Mulradv dohvatiše vesla. Gle-
• .HI uze kormilo, a obje žene, Olbinett i Robert ispružiše
l nj njega.
zi deset časaka pirog je odmakao četvrt milje na pučinu, i bijaše mirno. Bjegunci zanijemješe. i "l m se nije htio previše udaljiti od obale i upravo je .ili nalog, da zaplove, duž obale, kad mu veslo zasta
iz.io je, kako tri piroga izlaze iz rta Lottina u oče-namjeri da ih gone.
Na pučinu! Na pučinu! - kriknu John. - Bolje je da liu-mo u valovima.
• Maznom zaveslaju četvorice veslača pirog -poleti pre-i ini. Pol sata uspješe održati istu udaljenost, ali onako rni počeše jadnici malaksati, a domorodački se čamci nvo približavahu. U tom su ih trenutku razdvajale ilvijo milje. Nije bilo više nikakve mogućnosti da se

izbjegne domorodački napadaj. Oni se, naoružani dugim puškama, već počeše pripremati, da otvore vatru.
što je radio Glenarvan? Stojeći uspravno na krmi čamca, tražio je po obzorju kakvu čudesnu pomoć, što je tražio? Što je htio? Nije li možda nešto predosjećao?
Odjednom mu pogled zasja, a ruka ispruži prema jednoj točki u prostoru.
- Brod! - kliknu. - Prijatelji, brod! Veslajte, veslajte snažno!
Nitko se od veslača ne okrenu da vidi neočekivani brod, jer se nije smio izgubiti ni jedan jedini zaveslaj. Samo se Paganel podiže i uperi svoj dalekozor na označenu točku.
- Da - potvrdi učenjak - brod! Parobrod! Plovi svom snagom! Plovi prema nama! Hrabro, dragi drugovi!
Bjegunci upriješe novom snagom te još za pol sata odr-žaše isti razmak, tjerajući pirog snažnim veslanjem. Parobrod se razabirao sve jasnije. Vidjela su se dva jarbola bez jedara i veliki oblaci crnog dima. Glenarvan je predao krmi-lo Robertu, dohvatio je geografov dalekozor i nije puštao iz vida nijedan pokret parobroda.
Ali što su mogli pomisliti John Mangles i njegovi drugovi, kad opaziše, kako se lordovo lice zgrči i problijedi, a dalekozor mu padne iz ruku. Jedna jedina riječ razjasni iznenadni očaj.
- Duncan! - kliknu Glenarvan. - Duncan i razbojnici!
- Duncan! - usklikne John koji ispusti veslo i ustade,
- Da! Smrt s obje strane! - promrmlja Glenarvan, slomljen tolikim mukama.
Nije bilo ni najmanje sumnje, bila je to doista jahta. Jahta s razbojničkom posadom! Major nije mogao suzdržati psovku kojom je zaprijetio nebu. To je već bilo previše!
Pirog je jedan trenutak bio prepušten samom sebi. Kamo bi ga upravili? Kamo bi bježali? Zar je bilo moguće birati između domorodaca i razbojnika?
Iz najbližeg domorodačkog čamca odjeknu pucanj i tane pogodi VVilsonovo veslo.
Nekoliko zaveslaja potisnu pirog prema Duncariu.
Jahta je plovila svom snagom i približila se na pol milje. John Mangles bijaše opkoljen, nije znao, kamo bi okrenuo,

520
u kojem bi smjeru pobjegao. Obje jadne žene kleknuše te sr kao izvan sebe počeše moliti. Divljaci otvoriše brzu paljbu i taneta su pljuštala oko piroga. U tom trenutku opali jedan gromki pucanj i tane iz, topa s jahte preleti bjeguncima preko glave. Uhvaćeni između dvije vatre, oni se zaustaviše između Duncana i domorodaca.
John Mangles, lud od očaja, dohvati sjekiru. Htio je već probiti čamac i potopiti ga zajedno sa svojim drugovima, Kadli ga jedan Robertov krik zaustavi.
- Tom Austin! Tom Austin! - poviče dječak. - On je na brodu! Vidim ga! Prepoznao nas je! Maše nam kapom!
Sjekira u Johnovoj ruci zastade u zraku.
Drugo tane zazviždi zrakom i razbije najbliži domoro-'l.tčki čamac na dva dijela, a gromko hura, odjeknu s Dun-i <uia. Prestrašeni divljaci pobjegoše i dohvatiše se obale.
- U pomoć! U pomoć, Tom! - viknu John Mangles zx on kim glasom.
Poslije nekoliko časaka deset se bjegunaca nađe u sigurnosti na Duncanu, a da sami nisu znali kako, niti su mogli r.ia razumjeti.
II
Sedamnaesto poglavlje
ZAŠTO JE DUNCAN KRSTARIO ISTOČNOM OBALOM NOVOG ZELANDA
Nije moguće opisati osjećaje Glenarvana i njegovih dru->va, kad u njihovim ušima odjeknu pjesma stare Škotske.
trenutku kad su stupili nogom na Duncanovu palubu, K-piper napuhnu gajde i započe svirati narodni pibroch ilcolmskog elana, a snažno: hura! pozdravi lordov povra-k na brod. Glenarvan, John Mangles, Paganel, Robert, pa čak i ma-i z.aplakaše i počeše se grliti. Poludješe od radosti. Geo-:if je posve sišao s uma, skakao je golemim koracima i ni-• niti svojim nerazdruživim dalekozorom posljednje domo-ilač'ke piroge koji su bježali prema obali.
521
Ali kad posada jahte vidje Glenarvana i njegove drugove u prnjama, mršave i s jasnim tragovima strahovitih patnja, prestade se veseliti. Nisu to više bili oni smjeli i odvažni putnici koji su se prije tri mjeseca uputili da traže brodolomce. To su sada bile sablasti. Samo slučaj, puki slučaj namjerio ih je na brod, za koji su mislili da ga više nikad neće vidjeti. I još u kakvu stanju slabosti i iznemoglosti.
Ali prije nego što je i pomislio na umor i na glad i žeđ, Glenarvan zapita Toma Austina, zašto je došao u ta mora.
Zašto je Duncan krstario istočnom obalom Novog Zelanda? Kako to da brod nije u rukama Bena Joycea? Kakva li ga je igra sudbine dovela baš na put bjegunaca?
Zašto? Kako? Čemu? Tako su počinjala pitanja kojima obasuše Toma Austina sa svih strana. Stari mornar nije znao, koga bi slušao. Odlučio se da sluša samo lorda Glenarvana i da njemu odgovara.
- A razbojnici? - zapita Glenarvan. - Što ste uradili s razbojnicima?
- Razbojnici...? - odgovori Tom Austin glasom čovjeka, koji ne zna, o čemu se radi.
- Da, s nesretnicima, koji su napali jahtu?
- Koju jahtu? - zapita Tom Austin. - Zar jahtu vaše visosti?
- Pa da, Tome! Duncan! l s Benom Jovceom koji je došao na brod?
- Ja ne poznam tog Bena Jovcea, nisam ga nikad ni vidio - odgovori Austin.
- Nikad? - uskliknu Glenarvan iznenađen odgovorom starog mronara. - Onda mi recite, Tome, zašto Duncan sad krstari istočnom obalom Novog Zelanda?

Ako Glenarvan, lady Helena, gospođica Grant, Paganel, major, Robert, John Mangles, Olbinett, Mulrady i Wilson nisu razumjeli, zašto se čudi stari mornar, koliko li se tek oni zabezeknuše, kad Tom odgovori mirnim glasom:
- Pa Duncan krstari ovim morem po zapovijedi vaše visosti.
- Po mojoj zapovijedi? - uskliknu Glenarvan.
- Da, milorde. Ja sam se samo držao vaših odredaba, koje ste mi javili vašim pismom od 14. siječnja.
522
- Mojim pismom! Mojim pismom! - čudio se Glenarvan.
U tom trenutku svih deset putnika opkoli Toma Austina i naprosto ga gutahu očima. Dakle, ipak je pismo s rijeke Snowy stiglo na Duncan?
- Čekajte - nastavi Glenarvan - da se razumijemo, jer mi se sve čini, da sanjam. Vi ste primili neko pismo, Tome?
- Jesam, pismo vaše visosti.
- U Melbourneu?
- U Melbourneu, baš kad sam završio s popravcima.
- A to pismo ...?
- Nije bilo napisano vašom rukom, ali vi ste ga potpisali, milorde.
- Tako je. Moje vam je pismo donio jedan kažnjenik >o imenu Ben Joyce.
- Nije, nego mornar Ayrton, odjelnik s Britanije.
- Da! Ayrton, Ben Joyce, to je jedan te isti čovjek. Jjcpo, a što je pisalo u pismu?
- Ono mi je naređivalo da odmah otplovim iz Melbo-irnea i da pođem krstariti pred istočnom obalom ...
- Australije! - kriknu Glenarvan takvom žestinom, da e zbunio starog mornara.
- Australije? - ponovi Tom razrogačenih očiju. - Ali tu1! Novog Zelanda!
- Australije, Tome, Australije! - potvrdiše u jedan glas i (ilcnarvanovi drugovi.
U tom trenutku Austin kao da se zbuni. Glenarvan mu govorio s toliko pouzdanja, da se poboja, nije li se pretio čitajući pismo. On, vjerni i točni mornar, pa da učini kvu pogrešku? Pocrvenje i smete se.
Priberite se, Tome - reče lady Helena. - Providnost t.iko odredila...
Ne, ne, gospođo, oprostite mi - nastavi stari Tom. -
nije moguće! Ja se nisam prevario! Avrton je pročitao
n u i kao i ja, i baš je on htio da pođem pred australsku
Ayrton? - uskliknu Glenarvan.
Da, on! On je tvrdio, da je to pogreška i da me vi če-i' n z.aljevu Twofold!
523
- Imate li još pismo. Tome? - zapita major, koga je to sasvim zaokupilo.
- Da, gospodine Mac Nabbse - odgovori Austin. - Idem po njega.
Austin otrča u svoju kabinu pod pramcem. Za tu minutu, koliko se on tamo zadržao, svi su se pogledavali bez riječi osim majora koji je oštro promatrao Paganela, a onda, pre-križivši ruke, reče:
- Časti mi, Paganele, mora se priznati, da bi to ipak bilo previše!
- Hm...? - promuca geograf koji je prignutih leđa i s naočalima na čelu naličio na golemi upitnik.
Austin se vrati. U ruci je držao pismo, što ga je napisao Paganel, a potpisao Glenarvan.
- Neka vaša visost izvoli pročitati - reče stari mornar. Glenarvan uze pismo i poče čitati:
- "Naredba Tomu Austinu, da bez oklijevanja otplovi i da dovede Duncan na 37. stupanj širine, pred istočnu obalu Novog Zelanda.

- Novog Zelanda! - kriknu Paganel poskočivši uvis. Zgrabi pismo iz Glenarvanovih ruku, protrlja oči, namjesti naočale na nos i pročita još jednom
- Novog Zelanda! - To izgovori glasom, koji se ne da opisati, a pismo mu pade iz ruku.
U tom trenutku osjeti, kako mu se nečija ruka spustila na rame. On se uspravi i nađe se oči u oči s majorom.
- Tako, dragi moj Paganele! - reče Mac Nabbs ozbiljnim glasom. - Sva je sreća, što niste Duncan poslali u Košinšinu!
Šala dotuče jadnog geografa. Opći homerski smijeh zahvati čitavu posadu. Paganel je kao lud teturao tamo-amo, hvatao se rukama za glavu i čupao kosu. Nije znao, što radi, a još manje, što bi htio uraditi. Nesvjesno se spustio niz stube krmene palube, prešao palubom posrćući, hodao a da ni sam nije znao kako, bez cilja i popeo se na pram-čano nadgrađe. Tu mu se noge zapletoše u kotur konopa. Posrnu, a rukama se uhvati za prvo uže koje mu je bilo najbliže.
Odjednom prasnu strahovit pucanj. Top na pramčanom nadgrađu opali, zasuvši mirne valove kartečom. Nespretni

•.<• Paganel uhvatio za okidač napunjena topa, i udarac je udario u kapislu. Tako je eto, udario grom. Geograf se sruši n.i stube nadgrađa i propade kroz grotlo u momčadski prostor.
za iznenađenjem od pucnja razliježe se urlik straha. Polio jaše se nesreće. Deset mornara potrča u potpalublje i izne-••"•"c Paganela, presavijena na dvoje.
Geograf nije ništa govorio.
Donesoše njegovo dugačko tijelo na krmenu palubu, l'rugovi čestitog Francuza bijahu očajni. Major, koji je u i ikvim prilikama odmah postao liječnik, upravo se spre-ii.u) da jadnom Paganelu skine odijelo, kako bi mu mogao previti rane, ali čim je stavio ruku na teškog ranjenika, on koči, kao da je dodirnuo električnu bateriju.
- Nikad! Nikad! - poviče učenjak, uvijajući svoje mr-uvo tijelo u prnje, i zakopča se s neobičnom živahnošću.
- Ali, Paganele! - reče major.
- Ne, kad vam kažem!
- Samo da vas pregledam ...
- Nećete me pregledavati!
- Možda ste slomili... - htjede nastaviti Mac Nabbs.
- Da - odgovori Paganel koji je već stajao na svojim lugim nogama - što sam slomio, popravit će brodski u-sar.
- Sto to?
- Uporu u momčadskom prostoru, koju sam slomio, kiul sam pao!
Na taj odgovor razliježe se opet opći smijeh. Odgovor umiri sve prijatelje čestitog Paganela koji osta živ i zdrav n.ikon doživljaja s topom na pramčanom nadgrađu.
"Svakako", pomisli major, "neobično sramežljiv geograf!" Uz.a sve to, pošto se oporavio od uzbuđenja, Paganel je p.ik morao odgovoriti na jedno pitanje kojemu se nije ni-! ,iko moglo izbjeći.
A sad, Paganele - zapita Glenarvan - odgovorite mi
no. Priznajem da je vašom rastresenošću upravljala
idnost. Mogu sa sigurnošću ustvrditi da bi bez vas Dun-
pao u ruke kažnjenika. Da nije bilo vas, ulovili bi nas
.' ii. Ali, tako vam boga, recite mi, kakvom natprirod-

nom zabludom svijesti i kakvom li ste to asocijacijom misli mogli napisati riječi Novi Zeland umjesto Australija.
- Eh, vraga! - uskliknu Paganel - zato što...
Ali u tom trenutku njegov pogled zape na Robertu i Ma-ry Grant, i 'on odgovori:
- Što ćete, dragi Glenarvan, jer sam bezuman, lud nepopravljiv stvor, i umrijet ću kao najveći rastresenjak, iz te kože ne mogu.
- Osim ako vas ne oderu - doda major.
- Da me oderu! - kriknu geograf bijesno. - Je li to neka aluzija?
- Kakva aluzija, Paganele? - zapita Mac Nabbs mirno. Svađa osta bez završetka. Tajna o Duncanovu boravku
bijaše rasvijetljena. Putnici, koji se spasiše na tako čudnovat način, mišljahu sad samo na svoje udobne kabine i na objed.
Glenarvan pusti da lady Helena, Mary Grant, major, Paganel i Robert pođu u krmeno nadgrađe, a on zadrži Johna Manglesa i Toma Austina, jer su imali starog mornara još mnogo toga pitati.
• - A sad, stari moj Tome - reče Glenarvan - odgovorite mi: zar vam se nije činio čudnovat taj nalog, da idete krstariti pred novozelandske obale?
- Da, vaša visosti! - odgovori Austin. - Veoma me je iznenadio. Ali nije moj običaj da ispitujem zapovijedi koje primam; ja ih izvršavam. Jesam li mogao drugačije postupati? Da nisam poslušao vaše zapovijedi, pa da se dogodila kakva nesreća, iie bih li ja bio kriv? Biste li vi drugačije uradili, kapetane?
- Ne bih, Tome - odgovori John Mangles.
- A što ste mislili? - zapita Glenarvan.
- Mislio sam, vaša visosti, da moram tamo poći kamo mi zapovijedate, za dobro Harrvja Granta. Mislio sam da ste nešto novo odlučili, da ćete se prevesti kojim brodom na Novi Zeland, a ja da vas čekam na istočnoj obali otoka. Uostalom, kad sam otplovio iz Melbournea, čuvao sam tajnu o smjeru puta, pa i posada je to doznala, tek kad smo bili na pučini, kad nam je već Australija iščezla iz vidika. Ali tada se dogodi na brodu nešto, što me je zbunilo.
526
- Što, Tome? - zapita Glenarvan.
-• Što - odgovori Tom Austin - da, kad je dan poslije odlaska odjelnik Avrton doznao, kamo Du.nca.ri plovi...
-• Avrton! - uskliknu Glenarvan. - Zar je on na brodu?
- Jest, vaša visosti.
- Avrton ovdje! - ponovi Glenarvan pogledavši Johna Manglesa.
- Tako je bog htio - odgovori mladi kapetan.
Za trenutak, brzinom munje, preleti pred očima obojice t i tavo Avrtonovo držanje, njegova unaprijed pripremljena iz.daja. Glenarvanova rana, pokušaj umorstva Mulradvja, nevolje ekspedicije koja je zaglibila u močvarama kod rijeke Snowy i čitava jadna prošlost. A sad je po nekoj čudnoj igri ••lučaja razbojnik u njihovim rukama.
- Gdje je on? - zapita živahno Glenarvan.
- U kabini pod pramcem - odgovori Tom Austin - i to pod stražom.
- A zašto ste ga zatvorili?
- Jer se razbjesnio, kad je vidio da jahta plovi prema Novom Zelandu; jer me htio prisiliti, da promijenim kurs; ICT mi je prijetio i, napokon, jer je htio pobuniti mornare. Vidio sam da je to osobito opasan čovjek, pa sam morao upotrijebiti mj.ere opreza protiv njega.
- A zatim?
- Otada je ostao u svojoj kabini, a više nije ni zahtijevao (ta iz.ade.

- Dobro, Tome.
U tom trenutku pozvaše Glenarvana i Johna Manglesa pod krmeno nadgrađe. Bijaše spreman objed koji im je bio Veoma potreban. Posjedaše oko stola i više i ne spomenuše Ayrtona.
Ali kad objedovaše i kad su se svi okrijepljeni i oporavljeni popeli na palubu, Glenarvan im saopći da je odjelnik na brodu. Ujedno im reče da ga kani izvesti pred njih.
- Je li potrebno da i ja prisustvujem tom ispitivanju? - z.apita lady Glenarvan. - Priznajem, dragi Edwarde, da
mi biti veoma neugodno gledati nesretnika.

- To je suočenje, Heleno - odgovori lord Glenarvan. - Ostani, molim te. - Ben Joyce rnbra pogledati u oči svim svojim žrtvama.
Lady Helena posluša i ostade. Mary Grant i ona sjedoše pokraj lorda Glenarvana. Oko njega se poredaše major, Pa-ganel, John Mangles, Robert, Wilson, Mulrady i Olbinett, svi koji toliko propatiše zbog njegove izdaje. Brodska posada se držala posve mirno i promatrala prizor, iako mu nije shvaćala ozbiljnost.
- Dovedite Ayrtona! - naredi Glenarvan.
Osamnaesto poglavlje AYRTON ILI BEN JOYCE
Ayrton se pojavi. On prijeđe palubu sigurnim korakom i pope se uza stube krmenog nadgrađa. Pogled mu bijaše mrk, zubi stisnuti, šake grčevito stegnute. Lik mu ne oda-vaše ni drskost ni poniznost. Kad stupi pred Glenarvana, prekriži ruke, te nijem i miran čekaše da ga pitaju.
- Ayrtone - reče Glenarvan - evo dakle i nas i vas na ovom Duncanu, što ste ga vi htjeli predati razbojnicima Bena Joycea!
Na te riječi lagano zadrhtaše usne odjelnika. Laka rumen obli njegovo neosjetljivo lice, ne rumen grižnje savjesti, već stida zbog neuspjeha. Na ovoj jahti, kojom je mislio zapovijedati kao gospodar, bijaše on sada zarobljenik, i njegova se sudbina imala odlučiti za nekoliko časaka.
On ipak ne odgovori ništa. Glenarvan strpljivo počeka; ali Ayrton je odlučio da tvrdoglavo šuti.
- Govorite, Ayrtone, imate li što reći! - nastavi Glenarvan.
Ayrton oklijevaše, bore mu se na čelu duboko nabraše; zatim reče mirnim glasom:
- Nemam ništa reći, milorde! Ludo sam se dao uhvatiti. Radite, što vas je volja!
Kad je to odgovorio, odjelnik skrenu pogled na obalu koja se ocrtavala na istoku, i pravio se kao da je potpuno

ravnodušan prema svemu, što se oko njega događa. Kad ga čovjek pogleda, pomislio bi da ga se ta ozbiljna stvar ne tiče. Ali Glenarvan bijaše odlučio da ostane do kraja strpljiv, imao je važna razloga koji ga je gonio da dozna stanovite pojedinosti iz tajanstvena života Ayrtonova, osobito one

, koje se tiču Harryja Granta i Britannije.
On stoga nastavi ispitivanje. Govorio je krajnjom blagošću i pri tom je silom nametao potpuni mir svom gnjevnome srcu.
- Nadam se, Ayrtone - nastavi lord - da ćete mi sva-I ako odgovoriti na neka pitanja koja vam želim postaviti. Kao prvo: kako vas moram zvati, Ayrton ili Ben Joyce? Jeste li vi ili niste odjelnik s Britannije.
Ayrton stajaše nepomično, promatrajući obalu, gluh na va pitanja. Glenarvanu zasjaše oči, ali nastavi s ispitivanjem:

- Hoćete li mi reći kako ste došli s Britannije i zašto • ic bili u Australiji?
Ista šutnja, ista nepomičnost.
- Čujte me dobro, Ayrtone! - nastavi Glenarvan. - i vaše je dobro da odgovarate. Može vam se uzeti u obzir sa iskrenost, a to vam je još jedino sredstvo. Po posljednji 11 vas pitam: hoćete li odgovarati na moja pitanja?
Ayrton okrene glavu prema Glenarvanu i pogleda ga 'vno u oči:
- Milorde - reče - nemam vam što odgovoriti. - i var je suda, a ne moja, da iznosi protiv mene dokaze.
- Lako je za dokaze! - odgovori Glenarvan.
•- Lako, milorde? - nastavi Ayrton podrugljivo. - Čini
i se da se vaša visost jako zaletjela. Ja tvrdim da bi se i
i i bolji sudac u Temple Baru sa mnom našao u čudu! Tko
itžo reći, zašto sam došao u Australiju, kad nema kapeta-
i (iranta, da to kaže? Tko može dokazati da sam ja Ben
>vci-, koga policija traži, jer me ona nije nikad imala u
kuma, a moji su drugovi na slobodi? Tko me može osim
•. optužiti, za kakav zločin, pa čak i za kakav nepošten
u? Tko mi može dokazati da sam se htio dočepati ove jahte
i .lati je razbojnicima? Nitko, čujete li, nitko! Vi sumnja-
• i'ihro, ali da bi se osudio čovjek, treba imati dokaza, a
male dokaza. Dok mi ne dokažetet suprotno, ja sam
i. odjelnik s Britannije.
kapetana Granta
529
Dok je govorio, Ayrton se bijaše raspalio, ali ubrzo opet posta ravnodušan, kao i prije. On je valjda mislio da će se tom njegovom izjavom svršiti ispitivanje, ali Glenarvan nastavi:
- Avrtone, ja nisam sudac koji vodi protiv vas istragu. To nije moj posao. Važno je samo da naši međusobni odnosi budu savim prečišćeni. Ne tražim od vas ništa što bi vas moglo izvrći neprilici. To je stvar suda. Ali vi znate, koga mi tražimo, i jednom me jedinom riječju možete vratiti na izgubljeni trag. Hoćete li govoriti?
Avrton zavrti glavom kao čovjek koji je odlučio šutjeti.
- Hoćete li mi reći gdje je kapetan Grant? - zapita Glenarvan.
- Neću, milorde - odgovori Avrton.
- Hoćete li mi kazati, gdje se nasukala Britannija?
- Još manje.
- Avrtone - nastavi Glenarvan gotovo molećim glasom - hoćete li barem, ako znate, gdje je kapetan Grant, to kazati ovoj jadnoj djeci koja čekaju samo riječ, s vaših usana?
Avrton posta neodlučan, lice mu se zgrči, ali promrmlja tiho:
- Ne mogu, milorde.
A zatim uzviknu jakim glasom, kao da se zasramio zbog te trenutne slabosti:
- Ne! Neću govoriti! Možete me objesiti, ako hoćete!
- Da, objesiti! - poviče Glenarvan u iznenadnoj navali Ijutine.
Zatim se svlada i nastavi ozbiljnim glasom:
- Avrtone, ovdje nema ni sudaca ni krvnika. U prvoj luci predat ćemo vas engleskim vlastima.
- To ja i Zelini - odgovori odjelnik.

Zatim se mirno vrati u kabinu, u kojoj bijaše zatvoren, ;i pred vrata postaviše dva mornara, da paze na svaki njegov pokret. Svjedoci ovog prizora raziđoše se gnjevni i očajni,
Što je sad mogao Glenarvan uraditi, kad su mu planovi propali zbog Avrtonove upornosti? Bijaše očito da mora iz vršiti osnovu, koju bijaše smislio u Edenu, to jest vratiti M u Evropu. Možda bi se kasnije mogao latiti zasada neuspi< log traženja, jer se činilo, da su svi tragovi Britannije n povratno izgubljeni. Poruci se više nije moglo dati nikak\<>
530
drugo tumačenje, a na trideset i sedmoj paraleli uopće nije bilo nikakve druge zemlje. Duncanu nije ostalo dakle drugo-nego da se vrati.
Pošto se posavjetovao sa svojim drugovima, Glenarvan pretrese pitanje povratka podrobnije s Johnom Manglesom. John pregleda spremišta za ugljen. Zalihe su mogle trajati još najviše petnaest dana. Zalihe je dakle trebalo dopuniti u prvoj luci.
John predloži da pođu u zaljev Talcahuano, gdje je Dun-can već jednom krcao ugljen prije polaska na put oko svijeta. To je najkraći put, a osim toga vodi po trideset i sedmoj paraleli. Kada se jahta dobro opskrbi, poći će prema jugu, oplovit će rt Hoorn i vratit će se u škotsku preko Atlantskog oceana.
Taj prijedlog prihvatiše i dadoše strojaru nalog, da po-i.iča tlak pare. Poslije pola sata brod je već plovio kursom l'rcma Talcahuanu Tihim oceanom koji bijaše dostojan svog mirnog imena. U šest sati navečer izgubiše se u toplim parama na obzorju i zadnje planine Novog Zelanda.
To je bio početak povratka. Žalosno putovanje za hrabre iinzioce koji se vraćaju bez Harrvja Granta! Posada, koja i>iiaše u početku radosna i puna pouzdanja, sad se vraćala n Kvropu utučena i slomljena. Nijedan od čestitih mornara • i li; ostao neuzbuđen kad pomisli da se vraća u svoj zavičaj,
' ipak bi se svi još dugo i rado izlagali opasnostima mora,,
no da nađu kapetana Granta.
Stoga ih poslije klicanja, kojim pozdraviše Glenarvanov vratak, obuze malodušnost. Nije više bilo onih neprestanih 'govora među putnicima, onih pričanja koja razveseljavahu lovanja. Svaki se uvukao u sebe, u svoju osamljenu kabinu, n j o tko je tko od njih izlazio na palubu.
Čovjek, koji je najviše iskazivao na brodu tužne i radosne li'i'ajc, koji bi do potrebe bio kadar izmisliti i još neku i li i - Paganel - bijaše sjetan i šutljiv. Jedva da se mogao iiln-ti. Njegova se prirodna govorljivost i francuska živah- i l>iotvorila u Šutnju i malodušnost. Činilo se čak da je iiiji nego njegovi drugovi. Kad bi Glenarvan spomenuo ponovo tražiti, Paganel bi mahnuo glavom kao čovjek,
• ničemu više ne nada i koji je već stvorio određeno
531
l
mišljenje o sudbini brodolomaca s Britannije. Osjećalo se, kako misli da su brodolomci nepovratno izgubljeni.
Na brodu je, međutim, bio jedan čovjek koji je mogao reći posljednje riječi o toj katastrofi, ali on je uporno šutio. To je bio Avrton. Nije bilo sumnje da nesretnik zna, ako ne pravo stanje kapetana Granta, a ono barem mjesto, gdje se dogodio brodolom. Ali bijaše očito, da bi Grant, kad bi ga našli, bio svjedok protiv njega. Stoga je on možda tako jogunasto šutio. Zbog toga su svi na njega bili gnjevni, a osobito mornari koji bi rado s njim obračunali.

Glenarvan je nekoliko puta pokušao saslušati odjelnika. Ali obećanja i prijetnje bijahu uzaludne. Avrtonova je tvrdoglavost išla tako daleko da i bijaše toliko nerazumljiva, da je major već počeo sumnjati, da Avrton uopće ništa ne zna. Toga je mišljenja bio i geograf, a to je potkrepljivalo njegove osobite misli o Harrvju Grantu.
Ali ako Avrton ne zna ništa, zašto ne prizna svoje neznanje? Ono mu nije moglo naškoditi. Njegova je šutnja samo još više oteščavala stvaranje nove osnove. Je li se po tome, što je Avrton nađen u Australiji, moglo zaključiti da je i Harry Grant na tom kontinentu? Trebalo je na svaki način nagovoriti Avrtona, da se o tome izjasni.
Vidjevši neuspjeh svoga muža, lady Helena zamoli dopuštenje, da se ona pokuša boriti s Avrtonovim jogunstvom. Možda će žena svojini blagim utjecajem uspjeti ondje, gdje muškarac nije uspio. Neće li se dogoditi kao u onoj priči o vjetru, koji nije mogao skinuti kabanicu s putnikovih ramena, a prva zraka sunca to je začas uradila? Poznavajući umnost svoje mlade žene, Glenarvan je pusti da radi, kako misli da je najbolje.
Toga dana, 5. ožujka, Avrtona dovedoše u kabinu lady Helene. Trebalo je da i Mary Grant prisustvuje razgovoru, jer je djevojčin utjecaj mogao biti velik, a lady Helena . nije htjela zanemariti ni najmanji izgled na uspjeh.
Obje žene ostadoše čitav sat s odjelnikom s Britannije, ali o njihovu se razgovoru nije moglo ništa doznati. Nitko nije doznao, što su one govorile, ni kakve su razloge upotrijebile, da iščupaju tajnu iz razbojnikove duše, sve pojedinosti iz tog razgovora ostadoše nepoznate. Kad su se rastajali-

s Ayrtonom, na njima se vidjelo, da nisu uspjele, a lice im je odavalo potpunu klonulost duha.
Kad su Ayrtona vodili u njegovu kabinu, mornari su ga z.bog toga na prolasku dočekali s prijetnjama. On je samo slijegao ramenima, što je još više razbjesnjelo posadu, tako da su se čak i sam Glenarvan i John Mangles morali umiješati.
Ali lady Helena se nije smatrala pobijeđenom. Ona se htjela do kraja boriti s tom dušom bez milosrđa, te sutradan pođe osobno u Ayrtonovu kabinu, da bi se uklonila neugodnim prizorima pri njegovu prijelazu preko palube.
Puna dva sata osta dobra i blaga Škotkinja sama oči u oči s razbojničkim vođom. Glenarvan, uzbuđenih živaca, lutaše oko kabine; čas bi odlučio da će do kraja iscrpsti sve, što bi moglo imati izgleda na uspjeh, čas bi se opet odlučivao, da će istrgnuti ženu iz mučnog razgovora.
Ali kad je lady Helena izašla, ovaj se put na njezinu licu moglo opaziti neko pouzdanje. Da li je uspjela iznuditi tajnu i pokrenuti u srcu nesretnika posljednju žilicu milosrđa?
Mac Nabbs, koji ju je prvi vidio, nije mogao suzdržati iK-hotičan pokret nevjerovanja.
Ubrzo se među posadom proču da je odjelnik napokon popustio molbama lady Helene. Kao da je svima protekla električna struja. Svi se mornari skupiše na palubi, brže ne-[•<) da ih je pozvala zviždaljka Toma Austina na manevar.
Glenarvan je, međutim, već potrčao u susret svojoj ženi.
- Je li progovorio? - zapita lord.
- Nije - odgovori lady Helena. - Ali je ipak popustio mojim molbama, utoliko, što sad želi s tobom razgovarati.
- Ah, draga Heleno, uspjelo ti je!
- Nadam se, Edvvarde.
- Jesi li mu što obećala, što bih ja morao ispuniti?
- Samo jedno, dragi prijatelju, da ćeš upotrijebiti sav -.vi)j utjecaj, da ublažiš sudbinu nesretnika.

- Dobro, draga Heleno. Neka Ayrton odmah dođe. l.ady Helena se vrati u svoju.kabinu zajedno s Mary
.mt, a Ayrtona dovedoše u blagovaonicu, gdje ga je čekao 11 Glenarvan.
533
Devetnaesto poglavlje NAGODBA
Čim je odjelnik stupio pred lorda, stražari se povukoše.
- Htjeli ste sa mnom govoriti, Avrtone? - poče Gle-narvan.
- Da, milorde - odgovori odjelnik.
- Samo sa mnom?
- Da, ali mislim, da bi bilo bolje, kad bi razgovoru prisustvovali major Mac Nabbs i gospodin Paganel.
- Bolje za koga?
- Za mene.
Avrton je govorio mirno. Glenarvan ga oštro pogleda, zatim pozove Mac Nabbsa i Paganela koji odmah dođoše.
- Slušam vas - reče Glenarvan, čim su njegovi prijatelji sjeli za stol.
Avrton se malo sabra pa zatim reče:
- Milorde, običaj je, da pri svakoj nagodbi ili ugovoru između dviju stranaka budu nazočni svjedoci. Eto, zato sam tražio, da dođu gospoda Paganel i Mac Nabbs. Jer, da vam točno kažem, ja vam želim predložiti da sklopimo jedan posao.
Naviknut na Avrtonov način izražavanja, Glenarvan ne trepnu ni okom, mada mu se činio čudan svaki posao koji bi on imao sklopiti s takvim čovjekom.
- Kakav je to posao? - zapita lord.
- Eto kakav - odgovori Avrton. - Vi želite od mene doznati neke pojedinosti koje vam mogu biti korisne. Ja pak želim dobiti od vas neke koristi koje će meni biti dragocjene. Dajte, pa da i ja dam, milorde! Pristajete li ili ne?
- Koje su to pojedinosti? - zapita Paganel.
- Ne! - prekinu ga Glenarvan. - Koje su to koristi? Avrton kimnu glavom u znak da je razumio neznatnu
razliku koju je dobacio Glenarvan.
- Evo, kakvu korist tražim - reče Avrton. - Vi me još uvijek mislite predati engleskim vlastima, milorde?
- Da, Avrtone, to traži pravda.
- Ne kažem da nije tako - odgovori mirno odjelnik. - Prema tome ne biste pristali da me pustite na slobodu?
534
Glenarvan se ustezao odgovoriti na takvo otvoreno pitanje. O tome, što će reći, zavisila je možda sudbina Harrvja Granta. Ipak osjećaj dužnosti prema pravdi nadvlada, i on reče:
- Ne, Avrtone, ja vas ne mogu pustiti na slobodu.
- Pa ja to i ne tražim - odgovori ponosno odjelnik.
- Onda, što hoćete?
- Nešto srednje, milorde, između vješala, koja me očekuju, i slobode, koju mi ne možete dati.
- A to je?
- Da me ostavite na nekom pustom otoku Tihog oceana s najnužnijim potrepštinama. Ja ću se već nekako izvući, kako znam, i pokajat ću se, ako budem imao vremena.
Glenarvan nije očekivao takav uvod. Pogleda svoja dva prijatelja koja su i dalje šutjela, pa razmisli nekoliko trenutaka, reče:

- Avrtone, ako ja pristanem na vaš prijedlog, hoćete li mi vi reći sve, što mi je potrebno da znam?
- Da milorde, to jest: sve, što znam o kapetanu Grantu i o Britanniji.
- Suštu istinu?
- Suštu.
- A tko mi to jamči?
- Ah, vidim, što vas uznemiruje, milorde: morate vjerovati riječi jednog zločinca. Da, doista! Ali šta ćete! U takvu smo položaju. Treba primiti ili odbiti.
- Vjerovat ću vam, Avrtone - odgovori jednostavno Glenarvan.
- I dobro ćete učiniti, milorde. Uostalom, ako vas prevarim, uvijek mi se možete osvetiti.
- Kako?
- Da me dođete ponovo uhvatiti na 'otok, s koga ne iiiogi^ pobjeći.
Ayrton je imao odgovor na sve. Prkosio je svim poteškoćama. Sam je iznosio dokaze protiv samoga sebe bez ikakva skanjivanja. Vidjelo se da raspravlja svoj "posao" s nepobitnim pouzdanjem. Nije bilo moguće predati se s više povjerenja. Ipak on pođe i dalje tim putem potpune nese-liićnosti.

- Milorde i gospodo - doda on - želim vas uvjeriti da igram s otvorenim kartama. Ne želim vas prevariti i hoću da vam dam još jedan dokaz moje iskrenosti u ovom poslu. Ja sam iskren, jer i sam računam na vašu iskrenost.
- Govorite, Avrtone - uzvrati Glenarvan.
~- Milorde, još mi niste dali riječ, da pristajete na moj prijedlog, a ja se evo ipak ne kolebam reći, da ja znam veoma malo o Harrvju Grantu.
- Malo! - začudi se Glenarvan.
- Da, milorde! Pojedinosti koje znam, više se odnose na mene, one se tiču samo mene i malo će vam pomoći da vas odvedu na trag, koji ste izgubili.
Na licima Glenarvana i Mac Nabbsa opazi se teško razočaranje. Oni su držali da odjelnik zna kakvu važnu tajnu, a on eto sad izjavljuje da njegove izjave nemaju gotovo nikakve vrijednosti. Samo je Paganel ostao miran.
Bilo kako mu drago, Avrtonova predaja, tako rekavši bez uvjeta, dirnu slušaoce, osobito kad je odjelnik još dodao:
- Eto, tako, sad znate, milorde, da je posao manje koristan za vas nego za mene.
- Svejedno - odgovori Glenarvan. - Primam vaš prijedlog, Avrtone. Dajem vam riječ da ću vas iskrcati na neki otok u Tihom oceanu.
- Dobro, milorde - prihvati odjelnik.
Je li taj neobični čovjek bio sretan i zadovoljan s tom odlukom? Moglo se posumnjati, jer njegovo bešćutno lice nije odavalo nikakva uzbuđenja. Doimao se, kao da se pogađa, za nekog drugog, a ne za sebe.
- Sad možete vi mene pitati - nastavi Avrton.
- Nemam vas što pitati - reče Glenarvan. -- Recite nam sve što znate, Avrtohe, ali nam kažite najprije, tko ste vi.
- Gospodo - odgovori Avrton - ja sam zbilja Tom Avrton, odjelnik s Britannije. Otputovao sam iz Glasgovva na brodu Harrvja Granta 12. ožujka 1861. Četrnaest smo mjeseci plovili zajedno Tihim oceanom tražeći neko zgodno mjesto, gdje bismo mogli utemeljiti škotsku koloniju.
Harry Grant bijaše čovjek velikih djela, ali među nama dvojicom dolazilo je do krupnih razmirica. Njegova mi ćud nije od-

govarala. Ja se ne znam pokoravati, a kad se Harry Grant na nešto odluči, onda ne trpi otpora. On je čovjek od željeza za sebe i za druge. Pa ipak, ja sam mu se opro. Pokušao sam pobuniti i posadu i prigrabiti vlast na brodu. Nije važno, jesam li imao pravo ili nisam. Bilo kako bilo, Harry Grant nije oklijevao, već me 8. travnja 1862. iskrcao na zapadnu obalu Australije.
- Australije? - upade major prekinuvši Avrtona u pričanju. - Prema tome, vi ste se iskrcali s Britannije prije dolaska u Callao, odakle potječu zadnje vijesti o njoj?
- Da - odgovori odjelnik - jer Britannija nije bila u Callau, dok sam ja bio na njoj. A na farmi Paddy O'Moora pričao sam vam o Callau, jer sam tu vjerojatnost doznao iz, vašeg pričanja.
- Nastavite, Ayrtone - reče Glenarvan.
- Nađoh se potpuno sam na gotovo sasvim pustoj obali, ali svega dvadeset milja od kaznenog zavoda u Perthu, glavnom gradu zapadne Australije. Lutajući po obali naišao sam na jednu skupinu kažnjenika koji pobjegoše iz zavoda. Pošao sam s njima. Nemojte zahtijevati, milorde, da vam opisujem život koji sam provodio pune dvije i po godine. Znajte samo da sam postao vođa te družine pod imenom Ben Joyce. U rujnu 1864. došao sam na irsku farmu. Pri mise me kao slugu pod mojim pravim imenom Ayrton. Čekao sam na priliku, da se dočepam kakva broda. To mi je bio glavni cilj. Dva mjeseca kasnije došao je Duncan. Kad itc posjetili farmu, milorde, ispričali ste čitavu povijest kapetana Granta. Tada sam doznao ono, što još nisam znao, da je Britannija pristala u Callau, da posljednje vijesti po-Iji-ču od lipnja 1862, dva mjeseca pošto sam se iskrcao, da l•• uhvaćena poruka, da je brod nestao na nekoj točki tri-
.1 sedme paralele i napokon, da iz ozbiljnih razloga tra-
Harrvja Granta na australskom kontinentu. Nisam bkli-
.ii). Odlučih da se dokopam Duncana, divnog broda, koji
imiakao i najbržim britanskim brodovima. Ali brod je
teško oštećen. Ja ga stoga pustih, neka ide u Melbour-
otkrih vam se u svom pravom svojstvu odjelnika i po-
ili vam se, da ću vas odvesti na mjesto brodoloma, koje
i si ih da se nalazi na istočnoj obali Australije. Tako sam
• vodio vašu grupu kroz pokrajinu Viktoriju. Moja me

družina pratila, držeći se čas iza nas, čas ispred nas. Moji ljudi počiniše u Camden Bridgeu nepotreban zločin, jer kad JDuncan dođe na istočnu obalu, više mi ne bi mogao pobjeći, a s tom bi jahtom ja postao gospodar oceana. Ja sam vas tako odveo, bez i trunka nepovjerenja s vaše strane, do rijeke Snowy. Putem su malo-pomalo crkavali konji i volovi, jer sam ih trovao gastrolobijem. Zaglibio sam kola u močvare kod rijeke Snowy. Na moje navaljivanje... Pa vi znate sve ostalo, milorde, i vjerujte mi: da nije bilo rastrese-nosti gospodina Paganela, danas bih ja zapovijedao Dunca-nom. To je moja povijest, gospodo. Moje izjave vam na, žalost ne mogu pomoći da nađete trag kapetana Granta. Vi prema tome vidite, da ste, sklapajući pogodbu sa mnom, zaključili slab posao.
Odjelnik zašuti, prekriži ruke po svom običaju i pričeka. Glenarvan i njegovi prijatelji su šutjeli. Osjećali su da je neobični zločinac govorio istinu. Duncanova otmica nije uspjela zbog slučaja, koji nije ovisio o njegovoj volji. Njegovi saučesnici bijahu na obali Twofold Baya, što je svjedočila i kažnjenička košulja, što ju je Glenarvan našao. Držeći se zapovijedi koje su dobili od svog vođe, čekali su i vrebali na jahtu i napokon, kad im je dodijalo čekati, latili se po svoj prilici svog starog zanata pljačkaša i palikuća po Novom Južnom Walesu.
Major poče prvi ispitivati, da bi utvrdio neke datume, koji se odnose na Britanniju.
- Dakle, vi ste se na zapadnu obalu Australije iskrcali doista 8. travnja 1862?
- Točno tog dana - odgovori Ayrton.

- A znate li, kakve je namjere imao onda Harry Grant?
- Veoma neodređene.
- Svejedno, recite, Ayrtone - reče Glenarvan. - I najmanji znak može nas dovesti na dobar put.
- Sve, što vam mogu reći, jest, to, milorde - odgovori odjelnik - da je kapetan Grant htio posjetiti Novi Zeland. Taj dio njegova plana nije izvršen za vrijeme mog boravka na brodu. Nije prema tome isključeno da je Britannija iz Callaa pošla istraživati zemlju Novog Zelanda. To bi se podudaralo s datumom 27. lipnja 1862. koji se u poruci spominje kao datum brodoloma trojarbolnjaka.
538
- Očito - reče Paganel.
- Ali - doda Glenarvan - u ostacima očuvanih riječi u poruci nijedna se ne može primijeniti na Novi Zeland.
- Na to vam ne znam ništa odgovoriti - reče mornar.
- Dobro, Ayrtone - nastavi Glenarvan. - Vi ste održali svoju riječ, a ja ću održati svoju. Odlučit ćemo, na koji ćemo vas otok Tihog oceana iskrcati.
- Sasvim svejedno, milorde - odgovori Ayrton.
- Vratite se u vašu kabinu - završi Glenarvan - i čekajte našu odluku.
Ayrton ode u pratnji dvaju mornara.
- Taj je zlikovac mogao biti čovjek - reče
-
major.

- Da - potvrdi Glenarvan. - Jake je on i razborite naravi. Zašto su se njegove sposobnosti morale okrenuti na y.lo?
- A Harry Grant?
- Bojim se da je nestao zauvijek! Jadna djeca, tko bi i i n mogao reći, gdje im je otac?
- Ja - odgovori Paganel. - Da, ja!
Moglo se opaziti da je inače toliko razgovorljiv i nestrpljivi geograf jedva i progovorio za vrijeme ispitivanja Ayr-tona. Slušao je, i ne otvarajući usta. Ali ta jedna jedina riječ vrijedila je kao sve ostale. Glenarvan, čuvši to, skoči.
- Vi? Vi, Paganele, vi znate, gdje je kapetan Grant?
- Da, ako se to uopće može znati - odgovori geo-Hraf.
- A odakle to znate?
- Eto opet iz te poruke.
- Ah! - uzdahnu major posve nepovjerljivo.
- Najprije poslušajte, Mac Nabbse - reče Paganel - pa ćete kasnije imati vremena da sliježete ramenima. Prije vam nisam htio reći, jer mi ne biste vjerovali. Osim toga, i bez koristi' je.
A danas sam se odlučio stoga, što se Ayrtono-vo mišljenje podudara s mojim.
- Dakle, Novi Zeland? - zapita Glenarvan.
- Slušajte i sudite - odgovori Paganel. - Nisam bez i azloga, ili točnije, nisam bez jednog razloga učinio pogrešku koja nas je spasila. U trenutku, kad sam pisao ono pismo, koje mi je kazivao u pero Glenarvan, po glavi mi se vrzla riječ Zeoland. Evo zašto: sjećate se, da smo bili u ko-
539
lima. Mac Nabbs je upravo pričao lady Heleni o kažnjeni-cima, bio joj je dao onaj broj Australian and Zealand Ga-zette koji je pisao o katastrofi kod Camden Bridgea. Dakle, u trenutku, kad sam pisao, novine su ležale na zemlji i tako su bile presavijene, da su se

mogla vidjeti samo dva sloga od naslova. Ta dva sloga bijahu aland. Kakva li mi je u tom trenutku sinula svjetlost u mozgu? Aland je baš riječ iz engleske poruke, nju smo preveli u kopno. A ona može biti i svršetak imenice Zealand.
- Aha! - uskliknu Glenarvan.
- Da - nastavi Paganel potpuno uvjeren - to mi je tumačenje bilo izmaklo, a znate zašto? Jer sam ja uglavnom radio po francuskoj poruci koja je potpunija, a te riječi u njoj nema.
- Oh! oh! - nato će major. - Tu ima mnogo maštanja, Paganele, a vi olako zaboravljate svoja prijašnja tumačenja.
- Govorite, majore, spreman sam vam odgovarati.
- Onda - nastavi Mac Nabbs - što je s našom riječi austral?
- Ono, što je bilo u početku. Ona označava samo južne krajeve, australes.
- Dobro. A ona dva sloga indi koje ste prvi put uzeli kao korijen riječi indiens, Indijanci, a poslije za korijen riječi indigenes, domoroci?
- A treći i posljednji put - odgovori Paganel - uzimam ih kao prvi dio riječi indigence, što znači potreba, nevolja ili nestašica.
- A contin - uskliknu Mac Nabbs - znači li to još uvijek kontinent?
- Ne! Jer je Novi Zeland samo otok.
- Pa? ... :- začudi se Glenarvan.
- Dragi lorde - odgovori Paganel - ja ću vam prevesti poruku i po trećem tumačenju, a vi sudite. Samo dvoje pri-pominjem: prvo, zaboravite, što bolje možete, prijašnja tumačenja, i izbrišite iz svog sjećanja prijašnje misli; drugo, neka će vam se mjesta činiti na silu nategnuta. Možda ih ja slabo prevodim, ili su bez značenja, kao na primjer riječ agonie koia mi osobito bode u oči, ali je ne mogu drugačije prevesti. Osim toga ja se pri tumačenju oslanjam na fran-

cuski tekst, a ne zaboravite da ga je pisao Englez, kome osobine francuskog jezika nisu baš sasvim poznate. Kad sam vam to rekao, mogu započeti:
I Paganel, naglašujući svaki slog, izgovori polagano ove riječi:
- Le 27 juin 1862, le trois-mdts Britannia, de Glasgow, a sombre, apres une longue agonie, dans les mers australes sur les cotes de la Nouvelle-Zelande - engleski Zealand! - deux matelots et le capitaine Grant ont pu y aborder. La, cončmM-ellement en prole a une cruelle indigence, ils ont jete će document par... de longituđe et 37°ir de toitude. Venez a leur secours, ou ils sont perdus*
Paganel zastade. Njegovo tumačenje bijaše prihvatljivo. Ali baš zato što se činilo vjerojatno kao i prijašnja, moglo je biti netočno kao i ona. Glenarvan i major stoga i ne htje-doše raspravljati. Međutim, pošto nisu nađeni tragovi Bri-tannije ni na patagonskim obalama, ni na australskim, kojim zemljama prolazi trideset sedma paralela, činilo se da bi se mogli naći na Novom Zelandu. Njegovi se prijatelji osvrnuše upravo na tu Paganelovu napomenu.
- A sad nam recite, Paganele - zapita Glenarvan - z.ašto ste dva mjeseca krili to tajno tumačenje?
-- Jer nisam htio probuditi još jednom uzaludnih nada. Uostalom, mi smo putovali u Auckland, koji baš leži na paraleli, koja se spominje u poruci.
- Ali onda, kad su nas odveli s tog puta, zašto onda l o niste rekli?
- Zato, jer ma koliko da je točno to tumačenje, ono ne može pripomoći da se spasi kapetan.
- Zašto, Paganele?

- Jer ako prihvatimo pretpostavku, da se kapetan Harry r.rant nasukao na ~Novom Zelandu, čim se dvije godine nije javio, znači da je poginuo ili kod brodoloma ili od zdanđana.
- Prema tome vi mislite?... - zapita Glenarvan.
* 27. lipnja 1862, trojarbolnjak Britannia, iz Glasgowa potonuo je poslije iiKi- agonije u južnim morima na obali Nove Zelandije - engleski Zealand! - >\.i mornara i kapetan Grant stigoše na kopno. Tu neprestano u opasnosti od H ove nestašice, oni baciše, ovu poruku na... dužine i 37011' širine. Dođite i u pomoć, ili su propali.
541
- Da bi se možda mogli naći kakvi tragovi brodoloma, ali da su brodolomci s Britannije nestali zauvijek.
- Šutimo o svemu tome, dragi prijatelji - reče Glenarvan - i prepustite meni da izaberem čas, kad ću žalosnu vijest javiti djeci kapetana Granta.
Dvadeseto poglavlje KRIK U NOĆI
Posada je ubrzo doznala da Avrtonova izjava nije rasvijetlila tajanstveni položaj kapetana Granta. Na brodu zavlada duboka malodušnost. Svi se bijahu ponadali da će odjelnik nešto otkriti, ali on nije znao ništa što bi Duncan odvelo na trag B'ritarmiji.
Jahta je prema tome nastavila ploviti istim putem. Trebalo je još samo izabrati otok, na kome će ostaviti Avrtona. Paganel i John pogledaše na brodske karte. Baš na trideset i sedmoj paraleli nalazio se jedan osamljeni otočić, poznat pod imenom Marija Terezija. Bijaše to greben usred Tihog oceana na tri tisuće pet stotina milja od američke obale i tisuću i pet stotina milja od Novog Zelanda. Na sjeveru je najbliža zemlja otočje Tuamotu, pod francuskim protektoratom. Na jugu ništa sve do vječnog leda Južnog pola. Na taj usamljeni otok nikad nije dolazio nijedan brod, Do njega nije dopirao nikakav glas iz ostalog svijeta. Na njemu se odmaraju samo ptice za oluja, kad prelijetaju preko oceana, a na mnogim kartama čak nije ni zabilježena opasna hrid, o koju se razbijaju valovi Tihog oceana.
Ako se igdje može naći potpuna osamljenost na Zemlji, onda je to na tom otoku koji se nalazi izvan svih ljudskih putova. Njegov položaj pokazaše Avrtonu. Avrton pristade da živi daleko od ostalih ljudi, i jahta okrenu kurs na Mariju Tereziju. Do tog trenutka Duncan je plovio ravnom crtom koja vodi prema otoku i zaljevu Talcahuano.
Poslije dva dana, u dva sata, izvidnik je javio kopno na vidiku. To je bila Marija Terezija, duga, niska, jedva se izdizala iz mora, doimala se kao golemi kit. Još je trideset
542
milja bilo između otoka i jahte koja je svojom pramčanom siatvom sjekla more brzinom od šesnaest čvorova.
Malo-pomalo otočić se sve više isticao na obzorju. Sunce, koje se spuštalo k zapadu, pokazivalo je u punoj svjetlosti kao izrezanu njegovu hirovitu sliku. Tu i tamo dizalo se nekoliko niskih vrhunaca, obasjanih sunčanim zrakama.
U pet sati Johnu Manglesu se pričini da vidi laki dim koji se dizao u zrak.
- Je li to vulkan? - zapita kapetan Paganela koji je s dalekozorom promatrao novu zemlju.
- Ni sam ne znam, što da mislim - odgovori Paganel - Marija Terezija je slabo poznata. Ipak se ne treba čuditi, uko je i ona postala uslijed podmorskog izdizanja, to jest vulkanskim silama.
- Ali - reče Glenarvan - ako ga je erupcija stvorila, nema li opasnosti, da će ga erupcija i uništiti?

- Nije jako vjerojatno - odgovori Paganel. - Za otok se zna već nekoliko stoljeća, što je svakako neko jamstvo. Kad se u Sredozemnom moru pojavio otok Julija, on nije ostao dugo vremena izvan mora, već je iščezao nekoliko mjeseci poslije postanka.
- Dobro - reče Glenarvan. - Misliš li, Johne, da možemo još večeras pristati?
- Ne možemo, visosti. Duncan ne smijem izvrgavati po noći obali koju ne poznajem. Držat ću ga pod slabijom parom i krstarit ću pred obalom, a sutra u zoru poslat t'rmo čamac na otok.
U osam sati navečer, iako je bila samo pet milja u vjetar ml broda, Marija Terezija se doimala samo kao neka produ-Jc-na sjena koja se jedva vidjela. Duncan se još uvijek približavao.
11 devet sati vidjela se dosta jaka svjetlost. U mraku je Km jela neka vatra. Bila je stalna i nepomična.
To bi moglo potvrditi da je vulkan - reče Paganel reći pažljivo.
Ipak - odgovori John Mangles - na toj bi daljini -i ali čuti tutnjavu koja prati svaku erupciju, a istočnjak ni ne donosi nikakvu buku do ušiju.

umi
- Doista - reče Paganel - taj vulkan gori, a ne govori. Čak bi se reklo da se prekida kao kakav svjetionik na blijesak.
- Imate pravo - nastavi John Mangles - a ipak ovdje nema obale sa svjetionicima. Ah! - uskliknu on - opet vatra! Ovaj put na obali! Gledajte! Miče se! Mijenja mjesto!
John se nije varao. Pojavila se nova vatra koja kao da se ponekad gasila, a zatim se opet rasplamtjela.
- Otok je prema tome naseljen? - reče Glenarvan.
- Očito divljacima - odgovori Paganel.
- Ali onda ne možemo tu ostaviti odjelnika.
- Ne možemo - odgovori major. - To bi bio veoma loš dar čak i za divljake.
- Potražit ćemo kakav drugi pusti otok - reče Glenarvan koji se morao osmijehnuti na doskočicu Mac Nab-bsa. - Obećao sam Avrtonu život, i ja želim održati svoju riječ.
- U svakom slučaju, pazimo - reče Paganel. - Ze-lanđani imaju divljački običaj da varaju brodove pomičnim vatrama, kao što su nekad radili stanovnici Cornwalla. Domoroci na Mariji Tereziji prema tome znaju za to lukavstvo.
- Četvrt dalje! - zapovijedi John kormilaru. - Sutra u zoru znat ćemo, na čemu smo.
U jedanaest sati putnici i John Mangles pođoše u kabine.
Na pramcu je šetao samo pramčani stražar, a na krmi je bio samo krmilar na svom mjestu.
U tom trenutku dođoše na krmenu palubu Mary Grant i Robert.
Oboje kapetanove djece nasloniše se na ogradu i žalosno promatrahu fosforesciranje mora i sjajnu Duncanovu brazdu. Mary je mislila na Robertovu budućnost; Robert je mislio na budućnost svoje sestre. Oboje su mislili na svog oca. Je li još živ mili otac? Zar se smiju odricati svake nade? Nipošto; ta kakav bi im bio život bez njega? Što bi bilo s njima? Što bi već do sada bilo s njima da nema lorda Gle-narvana i lady Helene.
Dječak, koga je nevolja učinila zrelim, pogađao je misli koje su mučile njegovu sestru. On uze Marvnu ruku.

- Mary - šapnu joj Robert - ne treba nikad očajavali. Sjeti se kako nam je govorio otac: "Hrabrost iznad svega!" Napunimo srca tom hrabrošću kojom je on sve svladavao. Dosad si ti radila za mene, draga sestro, a odsada ću ja radili za tebe.
- Roberte dragi! - odgovori djevojka.
- Moram ti nešto reći - nastavi Robert. - Nećeš se ljutiti, Mary?

- Zašto bih se ljutila, dijete moje?
- I ti ćeš mi dopustiti?
- što hoćeš? - zapita uznemireno Mary.
- Sestro! Ja bih htio biti mornar ...
- Htio bi me ostaviti? - uzviknu djevojka stišćući bratovu ruku.
- Da, sestro! Bit ću mornar kao otac, mornar kao kapetan John! Mary, draga Mary! Kapetan John još nije izgubio svaku nadu. Ti ćeš isto kao i ja vjerovati u njegovu odanost. On mi je obećao da će od mene načiniti dobra i sposobna mornara, a do tada mi ćemo zajedno tražiti oca. Reci, sestro, da hoćeš! Ono, što je sve naš otac učinio za nas, i naša je dužnost, da mi, ili barem ja učinim za njega. Moj život ima cilj, kome ću se sav odati. Tražiti, uvijek tražiti onoga koji nas nikad ne bi ostavio. Mary draga, kako je dobar bio naš otac!
- I vrlo plemenit i velikodušan! - nastavi Mary. - Znaš li, Roberte, da je on već bio ponos naše domovine i da bi bio jedan od velikih njezinih sinova, da ga sudbina nije zaustavila na putu?
- Još me pitaš! - odgovori Robert.
Marv Grant zagrli Roberta. Dječak osjeti da mu njezine suze kapaju po čelu.
- Mary! Mary! - kliknu Robert. - Uzalud ne govore naši prijatelji, uzalud su se obavili šutnjom, ja se još nadam i uvijek ću se nadati! čovjek kao moj otac ne umire prije negoli je izvršio svoj zadatak!
Mary nije mogla odgovoriti. Jecanje ju je gušilo. U njezinoj se duši sudaralo tisuću osjećanja na pomisao, da će se učiniti novi pokušaj, da se nađe Harry Grant, i da je odanost mladog kapetana neograničena.

- Zar se gospodin John još uvijek nada? - zapita Mary.
- Da - odgovori Robert. - On je naš brat koji nas neće nikad ostaviti. Bit ću mornar, je li, sestro? Mornar, koji će s njim zajedno tražiti oca! Hoćeš li?
- Ah, da li hoću? - odgovori Mary. - Ali, zar da se rastanemo? - promrmlja djevojka.
- Nećeš biti sama, Mary. Ja to znam. Moj prijatelj John mi je rekao.'-Gospođa Helena neće dopustiti da je ostaviš. Ti si žena, ti možeš primiti njezino dobročinstvo. Bila bi nezahvalna kad bi odbila. Ali muškarac mora sam sebi stvoriti život, to mi je otac stotinu puta rekao.
- Ali što ćemo s našom dragom kućom u Dundeeu koja je puna uspomena.
- Očuvat ćemo je, draga sestrice. Naš prijatelj John i lord Glenarvan sve su to uredili, i to dobro uredili. Lord će te uzeti kao svoju kćer u malcolmski dvorac. Lord je to rekao Johnu, a moj prijatelj John je rekao meni. Tu ćeš biti kao kod svoje kuće i imat ćeš s kim govoriti o našem ocu, sve dok ti ga John i ja jednog dana ne dovedemo. Ah, kako će biti sretan taj dan! - uzviknu Robert, kome se s čela žarilo oduševljenje.
- Brate moj, dijete moje - odgovori Mary - kako bi naš otac bio sretan, kad bi te mogao čuti! Kako si sličan našem dragom ocu, Roberte! Kad odrasteš, bit ćeš kao i on.
- Neka te bog čuje, Mary - reče Robert zarumenjevši se od svetog sinovskog ponosa.
- Ali kako ćemo se odužiti lordu i lady Glenarvan? - zapita Mary Grant.
- Oh, to neće biti teško! - uzviknu Robert s dječjim pouzdanjem. - Poštujemo ih, volimo ih, to ću im reći, cje-livat ću ih, i jednog dana kad mi se pruži prava prilika, ja ću za njih i umrijeti.
- Naprotiv,' živi za njih! - uzviknu djevojku ljubeći bratovo čelo. - To će i njima i meni biti milije.
Zatim, predajući se neizrecivim sanjarijama, oboje se kapetanove djece pogledaše u neodređenom mraku noći. Ipak, u mislima su još uvijek razgovarali, pitali su i odgovarali. U mirnu su se moru rađali dugi valovi, a vijak je osla-

546
l
\l|;i(>tu tami svijetao vrtlog. Tada se zbi neobičan i doista ii. 1 1 prirodan događaj. Brat i sestra, nekom magnetskom silom koja povezuje duše na tajanstven način, imali su istodobno neku vrstu halucinacije. Iz tih, naizmjence mračnih i sjajnih valova kao da je do Mary i Roberta dopro neki rl.is, a od dubokog i tužnog zvuka uzdrhtaše sve žilice nji-Imva srca.
- U pomoć! U pomoć! - vikao je glas.
- Mary! - kriknu Robert. - Jesi li čula? Jesi li čula? I uspravivši se odmah nad ogradom nagnuše se preko
n je i ispitivahu pogledom dubinu noći.
Nisu vidjeli ništa osim mraka koji se pružao bez kraja.
- Roberte! - reče Mary, blijeda i uzrujana. - Uči-mli) mi se... Da, učinilo mi se kao i tebi... Oboje smo u I-H ..'iiici, dragi Roberte...
Ali novi krik dopre do njihovih ušiju; ovaj put bila je obmana tako silna, da oboje kriknuše iz dna srca:
- Oče! Oče moj!
To je bilo i previše za Marv Grant. Slomljena uzbuđenjem sruši se bez svijesti na ruke Robertu.
- U pomoć! - povika Robert. - Sestra! Otac! U po-
I'ritrča krmilar i podiže djevojku. DotrČaše mornari sa 11.1z0, zatim John Mangles, lady Helena, Glenarvan koje je •- ' U) iznenada probudilo.
- Sestra mi umire, a otac je tamo - vikao je Robert, •"l .iz.ujući valove. Nisu mogli razumjeti njegove riječi.
Da - ponavljao je Robert - moj otac je tamo. - Čuo HM očev glas. I Mary ga je čula zajedno sa mnom.
i lom se' trenutku osvijesti i Mary; prestravljena, luda povika:
Otac! Otac je tamo!
• i-sivtna djevojka, dižući se i naginjući se preko ograde, '<• skočiti u more.
M i lorde! Gospođo Heleno! - ponavljala je djevojka i mkc - velim vam da je moj otac tamo. Uvjeravam l a sam čula njegov glas, kako dolazi iz valova, kao kao zadnji pozdrav!
547
Tada jadno dijete opet spopadoše grčevi i napadaj. Otimala se. Moradoše je prenijeti u kabinu, a lady Helena pođe za njom, da je njeguje, dok je Robert neprestano ponavljao:
- Moj otac je tamo! Otac je tamo! Siguran sam, milor-de!
Svjedoci tog bolnog prizora napokon su shvatili da je oboje djece bilo žrtva halucinacije. Ali kako da ih sad razuvjere, kad su tako snažno obmanuti?
Glenarvan ipak pokuša. Uze Roberta za ruku i reče:
- Čuo si glas svoga oca, drago dijete?
- Da, milorde! - Tamo usred valova! Vikao je: u pomoć! u pomoć!
- A ti si prepoznao njegov glas?
- Da li sam prepoznao njegov glas, milorde? Oh! Jesam! Kunem vam se! I sestra ga je čula, i ona ga je prepoznala. Kako možete misliti da smo se oboje prevarili! Milorde, pođimo u pomoć mom ocu! čamac! čamac!
Glenarvan je shvatio da neće moći razuvjeriti jadno dijete. On ipak učini i posljednji pokušaj te pozove krmilara.
- Havvkinse, jeste li vi bili na krmilu, kad se to dogodilo gospođici Mary?
- Jesam, vaša visosti - odgovori Havzkins.
- I vi niste ništa vidjeli, ništa čuli?

- Ništa.
- Vidiš, Roberte?
- Da je to bio Hawkinsov otac - odgovori dječak snagom koja se ne da ukrotiti - Havvkins ne bi rekao da nije ništa čuo. To je bio moj otac, milorde! Moj otac... Moj otac ...
Robertov se glas izgubi u jecanju. Problijedi i zanijemi pa se i on onesvijesti. Glenarvan dade i njega odnijeti u krevet, i dijete svladano uzrujanjem, pade u težak san.
- Jadni sirotani! - reče John Mangles. - Bog ih kuša na strašan način.
- Da! - potvrdi Glenarvan. - Strašna je bol kod oboje izazvala u istom trenutku sličnu halucinaciju.
- Kod oboje? - mrmljaše Paganel. - Čudnovato! Znanost to ne priznaje.
548

Zatim, dajući znak svima da šute, Paganel se nagnu preko ograde i osluhnu. Duboka tišina vladala je svuda. On povika snažnim glasom. Ništa mu ne odgovori.
- čudnovato! - ponavljao je geograf vraćajući se u Kabinu. - Potpuna suglasnost misli i bola nije u stanju
jtumačiti tu pojavu.
^Sutradan, 8. ožujka, u pet sati ujutro, u prvu zoru, skuše svi putnici na palubi. Mary i Robert bijahu među la, jer ih nije bilo moguće zadržati. Svatko je htio po-lati zemlju koja se jučer jedva vidjela. Dalekozorima promotriše sve glavne točke otoka. Jahta plovila duž obale na daljini od jedne milje. Pogledom se jfla razlikovati svaka pojedinost. Odjednom Robert krik-Dječak je tvrdio da je vidio kako dva čovjeka trče i mašu "ina, a treći maše zastavom.
l-- Engleska zastava! - kliknu John Mangles koji je njegov dalekozor.
- Doista - potvrdi Paganel okrenuvši se naglo Ro-tu
Vlilorde - zavapi Robert dršćući od uzrujanja - mi-ako nećete da otplivam do obale, naredite da spuste
I Ah! Milorde, na koljenima vas molim da se ja prvi ni!
i k o se nije na brodu usudio progovoriti. Kako? Na lučiću, kroz koji prolazi trideset sedma paralela, tri ;i, brodolomci, Englezi! I sjećajući se jučerašnjeg do-, svaki je pomislio na onaj glas, koji su Mary i Robert noći... Djeca su se možda prevarila samo u jednom
lu: možda je do njih dopro kakav glas, ali je li to moli glas njihova oca? Ne, sto puta ne! Misleći na užas-t"čaranje koje ih je čekalo, svaki se bojao da nova ne premaši njihovu snagu. Ali tko bi ih mogao za-' I.ord Glenarvan nije imao hrabrosti već povika:
II čamac!
as čamac bijaše već u moru. Oboje kapetanove djece, •narvan, John i Paganel skočiše u nj, i čamac hitro pod pritiskom šestorice veslača koji uzeše bijesno
ilvadeset metara od obale Mary strahovito kriknu: Moj otac!
549
Jedan je čovjek stajao na obali između druge dvojice. Njegov visok i snažan stas, njegov izraz lica, i blag i smion a isto vrijeme, pokazivao je izrazitu mješavinu crta Mary i Roberta Granta. To je bio doista čovjek, koga su oboje toliko puta opisivali. Njihovo ih srce nije prevarilo. Bio je to njihov otac, kapetan Grant.
Kapetan ću Maryn krik, raširi ruke i sruši se na pijesak kao gromom ošinut.
Dvadeset prvo poglavlje OTOK TABOR
Od radosti se ne umire, pa se osvijestiše i otac i djeca čak i prije nego ih dovedoše na jahtu. Tko da opiše prizor! Tu su riječi slabe. Sva je posada plakala, kad je vidjela tri bića u nijemu zagrljaju. Kad se Harry Grant popeo na palubu, on kleknu. Pobožni se Škot htio, čim stupi na ono, što je za njega značilo tlo domovine, zahvaliti bogu na spasenju.

Zatim, okrenuvši se lady Heleni, lordu Glenarvanu i njihovim drugovima, on im se zahvali glasom koji se gušio od ganuća. Djeca su mu ispričala u nekoliko riječi čitavu Dun-canovu povijest, još dok su se prevozili s otočića na jahtu.
Koliko je mnogo dugovao plemenitoj ženi i njezinim drugovima. Zar se nisu svi oni, počev od lorda Glenarvana pa do posljednjeg mornara, borili za njega? Nisu li za njega mnogo prepatili? Harry Grant izražavao je svoju zahvalnost iz dna srca plemenito i jednostavno, njegovo je muževno lice bilo ozareno čistim i blagim uzbuđenjem, da se čitava posada osjetila nagrađenom i preko svojih muka. Čak se i neosjetljivu majoru pojavi na oku suza koju nije mogao uzdržati. A vrijedni je Paganel plakao kao dijete koje i ne misli sakriti svojih suza.
Harry Grant se nije mogao sit nagledati svoje kćeri. Bijaše mu lijepa i dražesna. On je to govorio i ponavljao na sav glas, pozivajući se na lady Helenu kao svjedoka, da njegova roditeljska ljubav ne pretjeruje. Zatim se okrenu sinu,
550
- Kako je narastao! Čitav čovjek! - kliknu oduševlje-
Obasipao je djecu tisućama cjelova koji se bijahu naku-li u njegovu srcu za dvije godine od rastanka.
Robert mu predstavi sve svoje prijatelje pa je našao riti, da o svakom na drugi način kaže jedno te isto, jer svi j, jedan kao i drugi, bili neizmjerno dobri prema njima si-ličima. Kad je došao red na Johna Manglesa, kapetan po-imcnje kao djevojka, a kad je odgovarao Marynu ocu, glas
je podrhtavao.
Lady Helena pripovjedi potom Harryju Grantu, što su doživjeli na putovanju, i kaza mu da se može ponositi Djiiu sinom

i svojom kćeri.

llarry Grant dozna i za junačka djela mladog junaka te Etia kako je njegov sin već dobrim dijelom platio lordu enurvanu očev dug. Tada je John Mangles tako govorio o lry da je Harry Grant, kome je lady Helena već bila rek-nckoliko riječi, uzeo ruku svoje kćeri, položio je u pošteni ku mladog kapetana pa, obraćajući se lordu i lady Btutrvan, reče:
•- Milorde, i vi, gospođo, blagoslovimo našu djecu! Kad se napričaše i kad sve ponoviše po tisuću puta. Gle-vnn obavijesti Harryja Granta o svemu, što se ticalo tona. Grant potvrdi priznanje odjelnika o tome, da se
na australskoj obali.
To je pametan i odvažan čovjek - prizna Harry m n t - ali su ga strasti navele na zlo. Želim da ga promi-utijc i kajanje vrati k dobru!
H.\iry ^rant poželi počastiti svoje nove prijatelje na oto-
i abor, prije nego što bi Avrtona iskrcali na tu stijenu.
ih da posjete njegovu drvenu kuću i da sjednu za
canskog Robinzona. Glenarvan se zajedno sa svojim
i.i radosno odazva pozivu. Robert i Mary gorjeli su
strpljivosti, da vide pusto mjesto, gdje je kapetan
i z.a n j ima.
u-miše čamac. Malo kasnije iskrcaše se na obali oto-itac, oboje djece, lord i lady Glenarvan, major, John i-s i Paganel.
nrkoliko sati obiđoše čitavo imanje Harryja Granta. je zapravo vrh jedne podmorske planine, zaravan
551

\
puna bazaltnih stijena i vulkanskih ostataka. U toku geoloških doba Zemlje, brdo se postepeno dizalo iz oceanskih dubina pod utjecajem podzemnog ognja, ali je već prije mnogo stoljeća vulkan postao mirno brdo, krater mu se zatvorio, a iz morske pucine proviri otočić. Na njemu se zatim razvi humus, i biljni svijet osvoji novu zemlju. Neki kitolovci iskrcaše na prolazu na njemu nekoliko domaćih životinja, koza i svinja koje se razmnožiše i podivljaše. Tako se eto razviše sva tri carstva na osamljenom otoku usred oceana.
Kad su.se na otočić spasili brodolomci s Britannije, poče čovječja ruka upravljati radom prirode. Za dvije i po godine Harry Grant i njegovi mornari preobraziše otočić. Brižljivo su obradili nekoliko jutara zemlje,, na kojoj je uspijevalo povrće izvrsne kakvoće.
Posjetioci dođoše do kuće koja je stajala u hladu gu-movca. Pred prozorima se prostiralo veličanstveno more, koje se ljeskalo na sunčanim zrakama. Harry Grant dade namjestiti stol u hlad pod lijepim drvfećem, i svi posjedaše. Pogostio ih je kozjim butom, kruhom od nardua, s nekoliko zdjelica mlijeka, sa dva-tri korijena divlje cikorije i čistom svježom vodom. Ponudio im je jednostavna jela, dostojna pastira iz Arkadije.
Paganel bijaše očaran.
Ponovo ga opsjedoše stare misli o Robinzonu.
- Ne treba ni požaliti lopužu Avrtona! - pozavidje oduševljeni geograf. - Otočić je pravi raj.
- Da - doda Harry Grant - raj za tri jadna brodolomca, koje nebesa tu spasiše. Ali ne mogu prežaliti, što Marija Terezija nije prostran i plodan otok, s kakvom rijekom umjesto potoka i s velikom lukom umjesto dražice, u kojoj se razbijaju valovi s pučine.
- A zašto, kapetane? - začudi se Glenarvan.
- Jer bih na njemu utemeljio koloniju koju želim pružiti Škotskoj u Tihom oceanu.
- Ah, kapetane, još niste zaboravili ideju koja vas je učinila tako omiljelim narodu u našoj staroj domovini?
- Nisam, milorde, i bog me preko vas spasio samo zato, da ostvarim svoju ideju. Na nekoj novoj zemlji treba naći

u i očiste našoj jadnoj braći iz stare Kaledonije, svima onima koji pate. Naša draga domovina mora imati u ovim mo-niiia svoju koloniju, samo svoju, u kojoj će naći ono, čega iii-ma u Evropi, malo nezavisnosti i blagostanja.
- Divno ste to rekli, kapetane Grante! - prekinu ga l.uly Helena. - Krasna je to nakana, dostojna plemenitog M ra! Ali ovaj otočić ...?
- Ne, gospođo, ovo je hridina koja može othraniti tek nekoliko doseljenika, a nama treba prostrana i bogata zem-lj:i sa svim svojim iskonskim blagom.
- Lijepo, kapetane - ohrabri ga Glenarvan - budućnost je naša, tu ćemo zemlju tražiti zajedno!
Harry Grant i Glenarvan srdačno se zagrliše, kao da su li i jeli potvrditi obećanje.
zatim, na otočiću, u skromnoj kućici, svi zaželješe do-iti povijest brodolomaca s Britannije, što su sve doživjeli l vi j e i po godine od rastanka. Harry Grant odmah ispu-zelju svojim novim prijateljima. - Moja povijest je-život svih onih Robinzona koje more
: ;ici na kakav otok i koji se mogu uzdati samo u boga i u na sebe, jer znaju da se moraju boriti za život s prirod-n silama. Rritanniju je oštetila oluja koja je trajala punih šest,
"ia, a u noći između 26. 27. lipnja 1862. brod se razbi grebenima Marije Terezije. U strašnom moru nije se >l!lo ni pomisliti na spašavanje, i sva se moja nesretna >;ula utopila. Samo smo se trojica uspjeli dočepati obale, b Learce, Joe Bell i ja, i to poslije dvadeset uzaludnih kusaja.

Nađosmo se na kopnu, na pustom otoku koji je širok lt-, a dug pet milja, sa tridesetak stabala u unutrašnjosti, ito livada i jednim izvorom slatke vode, koji srećom ni-
i'l no presahne. Nisam se dao dovesti do očaja u tom kutu icta, sam sa dvojicom svojih mornara. Pouzdah se u bo-t spremih se da se odlučno borim. Svesrdno me poma-ui Hob i Joe, vjerni drugovi u nesreći, moji prijatelji, l'oput idealnog Robinzona Daniela Defoea - u njega smo iirk'dali - počesmo time, što smo pokupili ostatke bro-(II uda, nešto baruta, oružja i dragocjenu vreću žita. Prvi n dani bijahu teški, ali ubrzo nam lov i ribolov pruži
553
dovoljno hrane, jer je u unutrašnjosti otoka bilo dosta divljih koza, a na obali morskih životinja. Malo-pomalo uredi-smo redovni život.
Pomoću instrumenata koje sam spasio s broda, točno sam doznao položaj otoka.'Mjerenja nam pokazaše da smo se nalazili izvan svih plovidbenih putova, i samo nas je kakav sretan slučaj mogao spasiti. Neprestano sam mislio na one, koji su mi dragi, ali nisam vjerovao,'da ću ih ikad više vidjeti. Hrabro sam primio udarac sudbine, a imena svoje dvoje djece, spominjao sam svaki dan u molitvama.
Mi smo, međutim, odlučno radili. Ubrzo posijasmo žitom s Britannije nekoliko jutara zemlje. U krumpiru, zelju, cikoriji i drugom povrću nađosmo dosta zdrave hrane. Uhva-tismo nekoliko koka koje je bilo, lako pripitomiti. Imali smo mlijeka i maslaca. Nardu ovdje raste po uvalama, od njega smo pekli dosta dobar kruh, i tako nam eto materijalni život nije više zadavao nikakvih briga.
Sagradili smo drvenu kućicu od ostataka Britannije. Pokrili smo je jedrima koja smo brižno namazali paklinom, i u takvom smo zaklonu lako izdržali kišno doba. Tu smo pretresli mnogo planova, mnogo snova, od kojih se eto najljepši ostvario.
U početku sam bio pomislio da se odvažimo na pučinu s čamcem, koji bismo sagradili od brodske podrtine. Ali od najbliže zemlje, od otočja Tuamotu, dijelilo nas je tisuću i pet stotina milja. Nema tog čamca koji bi izdržao tako dalek put- Stoga sam odustao, spas sam očekivao još jedino od boga.
Ah, jadna moja djeco! Koliko li smo puta s vrha klisura na obali tražili brodove na pučini! Za čitavo vrijeme našeg progonstva pojavila su se na obzorju dva ili tri jedra, ali su odmah i iščezla! Tako su prošle dvije i po godine. Prestadosmo se nadati, ali još se ne podasmo očaju.
Jučer napokon bijah na najvišem vrhu otoka, kadli spa-zih na zapadu tanak dim. Dim je rastao. Ubrzo opazih brod. Činilo se kao da plovi prema nama.
Neće li i on obići otok, na kome nema pogodna zaklona?
Ah, proziv jeli smo dan pun muka. Kako mi srce nije puklo! Moji drugovi naložiše vatru na jednom vrhu Marije Terezije. Spustila se i noć, a jahta nije dala nikakva znaka,
ila nas je opazila. Međutim, spas je bio nadohvat ruke. Zar ivino i njega vidjeti kako nestaje!
Nisam više oklijevao. Sve se više hvatao mrak. Brod je mogao noću mimoići otok. Skočih u more i zaplivah prema njemu. Nada mi je utrostručila snage. Valove sam sjekao i i;\tčovječanskom snagom. Približio sam se jahti, samo još 11 idcsetak hvati bijaše do nje, kad ona okrenu.
Tad počeh očajno vikati, a čula su me jedino moja dje-i .1, jer to nije bila halucinacija. Zatim se vratih obali, iscrpljen, svladan umorom i uzru-i.ivanjem. Moja me dva mornara izvukoše iz vode polumrtva. Strašna je bila posljednja noć na otoku; već smo mislili da smo napušteni zauvijek, kadli u zoru opazih, ka-i n brod krstari pod malom parom.
Spustili ste čamac u \ i >du ... Bijasmo spašeni, i - o dobri bože! - ugledah svo-iu djecu, svoju dragu djecu kako mi pružaju ruke.

Priča Harrvja Granta svrši s poljupcima Mary i Rober-i i. Tek tada kapetan dozna da svoj spas ima zahvaliti prilično hijeroglifskoj poruci, koju je povjerio u zatvorenoj i -i ići hirovitim valovima, osam dana poslije brodoloma. A
10 je radio Jacques Paganel, dok je kapetan pričao? Dični 11 geograf po tisuću puta ponavljao u sebi one riječi iz poni kc. Sjećao se sva tri tumačenja koja bijahu sva tri po-icšna. Koja li je riječ označivala taj otok Mariju Tereziju n:i onom papiru, što ga je izgrizla morska voda? Paganel inje mogao više izdržati, uhvati kapetana za ruku i zapita ''. i'.
- Kapetane, hoćete li mi napokon reći, kako je glasila . iša poruka koju nismo mogli odgonetnuti?
Gcografovo pitanje probudi opću radoznalost, jer će se napokon riješiti zagonetka koju su gonetali punih devet mjeseci.
- Dakle, kapetane - nestrpljivo će Paganel - sjećate li r točno svih riječi u poruci?
- Točno - odgovori Harry Grant - jer ni jedan dan nje protekao, a da nisam mislio na te riječi, o kojima je ^•isila jedina naša nada.
- A kako je glasila? - na to će Glenarvan. - Govorite, ii-r je u pitanju naše samoljublje.
554
555
- Odmah ću vam udovoljiti - odgovori Harry Grant - ali vi ste valjda pogodili, da sam u bocu stavio tri poruke na tri jezika, da bih povećao vjerojatnost spasa. Koju želite čuti?
- Zar nisu istovjetne? - kliknu Paganel.
- Jesu, osim jednog imena.
- Pa dobro, recite nam francusku poruku - umiješa se Glenarvan. - Nju su valovi najviše poštedjeli i ona nam je poslužila kao temelj za tumačenje.
- Evo, milorde, riječ po riječ - napokon će Harry Grant.
- "Le 27 juin 1862 le trois-mdts Britannia, de Glasgow, s'est perdu a quinze cent lieues de la Patagonie, dans l'hemi-sphere austral. Portes a terre, deux matelots et le capitaine Grant ont atteint a Vile Tabor..."
-i- Kako? - ote se Paganelu.
- "La - nastavi kapetan Grant - "continuellement en prote a une cruelle indigence, Us ont jete će document par 153" de longitude et 37<>ir de latitude. Venez a leur secours, ou Us son perdus."*
Kad je ono čuo ime Tabor, Paganel je naglo skočio, a sad, ne mogavši se više suzdržati, kriknu:
- Kakav otok Tabor! Pa to je Marija Terezija!
- Da, gospodine Paganele - podsjeti ga Harry Grant - Marija Terezija na njemačkim i engleskim kartama, ali Tabor na> francuskim!
U tom se trenutku jedna teška šaka svali Paganelu na rame, i on se sagnu pod udarcem. Istini za volju moramo priznati da je to bila majorova šaka koji se prvi put u životu ogriješio o svoja stroga pravila pristojnosti.
- I to mi je neki geograf! - dobaci Mac Nabbs s najdubljim prezirom.
Ali Paganel i .ne osjeti majorovu šaku. što je to prema udarcu koji mu zada gepgrafija! On se, doduše, kako je pripovijedao kapetanu Grantu, postepeno približavao istini. Gotovo do kraja je protumačio
* 27. lipnja 1862. trojarbolnjak Britania iz Glasgovva, izgubio se na tisuću i pet stotina lieua od Patagonije, na južnoj hemisferi. Bačeni na kopno, dve mornara i kapetan Grant dokopaše se otoka Tabor. Tu, neprestano mučeni okrutnom nestašicom, baciše ovu poruku na 153" dužine i 37"11' širine. Pružite im pomoć, ili su propali.
556

iierazjašnjivu poruku. Kao nepobitna istina redom su mu -c javljale riječi Patagonija, Australija i Novi Zeland. Contin i<- najprije bio kontinent, da bi kasnije dobio svoje pravo značenje continuelle, neprekidno. Indi je značilo redom in-<\icns, Indijanci, zatim indigenes, domoroci i napokon je l H "godio pravi smisao indigence, bijeda, nestašica. Samo je izgrizena riječ abor prevarila dosjetljivog geografa. Paganel i n je s upornošću držao korijenom riječi aborder, pristati, r.krcati se, dok je to bila imenica, francusko ime otoka Ta-i >or, na kome su se spasili brodolomci s Britannije. Teško ic bilo izbjeći toj pogrešci, jer je na Duncanovim planiglo-l'iina pisalo ime Marija Terezija.

- Svejedno - vikao je Paganel čupajući kosu - nisam "mio zaboraviti dvostruko ime! Neoprostiva pogreška, nedostojna tajnika Geografskog društva. Ja sam osramoćen!
- Ali, gospodine Paganele - pokuša ga utješiti lady Helena - nemojte se toliko žalostiti!
- Ne! Gospođo, ne! Ja sam obični magarac!
- Pa još k tomu učeni magarac! - doda major, kao da i ga tješio.

Poslije objeda Harry Grant uredi sve u svojoj kući. Ni-a nije uzeo sa sobom; neka zločinac naslijedi sve blago i>Stcna čovjeka.

Vratiše se na brod. Glenarvan je želio još istog dana otpu-ivati te stoga izda zapovijed da se iskrca odjelnik. Avrtona vccloše na krmenu palubu pred Harrvja Granta.

- Ja sam, Ayrtone - reče .Grant.
- Da, kapetane - uzvrati Avrton ne pokazujući ni naj-• i.mje čuđenje, što ponovo vidi Harrvja Granta. - Eh, nije

n ni najmanje žao što vidim da ste dobro.

čini mi se, Ayrtone, da sam pogriješio, što sam vas Krcao na nastanjenu zemlju.

I meni se čini, kapetane.

Vi ćete ostati mjesto mene na pustom otoku. Neka .mi nebesa uliju u dušu osjećaj kajanja.

Amen - potvrdi mirno Ayrtpn. z.i t im se odjelnik obrati Glenarvanu i zapita ga:

Želite li još uvijek da vas ovdje ostavimo?

Da, milorde.

l zadovoljni ste s otokom Tabor?

- Sasvim.
- A sad poslušajte moj zadnji savjet, Avrtone. Tu ćete biti daleko od svake zemlje i nećete imati veze s drugim ljudima. Čuda se rijetko događaju, i nećete moći pobjeći s otoka, na kome vas Duncan ostavlja. Bit ćete sami, i gledat će vas samo bog koji vidi do dna ljudskog srca. Ali nećete biti zaboravljeni ni ostavljeni, kao što je bio kapetan Grant. Ma koliko da niste dostojni, da vas se ljudi sjećaju, ljudi će vas se ipak sjećati. Ja znam, gdje ste, Avrtone, znam, gdje ću vas naći, i neću to nikad zaboraviti.
- Bog očuvao vašu visost! - odgovori mirno Ayrton. Bile su to posljednje, riječi koje izmijeniše Glenarvan

i odjelnik. čamac bijaše spreman. Avrton se ukrca u nj.

John Mangles već je bio prenio na otok nekoliko sanduka konzervirane hrane, oruđa, oružja, te zalihu baruta i olova.

Odjelnik se, dakle, mogao preporoditi radom. Ničim nije oskudijevao, ostaviše mu i knjiga, a među njima i bibliju koja je draga svakom engleskom srcu.

Kucnuo je čas rastanka. Na palubi se skupiše putnici i čitava posada. Svima se ipak steglo srce. Mary Grant i lady Helena ne mogahu svladati uzbuđenje.

- Zar se baš mora? - zapita mlada žena svog muža. - Zar se baš mora ostaviti nesretnik?
- Mora se, Heleno - odgovori lord Glenarvan. - To je pokora.

U tom se trenutku otisnu čamac kojim je zapovijedao John Mangles. Ayrton, stojeći i jednako ravnodušan, skinu šešir i pozdravi ozbiljno.

Glenarvan skinu kapu, a za njim učiniše to isto svi ostali, kao što se pozdravlja čovjek koji polazi u smrt. Čamac se udalji usred duboke tišine.
Prispjevši do obale, Ayrton skoči na pijesak, a čamac se vrati na brod.
Bilo je četiri sata poslije podne. S vrha krmenog nad-građa putnici su mogli još vidjeti odjelnika, kako kao kip na stijeni stoji nepomično prekriženih ruku i gleda brod.
- Da otplovimo? - zapita John Mangles.
- Da, Johne - odgovori brzo Glenarvan s više uzbuđenja, nego što je htio pokazati.
558
- Go a head!* - zapovjedi John strojaru.
Para zašišta kroz cijevi, vijak potisnu valove, a u osam sati izgubiše se i posljednji vrhovi otoka Tabor u noćnom mraku.
Dvadeset drugo poglavlje POSLJEDNJA PAGANELOVA RASTRESENOST
Jedanaest dana poslije odlaska s otoka, Duncan ugleda 8. ožujka američku obalu, a sutradan se usidri u zaljevu Talcahuano.
U taj zaljev se vratio poslije šest mjeseci, pošto je plo-veći po trideset sedmoj paraleli izvršio put oko svijeta. Putnici znamenite ekspedicije kojoj nema ravne u ljetopisima Travelleris Cluba, proputovaše Čile, pampe, republiku Ar-gi-ntinu. Atlantski ocean, otočje Tristan da Cunha, Indijski ocean, otočje Amstredam, Australiju, Novi Zeland, otok Tabor i Tihi ocean. Trud im nije bio uzaludan, jer se vraćahu ii domovinu s brodolomcima Britannije.
Svi su vrijedni Škoti koji pođoše na poziv svog lorda l tili na okupu, svi do jednoga vraćali su se u svoju staru škotsku, i njihova je ekspedicija podsjećala na onu "bitku IH v. suza" iz stare povijesti.
Pošto je nadopunio svoje zalihe, Duncan zaplovi duž ilagonske obale, oplovi rt Hoorn i uđe u Atlantski ocean.
l'ut je tekao bez ikakvih neprilika. Jahta je nosila u >m trupu teret sreće. Na brodu nije bilo više nikakve taj-; čak ni osjećaji Johna Manglesa za Mary Grant ne bjehu na.
Pa ipak, bilo je tu neke tajne koja nije dala mira Mac
ililisu. Zašto je Paganel uvijek zakopčan do grla i uvijen
11 do ušiju? Major je izgarao od želje da dozna razlog
in.ivatog držanja. Ali ipak, unatoč svemu zapitkivanju,
in kivan ju i sumnjičenju Mac Nabbsa, Paganel se ne ot-
>i ijcd!
. 559
Paganel se ne raskopča čak ni onda, kad je Duncan presijecao ekvator i kad se paklina u šavovima palube topila na vrućini od pedeset stupnjeva.
- On je toliko rastresen da misli da je u Petrogradu - govorio je major videći kako se Paganel zavija u svoj ogrtač, kao da se živa smrzla u termometru.
Napokon, 9. svibnja, pedeset i trećeg dana poslije odlaska iz Thalcahuana, John Mangles smjeraše s kompasa svjetionik na rtu Clear. Jahta uplovi u kanal Sv. Jurja, preplovi Irsko more i 10. svibnja uđe u zaljev rijeke Clyde. U jedanaest sati usidri se u Dumbartonu. U dva sata poslije podne putnici uđoše u Malcolm Castle uz klicanje highlandera.
Bijaše pisano da Harry Grant i njegova dva druga budu spašeni, da se John Mangles vjenča s Mary Grant u staroj katedrali Saint Mungo, gdje je prečasni Morton koji se prije devet mjeseci molio za spas oca, sada blagoslovio brak njegove kćerke s njegovim spasiocem.
Bijaše pisano također da Robert postane mornar kao Harry Grant, mornar kao John Mangles, i da s njima nastavi velike planove svog oca pod visokim pokroviteljstvom lorda Glenarvana.
Ali zar je bilo pisano da Jacques Paganel umre kao stari momak? Po svoj prilici.

Istina, učeni je geograf poslije svojih podviga postao slavan. Priče o njegovoj rastresenosti prenesoše mu slavu čitavom Škotskom. Naprosto su se otimali za njim, te se nije više mogao odazvati svim pozivima kojima su ga obasipali.
Ali tada se dogodi da se jedna ljupka tridesetogodišnja gospođica, ništa manje nego rođakinja Mac Nabbsa, doduše i sama malo nastrana, ali dobra i lijepa, zaljubi u osobenjaka geografa, te mu ponudi svoju ruku. U toj ruci bijaše i jedan milijunčić - ali o tome se ne govori.
Daleko od toga, da bi Paganel bio neosjetljiv prema osjećajima gospođice Arabelle, ali on se nije usudio da se izjasni.
Major primi na sebe da bude posrednik između dvije srodne duše. On čak reče Paganelu da je vjenčanje posljednja rastresenost koju smije počiniti.
Paganel se nađe u golemoj neprilici i iz nekih neobičnih razloga nije se mogao odlučiti da izgovori posljednju riječ.
560
- Možda vam se gospođica Arabella ne sviđa? - neprestano je pitao Mac Nabbs.
- Oh, majore, ona je dražesna! - protivio se Paganel. - Tisuću puta dražesna, a da vam kažem istinu, više bi mi se sviđala, kad bi bila manje lijepa. Htio bih da ima kakvu manu.
- Budite bez brige - tješio ga major •- ima ih, i više od jedne. I najsavršenija žena ima svoj dio mana. Dakle,. Paganele, jeste li se odlučili?
- Ne usuđujem se - skanjivao se Paganel.
- Ma što kažete, moj učeni prijatelju, zašto oklijevate?
- Jer nisam dostojan gospođice Arabelle! -' tvrdoglavo i e geograf.
I s njim se nije moglo ni koraka dalje.
Napokon, kad ga jednog dana major pritijesnio uza zid', on mu povjeri kao strogu tajnu jednu svoju osobitost koja l>i redarstvu olakšala potragu, ako bi ga ikad progonilo ...
- Phi! - osmjehnu se major.
- Jeste, tako je, kao što vam kažem - uvjeravao ga l'aganel.
- Pa šta to mari, dragi moj prijatelju!
- Mislite?
- Baš naprotiv, time ste samo postali još neobičniji. To-•..im samo povećava vrijednost! To vas čini čovjekom bez: i u crnca, o kakvom je Arabella uvijek sanjarila!
Major osta pri tom do kraja ozbiljan, a Paganelu prepusti da se muči strašnim brigama.
Između Mac Nabbsa i gospođice poveo se zatim sasvim i i atak razgovor.
Petnaest dana kasnije slavilo se njihovo vjenčanje u ka-i-lici Malcolm Castlea uz veliku buku. i metež. Paganel bi-i4c divan, ali hermetički zakopčan, a gospođica Arabella i jaše prekrasna.
Geografova bi tajna bila zauvijek zakopčana, da je ma->r nije saopćio Glenarvanu koji je nije sakrio od lady He-iic, ona opet nešto natuknu gospođi Mangles. Ukratko, ijnu dopre do ušiju gospođe Olbinett i - prasnu.
Jacquesa Paganela su za ona tri dana sužanjstva Maori •invirali, i to od nogu sve do vrata. Na grudima mu nasli-
l>|ria kapetana Granta
Tcaše poput grba lik ptice kivi, kako mu raširenih krila* kljuje srce.
Bio je to na njegovu velikom putovanju jedini događaj, zbog kojeg se nije nikad mogao utješiti. To Paganel nije mogao nikad oprostiti Novom Zelandu. To ga je, usprkos svim molbama iz vlastitim željama, spriječilo da se vrati u Francusku. Bojao se da će svojom osobom čitavo Geografsko društvo izvrgnuti smijehu i šalama karikaturista i malih novina, ako mu se vrati kao svježe tetovirani sekretar.

Kapetanov povratak proslaviše u Škotskoj kao narodnu svečanost, i Harrv Grant postade najpopularnija ličnost u staroj Kaledoniji. Njegov sin Robert postade mornar kao i on i kao kapetan John, te je pod pokroviteljstvom lorda •Glenarvana nastavio očev plan, da u Tihom oceanu osnuje jednu škotsku koloniju.**

* Kojih uistinu ta ptica nema.

** Dalju sudbinu Ayrtonovu pripovijeda Jules Verne u romanu Tajans:\i otok. - Prev.